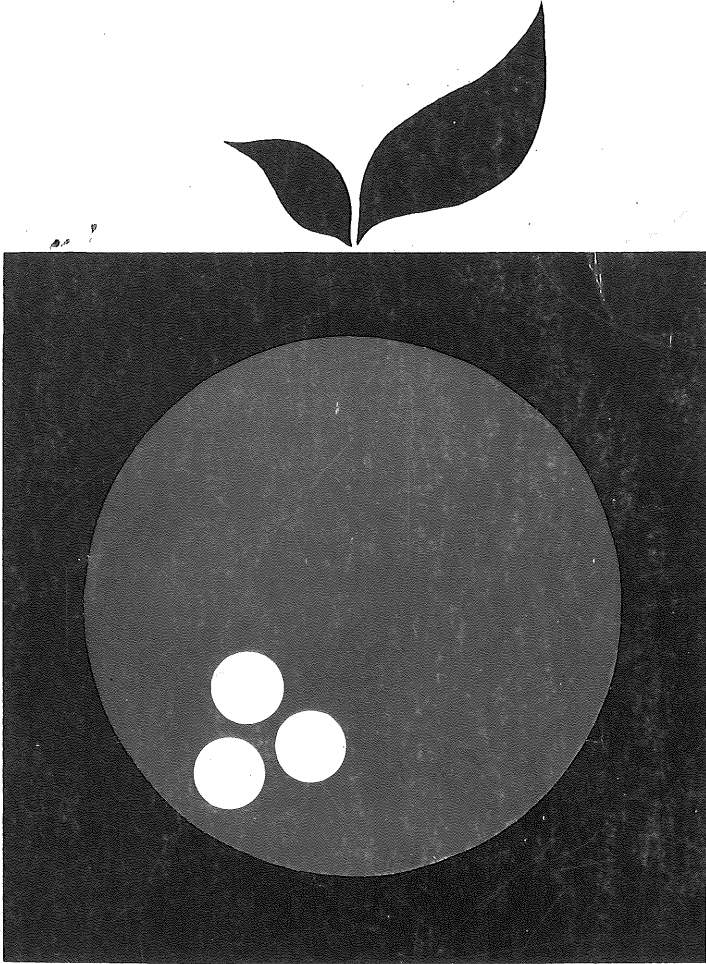

GIDA SANAYİİ KONGRESİ

TMMOB
ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI

**TMMOB
ZİRAAT MÜHENDİSLERİ
ODASI**

**T.M.M.O.B.
ZİRAAT MÜHENDİSLERİ ODASI**
P. K. No: 08640
Karanfil Sokak No: 28/12 Kızılay
Tel: 425 05 55 ANKARA

GIDA SANAYİİ KONGRESİ

13 - 15 Kasım 1991

Milli Kütüphane, ANKARA

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sayfa

● Açılış Konuşmaları ve Siyasi Parti Temsilcilerinin Konuşmaları	1
— Mahir GÜRBÜZ	3
— Teoman ALPTÜRK	13
— Süleyman DEMİREL	17
— Necmettin ERBAKAN	31
— Erdal İNÖNÜ	47
● 1. Oturum; Başkan : Gülten KAZGAN	
Kalkınma ve Gıda Sanayii	59
— Gıda Sanayiinde Gelişim	
C. Tanıl KÜÇÜK	61
— Gıda Sanayiinde Destekleme Politikaları	
Gülcan ERAKTAN	65
— Tartışmalar	
Meftune EMİROĞLU, Yakup KEPENEK, Osman DEMİREL, Ali Zafer TACİROĞLU	87
● 2. Oturum; Başkan : Şenol ERDOĞAN	
Tarımsal Üretim ve Gıda Sanayii	99
— Gıda Sanayii Hammadde Talebi Açısından Türkiye Tarımı	
Hüsnü Y. GÖKALP, Nadir IŞIK	101
— Tarım Sektörü Gelişme Projeksiyonu ve Gıda Sanayii	
Güven ÖZERİN, Ferruh IŞIN	127
— Tartışmalar	
Ali DİREN, Bülent KOCAKURT, Emel SEZGİN, Duran TARAKLI	153
● 3. Oturum; Başkan : Namık Kemal KILIÇ	
Olanakları ve Sorunları ile Gıda İhracatı	169
— Pazarlama Teknikleri Açısından Gıda Sanayii	
Fahrettin OTLUOĞLU	171
— Gıda İhracatında Alternatif Pazarlar	
Ahmet ŞAHİNÖZ	191
— Tartışmalar	
Ali AKMAN, Mevhibe MEŞHUR, Ünal YURDAGEL, Turan GÜNEŞ	217

● 4. Oturum; Başkan : Ayşe BAYSAL	
Gıda Tüketimi ve Beslenme	237
— Gıda Tüketimi ve Yeni Yönelişler	
Sevinç YÜCECAN	239
— Besleme Sorunları ve Gıda Sanayii	
Aysel KAVAS	247
— Tartışmalar	
Orhan KÖKSAL, İmren ÖZALP, Gülden PEKCAN	263
● 5. Oturum; Başkan : Teoman ALPTÜRK	
Bilimsel Teknolojik Gelişme Açısından Gıda Sanayii	277
— Gıda Biliminde Gelişmeler ve Öncelikli Araştırma Konuları	
Aziz EKŞİ	279
— Gıda Teknolojisinde Son Gelişmeler ve Türkiye Uygulamaları	
Mehmet PALA	291
— Tartışmalar	
Talat ONGAN, Aydın SEVERGE, Edip TAHİNCİOĞLU	305
● 6. Oturum; Başkan : Faruk BERKSAN	
Gıda ve Yasal Düzenlemeler	311
— Gıda Sanayii Açısından Yasal Düzenlemeler	
Haluk ELDEM	313
— Tüketici Açısından Yasal Düzenlemeler	
Bülent İLİK	321
— Tartışmalar	
Gürol ERGİN, Erol GÜLTEKİN, Nazmî KUMRAL, İsmail MERT	329
● PANEL, Başkan : Gülcan ERAKTAN	
Gıda Sanayii Politikaları	353
— Osman ÖZBEK, Mustafa PARLAK, Yakup KEPENEK, Musa DEMİRCİ, Aziz EKŞİ, Şinasi ERTAN, Mehmet PALA	355
● PANEL; Başkan : Yavuz DONAT	
Tüketici Açısından Gıda Sanayii	389
— Ali Paşa, AKSU, Yıldırım AKTUNA, Ahmet CAVUŞOĞLU, Arıçtan TÖNÜK, Sinan VARGİ	391
● Kongre Değerlendirmesi	
Muammer KAYAHAN	423
— Tartışmalar	433

0190
0191
0192
0193
0194
0195
0196
0197
0198
0199
0200
0201
0202
0203
0204
0205
0206
0207
0208
0209
0210
0211
0212
0213
0214
0215
0216
0217
0218
0219
0220
0221
0222
0223
0224
0225
0226
0227
0228
0229
0230
0231
0232
0233
0234
0235
0236
0237
0238
0239
0240
0241
0242
0243
0244
0245
0246
0247
0248
0249
0250
0251
0252
0253
0254
0255
0256
0257
0258
0259
0260
0261
0262
0263
0264
0265
0266
0267
0268
0269
0270
0271
0272
0273
0274
0275
0276
0277
0278
0279
0280
0281
0282
0283
0284
0285
0286
0287
0288
0289
0290
0291
0292
0293
0294
0295
0296
0297
0298
0299
0300
0301
0302
0303
0304
0305
0306
0307
0308
0309
0310
0311
0312
0313
0314
0315
0316
0317
0318
0319
0320
0321
0322
0323
0324
0325
0326
0327
0328
0329
0330
0331
0332
0333
0334
0335
0336
0337
0338
0339
0340
0341
0342
0343
0344
0345
0346
0347
0348
0349
0350
0351
0352
0353
0354
0355
0356
0357
0358
0359
0360
0361
0362
0363
0364
0365
0366
0367
0368
0369
0370
0371
0372
0373
0374
0375
0376
0377
0378
0379
0380
0381
0382
0383
0384
0385
0386
0387
0388
0389
0390
0391
0392
0393
0394
0395
0396
0397
0398
0399
0400
0401
0402
0403
0404
0405
0406
0407
0408
0409
0410
0411
0412
0413
0414
0415
0416
0417
0418
0419
0420
0421
0422
0423
0424
0425
0426
0427
0428
0429
0430
0431
0432
0433
0434
0435
0436
0437
0438
0439
0440
0441
0442
0443
0444
0445
0446
0447
0448
0449
0450
0451
0452
0453
0454
0455
0456
0457
0458
0459
0460
0461
0462
0463
0464
0465
0466
0467
0468
0469
0470
0471
0472
0473
0474
0475
0476
0477
0478
0479
0480
0481
0482
0483
0484
0485
0486
0487
0488
0489
0490
0491
0492
0493
0494
0495
0496
0497
0498
0499
0500
0501
0502
0503
0504
0505
0506
0507
0508
0509
0510
0511
0512
0513
0514
0515
0516
0517
0518
0519
0520
0521
0522
0523
0524
0525
0526
0527
0528
0529
0530
0531
0532
0533
0534
0535
0536
0537
0538
0539
0540
0541
0542
0543
0544
0545
0546
0547
0548
0549
0550
0551
0552
0553
0554
0555
0556
0557
0558
0559
0560
0561
0562
0563
0564
0565
0566
0567
0568
0569
0570
0571
0572
0573
0574
0575
0576
0577
0578
0579
0580
0581
0582
0583
0584
0585
0586
0587
0588
0589
0590
0591
0592
0593
0594
0595
0596
0597
0598
0599
0600
0601
0602
0603
0604
0605
0606
0607
0608
0609
0610
0611
0612
0613
0614
0615
0616
0617
0618
0619
0620
0621
0622
0623
0624
0625
0626
0627
0628
0629
0630
0631
0632
0633
0634
0635
0636
0637
0638
0639
0640
0641
0642
0643
0644
0645
0646
0647
0648
0649
0650
0651
0652
0653
0654
0655
0656
0657
0658
0659
0660
0661
0662
0663
0664
0665
0666
0667
0668
0669
0670
0671
0672
0673
0674
0675
0676
0677
0678
0679
0680
0681
0682
0683
0684
0685
0686
0687
0688
0689
0690
0691
0692
0693
0694
0695
0696
0697
0698
0699
0700
0701
0702
0703
0704
0705
0706
0707
0708
0709
0710
0711
0712
0713
0714
0715
0716
0717
0718
0719
0720
0721
0722
0723
0724
0725
0726
0727
0728
0729
0730
0731
0732
0733
0734
0735
0736
0737
0738
0739
0740
0741
0742
0743
0744
0745
0746
0747
0748
0749
0750
0751
0752
0753
0754
0755
0756
0757
0758
0759
0760
0761
0762
0763
0764
0765
0766
0767
0768
0769
0770
0771
0772
0773
0774
0775
0776
0777
0778
0779
0780
0781
0782
0783
0784
0785
0786
0787
0788
0789
0790
0791
0792
0793
0794
0795
0796
0797
0798
0799
0800
0801
0802
0803
0804
0805
0806
0807
0808
0809
0810
0811
0812
0813
0814
0815
0816
0817
0818
0819
0820
0821
0822
0823
0824
0825
0826
0827
0828
0829
0830
0831
0832
0833
0834
0835
0836
0837
0838
0839
0840
0841
0842
0843
0844
0845
0846
0847
0848
0849
0850
0851
0852
0853
0854
0855
0856
0857
0858
0859
0860
0861
0862
0863
0864
0865
0866
0867
0868
0869
0870
0871
0872
0873
0874
0875
0876
0877
0878
0879
0880
0881
0882
0883
0884
0885
0886
0887
0888
0889
0890
0891
0892
0893
0894
0895
0896
0897
0898
0899
0900
0901
0902
0903
0904
0905
0906
0907
0908
0909
0910
0911
0912
0913
0914
0915
0916
0917
0918
0919
0920
0921
0922
0923
0924
0925
0926
0927
0928
0929
0930
0931
0932
0933
0934
0935
0936
0937
0938
0939
0940
0941
0942
0943
0944
0945
0946
0947
0948
0949
0950
0951
0952
0953
0954
0955
0956
0957
0958
0959
0960
0961
0962
0963
0964
0965
0966
0967
0968
0969
0970
0971
0972
0973
0974
0975
0976
0977
0978
0979
0980
0981
0982
0983
0984
0985
0986
0987
0988
0989
0990
0991
0992
0993
0994
0995
0996
0997
0998
0999
1000

İsteme Adresi :

TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası
Karanfil Sokak No: 34/14 Bakanlıklar, ANKARA

Basıldığı Yer :

San Matbaası, ANKARA

AÇILIŞ KONUŞMALARI
VE
SİYASİ PARTİ TEMSİLCİLERİNİN KONUŞMALARI

- **Mahir GÜRBÜZ** : TMMOB - ZMO Başkanı
- **Teoman ALPTÜRK** : TMMOB Başkanı
- **Süleyman DEMİREL** : DYP Genel Başkanı
- **Necmettin ERBAKAN** : RP Genel Başkanı
- **Erdal İNÖNÜ** : SHP Genel Başkanı

ACILIS KONUSMASI

Mahir GÜRBÜZ

TMMOB Ziraat Mühendisleri
Odası Başkanı

Dünyamız, bilim ve teknolojinin göz kamaştırıcı devrimleriyle, giderek yoğunlaşan ve yaygınlaşan toplumsal sorunları birlikte yaşamaktadır. Gündemin bir yanında, bilgi çağının göz kamaştırıcı yeni çözümlenmeleri, bir yanında giderek daralan doğal kaynaklara rağmen, hızla büyümeye devam eden toplumun insanca yaşama talep ve beklentileri yer almaktadır.

Türkiye, evrensel ölçekli bu «Sorunsal - değişim» birlikteliği genelinin dışında değildir. Hatta denilebilir ki, kendine özgü koşulları ve örneğin üretim, büyüme, kalkınma, dengeli paylaşım ve insanca yaşama sorun ve ihtiyaçları nedeniyle, bu çelişkiyi daha geniş kapsamda ve daha ağır biçimde yaşamaktadır.

Ülkemiz gündeminin öncelikleri, siyasal, toplumsal ve ekonomik konjonktüre bağlı olarak değişebilmektedir. Ama bize göre, böylesi dönemsel sorunların ötesinde, dengeli kalkınma, dengeli paylaşım ve bölüşüm amaçları Türkiye'nin sürekli gündemini oluşturmaktadır.

Ekonomilerin olgunlaşma süreci, sektörlerin birbirlerinden net çizgilerle ayrılmasına olanak vermemektedir. Üstelik bu bağlantı, müdahale çağının bilimsel - teknolojik buluşları yüzünden, yeni boyutlar kazanmaya başlamış, biyoteknoloji devrimi yalnızca tarımı değil, sanayiye de ciddi ölçüde etkiler olmuştur. Karşılıklı bağımlılık ilişkisi, fiziki alış veriş ve itip çekme mekanizmaları nedeniyle, her gün yeni anlamlar, bütünsellik bağlamında yeni zorluklar kazanır olmuştur.

Kanımızca, sektörlerin bütünselliği ve karşılıklı yükümlülüğü kavramı, Türkiye'nin somut koşulları bakımından da aynı ölçüde geçerlidir.

Sanayileşme, kalkınmanın hiç kuşkusuz ön koşuludur, zorunlu temelidir. Fakat «Tek ve yeterli koşulumuzdur?» bu en azından tartışılmalıdır.

Türkiye ekonomisinde, pek çok gösterge açısından tarımın önemli belirleyiciliği bugün de geçerlidir. Bu belirleyicilik, toplumun insanca beslenip yaşaması açısından olduğu kadar, ekonomiye artı değer üretmek, sanayiye kaynak yaratmak rolleri bakımından da bir önemli misyondur ve olmaya devam edecektir.

O nedenle ki, sektörlerin çözümlenemez bütünselliğini görmeden, bunlardan birisine öncelik tanımak, bunları birbirine rakip görmek ya da birinin varlığını diğlerinin yokluğuna bağlamak türünde yaklaşımların, bize göre akılcı ve objektif temelleri bulunmamaktadır.

Türkiye’de sanayi ile tarım çok yönlü teknik ve fiziki girdi - çıktı ilişkisi ile içiçedir. Kaynak aktarım mekanizması karşılıklıdır. Birbirleri için pazar oluşturmaktadırlar. Sanayiye, hammadde, sermaye ve iş gücü yönelten tarım girdilerden - tüketim mallarına kadar yarattığı geniş taleple, sanayi gelişiminde önemli motivasyon sağlamaktadır. Kısacası, bu sektörler karşılıklı olarak birbirlerine muhtaçtır ve hatta birbirlerinin üretimleri olmadan, yaşamlarını sürdürmeleri mümkün değildir. Böylesine içiçelik gösteren sektörler bütünselliği karşısında, bunların birbirleri aleyhine gelişmesi veya gelişmede birisine öncelik tanınması gibi senaryoların, bize göre rasyonel temellere dayanması mümkün değildir.

Kısaca tanımlamaya çabaladığım, tarım - sanayii bütünlüğü anlayışının çok ilginç ve belirleyici bir örneğidir gıda sanayii. Bu alan, sektörlerin yek diğelerini engellemeden, tersine yönlendirecek gelişmesinin sağlanabildiğini gösteren, çok öğretici bir örnektir. Daha genel bir anlatımla söylemek gerekir ise sanayiinin ve tarımın, günün ve geleceğin ihtiyaçlarının karşılanması açısından gerek tarıma dayalı - gerekse tarıma yönelik sanayiilerin gelenekseli aşan bir gelişim ivmesini yakalamaları zorunludur.

Bu, nasıl gerçekleşir sorusuna yanıt aramak anlamında da, bu ilişkiler bütünlüğü çerçevesinde gıda sanayiinin sorgulanmasını, çözümlenmelerinin üretilmeye çalışılmasını son derece önemli ve öncel bir ödev sayıyoruz. Çünkü, gıda sanayii Türkiye’nin satılabilir sanayii malı üretmesi bağlamında çok önemli bir şansıdır. Çünkü, o-

lumsuzlukları ve sorunlarına rağmen, Türkiye tarımı gıda ve diğer tarıma dayalı sanayiilere hammadde üretme anlamında, çok değerli potansiyelini bugün de korumaktadır. Ve çünkü, tarım ürünlerinin katma değerinin yükselmesi, pazar maliyetinin azalması, arz esnekliğinin kazandırılması, üretici fiyat payının artırılması, pazarlama olanaklarının genişletilmesi ve benzeri bir çok somut gerekçe nedeniyle, gıda sanayii Türkiye tarımı açısından da yaşamsal önem taşımaktadır.

Gıda sanayiinin durumu ve gelişme doğrultularının uzmanlarca tartışılması öncesinde, tarım ve gıda sektörüne ilişkin, tanımlayıcı kimi göstergeleri aktarmayı, konunun bütünlüğünün sergilenmesi ve çözümleme yaklaşımlarına katkıda bulunulması açısından yararlı görüyorum.

Türkiye, performansı yeterli olmasa da, kuşkusuz değişmeye ve gelişmeye çaba gösteren bir ülkedir. Bu değişim ve gelişim eğilimi, aynı doğrultular ve hızları tutturamasa da, tarımda da tarıma dayalı sanayiide de bir ölçüde yaşanmaktadır.

Planlı dönemler başında kamuya ait 4 kombina, 15 şeker fabrikası, 2 süt fabrikası ile ilkel koşullara bağlı sayısı sınırlı özel işyerlerinden oluşan gıda sanayii sektörü, günümüzde 1986'ya dayalı bir sayıma göre 18.000, 1991'e ilişkin bir tahmine göre 30.000'i bulan iş yerine, 4000 kadar modern işletmeye, dış satıma yönelmiş modern organizasyonlara ulaşmış, bir kesim haline gelmiştir. Kapasite kullanım oranları tartışılabilir olsa da, özendirme önlemleri sonucu et, süt, un, unlu mamül, meyva sebze işleme dallarında, oldukça geniş kapasiteler yaratılmıştır. Beşinci plan sonunda, şeker fabrikası sayısı 25'e çay fabrikası 110'a, et işleme tesisi 232'ye, pirim uygulaması yapılan süt tesisi 1199'a, un tesisi 604'e, salça tesisi 30'a, sebze sanayii 23'e, konserve tesisi 39'a, meyva suyu tesisi 23'e, bitkisel yağ tesisi 94'e, zeytinyağı tesisi 1152'ye yükselmiştir. Sektörün ihracat payı % 11 - 12'ler dolayına, GSYİH payı % 7'ler civarına ulaşmıştır. İmalat sanayiinin dörtte biri bu alanda çalışmaktadır. Sektörün ortalama yıllık üretim artışı birinci plandan beşinci plana % 6.1 - 6.9 - 4.7 ve 5.6 dolayında realize olmuştur.

Aynı dönemlerde tarım sektöründe gözlenen değişimin belirleyici maddi temeli, teknoloji kullanımının yaygınlaşması ve elli - yet-

miş kesitinde önemli oranda geliştiği gözlenen korumacı ve desteklemeci yaklaşımlardır. Konuyu dağıtmamak bakımından tarımla ilgili değişim parametrelerini aktarmak istemiyorum ama, dönemi tanımlayıcı iki göstergiyi anımsatmayı gerekli görüyorum.

Altmışlı yıllarda ekili alanların artışı % 4, verim artışı % 17 olmuş, % 4 enflasyonla % 6'lık büyüme realize edilmiştir. Aynı büyüme hızı yetmişli yıllarda ise yaklaşık % 26'lık enflasyonla sağlanmıştır.

Seksenli yılların tarımsal gelişme anlamında yeterli performansı gösterdiğini, yazıkki söylemek mümkün değildir. Tarımın 1980'de % 7.8 olan yatırım payı on yıl sonra % 6.3'e düşmüş, dönem boyunca GSMH artışı % 68 oranında realize olurken, tarımın artışı % 32'de kalmış ve genel ihracat dört kat artarken, tarım ürünü ihracı artışı üçte bir oranında gelişebilmiş ve tarım ürünü ithali on kat büyümüştür.

Dönem içerisinde, tarımda çalışan nüfus oransal olarak % 20 azalmasına rağmen, GSMH tarım payı % 26 düşmüş, yani nüfus payı korunmasına karşılık, sektörün gelir payı gerilemiştir.

1960'larda tarımda çalışan 4 kişi, tarım dışında çalışan bir kişinin gelirini ancak alırken, bu sayı 1990'da 7 kişiye 1 kişi noktasına gelmiştir.

Tabii bu noktada insanın aklına doğal olarak, «Peki bütün bunlar olmuştur da, tarımda üretilen fazla nereye gitmiştir ve örneğin tarım sektörü, sanayileştığımız için mi, bunlara katlanmıştır?» sorusu gelmektedir. Acaba, öylemidir? Kırdan kente koşan insanların tümüne istihdam sanayimi sağlamıştır? Kırdan - Kente göç hızı, sanayileşme hızı mıdır? Tarımdan aktarılan kaynaklar, sanayii dışı alanlara da gitmiş midir?

Bu tür sorunlara, yanıt aramak anlamında bir kaç veri aktarmak istiyorum.

1990'daki sanayii malı ihracaat bünyesinin % 56'sını dokumacılık, deri - kösele ve diğer tarıma dayalı işlenmiş ürünler oluşturmaktadır. Bu oran 1980'de % 63,5'tur ve on yılda oransal olarak % 11.8 gerilemiştir. Sanayiyi asıl belirleyen, demir - çelik, makina, madeni eşya, elektrikli makina ve kimya sanayileri ihracı payı ise aynı on yılda % 11.5'dan, % 28'e çıkmıştır. Bu performansın, ihracata

sağlanan olağanüstü teşviklerin etkisine bağlı olduğunu da unutmamak gerekiyor. Kısacası, ihracatın yapısında sanıldığı gibi, sanayii doğrultusunda, gelenekseli aşan ve hızlı bir değişim görülmemiş, var olan eğilimin sürdüğü anlaşılmıştır.

Benzer eğilimi, sektörel üretim değerlerinde de görmek mümkündür. Örneğin, 1990 üretim değerleri incelendiğinde, tarıma dayalı işlenmiş ürünler, dokumacılık ve deri - kösele üretiminin, toplamın % 36'sını, makina, demir - çelik, madeni eşya, kimya ve elektrikli makineler üretiminin ise toplamın % 35.5'ini oluşturduğu görülmektedir. Bu gösterge de, üretim yapısının, tarıma dayalı olmayan sanayi doğrultusunda yeterince değişmemiş olduğunu ortaya koymaktadır.

Planlı dönemlerin büyüme hızları da tarımın dışlanmışlığı pahasına, sanayinin hızla geliştiğini göstermemektedir. İlk beş plan boyunca GSYİH'daki tarım payı % 35 den % 21'e, yani toplamda % 14 gerilemiş, sanayi payı ise % 17.5'tan % 25.5'e toplamda % 8 büyümüştür. Tarımdaki % 14'lük gerilemenin, sanayiyi aynı oranda geliştirememiş olduğu açıkça ortaya çıkmıştır.

Bir bölümünü sunmaya çalıştığım değişim parametreleri ne yazık ki «Tarımın ekonomideki görelî payı azalmıştır. Bu sanayileşen bir ülke için doğrudur, gereklidir. Nitekim, sanayimizde tarımın ödediği maliyet karşılığı aynı ölçüde gelişmiştir.» anlamına gelmemektedir. Hiç kuşkusuz sanayileşerek kalkınmakta olan ülkelerde tarımın payı azalacaktır ve bu doğaldır. Doğal olmayan, tarımın benzer ölçüde gelişmemesidir ve dünya yüzünde kalkınmış ama tarımı geri bırakılmış hiç bir ülke örneği yoktur.

Gelinen nokta, üzülerek belirtmek gerekir ki ulaşılmaması beklenen değildir.

Gıda sanayiinin ikili yapısı sürmektedir. Bir yandan modern girdi ve teknik kullanan, dışa dönük, büyük üretim kapasitesine sahip işletmeler varken, öte yandan basit bir işleme teknolojisi ile üretebilen, ilkel üretim yerlerinin egemenliğini sürmektedir. 800.000 ton süt sokakta pazarlanmaktadır. 500.000 ton süt sağlıksız koşullarda peynire işlenmektedir, battaniye altı yoğurt üretimi yöntemi her şeye rağmen devam edebilmektedir.

Son on yılda işleme kapasitesini % 132 artırmasına rağmen, TSEK toplam sütün ancak % 2.4'ünü denetleyebilmektedir. EBK'nun 1980'de % 4.3 olan et işleme payı artmamış 1990'da % 3.6'ya gerilemiştir. Yoğun teşviklerle gerçekleştirilen bir çok sanayi alanında kurulu kapasitelerin altında üretim sorunu vardır.

Gıda denetimi açıkca kargaşa içindedir. Hayvan besini üretimini disipline eden Yem Kanunu çok yerinde bir yaklaşımla çıkarılmıştır ama insan besini üretimi ve pazarlamasını her boyutuyla kavrayan bir gıda yasası, tüm çabalara rağmen çıkarılamamıştır. Anayasa'nın 172. maddesi tüketicinin korunması önlemlerini almak için devlete görev vermesine rağmen Türkiye tüketiciyi koruma kanunu bulunmayan on ülkeden birisi özelliğini bugün bile korumaktadır.

Gıda denetimi ,hammadde üretiminden - hammadde işleme proseslerine ve pazarlama boyutuna kadar, her yönüyle teknolojik birikim ve yetenek gerektiren bir fonksiyon olmasına rağmen, hâlâ zabıta ve zaptiye anlayışıyla sürdürülmeye çalışılmaktadır. Bu hizmette, birbirini tamamlamaları gereken genel ve yerel yönetim fonksiyonları, iş bölümüne dayalı uyum yerine, çatışmacılığı tercih etmektedirler.

Gıda sanayiinin nitel ve nicel çok ciddi hammadde sorunu vardır. Hammadde üretiminde de etkili olunması gereğine rağmen, ağır finansman sorunları bulunmaktadır. Yeni teknoloji ve yöntem kullanımı yeterince yaygınlaştırılamamıştır. Bu konuda, çağdaş gelişimi izleyen, ulusal nitelikli sentezler gereğince geliştirilememiştir.

İnsanlarımızı yeterli ve dengeli besleyebildiğimizi söylemek zordur. Hayvansal besinler açısından bugün bile Avrupalı'nın üçte biri ile yetinmek zorundayız. Bir araştırmaya göre kişi başına değerli besin tüketimi artmamış, azalmıştır. Yetersiz beslenmeye bağlı kitlesel sağlık sorunlarımız çok ciddidir ve örneğin çocuklarımızın beşte birinde bu nedenle büyüme geriliği vardır. Üstelik böylesine ağır sorunları bulunan toplumumuz, denetlenemez bir hızla büyümekte ve her yıl 1,5 milyon yeni insanımıza aş ve ekmek üretmek zorunluluğu bulunmaktadır.

1980'de % 103 oranında kendine yeten bir ülke olan Türkiye, bugün net gıda ithal eden bir konuma gelmiştir.

Çok çarpıcı, o oranda düşündürücü bir kaç veri ile sorunu örnekleme istiyorum.

1990'da sigara dahil, gıda sanayii ve yan ürünleri ihracatı 844 milyon dolarken, ithalatı 1 milyar 50 milyon dolardır. Belirleyici olan 21 kalem ürünün incelenmesi sonucu, cari fiyatlarla yalnızca bir yılda, 1989'dan 1990'a ithalatın 439 milyon dolardan, % 108 artışla 918 milyon dolara, ihracatın ise 786 milyon dolardan, ancak % 7 artışla 842 milyon dolara çıktığı, anlaşılmaktadır. Benzer hesaplama, tarıma dayalı işlenmiş ürünler açısından yapıldığında, ihracatın 1985'den 1990'a cari fiyatlarla % 45, ithalatın ise % 188 oranında yükseldiği ortaya çıkmıştır.

Daha anlamlı olması bakımından, ürün miktarları gözetilerek yapılan bir değerlendirme de aynı sonucu vermiştir. 1989'dan 1990'a, sözü edilen 21 kalem ürünün ithalatı 516.000 tondan, % 140 artışla 1.243.000 tona yükselmiştir. Bir yılda, işlem görmüş sebze ithali 3 kat, et yüzde elli, et - balık konservesi 4 kat, süt 3 kat, tereyağı 2,5 kat, çay, 13 kat, değirmencilik ürünleri 12 kat, yükselmiştir. 1982'de 24 milyon dolar olan hayvancılık ürünleri ithali, 1990'a 20 kat artarak 479 milyon dolara ulaşmıştır ve bu miktarın içinde damızlıklar bulunmamaktadır. Kesimlik sığır ithali 1982'de 2396 baştan, 1990'da 354.000 başa yükselmiştir. İç üretimin daralmasına bağlı olarak, kaçak yollarla gelen ve günümüzde veba belasına neden olan materyali hesaplamak mümkün değildir.

Örnekleri artırmak mümkündür ama, amaç karanlık tablo çizmek değildir. Fakat, ülkemizin geleceği açısından bu tablo ürkütücüdür ve bu eğilim önlem alınmadığı sürece, çok daha yaşamsal tehlikeleri beraberinde taşımaktadır.

Türkiye aslında, sorunlarının ağırlığı ve çokluğu kadar, olanakları da zengin bir ülkedir. Ülkemiz tarımı, tarıma dayalı sanayii ve özellikle gıda sanayii alanında oldukça ciddi potansiyel şanslara sahiptir. Gerek iç gerekse dış pazar olanakları, kanımızca gıda sanayiinin gelişmesini sağlayacak ciddi dinamiklere sahiptir. O açıdan, var olan sorunları, kötümserlik umutsuzluk diye algılamak yerine, ülkenin değerli olanaklarını da görüp, kavrayarak, çözüm doğrultusunda motive edici özellikte görmek gerekmektedir.

Bu noktada bir süredir devam edegelen bir tartışmaya değinmekte de yarar vardır. Bilindiği gibi, tarım - sanayii ilişkileri çerce-

vesinde bir konu çok yaygın biçimde tartışılmaktadır. Bu görüşe göre, «Sanayiinin gelişmesi için, sömürülme pahasına tarım kaynak aktarmaya, devam etmelidir». Bir başka görüş ise «Hayır. Bu aşama tamamlanmıştır. Türkiye az gelişmişliği aşmıştır. Kaynak aktarımı artık, sanayiden tarıma yöneltilmelidir.» demektedir. Türkiye'nin gelişmişlik açısından hangi aşamada olduğu kuşkusuz ayrı bir konudur ve uzmanlarınca tartışılması gereken bir husustur. Ama, acaba tarım - sanayii ilişkileri sorunu, özetlemeye çalıştığım iki yaklaşımın önermelerindeki gibi bir netlik göstermekte midir? Yoksa, tek yönlü kaynak aktarım mekanizmaları yerine, sanayii de tarım da ortaklaşa ve birbirlerini tamamlayarak mı gelişmek zorundadırlar? Ve ekonomilerin entegrasyonu, kalkınmanın bütünselliği böylesi bir mekanizmayı, zorunlu mu kılmaktadır?

Böylesi, bütünsel bir mekanizmada, gıda sanayiine verilecek rol hangi somut amaçları öngörmelidir? Bu amaçlara, gerçekten yönlendirici ne tür desteklemeci yaklaşımlar araç olacaktır? İleri ülkelerde tarım ürünlerinin % 60, sanayiye işlenirken, Türkiye'de dörtte birler düzeyindeki bu oran, hangi tarım ve gıda üretimi projeksiyonlarıyla geliştirilecektir? Gelişecek gıda sanayiinin kentsel alanda yoğunlaşması yerine, kırsal alanda istihdam sağlamak, kırsal nüfusu güdülemek bakımından kırsal alana yaygınlaşması nasıl yönlendirilecektir? Değişen tüketici talep ve eğilimleri sanayiye nasıl yansıtılacaktır? Ciddi finans zorluğu çeken sanayii, ham madde üretimine nasıl etkili olabilmektedir? Gıda sanayiinde gerekli teknoloji nasıl egemen kılınacak, 18.000 işletmenin ancak ellisinde bulunan AR - GE üniteleri nasıl yaygınlaştırılacaktır? Gıda alanında özel eğitim görmüş mesleklerin, hammaddeden işlenmiş ürün pazarına uzanan zincirde, teknokrat birikim ve yetenekleri hangi mekanizmalarla geçerli kılınacaktır? Ortaya çıkan yeni pazarlar gözetilerek, gıda ihracı nasıl yönlendirilecek, seçenek pazarlar nasıl bulunacaktır? Gıda sektörünü bütünsel bir yaklaşımla kavrayan yasal düzenleme hangi esaslara oturtulacaktır?

Gıda sanayii kongresi, kimi başlıklarını anımsatmaya çalıştığım işte bu sorunlara yanıt aramak anlamında ana doğrultuları yakalayabildiği, demokratik tartışmalarla sektörün çoğulcu yapısının birikimini çözücü sentezlere dönüştürebildiği ölçüde amacına ulaşmış olacaktır. İnanıyoruz ki, kısa ve uzun gelecekleri doğru kestirebilmiş, amaçları netleşmiş, teknokrasi devrimini yeterince algılamış.

bütünlük gösteren politikaların uygulanması durumunda, içinde bulunduğumuz koşulların aşılması yolları da bulunacaktır. Bu inancın ve bilincin gereği iledir ki, Ziraat Mühendisleri Odası gıda sanayimizi de bilim ve tekniğin süzgecinde irdelemeyi, üretim sürecinde yer alan her kesimin birikimlerini bu platforma taşımayı ve çözümlenici seçeneklere dönüştürmeyi, toplumsal sorumluluk saymıştır.

10 Mayıs 1991 ve 1 Haziran 1991 tarihlerindeki Danışma Kurulu toplantılarımızdan bu yana, bilimsel birikimlerini Kongremize aktaran, çok değerli bilim adamlarımıza, sanayicilerimize, genel ve yerel yönetimin seçkin yetkililerine, basınımıza, meslek kuruluşlarımıza, farklı çözümlenmeler üretecek siyasal partilerimizin değerli temsilcilerine sergimizi boyutlandırarak Kongreyi daha da anlamlı kılan gıda sektörümüze ve tüm emeği geçenlere Ziraat Mühendisliği toplumu adına şükranlarımızı sunuyoruz.

AÇILIŞ KONUŞMASI

Teoman ALPTÜRK
TMMOB Başkanı

Sayın Başkan, DYP'nin Sayın Genel Başkanı, değerli parlamenterler, çok değer verdiğimiz hocalarımız ve değerli meslektaşlarımız; Hepinizi TMMOB adına saygı ve sevgiyle selamlıyorum. Hepinize Kongre'ye hoşgeldiniz diyorum.

Ben ev sahibi olarak konuşuyorum burada, çünkü TMMOB adına yapılmaktadır. Kongre, çalışmalarıyla övündüğümüz Ziraat Mühendisleri Odasının bir önemli etkinliğini bugün burada yaşamaktayız.

Gıda Sanayii Kongresi burada çok önemli tartışmalara sahne olacak ve aslında kolay bir sorun olan ülkemiz için bu alanda neler yapılabileceğini, hangi eksiklerimizin olduğunu ve konunun nerelere kadar geldiğini birlikte göreceğiz.

Konuyu uzmanlarına bırakarak kısa bir iki şey söylemek istiyorum. Her şeyden önce böylesi bir Kongre bir seçim sonrası ortamında yapılmakta ve bu seçim sonrası ortamda bazı umutlar yeşermektedir. En azından, seçim öncesinde demokrasiyi savunan, insan haklarını savunan, çalışanlara umut vaad eden insanlar, Hükümet kurma yönünde önemli adımlar atmışlardır. Kendilerini, daha önceki konuşmalarımızda da belirttiğimiz gibi, önemli sorunlar beklemektedir. Biz, karşılıklı anlayışla ve çalışmalarla demokrasinin katılımcı unsuru çalıştırılarak Türkiye'nin bugünkü durumundan gelişerek daha iyi bir duruma kavuşacağına inanıyoruz.

Bir meslek kuruluşu başkanı olarak, ki Türkiye'nin en büyük ve teknik alandaki en önemli kuruluşu olduğunu savunuyoruz TMMOB'nin bu çalışmalar içinde önemli görevler yükleneceğini biliyoruz üyelerimizin ve bunlara da hazır olduğunu biliyoruz. Türkiye'deki teknik elemanlara, mühendis ve mimarlara, diğer çalışanlara, mesela tabiplere, veteriner hekimlere ve diğer meslek gruplarına yeni yönetimlerimizin güvenmesini istiyoruz. Bu alanda da diyalogu koruyarak önemli çalışmaların birlikte yapılacağına inanıyoruz.

Bizim her şeyden önce istediğimiz, demokrasinin katılımcı unsurunun çalıştırılması, demokrasinin bütün kurum ve kurullarıyla çalıştırılmasıdır. Bu alanda meslek kuruluşlarını, bu katılımcı demokrasi çalıştırılarak önemli görevler beklediğini söylemek istiyorum. Geçen dönemde birçok kez TBMM Başkanı'nı ziyaret ederek, TBMM'deki çalışmalarda kendi uzmanlık alanımıza düşen konularda sorumluluk almak istediğimizi, burada kurulmuş komisyonlarda görev almak istediğimizi, uzmanlarımızı kendilerine danışman olarak görev yapmasını istediğimizi iletmemize rağmen bunu çalıştıramadık. Bunun çok çarpıcı iki örneği var; biri, mühendis ve mimarların birtakım yetkilerinin bir alt eğitim grubuna aktarılmasıdır, proje etkilerinden bahsediyorum. Bu konuda ne yazıkki Bayındırlık ve İskân Bakanlığı yeterli çalışmayı TMMOB ile birlikte yapamadı, gerekli diyalogu kuramadı ve son olarak da geçen gün bir başka sayın bakan için yaptığımız gibi, kendisini kamuoyunda tartışmaya çağırmak durumunda kaldık, ama, ne yazıkki böyle bir diyalog sorunu yoktu.

Çalışanların sorunlarına eğilmek gerekiyor. 21 Ekim'den önce bütün partilerin seçim bildirgelerinde çalışanlara, kamu çalışanlarına sendika kurulması sözü var, bunun gerçekleşmesini bekliyoruz ve daha önemlisi de gelir dağılımının düzeltileceği, vergi adaletinin sağlanacağı yönünde önemli vaatler var. Bunların gerçekleşmesini bekliyoruz. Bu konuda meslek kuruluşları olarak da üzerimize düşenleri biz de elbette yapacağımıza inanıyoruz.

Türkiye'de mühendislerin örgütsel sorunları vardır, üye sorunları vardır, uzmanlık alanında pek çok sorunu vardır. Bugün birini burada irdelemeye başlıyoruz.

Bu son iki yıllık çalışma döneminde TMMOB'nin odaları aşağı yukarı 10 alanda bilimsel ve teknik kongreyi gerçekleştirdiler. 9 Aralık'ta sanayiinin tümünü kapsayacak bir Sanayii Kongresini TMMOB adına gerçekleştireceğiz. Buralardaki tartışmalarda da göreceğiz ki, Türkiye, söylendiği ölçüde gelişmemiştir. Bir ülkede, Türkiye'de, Çemişkezek kazasından Londra ile konuşmak, o ülkeye uygarlığın geldiği anlamına gelmez. Bu, yalnızca bilimsel ve teknolojik rüzgârların Türkiye'ye getirip bıraktığı bir artıktır. Eğer bu haberleşme cihazının ucundan insan hakları konusunda, demokrasi konusunda ve gıda konusunda öbür tarafa olumsuz şeyler söylemek zorunda kalıyorsa insanlar, o ülkede gelişmişlikten bahsedilemez. Sanayiinin ge-

İşmişliğinden hiç bahsedilemez. Elektrik tüketimi ortada. Bugün, Türkiye'deki toplam kurulu gücün yarısı kullanılmakta, diğer yarısı ise atıl kalmaktadır. Bu demektir ki, Türkiye'de kaynaklar doğru kullanılmıyor. Bunun, önümüzdeki dönem herhalde çok ciddi bir şekilde ele alınması, bütün kaynağı kıt ülkelerde olduğu gibi, bir plan disiplini içinde çözülmesi gerektiği herhalde yetkililerce de görülmektedir.

Sorunlar çok, ancak bugünkü konumuz gıda, onun için buna daha fazla zaman vermek ve benden sonraki konuşmacılara zaman vermek için konuşmamı bitirirken, gerçekten önemli bir konuda çalışma yapan Ziraat Mühendisleri Odsını ve kendilerine bu konuda yardımcı olan bilim adamlarımızı ve sergiye katılan, Kongre'nin oluşumuna yardım eden herkese teşekkür ediyor ve başarılar diliyorum.

ACILIŞ KONUŞMASI

Süleyman DEMİREL
DYP Genel Başkanı

Sayın Başkan, sayın konuklar; hepinizi saygıyla selamlıyorum. Sözlereime başlarken, üyesi bulunmaktan onur duyduğum TMMOB'nin gayretlerini övüyorum. Ziraat Mühendisleri Odamızın gayretlerini de ayrıca övüyorum. Ziraat Mühendisleri Odası Başkanı, değerli arkadaşımız Mahir Gürbüz ve Yönetiminde kendisine yardım eden arkadaşlar gerçekten geçen yıllar içinde çok değerli tartışmalara sahne olmuş, toplantılar tertiplemişlerdir. Bu toplantılar her zaman fevkalade seviyeli, fevkalada olgun ve yararlı sonuçlar çıkaran değerli uzmanlarımızın, değerli bilim adamlarımızın, değerli hocalarımızın, uygulamada deneyim sahibi arkadaşlarımızın, meslektaşlarımızın dile getirdikleri konular Türkiye'de Türkiye'nin gelişmesine yararlı olacak katkılar sağlamıştır. Bugün de yine Sayın Mahir Gürbüz, fevkalade vukufila tarım sanayii - gıda sanayii ilişkilerini ortaya koydu. Değerli Başkanımız Sayın Teoman Alptürk'e de teşekkür ederim. O da, bizim meslek kuruluşlarımızın demokrasideki yerini ve bundan önceki dönemdeki rollerini, bundan sonraki beklentilerini ortaya koydu.

Hemen şunu ifade edeyim ki, dünya şartları değişmiştir diye, söze başlamak adet haline gelmiştir, gerçekten de öyledir. Değişen şudur; daha çok yönetilenlerin yönetime hakim olmalarıdır. Yani, bunun adına katılımcılık deniyor ve daha ileri söylersek, halkın sesinin daha çok çıkması, yönetilen halkın kendi kaderine el koyması, kendi iradesi doğrultusunda yönetimi tanzim edebilmesidir. Bu, tabii ki temsili sistemden, yani bu zamana kadar demokrasilerde uygulanan, herkesin bir araya gelip cemaatin idare mümkün olmaya çağına göre, temsilcileri seçmek suretiyle yönetimden, bir miktar temsilciler seçenlerin yönetime kaymadır, ikisinin ortasını bulmaktır.

Bugünkü dünya ve Türkiye, daha doğrusu bugünkü dünyada meydana gelen değişmelerden bugünkü Türkiye'nin haberdar olmaması mümkün değildir, haberi vardır da mesele uygulamaya gelir. Sanıyorum ki, önümüzdeki yıllarda, yıllarda diyorum, yani yarından itibaren demek istemiyorum, önümüzdeki yıllarda katılımcılık olayı-

nın demokrasiye, ülke yönetimine daha çok güç kazandıracığını bilerek, bu alanda önemli adımlar atılacaktır. Parlamento, sadece bir üst müessese, üst kurum ve siyaset, devletle millet arasında, milletin arzularıyla icraat yapan devletin arasında bir köprü olma vazifesini daha iyi yapacaktır ve parlamento bir üst kuruluş olarak kalmayacak. Gayet tabii ki, üstün kuvvet olacaktır, milletin arzularının, iradesinin toplandığı yer olarak; fakat, milletle kucaklaşacaktır, yani ülkenin müesseselerinin tümü, meslek kuruluşları dahil, devletin kuruluşları dahil, siyasi organlar dahil, daha çok halkın olacaktır. Yani, halkı daha çok kucaklayacak, halk onları daha çok kucaklayacaktır. Bu, sadece benim vaatim değildir, bu herkesin arzusu olmalıdır ve ülke yönetimini ellerinde bulunduranların gayet tabii ki önderlik, liderlik, bir işi başlatma, sürükleme gibi fonksiyonları vardır, ama bu fonksiyon, bu görev arkalarında baskı varsa ancak böyle yürür. Kamuoyu olmayan bir ülkede veya kamuoyunun canlı olmadığı bir ülkede veya kamuoyunun dinamik olmadığı, refleksi bulunmadığı bir ülkede bu sistemi yürütmek kolay değildir. Şikâyetlerden de, dertlerden de kurtulamayız. Böyle yaparsak hiç derdimiz şikâyetimiz olmaz mı; yine olur, ama bunun derecesi az olur. Çünkü, gelişmenin sonu yok. Gelişme ebedi bir kurum, gelişmeyi sağlayabilmek de kökteki bu harekete bağlıdır, yani daha iyiyi aramadıkça, istemedikçe, daha iyinin takipçisi olmadıkça daha iyiyi bulabilmiş hiçbir ülke yoktur. Onun içindir ki, bir ahenk içinde, uyum içinde belki katılımcılığı ileriye götürdüğümüz zaman başlangıçta her kafadan bir ses çıkabilecektir, bundan da rahatsız olmamak lazım. Zamanla, her kafadan çıkan sesler uyum kazanacaktır, sorumluluk kazanacaktır, denge kazanacak ve sanıyorum ki tükenmez hazinesi bana göre halk, fonksiyonunu ifade edecektir. Halk dediğimiz zaman sadece sokaktaki adamı kastetmiyorum; yönetilen herkesi kastetmiyorum.

Meslek kuruluşlarımızın değerli hizmetlerinden yararlanılmasını kaçınılmaz buluyoruz. Onun içindir ki, yeni düzenlemede Meclis meslek kuruluşlarımıza çok daha büyük ağırlık verilecektir, Meclisin komisyonlarında meslek kuruluşlarımız kendisiyle ilgili konularda dinlenecektir.

1991 Türkiye'sinde 20 Ekim sonrasında Meclis'i daha çok halkın Meclisi yapmak bakımından sarfedilecek gayretler içerisinde Meclisin denetim fonksiyonunu çok daha işler hale getireceğiz. 768 tane sözlü soru önergesiyle kapanmıştır geçen Meclis.

Ben kimseyi kötöleme ihtiyacında değilim, maksadım da o değil. Ben sistemin eleştirisini yapıyorum, bu eleştiri yapıırken de gayet yapıcıyım, yani işin olumlu tarafındayım. Şu anda benim bunun menfi tarafından olmamın bir yararı yok. Bu zamana kadar eleştirmeye devam ettik, bundan sonra da ülkeyi yönetme yükü omuzlarımızda kalırsa, ki o istikamettedir, biz eleştirirken söylediğimiz şeyleri unutmüş değiliz, unutacak da değiliz, eleştirmek de zordur, eleştirilerin karşısında olmak da zordur. Eleştirmeyi kimse kolay zannetmesin. Çünkü, eleştirmede ağırlık olmalıdır, ağırlığı olan eleştiri yapıabilmek önemlidir. Bu seviyedir bizim aradığımız. Böyle eleştiriler aslında bir ülkenin yönetiminde yönetenlerin işini kolaylaştırır, zorlaştırmaz ve yönetenler bunun dengesini bulmaya mecburdur. Önümüzdeki zaman içerisinde parlamentoyu Türk Halkı daha iyi tanıyacak ve bugünkü demokrasinin adı TV demokrasisidir. Bu her eve girmiş olan televizyonun gücü ve kudreti korkunçtur. Yanılmakta da korkunçtur, doğrulamakta da korkunçtur. Onun içindir ki, evvela bu ülkede tarım sorunu, sanayii sorunu, gıda sorunu, işsizlik sorunu, sağlık sorunu, eğitim sorunu; bunlar tamam da, bunlar bu toplumun sorunları. Bizim aradığımız şey, bu toplum, bu sorunların içinde yaşayan toplum kendi sorunlarını kendisi mutlaka kuçaklamalıdır. Yani, neme lazım dediği anda o sorunların altında eğer altta kalanın canı çıksın manzarasına düşmüşse şaşmamalıdır. Çünkü, sesi çıkmadığı sürece o sorunlara çare bulabilmesi mümkün değildir. Onun içindir ki, bu televizyon parlamentoyu evin içine götürecektir. Parlamento haftada üç gün toplanıyor, her gün birer saat sözlü soruya muhataptır ülkeyi yöneten Hükümet. Bu sözlü soru her gün televize edilecek ve sözlü soru anında cevaplanacak. İngiliz parlamentosunun gündeminde bir tane sözlü soru yoktur, çünkü, sorarlar, sorulan adam kalkar hükümet adına cevap verir.

Bunları şunun için söylüyorum, ülkenin yönetiminin daha çok halk tarafından kuçaklanması lazım. Yerel yönetimlere daha çok yetki, belediyelerden il genel meclislerine, belediye meclislerine kadar, muhtarlara ve ihtiyar heyetlerine kadar daha çok yetki ve yine ifade etmek durumundayım ki, 60 milyonluk bir Türkiye'yi biz Ankara'dan idare etmeye çalışıyoruz. Bütün gayretlerimize rağmen ismi ademi merkezîyet olan, yani merkezden muhite doğru yerinde yönetimi bir türlü gerçekleştirememişiz. Kötölemek içinde söylemiyorum yine, gayretler sarfedilmiştir diyorum.

Herkes kendi işini kendisi görme sorumluluğu altında olacağı yerde, herkes kendi işini bir başkasına gördürme, süyleyim gör-sünler; altından kalkılacak bir şey değildir bu. Herkesin bir yöne-timi var Ankara'da, oraya her bahtı kara baksın, oradan hissesini alsın! Böyle bir yönetim mümkün değil. Bu ülkenin düşünürleri, bu ülkenin eliti, bu ülkenin çok değerli hizmetinde bulunan sizlere bunu gönlümü açarak söylüyorum. Siyasette, sosyal bünyede, sosyal o-lanlarda teslimiyeti kaldırmaz, yani karşınızda sorunlar vardır, hep olacaktır, olagelmıştır, bunların altında ezilmişliği kaldırmaz, mutla-ka çözüm bulacaksınız. Siyaset, çözüm müessesesidir, çözüm ara-yacaksınız ve bulacaksınız.

Değerli Başkanımız Sayın Alptürk'ün ifade ettiği husus beni, bu istikamette bir açıklama yapmaya sevketti. Ne zaman gıda sanayii-ne geleceğimi merak ediyorsunuz, geliyorum.

Gıda sanayii olayı bence bir aysbergin ucudur, bu buzdağının ucu. Bunun altı var, zaten üstünü görüp altını görmemek aslında sorunlara doğru çözüm bulamamının sebebidir. Köklü, şumullü, içe-rikli düşünme olayı, bunun altı Türk tarımıdır ve bunun altı Türk tü-keticisidir. Bunun ucunda bir adam var, o üretici, biz ona genellikle çiftçi diyoruz, ama Türkiye'deki adı köylüdür. Keşke köylü diye-meyeceğimiz bir noktaya gelsek, keşke çiftçi diyebileceğimiz bir noktaya gelsek, köylüdür o. Köylü ve çiftçi Türkiye'de ayrı adamlar-dır, bir ucu da tüketicidir. Tüketici, elinde filesiyle çarşı pazar dola-şan adam. Bir de bunun ortası var, ortasında da bir üreticiden tüke-ticiye taşımacı var, aracı var, bir de işçi var. Eğer hammadde, ma-mül madda haline geliyorsa, onu mamül madde haline getirinler var. Madem ki bir ucunda insan var, ortasında insan var, sonunda insan var, öyleyse bu siyasetin ilgi sahasına girer. İnsanın olduğu her yer siyasetin ilgi sahasına girer. Siyasetin daha iyisi insanı mut-lu yapmaktadır. Eğer üretici kazancından memnun değilse, tüketici kazancıyla kendini besleyecek durumda değilse; o zaman o ülkenin insanları mutlu değildir. Aradaki üreticiden tüketiciye bunları ulaştır-anlar, işleyerek veya taşıyarak ulaştıranlar hayatından memnun değilse, öyleyse bir mutlular zinciri yerine bir mutsuzlar zinciri var-dır ülkede. Dengelerin bozulduğu zamanlarda bu mutlular zinciri yerini mutsuzlar zincirine bırakır. Ülkemizde bugün bu durum var-dır. Bunu da yine geçmiş devirleri eleştirmek için söylemiyorum, çünkü geçmiş devirleri aşağı yukarı kursağımızda hiçbir şey kalma-

yacak şekilde eleştirip geliyoruz. Şimdi eleştirmesi mi kolay, yoksa bunları yüklemek mi kolay diye kendi kendime soruyorum. Sadece eleştirdiğimiz zamanlarda şu sandalyede oturmak daha kolaydı, şimdi bundan sonra herkes bizim gözümüzün içine bakarak bütün sorunları bizim kucağımıza koyacaktır, bundan da şikâyetimiz yok, çünkü o duruma gelmek için epey gayret sarfettik.

Ben şunu demek istiyorum, kimse zannetmesin, Demirel birkaç oyunu yapıp kendi kucağına gelecek meseleleri başkasına atmak istiyor; öyle değil. Her zaman söylüyorum, hükümetler gelirler giderler, yöneticiler gelir gider, gelip gitmelidir de. Bizim üzerinde durduğumuz husus; kansız, kavgasız, hilesiz, entrikasız gelip gitmeli. Bizim üstünde durduğumuz husus, bu ülkenin insanların gönül rızasıyla geimeleri, gönül rızasıyla gitmeleridir. Uygur olay bu. Bunu başarabildiğimiz zaman sorunlarımız birikmez, sorunlarımız olur da, üstüste birikmez ve üstüste birikmiş sorunları çözmek, büyüyen sorunları çözmekten çok daha zordur. Çünkü, sorunlar yumağı yeni yumaklar meydana getirir. Öyleyse, rejim dediğimiz, siyaset dediğimiz olayı başka etkinliklerden ayırmak mümkün değildir, hepsi birbirinin içindedir ve hepsi bunların bir değişik çarklarla birbirine bağlı olarak işlerse, sanıyorum ki hep beraber daha iyi istikamete gideriz, daha iyi bir yere varırız, toplumumuz mutlu olur, insanlarımız da mutlu olur, arayışlarımız mutluluğu artıracak istikamette olur. Aradığımız budur. Bence bu bir ütopya değildir, ulaşılmayacak bir şey değildir. Ulaşmamız lazım gelen yer burasıdır. Bunu, ancak sorunlarımızı tartışarak yapabiliriz. Bu fikirle, bu düşünceyle şu zeminde eğer ülkenin sorunları tartışılıyorsa korkusuzca tartışılmalıdır. Korkusuzluk olayı üzerinde hassasiyetle duruyorum. Kimden korkacaksınız? Ülkeyi yönetenlerden eğer burada gelip çizmeyi aşan birtakım şeyler söylenmişse, söyleyen devletle ilişkilirse, haydi bakalım bunun ipini keselim noktasına giderseniz, burada oturan düşünecektir, hanede çoluk çocuk var, yani niye sıkıntıya gireyim şu kışın sırtında diye.

Ortam, bir ülkenin ortamı, bu ülkenin kişisine cesaret vermeli. Bu siyasetin gereğidir, bunu siyasetten başka hiçbir şey yapamaz. Cesaret kırılırsa bunu da siyaset meydana getiriyordur, o zaman siyasetin kendi içinde meseleleri vardır, siyaset açık siyaset değildir.

Binaenaleyh, biz güdümlü idareler yerine, açık, herkesin konuştuğu, herkesin düşüncesini söylediği, herkesin bunu söylerken en ufak bir korkuya kapılmadığı, herkesin, ama herkesin başı bulutlara değecek kadar dik olduğunu Türkiye'de bütün sorunları çözeriz diyoruz. Hangi soruna baksanız bence birinci şart, yani olmazsa olmaz şartı budur diyoruz. Bunu gerçekleştirebilirsek diğer sorunları çözeriz diyoruz.

Türkiye'nin sorunu tarımdır. Bana göre tarım, Türkiye'nin bir ekonomik sorunu değildir, insanlık sorunudur. Çünkü ucunda köylü var. Bu köylü dediğiniz adam bu ülkenin yüzde 50'sini teşkil eder, yüzde 70'lerden falan geliyor. Yüzde 48 - 42 diyen de olacaktır, gayet tabii de bizim bazı kasabalarımızı şehir saymak mümkün değil. Nüfusu 2 bini geçen yerleri şehir alıp da, efendim şimdi köylü nüfusu yüzde 45'e indi, şehirli nüfusu yüzde 55'e çıktı demenin bir yararı yok. Öyle olsa ne olacak, öyle olsa ne olur; yani 45 olsa ne olacak, bu azmı.

ABD'de, bana göre ABD bir iyi emsil değil, ama bir bakalım nedir; çalışan nüfusunun yüzde 3'ü tarımda, yüzde 3'ü de üniversitelerde; yani, tarımda çalışan nüfusla üniversitelerde çalışan nüfus aynı. Bir enformasyon toplumu, bilgi toplumu olayına temas etmek istiyorum. Bir tarım toplumundan sanayi toplumuna, sanayi toplumundan bilim toplumuna geçeceksiniz ve bunu sıçrayarak da yapamazsınız; ekonomide sıçrama falan yoktur, öyle hiç kimse hayale kapılmasın. Sıçrama ekonominin işi değildir, merdiven çıkacaksınız, birinci merdiven, tarım toplumundan, daha açığı bir köylü toplumundan, bir köy toplumundan şehir toplumuna geleceksiniz, şehir toplumuna gelirken sanayi ve hizmetler toplumu olacaksınız evvela. Köyden şehre göçtünüz, şehir, köyden geleni içecek, absorbe edecek, içine alacak iş hacmini yaratmadı. O zaman çok değişik kültürlerin meydana geldiği, çok değişik gelir seviyesinin meydana geldiği, bir kısmı köy şartlarından daha kötü, bir kısmı en ileri memleketlerdeki hayat şartlarına kavuşmuş şehirleriniz olur. Bunun adına büyük şehir deriz. Büyük şehir, bir ülkenin kesitidir, tabanında yılda 500 dolar gelir seviyesinde olan insanlar vardır, ötesinde 5 bin doların üstü vardır. Vitrinleri doludur, ama vitrinlerden alış verişe geldiğiniz vakit alanlar vardır, alamayanlar vardır. O alamayanların bir kısmı da akşam üzeri pazarlar dağıldıktan sonra oradan eğer artık sebze ve

meyveleri topluyorlarsa buna şehir toplumu diyemezsiniz. Bu bir kargaşa toplumdur.

Onun içindir ki, ülkenin sorunları dediğimiz zaman, bir yumak bu, bunları birbirinden ayırt etmekte de çok kere müşkülât vardır. Bütün bu işlerin çaresi, istikrar içerisinde büyümek, istikrar içerisinde büyüyerek sosyal devletin masraflarını ödeyebilecek duruma gelmek. Sosyal devlet olalım, sosyal devleti bugün çok yaraladık, başka mesele. Aslında demokratik devletin sosyal devletten ayrılması mümkün değildir; ama, demokratik devletin, sosyal devletin vecibelerini, yükümlülüklerini yerine getirebilmek için mutlaka büyümesi lazım, yani kalkınabilmesi lazım. Büyümenin nemalarının bir kısmını sosyal devlet kullanacaktır, böylece dayanışması tam olan bir toplum meydana gelecektir. Bence dayanışması olmayan bir toplumun gücü yoktur ve bir doktrin meselesi de değildir, aklın gereğidir, dünya bu istikamete yönelmiştir, ülkemiz bu istikamete yönelmiştir. Bütün olay istikrar içerisinde büyümeyi sağlayabilmektir. İstikrar içinde büyümeyi sağlayabilme; her alandaki gelişmelerle mümkündür. Ekonomik faaliyetlerin bulunduğu her alanda hakim olacak düşünce mutlaka ekonomik kurallara uymalıdır. Sosyal kuralları ayırıyor değilim, ekonomik kurallar olmalıdır. Sanayi mi kuruyorsunuz, bu sanayinin büyüklüğü, kullanacağı teknoloji ve üretim metotları, hepsi rekabet gücü olan bir sanayi olmalı.

Değerli misafirler, rekabet gücü olmayan hiçbir şeyi yaşatamayız. Rekabet gücü olmayan şeyleri aslında biz kendi bünyemizde halledelim diyelim, ödediğiniz masraf sosyal hesaptan ödenir, zenginleşme durumundan fukaralaşma durumuna geçersiniz. Öyleyse, burada da, yani gıda sanayi dediğimiz olayda da büyük adımlar atılmıştır, bu adımların atılması için de çok hizmette bulunduk, özeli devleti hepsi dahil, ama bugün herkesin durup düşünmesi lazım; yaptığı iş rekabet gücüne haiz mi. Rekabet gücü için birinci mesele fiyattır, ikinci mesele kalitedir, üçüncü mesele ambalajdır. Yani, fiyatı, kalitesi bir de teslim zamanı. Bunları eğer yapamıyorsanız bu işi yapmayın. Gıda sanayii, bana göre çağın yaşamını değiştiren bir sanayidir. Köşedeki pazarda, çarşıda ve dükkânda şimdi onlara market diyorlar, 25 - 30 sene evvel gördüğümüz batının marketlerinde gördüğümüz, Allah Allah bu bezelye teneke kutunun içinde rafa gelmiş, şeftali rafa gelmiş kutu içinde; yani o markette rafa baktığınızda tarlayı da, bahçeyi de buluyordunuz, gıda sanayii o. Hem

tarlayı, hem bahçeyi, hem köyü kenti, üretilen yerleri eğer şehrin köşe başındaki dükkânında rafa getiribiliyorsanız o gıda sanayiinin eseridir.

Gıda sanayii sadece bir sanayi olayı değildir hence, uygarlık olayıdır. Çünkü, dibinde beslenme var. Beslenme deyip geçmeyin. Kişi sabah, öğlen, akşam karnı acıkıyor, olmayıverse olmaz denecek cinsten bir şey değil. Bir de kâfi derecede beslenme var, yani kâfi kalori alacaksınız, ne fazla alacaksınız, ne az alacaksınız ve bir de beslenmenin dengesi var. Kalitesi içinde besleneceksiniz. Bu iyi de, bir de beslenememe var, açlık olayı. Açlık tam olmayabilir, açlıkla yoksulluk olayı. Bugün dünyada 1 milyar insan günde 1 dolar kazanıyor, 1 dolarla açtır, dünyada 1 milyar insan açtır. Bazı ülkelerde görüyoruz, açlığın meydana getirdiği olayları. Bunun arkasında nüfus olayı var. Nüfus olayını tarım olayından, tarım olayını bir ülkenin kalkınması olayından ayırmak mümkün değil ve hepsi birbirinin içine girmiştir. Ama biz gene sahayı daraltalım, gıda sanayii dediğimiz olayda üretici köylüdür, siyasetin neresiyle alakadar bu; siyaseti, köylüye sağlam satın alma gücü götürübilme bakımından alakadar eder. Eğer onun alınteri, el emeği, göz nurunun karşılığını sağlam parayla o ülkenin piyasaları değerlendiriyorsa ve kâfi derecede parayla değerlendiriyorsa o adam mutludur. Yalnız, sadece fiyat politikalarıyla bu olmaz. Bu fiyat politikalarının da bir yerde dünya fiyat politikalarıyla paralel götürmeye mecbursunuz. Paralel götürürken yapacağınız iş, işte gelirsiniz üretimdeki üretim çokluğuna prodüktivite, yani verimlilik olayı; hâlâ benim ülkem dekar başına 200 kilo buğdayla meşgul, hâlâ benim ülkem inek başına 600 litre sütle meşgul, hâlâ benim ülkem dekar başına —pamukta iyiyiz ama— 3,5 - 4 ton pancarla meşgul. Başka ülkeler bunları çok almış götürüyor, ayçiçeğinden tutun pirincine, mısırına kadar.

Öyleyse, tabandaki adama ben zenginlik götürüleceğim. Zenginliği de bir yardım şeklinde götürmeyeceğim, alınterinin karşılığını ödeyerek götürüleceğim. Öyleyse, onun aynı alınterinden daha çok üretim çıkarmak lazım, bu, gıda sanayinin işi değil, bu, Türkiye tarım politikalarının işi. Tarım politikaları dediğimiz olay devletin politikaları, devlet burada işin içine girer. Tarım politikaları istikrar ister. Bu sene ektiği mahsulü gelecek sene adam satamazsa, ondan sonraki sene bir daha ekmez. Bunu neden söyledin dersiniz, şunun için söyledim; gıda sanayiinin tabanındaki üretim olayından dolayı

gıda sanayiinde dalgalanma var. Bir sene bakıyorsunuz kâfi derecede gıda sanayiine mal geliyor, bir sene gelmiyor. O, bu dalgalanmadan dolayıdır. O zaman ne yapıyorsunuz; bugün Türkiye'de elma işleyen, elma suyu çıkaran, elma kurusu yapan birtakım teşekküller İran'dan elma getiriyor şu anda. Bineanaleyh, demekki bizim tarım politikalarımıza çok iyi bakmak, mutlaka üretimde istikrarı sağlamamız lazım.

Üretimde istikrar; hava şartlarına bağlı tarımda, üretimde istikrarı nasıl sağlarsınız diyeceksiniz. Benim dediğim; bir sene, ertesi senenin iki misli gibi olaylara ben daha çok dokunuyorum. Gayet tabii ki üretimde istikrarı sağlamanın yeri, tarımdaki reforma, tarımdaki modernleşmeye bağlıdır, mekanizasyondan sulamaya, ilaç kullanmaya kadar hepsine bağlı ve nihayet tarım bugün Türkiye'de kullanılan kredinin yüzde 15-18'ini alıyor. 30 milyon insan bu, kredi şartlarına bağlı, kredinin fiyatına bağlı, pek çokşeye bağlı. Bütün bunları beraberce düşündüğümüz zaman tarım politikalarını eğer istikrarlı hale getiremezseniz, gıda sanayiindeki bütün gayretleriniz kolay kolay neticelenmez.

Şimdi gene tabandaki adama geliyorum. Tabandaki adamın eline kâfi para geçmesi lazım diyorum. Üretti, diyelimki tarım politikalarımız fevkalade düzgün gitti ve üretimi sağladık, yalnız üretimin bugün biliyoruz, daha çok yaş meyve ve sebze üretimin yüzde 45'i telef oluyor. Bu taşıma zinciri olayıyla karşı karşıya kalıyorsunuz veyahut da bu üretimi eğer günlük pazarlar çekmiyorsa, onları işte bu gıda sanayiini işleyen tesislere götürmek gerekir. Bunları kim yapacak, bunları devlet mi yapacak? Hayır, devlet de yapacak, kişiler de yapacak, öyle bir hadise olacakki, artık bunlar kendiliğinden işler hale gelecek. Henüz biz o safhaya gelmiş değiliz.

Yine üretim olayına dönerken, üretimde gördüğümüz tıkanıklıkları sanayide de görüyoruz. Gıda sanayii bugün kâfi derecede işletme sermayesi bulamamaktan şikâyetçidir, kâfi derecede yatırım sermayesi bulamamaktan şikâyetçidir. Reel faizi yüzde 34,5 olan bir ülkede sanayi mümkün değildir. Ben ne dedim; rekabet yapacaksınız dedim, kiminle, dışarıyla, dışarıyla rekabet yapmayı mutlaka başarabilmeliyiz.

Şimdi yüzde 34,5 reel faizle sanayi olmaz. Çünkü, başka ülkelerin reel faizi yüzde 4, enflasyondan vesairenden sıyrılmış faizi kastediyorum ben. Böyle bir sanayi yapamazsınız. Öyleyse, bakınız çağ nereye gelmiştir, dünya ile beraber nefes alacağız. Canım nefesi her gün alıyoruz, o ayrı mesele. Dünya nefes alıyorsa öyle alacağız, nasıl nefes veriyorsa öyle vereceğiz, dünya ile kucaklaşacağız, bu küreselleşme, globalleşme denen olaylar çok önemli. Bunları Türkiye anlamamakta gecikmemelidir, uygulamakta da gecikmemelidir ve benim teşebbüs gücüm, girişimcim bugün Amerika'ya makarna ihraç ediyor, çok sevinilecek bir şey. Dün sabahleyin dinliyoruz, 8 milyon dolarlık domates Ortadoğu memleketlerine ihraç edildi. Bunlar fevkalade güzel şeyler. Üzerinde Made in Turkey yazılı tenekeler, şişeler, paketler eğer ileri memleketlerin marketlerinde, pazarlarında rafta ise o zaman Türkiye'nin övüneceği bir olay çıkmış demektir. Bu gıda maddesi olur, başka şey olur, ama sanıyorumki gıda maddesi olayında Türkiye'nin çok büyük bir potansiyeli var. Henüz kendisi tok mu? Hayır, istenilen şekilde tok değil, ama evvela kendimiz doyalım da sonra dışarı çıkalım olayı da değil bu. Hem kendimiz doymaya çalışacağız, hem dışarı çıkacağız ve kendi kalitemizi de böylece yukarı çıkaracağız. Gıda maddesinin kalitenin şartlarına fevkalade iyi uyması lazım.

Bugün Türkiye'nin bir gıda kanunu olmadığından arkadaşlarımız şikâyet ettiler, doğrudur. Bugün Türkiye'nin bir hijyen, talimatnamesi tüzüğü olmadığından da ben şikâyet ediyorum. Öyleyse, önümüzdeki zaman içerisinde şikâyet ettiğimiz şeyleri beraberce yapmanın yollarını arayalım ve bunları beraberce yapıp ortaya çıkaralım.

Türkiye'nin gıda sanayiinde ve tarımında diğer bir şey; dünya ile kucaklaşacağız derken yanlış bir şey yaptık. Dünyayı, daha doğrusu bizim çiftçimizi, bizim gıda sanayicimizi, bizim köylümüzü biraz dampinge maruz bıraktık ve bu damping aşağı yukarı yarı fiyata, dörtte bir fiyata falan sebep olduğumuz damping, serbest ticaretin gereği değildir. Dünyanın hiçbir memleketi dampinge müsaade etmez, kartelev de müsaade etmez. Onun için ki, tröst ve kartellere, dampinge müsaade etmez. Bu sanayi dalını yeşertmeyen olaylardan birisi damping, birisi kartel ve tröstdür. Efendim, bu hudutlarımız açık olsun, dünyada ne varsa gelsin, bizim tüketicimiz de bunlardan yararlansın, tamam buna bir diyeceğimiz yok; ama, o zamanki Batı Almanya'nın 10 marka kendi memleketinde sattığını buraya 4 marka

alıp getirirseniz, ondan sonra orada 1,5 marka sattığı sütü burada 70 feniğe getirir satarsanız, o zaman milyonlarca lira verip getirdiğiniz dışarıdan damızlık düveler kasaba gider. O düzeyi getiren adam da bunu 30 senede ödeyemez parasını. Çünkü, krediyle getirmiştir, o kredinin faizi olur, faizin faizi olur, adamın malını mülkünü yer gider o düve. Böyle durumlar olabilmıştır, olmuştur.

Biz demiyoruz, dışarı ülkelerin malları ülkemize gelsin satılsın, ama bizim sanayimizi öldürme manasına satılmaz. Bakın bugün Güneydoğu Asya'dan gelen her gemi pamuk Türkiye'de bir tesisi kapatıyor, neredeyse bizim pamuk tarlalarımız karpuz tarlasına döndü. İşte bunlardır yanlış olan şeyler, dumping dediğimiz olay.

Efendim biz korumacılığı istemiyoruz, istemeyin korumacılığı. Tarımını korumayan hiçbir memleket yok. Tarımınızı koruma olayı aslında tembelliği teşvik değil, tembelliği teşvik memleketi geriye götürür veyahut da haksızlık yaparsınız. Korumaya girdiğiniz zaman koruma için bulduğunuz kaynakları nereden buluyorsunuz, başka birisinden alıyorsunuz. Niçin koruyorsunuz o adamı? O parayı aldığınız adamın menfaati için koruyorsunuz. Yani, buradan alıp buraya veriyorsanız buna haksızlık yapmıyorsunuz, bu adama vermekle bu adamı da koruyorsunuz, korumanın tabiatında bu yatar. Yoksa bu yanlıştır. O zaman dönüyorsunuz.

Ortak Pazar ülkelerine bakıyoruz, 230 - 250 milyon nüfus 12 memleket. Bunların korumaya sevkettikleri para takriben 38 - 40 milyar dolar, yani sübvansiyon dediğimiz olay, destekleme dedikleri olay. Bu 250 milyon insanın bizim ülkemizdeki çiftçi nüfusu kadar çiftçi nüfusu var, yani 25 - 30 milyon. Bizim 60 milyon nüfusumuz var, 30 milyon hayatını çiftçilikle idame ettiren insanımızı var. Avrupa'nın 250 milyon, 30 milyon çiftçisi var. Onların yaptığı sübvansiyon 38 - 40 milyar dolar, bizim yaptığımız sübvansiyon 1 milyar doları bulmuyor. Onlar zengin tabii de, ama 1 milyarı bulmuyor, sizin burada sübvansiyon şikâyetlerinizin gereği yok, önemi yok, yaptığınız iş öyle önemli bir şey değil. Daha çoğunu mu yapalım, evet daha çoğunu üretimi artırmak için yapın, daha çoğunu tembelleştirmek için değil, daha kaliteli üretim yapmak için. İşte işin içerisine burada giriyor devlet, devletin destekleme politikaları; sadece arkadaş sen üret, ben sana daha çok para vereyim diye değil. Niçin üretceğini iyi bilerek ve o istikamette teşvik ederek mutlaka gıda sa-

nayinin tabanını zenginleştirecek biçimde bir üretime Türkiye'nin ihtiyacı var. Bu yapılabılırsa, onun arkasında gıda sanayiinin modern teknolojiden mutlaka yararlanması, dünyayı ve dünya piyasalarını bilmesi lazımdır. Gıda sanayiinin sadece dışarıya çalışması gibi bir olay da yok. Benim kendi tüketicim de var. Tüketicisi olmayan bir ülkenin refah devleti olması mümkün değildir.

Tüketici diyoruz, bugün daha çok gideceğimiz ülkeler Batı Avrupa ülkeleri, ABD, şimdi Orta Asya açılıyor, Azerbaycan, Sovyetler Birliği açılıyor, tamam da; bunlar, o ülkelerin tüketicisine ne verirsiniz alır anlamına almamak lazım. Hem kendi tüketicinizi, hem de Batı Avrupanın tüketicisini kaliteli tüketici saymak ve onlara vereceğiniz ürünlerin mutlaka mamul ürünlerinin kaliteli olması şarttır, temiz olması şarttır, hijyen kaidelere uyması şarttır. Çünkü, eğer bir defa adam sizin tenekenizi açar, içinden çıkan gıda maddesini yer hasta olursa bir daha onu almaz ve her tarafa yararlar. Onun içindir ki, devletin önemli görevleri var ve bu tarım alanında çok büyük potansiyel var. Geçen 10 sene zarfında Türkiye maalesef bu tarım ürünleri olayında sattığıyla aldığı çok tersine çevirmiştir. 1980'de ihracat ithalat farkı 1 milyar 580 milyon dolar civarındadır, 1990'da bu fark 500 milyon dolar civarına inmiştir ve Türkiye gerçekten dışarıdan gıda maddesi almayan 7 ülkeden biriyken, bugün 3 milyon dolara varan bir ithalat durumuna girmiştir. Tütün başka bir madde, ama 312 milyon dolarlık geçen sene sigara ithal edilmiştir, 400 milyon dolarlık tütün satmış, gelecek sene 500 milyon dolarlık sigara al, 400 milyon liralık tütün sat!... Bu satışları nereden karşılayacağımızı bilmiyoruz. Ben biliyorum nereden karşılayacağımızı. Ödünç para alacağız, bu ödünç paraya yüzde 35 faiz ödeyeceğiz, sonra bu ödünç parayı borç hanesine yazacağız. Nereye yazacaksınız? Efendim işte 45 milyar dolar borçtan 50 milyar dolara çıktık, 50 idi 55'e çıktık. O hane öyle duracak, kimse onun farkında değil. Bunlar yanlış şeylerdir, şu anlamda söylüyorum bunu. Bunun ikisini beraber düşünmek lazım gelir. Teker teker düşündüğünüz zaman böyle neticeler çıkar. Öyleyse, Türkiye'nin önünde fevkalade zor meseleler var ve gıda sanayii çok büyük potansiyel olmasına rağmen Türkiye'nin genel sanayisiyle, genel mali politikalarıyla, enflasyonla ve genel tarım politikasıyla, genel eğitim politikasıyla, genel gıda politikasıyla hepsiyle beraberdir ve bunları birbirinden hiç ayıramaz değiliz, birleştikleri yeri iyi bilmek, ayrıldıkları yeri iyi bilmek lazımdır. Burada herkese iş düştüğünü söylüyorum, devlete de iş

düşüyor, belediyelere de iş düşüyor, üniversitelerimize de iş düşüyor, meslek kuruluşlarımıza da iş düşüyor, sanayicimize de iş düşüyor, üreticimize de iş düşüyor. Bir salça olayı fevkalade önemli bir olaydır, bir şeker fevkalade önemli bir olaydır, bir margarin olayı, daha Türkiye bitkisel yağ olayını halletmiş değildir. Bu fevkalade önemli bir olaydır. Et olayı, tavuk olayı, deniz mahsulleri olayı fevkalade önemli olaydır, ama gerek Türkiye'nin kendi kaynaklarıyla, gerekse diğer teknolojinin, genetiğin getirdiği ve sanıyorumki önümüzdeki 10 sene zarfında biyoteknoloji ve genetik çok yeni ufuklar getirecektir, yönetime çok yeni ufuklar getirecektir.

Bütün bunları nazarı dikkate alarak zenginleşme, fukaralıktan kurtulma, mutlu olma bakımından gerek tarımda, gerekse tarıma dayalı gıda sanayiinde çok büyük potansiyel görüyorum. Gıda sanıyorum ki, üstüne hekimlerimizin yemin ettiği Hipokrat'ın sözüyle Hipokrat, «Gıda ilaçtır» diyor, eğer yanlış gıda alıyorsanız hastalanırsınız, doğru gıda alıyorsanız hasta olmazsınız.

Hep beraber Türkiye'mizin mutluluğu için, insanlarımızın mutluluğu için ve bu ülkenin eliti ve aydını, değerli misafirler, size sesleniyorum, bu ülkenin eliti ve aydını olarak sanıyorumki bizim borcumuzdur, yani ben de dahilim onların içine hepiniz gibi. Benim şu sıralarda oturan hiçbirinizden farkım yok. Erzurum'un Nenehatun Köyündeki adamdan, bu ülkenin vatandaşından farklı sorumluluğumuz var. Bu ülke bizi okutmuş, yazdırmış, bir yere getirmiş ve biz de farklı sorumluluğun idraki içinde olmaya, bu ülkenin insanına aklımızın yettiği, elimizden geldiği kadar yardımcı olmaya mecburuz. Bu yardımı sizden istiyorum, gelip kapınızı çalarak sizden istemiyorum, fakru hali, onun hali, onun lisanı o, onun halinden sizin anlamanızı bekliyorum.

Ben bu toplantıyı sonuna kadar dinlemek isterim, fakat benim zorluklarımı hepiniz tahmin edeceksiniz, daha doğrusu bir hareket içinde olduğumu biliyorsunuz. Bir Hükümet kurmaya çalışıyoruz, inşaallah önümüzdeki birkaç gün zarfında başarılı olmak için gayret sarfediyoruz. Onun için, sizi dinleyemeyeceğim için özür dilerim. Yalnız Sayın Başkandan ve değerli arkadaşımız Sayın Gürbüz'den, bu toplantının zabıtlarını her zaman alırım, kararlarını, tebliğini ve var-

diği neticeyi bana ulaştırırsa, önümüzdeki günlerde hep beraber eleştirdiğimiz Şeylerin hangileri yapılabilir, nasıl yapılabilir, ne kadar zaman içerisinde yapılabilir, neler yapılabilir Şeklinde yine yönetici arkadaşlarla bir araya gelir, işi bir takvime bağlar ve icra önüne koyarız, yasama organının önüne koyarız veya kimin önüne konacaksa onları onun önüne koyarız. Yani ipe un sermeyiz.

Hepinize saygılar sunuyorum.

AÇILIŞ KONUŞMASI

Prof. Dr. Necmettin ERBAKAN

RP Genel Başkanı

Sayın Başkan, kıymetli dinleyenler, muhterem basın mensupları; hepinizi hürmetle, muhabbetle selamlıyorum ve her şeyden önce sözlerime başlarken, Ziraat Mühendisleri Odasını, bu kıymetli, hayırlı faaliyetlerinden dolayı tebrik ediyorum. Gıda Sanayii gibi ülkemizin çok önemli bir konusunda bir kongre ve ayrıca bir sergi hazırlamak suretiyle yaptıkları bu faydalı çalışmadan dolayı emeği geçen bütün arkadaşlarımıza da ayrıca teşekkürlerimi arz ediyorum. Bu konuşmaları dinlemek üzere buraya gelmiş olan kardeşlerim olarak hepinize de peşinen teşekkürlerimi arz ediyorum.

Böyle bir Kongrede bize konuşma fırsatı verilmiş olmasının büyük bahtıyarlığı içindeyim.

Burada ne konuşuyoruz, gıda sanayii, ülkemizin en önemli konularından birisidir. Bu gıda sanayiinin bugünkü durumu nedir. Birçok problemler içinde olduğunu hepimiz biliyoruz. Bu problemlerin sebebi nedir, bu problemleri nasıl ortadan kaldırabiliriz ve böylece de ülkemize hizmette bulunuruz. Kongrenin elbette gayesi budur. Bu münasebetle siyasi parti başkanlarını da buraya davet etmek nezaketini göstermiş bulunuyor arkadaşlarımız. Nitekim, bu meyanda dün DYP Genel Başkanı Sayın Süleyman Demirel Beyefendi de buraya geldi konuşma yaptı. Bu kongreye biz çok büyük alaka gösteriyoruz açıklayacağım sebeplerden dolayı. O itibarla, Sayın Demirel'in dün burada yaptığı konuşmayı, bendeniz, arkadaşlarımdan aldığım not vasıtasıyla inceledim. Kendisinin söylediği sözleri içerisinde konuyla ilgili olarak, çünkü konuşmasında daha çok demokratikleşme konusunda açıklamalar yapmış, gıda sanayii konusuyla ilgili olarak söylediği birkaç cümle şunlar oluyor.

«Gıda sanayii buzağının ucunda bir noktadır. Ancak, bu sanayinin en ucunda köylü, çiftçi; diğer ucunda ise tüketici vardır. Tarım, Türkiye'nin ekonomik değer, insanlık sorunudur.»

Kanaatimce bunların hepsi isabetli tespitlerdir. Köylü nüfus genel nüfusumuzun yüzde 50'sidir. Bu da elbette çok önemli bir ger-

çektir. Dünyada 1,5 milyar aç insan var, bu itibarla gıda sanayii sadece Türkiye için değil, tüm ülkeler için önemlidir.

«Tabanındaki insana alınterinin hakkını götürmek lazım» diye bir cümle söylenmiş, ama bu nasıl götürülecek, buna dair konuşmada herhangi bir açıklama göremedim.

«Tarımdaki koruma tedbiri tembelliği değil, dinamizmi getirir» doğrudur, ancak, bu koruma yani, sübvansiyonlar kastediliyorsa bunlar nereden bulunup da tarıma verilecek. Buna dair de bir açıklama görmedim konuşmanın içinde.

Diğer yandan, «Bugün Türkiye’de Afrika ülkelerinden pamuk ithal edildiği için pamuk tarlalarına karpuz ekilmiştir, karpuzun da bir sanayi değeri yoktur.» Bu da doğrudur, yanlış bir politikadır, ancak bugünkü ekonomik durumda bu pamuğu ithal edenlere sorarsanız, «biz, dünyanın en ucuz yerinden pamuk ithal etmezsek, bu sefer de pamuğa dayalı ürünleri ihraç edemiyoruz» diyeceklerdir.

Bunlar söylendi de ne oldu. Türkiye’nin gıda sanayiinde bugün büyük problemleri var. Bu problemlerin sebebi neymiş, bu cümlelerde bunu göremedim. Bunları düzeltmek için ne yapmak lazım; bu hususta da bir teklif, tedbir göremedim.

Demokratikleşme, unutmayalım ki bir gaye değil bir vasıta. Demokratikleşme çok önemli bir vasıta, ancak demokratikleşeceğiz. Niçin? Bu meseleleri istişarelerle, elbirliğiyle çözmek için. Ancak, nasıl çözeceğiz, asıl önemli olan konu budur. Bu itibarla, ben deniz bugün işte bu konunun içine girmek istiyorum. Ülkemizin gıda sanayiindeki durumu nedir, meseleler nedir, bu meseleleri çözmek için ne yapmamız lazım gelir konusundaki bildiğimiz, inandığımız hususları kısaca açıklamaya çalışmak istiyorum.

Gıda sanayiinin tarifini yapacak değiliz. Çeşitli besin maddelerimiz, hayvancılığa, sebze, meyva, hububat, su ürünlerine dayanan bütün gıdalarımızın, doğal kaynaklardan tarım ürünü olarak çıkarıldıktan sonra gıda olarak hazırlanmaları, mamul hale getirilmeleri, ambalajlanmaları, depolanmaları ve bunların korunması gibi çok önemli konuların hepsi gıda sanayinin ana konularıdır.

Gıda sanayii ülkemizin önemli bir konusudur, çünkü Türkiye’deki bütün imalat sanayii içerisinde gıda sanayii bugün yüzde 35 gibi çok önemli bir yer tutmaktadır. Diğer taraftan, ihracatımızın da

yüzde 20'sini işgal etmektedir. Türkiye'de bu hususta kurulmuş yılda 500 bin ton üretim yapabilecek kapasite vardır. Bu kurulu kapasite maalesef bugün çok düşük bir kapasiteyle çalışmaktadır ve 20 bini aşkın gıda üretimi yapan tesis ve işyeri mevcuttur. Böylece, ülkenin bir yandan gıda sanayii olduğu için insanlarımızın sağlığıyla ilgisi bakımından çok büyük önem taşıyor; öbür taraftan, ekonomik bakımdan çok büyük bir önem ve ağırlık taşıyor. Kaldı ki, gıda sanayinin, ülkemizin temel meseleleri bakımından da ayrıca çok büyük ehemmiyeti vardır. Çünkü bugün ülkemizde bir büyük işsizlik var, pahalılık, geçim sıkıntısı, enflasyon, gelir dağılımındaki büyük bozukluklar var. Bundan başka ülkemizde huzur istiyoruz, huzursuzluğun da ekonomiye dayanan birtakım faktörleri var. Çünkü birçok bölgelerimiz geri kalmıştır. Bu geri kalmış bölgelerimizin kalkındırılması bakımından da gıda sanayinin çok büyük önemi vardır. Hatta gıda sanayii, dış politikamızı da etkileyecek önemde bir sanayidir, bir önemli sahadır. Bilindiği gibi, bu gıda sanayine sahip olup bunu geliştirmesek, Türkiye'nin bilhassa ihracatı ve ithalat arasındaki dengeler bozulur, dışarıya muhtaç hale geliriz, dışarıdan borç alalım derken, alınmış olan borçların dış politika bakımından üzerimize koyduğu birtakım yükleri taşımaya mecbur kalırız, yani bağımsız, şahsiyetli bir dış politika yürütemeyiz.

Bütün bu önemli temel meselelerle yakinen ilgili bir konu olduğu için gıda sanayiine bu milletin evlatları olarak hepimizin çok büyük önem vermemiz, onu, bugün içine düştüğü meselelerden kurtarmamız, geliştirmemiz, olması icabeden hedefe ulaştırmamız gerekli bulunmaktadır.

Biz millî görüş zihniyetinin temsilcileriyiz, konuya bu açıdan bakarız ve bugüne kadar tek başımıza hükümet olmadık, ancak ortaklarla beraber biz 4 yıl hükümetlerde bulunduk ve bu hükümetlerde biraz önce saydığım ehemmiyetinden dolayı, hepimizin bildiği gibi Tarım Bakanlığı 4 yıl boyunca bizde oldu ve Sanayii Bakanlığı da bizde oldu. Ortaklarımızın bazı konularda başka türlü düşüncelerine rağmen, ülkemizin bu temel konularında gereken hizmetleri millî görüş açısından yapalım diye.

1974 - 1978 arasında biz hükümetteyken, gıda sanayiinde, tarımda sanayiide çok büyük bir atılım yapılmıştır. Önce bir defa bunu birkaç rakamla belirteyim. Bunları biz 1974'te geldiğimiz za-

man Türkiye'de buğday üretimi 10 milyon tondu, 1978'de 18 milyon tona çıkarılmıştır. Et üretimi 125 bin tondu, 625 bin tona çıkarılmıştır. Biz 1977'de 5 milyon ton buğdayı nasıl ihraç edeceğimiz diye uğraşıyorduk. Türkiye, hayvancılık bakımından dünyanın en gelişmiş ülkelerinden birisiydi ve canlı hayvan ihracaatı bakımından da ülkemize büyük gelirler temin ediyorduk.

Gıda sanayii konusunda da bizim büyük sanayileşme ve ağır sanayii hamlemize paralel olarak o dönemde pek çok şeker fabrikasını biz kurduk, un, makarna sanayiindeki bütün gelişmeleri teşvik ettik, yağ sanayiinde büyük tesisler bizim zamanımızda kuruldu. Bilhassa Doğu ve Güneydoğu Anadolumuzdaki et kombinaları baştan sona kadar bizim dönemimizde kurulmuştur, bütün süt ve yem fabrikaları bizim zamanımızda açılmıştır.

Söz, ağır sanayii kelimesine geldiği için bir noktayı bütün arkadaşlarımıza açıklamak istiyorum. Maalesef bu konularda ülkemizde teknik konular olduğu için bazı kimseler yeteri kadar bilgi sahibi değiller. Ağır sanayii dendiği zaman hantal sanayii zannediyor. Bu, tabii bilgisizlikten gelen bir düşünce tarzıdır. Ağır sanayii demek, bir ülkenin kendi sanayiini kendisi kuracak, fabrika kuracak fabrikaları, en ileri teknolojiye sahip olması demektir. Bundan dolayı, efendim ağır sanayiinin devri geçmiş. Hangi çocuk söylüyor bunu, ağır sanayiinin devri geçer mi. Ağır sanayii ne demek, bir ülkenin bütün sanayii tesislerini kendisinin kurabileceği ileri bir sanayii ülkesi haline gelmek demek. Bir ülke ağır sanayie sahip olmadan bağımsız olamaz, başka meseleleri çözemez. Bütün kalkınmanın temelidir ağır sanayii. Bu sebepten dolayıdır ki, tabii en ileri teknolojiye kurulacak, ünitelerin büyüklükleri nasıl rantabl ise öyle yapılacak, bunlar ayrı ayrı konular, ama, asıl ağır sanayii den maksat, ülkenin kendi fabrikalarını kendisi kurması, bütün savunma sanayiine sahip olması ve en ileri teknolojiye sahip olması demektir. İşte biz bu hamleyi yaptık. Kısa bir zamanda 200 tane milyarlık tesis kurduk, 70 tanesini iki senede bitirdik, 130 tanesi yarım kaldı. Ne yazık ki bu yarım kalanlar tamamlanamadı. Gıda sanayiinde de bu meyanda yaptığımız büyük atılım bizden sonra yavaş yavaş dumura uğratılmıştır maalesef.

Ne belirtmek istiyorum; biz 4 yıl hükümet ortaklığı esnasında bulunduğumuz zaman size verdiğim birkaç rakamla belirtmek isti-

yorum ki, millî görüş açısından tarımda, bütün ormancılık, hayvancılık sahaları dahil olmak üzere sanayiide büyük atılımlar yapılmış, bu meyanda da gıda sanayiinde bir yandan özel sektör tarafından yapılan yatırımlar teşvik edilmiş, öbür taraftan da bilhassa Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde devletin öncülüğüyle gıda sanayiinde et kombinaları, süt ve yem fabrikaları yurdun her tarafına yayılmış bir büyük hamle yapılmıştır. Biz hükümetteyken, Türkiye, dünyada kendi tarım ürünleriyle geçinen 7 ülkeden bir tanesiydi. Arkamızdan ne oldu ve bugün nereye geldik; buna bir göz attığımızda, şimdi şu günkü durumumuza bir bakıyoruz, halimiz çok acı. Çünkü, bizzat devletin resmi makamlarına baktığımızda, 1990'da tarım ve hayvancılık kesiminde 1 milyar 322 milyon 944 bin dolarlık ithalat yapıldığını görüyoruz; 1,3 milyar dolarlık tarıma dayalı sanayii, gıda sanayii ürünlerinde 678 milyon dolarlık ithalat yapıldığını görüyoruz. Tarıma dayalı sanayii olarak 1 milyar 161 milyonluk ithalat yapıldığını görüyoruz. Yani, tarım, hayvancılık ve tarıma dayalı sanayii ürünleri olarak şu anda yapmış olduğumuz ithalat 2,5 milyar dolar. Bu da Türkiye'nin bütün ithalatının içinde önemli bir yer tutuyor.

Peki, hani biz tarım ürünleriyle kendi kendini geçindiren ülkelerden birisiydik, ne oldu da yavaş yavaş büyük miktarda tarım ürünleri ithal eden bir ülke haline geldik?

Önce Türkiye'de bizim arkamızdan hayvancılık öldürüldü, hayvancılık bakımından en ileri ülkelerden birisi olduğumuz haldé, şimdi boş ahırlar her tarafta duruyor, içinde hayvan yok. Türkiye'nin hayvancılıkla ilgili ihtiyacı dışarıdan karşılanmaya başlandı. 1990 yılında 354 bin 671 adet büyük baş hayvan ithal edilmiş, 192 milyon dolar buna verilmiş, ayrıca da karkas et ithal edilmiş, 14 milyon dolar da buna verilmiş. Süttozu, tereyağ, salyangoz, bunlar dışarıdan ithal ediliyor. Bizim en önemli ihrac kalemlerimiz şimdi ithalata döndü ve bu söylediğimiz etle ilgili ithalat 485 milyon doları bulmuş 1990 senesinde. Bunlardan başka da ıslah projesi adı altında gidilmiş 75 bin adet dışarıdan, tanesi 8 milyon liranın üzerinde bir bedelle yani 600 milyar Türk Liralık sözde damızlık inek ithal edilmiş veya süt ineği ithal edilmiş sütçülüğü geliştirelim diye.

Uzmanların çok iyi tespit ettiği gibi bu ithalat bizim ihtiyacımızı karşılamak için değil, batının süt fazlalığından dolayı kendi hayvan-

larını satmak için bula bula bizi bulmasından dolayı yapılmış olan bir ithalat. Çünkü, gelen hayvanlar, yine uzmanlarımızın bildikleri gibi Türkiye şartlarına uygun olmamıştır. Bunların ne besinleri, ne de sağlık durumları bizdeki hastalıklara karşı kendilerini koruma imkânı olmadığı için bunlar hep telef olmuşlardır. Bizim asıl, biz hükümetteyken son derece büyük bir gayretle teşvik etmek istediğimiz kendi suni tohumlama ve kendimizin damızlık hayvan yetiştirme hususunda ülkemiz şartlarına uygun yaptığımız gayretli çalışmalar terk edildi; arkamızdan, başkalarının programlarına, onların köylülerini zengin etmek için IMF reçetesiyle Türkiye'ye artıklar getirildi dolduruldu.

Bu yanlış politikaların neticesi olarak ülkemizde nereyi dolaşsak ahırlar görüyoruz, çünkü herkes bir şey zannetmiş bunları almış, ama arkasından korkunç faizlerle hiçbirisinin paralarını da ödeyememiş, birtakım zarara uğramış insanlar, boş ahırlar.

Bugün sadece hayvancılık değil, sebze, meyve, patlıcan, fasül-ye ve karpuz da dışarıdan ithal ediliyor, pamuk da öyle. Gıda sanayiinin temelini teşkil eden hayvancılık ve tarımda bir büyük gerileme olmuş, bunları ihraç eden, kendi ihtiyacını kendisi karşılayan bir ülke olmaktan çıkmış, büyük miktarda bunları ithal eden ülke haline dönmüşse, gıda sanayiinde de durum maalesef aynı şekilde bir faciaya doğru gitmiştir. Nitekim, demin Türkiye'de 20 binden fazla gıda sanayii ile ilgili tesis olduğuna işaret ettim ve bunların kurulu kapasitesinin 500 bin ton/yıl mertebesinde olduğunu ifade ettim. Bakınız iki rakamı arz edeyim; 1982 senesinde bütün bu tesislerde 500 bin ton kurulu kapasiteye mukabil üretim 325 bin ton olmuştur. 1987'de ise bütün bu gıda sanayiindeki üretim 135 bin tona düşmüştür. Nasıl hızla bu sanayii bir felakete doğru sürüklenmektedir, bu rakamlar zannediyorum ki bunu açıkca göstermeye yetiyor.

İnsan gıdasıyla beraber hayvan gıdaları, yani yem sanayiinde de bir büyük gerileme söz konusudur. Biz, yurdun muhtelif yerlerinde bu fabrikaları yapıp yem üretimini Türkiye'de daha o zaman 1,5 milyon tona çıkarmışdık, ancak ne yazık ki 1990'da yem sanayiinde maalesef yüzde 7,1 nispetinde üretim azalışı olmuştur. Yem sanayiinin üretimi daha önce yıldan yıla yüzde 60 - 80 nispetinde artarak geldiği halde, şimdi düşüşe geçmiş ve yıldan yıla yem üretimi-
miz gittikçe azalmaya başlamıştır.

Muhterem arkadaşlarım, hepimizin bildiği bu gerçekleri size kısaca bir poliklinik muayene raporu okudum. Hasta önümüzdedir, şikâyetler bunlardır, çöküyor ve hastalık ilerliyor. Ne yapacağız, bu hastalığın sebebi nedir; önce teşhis, sonra da nasıl tedavi edeceğiz. İşte kısaca birkaç kelimeyle de bunun üzerinde duracağım.

Neden bu gıda sanayii Türkiye’de yaşamıyor, çünkü Körfez kirlenmiş, bu körfezde balık yaşayamıyor, onun için. Düzen yürümüyor, bu faizci düzende ne gıda sanayii, başka sanayii, ne de yatırım, kalkınma olmaz. Bu düzen çürümüştür, gitmez; istediğiniz kadar uğraşın, kutupta gül yetiştirebilir misiniz!.. Türkiye kutup haline getirilmiş bütün ekonomik yapı itibarıyla. Bu ekonomik temel yapının içinde, bu yanlış politikalarla, bu gününü gün eden gidişatla bu meselelerin çözülmesi mümkün değil.

Verdiğim rakamlar neyi gösteriyor; biz hükümet ortağı bulunduğumuz zaman, büyük atılımlar yapıldı, arkamızdan çökmüş, çökmüş, çökmüş, şimdi feci bir noktaya gelmiş bulunuyor.

Birinci sebep, Türkiye’deki genel ekonomik düzen, bu düzende bir insanın gıda sanayiine değil, hiçbir şeye yatırım yapması mümkün değildir. Çünkü, bu düzen bir köle düzenidir, IMF reçeteleriyle tanzim edilmiş bir düzendir. Bu düzente yüzde 120’dir kredi faizleri,. Böyle bir düzende bir insanın iş yapması için deli olması lazım ve de yapılamıyor, kurulmuş tesisler yaşam mücadelesi veriyor.

Bu düzen öyle bir düzen ki, çalışan bir insanın hakkı 100 iken o insana 8 verip 92’sini elinden haksız olarak alıp götürən bir düzendir. Adil düzen hakkında, bugünkü köle düzeni hakkında yıllardan beri yurdumuzun her tarafında konferanslar verdiğimiz video kasetler verdiğimiz, kitaplar yazdığımız için bu gerçekleri ayrıca burada bir kere daha açıklamanın teferruatına girecek değilim. Ancak hemen şunu ifade edeyim ki, bu düzende, bu faizler, ki maliyetlerin içine giriyor, bütün satın alınan malların içinde sonunda fakir fukara ödetiliyor. Şu memleketlerdeki milyonlarca fakir fukara eziliyor, neticede dış borçların faizi olarak Amerika’daki siyonist bankalara ödeniyor. Hepimizin bir ekmeğ alırken ödediğimiz 1000 liranın içindeki 300 - 350 liralık faiz, sonunda dış borçların karşılığı olarak dışarı gidiyor. İçinde ödediğimiz 300 - 350 liralık haksız vergi de ya o dışarıdaki mihraklara veya onların Türkiye’deki işbirlikçilerine gi-

diyor. Böylece biz 60 milyon insan eziliyoruz, böylece maliyetler haksız vergi ve faizlerle üç misline çıkıyor. Bugünkü kredi faizleri karşısında ve banka faizleri karşısında kimsenin ne yatırım yapması, ne bir ekonomik faaliyette bulunması mümkün değildir. Yara büyümüş, büyümüş bugün taşınamaz hale gelmiştir.

Şu ülkenin bütçesine bakınız, ülkenin bütçesi 1991 bütçesi 125 trilyon, bunun ne kadarı açık, 40 trilyonu. İç ve dış borç faizi olarak bütçeden ödenen miktar 45 trilyon, geriye 40 trilyon kalıyor. Her zaman ifade ettiğimiz gibi, Nasrettin Hoca'nın türbesi, bir kilit var, üç duvar yok. Gittikçe de bu yara büyüyor.

Sayın Demirel arkadaşım, temenni ederdim ki, dün buraya gelip Amerika'da, Avrupa'da tarıma sübvansiyon veriliyor, bak Avrupalılar 30 milyar dolar, bir arkadaşımız 60 milyar dolar diye tashihi etmiş, bu sübvansiyonu bizim de vermemiz lazım. İyi güzel de nereden vereceksiniz, bu bütçeden mi? Bütçenin nesi varki vereceksiniz. Bu bütçeden bunu veremeyeceğinize göre nereden bulup vereceksiniz. Vermek lazım demek kolay. Nereden bulacaklar, darphaneden, para basacak. Onun için şimdi 250 bin liralık kalıpları hazırlıyorlar. İşte bu, düzenin iflasıdır. Bu faizci düzen yürümüyor, bir kere daha huzurlarınızda bu memleketin en kıymetli uzmanı arkadaşlarımız olarak gıda sanayii münasebetiyle de bu hususta feryadımı yapıyorum.

Bu düzenin faizi, bu düzenin haksız vergileri, bu düzenin darphanesi, bu düzenin emirle para değerini düşürmesi, bu düzenin bu günkü bankacılık sistemi, fakir fukaradan alıp zengine basan bu emme basma tulumba sistemi yürümez. Bu düzenin mutlaka değişmesi lazım. Bu düzenin, paryatif tedbirlerle, pansuman tedbirleriyle tamirinin de imkânı yoktur. 50 senedir hep bu tedbirlerin alınmasına çalışıldı, dikiş tutmuyor, patlamıştır, mutlaka adil düzene dönmek mecburiyeti vardır.

Tarım sahasında bu ekonomik düzenin yanında tamamen yanlış politikalar takip edilmiştir, çünkü dış güdümün etkisindeki hükümetler bugüne kadar 3 - 4 tane bizim arkamızdan böyle hükümet kuruldu, ilk iş olarak IMF'nin önüne gidip diz çökmüşlerdir, onların reçeteleriyle Türkiye kalkınamaz. Onlar Avrupa'daki süt fazlalığından dolayı satılacak hayvanları buraya getirttirirler. Onlar sanayii

büyük şehirler istiyor, onun kurulması lazımdır derler ve ülkemizin Doğu ve Güneydoğu Anadolu'sunu kalkınmasız bırakırlar. Bu sebepten dolayıdır ki, biz bu kabil etkilerden kurtulmak mecburiyetindeyiz. Türkiye'deki politikaların en büyük hatası, bugün tarıma verilen kredilerde ortalama faizin halen % 54 oluşudur.

Şu geçtiğimiz yıllarda sadece bir rakam vermekle iktifa edeceğim, 1989 yılında Türkiye'de tarıma verilen toplam kredi 5 trilyon 112 milyardır. Aynı yıl Türkiye'nin mevduat bankalarının verdiği kredi, Merkez Bankası ayrıca bir kredi vermemiş, toplam kredi ise 31,5 trilyondur. Türkiye nüfusunun yarısı köyde yaşıyor, buna mukabil 31,5 trilyon kredinin sadece 5 trilyonunu, yani yüzde 20'si bile değil, yüzde 15 - 16'sı ancak tarıma veriliyor yüzde 54 faizle. Yani bu 5 trilyon krediye mukabil, 2,5 - 3 trilyon faiz alınıyor. Bunun için de köylümüzün yastığının altında sadece borç senetleri birikiyor. Şu ülkemizin haline bir bakınız.

Münih şehri bir büyük sanayi şehri. Çünkü Münih, bir büyük ovanın ortasında kurulmuş, asırlar boyu faydalı tarım yapılmış, o tarımdan bütün uğraşanlar zengin olmuş, o zenginlik şimdi karşımıza toprağa olmuş, freze olmuş, modern tezgâhlar olmuş, bir sermaye birikimi olarak, bir sanayi merkezi olarak çıkmış. Eğer Münih'te sanayi varsa yıllardan beri yapılmış olan verimli tarımın bugünkü görülen şekli, o sermaye tarımdan geldi. Almanya'yı misal veriyorum; fazlaca müstemele ve sömürücülük yapmadığı için, yani temelde kendi tarımını iyi kullandığı için sanayi kurabilmiş, zengin olmuş oradan. Onlar yıllardan beri köylüsünün yastığının altına sanayi şirketlerinin hisse senetlerini biriktirmişler; biz ise Ziraat Bankasının borç senetlerini biriktiriyoruz.

Şimdi 1 trilyon tarıma sübvansiyon veriyoruz! İyi de 2,5 trilyon faiz alıyorsunuz, bu nasıl destek. IMF reçeteleriyle bu hasta iyi olmaz. Politikalar yanlış. Biz faizsiz kredi verdik, uzman arkadaşlarımız bilir, hayvancılığa, tarıma faizsiz kredi verdik. Bundan başka tabii Türkiye'de çok önemli teşhis yapıyoruz, önce genel ekonomik durum, bugün Türkiye'deki bu faizci kapitalist düzen, bu vahşi kapitalizm içerisinde hiçbir sanayi gelişmez, gıda sanayi de gelişmez.

İkincisi, bu yanlış politikalarla sözde koruyoruz diyerek belini kıran, canını ezen politikalarla, yani bütün tarım girdilerini siz bü-

yük zamlarla şişireceksiniz, yeteri kadar taban fiyatı vermeyeceksiniz, her köylüyü ezeceksiniz, hem tarım ürünlerini gerileteceksiniz, hem de ithalatla memleketi perişan edeceksiniz. Yapılan budur, bunların hepsi baştan sona kadar yanlış politikadır. IMF hükümetlerinin acısını çekiyoruz.

Mevzuatta da elbette büyük eksiklikler vardır. Önce gıda sanayiinde tam bir standardizasyon olmamıştır. Halbuki ne kadar önemli. Yeterli bir sağlık kontrolü yoktur Türkiye’de, bu husustaki otorite dağınıklığı da bu işi keşmekeşe sokmakta, bir yandan Sağlık Bakanlığı, bir yandan Tarım Bakanlığı, bir yandan belediyeler; hangisinin ne zaman ne yapacağı belli değildir. Sağlık gibi hayati bir konuda ülkemizin manzarası maalesef çok dağınıktır ve çok perişandır.

Türkiye’de bir gıda kanunu da yoktur. Tüm bunları tanzim edip disiplin altına alacak, böylece sahipsiz bir durumdayız

Biz kısa bir zamanda üretim kapasitelerini artırdık, faizsiz kredi verdik, tarımı ve gıda sanayiini geliştirmek için elimizden ne gelirse yaptık. Şimdi sadece bir misal, bir tek süt sanayiinin durumunu alalım. Türkiye Süt Kurumu, 22 KİT’ten biridir, 42 tane fabrikası vardır, bu 42 fabrikanın dörtte üçünü biz kurduk o yıllarda. Bu 42 tane böyle harıl harıl, bilhassa geri kalmış bölgelerimizde kurduğumuz bu fabrikaların şu andaki durumuna bir bakın 10 tanesi devre dışı kalmış, 10 tanesinin özel idareye devri için ayrıca uğraşılıyor, geriya kalanların hepsi eksik kapasiteyle çalışıyor. Tunceli, Siverek, Mardin Mazıdağı bölgelere dikkat edin, Türkiye’nin en fazla kalkınması icabeden geri kalmış bölgelerindeki bu süt fabrikaları şimdi sadece bir süt toplama merkezi olarak çalışıyor, süt fabrikası fonksiyonu kalkmıştır. Kırşehir süt fabrikası depo olmuştur, Kars süt fabrikası ise çalışamaz vaziyettedir, çünkü özelleştirdik diyorlar, o da çalıştırmıyor. Çan’daki süt fabrikası devre dışıdır. Yüksekova, Ağrı, Adıyaman, Adilcevaz, Sivas, Çankırı, Çorum, Çan süt fabrikaları çalışmıyor, özel idareye devretmek için uğraşıyorlar. Gıda sanayii ile ilgili bu tesislerin hepsi bugün çalışamaz hale gelmiş. Biz kurmuşuz bunlarına eline bırakmışız. bunlar şimdi bu fabrikaları çalışamaz hale getirmiş. İşte gerçek budur. Bu fabrikaların çalışmamasının birçok sebepleri vardır, genel ekonomik durum, takip edilen yanlış politikalar, ithalat ve ihracat politikaları, bununla beraber tabii KİT’lerin de kullanılışında bunların sadece iktidarların adamlarını dol-

durmak için birer müessese gözûyle bakılması ve kullanılması da elbette bu perişanlığın diğer faktörüdür.

Türkiye'deki bütün bu gıda sanayii ciddi bir planlamayla kurulmuş ve yürütülüyor değildir. Zincirin üzerinde birçok eksiklikler vardır. Meselâ Türkiye'de bütün gıda sanayinin korunması için, ihtiyaç olan soğuk hava deposu zincirinin toplam hacmi 780 bin metre, halbuki Yunanistan'daki soğuk hava zincirinin toplam miktarı 2 milyon metreküpün üstündedir. Biz, Yunanistan'ın ülke olarak en aşağı 4 misli, nüfus olarak 5 - 6 misli büyük bir ülkeyiz. Halbuki, soğuk hava deposu bakımından, onların üçte biri durumunda bulunuyoruz.

Muhterem arkadaşlarım, poliklinik muayenenin arkasından size bir teşhis yapmaya çalıştım. Bunun için bu noktaları açıklamak istedim. Teşhiste nereye geliyoruz, önce bir defa genel ekonomik düzenin sakatlığına. Bundan başka, yanlış politikalar takip edilmesi, gıda sanayiine sahip olunmamış, bir kanunu yok, bir ciddi program altında yürütülüyor. Bundan başka, yürütülmediği gibi de bunun kıymeti bilinmiyor. Bir yandan IMF reçeteleriyle ithalat yapılıp bunların hayatiyeti ortadan kaldırılıyor, biz dışarıya bağımlı hale getiriyoruz, öbür taraftan da kurulan fabrikalar kapatılıyor ve yok ediliyor. Bu ne? Yanlış politika, sahihsizlik, şuarsuzluk. Ne yapacağız? Bunları baştan sona kadar sahip olup düzeltmek mecburiyetindeyiz. Çünkü, gıda sanayii Türkiye'nin diğer birçok hayati konuları gibi, çok önemli bir konudur. Sadece sağlık bakımından değil, ekonomik bakımdan değil; bugün biz Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da istihdam problemini çözmek istesek, bu işsizliği, göçü durdurmak istesek ne yapacağız? O bölgelerin çoğunda ancak faydalı gıda sanayii tesisleri kurmakla bu problemi çözebiliriz. Nerede bunun sahibi, nerede bu aşk, nerede bu şevk, nerede bütün bunları projelendirecek güç? Bunlar olmadan bu meseleler çözülemez.

Önce satih üstünde yapılması lazım gelenleri söylemek istiyorum, şimdi tedaviye geçiyorum, sonra da temelde yapılması lazım geleni belirtmek suretiyle konuşmamı tamamlayacağım.

Tedavi kısmında satih üstünde yapılmak lazım gelenlerden ilk ihtiyaç bir gıda kanununun hazırlanmasıdır. Bütün bu standardizasyon, kontrol sahasındaki her türlü boşlukları, tesislerin kurulması, planlanması, müsaadesinin alınması, işletilmesi bir otoriteye bağ-

lanmalıdır ve bir gıda kanunu ile bütün bu konular disiplin altına konmalıdır.

Uzman arkadaşlarımızın dün belirttikleri gibi, birçok dosyalar, şikâyetler mahkemelere intikal etmiştir. Halbuki, bunlar ihtisas işidir, bu sebepten, bölgesel gıda ihtisas mahkemelerinin kurulması son derece faydalıdır. Böylece, sanayici, satıcı ve tüketicinin mağdur olması önlenebilecektir. Bu konuyla ilgili standartların ciddi ve gayretli bir şekilde çalışmayla tamamlanması lazım gelir. Bu fabrikalarda kullanılacak olan mutlaka uzmanların, gıda sanayiinde teknik sorumlular olmalıdır ve eğer küçük işletmeyse, devamlı istihdam yapmadığı halde sorumluluğu taşıyacak elemanlar bulunmalıdır. Çünkü, gıda sanayii halkın sağlığıyla yakın ilgili bir konudur. Her bakımdan bu konuyla ilgili teknik elemanların istihdamını şart koşmak gerekir.

Bu işletmelere biz teknoloji getirmeliyiz, geliştirmeliyiz ve bu konuda eğitim ve araştırmaya büyük önem vermeliyiz. Bu sanayiinin baştan sona kadar ciddi bir planlamaya tabi tutulup, bunun boşlukları, altyapı bakımından, diğer konular bakımından bu boşluklar planlı programlı bir şekilde tatamlanmalıdır. Ancak, bu söylediğim konuların hepsi satıhtadır, bunların yapılması lâzımdır da kim yapacak, hangi zihniyet yapacak.

O halde ne yapmak mecburiyetindeyiz; saydığım bütün teşhis-teki eksikliklerin giderilmesini 4 şeye getirip bağlayacağım. Çözüm mü istiyoruz; 1. Adil düzene geçeceğiz. Bu faizci düzenle bu meseleler çözümlenemez. Üretim maliyetlerimizin içerisinde hiç faiz ve vergi olmayacak. Dünyanın en ucuz üretimini biz yapacağız. Adil düzenin getireceği en büyük konunun birş bu.

Üretim maliyetleri düşeceği için aynı işletme sermayesiyle çok daha üretim yapacağız, daha çok insanı istihdam edeceğiz. Bundan başka adil düzende biz şurada bir faydalı proje, onu biz teşvik edip yaptıracağız, burada da onu yapabilecek kabiliyetli bir insan, bugün insanımız kahvehanede çürüyor, proje de karşımızda duruyor. Bu insanın onu yapması için sermaye lazım, sermaye için Türkiye'de önce banka kredisini siz alamazsınız, ille iktidar partisinin bir milletvekili telefon edecek ki kredi alabilirsiniz. Türkiye'nin yapısı bu. Sonra da aldığınızda % 120 faiz ödeyeceksiniz. Ziraî kredidir % 54 faiz ödeyeceksiniz, sonunda gene siz faize çalışacaksınız. Kendinize ve çalıştırdığınız insana çalışamayacaksınız.

Adil düzende ne olacak; burada yapacak insan, burada faydalı proje, bunun sermayesi ara yerde bir mana olmaktan çıkacak. Faizsiz olarak biz vereceğiz devlet olarak, bütün bu yatırımlar faizsiz bir şekilde yapılacak. Buraya faizsiz verilecek paralar hiçbir zaman enflasyona sebep olmaz, çünkü karşılığında üretim yapılıyor, üretime veriyoruz. Faiz olmadığı için elbette üretim en ucuz şekilde yapılacaktır. Dünyada hiçbir kimse bizim kuracağımız adil düzende üretimle rekabet edemez. Almanya'da % 10 faiz var, % 35 vergi var. Bundan dolayı maliyetleri yükseliyor, ama bunların hepsini kaldırır-sanız, bir şey üretilinceye kadar içine faiz ve vergi katılmayacak olan adil düzeni kuracak olursanız tabii kimsenin adil düzenle rekabet etmesi mümkün değildir. Bu sebepten dolayıdır ki, birinci çare olarak bugünkü bu koyu faizi, bu vahşi kapitalizmden, bu çorba düzeninden; çünkü bu ne komünizm, ne kapitalizm, bunun bir tek adı var çorba düzeni. Bu düzenden adil düzene geçmedikçe diğer meseleler olduğu gibi gıda meselesi de çözülemez.

İkincisi, millî görüşe geçmek mecburiyetindeyiz. IMF reçeteleriyle Türkiye'yi yönetirsek, dış güdümlerle Türkiye'yi yönetirsek onların süt fazlası hayvanları buraya ithal edilir, içimize sadece hastalık getirir, onların hayvanları her türlü hastalığı yaymaktan başka bir işe yaramaz. Dış reçetelerle millî meseleler çözülemez, onun için millî görüşe geçmek şarttır.

Bütün bu işleri yapmak için inançlı kadrolar lazım. Türkiye'nin meseleleri büyümüştür, ibadet aşkıyla çalışacaksınız. Kars'ta hangi fabrikanın kurulacağı için gece gündüz, aç susuz mahrumiyet bölgelerinde bir ibadet aşkıyla çalışacak kadroyu seferber etmedikçe Türkiye'nin meseleleri çözülemez. İnançlı kadrolar, bundan başka önemli bir konu da siz millî görüşle hareket ediyorsunuz, adil düzeni kurdunuz, inançlı kadroları seferber ettiniz, kalkınma stratejisi olarak da bizim yıllardan beri söylediğimiz millî, güçlü, süratli, yaygın kalkınma stratejisini kullanacağız, yani ülkenin bütününü, ne demek istiyorum; işte. Bizdeki dış güdümcü zihniyetlere bakarsanız efendim, biz Doğu Anadolu'nun kalkınmasını istemiyoruz, ama sanayii kendine mahsus şart ister, Doğu Anadolu'da sanayiciliği kuramazsınız diyor adam. Halbuki Eskimolar balık sanayii kurmuş, yan sanayii kurmuş, ne demek? Her yerde o yerin şartlarına uygun faydalı sanayi tesislerini kurmak mümkündür, adam ol o tesisleri projelendir, yapılması için icap eden budur. Başka türlü kalkınamazsınız. Biz yıl-

larca bunun mücadelesini verdik. Biz, Erciş Şeker Fabrikasını kurarken, bu yanlış zihniyetli arkadaşlarımızla uzun münakaşalar yaptık. Efendim Erciş'e şeker fabrikasını nasıl kurarsınız! Neden kuramayız? «Erciş'te yeteri kadar pancar yok» dediler. Sizi gidiler sizi, Erciş'te niye pancar yok, çünkü siz Erciş'in sulamasını yapmadınız, batıda sulama yapmışsınız pancar var, Erciş'te sulama yapmamış, eskî suçunu yeni suçuna gerekçe yapıyor. Daha önce bunu yapmalıydın. Ne olacak? Hem şeker fabrikasını kuracağız, hem de sulamasını yapacağız dedik ve de yaptık. Şimdi Erciş Şeker Fabrikası boş mu duruyor? Hayır, son derece faydalı bir iş yapıyor. İnanç her şeyin temelidir, inanıyorsanız üstünsünüz. Bunlar değişmez kanundur. Bu sebepten dolayıdır ki, gıda sanayii münasebetiyle Türkiye'nin bir temel meselesi üzerinde konuştuk, diğer temel meseleler de olduğu gibi neticede 4 şeye gelip bağladık.

Temelde milli görüşe döneceğiz, batı taklitçisi zihniyetlerle Türkiye'nin meseleleri çözülemez. Adil düzene döneceğiz. Bu haksız faizci, vergisi, sadece faiz ödeyen bu düzenle hiçbir kalkınma yapılamaz. Bugün dış borç faizi yılda 40 trilyon. Hazine bonoları vasıtasıyla 75 trilyonluk iç borcun faizi de 50 trilyon. Ne kadar faiz ödeniyor, 90 trilyon. Bütçenin tüm geliri 80 trilyon. Huzurlarınızda Sayın Demirel'e soruyorum, yarın da Mecliste soracağım.

Elinde 80 trilyon gelire mukabil 90 trilyon faizin var, bir de diyorsun ki, tarıma sübvansiyon vermek lazım, haydi ver de görevim bakayım. Nereden vereceksin, kaynağın ne? Yok. Öyleyse bu boş laf oluyor, fasit daire oluyor. Bu işler edebiyatla çözülmez, ilim ister, teknik ister, inanç ister ve de terlemek ister bu işler. Çözüm buradadır, inançta, terlemekte, ilimde, teknikte ve çalışmaktır.

Milli görüş, adil düzen, inançlı kadrolar, milli, güçlü, süratli ve yaygın kalkınma stratejisiyle yeni bir seferberlik, ülke meselelerinin çözümlerinin şartı budur.

Bu tespitlerden sonra ne yapacağız; Türkiye'de yeni bir koalisyon kurulmak için çalışılıyor. Bu milletin evlatları olarak biz, böyle bir koalisyon bir an evvel kurulsun, bütün bu meseleleri çözsün, bunu temenni ediyoruz. Şayet kurulan koalisyon bunları çözerse en çok sevinen insanlardan birisi biz olacağız, çünkü vatanımızı milletimizi seviyoruz, meseleleri çözülüyor daha ne istiyoruz. Biz de bir

muhalefet partisi olarak elbette üzerimize düşen görevi yaparız. Muhalefet partilerinin görevi en az iktidar partilerinininki kadar önemlidir. Çünkü, muhalefet partilerine düşen görev, iktidar partisi merdivenden çıkarken düşüyorsa, kolundan tutup kurtarmaktır. Bu sebepten dolayıdır ki, muhalefet partilerinin görevleri iktidar partilerinden daha da önemlidir, şerefli bir görevdir, şerefle bunu yapmaya çalışırız.

Bu görevi yaparken işte yeni bir hükümet kurulurken bu görevi yapmak için bu arkadaşlarımızı şimdiden ikaz etmek isterim ki, dış güdümün etkisinde kalırsınız, yarın IMF'nin önüne giderseniz hiçbir şey yapamazsınız. Şimdi zamlarla başlayıp bu fasit daireyi, bu faizci vahşi kapitalizmle daha da azdırırsanız faydanız değil zararınız olur. Bunları lafla da geçiştiremezsiniz, bunlar çok ciddi çalışmalar isterler.

Bizim inancımız odur ki, Türkiye'de bu işleri çözecek inançlı kadrolar vardır. Milli ve manevi değerlerimize bağlı, vatanını milletini çok seven gelişmiş kadromuz vardır. Biz Refah Partisi olarak milli görüş temsilcisi bir parti olarak bu kadrolarımızla şimdiden kolları sıvamış bulunuyoruz ve sıvamak kararındayız. Samimi kanaatimi söyleyeyim, eninde sonunda kısa bir müddet sonra bu işleri çözmek biliyoruz ki bize gelecek, o bizim vazifemiz, kaybedecek vakit yok, biz şimdiden proje bazında bu çalışmalarını hazırlamanın gayreti içindeyiz. Bunu size memnuniyetle hader veriyorum.

Kendi ihtisas komisyonlarımızla, ayrıca şimdi parlamentodaki ihtisas komisyonlarında odaların da temsil edilmesi gibi bir fikir var, bunu memnuniyetle karşılarız. Çünkü, konuyu yaşayan odalarımızın çalışmalarda yapacakları çok büyük katkılar vardır, bu mutlaka gerçekleştirilmelidir. Biz kendi ihtisas komisyonlarımız olarak da odalarla yakın bir işbirliği içinde olmak istiyoruz. Böylece problemleri şimdiden çözmeye başlayalım, yani gıda kanununu hazırlayalım, ihtisas mahkemelerini hazırlayalım, standardizasyonun hazırlanması için gerekli tedbirleri elbirliğiyle alalım. Bunlar için iktidar partisi olmaya lüzum yok, bunlar daha ziyade parlamentonun görevleridir, bu görevlerde en yakın işbirliği yapacağımız tabiidir.

Bütün bu projelendirmelerin şimdiden yapılması suretiyle ülkemize zaman kaybettirmemek de diğer önemli bir görevimizdir. Biz,

seçimlerden önce milletimize bu sefer Refah sloganıyla hareket ettik, şu anda bulunduğumuz noktada ise; ya şimdi ya hemen sloganındayız, yani ya ülkenin meselelerini şimdi getirir bu inançlı kadrolara tevdi edersiniz, gece gündüz ibadet aşkıyla çalışılır düzeltilir veya biz başka bir şey deneyeceğiz dersiniz, o denemenin arkasından birçok zararlar daha görüldükten sonra nasıl olsa gene getirip vereceksiniz. Çünkü, bu işlerin başka türlü çözümü yoktur.

Seçimler esnasında biz şunu söyledik, biz muslukçu değiliz, biz contacı değiliz, biz tamirci değiliz; bu bozuk düzenin musluğu-nu tamir için gelmiyoruz, bu düzenin kökünden değişmesi lazım. Ne olması lazım; bu faizci, bu vergici, bu haksız, bu dışarıdan getirilen reçetelerle kurulmuş olan düzenin yerine adil bir düzen kurulması lazım. Bundan başka çare olmadığını kesinlikle bildiğimiz içindir ki eninde sonunda o noktaya gelineceğine de kani olduğumuz içindir ki, hiçbir vakti kaybetmeden şimdiden geceli gündüzlü çalışmalarımızı başlatmış bulunuyoruz.

Tarım her şeyin temelidir, sanayinin de temelidir. O itibarla, tarımın gelişmesi bu ülkenin temel meselesidir. Ziraat Mühendisleri Odası kardeşlerimizle ümit ediyorumki bu güzel başlangıçtan sonra çok yakın bir işbirliği içinde olacağız Türkiye meselelerinin en kısa zamanda çözülmesini temenni ederek, ülkemize bugüne kadar çok faydalı hizmet yapmış olan ziraat mühendisleri kardeşlerimizi yurt sathındaki kardeşlerimizi sevgiyle saygıyla selamlayarak Ziraat Mühendisleri Odasını, bu faydalı çalışmasından dolayı bir kere daha tebrik edip huzurlarınızdan ayrılmak istiyorum.

Hepinize saygılarımı sunarım, sağolun.

AÇILIŞ KONUŞMASI

Erdal İNÖNÜ

SHP Genel Başkanı

Sayın Başkan, Gıda Sanayii Kongresini onurlandıran değerli konuklar, değerli uzmanlar, değerli tarımcılar, değerli sanayiciler, değerli Ankaralılar hepinizi saygıyla selamlıyorum. Bana burada konuşma fırsatını veren ve bu toplantıyı düzenleyen Ziraat Mühendisleri Odasına, Başkanına ve yöneticilerine candan teşekkür ediyorum.

Günün ilgi çeken konuları üzerinde ve gıda sanayii konusunda düşüncelerimi anlatmaya çalışacağım. Biraz evvel Sayın Başkan, toplantıyı açarken, dünyada açlıkla karşı karşıya olan milyonlarca insanın bulunduğunu ifade etti. Gerçekten dünyamızın bu gelişmişlik düzeyinde hâlâ birçok insanını açlıktan kurtaramamış olması insanlık adına ibret verici, utanç verici bir durumdur. Çünkü, biliyoruz ki yeni bir yüzyıla girdiğimiz bugünlerde insanlığın bugüne kadar ortaya koyduğu bilgi birikimi, teknik olanaklar bugün dünyada herkesi açlığa götürmeyecek, bir beslenmeye mazhar olmasını sağlayabilir. Kimse açlık tehlikesiyle karşılaşmadan yaşayabilir. Bunun için yeterli olanaklar bugün dünyada var; ama, bunların herkese ulaşması, bunun için gerekli düzenlemeler, siyasal ve yönetsel düzenlemeler henüz yapılamıyor, yani burada güçlük siyasal bir güçlük. Dünyadaki siyasetçilerin uluslararasıdaki iletişimi ve ortak çalışmayı sağlayacak siyasetçilerin henüz bunu başaracak olgunluğa gelememiş olmaları, kendileri gelmiş olsalar bile toplumların henüz buna olanak verecek bir yaklaşıma girmemeleri. Demek istiyorum ki, buradaki güçlük teknikten gelmiyor, olanakların yetersizliğinden gelmiyor; buradaki güçlük, siyasetçilerin ve tabii onları destekleyen toplumların henüz bu olgunluğa gelmemiş olmalarından kaynaklanıyor.

Gıda Sanayii Kongresinin bile kaçınılmaz bir şekilde ilgilenmesi gereken bir siyaset konusu var. Çünkü, siyasetçiler size olanak vermezlerse, istediğiniz kadar bilgileri üretin, bu bilgileri insanların yararına görüremiyorsunuz.

Bugünkü siyasetimizin en öndeki konusuna değineceğim. Çünkü bizim için de en güncel konu olarak karşımızda. Ona da zaten Sayın Başkan değindi, iltifatlarıyla değindi, teşekkür ederim.

Bugünlerde seçim sonrası yeni bir hükümet kurulmaya çalışılıyor. DYP Genel Başkanı, hükümet kurma görevinin kendisine verilmesinden sonra SHP'yi ziyaret etti ve bir ortak hükümet kurma teklifi getirdi. Bu teklifle ilgili olarak görüşmeler yapılıyor. Seçim sonrası Türkiye'ye yeni bir dönem geldi. Bu dönemi getiren elbette vatandaşlarımızdır, milli iradedir, halkımızın seçimle ortaya çıkan iradesidir. Buna saygı gösteriyoruz ve buna iradenin niçin böyle bir şey istediğini değerlendirerek elimizden geleni yapmak için uğraşyoruz.

Hiçbir parti seçimden tek başına hükümet kurma yetkisini alarak çıkamadı. Birden fazla partinin bir araya gelerek hükümet kurmasını halkımız istedi. Halkımız niye bunu istedi, niçin tek başına bir partiye, siz hükümet kurun yetkisini vermedi? Elbette bir düşüncesi vardı. Biliyorsunuz demokrasinin esas erdemi bu. Seçimle ulusal iradenin ortaya çıkması ve tek tek herkesin farklı görüşleri arasından toplumun ortak bir düşüncesi olarak, bir beklentisi olarak ortaya bir emir, bir davranış biçimi çıkması, seçimler bunu yaptı. Seçimlerin sonucunda görüyorsunuz uzun zamandır ilk defa Türkiye'nin iki büyük partisi geçmişte birbirleriyle siyaset alanında mücadele etmiş, birbirlerine karşı uğraşmış iki büyük parti şimdi bir ortak hükümet kurmak için görüşmeler yapıyor. Bence bunun arkasındaki düşünce, halkımızın düşüncesi, saygı duyulması gereken bir düşünce ve bir ihtiyaçtan kaynaklanan bir düşünce. Bir süredir Türkiye'de yaygın bir kanı olarak koalisyon hükümetlerinin zararlı olduğu, Türkiye'ye yarar getirmeyeceği, her ne pahasına olursa olsun tek bir partinin hükümeti kurmasının şart olduğu söyleniyordu. Ama halkımız bunu dinlemedi. Biz de tek başımıza iktidar olmak istiyorduk, ama halkımız bizi de dinlemedi ve bir koalisyon talimatını seçimden çıkardı. Demekki halkımızın inancında, bugünkü sorunların hiçbir partinin tek başına çözemeyeceği kadar ağır olduğu, birikmiş olduğu ve bu sorunları çözmeye girişecek hükümetin arkasında önemli bir halk desteği olmasının gerekli olduğunu düşünmesi. Onun için iki büyük partinin bir koalisyon ortaklığı kurmak için görüşmelere başlaması son derece önemli ve inanıyorum ki halkın beklentisi doğrultusunda bir girişim. DYP ile SHP ortak bir hükümet kurabilirlerse, bu hükümetin arkasından bu seçimlerin sonucuna göre yüzde 48 oranında bir oy desteği olacak, ama geçmişten gelen birikimi de düşünürseniz, aslında daha da büyük bir destek olacak, geçmişte Türk siyasetine egemen olmuş iki büyük partinin tabanlarının bu şekilde bir ortak hükümeti desteklemeleri, yeni hükümete, kim-

senin kuşkusunu olmasın ki büyük bir güç katacak ve karşımızdaki sorunları çözmek için böyle bir güce de ihtiyaç var.

Demokrasimizin yıllardır hala çözülmemiş ve Avrupa da bizi hala geri bir ülke diye görmelerine neden olan sorunları var, yasal düzenlemeler var. Anayasadan gelen eksikler var, yasalardaki, ara dönemde çıkmış yasalardaki birçok eksikler, engellemeler, kısıtlamalar var. Karşımda üniversite öğretim üyeleri var, üniversite öğretim üyelerinin ülke siyasetiyle ilgili fikirlerini rahatlıkla söylemeleri bu dönemde yasaklandı, olanaksızlaştırıldı. Eskiden böyle değildi; çağdaş demokrasilerde böyle değil. İşte burada gıda sanayiinin sorunlarını tartışıyoruz. Eninde sonunda bu sorunların çözümü bir siyasal davranış gerektiriyor, nasıl yapacaksınız bunu ve onu yapacak insanlara üniversite öğretim üyeleri yol gösteremezlerse, fikirlerini söyledikleri zaman siz siyaset yapıyorsunuz diye suçlanma korkusuyla, karşı karşıya kalıyorlarsa, o zaman elbet ülke kendi potansiyelini tam anlamıyla kullanmıyor demektir, ülke kendi uzmanlarına, siz bir tarafta bekleyin, sizden yardım alamıyoruz cenderesini, kısıtlamasını kendi kendine ortaya çıkarıyor demektir. Ara dönemden beri bunu yaşıyoruz ve bu elbet ortadan kalkmalıdır, elbette üniversite öğretim üyeleri, siyasetle ilgili fikirlerini rahatlıkla söyleyebilmelidirler bir partiye girseler de, girmeseler de bunu rahatlıkla söyleyebilmelidirler.

Dernekler, kooperatifler, meslek kuruluşları, odalar, hepsi siyasetle ilgili fikirlerini, yani kendi mesleklerinin icrasında siyasete giren taraflarından korkmaya, rahatlıkla bu uygulamayla ilgili fikirlerini söyleyebilmelidirler.

Bunlar demokrasimizin karşı karşıya bulunduğu ve eksiklerini çektiğimiz sıkıntıların ancak bir tanesi. Sendikalar rahatça çalışabilmeli, çalışan herkes bir sendikaya üye olabilmeli, sendika kurabilmeli, üniversiteler özerk olmalı. Bilimsel özerklik bugün Anayasa da var, ama uygulanmıyor, çünkü onu destekleyecek yönetimsel özerklik yok. Bunlara bir Anayasa değişikliği getirilmesi şart. Pek çok örnek var. Demek istediğim, demokrasimizin çağdaş bir demokrasi haline gelmesi için yapılacak önemli düzenlemeler var, bunlar yıllardır yapılmamıştır. Şimdi bunları yapacak bir ortak hükümet kurulmakta. Bunu, Türkiye için elbette büyük bir kazanç diye görüyorum, arkasından büyük desteği olan bir hükümet böyle temel dü-

zenlemelere girebilir. Bir baskıyla değil, toplumsal uzlaşmayla böyle önemli düzenlemeler yapılabilir, bunu yapmaya da kararlı. Bugünlerde süren görüşmeler bu doğrultudaki görüşmeler. Ekonomimizin bekleyen sorunlarını çözmek için de yine büyük bir halk desteğine ihtiyaç var, çünkü geçen yılların getirdiği yanlış uygulamalar bugün büyük halk kesimlerini sıkıntı içine sokmuştur. Tarımımızın sorunlarını her kongrede yıllardır dile getiriyoruz. Üreticimiz, ürettiği ürünün karşılığını alamıyor, heryıl daha yoksullaşılıyor. Bunun sonucunda zaten düşük verimi olan Türk tarımı, üretimini azaltan, insanları bu alanda tutamayan, gıda sanayiine de yeterli hammadde veremeyen bir kısır alan haline geliyor. Burada ekonomik yaklaşımı birinci derecede rol oynuyor.

Üretimi desteklemeyen, enflasyonla bütün halkı ezen bir ekonomik anlayış, tabii aynı anlayış çalışanları perişan etti, memurları perişan etti, sanayii durdurdu. Bütün bunları değiştirmek için önemli, ama sağlam ekonomik düzenlemeler gerekiyor. Bunu yaparken de arkanızda önemli bir halk desteğinin olması gerekir, ancak o şekilde enflasyonu kontrol edecek, tekrar sanayii büyütecek, tarımı verimli hale getirecek, bütün düzenlemeleri yapabilirsiniz, bunun için yeterli zamanı ve desteği alabilirsiniz.

Sosyal hayatımızdaki düzenlemeler, hala yapılmayan eksiklikler; bunları düzeltmek için de önemli bir halk desteği şart.

Bütün bunları düşünerek şimdi iki büyük parti arasında görüşmeler yapılmakta, hafta başında başladı ve devam ediyor bu görüşmeler. Bir yeni hükümetin kurulmasıyla ilgili olarak bu kadar zaman sarf olması kimseyi umutsuzluğa götürmemeli. Aslında fazla bir zaman geçmiş de değil, hafta başında başladı, bugün üçüncü gün, hafta sonuna kadar bu görüşmeler bitecek ve bir ortak sorumluluk taşıyacak hükümetin, temel sorunları nasıl ele alacağı konusunda bir uzlaşma, bir ortak görüş ortaya çıkacak. İnanıyorum ki bu işde, seçimde halkın bize verdiği talimat, halkın bizden beklediği, hiçbirinizi tek başına iktidar yapmıyorum, ama yıllardır biriken sorunları çözecek bir hükümeti kurmanızı istiyorum. Şimdi yapılan girişimi, gayreti bu doğrultuda bir çaba diye görüyorum

Geçmişten gelen anlayışlar zorluklar çıkarabilirler, birbiriyle mücadele etmiş iki büyük parti şimdi nasıl bir araya geliyor denebilir; ama, bunlar Avrupada oluyor, çok görülüyor ve Avrupa de-

mokrasilerinin daima gelişen düzenler olması, orada insanların daha mutlu yaşayabilmeleri, tekniğin ve uygarlığın olanaklarından her zaman daha çok ve rahatça hakça pay almaları, böyle koalisyonların yaşamasıyla, başarısıyla da ortaya çıkmıştır.

Dün Hollanda'dan gelen bir grup arkadaşımızla konuşuyordum, orada Türk Danışma Heyeti diye bir heyet kurulmuş, onun başkan ve temsilcilerine sordum, Türkiye'de bugün koalisyon çalışmaları oluyor, koalisyonların yeteri kadar uzun süreli olmayacağından çekinenler de var, benim bildiğime göre bugün Hollanda'da bir koalisyon hükümeti var, ne kadar zamandır bu koalisyon hükümeti var diye sorduğumda, arkadaşım sorumu yanlış anladı, ne kadar zamandır koalisyon var Hollanda'da anlamında anladı ve «103 yıldan beri Hollanda'da koalisyon var» dedi. Görüyorsunuz ne kadar uzun süreli koalisyon düzeni devam etmiş orada. Bugünkü koalisyon bildiğim kadarıyla 1,5 yıldır devam ediyor Hollanda'da. Demek istiyorum ki, koalisyondaki partilerden birisi ortanın solunda, birisi ortanın sağında. Birisi işçi partisi, aşağı yukarı bizim görüşlerimizi temsil ediyor, öbürü de Hıristiyan Demokrat Parti, daha muhafazakâr, ekonomide daha liberal görüşü temsil eden bir parti. Avrupada bu çeşit koalisyonlar nadir şeyler değil, bütün mesele, vatandaşın isteği doğrultusunda siyasetin gerekeni yapması.

Seçim sonucunda hiçbir parti tek başına iktidar olamayınca ve bugünkü sorunları çözecek güçlü bir hükümete ihtiyaç olduğu da herkesin kabul ettiği bir çözüm, bir sonuç olunca o doğrultuda davranmak, siyasetçilerin yapması gereken hareket şeklidir. Biz böyle anlıyoruz. Bu bakımdan, bize getirilen ortak sorumluluk taşıyacak bir hükümete girme teklifini memnunlukla kabul ettik ve şimdi görüşmelere devam ediyoruz. Umuyoruz ki hafta sonuna kadar bu görüşmeler ortak çalışma alanını ortaya çıkaracak ve hükümetin kurulması da gerçekleşecek.

Türkiye'de yeni bir dönem bu yeni dönemin hayırlı olmasını diliyoruz. Bu yeni dönemin, ülkenin yıllardır ihtiyacını duyduğu yasal düzenlemeleri süratle yapmasını ve onunla birlikte ekonomik gelişmeyi yeniden sağlamasını ve gelir dağılımını yeniden düzeltmeye başlamasını diliyoruz. Parti olarak beklentilerimiz bunlar. Tabii bunu yaparken, her zaman söylediğimiz gibi, uzman kuruluşların, meslek kuruluşlarının, sivil toplum örgütlerinin, Ziraat Mühendisleri Odası

gibi bütün odalar gibi kuruluşların, esnaf temsilcilerinin yakın desteğini, işbirliğini bekliyoruz, onların görüşlerini her zaman dinlemeye hazırız. O görüşler doğrultusunda politikalarımızı düzenlemeye ayarlamaya hazırız.

Tam demokrasi, özlediğimiz demokrasi böyle işleyecek. Meslek kuruluşları, uzman kuruluşları, üniversiteler, halkın temsilcileri, kooperatifler, hepsi hükümetle birlikte olacaklar, hükümete yol gösterecekler. Hükümetin, yol göstericileri bulmak için yurt dışına gitmeye oradan uzmanlar çağırmasına ihtiyacı olmayacak. Elbette uzmanlar her taraftan gelebilir, ama yurt içindeki kuruluşlar önce bu sorunlarla yıllardır uğraşmış insanlar Hükümetin başlıca yol göstericileri olacak.

O açıdan da, böyle bir kongreye beni çağırmanıza minnettarlığımı ifade ediyorum. Ziraat Mühendislerinin, Türkiye'de tarımın gelişmesinde ve onun bir sonucu olarak ortaya çıkan, gelişen gıda sanayiinin gelişmesinde çok katkıları olacağına inanıyorum.

Değerli dinleyicilerim, biraz da gıda sanayii ile ilgili görüşlerimden bahsedeyim.

Gıda sanayii, halkımızın beslenmesinde olduğu kadar tarımın gelişmesinde, tarımsal ürünlerimizin değerlendirilmesinde, ihracatın artmasında çok yer tutan bir sanayi. Gayri safi yurt içi hasıladaki payı gıda sanayiinin yüzde 8, imalat sanayii içindeki payı yüzde 20, genel ihracat içindeki payı ise yüzde 12. Bu kadar önemli bir yer tutuyor.

Tarıma dayalı olduğu için tarımımızın değerlendirilmesinde önemli yer tutuyor; ama, halkın beslenmesinde aynı önemli yeri tutuyor.

Türkiye bugün beslenme açısından sıkıntı çekmiyor şeklinde bir yaklaşım genellikle söyleniyor. Bu da doğru değil. Halkımız bugün iyi besleniyor mu? Herhalde uzmanlar beslenmediğini söyleyeceklerdir, ama vatandaş da yanlış bir izlenim varsa onu da düzeltmek istiyorum. Halkımız bugün iyi beslenmiyor. İyi beslenme diye düşündüğümüzde, örneğin; et, yumurta, süt gibi iyi beslenmenin temel elemanları arasında gösterilecek gıda maddelerinden halkımızın yeteri kadar yararlandığını söyleyemeyiz. Halkımız, aldığı gıdanın yeterli olmadığını farkında olmadığı için iyi besleniyor gibi bir intiba zaman zaman görülüyor, ama bu yanlış. Tıpkı elektrik enerjimiz çok fazla; dışarıya bile satıyoruz, artık gereğinden fazla ener-

jimiz var deniyor. Hiç de öyle değil. Şehirlerimizin temel ihtiyaçları su gibi ihtiyaçları karşılanmış değil, bu nasıl karşılanacak, enerjiyle karşılanacak. Biz enerjimizin henüz ihtiyacımıza karşılık vermediğinin farkında değiliz, çünkü insan gibi yaşamayı her yöremizde henüz sağlamış değiliz. Onu sağladığımız zaman bugünkü enerjinin yetmediğini göreceğiz. Beslenmenin bugün yeterli olmadığını farkında değiliz, çünkü yeterli beslenmemekten doğan sıkıntıların farkında değiliz, o sıkıntıları kaderden geliyor zannediyoruz. Çocuklarımız iyi beslenmediği için bir hastalıkla karşı karşıya kaldığında, eh hasta oldu, ne yapalım diyoruz. Ama bunun nedeni iyi beslenmemek. Onun için, Avrupada olduğu gibi çağdaş gelişmiş ülkelerde olduğu gibi bir beslenmeye bugün halkımızı mazhar kılabilirsek, bu saydığım temel gıda maddelerinin üretimini 3 - 4 kat artırmamız gerekecek.

Demek istiyorum ki, bugün beslenmede Türkiye yetersiz durumdadır. Bunu hiç unutmamalıyız.

Gıda sanayiimizin çağdaş bir gelişmeye kavuşması hem en görülürki en aşağı iki alanda gelişme gerektiriyor. Bir defa tarımımızın verimini artıran ve gıda sanayiinin ihtiyacı olan hammaddeleri yeterince üreten bir düzeye gelmesi gerekiyor, tarımın gelişmesi gerekiyor. Ondan sonra gıda sanayii bir sanayidir, bu sanayiinin gelişmesi gerekiyor. Demek ki ekonomimizin sanayii geliştirecek bir yola tekrar girmesi gerekiyor.

Geçen dönemde her iki alanda geri kaldık. Bunu hep dile getirdik muhalefetteyken, şimdi iktidar ortağı olursak, bunları iktidar olarak düzeltmek görevi karşımıza gelecek. Ama henüz bu daha kurulmadı, onun için şimdi ben gene muhalefetteymiş gibi konuşmaya devam edebilirim.

Tarımda geçen yılların bizi getirdiği yer hiç de hak etmediğimiz bir yerdi. Bu zamanı büyük ölçüde kaybettik, sanayimizin bugün varmış olduğu duraklama gene hiç de hak etmediğimiz bir yerdi ve sanayimiz için de gene çok zaman kaybedildi. Bunları düzeltmek şimdi karşı karşıya olduğumuz mesele. Bunu elbet yapacağız. Tarımımızın bu kadar gelişmiş potansiyeli var, bu kadar gelişmiş insanları var, ama verimliliği artıracak bir şeyler yapmak zorundayız. Kooperatiflerimizi daha iyi çalıştırmak zorundayız, kooperatiflerimizin, geçen yıllarda ne kadar ihmal edildiğini, adeta devreden çıkarılmak için her türlü düzenlemeye gidildiğini biliyoruz. Bunların hep-

si deđiŒecek. Kooperatiflerimiz, Avrupanın geliŒmiŒ ũlkelerinde olduğu gibi, hayvansal ũrũnlerin ũretilmesinde ve bũtũn tarımda ũnemli yer alacaklar. Sanayii yeniden geliŒtirecek ekonomik ũnlemleri alacağız ve gıda sanayii o zaman Œimdiki bunalımları aŒacak.

Son yıllarda çok gŒrdũđũmũz baŒka bir kusur, tarım ũrũnlerinin ve hayvan ũrũnlerinin ithalatında gŒrũldũ. Bunu, sŒylediklerine gŒre fiyatları kontrol etmek için yaptılar; ama sonunda ne oldu? Ne fiyatlar dũŒũk kaldı, ne de Tũrkiye’deki ũretim desteklendi. Tam tersi oldu ve ithal edilen hayvansal ve tarım ũrũnlerinin getirdiği haksız rekabet, ũlkedeki ũretim hevesini azalttı ve sonunda et ve peynirin fiyatı daha yũksek dũzeylere çıktı, hiçbir Œekilde kontrol edilmedi ve tam tersi oldu. Hem ũretim artmadı, hem de fiyatlar arttı. Bunların hepsini dũzelteceđiz, bunları dũzeltirken dayanağımız Tũrkiye’nin olanaklarıdır. Tũrkiye’nin olanaklarını en iyi değerlendiren mũhendislerimiz, teknisyenlerimiz, bilim adamlarımızı ve bũtũn gũlũklere rağmen ayakta kalabilen ticari kuruluŒlarımız ve sanayi kuruluŒlarımızdır. Bunların ũnũmũzdeki yıllarda geliŒtiđini, gıda sanayiiimizi geliŒtirdiđini gŒreceđiz.

Bir yasal dũzenlemenin eksikliğine uzmanlarımız hemen dikkat çekiyorlar, katıldığımı sŒylũyorum, ũnũmũzdeki dŒnemde buna da el atacağımızı ifade ediyorum. O da bir gıda yasasının Tũrkiye’de mevcut olmayıŒı. Gıdalarımızın, halkımızın yararına olmasını sağlamak, kapsamlı bir Œekilde konuyu almak, bunun dũzenlemelerini getirmek, bŒyle bir gıda yasası henũz Tũrkiye’de yok. Bunun eksikliğini duyuyoruz, ũnũmũzdeki dŒnemde bunu ele almak, gŒrevlerimizden biri olacaktır.

Değerli konuklar, gŒrũyorumki bugũn bana verilen fırsat bilimsel teknolojik geliŒme açısından gıda sanayii alanını kapsıyor. İzninizle biraz da bilimsel teknolojik geliŒme konusundaki dũŒũncemi sŒylemek istiyorum.

Programda benden sonra konuŒacak arkadaŒlarım, Gıda Biliminde GeliŒmeler ve AraŒtırmalar konusundan bahsedecekler, Gıda Teknolojisindeki Son GeliŒmeler ve Tũrkiye Uygulamaları konusunu anlatacaklar. Yani araŒtırma ve geliŒtirmenin gıda sanayiiinde, tarımdaki yerini dile getirecekler.

İnanıyorum ki, anlatmaya çalıştığım siyasal düzenlemelerle Türkiye ekonomisini, tarımını tekrar geliştirmek yolundaki çalışmalar başarı sağlayacaktır, ama bütün bu başarıda, bizim Avrupa ülkeleri düzeyine gelmemizi gerçekten sağlayacak olan en önemli etken araştırma geliştirme konusunda elde edeceğimiz başarı olacaktır.

Siyasete girmeden evvel araştırmayla uğraşmış bir insan olarak belki bu konuda özel bir saplantım olduğunu düşünebilirsiniz. Mesele öyle değil. Hangi konu olursa olsun, çağdaş uygarlığın nimetlerinden tam yararlanmak istiyorsak, o konudaki araştırma düzeyini Türkiye’de de gerçekleştirmek ve o konuda Türkiye’nin olanaklarını gözönüne alarak birtakım yeni şeyler yaratmak zorundayız.

Tarımda araştırma konusu çok önceden beri Türkiye’de ele alınmış bir konudur. Araştırma enstitülerimiz var, üniversitelerimiz var, uzun süreli araştırmalar yapılıyor; ama, bu araştırmaların sonucunda Türk tarımının daha verimli olmasının sağlandığı söylenemez. Bizim, gıda sanayiine Türk tarımının katkısını bu araştırmalarla Avrupadan öğrenmediğimiz bir şekilde, yeni bir şekilde getirdiğimiz söylenemez, ama bunları yapmak mümkün.

Araştırmanın uygulamaya geçmesi, hayatımıza katkı yapması için dikkat edilmesi gereken birtakım noktalar var. Bunlara dikkat edilmeyince hemen bir kırgınlığa kapılmak, umut ve hayal kırıklığına kapılmak, bizde bu çeşit çalışmalar yapılamıyor, iyisi mi bunları tamamıyla bırakalım, bir şeyi dışarıdan olduğu gibi alalım havasına girmek karşımıza geliyor, bu yapılıyor. ANAP döneminde bunun çok örneklerini gördük. Çünkü, ANAP’ın felsefesi zaten bir kolaycı felsefe bir kolaycı yaklaşımdır. Hazır olarak almak, birtakım malî düzenlemelerle hazır şeyleri daha fazla değerlendirmek doğrultusunda. Tabii bu tarımdaki araştırmaya da yansdı, sanayiideki araştırmaya da yansdı, ama şimdi bunlardan kurtuluyoruz ve bunlardan kurtulurken, özellikle bu kongrede bu konular ele alınacağına göre, ne yapıp yapıp tarımdaki araştırmacılarımızın, sanayiideki araştırmacılarımızın Türkiye’deki olanakları en iyi değerlendirecek araştırmaları yapmalarını ve sonuçlarının da alınmasını istiyorum.

Araştırma çok uzun süre alırsa, bu araştırmanın sonucunu alıncaya kadar o konudaki bir sonucu Avrupadan, Amerika’dan hazır

bir şekilde alırsanız o zaman en kolay olarak dışarıdan gelen bu sonucu kullanmaya gidiliyor ve Türkiye'deki araştırmanın sonucuna artık kimse önem vermiyor, dikkat etmiyor, o araştırmayı yapanlara da bir süre sonra, siz bu işi bırakın deniliyor. Onun için, araştırmanın çok uzun süre almaması gerekiyor. Bunu planlamak mümkün. Bu işe girilirken onun sonucundan yararlanacak bir zaman süresinde bu işe girmek çok önemli, ondan sonra bu araştırmayı destekleyen kuruluşların, siyasetçilerin, yöneticilerin, bu araştırmanın sonucundan yararlanacak dikkatini anlayışla göstermeleri şart. Bu araştırmayı sadece birlikte, yapacak işi olmayan insanların vakit geçirmek için yaptıkları bir iş diye görmemeleri şart. Bu iki şey sağlanırsa, yapılan araştırma makul bir sürede sonuç verip uygulamaya geçmeye hazır olursa ve onu destekleyen insanlar, kuruluşlar o araştırmanın sonuçlarından yararlanmak için gereken gayreti gösterirlerse, o zaman Türkiye'de de her alanda bu araştırma geliştirme çalışmaları sonuç verir ve bundan Türkiye inanılmayacak ölçüde kazanç sağlar. Onu yapmadıkça hiçbir şekilde tam medeniyetin düzeyine, uygarlığın düzeyine geldiğini söyleyemeyiz. Bunu, inandığım bir şey olduğu için bir defa da burada dile getirmek istedim.

Tarımda, gıda sanayiinde çok olanakların olduğunu da eklemek isterim. Bu alandaki araştırmalardan belli bir zaman içinde sonuç almak ve bu sonuçları halkımızın istifadesine sunmak mümkündür. Bunu yapacak insanlarımız da var, bunu yapacak kuruluşlarımız da var. Bu kuruluşları, bir işe yaramıyorlar diye satışa çıkarmak ya da doğrudan doğruya uygulamaya açmak son derecede yanlıştır.

Gıda sanayiinde son derece çarpıcı gelişmeler sağlanıyor bugün dünyada. Biyoteknolojinin gelişmesi biyolojinin gelişmesi ve bu sanayi alanlarına uygulanmasıyla yepyeni alanlar açılıyor tarımda ve gıda sanayiinde. Bunların elbet çoğu dışarıda yapılacak, ama Türkiye'de yapılacak araştırmalar ve uygulanacak araştırmalar vardır. Onları, kuruluşlarımız ele alarak sonuca götürülür ve uygulamaya da siyasetçilerin yardımıyla koyarsak, işte o zaman Türkiye'de gerçekten çağdaş uygarlık düzeyine vardığımızı söyleyebiliriz. Siyasetçi olarak buna yardım etmek boynumuzun borcudur.

Önümüzdeki dönemde iktidar ortağı olarak iktidardaysak eğer, hiç kuşkunuz olmasınki, bu alandaki çalışmalarınızı en büyük güçle destekleyeceğiz; ama, bunların halkımızın yararına olduğunu da gös-

tererek, oraya getirerek uygulamayı, halkın yararına sonuç verecek düzeye getirerek ve yaşantımıza, toplumumuza mal ederek bu sonucu alacağız. Bunu yapmanın mümkün olduğuna inanıyoruz ve bunu yapmanın da şart olduğuna inanıyoruz.

Gıda sanayi ve tarım, bilimsel araştırmanın faydasını en çarpıcı şekilde gösterebilecek alanlardır, eğer o şekilde yaklaşılsa. Onu hem ziraat mühendislerimizden, hem bu alanda çalışan bütün arkadaşlarımızdan bekliyorum.

Bu duygu ve düşüncelerle konuşmamı bitirirken, tekrar Ziraat Mühendisleri Odasına, beni çağırdıkları için teşekkür ediyorum, beni sabırla dinleyen, bu konuları benden çok daha iyi bilmenize rağmen, beni sabırla dinleyen uzmanlarımıza, konuklarımıza teşekkür ediyorum. Hepinize, özellikle gençlere, gıda sanayiinde başarılar diliyorum. halkımızın hizmetinde ve çağdaş bilimin, tekniğin bu alana uygulanmasında, bunda halkımızın yararına sonuçlar alınmasında büyük başarılar diliyorum. Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

1. OTURUM

KALKINMA ve GIDA SANAYİİ

Başkan :

Prof. Dr. Gülten KAZGAN
İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi

Bildiriler :

Gıda Sanayiinde Gelişim

C. Tanıl KÜÇÜK
Elit Çikolata ve Şekerleme A.Ş. Genel Müdürü

Gıda Sanayiinde Destekleme Politikaaları

Prof. Dr. Gülcan ERAKTAN
Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi

Tartışmalar :

Dr. Meftune EMİROĞLU
TOBB San. ve Tic. Dai. Bşk.

Prof. Dr. Yakup KEPENEK
ODTÜ İkt. ve İd. Bil. Fak.

Osman DEMİREL
SET - BİR

Ali Zafer TACİROĞLU
TOBB Ticaret Konseyi Bşk.

THE HISTORY OF THE
CITY OF BOSTON

FROM THE FIRST SETTLEMENT
TO THE PRESENT TIME

BY
NATHANIEL PHIPPS
OF BOSTON

LONDON:
PRINTED BY R. CLAY AND COMPANY,
BUNGAY, SUFFOLK.

1857.

1858.

1859.

GIDA SANAYİNDE GELİŞİM

C. Tanıl KÜÇÜK Elit Çikolata

Son yıllarda ülkemizde tarım ve hayvancılık alanında meydana gelen olumsuz gelişmelere rağmen, geniş bir tarım potansiyeline sahip bulunan ülkemizin tarımsal ürünlerden daha fazla katma değer elde etmesi, Gıda Sanayimizin daha fazla yelişmesi ile mümkün olacaktır.

«Daha Fazla Gelişmesi» ifadesini kullanmamızın sebebi, son yıllarda ülkemizde gıda sanayiinin dikkate değer bir gelişme devresine girmiş bulunmasındandır. Bu gelişmede özellikle üç nokta önem kazanmaktadır.

1 — Gıda sanayiinin, hammadde ihtiyacının yetiştirilmesi ile yakından ilgilenilmesi,

2 — Gıda sanayiinde büyük kapasiteye ve modern teknolojiye sahip tesislerin kurulması,

3 — İhracaata yönelme ve buna yönelik kalite kontrolüne önem verilmesi,

Ancak bu gelişme yeterli midir? veya istenilen noktaya gelmiş midir? İşte, gayemiz bu sorulara en doğru cevapları bulabilmek, bulunabilen bu cevaplar doğrultusunda en gerçekçi çözümleri sunabilmek olmalıdır.

Gıda sanayimizin, gelişmesine yönelik çözümlenmesi gereken sorunlara kısa ve genel bir bakışla,

— Modern teknolojiye yönelik olarak alt yapı ve yatırımlara hız verilmesi,

— Üretime yönelik girdilerde standardın sağlanabilmesi,

— Hammadde ve mamül için kalite kontrol sürecinin oluşturulabilmesi,

— Gıda ürünlerinde damak tadı kadar talebi etkileyen unsurun ambalaj olduğu bilinci ile korumaya ve beğeniye yönelik ambalajlamanın geliştirilmesi,

— Tüketiciyi bilgilendirme, ürünlerin raf ömrünü belirleyici etiketlemenin gereği,

— Sağlıklı ve kaliteli ürünlerin pazara sunulabilmesi için nitelikli personel ve iş gücüne ihtiyaç olduğu, eğitimin gerekli bulunduğu anlaşılması ile bu yönde kaynak yaratılması düşüncesinin gündeme gelmesi,

— İç tüketimi geliştirme ve dışa açılma yönünde, pazarlama biliminin tüm fonksiyonlarının yerine getirilmesinin kaçınılmaz olduğu inancının gelişmesi,

— Son derece karmaşık, dağınık ve odaklaşmamış olan gıda yasaları ve tüzüklerinin tadili doğrultusunda, devlet organlarıncı yapılan çalışmaların hızlandırılması, şeklinde sıralayabiliriz.

Hızla artan nüfusumuz ve son yıllarda kırsal kesime hizmetlerin yeterince götürülememesi sonucu kentlere başlayan akın şehirli nüfusu arttırmış ve buna paralel olarak gıda ürünlerin alışkanlıklarında önemli değişiklikler meydana gelmiş, ve de tüketim artmıştır.

Ayrıca, gıda sanayii hammadde girdilerinin ülkemizde bol olarak bulunması sebebi ile, genel imalat sanayii içerisinde ihracaat şansı mukayeseli üstünlük arzeden sektörlerin arasındadır. Bütün bu sebepler, gıda sanayiinde yüksek kapasiteli ve ileri teknolojiye sahip tesislerin artırılması ve daha da geliştirilmesi zorunluluğunu doğurmaktadır. Ancak, gıda sanayiinde, ilkel ve küçük ünitelerin çokluğu, modern teknolojiyi uygulayan bu tesislerin çalışmalarını olumsuz olarak etkilediği ve ileriye dönükde etkileyebileceği gerçeği açıktır.

Gıda sanayiinde kapasite, kullanım oranlarına çok genel bir bakışla bakarsak, küçük boy işletmelerde AET ülkelerinin önemli ölçüde altında olup, büyük boy ve modern teknolojiye sahip işletmelerde ise yaklaşım görülebilmektedir. İ.S.O. araştırma verilerine göre, yıllık kapasite kullanım oranlarında 1982 yılı 100 kabul edilerek 1990 yılı sonu itibari ile 8 yıllık dağılımın ortalaması yıllık artışı % 6.4 olarak görülmektedir. Bu rakam toplam imalat sanayii ortalaması olan % 8.6'nın altındadır. Ancak, «Metal Ana Sanayii», «Metal Eşya, Makine ve Otomotiv Endüstrisi» yüksek enflasyon nedeni ile tüketici yönelişlerine önemli ölçüde hedef olduğunu göz önüne alırsak, İ.S.O. araştırmalarının ortalamasını yükselten bu sektörler ayrı tutulduğunda, gıda sektörünün kapasite kullanımı diğer sektör-

lerin çoğunun üzerinde bir gelişme göstermiştir diyebiliriz. Ancak 1991 yılının ilk 6 ayında bu gelişmeler duraklamaya dönüşmüştür (ki kanaatimizce gıda sanayiindeki bu duraklamayı 1991 yılının ilk 6 ayındaki genel imalat sanayiindeki duraklamadan ayıramayız).

Gıda sanayiinde muhakkak sağlanması gereken gelişimin önünde duvar olabilecek ve halledilmesi büyük gayretler gerektirmeyen birkaç husus ise;

— Nitelikli personel ve işgücü tedarik isteksizlikleri ve bazen güçlükleri,

— Düşük standartlı ithal mallarının rekabeti,

— Teknoloji alanında eğitim ve araştırma harcamalarının yeterli kadar arttırılmaması,

— Gıda sanayiimizde standardizasyonun tam olarak sağlanamaması,

— Üretim, pazarlama, yönetimde kaynaklanan organizasyon yetersizlikleri, diye sıralayabiliriz.

Sonuç olarak;

Yaşadığımız dünyada insan denen unsur varoldukça, açlık ve yeterli beslenme sorunları artan nüfusla birlikte günümüzde olduğu gibi daima canlı bir gündem oluşturacaktır. Bu devasa potansiyel pazar; gıda sanayii için gelişmenin sonsuz olduğunu vurgulamaktadır. Denebilir ki, hiç bir sanayii sektörü bu kadar büyük pazar potansiyeline sahip değildir. Önemli olan hangi ülkelerin bu pastadan en büyük payı aldığı ve alabileceğidir.

Ülke olarak ve gıda sanayiimiz olarak bu hedefi temel amaç edinebilir, yeterli, hızlı ve Akılcı şekilde gelişmeye yönelik çalışmalarımızda varolan noksanlarımızı tamamlayarak, güçlü organizasyonlar oluşturabilirsek, yarın hammadde deposu olacak GAP'la uluslararası pazarlarda devletimizin desteği ile küçümsenmeyecek bir pay almamız, gelişmemizi hızlandırarak milli gelirimize önemli katkılarda bulunmamız daima mümkündür.

12. The first part of the document is a list of names of persons who have been appointed to various positions in the organization. The names are listed in alphabetical order and include the following: [illegible names]

13. The second part of the document is a list of names of persons who have been appointed to various positions in the organization. The names are listed in alphabetical order and include the following: [illegible names]

14. The third part of the document is a list of names of persons who have been appointed to various positions in the organization. The names are listed in alphabetical order and include the following: [illegible names]

15. The fourth part of the document is a list of names of persons who have been appointed to various positions in the organization. The names are listed in alphabetical order and include the following: [illegible names]

16. The fifth part of the document is a list of names of persons who have been appointed to various positions in the organization. The names are listed in alphabetical order and include the following: [illegible names]

17. The sixth part of the document is a list of names of persons who have been appointed to various positions in the organization. The names are listed in alphabetical order and include the following: [illegible names]

18. The seventh part of the document is a list of names of persons who have been appointed to various positions in the organization. The names are listed in alphabetical order and include the following: [illegible names]

19. The eighth part of the document is a list of names of persons who have been appointed to various positions in the organization. The names are listed in alphabetical order and include the following: [illegible names]

20. The ninth part of the document is a list of names of persons who have been appointed to various positions in the organization. The names are listed in alphabetical order and include the following: [illegible names]

21. The tenth part of the document is a list of names of persons who have been appointed to various positions in the organization. The names are listed in alphabetical order and include the following: [illegible names]

GIDA SANAYİNDE DESTEKLEME POLİTİKALARI

Prof. Dr. Gülcen ERAKTAN

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

1. Giriş

Tarım ürünlerini hammadde olarak kullanan tarım sanayii «gıda, içki ve tütün», «dokuma, giyim eşyası ve deri», «orman ürünleri ve mobilya», «kağıt, kağıt ürünleri ve basım» ve «lastik» sanayii olarak çeşitli gruplara ayrılır. Bunlar arasında gıda, içki ve tütün sanayii toplam imalat sanayii katma değerleri içinde, kimya, petrol, lastik ve plastik sanayii ile metal eşya, makina ve otomotiv sanayii dallarından sonra üçüncü sırada yer almaktadır. İmalat sanayii katma değeri içinde gıda - içki - tütün sanayii (1990 cari fiyatlarıyla) toplam % 16'lık bir paya sahiptir. Özel sektör için % 14 olan gıda - içki - tütün sanayii payı, (özellikle işlenmiş tütün açısından devletin rolünün büyüklüğü nedeniyle) devlet sektörü açısından % 21'e yükselmektedir (DİE).

Gıda sanayii tek başına ele alındığında, bunun imalat sanayii içindeki payı toplam olarak % 8,7, devlet sektörünün payı % 7,5 ve özel sektörün payı % 9,2'dir. Diğer gıda sanayii ise imalat sektörü içinde toplamı devlet ve özel sektör olarak % 2,4 - 2,5 arasında pay sahibidir. Bu durumda yalnız gıda sanayii, imalat sanayii katma değeri içindeki payı ile beşinci durumda olmaktadır. Ancak Türkiye'nin gıda sanayii hammaddesi ve bunların işlenmesi yönünden büyük bir potansiyele sahip olduğu görülmektedir. Doğal koşulların uygunluğuna bağlı olarak önemli bir besin maddeleri üretim kapasitesi bulunmaktadır. Olanakların büyüklüğü de gıda sanayiini geliştirmede önemli bir etmen olmaktadır. Bu şekliyle, besin maddeleri üretimi ve gıda sanayii hem birbirini tamamlayan, hem de birlikte ekonomik gelişmeye katkı sağlayan önemli ekonomi alanları olma durumundadır.

Türkiye'de gıda sanayii ham maddesi olarak kullanılan tarım ürünlerinin çeşit ve miktarlarının bolluğu, gıda sanayiinde sermaye/hasıla oranının düşüklüğü, ithal girdi talebinin azlığı, bu sanayii dalının mutlak gereksinimlere cevap verecek ürünler üretmesi ve bu bakımdan iç ve dış piyasalarda her zaman satış olanaklarının bulunması bu sanayiinin ekonomik gelişmedeki rolünü açıklayan nedenler arasında sayılabilir.

Gıda sanayiinin gelişmesi ile tarımsal üretimde yerli sanayiinin talebine göre yönlendirilecek, gereksinim duyulan hammaddelerden yeterince üretilecek, malını satabilen çiftçinin alım gücünün artması, diğer mal ve hizmetlere karşı talep yaratacağından, piyasa canlanacak, dışsatım malı miktar ve çeşit olarak çoğalacaktır. Bütün bunlar, tarımın ekonomik gelişmenin itici gücünü oluşturma görevini daha büyük bir başarı ile yerine getirmesi anlamına gelmektedir.

Bunların ötesinde, tarımsal büyüme gıda sanayiinin gelişmesi için bir temel oluştururken, gerisel bağılılığı olan tüm sanayii sektörlerini de harekete geçirici bir etki yapmaktadır.

Sektörler arasında karşılıklı etkileşim nedeniyle, bir sektöre yönelik özendirici bir müdahale diğeri üzerinde de dolaylı veya doğrudan bir destek yaratabilir. Buna karşılık bir sektördeki destek, alternatif alanlarda üretimi geriletici sonuçlara da yol açabilir. Bu yüzden gıda sanayiine hammadde veren tarım ürünlerinin desteklenmesi bir ölçüde gıda sanayiinin de desteklenmesi anlamına gelirken, gıda sanayiine yönelik müdahaleler de bu sektörün kullandığı tarımsal hammaddelerin üretimini etkiler.

Şu halde, hammadde, işleme ve yurtiçi - yurtdışı pazarlama aşamalarında bu alanda yapılabilecek destekleyici devlet müdahaleleri besin maddeleri ve gıda sanayiine üretimi ve ekonomiye katkısını artıracaktır.

2. Türkiye'de Gıda Sanayii Destekleme Mekanizmaları

Gıda sanayii kendi içinde çeşitli alt sektörlerle ayrılmaktadır, mezbaha ürünleri, süt ve süt ürünleri, sebze ve meyve işleme, su ürünleri işleme, bitkisel ve hayvansal yağlar, un ve unlu mamüller, işlenmiş unlu ürünler, şeker üretimi ve arıtımı, şekerleme, çikolata, kakao v.b. maddeler, çay, nişasta, kabuklu meyveleri işleme sanayiileridir. Bu kadar farklı sanayii dallarının işlediği hammaddeler ve

elde edilen işlenmiş ürünler adeta sayılamayacak kadar çoktur. Bu bakımdan gıda sanayii dalına yönelik destekleme politikaları ancak belli bir sınıflandırma içinde irdelenmelidir.

Türk gıda sanayiine yönelik devlet destekleri karakterleri itibarıyla hammaddeye, doğrudan sanayinin kendisine ve işlenmiş ürünlerin dışıcairetine yönelik olmak üzere üç grupta ele alınabilir.

2.1. Gıda Sanayii Hammaddelerine Yapılan Desteklemeler

Türkiye'de gıda sanayii hammaddesinin desteklenmesi belirli ürünler için olmaktadır. Bu da destekleme alımları, prim ödemeleri ve çeşitli krediler olarak özetlenebilir.

Destekleme alımları : Devlet bazı ürünlerde kendi kurumları eliyle veya Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerini mali yönden destekleyerek alım faaliyetlerine girer. Destekleme alımları alıma konu ürünün üreticisi için bir satış garantisi, fiyat düzeyine bağlı olarak da bazen bir fiyat subvansiyonu anlamına gelir. Destekleme alımları gereksinime yeterli bir arz sağlayabilecek biçimde uygun bir politika ile yürütülürse, sanayinin talebini karşılayabilecek bir üretim düzeyine erişmede bir araç olabilir. Yeterli hammaddenin sağlanması ise, bunu işleyecek sanayi dalı için en büyük desteklerden biri anlamına gelir.

Ancak Türkiye'de istikrarlı bir destekleme politikası uygulanmamaktadır. Hangi ürünlerin, ne düzeyde bir fiyattan alım garantisine kavuşacağı her yıl yeniden belirlenir. Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik konjoktür ve hükümeti oluşturan siyasi gücün pazar ekonomisi konusundaki düşünceleri başta olmak üzere birçok faktör desteklenen ürün sayısının yıllara göre ve özellikle birkaç yıllık dönemler itibarıyla büyük çapta dalgalanmasına neden olmaktadır. Kimi yıllarda kimi ürünlerin destekleme alımının yapılması kabul edildiği halde, alımı yapacak kuruma yeterli parasal destek sağlanmadığından, uygulama gene de beklenen yararı vermektedir. Bütün bunlar, destekleme kuruluşlarının yaptığı alımların yurtiçi üretim miktarı içindeki payının, ürünlerine göre de değişmekle beraber, bazı yıllar % 90'lara varan, bazı yıllarda ancak tek rakamla gösterilebilecek kadar düşen oranlarda olması ile sonuçlanmaktadır. (Karbağlı, 1991, s. 63). Bu da politikaların istikrarsızlığını, dolayısıyla üreticiye güven verici olmadığını göstermektedir.

Gıda sanayii içinde yer alan devlet işletmeleri hammadde gereksinimlerini kendi mübayaaları ile karşılamaktadır. Özel sektör kuruluşları ise hammaddelerini devlet alımları yapan kurumları, destekleme yapan kooperatifler, borsalar, haller veya serbest piyasadan sağlayabildikleri gibi, üreticinin tarlasına giderek, çiftçilere sözleşmeli tarım yaptırarak veya doğrudan satınalma yahut kiralama yoluyla arazi edinerek, kendi elemanları ile kendi hammaddesinin tarımını yaptırmaktadırlar. Bunların dışında, tarım üreticilerinin aralarında birleşerek kendi hammaddelerini işleyecek sanayii kuruluşlarını kurmaları şeklinde bir sistem bulunmaktadır. Bu durumda ise destekleme alımlarının özel sektör açısından önemi, hammadde üretiminin garantisi ve destekleme kuruluşlarının satış fiyatlarının serbest piyasaya göre daha düşük olmasıyla sınırlı olmaktadır.

Prim ödemeleri : Türk tarım politikasında üreticiye ödenen primler çoğu kez, piyasada ürünün destekleme fiyatının üstünde bir fiyat bulması halinde, destekleme kurumu tarafından yıl içinde üreticiye ödenen ek para miktarları olarak düşünülmektedir. Ancak son yıllarda et ve sütte prim ödemelerine gidildiği ve bu uygulamanın alışılmışın dışında olduğu görülmektedir.

28.3.1990 tarihli Yüksek Planlama Kurulu Kararına göre Et ve Balık Kurumu Kombinaları ile 2678 sayılı kanuna göre kurulmuş ve ruhsat almış özel kombinalar ile kanatlı hayvanların kesim yerlerinin asgari teknik ve hijyenik koşullarına ilişkin yönetmelik esaslarına göre kurulmuş kanatlı hayvan mezbahalarında kesilen hayvanlar için, bu hayvanları, söz konusu kombinalara satan hayvan yetiştiricisi, besici ve kasaplık hayvan satıcılarına et kilosu üzerinden teşvik primi ödenmesine başlanmıştır. Kırmızı et için 400 TL/kg, kanatlı hayvan etlerine 160 kg/TL prim verilmektedir. Eğer adı geçen kurumlar, kasaplık hayvanları satın almaz ve fason kesim yaparlarsa o zaman da etin kg'ı başına 100 kg teşvik primi verilmektedir. 1990 yılında et desteklemesi için yapılan harcama 24 milyar TL'sidir ve tarıma verilen çeşitli subvansiyonlar içinde ancak % 1,6 oranına ulaşmaktadır.

Para ve Kredi Kurulu'nun 11.2.1991 tarih ve 91/3 sayılı kararına dayanılarak, Bakanlar Kurulunun 29.4.1987 tarih ve 87/11705 sayılı kararı ile uygulanmasına başlanmış olan süt teşvik primi ödemesinin esasları ise 2 Mart 1991 tarihinden itibaren şu şekilde belirlen-

mektedir. Belirli teknolojik özellikler taşıyan süt işletme tesislerinden 5000 ton/yıl asgari kapasiteye sahip olanlara yapılan çiğ süt satışlarında 120 TL/litre, 1000 - 5000 ton kapasiteli işletmelere yapılan çiğ süt satışlarında ise 90 TL/litre teşvik primi ödenmektedir. Bu yolla sütlerin belli kapasite ve teknolojik özellikler isteyen işletmelere satışı ve bu işletmelere hammadde sağlamada kolaylık tanınması amaçları güdülmektedir. Süt desteklemesi için yapılan harcamaya ise, 1990 yılında 106,2 milyar TL.,dir. Bu da tarıma verilen subvansiyonlar içinde % 7,1 oranındadır.

Besicilik kredileri : Yüksek Planlama Kurulunun 90/T - 15 numaralı kararı gereği, kırmızı ve beyaz et pazarlamasının etkinliğini artırmak ve hayvancılığı geliştirmek amacıyla, Et ve Balık Kurumu Kombinaları, 2678 sayılı kanuna göre kurulmuş ve ruhsat almış özel kombinalar ve «Kanatlı Hayvanların Kesim Yerlerinin Asgari Teknik ve Hijyenik Şartlarını Gösteren Yönetmelik» uyarınca kurulmuş kanatlı hayvan mezbahalarında kesilen hayvan sayısını artırmak günün kesim teknolojisine ve sağlık koşullarına uygun hayvan kesimi yapmak ve tüketiciye daha kaliteli et arzını sağlamak amacı ile besicilik kredileri açılmaktadır. Ancak bunun için özellikleri belirtilen kesim yerlerinin mevcut yıllık kesim kapasiteleri dikkate alınarak çevrelerindeki besicilerle sözleşme yapmaları gerekmektedir. Bu kurumlarla sözleşme yapmış besiciler, T.C. Ziraat Bankası'ndan besi kredisi alabilmektedirler. Ayrıca bu kurumlar, kırmızı et üretmek amacıyla sözleşme yaptıkları besicilerden satın aldıkları hayvanların bedellerini ödemek üzere T.C. Ziraat Bankası'ndan kredi sağlayabilmektedirler. Bu kredilerin finansman kaynağı Geliştirme ve Destekleme Fonudur ve bu iş için % 43 faiz ile 100 milyar TL.'lik bir fon aktarımı öngörülmüştür.

Bütün bunların ötesinde gene hayvancılığın geliştirilmesi amacıyla 1990 yılında projeli hayvanları desteklemek için 55,5 milyar TL., suni tohumlama için 22,6 milyon TL. ve ithal damızlıkların subvansiyonu için 2,4 milyar TL. dolaylarında bir harcama yapılmıştır. Şu halde et ve süt hayvancılığını desteklemek için yapılan subvansiyonlar, toplam subvansiyonlar içinde % 12,6 oranında ulaşmaktadır (T.C. Ziraat Bankası).

Görüldüğü gibi, gıda sanayi kuruluşlarının hammadde sorunlarının çözümü açısından yarar sağlayabilecek ve bu alanda doğru-

dan destekleme veya özendirme sayılabilecek uygulamalar et ve sütte ödenen teşvik primleri, besicilik kredileri ve kültür, ırkı hayvancılığın desteklenmesidir. Bunun dışında tarımsal üretimi artırmak için devletin gübre, ilaç, tahımluk subvansiyonları, çeşitli tarım kredisi uygulamaları gibi politikaları bulunmaktadır. Gübre subvansiyonları toplam subvansiyonlar içinde % 81,7 pay alırken, ilaç ve tahımluk subvansiyonları sırasıyla % 4,9 ve % 0,7 dir. Bu tür subvansiyonlar hammadde sağlamada daha dolaylı bir etki yapmakta ve çoğunlukla hangi ürünün üretiminde kullanılacağına dair bir yönlendirme sağlanamadığı için, belli gıda sanayii alt sektörlerini ilgilendiren bir destek özelliği taşımamaktadırlar.

Bununla beraber özellikle 1984 yılından başlayarak Türkiye'nin ithalatının kota ve yasaklardan arındırılması ile gıda sanayii hammaddelerinin dışalım olanakları yaratılmıştır. Bu uygulamanın da hammadde yönünden kimi gıda sanayii alt sektörlerinin karşı karşıya olduğu darboğazların aşılmasında etkili olması beklenirken düşük kapasite ile çalışma sorununun devam etmesi, gıda sanayiinde daha başka yenilmesi gereken güçlüklerin de olabileceğini, tek sorunun hammadde sağlanmasında düğümlenmediğini göstermektedir.

2.2. Gıda Sanayii Yatırımlarına Yönelik Destekleme Önlemleri

Türkiye'de doğrudan gıda sanayiini geliştirme amacıyla alınan önlemler daha çok yatırımları teşvik şeklinde olmaktadır. 1991 yılı için kabul edilen 8.11.1991 tarih ve 90/1116 sayılı Bakanlık Kurulu Kararına dayanılarak, yatırımların, döviz kazandırıcı hizmetlerin ve işletmelerin teşviki ve yönlendirilmesi ile ilgili uygulama esaslarına göre, daha önceki yıllardan beri de uygulanmakta olan, birçok teşvik önlemleri belirlenmiştir (DPT, 1991, s. 27 - 28). Bu önlemler yatırımın teşvik belgeli ve teşvik belgesiz olmasına, gelişmiş bölgelerde, normal bölgelerde, kalkınmada I. ve II. derece öncelikli bölgelerde, serbest bölgelerde veya organize sanayi bölgelerinde olmasına, yatırım tutarının ve özkaynak oranının belli büyüklüklerin üstünde bulunmasına göre değişebilmektedir.

Bu destekleme ve özendirme uygulamalarının başlıcaları yatırım malı ithalatı, (yapılan yatırım miktarının kazançtan düşülmesi anlamına gelmekte olan) yatırım indirimi. (1 milyar TL'nin üstündeki yatırımlarda, harcanan özkaynak üzerinden, kalkınmada 1. derece öncelikli yörelerde % 50, 2. derece öncelikli yörelerde % 40 ve

diğerlerinde % 33 ü geçmeyecek şekilde) Kaynak Kullanımı Destekleme Primi ödentisi, (teşvik belgeli yatırımlarda yıllık ihracat taahhüdüne karşılık) vergi, resim ve harç istisnası, (kredi - özkaynak oranına dikkat edilmek kaydıyla) orta ve uzun vadeli iç ve dış krediler, bina inşaat harcı istisnası, (teşvik belgesine dayalı olarak yapılan yatırım malı ithalatında) Katma Değer Vergisi erteleme, (teşvik belgeli yatırımlarda) yatırım malı ithalat hakkı olarak özetlenebilir (DPT, 1989, s. 36).

Yatırım teşvik belgelerinin sektörel dağılımı incelendiğinde, gıda ve içki sanayiine verilen teşvik belgeleri oranının son yıllarda bir artış eğilimi gösterdiği anlaşılır (DPT, 1991, s. 26). 1987 ve 1988 de % 2,6 ve %2,5 olan oran, 1989 da % 5,2, 1990 da % 7,7 olmuştur. 1991 Ocak - Ağustos arasında aynı oran % 6,2 dolaylarındadır.

Örnek olarak 1990 yılını ele alarak, dağıtılan gıda sanayiine ilişkin teşvik belgelerinin hangi alanlarda yoğunlaştığı hakkında bir fikir elde edilebilir. DPT, Teşvik Uygulama Başkanlığı verilerine göre, 1990 da yalnız gıda sanayii konusunda verilen 353 teşvik belgesinin % 57,6 sı un ve unlu mamüller, % 6,1 bitkisel yağ, % 10,8 i yem, % 9,6 sı süt işleme, % 2,8 i meyve işleme ve % 5,9 u şekerli ürünleri işleme ve % 7,4 ü diğer çeşitli gıda sanayii alt sektörlerine verilmiştir. Bunlardan % 88,9 u komple yeni tesis kurma, % 5,7 si modernizasyon, % 4 ü tevsi ve % 2 si tamamlama amaçlarına yöneliktir. 353 adet teşvik belgeli yatırımdan 195 i özel önem taşıyan sektörlerde sermaye şirketleri ve kooperatiflerce yapılacak yatırımların yararlandığı % 100 yatırım indiriminden yararlanmış, 102 yatırım % 40, 193 yatırım % 50 ve 16 yatırım % 60 Kaynak Kullanımı Destekleme Primi almıştır. Verilen teşvik belgelerinin % 88,1 i kalkınmada öncelikli yöreler için verilmiştir. Kalkınmada öncelikli yörelerde dağıtılan teşvik belgelerinin ağırlıklı olarak un, unlu mamüller, ekmek sanayii (% 73,4 ü), süt ve ürünleri (% 13,4), daha sonra da bitkisel yağ (% 4,9), şeker (% 4,4) mezbaha ürünleri (% 3,9) gibi sanayi dallarına ayrıldığı görülmektedir.

1991 yılında da Ocak - Ağustos aylarında dağıtılan gıda sanayiine ilişkin 129 teşvik belgesinin 29 u un ve unlu ürünler, 10 u bitkisel yağ üretimi, 13 ü mezbaha mahsülleri, 15 i süt ve mamülleri alt sanayi dallarına verilmiş, gerisi diğer alt sanayi dallarına dağılmıştır. Bunun % 76,7 si komple yeni yatırım, % 18,6 sı tevsi % 3,9 u

tamamlama yatırımlarıdır. Bu yatırımlarında da gene % 45 i kalkınmada öncelikli yörelerde yapılmıştır.

Teşvik belgeleri ile amaçlanan yatırımcıya komple yeni yatırım, modernizasyon veya varolan bir yatırımın tamamlanması aşamalarında yardımcı olmaktadır. Ancak genelde gıda sanayiinin hemen her dalında atıl kapasite ile çalıştığı, yıllara göre örneğin bitkisel yağ sanayiinde kapasite kullanımı (1988 yılında) ayçiçeği tohumu işlemede % 27, ham ayçiçeği yağında (üretim + ithalat olarak belirlenen işlenen miktara göre) % 25 olması, bu alt sanayi dalında yani yatırımlarla kapasite artırımına gitmenin uygun bir yol olmadığını göstermektedir. Hatta 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı Bitkisel Yağ Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporunda da ham ve rafine likit yağ sanayii için ortalama % 50 atıl kapasite bulunduğu, bu nedenle bu sektörler için kapasite artırımına yol açacak yeni işletme kuruluşunun teşvik edilmemesi, yalnız modernizasyon ve tevsi işlemlerinin desteklenmesi önerilmektedir. Ancak 6. Beş Yıllık Plan döneminde (en azından ele alınan 1990 ve 1991 yıllarında) bu alanda yeni yatırımlara da teşvikler verildiği görülmektedir.

Gene un, unlu ürünler ve işlenmiş unlu ürünler sanayilerinde özellikle kimi yörelerde atıl kapasite varken, bu konuda da yeni yatırım teşvikleri verilmektedir. Buna benzer örnekler çoğaltılabilir.

Bu verilen teşviklerin önemli bir bölümü de kalkınmada öncelikli yörelerde dağıtılmaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir nokta da, bu yatırımların daha sonra kullanılmadan kalması ve önemli bir kaynak israfına neden olunması tehlikesidir.

Demek ki yatırımların teşviki olumlu bir yaklaşım bile olsa, bundan beklenen sonuçların alınması politika çizerken çok dikkatli olunmasını gerektirmektedir.

Bu arada bir diğer önemli husus da hangi alt sanayi dallarının, ne oranda desteklenmesi gerektiğinin araştırılmasıdır.

2.3. Gıda Sanayii Hammaddeleri ve Ürünlerinde Dış Ticaret Politikası

2.3.1. Dışalım politikası

Türkiye'de gıda sanayi ile ilgili dışalım malları süttozu, et (veya damızlık olmayan canlı hayvan), hamyağ gibi ithalatı devamlılık gösteren kimi hammaddelerle, meyve - sebze işleme sanayi, şekerleme-

çikolata kakao v.b. maddeler işleme sanayi gibi alt sanayi dalları ürünleri başta olmak üzere, kimi işlenmiş besin maddeleridir.

1984 yılından başlayarak dışalım serbest bırakılan gıda sanayi ham ve işlenmiş ürünlerinin dışalımının zaman içinde çeşit ve miktar olarak bir artış gösterdiği görülmektedir. Ancak, gene de bu ürünlerin dışalımını gümrük ve fon ayarlamaları biçiminde alınan dışalım pahalılaştırıcı önlemlerin sıklığı ve iç talebin fazlalığına bağlı olarak dalgalanmaktadır.

Tablo 1 de dışalimin canlı hayvanlar ve etlerde gümrük vergilerinden çok fonlar yoluyla düzenlenmeğe çalışıldığı, fon kesintilerinin özellikle 1991 yılında yükseltildiği görülmektedir. Taze sebzeler, yağ ve ham yağlarda dışalım düzenlemede fonların ağırlığı daha çok hissedilirken, undan yapılmış ürünler ve konservelerde fonlarla beraber gümrük vergilerinden de yararlanılmaktadır.

Önceki yıllarda fonların dışalımını istenilen biçimde yönlendirmede fazla etkili olmadığı, özellikle kimi mevsimlerde bu işlevden hiç yararlanılamadığı düşünülürse, 1991 sonbaharından başlayarak gıda sanayinin hammaddesini oluşturan ürünlerin dışalımında ürünlerin mevsimlik üretim dalgalanmaları dikkate alınarak fonların belirlenmesi kararı çok olumlu bir yaklaşımdır.

Serbest piyasa ekonomisini kalkınma stratejisinin temeli olarak benimsemiş bir ülke için dışalımının da serbest bırakılması doğaldır. Yalnız önemli olan dışalımın yerli üreticiyi zor durumda bırakmayacak düzeyde bir korunma ile gerçekleşmesidir. Ancak burada bir diğer önemli konu, gereksinimin, yurtiçi üretimi sekteye uğratmaksızın dışalımınla karşılanabilmesidir.

2.3.2. Dışsatım politikası

Gıda sanayi hammadde ve işlenmiş ürünlerinin dışsatımında uygulanan teşvikler ihracatı teşvik belgesi almış ihracatçılara tanıyan gümrük ve dışalım kolaylıkları gibi özendirici önlemlerle, dışsatım finansman kolaylıkları ve kimi ürünlerin dışsatımında Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu (DFİF) primi ödenmesi gibi (Tablo 1) önlemleri içerir.

1991 yılında dışsatımda gıda sanayi ile ilgili şu ürünler için DFİF primleri ödenmesi kabul edilmiştir: Canlı sığırlar (Damızlık

Tablo 1. Bazı gıda maddeleri dışalım ve dışsattımını düzenleyici önlemler

İTHAL EDİLECEK MALIN		1 9 7 9			1 9 8 5			1 9 8 6			9 1 8 7		
G TİP	C İ N S İ	İTHALAT İHR.			İTHALAT İHR.			İTHALAT İHR.			İTHALAT İHR.		
		G.V.	Fon \$	DFİF	G.V.	Fon \$	DFİF	G.V.	Fon \$	DFİF	G.V.	Fon \$	DFİF
01 - 02	Canlı Sığır (damızlık olmayan)	10	—	—			Baş			Baş			Baş
01 - 04	Canlı Koyun (damızlık olmayan)	20	—	—	Muaf	—	5 \$	Muaf	—	5 \$	Muaf	—	5 \$
01 - 05	Canlı Kümes Hayvanı (damızlık olmayan)	30	—	—	Muaf	—	15 \$	Muaf	—	7 \$	Muaf	—	7 \$
02 - 01	Sığır etleri	70	—	% 5	20	—	—	20	—	—	20	—	—
02 - 04	Koyun - Keçi etleri	70	—	—	70	50	% 5	1	400	% 5	1	400	—
02 - 07	Kümes hayvanı etleri	100	—	% 5	70	—	% 5	1	—	% 5	1	400	—
03 - 02 - 03	Balıklar	20	—	% 5	100	—	% 5	40	—	% 5	40	—	% 80
04 - 02	Süt ve krme (katkılı)	50	—	—	25	—	% 5	20	—	% 5	20	—	% 4
04 - 02	Süt tozu	50	—	—	50	—	—	50	—	—	50	—	—
04 - 05	Tereyağı	50	—	% 20	50	250	—	1	800	—	1	800	% 6
04 - 06	Peynirler	50	—	% 5	50	400	—	40	500	—	40	500	% 8
07 - 02 - 00	Domates	25	—	% 5	50	10	% 5	40	600	% 5	40	600	% 3
07 - 06	Sebzeler	25	—	% 5	25	—	% 20	25	—	% 20	25	—	% 2
07 - 10	Dondurulmuş sebzeler	25	—	% 5	25	—	% 10	25	—	% 10	25	—	% 2
08 - 05	Narenciye	20	—	% 25	25	—	% 25	25	—	% 25	25	—	% 8
08 - 08 - 10	Elma	20	—	% 5	20	—	% 10	20	—	% 10	20	—	% 2
08 - 11	Dondurulmuş meyveler	50	—	% 5	50	—	—	40	200	—	40	200	% 2
11 - 01	Buğday unu	20	—	% 25	20	—	% 25	20	200	% 25	20	200	—
15 - 09	Zeytinyağı	30	—	—	30	—	% 5	30	—	% 5	30	—	—
15 - 12	Ayçiçeği yağı	40	—	—	40	—	% 5	Muaf	100	% 5	Muaf	100	—
15 - 12	Ham yağlar	40	—	—	40	—	—	Muaf	120	—	Muaf	1200	—
19 - 05	Ekmekek pasta ürünleri	40	—	—	40	1	—	Muaf	—	—	Muaf	—	—
20 - 01	Konserve, salça	50	—	% 10	50	—	% 5	40	—	% 5	40	—	% 8
20 - 09	Meyve suları	50	—	% 25	50	25	% 25	40	50	% 25	40	50	% 8
		75	—	% 25	75	—	% 25	40	0,5\$/t.	% 25	40	0,5 \$ lt.	% 8

((Çizelge 1'in Devamu))

İTHAL EDİLECEK MALIN		1 9 8 8			1 9 8 9			1 9 9 0			1 9 9 1		
G TİP	C İ N S İ	İTHALAT	İHR.		İTHALAT	İHR.		İTHALAT	İHR.		İTHALAT	İHR.	
		G.V.	Fon \$	DFİF	G.V.	Fon \$	DFİF	G.V.	Fon \$	DFİF	G.V.	Fon \$	DFİF
01 - 02	Canlı Sığır (damızlık olmayan)			Baş	Muaf	300	1 \$				Muaf	300	1 \$
01 - 04	Canlı Koyun (damızlık olmayan)	Muaf	250	5 \$	Muaf	300	1 \$	Muaf	300	1 \$			Baş
01 - 05	Canlı Kümes Hayvanı (damızlık olmayan)			Baş			Baş			Baş			
02 - 01	Sığır etleri	20	0,50	—	20	0,25	—	20	0,25 \$	—	20	0,25 \$	—
02 - 04	Koyun - Keçi etleri	1	400	100	1	600	170	1	600/Ton	300/T	1	900	—
02 - 07	Kümes hayvanı etleri	70	1 Kg	100	1	600	170	1	600/Ton	300	1	900	—
03 - 02 - 03	Balklar	100	—	80	30	—	170	30	—	300	300	—	—
04 - 02	Süt ve krme (katkılı)	20	—	—	20	100	—				10	50	—
04 - 02	Süt tozu	50	—	—	30	—	—	30	—	—	1	1200	—
04 - 05	Tereyağı	1	800	—	1	800	—	1	1000/Ton	—	1	1200	—
04 - 06	Peynirler	40	500	—	40	500	—	30	400/Ton	—	30	400	—
07 - 02 - 00	Domates	40	600	—	40	600	—	30	500/Ton	—	30	500	—
07 - 06	Sebzeler	25	—	—	0	100	14	Muaf	60/Ton	30 \$	Muaf	60	—
07 - 10	Dondurulmuş sebzeler	25	100	—	25	100	—	Muaf	60/Ton	—	Muaf	60	—
08 - 05	Narenciye	25	200	—	25	200	100	5	50/Ton	100 \$	5	50	100
08 - 08 - 10	Elma	20	—	80	20	150	80	1	100/Ton	80 \$	1	100	60
08 - 11	Dondurulmuş meyveler	50	200	66	40	200	66	1	100/Ton	66 \$	1	100	60
11 - 01	Buğday unu	20	200	—	40	200	100	10	—	100 \$	10	—	100
15 - 09	Zeytinyağı	30	—	70	30	70	—	10	tmo	—	10(Tmo)	—	20
15 - 12	Ayçiçeği yağı	Muaf	200	200	Muaf	120	75	10	—	75 \$	10	—	—
15 - 12	Ham yağlar	Muaf	120	70	Muaf	10	—	Muaf	60/Ton	—	Muaf	60	—
19 - 05	Ekmekek pasta ürünleri	40	10	—	Muaf	10	30	Muaf	60 \$/T.	30 \$	Muaf	60	—
20 - 01	Konserve, salça	40	1 \$/kg	100	50	7 \$/Kg	100	10	500 \$	100 \$	10	500	100
20 - 09	Meyve suları	1	50 \$	50	40	1 \$/Kg	—	15	500 \$	50 \$	15	500	50
		40	500 \$	—	20	0,50 \$lt.	—	15	375 \$	15	375	250	—

olanlar ve diğçerleri), canlı koyunlar (damızlık olanlar ve olmayanlar), kümes hayvanları damızlık yumurtaları, patates, domates, kuru soğan, dondurulmuş sebzeler, kızartmalık dondurulmuş patates, narıncıye, elma, dondurulmuş meyveler, meyve suları, buğday unu, irmik, malt, meyan balı, bisküviler, margarin zeytinyağı, rafine ayçiçek ve mısırözü yağı, konserve, salça için değışik miktarlarda prim ödemesi yapılmaktadır. Damızlıklar dışında, diğçer sayılan ürünlerin hepsi ya gıda sanayi hammaddesi veyaa gıda sanayi ürünleridir.

Bu ürünlerin dışsatımında prim ödemesi yapılırken, bazı tarım ürünlerinin dışsatımında ise DFİF kesintisi yapılır. Bu ürünler, işlenmiş ve işlenmemiş fındık, çekirdeksiz kuru üzüm, kuru incir, canlı koyun, kılkeçisi, büyükbaş hayvan, meyan kökü, arpa ve buğdaydır. Bu kesintiler bir tür dışsatım vergisidirler. Kimi ürünlerde dışsatımı bir ölçüde de olsa engellemek, kiminde ürünün işlenerek satışı teşvik, kiminde fiyat yükseltici unsur etkisi yaparlar.

Buraya kadar belirtilen çeşitli teşvik önlemleri gıda sanayinin belli çapta da olsa korunduğunu göstermektedir. Ama korunma önlemlerinin Türk gıda sanayinin güçlenmesine ve dünya pazarlarında rekabet edebilecek bir düzeye ulaşmasına yetecek ölçüde olup olmadığı tartışılmalıdır. Gıda sanayiinde kaydedilen gelişmede gıda sanayinin desteklenmesi politikasının etkileri de ayrı bir inceleme konusu olmalıdır.

Bununla beraber Türkiye'deki teşvik politikasının başka ülkelerdeki teşviklerle karşılaştırılmasıyla da alınmakta olan veya alınabilecek destekleme önlemlerinin kapsamı hakkında bir fikir edinilebilir.

3. Türkiye İçin Bir Destekleme Politikası Örneğı **— Avrupa Topluluğı**

Avrupa Topluluğı'nda çeşitli gıda sanayi dallarında hem doğrudan, hem de (gıda sanayi hammaddesi olan ürünlerin üreticilerine yönelik olmakla beraber) dolaylı olarak sanayiciye yansıyan müdahale ve desteklemelerin özetlenmesi ile, Topluluk ve Türkiye'de konuya verilen önemin birbirinden ne kadar farklı olduğı ortaya konulabilir.

Topluluk'da tarımın ekonomi içinde taşıdığı önem Türkiye'dekine göre çok daha küçük rakamlarla ifade edildiğı halde, tarım ge-

nel ekonominin tamamlayıcı bir bölümü ve sosyal yaşamın temel ögesi kabul edilmekte ve bu alanda büyük parasal harcamalara gidilmektedir. Gıda sanayi ürünleri de Topluluk'da tarım ürünü olarak tanımlanmaktadır. Bu da Topluluk'da tarıma yönelik harcamaların çok yüksek tutarlara erişmesine neden olmaktadır. Öyle ki yıllara göre değişmek üzere Topluluk bütçesinin yaklaşık üçte ikisi, hatta daha fazlası her yıl tarımın desteklenmesine ayrılmaktadır. Bu harcamaların bir bölümü de gıda sanayine yöneliktir.

Tarıma dayalı sanayi dallarını sırası ile ele alarak Topluluk'da ne gibi piyasa düzenlemeleri yapıldığı ortaya konulabilir.

1. Et ve et ürünleri sanayi :

Topluluk'da bir tarım ürünü olarak kabul edilen ve Topluluk ekonomisi açısından büyük önem taşıyan et için çok kapsamlı müdahaleler öngörülmüştür. Et sektörü için amaç, piyasada fiyatların belli bir düzeye eriştirilmesidir. Eğer piyasa fiyatları düşerse resmi müdahale kuruluşlarınca alımlar yapılabilen, bunun için de çeşitli fiyat düzeyleri belirlenmektedir. Sığır ve dana etinde piyasa koşullarına göre bazen mecburi, bazen bölgesel olarak müdahale kuruluşlarınca alımlar yapılır. Domuz eti için temsili piyasalarda fiyatların düşmesi üzerine müdahale alımı yapılabilir. Yalnız tavuk eti için ise Topluluk piyasalarında bir müdahale alımı öngörülmemiştir.

Piyasaları düzenlemek için yapılan müdahale alımlarının dışında yine birden bire piyasaya et arzının artmasını önlemek için tüccarlara özel depolama yardımları verilir. Böylece belli dönemlerde arz ve talep dengesi korumak istenmektedir.

İç piyasalara yapılan bir diğer müdahale ise prim ödemeleridir. Sığır dana ve koyun eti için üreticilere çeşitli şekillerde prim ödenmektedir.

Topluluk'taki iç pazarlara yapılan bu müdahalelerin dışında dış ticarete de bazı destekler söz konusudur. Et ithali gümrük vergileri ve dünya piyasası fiyatlarına göre değişen vergilerle pahalılaştırılırken, ihracatta ödenen tazminatlarla, dünya fiyatlarına göre Topluluk'taki fiyatları yüksek olan etler, ucuz dünya fiyatları üzerinden ihraç edilmektedir.

Buraya kadar anlatılanlardan da anlaşılabilceği gibi et ve et ürünleri sanayii hem Topluluk içinde, hem üçüncü ülkelerden gelecek rekabete karşı korunmakta, buna karşılık dünya piyasalarına yüksek subvansiyonlar ödenerek ucuz fiyatlardan satış yapılmaktadır.

2. Süt ve Süt Ürünleri Sanayii

Toplulukta kendine yeterlilik düzeyi en yüksek ürünler arasında süt de bulunmaktadır. Süt pazarlarını düzenleyebilmek için hem Topluluk içinde, hem de sınırlarda bazı müdahale önlemlerine gidilir. Topluluk içinde süt ve bazı süt ürünlerinin fiyatlarının belli bir düzeye yükseltilmesi için fiyatlar belirlenir. Ancak süt üretimindeki artışın frenlenebilmesi için üreticiler ve sütün alıcıları -mandralar, fabrikalar - için kotalar konulmuş ve bu kotalar aşıldıkça üreticilerden ortak mesuliyet vergisi kesintisi yapılmaya başlanmıştır. Tereyağı, yağsız süt tozu ve bazı peynir çeşitlerinin için müdahale alımları yapılmakta, depolanabilir peynir çeşitleri için özel depolama primi verilmekte, stokların önlenebilmesi için yağsız süt ve yağsız süttozunun hayvan yemi ve kazein olarak işlenmesini sağlamak için özel yardımlar yapılmaktadır.

Ayrıca bu ürünlerin dışalımını sınırlamak için ithalatçılardan değişen vergiler, prelevmanlar kesilirken, dışsatımı desteklemek için teşvik ideleri yani bir tür dışsatım subvansiyonları verilmektedir. Böylece Topluluğun süt ürünleri ucuz fiyatlarla dünya fiyatlarına sürülebilmektedir.

3. Sebze ve Meyve İşleme Sanayii

İç ve dış pazarlarda çeşitli korunma mekanizmalarının geliştirildiği bir sanayi dalıdır. Bu sanayie hammadde sağlayan üreticilere uygun bir geliri garanti edebilmek için müdahaleye konu olan meyve ve sebzelere bir taban fiyat verilir. Ancak bu fiyatlarla Topluluk sanayicisinin dünya piyasalarında rekabet edebilmesi için, bu ürünleri işleyen sanayi dalına üretici yardımları yapılır. Kuru üzüm, kuşüzümü, kuru incir, şeftali, armut, ananas, kiraz, vişne, erik konserveleri ve domates ürünleri bu arada sayılabilir. Bu yardımlar üretici ve sanayicinin aralarında mukavele yapmalarına ve belli bir kaliteyi tutturmalarına bağlı olarak ödenmektedir. Bu yolla hem üretim sanayicinin isteklerine göre düzenlenmiş, hem tarım üreticisi belli bir fiyat düzeyine eriştirilerek korunmuş, hem işlenmiş ürünler sa-

nayicisi üçüncü ülkelere karşı rekabet gücüne kavuşmuş olmaktadır. Ayrıca üretim fazlalıklarından korunmak için kuru üzüm ve işlenmiş şeftaliler için garanti eşiği, çeşitli şekillerde işlenmiş domatesler ve armutlar için de kota sistemi geliştirilmiştir. Garant eşiği uygulamasında üretim bu miktarı geçerse üretici yardımı aşamalı olarak azaltılmakta, kota sistemindeyse belli bir azami sınırın üstünde üretici yardımı yapılmamaktadır.

Dış ticaret yönünden de kuru üzüm ve kuşüzümünde asgari ithal fiyatı uygulanmakta, böylece üçüncü ülkelere bu ürünlerin Topluluğa ucuza girerek Yunan üzümü ile rekabet etmesi önlenmek istenmektedir. Ayrıca işlenmiş meyve ve sebzelerin dışalımında içlerindeki şeker muhtevasına göre gümrük vergisi alınmaktadır. Dışsatımdan ise gene ürünlere katılan şeker miktarına göre ve bazı özel hallerde sınırlı süre için teşvik iadeleri uygulanmaktadır.

4. Su Ürünleri İşleme Sanayii

Balık ve diğer su ürünlerinin çeşitli şekillerde işlenmesi ve muhafazası sonucu elde edilen ürünler ile balık unu Topluluk'da piyasa müdahale mekanizması içine alınmıştır. Ancak bu konuda da belirli yönetim işlevlerinin bulunması koşulları aranmaktadır. Üretici kuruluşları hem üyelerinin çıkarına olarak piyasayı düzenlemekte ve su ürünlerini işlemekte, hem de piyasada aşırı bir arz olması halinde müdahale alım merkezleri olarak devreye girmektedirler. Bu kuruluşların piyasa mekanizmasına katılma açısından üretici organizasyonları kurmaya zorunlu tutulmaları, bu alanda teşkilatlanmayı destekleyici bir önlemdir.

Ayrıca su ürünleri dışalımını bazı istisnalarla gümrük vergileri ile korumakta ve belirli ürünler için dışsatımda teşvik iadelerinden yararlanılmaktadır.

5. Bitkisel ve Hayvansal Yağlar Sanayii

Bitkisel yağlar sanayii kolza, ayçiçeği, çığit, keten tohumu, soya, hintyağı ve zeytinyağı üretimini kapsar. Hem bu sanayinin hammaddesi olan yağlı tohumlar, hem bunların yağları, margarineri, küspeleri, unları v.b. artıkları, hem de hayvanların ve su ürünlerinin yağları bu grupta ele alınabilir. Bunların herbiri Topluluk'ta piyasa mekanizması düzenlemelerine konu olmaktadır.

Bu sanayi dalının hammaddeleri için yapılan düzenlemelerin dışında bu ürünleri işleyen sanayicilere yönelik yardımlar da vardır. Örneğin kolza, hintyağı ve ayçiçeğini işleyen yağ sanayicisi bir üretim yardımı alır. Bu yardım Topluluk içinde erişilmek istenen fiyatla dünya fiyatları arasındaki fark kadardır. Aynı şekilde zeytinyağını işleyen üreticiye bir üretici yardımı yapılır. Ama zeytinyağı fiyatlarının diğer sıvı yağlara göre yüksek olduğu dikkate alınarak bir de tüketici subvansiyonu ödenir. Böylece hem zeytin üreticisi yüksek bir fiyat almış, hem zeytini işleyen sanayici aldığı yardım sayesinde hammadde fiyatlarının yüksekliğinden olumsuz etkilenmemiş, hem de tüketici fiyat farkı azaldığı için, diğer likit yağlarla beraber zeytinyağını da tüketebilecek duruma gelmiş olmaktadır. Bu yolla zeytinyağı tüketimi de desteklenmekte, özendirilmektedir.

6. Un ve Unlu Mamüller ve Nişasta Sanayii

Toplulukta ilk piyasa düzenlemesine alınan ürünler arasında hububat da bulunmaktadır. Hububatın Topluluk piyasalarında kapsamlı bir şekilde müdahalelere konu olmasının dışında hububatı işleyen sanayiye de bazı müdahaleler yapılmaktadır. Örneğin nişasta üretimine ayrılan mısır, buğday ve patates; glüköz, irmik ve ekmeklik un imaline yönelik mısır ve irmik imalinde kullanılan buğday için üretici yardımları yapılmaktadır (ki irmik Türkiye'deki sınıflandırmaya göre işlenmiş unlu ürünler sanayi içinde yer almaktadır).

Un ve unlu ürünlerin dışalımında düşük dünya fiyatlarının Topluluk üretiminin olumsuz etkilememesi için ithal fiyatı yüksek tutulmakta, aradaki fark değişen vergi şeklinde kesilmekte, dışsatımda ise teşvik iadeleri uygulanmaktadır.

7. Şeker Üretimi ve Arıtımı Sanayii

Şeker pancarı doğrudan tüketime yönelik bir ürün olmadığı için, şeker Topluluk'da bir tarım ürünü kabul edilmektedir.

Şeker Topluluk'da üretim fazlası verilen başlıca ürünler arasında bulunur. Bu bakımdan üretimi kotalarla sınırlandırılmaktadır. Topluluk'daki toplam gereksinimi karşılayacak pancar miktarı A kotası olarak belirtilir. Şeker fabrikalarına pancar teslim eden her üreticinin belli bir üretim kotası vardır. Bunun dışında ihracata yönelik şeker üretimi B kotası olarak belirlenir. A kotasının üstünde pancar üreten üreticiler daha düşük bir taban fiyat alırlar. Eğer

bir şeker fabrikası B kotasının da üstünde şeker üretirse, buna C şeker denilir. Bu şeker artık pazar düzenlemelerine konu olmaz ve satışı fabrikanın sorunu olmakta, Topluluk dışına satış yapılması istenmektedir.

Şeker dışsatımında teşvik iadeleri ödenmektedir. Şeker ithali yalnız ACP ülkelerinden ve Hindistan'dan olur ki, bunlar ikili anlaşmalar çerçevesi içinde kalır ve reeksport yapılırlar.

8. Şekerleme, Çikolata v.b. Sanayii

Bunlar da içinde şeker bulunduğu için teşvik iadelerine konudurlar. Topluluk ihracatçısı üçüncü ülkelere sakız ihraç etse, içindeki şeker nedeniyle teşvik iadelerinden yararlanabilir.

Topluluk'daki bu kapsamlı müdahalelerin boyutu rakamlarla da ortaya konulabilir. 1989 yılında hububat üretim değerleri pirinç hariç, 19,5 milyar ECU iken hububat üretimi, işlenmesi ve dışsatımı aşamalarında FEOGA tarafından yapılan harcamalar 3,2 milyar ECU yani hububat üretim değerinin % 16,4 üdür. Aynı yıl siğir eti üretim değeri 23,7 milyar ECU, bu sektöre yapılan harcama 2,4 milyar ECU, yani siğir üretim değerinin % 10,3 üdür. Süt sektöründe yaratılan değer ise 32,5 milyar ECU, bu sektöre yönelik parasal harcama 5 milyar ECU yani üretim değerinin % 15,5 idir.

Çeşitli tarım ürünleri ve bunların işlenme aşamalarında yapılan harcamaların ele alınan alt sektörler için yapılan harcamalarla, toplam FEOGA ve bütçe harcamaları içindeki payları da (Tablo 2) bu alana verilen önemi göstermede önemli bir kıstastır. Yalnız bu tür harcamalar FEOGA harcamalarının % 72,5 ini, toplam bütçe harcamalarının % 48,1 ini oluşturmaktadır.

Bu sayılan alt sektörlerin ürünleri ve hammaddelerin ihracı için verilen ihracat subvansiyonları ise bunlar için yapılan harcamaların % 45,3 ünü oluşturmaktadır. Depolama masrafları bu alandaki harcamaların % 11,9 kadar olmuştur. Çeşitli şekillerde verilen yardımlar ise % 40,5 oranındadır. Geri kalan harcamalar satın almalar ve yönlendirme primleri için yapılmıştır.

Bu milyarlarca ECU tutarındaki FEOGA harcamalarının dışında AT da bu sektöre verilen yüksek fiyatlar da bir diğer koruyucu önlemdir. Tablo 3 de bazı gıda sanayi ürünleri fiyatlarının AT ve Türkiye'deki durumu karşılaştırılmaktadır.

Tablo 2. AT'da Gıda Sanayi Ürünleri ve Hammaddelerine Yönelik Parasal Destekler (1989)

Alt Sektörler	Gıda Sanayine		AT Bütçesindeki Payı (%)
	Yönelik FEOGA Harcamalarındaki Payı (%)	Toplam FEOGA Harcamalarındaki Payı (%)	
Mezbaha Ürünleri	21,9	15,9	10,6
Süt ve Ürünleri	25,5	18,5	12,3
Meyve ve Sebze	5,2	3,7	2,5
Su Ürünleri	0,1	0,1	0,1
Bitkisel Yağlar	21,0	15,2	10,1
Un ve Unlu Ürünler	16,3	11,8	7,9
Şeker	10,0	7,3	4,8

Kaynak : CEC, 1991, s. T/84 - 88.

Tablo 3. Türkiye'de ve AT'da Bazı Tarım ve Gıda Sanayi Ürünlerinin Destekleme ve Müdahale Fiyatları (1990)

Ürünler	Türkiye/AT (%)
Sert buğday	93,2
Yumuşak buğday	108,2
Şeker pancarı	88,9
Zeytinyağı	67,1
Ayçiçeği	44,2
Siğir eti	21,9
Koyun - keçi eti	57,9
Soya fasulyesi	45,7

Kaynak : Eraktan, 1991.

Tablodan da izleneceği gibi buğday fiyatları Türkiye'de yüksektir. Ama ancak 1989 dan sonra Türkiye'de buğday fiyatı dünya fiyatlarının üstünde belirlenmeğe başlamıştır. Buğday dışında kalan birçok ürünler için hammadde fiyatları Toplulukdakinin yarısı düze-

yindedir. Bu belki Türk sanayicisinin daha düşük maliyetlerle daha yüksek bir rekabet şansına kavuşmasına yol açacak bir unsur olarak düşünülebilir. Fakat sonuç farklı olmaktadır. Topluluk'da tarım ürünleri üreticisinin desteklenerek üretimini artırmaya teşvik edildiği ve bu sayede hammadde kıtlığı çekilmediği, buna karşılık sanayiciyi destekleyecek politikalarla hammaddenin getirdiği maliyet yükünün ortadan kaldırıldığı görülür. Hatta bunun da ötesine geçilerek verilen dışsatım subvansiyonları ile işlenmiş ürünler açısından dünya piyasalarına kolaylıkla açılabilirdiği, bununla da kalınmayıp, dünya fiyatlarının bu yolla düşürülüp, piyasaların altüst olmasına neden olduğu gözlenmektedir. Buna karşılık düşük dünya fiyatlarının Topluluk piyasalarına zarar vermesini önlemek için, bu ürünlerin dışsatımında çeşitli biçimlerde yüksek vergiler alınmaktadır. Hatta ürünlerin işlenme dereceleri arttıkça, tarife dışı ticari engeller de artırılmaktadır (Kersten, 1991, s. 369).

Avrupa Topluluğunda bir diğer önemli yardım çeşidi de, FEOGA kanalıyla tarımsal hammaddeler ve gıda sanayi ürünlerinin işlenme ve pazarlama işlevlerini yerine getirecek kurumların modernizasyonu ve kapasite artırımı amacıyla parasal açıdan desteklenmesidir. 1978 - 1989 yılları arasında 11,3 milyar ECU tutarında yatırım projesi değişik oranlarda parasal olarak FEOGA Yönlendirme Bölümünce desteklenmiştir (CEC, 1991, T/133).

Bütün bu yasal Topluluk destekleri dışında, çeşitli Topluluk ülkeleri yatırım ve dışsatımı teşvik amacıyla gizli devlet desteklerine gitmektedirler. Hatta bu destekler gizli olmaktan giderek uzaklaşmış, felsefesi ve getirebileceği sonuçlar tartışma platformlarına taşınmıştır (Hatipoğlu, 1991, s. 38). Topluluk rekabet hukukuna da aykırı bu durum, Komisyon'a rağmen yürütülebilmektedir. Çeşitli vergi muafiyet ve indirimlerinden değişik kredi kolaylıklarına, hatta yatırımlar, teknolojik iyileşme, hizmet içi eğitim v.b. birçok alanda subvansiyonlara kadar geniş bir yelpaze içinde dağılan bu yardımlar, adeta pervasızca yapılabilmektedir.

Bütün bu özetlenenlerden de anlaşılacağı gibi, açık ya da gizli, AT gıda sanayii her aşamada devlet desteklerinden yararlanmaktadır. Bunun sonucu da yalnız artan üretim ve dışsatım değil, doğaldır ki yükselen harcamalar olarak da ortaya çıkmaktadır.

Yukarıdaki veriler Türkiye'de gıda sanayiindeki korunmanın hiç de yüksek olmadığını göstermektedir. Bu alandaki desteklerin

Lazığı ve gıda sanayini harekete geçirici politika araçlarının olmayışı yalnız gıda sanayinin üretimini, gıda sanayi ürünlerinin ulusal gelire ve dışarıya katkısını olabileceği düzeyin altında tutmakla kalmaz. Eğer Türkiye'de et tüketimi yılda kişi başına 20 kg dolaylarında ise (hatta 1984 beslenme araştırmasına göre 17,9 kg/yıllık bir tüketim varsa), bu da (1988 yılı verisi olarak) Topluluk'daki et tüketiminin % 20,6'si ise, Türkiye'de yalnız gelir düzeyi ve gelir dağılımında değil, mezbaha mahsulleri sanayiinde de birtakım yetersizlikler olduğu düşünülebilir. Türkiye'de (1984 araştırmasına göre) kişi başına süt tüketimi aynı yıl AT'dakinin % 24,6'sıdır. Gene Beslenme Araştırması sonuçları ile AT'ın 1988 yılı tüketim rakamları karşılaştırıldığında, Türkiye'de kişi başına şeker tüketimi AT'dakinin % 47,8'i olduğu görülür. Bütün bu rakamlar Türkiye ve AT gıda sanayinin gereksinimi karşılama gücünün karşılaştırılmasında bir göstergedir.

Gıda sanayinin dünya ihracatındaki payı dikkate alındığında (1989), Türkiye'nin buğday unu ihracatının dünya ihracatı içindeki payının % 3,2, şeker ihracatının % 0,5 olduğu görülür. Avrupa Topluluğunun çeşitli gıda sanayi ürünlerinin dünya dışarıya içindeki payı ise şu şekilde özetlenebilir (FAO, 1990):

Un sanayi	: % 59,1
Sığır eti	: % 63
Süttozu	: % 64,7
Şeker	: % 17,9

AT'ın bu güçlü yapısında korumacı önlemlerin çok büyük payı olduğu kuşkusuzdur. Bu korumacılığı en iyi ortaya koyan veri. Topluluk buğday dışarıya içindeki dünya piyasalarındaki payı % 26,7 iken, buğday unu piyasalarındaki payı % 59,1 oluşudur. Bu durum Topluluğun un ve unlu ürünler sanayiindeki rekabet gücünün değil, bu alanda yapılan yardımların yüksekliğini göstermektedir (Koester, 1985, s. 89).

OECD tarafından yapılan bir çalışma (1990, s. 91 - 92) OECD ülkeleri için (Türkiye hariç) Üretici Destek Değeri adıyla anılan korumacılık oranlarının 1989 yılında şeker için % 51, süt için % 55, sığır ve dana eti için % 44, koyun eti için % 52, soya için % 17, soya dışındaki yağlı tohumlar için % 39 olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye için bu korumacılık oranları henüz yapılmış, bitirilmiş değildir.

Bütün bu anlatılanlar Türkiye'de de örneğin AT'daki benzeri bir koruma mekanizmasının kurulmasını teklif etmek amacıyla yönelmemektedir. Aksine, böylesine kapsamlı bir korumacılık modeli, mantıklı bir ekonomik yönetimin kabul edemeyeceği kadar anlamsız bir uygulamadır. Ülkeler arasındaki mukayeseli avantajları ortadan kaldırmakta, hangi dalda daha fazla yardım yapıyorsa, üretimi o alana kaydırmakta, hatalı kaynak kullanımına yol açmaktadır. Dışarıya verilen subvansiyonlar bu ürünlerin dışalımını yapan ülkelere verilen yardımlar yerine geçmektedir. Dünya piyasalarındaki ürün fazlalıkları nedeniyle düşen fiyatlar, dışarıya gelirlerinin olabileceği düzeyin altına inmesine neden olmaktadır. Harcamalarındaki artış üretimi, üretimdeki artış harcamaları artırmakta, kısırlayan bir kısır döngü yaşanmaktadır.

Türkiye böylesine bir çılgın yarış içine girebilecek ekonomik güce ve parasal olanaklara sahip değildir. Ama bu gerçek, sanayi üretimimiz açısından büyük önem taşıyan ve büyük bir gelişme potansiyeline sahip gıda sanayinin kendi haline bırakılması fikrini de gündeme getirmez. Aksine, bugünkü oranla daha planlı, kaynak israfına yol açmayacak yönlendirme ve destekleme politikaları belirlenmelidir. Hangi sanayi dallarında ne gibi darboğazlar olduğu, bunları aşmak için sanayi kuruluşlarının ne gibi desteklere gereksinim duyduğu araştırılarak, politikaları o yönde çizmek gerekir. Bugün toplanan Gıda Kongresinin amacı da bu konuların tartışılacağı bir platform oluşturmaktadır.

KAYNAKLAR

- CEC, 1991. The Agricultural Situation in the Community Report 1990. Brusel - Luxemburg.
- DİE, Milli Gelir İstatistikleri Şubesi.
- DPT Teşvik ve Uygulama Başkanlığı İBEM Verileri.
- DPT, 1989. Bitkisel Ham ve Rafine Yağlar Alt Komisyonu Raporu VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K. Raporu (Basılmamış).
- DPT, 1989. Yatırımları Teşvik Politikası. VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K. Raporu, Ankara.
- DPT, 1990. Süt Mamülleri Sanayii. VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K. Raporu, Ankara.
- DPT, 1991. Yatırımları Teşvik Mevzuatı. Ankara.

- DPT, 1991. Türkiye Temel Ekonomik Göstergeler. Ekim, Ankara.
- DPT, 1991. Kırmızı Et Sanayii. VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K. Raporu. Ankara.
- DPT, 1991. Kümes Hayvanları Eti. VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Ö.İ.K. Raporu. Ankara.
- DPT, 1991. Su Ürünleri ve Su Ürünleri Sanayii. VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı. Ö.İ.K. Raporu. Ankara.
- Eraaktan, Gülcan, 1986. Türkiye'de Tarım Sanayininin Hammaddede Sorunları. in: Ord. Prof. Dr. Ömer Celal Sarc'a Armağan. İktisat Fakültesi Mecmuası Cilt: 42, 1-4, Özel Sayı (109-141).
- Eraaktan, Gülcan, 1988. Türkiye'de Besin Maddeleri Üretim ve Tüketimi ve Avrupa Topluluğu Karşısındaki Durumu. in: İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi, 52, Şubat, (13-22).
- Eraaktan, Gülcan, 1991. Avrupa Topluluğu ve Türkiye Tarımında Uygulanmakta Olan Pazar ve Fiyat Politikaları. Avrupa Topluluğu ile Bütünleşme Hareketlerinde Türk Tarımı Sempozyumu, İzmir 26-27 Eylül 1991 İzmir Ticaret Borsası (Basılmamış).
- FAO, 1990. Trade Yearbook 1989, Vol. 43.
- Hatipoğlu, Ayşegül, 1991. Avrupa Topluluğu Üyesi Beş Ülkede Devlet Yardımları ve Türkiye. in: Dış Ticarete Durum, 23-24 Ocak, (38-42).
- Karabağlı, Arslan, 1991. Avrupa Topluluğu'nda Türk Meyve ve Sebze İşleme Sanayii Ürünlerinin Pazar Potansiyeli. MPM Yay: 445, Ankara.
- Kersten, Lutz, 1991. Protektion bei landwirtschaftlicher Verarbeitungserzeugnissen in der EG. in: Land- und Ernährungswirtschaft im europäischen Binnenmarkt und in der internationalen Arbeitsteilung. GEWISOLA. Münster. Hiltrup, (363-371).
- Koster, Ulrich, 1985. Agricultural Market Intervention and International Trade. in: European Review of Agricultural Economics, 12-1/2, (87-99).
- OECD, 1990. Agricultural Policies Markets and Trade Monitoring and Outlook. Paris.
- T.C. Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı
- T.C. Resmî Gazete 13 Aralık 1990 — Sayı : 20724.
- T.C. Ziraat Bankası Verileri.

TARTIŞMALAR

Dr. Meftune EMİROĞLU

Kıymetli hanımefendiler, beyefendiler; konularında cidden uzman olan iki kıymetli beyninden kendi dallarını yakinen ilgilendiren iki bildiriye dinledik. Ben önce Sayın Küçük'ün son derece özlü, fakat çok çarpıcı, Türk gıda sanayiinin panoramasını gösteren konuşmasına aynen katılıyorum, bir iki katkıyla yetinip geçmek istiyorum.

Kendileri çok güzel örneklemelerle gıdanın imalat sanayii içindeki yerini, imalat sanayiinin artışıını, gıdanın aynı paralelliği sağlayamadığını ifade buyurdular. Doğrudur, bu konuda ekleyeceğim husus, imalat sanayiinde açılan ve kapanan firmalar şeklinde Birliğimiz çalışmalar yapmaktadır. Gıda en az açılan dallar arasındadır. Büyük ölçekli firmalardan bahsediyoruz. Bizim gıdayı konuşurken çok dikkatli olmamız lazım. Absorbe olmaya çalıştığımız gıda sanayii ölçüleriyle bizim ölçütlerimiz bir hayli fark göstermekte, bizim en büyükler diye söylediğimiz batı için orta kalmakta, bizim ortalarımız, oralardaki küçük aile işletmeciliği olarak görülmekte. Bilahare açılanlara bakıyoruz, Avrupa için mini veya cüce işletmeler dediğimiz işletmeler açılıyor, bizim orta boy diyebileceğimiz işletmeler açılıyor. Diğer imalat sanayii içerisinde gıdada açılan bu tesisler en az adedi göstermektedirler, kapanmada en yüksek adedi gösteriyorlar, onlar da cüce işletme dediğimiz ufaklarında meydana geliyor.

Yine bu konuda Sayın Küçük rekabetten söz ettiler. Rekabet konusunda çarpıcı bir olay, ülkemizde maalesef fevkalâde hazin bir olaydır ki, henüz adrese olmamış, ki bunlara sınıai tesisler denemez, üretim birimleri üretim yapmaktadır, açıkta gıda üretimi ve satışı yapılmaktadır, ama fiyat olarak adrese olanlarla, yani yasal her tür gıda sanayii statüsüne tabi olanlarla yani fiyata yakın mal satmaktalar. Bunların ambalaj giderleride olmamaktadır. Kanımca, uzun yıllar etütlerim içerisinde bulduğum olgulardan bir tanesi de gıda sanayiinin gelişimini engelleyen faktörlerden biri, Türkiye'de ucuz gibi görülen, ancak maliyet masrafları son derece düşük, insan sağlığına kötü etkileri olan, ama üretimimizde çok büyük bir yer tutan, illegal demek lazım bunlara, çünkü adresleri yoktur, ambalajları yoktur;

o tesislerin normal sanayi tesisleriyle aynı biçimde pazara girmesi. Örgütlü gıda sanayinin en büyük sorunlarından birini teşkil etmekte ve ilerlemesinden büyük bir engel teşkil edebilmektedir.

Burada dikkat edeceğimiz bir nokta, Türkiye 1992'de GAP artık savaklara suyu verecektir. 1993 döneminde gelen bu suyla tarımsal üretim başlayacaktır. Her ne kadar kompakt olarak 2004 yılında tamamlanacak ise de, 1993 yılından itibaren suluya açılan arazilerin büyük bir dilimi tamamlanmış olacaktır. Yaptığımız hesaplamalara göre Türkiye tarım ürününü endüstriyel bitkilerde 6 misli, tahıl ve benzeri ürünlerde 2 misli, GAP ile katlayacaktır. Tesisler imalat sanayii içinde çok ilerleyemiyor, yeni açılanlara fazla değil, ölçek sorunu var, haksız rekabet var, artamıyor. Ancak, yeni hammaddelerin de asimile edilebilmesi için Türkiye'nin, gerek coğrafi konumu, gerek bilgi beceri birikimi açısından en fazla önem vermesi gereken dal sanayiidir. Yani ürün artıyor, tesis artamıyor, hele hele GAP'ın ürün realizesine çok yaklaştığımız şu dönemde üzerinde ısrarla durulması gereken bir konudur.

Sayın Eraktan'ın bildirişi bir noktada tarımdaki, gıdadaki desteklemenin boyutlarını genel bir anlatım şeklinde, özlü ve bütün cephelerine girdiklerini bize gösterir mahiyetteydi. Türkiye'de hammadde destek siyasal bir araçtır. Çünkü, böyle olmasaydı, Türkiye'de gıda sanayiinde veya kendi tüketiminde kullandığı bazı hammaddelerinin atması gerekirdi veya lüzumsuz artık da, asimile edilemeyenlerinin de ortada olmaması gerekirdi. Türkiye, siyasal bir araç olarak destekleme alımlarını kullanmaktadır. Sayın Eraktan'ın buyurduğu gibi, 26'ya çıktığı yıllar olmaktadır, 9'a düştüğü yıllar olmaktadır, hiç münasebeti olmayan iç ticaret, dış ticaret veya endüstriyel açıdan veya Türkiye topraklarına kullanım açısından hiçbir fonksiyon yaratmayan bazı ürünler yıllara göre desteklenmektedir ve pek akıl ermez gibi yuvarlak laflarla savuşturmakla beraber, akıl ermektedir, siyasal bir araç olarak kullanılmaktadır, hitap ettiği kitle, bölgesel özellik veya o bölgenin siyasete ağırlık koyup koymayacağı hesabıyla ülkemizde hammadde desteği yapılmaktadır.

Hocamın konuşmasına ekleyeceğim diğer bir husus, Türkiye türü ülkeler için hammaddeyi ithal ederek gıda sanayii üretimi yapmak son derece tehlikelidir. İçeride fazladan malımız vardır, yeni olabilecek mutasavver alanlarımız vardır, bu alanlarda üretim yapılmalıdır. Belki endüstrisi fevkalade gelişmiş bazı ülkeler için çok yük-

sek ücretli mal üretebiliyorsa, yani bir milli markası, bir şemsiyesi varsa İtalyan makarnası gibi, İsviçre çikolatası gibi, Fransız şarabı gibi milli, kendinin konulan markası sadece o ülkeden çıkmak olan, menşei şahadetnamesi yeterli olan ülkelere için belki olabilir, ama Türkiye türü ülkeler için dünya pazarlarında yeni yeni tutunan, yeni yeni isim yapan bir ülkenin bir tek avantajı söz konusu olabilecektir. Türkiye, gıda sanayiinde hep bunu düşünmelidir. Yeterince kullanılabilir, ambalajı çok dikkatli, hijen koşulları fevkalade mükemmel ki, dünyanın bu konuda hiç toleransı yok, bu tür ürünleri düşük fiyatla satabilecekse Türkiye o pazarlara ancak girebilir. Bu faktörle de dışarıdan gelen bir ürünle üretimin yapılmasının zor olduğu açıktır.

Dünyada başka ürünler vardır, Türkiye'nin içinde elde edilenden daha ucuzdur, ama nakliye, navlun ve gümrük mevzuatı Türkiye türü olağanüstü zor olduğu ülkelerde hesabını yapmak zor değildir. Bu, ülkemiz için asla başarılı bir olay değildir. Son yıllarda bazı dallarda denenmiştir, gıda sanayiinin ve tarımın bazı geriliklerine de müstebib olarak ilgili çevrelerce görülmekte, rakam açıktır, bendeniz de öyle görmekteyim.

Yatırımlarda destek olduğu söylenmektedir, gıdanın genel sanayi yatırımlarından ayrıcalığı hiçbir zaman yoktur. Niçin ayrıcalığı olsun dersiniz, Türkiye'nin gıda sanayiinde coğrafik konumu hammadde avantajı nedeniyle, bugüne değin tuttuğu pazarları nedeniyle istikbal vardır, diğer sanayi dallarından ayrılması gerekir ve Türkiye, bulunduğu konum gereği, tarihi gereği dünyada bir şeylere oynama kıpırtısı içerisinde bir ülkedir. Türkiye, kendisi buna teşebbüs etmese dahi etrafındaki insanlar yardım istemek şeklinde Türkiye'yi böyle bir istikamete çekmektedirler. Henüz bir yıl önce gördük ki, gıda stratejik bir silahtır, öyleyse Türkiye gıda üretmelidir, hatta zararına dahi olsa dünya pazarlarına girmeye ve kalmaya çalışmalıdır. Bu, Türkiye'nin yoludur. Yani, imalat sanayii içerisinde gıdaya özel destek verilmesi gereğine inanmaktayım.

Gübre fabrikalarının durumu ve gübredeki destek apayrı bir olaydır, doğrudur, Türkiye'de en köklü biçimde orada yapılmaktadır, zirai ilaç belki ikinci plandadır, çünkü Türkiye zirai ilaçla hammadde alıp kendisi, veya birtakım kompozisyonlar alıp kendisi üretebilmektedir.

Tohumun yüzdesini Hocamdan dinledik, fevkalade düşük, özellikle hayvansal ürünlerde teşvik lazımdır. Bu, hammadde şeklinde değil, içeride özellikle destek ve teşvik gerekmektedir.

Gıda sanayiine imalat sanayi içinde çok dikkatle bakmak gerek, Türkiye'nin yarınıdır, stratejik üretimdir. Gerek iç beslenme, gerek ticareti açısından vazgeçemeyeceği bir unsurdur. Genel destek politikası içinde özel himaye bekleyeceği kanısındayım.

Prof. Dr. Yakup KEPENEK

Ben bildirimler üzerine yorum yapmaya çalışırken, aynı zamanda bir kısım noktalarda bazı katkılarda bulunmak istiyorum. Kanımca, en başta vurgulanması gereken konu Türkiye imalat sanayiinin genel durumundaki hastalıkları, özünde gıdaya dayalı, gıda sanayiinin hastalıklarından, eksikliklerinden çok ayrı değil ve en büyük sorun büyük ölçüde ölçek sorunu. Bizde büyük olanlar Avrupada orta ya da cüce işletme sayılıyor. Ölçek, sanayide büyük önem taşıyor ve Türkiye'nin sanayileşme sürecine baktığımızda, geleneksel olarak sanayileşme çizgisinde gıda öncü, birincil basamağı oluşturuyor, bunu dokuma, sonra makine, dayanıklı tüketim mallar vesaireyi izliyor.

Türkiye bu anlamda ikili bir yapıya sahip. Bu yapılardan biri eski ve küçük üretim birimlerinden oluşan yapı. Öbürü de, son yıllarda dışa açılmacı politikalar izlendiği dönemde büyük ölçekli üretim birimleri. Bu ikilinin getirdiği bir olumsuz, bir de olumlu taraf var. Olumsuz taraf; eskiyi yenilemek kolay değil. Eski, 3-5 kişilik üretim birimlerini çağdaş, yeni, dışarıda rekabet edebilir duruma getirmek kolay değil. Olumlu tarafı da; birçok alanda olduğu gibi, Türkiye gıda sanayiinin çok büyük potansiyele, gizli bir güce sahip olduğu açık ve bunu değerlendirme yolları var.

Türkiye'nin önündeki en temel sorun bu ikilemi, yani küçük ölçekli eski sınıai işletme birimlerini yenilemek ve buradan dünya pazarlarına açılmanın yollarını bulmak. Bana göre sorunun düğümü burada.

Gıda sanayiinin önemli bir özelliği, var, Sayın Eraktan vurguladı, gıda sanayii doğrudan doğruya tarıma dayalı, oradan aldığı ham

maddeyi kullanıyor. Burada ikilem şu; buğdayı veya başka bir ürünü, tarımsal ürünü desteklediğiniz zaman, hammadde fiyatlarını artırmış oluyorsunuz, yani gıda sanayiinin hammadde fiyatlarını artırmış oluyorsunuz. Halbuki, ülkemizde bu destekleme büyük ölçüde ekonomik değişkenlerden çok, siyasal ya da başka tür değişkenler tarafından belirleniyor ya da o doğrultuda gidiyor.

Gıda sanayiinin girdi olarak tarımdan aldığı, birim üretimin yüzde 50'si diyelim, tarımdan alınan hammadde, bu belirleyicidir, bu belirleyiciliğe dayalı olarak bir destekleme politikasının izlenmesi gerekir.

Türkiye tarımının yıllardır bir sıkıntısı var, verimlilik artmıyor, çağdaşlaşma, yani kişi başına verim anlamında olsun, hektar başına verim anlamında olsun, ki böyle ölçülüyor, artmıyor. Bu büyük bir sıkıntı oluyor. Verimlilik artmadığı aşamada gerek bölüşüm, gerek desteklemeye yönelik, fiyata yönelik ilişkiler çok sağlıklı yürütülemiyor. Bu önemli bir tikanıklık oluşturuyor. Bir de, sanayie yönelik destekleme anlamında, 1980'li yıllarda çok yanlış bir politika uygulandığını vurgulamak gerekiyor.

Biz sınıai ürünlerin desteklenmesini büyük ölçüde ticarete yönelik algıladık. Destekleme, üretime yönelik olmak gerekirken, yeni teknolojiye dayalı, kullanılan işgücüne dayalı ve üretimi destekler nitelikte olması gerekirken, biz, döviz getirici işlemler kalemını öne çıkararak yalnızca dış ticarete yönelik özendirmeye, teşvike büyük öncelik verdik. Bu ticaret ile sınıai üretim bağıını koparıcı bir etki yaptı. O anlamda denge bozuldu. Oysa, yapılması gereken doğrudan doğruya üretime teşvik vermektir, üretimden başlamaktır. Onun devamı gelebilirdi. O dengenin yeniden üretim aşamasına yönelmesi gerekiyor. Bu, büyük ölçüde tarımsal destekleme için de geçerlidir denebilir.

Su kullanımındaki, öbür destekleme işlerindeki, tahıl ve benzeri ürünlerdeki desteklemelerde büyüklük farkı da uygulanmadığı için, birim başına destekleme olduğu için, buradan doğan ekonomik kayıplar büyük boyutlara ulaşıyor ve sulama alanında çok büyük sıkıntılar yaşanıyor. Belli birim başına fiyat koyuyorsunuz, kullanılan hacme göre değil. Bundan doğan sıkıntılar var.

Değerli arkadaşlarım, gıda sanayinin kullandığı yatırım mali makineler büyük ölçüde yerli üretim, eğer buna olanak varsa, ki var, o zaman gıda sanayinin gelişmesinde, bu sanayinin kullandığı makinelerin yerli üretiminin ayrıca ele alınması, desteklenmesi ve öne çıkarılması gerekir. Gıda sanayinin gelişmesinden beklediğimiz, bu sanayinin gelecekte de etkili olması, başarılı olması ve dünya pazarlarında rekabet edebilir bir konum tutturması. Şimdi bunu elde etme sürekli olarak bunun teknolojisini ithal etmekle olmuyor. Bu işi yapan firmalar, yani gıda teknolojisine sahip olan ülkeler sonuç olarak bu tekelci konumlarından, en azından işin başında, yani 5 - 10 yıl patent hakkını tek başlarına kullanıyorlar. Böyle olunca, sizin bu makineleri alıp gıda üretiminde bulunarak yeniden onlarla dünya pazarında rekabet edebilmeniz güçleşiyor.

Türkiye'nin makine yapabilir konumunun en olumlu, en başarılılabılır olduğu nokta gıda sanayinin kullandığı makinelerdir. Türkiye ekonomisini yönetenler ve bu konuda zihin yoranlar özellikle bu noktayı öne çıkarmak ve Türkiye gıda sanayinin kullandığı makinelerin yerli üretimini güçlendirmek, yerli teknoloji üretimine geçişte bir aşama olarak bunu değerlendirmek durumundadır.

Osmon DEMİREL

Ben , Süt ve Et Sanayicileri Birliği adına özellikle gıda sanayii ve onun alt sektörü olan kendi ilgi alanımızdaki süt ve et sanayii ile ilgili görüşlerimi sunmaya çalışacağım.

2000 li yılların eşiğinde bulunduğumuz dönemde, dünya ülkeleri, insanın sağlıklı hijyenik koşullarda beslenmesini sağlamak amacıyla tüm imkânları seferber etmekte olup, bununla ilgili araştırma, geliştirme gayretlerini yoğun bir şekilde sürdürmektedirler.

Gıda ve gıda sanayii, teknolojinin son nimetlerinden yararlanarak gelişmesini sürdürmektedir. Kalkınma hamlesini tamamlamış bulunan ülkeler, gıda sanayiini büyük bir alanda destekleyen politikalar uygulamakta ve bununla ilgili kurumlaşmaya gitmektedirler. Bunda en yakın örnek Avrupa Topluluğudur. AT, Avrupa Tarımsal Yönlendirme ve Garanti Fonu ile gıda sanayiini büyük bir ölçüde gerçekleştirmiş bulunmaktadır.

AT'nin tarım ve onun alt sektörlerine uyguladığı destekleme rakamlarını vermek istiyorum; AT Garanti ve Yönlendirme Fonunun Topluluk içindeki payı 1985'te % 72,6'dır. Bunun % 70,3'ü garanti bölümüne ve % 2,3'ü ise yönlendirme bölümüne, yani araştırma ve geliştirmeye ayrılmaktadır. 1985'te bunun toplam harcaması 20.563 milyar, ECU bunun içinde süt ürünleri 5.930 milyar ECU olup, toplam harcamanın % 29,9'unu oluşturmaktadır. Sığır ve dana eti içinse 2.74 milyar ECU'luk, toplam harcamanın % 13,8'idir. Koyun ve keçi eti 502 milyon ECU'dur. Yine balıkta ise 16 milyar ECU, toplam harcamanın % 0,1'idir. Bu rakamlardan da anlaşılacağı üzere, AT, tarım sektörünü hayvancılık ve hayvansal ürünlerle ilgili sektörü büyük oranda desteklemektedir.

Ülkemizdeki durumu AT ile karşılaştırarak sunacak olursak; ülkemizde bu sektörün henüz daha sanayileşme aşamasına gerekli gelişmeyi gösterdiği söylenemez. Verim açısından ise; et hayvanında verim Türkiye'de 150 - 180 kg iken, AT'de 300 - 400 kg dir. Süt hayvanında verim ise Türkiye'de yılda 1350 kg iken, AT'de 4400 - 6400 kg dir.

Ülkemizde süt hayvancılığında 1987'den beri uygulanmakta olan bir proje ile 64 bin baş kültür ırkı gebe düve, verimin artırılmasına yardımcı olmuş, ancak bu gerekli gelişmeyi sağlayamamıştır. Bu kültür ve melez ırkların toplam hayvan varlığı içindeki oranı % 30 civarındadır ve bu yeterli değildir.

Türkiye'de hayvansal ürünler tüketimine baktığımızda, kişi başına toplam et tüketimi 39,1 kg dir. Bunun 19,9 kg kırmızı et, 7 kg beyaz et ve 12,2 kg balık eti olarak gerçekleşmektedir.

AT'de et tüketimi kişi başına 92 kg dir. Bu da Türkiye'deki et tüketiminin 4,5 - 5 katı kadardır. Beyaz et tüketiminde ise kişi başına Türkiye'de 7 kg, AT'de ise 19 kg dir. Ne yazık ki bu durum süt ile de paraleldir. Süt tüketimi, şehirlerde yaşayan 24 milyon insanımıza pastörize süt olarak sağlayabildiğimiz içme sütü miktarı yılda yalnızca 5 kg dir. AT ülkelerinde bu miktar 70 kg olarak düşünülürse, konunun önemi daha da anlaşılacaktır.

Türkiye genelinde süt ve ürünleri tüketimi yılda 111 kg dir. bu hesaplama hayvana içirilen ve fire kabul edilen çiğ sütün % 15'lik bölümü dahil edilmemiştir. AT de ise bu rakam 134 kg dir.

Türkiye'deki süt ve et sanayii ile ilgili teşviklere baktığımızda; süt teşvik primi 5 bin ton/yıl kapasitenin altı işletmelerde litre başına 90 lira, 5 bin ton/yıl kapasite üstü işletmelerde litre başına 120 TL dir. Kırmızı ette teşvik primi kg da 400, fason kesimlerde 100 liradır, beyaz ette ise kg da 160 liradır.

Suni tohumlama ücretiyle ilgili olarak da; kalkınmada öncelikli yörelerde teşvik 8 - 10 bin TL, diğer yörelerde ise 6 bin liradır. Damızlık süt hayvanlarına kalkınmada öncelikli yörelerde 1 milyon lira diğer yörelerde ise 450 bin lira teşvik sağlanmaktadır.

Bunlardan dolayı, hayvan ve hayvancılık sanayimiz ve hayvansal ürünler ciddi bir gelişme gösterememiştir. Bunun nedenleri ise izlenen yanlış politikalarıdır ve haksız rekabettir. Özellikle haksız rekabet üzerinde durmak istiyorum. Üretilen 7 milyon 900 bin ton çiğ sütün ancak 474 bin tonu modern işletmecilere ulaşırken, geri kalan süt işlem görmeksizin sokakta satılmaktadır. Bu, Hıfzıssıhha Kanununa da aykırıdır. Etteki durum da bundan farklı değildir. Üretilen toplam etin % 60'ı kontrolsüz kesimlerin payıdır.

Diğer sebepler ise, işletme sermaye noksanlığı, yatırım kredi maliyetlerinin yüksekliği, yanlış ithalat politikaları, araştırma geliştirme eksikliği, gıda kanunu ve gıda katkı maddeleri yönetmeliğinin noksanlığıdır.

Ali Zafer TACIROĞLU

Türkiye'nin temel stratejik kararları doğrultusunda bir farklı görüş getiriliyor ve o farklı görüşün, arkadaşlarımız tarafından söylenenleri kısa bir süre içinde bu konuda verilebilecek en kısa mesajlar olarak görüyorum. Dolayısıyla, onların hemen hemen tamamına katılıyorum, yalnız iki noktaya katılmadığımı veya onların tadil edilmesi gerektiğini söyleyeceğim. Bu toplantının hedefi de, zannediyorum düşüncelerimizin yoğunluğu da, Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda temel ekonomik stratejilerini tayin ederken «tarım bunun neresinde» düşüncesine bir yön vermek şeklinde.

Türkiye gibi scüratli kalkınan, kalkınmak zorunda olan bir ülkede, nüfusu hızla gelişen bir ülkede bütün dünya ekonomik teorilerini bir tarafa bırakarak istihdam sorununu çözmek için Sayın

Eraktan'ın söylediği gibi, sermaye hasıla oranı düşük bir sektörün muhafazası altı çizilerek daha en az 10 - 15 yıl Türkiye gündeminde birinci planda yer almalıdır. Dolayısıyla, tarım, bir hammadde kaynağı olarak ona bağlı gıda sanayiine katma değer yaratması açısından önümüzdeki günlerin vazgeçilmeyecek bir unsuru olarak devam etmelidir; ama konuşmalarda bir yere varıyoruz ki, tarım Türkiye'de destekleniyor, ama hedeflere varabildiği konusunda müte-reddidiz, gerek iç tüketim açısından, gerek yarattığı katma değer ve döviz girdisi açısından. Bu kadar imkânları olan bir sahada neden istediğimiz hedeflere varamadığımız bu tartışmalarda satırbaş-larıyla not aldığımız zaman hemen hemen ortaya çıkıyor.

Türkiye'de her sanayi dalında olduğu gibi, bizde de gıda sanayicisinin ilk sorunu hammadde sorunu. Eğer hammadde kaliteli ve devamlı değilse, eğer hammaddede dünya teknolojisine uygun gelişmeler yaşanmıyorsa, eğer hammadde alım satımı bir sezon, bir dönem, bir boyutta sadece pazarda buğday tabir edilen veya süt tabir edilen bir üründen spesifikasyonları belli bir ürüne dönmüyorsa, o takdirde sanayicinin girdi bakımından problemi. Sanayicinin girdi bakımından probleminin olması, hem ürettiği mal bakımından da problemi olacağı anlamına gelecektir ve dünya boyutuna çıkarken de burada sıkıntılar çekecektir. Bir kere hammadde ile gıda sanayiini ayırmak mümkün değil. Dolayısıyla tarımın herhangi bir kısmında son yıllardaki sanayi ağırlıklı ihracat dediğimiz hadise gıda sanayiinde ve tarıma dönük sanayide bir hayli ilerleme göstermektedir. Fakat burada hammadde sorununu çözmüş değiliz.

Sayın Emiroğlu'nun, hammadde ithalatı konusundaki itirazına burada parantez açarak devam etmek istiyorum. Hammadde ve mamulün her kademesinde, hammadde, yarı mamul, mamul madde bazında dünya piyasalarıyla rekabet edebilecek her çeşit ithalat ve ihracat hemen hemen serbest olmalıdır. Bir şartı var bunun, dünya ülkelerinin yapmış olduğu dumpinglere karşı, iç üreticiler aynı şartla korunmalıdır. Yani, dampire üretim şartlarını, mukayeseli fiyatları birbirine karıştırmamak lazım.

Gıda sanayicisi, hem iç piyasada, hem dış piyasaya çıkarken korunmak zorundadır. Eğer bunu yapmıyorsanız işte o zaman haksız rekabet yapmış olursunuz. Bir üretimin hammaddesini tarif edemiyorsanız mamulü tarif edemiyorsunuz, mamulü tarif edemiyorsa-

niz ö mamulü ihraç etme şansınız hemen hemen hiç yok demektir. Çok geniş bir yapı potansiyeli olan bir işin ihracatını yapamıyoruz. Bir salça hadisesi vardır Türkiye’de, salça fabrikaları yıllarca kuruldu, uzun yıllar başarılı olamadılar, ama şu anda Türkiye’de salça üreticileri, ülkeye döviz getiren ve kesinlikle de hükümetten sübvansiyon beklemeyen bir sektör pozisyonuna geldi. Döviz getiriyorlar, istihdam sağlıyorlar, tarımsal üretime taban fiyat sağlıyorlar, ama bunun karşılığında ağızları açık devlet babadan devamlı bir şey isteyen, talep eden durumda değiller. Neden? Bir dönem sanayicileri çok ağır şartlar geçirdiler, ama top yuvarlandı ve uygun olan yere düştü. Salçanın desteğe ihtiyacı yok mudur, mutlaka vardır; yönlendirmeye ihtiyacı mutlaka vardır; ama, bu, ne yapılacağını bilen salça sanayicileri tarafından ortaya konulabilir ve tarım onun arkasından gelebilir.

Burada köylü-çiftçi ayırımı var. Artık Türkiye’nin köylü üreticiden çiftçi üreticiye geçmesi dönemi. Yani, eğitilmiş insanın çiftçilikle yaşar hale gelebilmeleri veya köylünün tarımsal üretimi bilinçli yapması hadisesine geliyoruz. Bu bir temel olgu halinde gözüküyor. Türkiye bu nüfus artışıyla tarıma mecburdur, daha önümüzdeki 15 yıl hangi sektörler nasıl gelişirse gelişsin, tarımda gelişmeyi maksimum seviyede tutmak zorundadır. Mukayeseli olarak başka bir sektörün büyümesi tarımı rahatsız etmez, ama tarımın kendi kendine mukayesesinde, yani 1980’lere göre 1990’larda, 1990’lara göre 1995’lerde ve 2000 lerde kendi kendisini katlayarak götürmesi ve kendi içinde mukayese olması şart gözüküyor.

Bugüne kadar tartışılmış, ama sonuçlanmamış bir konu için bir öneri ortaya koyarak sizi düşündürmek istiyorum. Büyük şirketler, küçük firmalar; büyük şirketlerin çok büyük faydaları var. Bütün dünya entegrasyonlara giderken, büyük boyutlu firmalar dünyayı işgal edecekler, hatta büyük büyüğü satın alıyor, o daha büyüğü satın alıyor, derken dünya küçülüyor firmalar büyüyor. Peki bunun karşısında bugün 55 milyona varmış, dinamik bir yapıya kavuşmuş bir ülkede bu ortada bulunan küçük ve orta esnaf ne yapılmalıdır, bunlar ezilmeli midir? Küçük ve orta çiftçi ne olmalıdır, bunlar bir anda tarım işçiliğinden çıkıp sanayi işçisi mi olmalıdır; yoksa, bunlar küçük sanayi dediğimiz 5 - 10 kişilik bir helva üretimi, bir peynir üretimi, bir çikolata üretimi mi yapmalıdır. Şimdi burada bir ekstreme varmamak gerekir. Her ülkenin kendi ekonomisi kendi

içinde tartışılmalıdır diye düşünüyorum ve burada küçük, hijyenik, temiz, kaidelere uygun işletmelerin bir araya gelmelerini öneriyorum. Bu, bugüne kadar yaptığımız sübvansiyonlara Türkiye'nin enflasyon politikalarını körüklememek amacıyla yeniden destek istemek, ama elde sağlanmış olan destekleri doğru yönlendirerek, hedefi iyi seçerek, hedefi koyarak tarıma bir ivme vermek şeklinde yorumlanabilir, yani orta ve küçük işletmeleri yok etmeyecek, orta ve küçük işletmeler arı peteği gibi birbirine bağlanacak, ama o peteğin bir çerçevesini çizen bir mühendislik kuruluşu, bir pazarlama kuruluşu ve onun kalite kontrolünü yapan bir başka teknik grup faaliyet gösterecektir. Bu entegrasyon sistemi belki Türkiye için hem serbest ferdi girişim hevesini kırmayacaktır, hem insanların küçük ve sorumlu işletmeleri, yani çok büyük işletmeleri yönetmede becerisizlikleri karşısında kendi boyutundaki işletmeleri yürütmelerinde bir hedef verecektir, hem de yüksek teknolojileri birilerinin getirip öğretmeleri, yaygınlaştırılmaları devletten değil, bir takım kuruluşlarca istenecektir.

İşte bu orta işletmeleri bir araya getirerek —küçük demiyorum— büyüme, yani 30 baş hayvancılık sistemini biraraya getirerek 3 bin baş hayvancılık mümkün olabilecek, ama bunun teknik hizmetlerini bir grup verecek, marketini bir grup yapacak ve finans konusunu da bir başka grup yardımcı olacak. Bu, sadece bu anda Ziraat Bankası kredilerinin doğru yönlendirilmesiyle, yani seyyanen değil, her sabah uyanan kişinin, her köyde oturan insanın kredi almasıyla değil; ancak kaliteli üretim yapanın kredi almasıyla dahi hemen pilot çalışmalarıyla yönlendirilebilecek kadar zemine yakın, başarıya yakın bir konu olarak gözüküyor.

Sayın Eraktan'ın işaret ettiği bir husus var; tarım girdileri açısından makine ve malzemeye değindiler. Maalesef dünya o kadar hızlı geliyor ki, makine, teçhizat ve teknoloji konusunda artık ne yapılması lazım geldiği konusundaki kararları Hükümetler değil, insanların kendileri vermesi gerekiyor; yani bir sera örtüsünün kalitesinden bir küçük mekanisyona, küçük basit bir alete veya gelişmiş bir başka malzemenin kullanılması konusundaki kararları ancak insanlar hiç tesir altında kalmaksızın kendileri vermelidir. İşte burada gene bir takım mühendislik hizmetleri, sistemleri ortaya çıkabilirse, yani bir makine dışarıdan getirildiğinde ucuza mal oluyorsa, yeni keşfedilmişse ve onun Türkiye'de seri üretimine hiç başlan-

mamışsa, o makinelerin ithal edilmesi, ama belli bir optimal boyuta varması için de hükümet desteği gerekiyorsa o desteğin geçici bir süre için yapılması ve toplam sübvansiyonlar portföyünün içinden de daha fazla sübvansiyon istememek yönünde bir eğilimi tercih etmeye herhalde ihtiyacımız var diye düşünüyorum.

Bütün bu başarının temelinde de tabii hedefi doğru tayin etmek gerekir. Biz hammaddeyi mi desteklemeliyiz; hayır, biz hedefi desteklemeliyiz. Hedefimiz, belli alanda daha kaliteli, daha üstün, daha vasıflı, daha çok fiyata satılan bir ürün üretmek. Mesela, bir kilo bisküvi ihracatıyla 10 kilo makarna ihracatı, 15 kilo irmik ihracatı ve 50 kilo un ihracatı hemen hemen eşit. O halde, bisküvi ihracatının eğer bir gerçeği varsa, ürün bazında konuşuyorum, o ürün bazının gerçeği yerine getirilmek zorundadır. Çünkü, Türkiye hem enine, hem dikey olarak süratle gelişmek zorundadır. Yani buğday desteklenmeyecek anlamına gelmiyor, ama o bisküvi üretiminde kullanılacak olan buğdayın desteklenmesi ön plana geçecektir ve böylece hammadde bol, uygun ve yeterli şekilde bulunduğu için de katma değer yüksek bir ürün ihraç edilecek ve Türk insanı daha mutlu bir hedefe varacaktır.

II. OTURUM

TARIMSAL ÜRETİM ve GIDA SANAYİİ

Başkan :

Dr. Şenal ERDOĞAN
Tarım ve Köyişleri Bak. Müsteşar Yrd.

Bildiriler :

Gıda Sanayii Hammadde Talebi Açısından Türkiye Tarımı

Prof. Dr. Hüsnü Y. GÖKALP
Atatürk Ü. Ziraat Fak. Gıda Bil. ve Tekn. Blm.

Nadir İŞİK
Tarım ve Köyişleri Bak. Gıda Kont. Araştırma Enst.
Müdürü

Tarım Sektörü Gelişme Projeksiyonu ve Gıda Sanayii

Doç. Dr. Güven ÖZERİN
Ege Ü. Ziraat Fak. Ekonomi Blm.

Ar. Gör. Ferruh İŞİN
Ege Ü. Ziraat Fak. Ekonomi Blm.

Tartışmalar :

Ali DİREN
DİMES Gıda Sanayii Gıda Teknoloğu

Bülent KOCAKURT
AKFA A.Ş. Üretim ve Kalite Kont. Müd.

Prof. Dr. Emel SEZGİN
A. Ü. Ziraat Fak. Süt Tekn. Blm.

Prof. Dr. Duran TARAKLI
ODTÜ Mim. Fak. Şehir ve Böl. Plan. Blm.

IDENTIFICATION

REKAWAN BUNDAH BY THE STATE OF PENANG

1911

THE STATE OF PENANG
BY THE STATE OF PENANG

1911

REKAWAN BUNDAH BY THE STATE OF PENANG
BY THE STATE OF PENANG

REKAWAN BUNDAH BY THE STATE OF PENANG
BY THE STATE OF PENANG

REKAWAN BUNDAH BY THE STATE OF PENANG
BY THE STATE OF PENANG

REKAWAN BUNDAH BY THE STATE OF PENANG
BY THE STATE OF PENANG

REKAWAN BUNDAH BY THE STATE OF PENANG
BY THE STATE OF PENANG

REKAWAN BUNDAH BY THE STATE OF PENANG
BY THE STATE OF PENANG

1911

REKAWAN BUNDAH BY THE STATE OF PENANG
BY THE STATE OF PENANG

REKAWAN BUNDAH BY THE STATE OF PENANG
BY THE STATE OF PENANG

REKAWAN BUNDAH BY THE STATE OF PENANG
BY THE STATE OF PENANG

REKAWAN BUNDAH BY THE STATE OF PENANG
BY THE STATE OF PENANG

GIDA SANAYİİ HAMMADDE TALEBİ AÇISINDAN TÜRKİYE TARIMI

Prof. Dr. Hüsnü Yusuf GÖKALP(*)

Nadir İŞİK()**

1. GİRİŞ :

Yurdumuzda 60 milyona yakın nüfusumuzun yeterli ve kaliteli bir düzeyde beslenebilmesi ve tüketim fazlasının da ihracat edilip, yurda döviz sağlanması açısından «gıda hammadde üretimi ve sanayisi» üzerinde önemle durulması gereken bir sektörümüzdür. Türkiye'de geçmiş yıllarda, her yerde tekrarlanan bir söz vardı: «Yurdumuz, dünyada gıda ve gıda hammaddesi üretimi bakımından kendi kendine yeterli 6-7 mutlu ülkeden birisidir.» Bu sözün doğruluk payına, çeşitli açılardan bakmak gerekmektedir. Gerçek olarak, yeni doğandan en yaşlısına kadar tüm insanımızın fiziksel ve fizyolojik doyumunu gereği şekilde karşılayabiliyor muyuz? Fiziksel doyum, insanın boş midesinin daha ziyade bitkisel kaynaklı kütleli olarak kaba gıdalar ile doldurulması ve doyum hissine ulaşması demektir. Bu durumda vücudun gereksinimi olan tüm besin maddeleri tam karşılanmamış olabilir. Fizyolojik doyum ise, insan bünyesinin gerek duyduğu tüm besin maddelerinin değişik gıdalardan, insanın zevkle tüketerek alması demektir. Bugün dünyanın çeşitli yörelerinde «kıtık olarak anladırılan «fiziksel açlık» olduğu gibi, yurdumuzda da yaygın olarak gördüğümüz, çeşitli besin maddelerinin yetersiz tüketiminden ileri gelen «yetersiz bir beslenme» ve «fizyolojik açlık» mevcuttur (1).

Özellikle yurdumuzda, çoğu toplum kesiminin gelir seviyesinin düşüklüğü, hayvansal gıda üretiminin de nüfusumuza göre yetersiz ve nisbeten pahalı olması nedeniyle, toplumumuzda genel olarak tahıla dayalı bir beslenme gözükmektedir. Türkiye'de 1988 — 1989

(*) Atatürk Üni. Ziraat Fak., Gıda Bilimi ve Teknolojisi Bölümü, Erzurum.

(**) Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Gıda Teknolojisi Araştırma Enst., Bursa.

verilerine göre kişi başına tüketilen taze süt 70 kg, tereyağı, 2.2 kg. et 21 kg iken bu değerler Avrupa ve Kuzey Amerika ülkelerinde çok yüksektir ve hatta bazı ürünler için 3 - 4 katına kadar çıkmaktadır (2). İçinde bulunduğumuz yıllarda durum maalesef daha da kötüye gitmektedir. Yapılan bilimsel araştırmalar yurdumuzda, kişi başına günlük süt, yoğurt tüketiminin 79 g'dan 69 grama, peynir tüketiminin 24 g'dan 23 grama, kırmızı et tüketiminin 49 g'dan 38 grama düştüğünü göstermektedir (3). Kişi başına olan bu toplam tüketimde doğal olarak toplum kesimleri arasında da çok büyük bir dengesizlik mevcuttur. Hâlen çoğu insanımız, değişik kalitedeki spesifik süt ve et ürünlerini, tüm yaşamları boyunca, bırakınız sofralarında görmeyi satış vitrinlerinde dahi görememektedirler. Halen nüfusumuzun % 22.5'luk bir kesiminde protein eksikliğinden gelen yetersiz beslenme gözüküyor vurgulanmaktadır (4).

Yüksek tarım potansiyelimiz ve bunun içinde de bir hayvancılık ülkesi olduğumuz, mevcut sığır ve koyun varlığı bakımından dünya ülkeleri içerisinde baş sıraları almamıza rağmen, hayvancılık ve hayvansal ürün üretimindeki etkinlik bakımından Türk tarımının çok yetersiz bir durumda olduğu acı gerçeği ile karşılaşılıyor. Bu acı gerçek, son yıllardaki hatalı tarım politikaları ile daha da kötüye gitmektedir. Çeşitli tarımsal ürünler üretiminin mevcut yurt potansiyeline göre ekonomik ve teknolojik bir şekilde yapılması, böylece, nüfusumuzun dengeli ve kaliteli bir şekilde beslenmesi, gıda sanayimizin hammadde ihtiyacının karşılanması, ihtiyaç fazlasının ihraç edilerek döviz temin edilmesi şarttır. Bugün hayvansal gıda maddelerinde, bırakınız ihracatı, yurdumuzun en doğudaki süpermarket ve gıda üretim fabrikalarında, dışarıdan ithal edilen süt ürünleri, ithal edilen etten et mamülleri işlenmekte ve pazarlanmaktadır. Toplu tüketim ve askeri birliklerin et ihtiyacı ithal et ile karşılanmaktadır. Örneğin, 1982 yılında yalnız Erzurum şehrinden 60.000 dolar civarında et ihraç edilip ve canlı hayvan ihracatı yapılırken, içinde bulunduğumuz yıllarda komşu ülkelere gelen kaçak hayvan olmasa, Doğuda sınır illerinde kurulmuş kesimhaneler hiç hayvan kesememe durumunda kalacaktır (5).

Konuya birde şu gerçek açısından bakmak gerekmektedir : Bugün, Türkiye, nüfusu yılda % 2.6 oranında artan, dolayısıyla nüfusuna her yıl 1 milyon kişiden fazla insanın katıldığı bir ülkedir. Diğer yandan belirli bir ekonomik gelişme, sanayileşme, kentleşme ve

eğitim düzeyinin yükselmesi gibi nedenler, toplumun beklentilerini yükselterek daha iyi yaşama isteğini güçlendirmektedir. Böylece, nüfus artışı ile gıda maddelerine karşı toplam talep artmakta, ikinci olarak da gelirin artması ve kentleşme sonucu talep yapısı değişmektedir. Toplumumuz, hem miktar olarak daha fazla, hem de kaliteli, standard gıda maddeleri istemektedir (6).

Dünyada birçok konuda olduğu gibigıda ve diğer tarım ürünlerinde de büyük ölçüde bir kutuplaşma söz konusudur. Dünya nüfusunun 1/4'ine sahip endüstride ileri ülkeler, gıda ve tarım üretiminde de dünya üretiminin 3/4'n bünyelerinde toplamışlardır. Görülüyor ki, gıda ve tarım ürünleri üretiminde de gelişmiş endüstri ülkelerinde bir yoğunlaşma mevcuttur (7).

Gıdanın talep hacmini belirleyen en önemli etken nüfustur. Bu bakımdan, gıda ürünlerinin en büyük pazarını, 4.1 milyara yaklaşan dünya nüfusunun % 75'ini yani 3.5 milyarını bünyesinde bulunduran gelişmekte olan ülkelerin alması gerekir. Ancak, gıda pazarlarının genişliğini nüfus tek başına maalesef belirleyememektedir. Çünkü, belirli bir gelire desteklenmeyen insan isteği, hiçbir zaman gerçek bir talebe dönüşmemektedir. Diğer taraftan, bu ülkeler sınırlı ihracatlarından sağladıkları döviz gelirlerinin büyük bir bölümünü, yıldıdan yıla çığ gibi büyüyen dış borçlarının ödenmesinde kullanmaktadır. Ancak, gelişmekte olan ülkeler grubunda olup da petrol ihracatçısı Ortadoğu lkeleri ayrıcalık arz etmektedir. 1970'li yıllarda dünya gıda ve tarım ürünleri ithalatındaki payı % 2.5 olan 15 Ortadoğu ülkesinin, bugünkü payı % 8-9'a çıkmıştır. Aynı dönem içinde Avrupa Ekonomi Topluluğu (AET) lkelerinin ithalatı sadece 2 kat artabilmiştir (7).

2. Tarım ve Tarımsal Sanayiilerin zellikle Gıda Sanayisinin nemi.

İnsanoğlunun hayatını idame ettirebilmesi için insanın; yeme-içme yani gıda, örtünme, barınma, sağlıklı ve dengeli bir evre olmak üzere dört temel ihtiyaının karşılanması gerekmektedir. İnsanoğlu, insanlık tarihi boyunca tüm uğraşını bu dört temel ihtiyaın karşılanması için vermektedir. Sömürgeciliğin, sanayi ve teknoloji yarışıının, sıcak ve soğuk harplerin temelinde yatan gerçek budur.

Bu dört temel ihtiyaın en başında geleni ise gıdadır. Doğumdan ölüme kadar her insanı dengeli bir şekilde besleme mecburiyetimiz vardır. Yeterli düzeyde beslenen insan, ancak, diğer fonksi-

yonlarını yerine getirebilir. Üretken olur, bunun aksi düşünülemez. Gıda; dinamik, seçici ve akıllı bir biyolojik yaratık olan insan tarafından, yaşam boyu güncel olarak tüketilmesi gerekli olan diğer biyolojik maddeler diye tanımlanır. İnsan gıda kaynaklarından tuz hariç, geri kalan hepsi bitkisel, hayvansal ve mikrobiyel olmak üzere tarım kaynaklıdır. İnsan gıdası ancak tarımsal kaynaklardan üretilir. Laboratuvarda suni gıda üretimi mümkün değildir. Hangi inorganik bileşenleri alır, biyokimyasal bir etki olmadan laboratuvarda ne yaparsak yapalım herhangi bir gıda maddesi üretmemiz mümkün değildir (8). Demiri demire sürtmekle ne tahıl, ne et ne de süt elde edebiliriz. O halde, insanoğlunun yaşamı, dünyadaki tarımsal faaliyetlere ve bunlara bağlı olarak kurulan sanayi kollarına, özellikle gıda üretimi ve sanayiine bağımlıdır.

İnsan yaşamı için, gerekli olan diğer önemli bir ihtiyaç ise, sağlıklı ve dengeli bir çevredir. Sağlıklı bir çevre ise, ancak, tabiatdaki mevcut toprak, bitki, hayvan, atmosfer, mikroorganizma, su varlığı ve bunların dengesi ile kurulabilir ve korunur ki, bu da tarım, tarıma dayalı teknoloji ve biyoteknoloji bilimlerinin işlemesi ve entegrasyonu sayesinde gerçekleşebilmektedir. Gerçekten de tarım, insan yaşamı için çok önemlidir. Gıda ve gıyecek ham maddelerinin üretimi, bunların mamüle işlenmesi, barınma yerlerinin kurulabilmesi için toprağa; suya ve tarımsal teknolojilere ihtiyaç vardır. Toprağın ve suyun etkin kullanımı da tarımsal teknolojilerin temel görevleri arasındadır.

Bugün, temel olarak tarıma dayalı; gıda, tekstil, deri ve kürk, biyoteknoloji ve genel anlamda tarıma dayalı kimya, gübre, beşeri ve tarımsal ilaçlar ve tarımsal alet ve ekipmanlar gibi sanayi kolları teknolojik anlamda gelişmiş ülkelerde bile ülke ekonomisine katkıları bakımından en başta gelen sanayi kollarıdır. Bir ülkenin gelişip, kalkınması için, tarıma dayalı çeşitli sanayi kollarının geliştirilmesi, insanlığa hizmetini sunması ve diğer sanayi kollarını beslemesinin sağlanması şarttır. Tarıma dayalı sanayiler ve bunlar içinde de özellikle gıda ve tekstil gibi sanayiler, bugün, süper ölçüde gelişmiş ülkelerde dahi, ülkenin en başta gelen sanayi kollarıdır. Bugün, ABD'nde et ve et ürünleri sanayii, tüm kıstaslar değerlendirildiğinde, bütün sanayi kolları içerisinde baştan 4. sırayı almaktadır. Benzer örnekler diğer ülkeler için de verilebilir. Diğer bir açıdan bakıldığında, Avusturalya, Yeni Zelanda, Brezilya, Arjantin, Hollanda gibi

lkelerde küçük ve büyük baş hayvan yetiştiriciliği ve ürünleri, zellekle et sanayii, Finlandiya, Kanada, Rusya, Fransa gibi ülkelerde diğer tarım sanayilerin yanında krk hayvancılığı ve krk sanayi, Danimarka, Kanada, Norveç, Peru, şili, Japonya gibi ülkelerde balıkçılık ve balık ürünleri sanayi, İtalya, İspanya, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya gibi ülkelerde çeşitli meyve, sebzeler, yağlı bitkiler üretimi ve sanayileri, ABD’inde tarımın hemen hemen tüm branşlarını ilgilendiren tarımsal faaliyet ve sanayi dalları ülke ekonomisinin temelini oluşturan birimlerin en başında gelen sanayi kollarıdır. Dünyada, özellikle, gelişmekte olan bazı ülkelerin geçimleri ise hemen hemen tarım ve tarıma dayalı sanayilerdir (1).

Diğer taraftan, bugün pek çok ülkenin, özellikle bazı Afrika, Güney Amerika, Rusya ve Doğu Bloku lkelerinin içine düştüğü krizin ve Komünizm rejiminin yıkılmasında, en başta gelen nedenlerden birinin; «tarımsal üretim ve tarıma dayalı sanayilerini yeterli bir düzeyde geliştirememek, ynlendirememek, insanların gerekli şekilde doyuramamak» olduğunu unutmamalıyız. Polonya’daki demokratik değişimin başlaması sırasındaki et ve gıda kuyruklarını ve bugün Rusya’daki gıda sıkıntısını dikkatlice analiz etmek, ülkemizin geleceği, tarımsal potansiyelimizin işlenmesi ve yönlendirilmesi açısından çok yararlı olacaktır. şu gerçek, herkesin üzerinde tereddütsüz birleştiği bir konudur: «Bugün stratejik öneme haiz mal, petrol değil, buğday ve her türlü gıda maddesidir.»

3. Yurdumuzda Gıda Sanayiinin Genel Durumu ve Sanayileşmede ncelikler.

Gıda sanayiinin faaliyet alanına ve dolayısıyla bu sanayii kolunun ihtiyaç duyduğu hammadde üretimine, sorumluluklarına, gelişmiş teknolojilerdeki gıda sanayilerinin genel durumu ve 1987 yılında toplanan 1. şanayii şurası’nda benimsenen temel prensipler açısından bakıldığında aşağıdaki sıralanan ana sktrler içinde toplamak gerekmektedir :

1. Et ve mamülleri, su ürünleri sanayii.
2. Süt ve mamülleri sanayii.
3. Un ve unlu mamüller sanayii.
4. Meyve ve sebze işleme sanayii.
5. Yemeklik yağ ve mamülleri sanayii.
6. şeker ve şekerli mamüller sanayii.

7. Alkollü ve alkolsüz içkiler sanayii.
8. Tuz, bebek mamaları ve çay, kahve gibi diğer gıda sanayii mamülleri.
9. Gıda ambalaj sanayii.

Görülüyor ki gıda sanayi çok geniş ve kapsamlı bir sanayi dalıdır. Toplumumuzun tüm fertlerini direkt olarak ilgilendirmektedir. Gelişmiş ülke ve teknolojiler ile kıyaslandığında ve ülke potansiyeline göre, ülkemizde gıda sanayii ve teknolojisi yeterince gelişmemiş ve gerekli önem verilmemiş gibi gözükse de, ülkemizin toplam ekonomik gücü içerisinde gıda sanayiinin payı yine de yüksektir. Gayrisafi yurtiçi hasıladan sanayi sektörünün payı yüksek olduğu gibi, sanayi sektörü içerisinde de gıda sanayiinin dahil olduğu imalat sanayiinin payı oldukça yüksektir (9). Gıda sanayii, imalat sanayi içinde istihdam açısından % 16'lık, ödenen ücretler açısından % 14'lük, katma değer oluşturma açısından % 30'lük, ihracat açısından ise % 20'lik bir pay almaktadır (9). Gıda sanayimizi, teknolojik anlamda geliştirdiğimiz ve günün şartlarını yerine getirdiğimiz takdirde, kendi insanımızı yeterli düzeyde besleyebildiğimiz gibi devamlı, kaliteli ve standard ürün ürettiğimiz takdirde Orta - Yakın Doğu, Kuzey Afrika (10), Sovyetler Birliği ve içerisindeki Cumhuriyetlere ve Doğu Avrupa ülkelerine kolayca her çeşitteki gıda maddesini satmamız mümkün olabilecektir. Bu konuda bilinçli olup, gerekli tedbirleri şimdiden almamız gerekmektedir.

Gıda sanayii, 1985 — 1989 dönemini kapsayan V. Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde madencilik ve turizmle birlikte öncelikli sektörler arasında yer almıştır (11). VI. Beş Yıllık Kalkınma Planında da durum aynıdır.

Türk Gıda Sanayiindeki temel problemler nedir? Gıda sanayimizin yukarıda sıralanan tüm alt sektörlerin problemlerinin ayrı ayrı ele alınıp, analiz edilmesinde büyük yarar vardır. Gerçekde de bu problemlerin bir kısmı pek çok yerde konuşulmakta ve sıralanmaktadır. Ama geçerli ve kalıcı çözümler getirilememektedir. Bize göre Türk gıda sanayiinin en başta gelen ve diğer problemleri de içine alan asıl sorun; gıda sanayimizde ve kurulacak yeni işletmelerde fizibilite etüdülerinin noksanlığı ve gereği şekilde yapılamamasıdır. Diğer problemler aslında bu eksiklikten kaynaklanmakta ve takip etmektedir. Bunlar da sırasıyla: Devamlı, yeterli ve uygun hammadde teminindeki yetersizlik, kapasite tesbiti ve kullanımında-

ki hatalar, teknolojik bilgi ve ara-eleman noksanlığı, sahip olduğumuz teknolojik bilgiyi de gerekli yerlerde değerlendirememek, dışa açılımlı, standart ve kaliteli mal üretimli çalışmamak, yurdumuzda yetişebilecek bazı temel ve doğal ürünlerin yetiştirilmemesi değerlendirilememesi ve bunlara dayalı gıda sanayiine yatırımların yapılmaması, gıda sanayii yan ürünlerinin hemen hemen hiç değerlendirilmemesi, gıda sanayimiz ile pekçok çeşitteki biyoteknolojik sanayinin entegre edilmemesidir. Bunlara ilaveten, tabii olarak günün şartlarına göre bazı temel ekonomik problemleri de belirtmek gereklidir. Yurdumuzda, geçmişde ve bugün de, gıda sanayinin önemi, ülke ekonomisine getireceği kârlılık, yetkililer ve müteşebbislerce gereği şekilde anlaşılamamaktadır.

Gıda sanayimizde, tüm bu problemleri, özetleyen ana problem ise, «Milli Gıda Sanayii Politikamızın» belirlenmemiş olmasıdır. Bugün, Türkiye gıda sanayii, direkt veya indirek olarak pekçok resmi kuruluşun elinde, «sahipli» gibi görünse de, gerçekte «sahipsiz» halde «kargaşa içerisinde» bulunmaktadır. Gıda konusuyla uzaktan, yakından ilgili olmayan kişiler, karar yerlerine gelmekte, hayati bu konu hakkında ahkâm kesmekte, yanlış kararlar alabilmektedir.

Yurt ekonomisi ve insanımızın sağlıklı beslenmesi açısından büyük öneme sahip olan gıda sanayiine, çeşitli hatalardan dolayı yurdumuzda gerekli önem de verilmemiştir. Bugünkü gelişmiş teknolojilerle kıyaslandığında, yurdumuzda, teknolojik anlamda, gıda sanayinin fazla bir geçmişe sahip olmadığı görülmektedir. 1962 yılında, planlı dönemin başlangıcında, temel gıda sanayimize baktığımızda; Et ve Balık Kurumu (EBK) 4 adet kesimhane ile faaliyet göstermeye çalışmakta, süt sanayinin de düşük kapasiteli olmak kaydıyla 2 adedi Atatürk Orman Çiftliği ve 2 adedi de, özel sektöre ait 4 adet süt fabrikası bulunmaktaydı. Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu (TSEK), Çay-Kur gibi kuruluşlar henüz kurulmadığı gibi (12), Tarış, Çukobirlik, Trakya Birlik, Fiskobirlik, Antbirlik gibi değişik gıda hammaddesini işleyen gıda sanayii kuruluşlarına sahip kooperatif birlikleri de kurulmamıştı. Özel sektörün ilgi duyduğu alanlar ise; o günün teknolojik şartlarından uzak, dağınık ve düşük kapasiteli konserve, bitkisel yağ ve un sanayilerinden ibaretti (12). Bu nedenle, 1960'lı yılların başında, Türk Tarımı da yetersiz olan bu gıda sanayiine yeterli ve kaliteli hammadde üretmek gibi bir sorumlulukla karşı karşıya değildi.

Planlı döneme gelinceye kadar ve planlı dönemde de, çoğu kez, ülkemizin sanayileşmesindeki sıra ve öncelikler gereği şekilde belirlenememiş, pekçok hatalar yapılmış ve yapılmaya da devam edilmektedir (13). Bugünkü gelişmiş ülkelerin çoğu bu sıralamayı doğru yapmıştır. Bu ülkeler önce; toprağa, hayvana, suya, mikroorganizmaya dayanan tarımsal sanayilerini kurup geliştirdikten sonra diğer sanayi kollarını sırasıyla başlatmışlar ve uzay yarışına sıra gelmiştir. Tarımsal sanayileri kurmak ve geliştirmek nisbeten kolay ve ucuzdur. Ayrıca tarımsal sanayiler ülke potansiyelinden en kolay ve rantabl şekilde yararlanmayı mümkün kılar. Yurdumuzun geniş ve çeşitli tarımsal potansiyelini değerlendirecek tarımsal sanayi ve bunun içinde de özellikle çeşitli gıda sanayiinin kurulup, geliştirilmesine, gerekli önem, devlet ve özel sektör tarafından yeterince verilmelidir.

4. Türk Tarım Potansiyeli ve Gıda Sanayiine Hammadde Temini.

Bir ülkede gıda sanayiinin gelişip etkin bir şekilde çalışabilmesi için, diğer bazı önemli hususların yanında ilk başta gelen mesele; yeterli devamlı ve belirli standard ve kalitedeki hammadde ihtiyacının karşılanmasıdır. Gıda sanayiinin hammaddesi ise bitkisel, hayvansal, mikrobiyal ve su olmak üzere yalnızca tarım ve çevre kaynaklıdır. Çeşitli gıda sanayiinin hammadde ihtiyacı karşısında dikkate alınması gereken temel hususlar şunlardır: 1. Yeterli düzeyde ve belirli standard ve kalitede hammadde üretimi. 2. Hammadde üretiminde devamlılık. 3. Üretilen hammaddenin fabriâ ve işletmelere uygun bir şekilde transportasyonu, muhafazası. 4. İmalata yardımcı diğer hammaddeler ve katkı maddelerinin üretimi ve temini. Yurdumuzda, yukarıda sıralanan dokuz ana gıda sektörünün hemen hepsinin, hammadde için sıralanan bu hususlarda çok çeşitli problemleri mevcuttur. Aşağıda gıda sanayiimizin çeşitli sektörlerinin hammadde açısından temel ve çözülmesi gereken problemler ana başlıklar halinde verilerek, yurt çapında yapılması gereken hususlar özetlenmiştir. **Gıda hammaddesi** üretiminde temel kaynak mevcut toprak, iklim ve su varlığı olduğundan bu konulara da öncelikle dikkat çekilmiştir. Çünkü, toprak ve su kullanımı, sulama ile ilgili problemler direkt olarak bitkisel ve hayvansal üretimi etkilemektedir.

4.1. Türkiye'nin Toprak ve Su Kaynakları Potansiyeli

Türkiye topraklarının toplam alanı 77 797 127 hektardır. Başlıca kullanma şekillerine göre, Türkiye topraklarının; % 35.6'sı işlenen araziler, % 28'i çayır ve meralar, % 30.2'si orman-funda ve çalılık olarak kullanılmakta, geriye kalan % 6.2'si de yerleşim alanları, diğer araziler ve su yüzeylerinden oluşmaktadır. Türkiye'de işlenebilir tarım arazilerinin 12.5 milyon hektarı sulanabilir niteliktedir. Ancak, ekonomik nedenlerle bunun 8.5 milyon hektarının sulanabileceği tahmin edilmektedir. Bugün, kamu ve halk sulamaları ile sulanabilir arazi miktarımız 3.668.049 hektara ulaşabilmiştir (14).

Zengin bir arazi ve su potansiyeline sahip olan ülkemizde, tarımın belkide en başta gelen ve çözülmesi gerekli olan problemi toprak, su kaynakları ve potansiyelinin etkin bir şekilde kullanım planlanmasının yapılması, korunması, geliştirilmesi ve kullanılmasında Arazi Kullanma Yetenek Sınıflamasının yapılıp buna riayet edilmesidir. Yurdumuzda bugün, topraklarımızda erozyon probleminden tutunuz, toprak kullanımında çözümlenmesi gerekli pek çok problemimiz mevcuttur. Bu problemlere ek olarak yurdumuzda pek çok çeşitteki kıymetli ürünlerin yetiştirilmesine elverişli arazilerin, meyve bahçelerinin, orman arazilerinin tarım dışı amaçlarla kullanılması ve tahrip edilmesi problemidir. Konu üzerinde hassasiyetle durulması, gerekli araştırmaların çok iyi yapılması şarttır. Yoksa, gelecekte büyük problemler bizi beklemektedir (15).

Yurdumuzda sulama konusunda, özellikle, fiziki problemler, arazi mülkiyeti parçalanması, bitki deseni, sulanan arazilerin yerleşim ve sanayi alanlarına dönüşmesi, suyun ekonomik kullanımı, su ve enerjide tasarruf sağlayan sulama sistemlerinin geliştirilmesi, sulama şebekelerinde yönetim ve planlama konularında araştırma-geliştirme (A - G) yapılmasına önem verilmelidir. Bunları tamamlayan ve hemen vakit geçirmeden ele alınması gereken konu ise, suyu kullanacak çiftçiye gerekli eğitimin, bilginin ve yayın servisinin ulaştırılması ve koordinasyonun sağlanmasındaki program ve planların geliştirilmesi hususudur. Bu konunun en iyi şekilde yapılmasını sağlamamız şarttır. Konu ile ilgili bazı kuruluşlar vardır. Ancak, istenilen görevi arzu edildiği şekilde yerine getirememektedirler.

Sulama yatırımlarında ileriye doğru ümitle bakarken; GAP entegrasyonu içinde 1.8 milyon hektar tarım arazisini sulamaya hazır-

larken, yukarıda sayılan pek çok konuda problemlerimizin olduğu ve yeterince deneyime sahip olmadığımızı ve bir an önce gereken önemi vererek problemlere çözüm getirmek zorunda olduğumuzu kabul etmek gerekmektedir.

Gıda sanayiinde su ihtiyacı; üzerinde öncelikle durulması gereken bir yardımcı madde hatta bir hammaddedir. Gıda sanayiinin tüm sektörleri içme suyu kalitesindeki suya bol miktarda ihtiyaç duymaktadır. Yurdumuz gıda sanayii bu konuda şanslı bir durumdadır. Ancak, çevre problemlerinin giderek artması, suyun etkin kullanılmaması, gıda sanayiinin su ihtiyacının karşılanması konusunda da bazı problemleri beraberinde getirmektedir. Konu üzerinde yetkililerin ısrarla durması gerekmektedir.

4.2. Tohum, Fide, Fidan ve Gen Kaynakları

Tarımın tüm alanlarında, **bol ve kaliteli verimin ilk şartlarından biri üstün özelliklere sahip tohum, fide, fidan ve hayvansal gen kaynaklarıdır.** Yurdumuzda iyi tohumluk ve iyi çeşit sağlanmasına dönük çalışmalar eskilere dayanmaktadır. Ancak, sistemli, geniş kapsamlı biçimde ve bilimsel temellere dayalı çeşit geliştirme ve nitelikli tohum ve hayvan üretimi çalışmalarına, Cumhuriyet döneminde başlanmıştır. Tohum İslah ve Üretim İstasyonları ve Devlet Üretim Çiftliklerinin kurulması genelde bu amaca yöneliktir. Yurdumuz, yeni çeşit geliştirmeye uygunluğu yanısıra, tohumluk üretimi yönünden de çok uygun şartlara sahiptir. **Tohumluk ve fidan üretiminde etkili olan pek çok faktörün etkisinin araştırılması, hayvancılıkta gen kaynaklarımızın korunması, ıslahı, cinsiyetin denetimi, sperma, ova ve embriyoların dondurularak saklanması,** bunların bölünerek çoğaltılması, hayvanlarda klon üretimi, tek yumurta ikizleri ve gen manipasyonları gibi konularda yapılan araştırmaları hızlandırmamız ve uygulamalarını yaygınlaştırmamız gerekmektedir. **Yurdumuz, hayvancılık açısından çok geniş bir genotipik zenginliğe sahip olduğu gibi,** değişik bölgelerimiz pek çok çeşit tarla, meyve-sebze ve endüstri bitkisi tohumu ve yetiştiriciliği açısından dünyanın önde gelen bölgelerini oluşturmaktadır. Bu konudaki A + G faaliyetlerimiz henüz istenilen düzeye ulaşmamıştır. **Tohum, fide, fidan ve gen kaynakları bakımından dışa bağımlılıktan kurtulamız gereklidir.**

4.3. Tahıl, Baklagıl, Meyve ve Sebze Üretim Potansiyeli ve Stratejisi.

Türkiye'de yüksek üretim ve tüketim miktarı ile ülke ekonomisinde çok önemli yeri olan, geniş bir üretici kitlesini ilgilendiren tahıllar işlenen alanların % 79.7'sini kaplamaktadır. Artan nüfusumuzun ve hayvan varlığımızın beslenmesinin güvence altına alınması, yeterli ve kararlı düzeyde tahıl üretiminin gerçekleştirilmesine bağlıdır. Öte yandan, dünyada en fazla tüketilen ürün grubunu oluşturan tahılların dış satım imkanı da fazladır (16). **Ancak, ülkemizde tahıl tarımı, henüz ileri yetiştirme tekniklerine tam ulaşmış değildir.** Tüm tarımsal üretimde olduğu gibi, tahıl üretiminin artırılması yönünden de ülkemizde yüksek bir potansiyelin olduğu gerçektir. Ülkemizin farklı coğrafik bölgelerinin değişik ekolojilerinde birçok tahıl tür ve çeşitlerinin yetiştirilmesi ve verimin artırılması denemelerine gidilmelidir.

Ülkemizde, yemeklik ve yemlik baklagillerin ekim alanları ve üretimleri, son yıllarda önemli artışlar göstermiş ise de, **ülke potansiyelimiz gerçekleşenin çok üstündedir.** Baklagillerde iç ve dış tüketimin artırılması, ancak, ucuz, kaliteli ve standard ürünün pazara devamlı sunulması ile mümkün olabilecektir.

Anadolu değişik ekolojiler nedeniyle, dünyada çeşitli bölgelerde ekonomik olarak yetiştirilme imkanı olan 138 meyve türünden 75'ine yetiştirme imkanı vermiştir. **Nitekim, Türkiye, ananos, mango, kahve gibi bazı tropik meyveler hariç,** kendi ihtiyacı olan ılıman ve subtropik meyveleri ve üzümleri artan nüfusumuza yetecek miktarda yetiştiren ve hatta bazılarını da ihraç edebilen bir ülkedir. Bir çok sistematikçinin bildirdiğine göre, Anadolu pek çok meyvenin ve üzümün yetişmesi için en uygun ekolojiye sahiptir ve onların ana vatanıdır. Doğal melezlenmeler sonucu, büyük bir çeşit zenginliği ortaya çıkmıştır (17).

Bütün bu tür ve çeşit zenginliğine ve değişik meyve ve üzüm-lerin yetişmesine uygun ekolojilere karşın, bugün, Türkiye'nin bazı meyveler dışında modern yetiştiricilik alanında önemli ilerlemeler kaydettiğini söylemek zordur. Yetiştiriciler, hala pek çok meyvede çok ilkel yetiştirme tekniklerini kullanmakta, gerekli teknik ve kültürel önlemleri ihmal etmekte ve bu yüzden düşük verim ve kalitede ürün alınmaktadır. **Bu durum da gıda sanayiimizi dar boğazlara sokmaktadır.** Meyvecilik ve bağcılık alanında, özellikle gelişen fizyoloji, biyokimya, moleküler biyoloji araştırma sonuçları temel alı-

narak A+G çalışmalarını hızlandırıp, sonuçları tüketiciye uygulayabileceği şekilde götürmemiz gerekmektedir. **Bu alanda özellikle, klonanacı, ihtiyacı, tohum materyali ihtiyacı, çeşit geliştirme, doğal olarak yetişen türlerin verim için ıslahı, yetiştirme teknikleri, uygun ekolojilerde fidanlık kurma, avokado ve pikan cevizi gibi yeni tür ve çeşitlerin yurdumuza getirilmesi ve adaptasyon çalışmaları, bağcılıkta asma fidanı yetiştiriciliği, ara teknik eleman yetiştirilmesi konularına büyük ağırlık vermemiz gerekli görülmektedir.**

Türkiye'nin çeşitli sebze üretimindeki payı dünyada küçümsenemeyecek boyutlarda olmakla birlikte, yurdumuzda birim alandan elde edilen sebze verimi tatmin edici düzeye ulaşmamıştır. Bu verim düşüklüğüne neden olan faktörlerin, üretim sırasındaki problemlerinin başında nitelikli tohum ve fide sağlanması problemi gelmekte, bunu özellikle toprak, gübreleme, ilaç ve hormon kullanımı ile ilgili problemler takip etmektedir. Özellikle topraksız kültür tekniği konusu geliştirilmelidir. İlaç ve hormon kullanımı konusunda üretici bilinçlendirilmeli, iyi bir denetim sağlanmalıdır (18). Üretim sonrasında, sıkça karşılaştığımız depolama, taşıma, sınıflandırma, ambalajlama konularında en uygun teknolojiyi bulma yönünden A+G çalışmalarını yapmamız, problemi çözmemiz gerekmektedir.

4.4. Et ve Süt Sanayiinin Genel Durumu ve Hammadde Sorunları.

Yurdumuzda, tekrarlanan bir söz vardır: «Büyük ve küçükbaş hayvan varlığı açısından dünyanın önünde gelen ülkelerinden birisiyiz, ancak gıda sanayiinde hammadde olan hayvansal ürün üretimi bu sayıyla kıyaslanamayacak ölçüde düşüktür. «**Et ve süt ürünleri sanayiinin bugün için birinci problemi miktar ve kalite olarak hammadde yetersizliği, hammadde içindeki mevsimsel dalgalanmalar ve mevcut olan hammaddenin de sanayiye ulaştırılamamasıdır.** Et ve süt sanayiinin genel durumunu, problemleri ve yönlendirilmesini; hayvancılığımızın genel durumunu ve yönlendirilmesinden ayrı incelemek tabii ki mümkün değildir. Hayvancılıkla ilgili, sıralanacak tüm problem ve yönlendirmeler, bu iki sanayi kolunu direkt ilgilendiren hususlardır. Bu nedenle, bu sektörlerin problemlerinin birlikte ele alınması gerekmektedir. Ancak, bu husus yıllardır ihmal edilmektedir. Örneğin VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Çalışmalarında bu konularla ilgili, İhtisas Komisyonları dahi birbirinden habersiz çalışmıştır.

Et ve süt sanayiiyle ilgili olarak, çoğu kişiler tarafından da yanlış algılanabilen, Türkiye'de hayvan sayısının azalışı ile önemli bir gerçeğe, dikkat edilmesi gereklidir. Ülkemizde hayvan varlığına ait, en son rakamlar 1984 yılını kapsamaktadır. 1989 yılı değerleri ise bazı kaynaklardan alınarak Tablo 1'de verilmiştir (19, 20).

Tablo 1. Türkiye'de Seğilmiş Bazı Hayvan Sayıları (Bin Adet) (19, 20)

Cinsi	1980	1981	1982	1983	1984	1989
Sığır	15.894	15.981	14.484	14.099	12.410	12.273
Manda	1.031	1.002	808	758	544	429
Koyun	48.630	49.598	49.636	48.707	40.391	43.647
Kıl keğisi	15.385	15.070	14.655	13.615	11.127	10.328
Tiftik keğisi	3.658	3.856	3.558	3.117	1.973	1.614
Tavuk-Horoz	58.584	56.753	59.646	60.435	60.742	—

Büyükbaş ve kckbaş hayvan sayısındaki çok belirgin, hatta manda ve tiftik keğisinin neslinin kayıp olmasına kadar varan düşüşler, gerçekte, verimi düşük olan hayvan sayısını azaltarak, yerine, daha az sayıda, fakat yksekverimli hayvan ikamesi şeklinde olmaktadır. Gerçek, pekçok czlmemiş problemi olan ve daima zararına çalışan hayvan üreticisi ve besicisinin hayvancılık yapmak istememesidir. Gidiş, Türkiye açısından son derece tehlikelidir. 1983 yılından beri, sorumsuzca ithal edilen et, süt, peynir gibi ürünler hayvancılığımızı daha da darboğaza itmiştir (21). **Yurdumuzda, hayvancılıkla ilgili ve herkesin yakinen bildiği problemler hemen czmlenmeli, gerçekte, bizzat yerinde tesbitle Türkiye'de hayvan sayısı, sürü kompozisyonları ve üretim katsayıları belirlenerek her yöreye has ve hakiki uzmanlar tarafından, hayvancılık fizibilite etüdleri çıkarılıp, yürürlüğe konmalıdır.** Et ve süt sanayiinin sorunları, ancak, bu şartlar yerine getirildiğinde, hammadde problemi czldğnde halledilir.

Hayvan sayısındaki azalışa karşın, hayvan başına birim verim, beklenen oranda artmamaktadır (Tablo 2). Bu gerçekte de, bize düşük verimli hayvanla yüksek verimlinin etkin bir şekilde değiştirilmediğini yine göstermektedir. Tablo 2 incelendiğinde, hayvanlarımızın ortalama et ve süt verimi bakımından dünya, ve çoğu ülke ortalamları ile kıyaslanamayacak ölçüde uzak olduğumuz görülmektedir. Bu verim düşüklüğü ise, rantabl hayvancılık yapmamızı engellemektedir.

Tablo 2. Seçilmiş Bazı Ülkelerde Hayvan Başına Et ve Süt Verimleri (22).

Ülkeler	Karkas Ağırlığı (Kg)			İnek Sütü (Kg)
	Sığır	Koyun	Keçi	
Dünya	205	15	11	2.090
Gelişmiş Ülkeler	232	16	13	3.498
Gelişmekte Olan Ülkeler	159	14	11	738
ABD	279	28	—	6.124
Rusya	194	15	16	2.415
Fransa	247	18	12	3.375
F. Almanya	279	20	—	4.792
İtalya	237	9	7	3.604
İspanya	228	12	9	3.337
Yunanistan	200	11	11	1.825
Avustralya	187	16	16	3.449
Türkiye	150	13	15	1.200

Yurdumuzda, son yıllarda, temel bazı hayvansal ürün üretimleri de Tablo 3'de görülmektedir. Tablodan görülmüştür ki, mevcut hayvan varlığına ve yurdumuz potansiyeline göre, üretilen ürün miktarı çok düşüktür. 1988 ve 1989 yıllarında da hedeflenen tam ulaşılamamıştır. Ürün miktarları ve değer artışları da gösteriyor ki üretici kârlı çalışmamaktadır.

Tablo 3. Türkiye'de Bazı Hayvansal Ürün Üretimleri ve Değerleri (1988 Yılı Fiyatlarıyla) (DPT 1989 Yılı Programı) (22).

Ürünler	1987	1988	1989	Yıllık Değer Artışı %	
	Gerçekleşme Miktar (Bin ton)	Tahmin Miktar (Bin ton)	Program Hedefi Miktar (Bin ton)	1988/1987	1989/1988
Toplam Et	1.460	1.540	1.627	5.1	5.2
Kırmızı Et	1.110	1.160	1.213	4.5	4.6
Beyaz Et	350	380	414	8.6	9.0
Süt	7.000	7.330	7.690	4.7	4.9
Yumurta	370	386	403	4.3	4.4

Et sanayiinin problemlerinde, hayvanların verim düşüklüğü yanında diğer önemli bir problem ise «kasaplık hayvan kalitesinin» dü-

şüklüğüdür. «Dört ayak üzerinde duran her sığır ve koyun» kaliteli karkas ve et vermeye uygun değildir. Et verimi ve kalitesi yönünde ıslah edilmiş etçi sığır ve koyun ırklarını geliştirmemiz şarttır. Kaliteli et veren genç hayvanları semirtip kesime vermemiz gerekmektedir. Kasaplık hayvanlarda muhakkak «grading sisteminde» geçilmelidir. Hayvan fiyatları buna göre belirlenmelidir. Koca bir inek karkasını hangi işleme tabii tutarsanız tutun, kaliteli pirezola elde edemezsiniz. Kasaplık hayvan pazarında mevsimlik dalgalanmaların alınacak tedbirler ile çözümlenmesi şarttır.

Bugün yurdumuzda mevcut et sanayii tesislerinin çoğu modern ve teknolojik yapılanmalardan yoksun, genel sağlık şartları bakımından da yetersiz kuruluşlardır. Bir kamu kuruluşu olan Et ve Balık Kurumu (EBK), üretilen etin ancak % 7'sini denetleyebilmektedir (22). Şu anda yurdumuzda 2678 Sayılı Yasaya göre açılma izni alan ve modern sayılabilen 19 adet civarında kesimhane ve et işletmesi vardır. 49 adet kesimhane ve et işletmesi de kuruluş aşamasındadır. Kurulu olan bu işletmelerde, büyükbaş kesimlerde kapasite kullanımı, 1982 — 1987 yılları arasında sırasıyla; % 46, % 45, % 41, % 37, % 42, ve % 37, küçükbaş kesimlerinde ise yine sırasıyla; % 25, % 26, % 24, % 25, % 24 ve % 21 olmuştur. Bu gerçekler, ülkemizde kesim imkanlarının kapasite olarak yeterli, fakat ünite büyüklüğü ve işletmecilik ve teknolojik yönden çok yetersiz olduğunu, kasaplık hayvan bulup kesemediğini göstermektedir. Kapasite kullanım oranının düşük olmasındaki asıl neden; et işletmecisinin her zaman yeterli miktarda hammadde, yani büyük ve küçükbaş hayvan bulamamasıdır. Et işletmecisi, özellikle kasaplık hayvan arzının en düşük olduğu Nisan, Mayıs aylarında kaliteli hammadde seçmek bir tarafta, kesecek yaşlı hayvan dahi bulamayacak duruma gelmektedir.

Yurdumuzda kümes hayvanları yani kanatlı eti sanayiinin hammadde açısından durumu, kırmızı et sanayiinden nisbeten daha iyi bir durumdadır. Türkiye'de gelişmiş ve modern anlamda tavukçuluk sektörünün kurulmasına yönelik ilk çalışmalar 1930 yılında «Tavukçuluk Araştırma Enstitüsü'nün» kurulması ile başlamıştır. Ancak, modern tavukçuluktaki gelişmeler 1951 yılına kadar istenen düzeye ulaşamamıştır. Modern tavukçuluğun gelişmesinde asıl hamle, 1955 — 1956 yıllarında EBK tarafından ilk tavuk kesimhanesinin ve Yem Sanayi A.Ş. tarafından da ilk yem fabrikasının kurulması ile olmuştur. Kanatlı eti sektöründeki asıl gelişim IV. ve V. Beş Yıllık Plan dönemlerinde gerçekleşmiştir.

Kanatlı eti sektöründe mevcut kapasite, kapasite kullanım oranı ve et üretimi Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4'den görüldüğü üzere 1986 yılında özellikle Broiler üretiminde büyük bir artış dikkati çekmektedir. Bunun başlıca nedenleri arasında modern tavuk kesimhanelerinin bu yılda devreye girmeleri ve hükümetin aldığı üretimi artırıcı teşviklerin (yem desteklemesi, kaynak kullanımı primleri, vb.) etkileri sayılabilir. Bu da göstermektedir ki kanatlı eti sektöründe azımsanmayacak derecede büyük gelişmeler olmuştur. Bundaki en büyük etken, üreticinin bu işe teşvik edilmesi ve üreticinin de büyük ilgi göstererek emeğinin karşılığını alabilmesidir. Kanatlı eti üretimindeki bu artışın en önemli diğer bir nedeni de, tavuk etinin kırmızı ete göre fiyatının düşük oluşudur.

Tablo 4. Kanatlı Et Sektöründe Mevcut Kapasite ve Kapasite Kullanım Oranı (23)

	1983	1984	1985	1986	1987	1988
Kapasite (Bin ton/yıl)	45	70	90	150	216	260
Kapasite Kullanım Oranı (%)	31	45	54	63	71	69
Etlik Piliç (Broiler)						
Üretimi (Bin ton)	24	32	43	121	192	—
Anaç ve Yumurta Tavuğu Eti						
Üretimi (Bin ton)	120	121	122	116	112	—

Sü ürünleri ve balık eti sanayii ve sorunları da ülkemizde üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Ancak, konuya burada girilmemiştir.

Süt sanayiinin bazı spesifik problemleri ve yönlendirilmesi : Et sanayiinde olduğu gibi, Türkiye Süt Sanayiinin pekçok problemi, hayvancılığın temel problemlerine dayalıdır. Ayrıca, et sanayiinin problemleri sıralanırken, benzer problemler, süt sanayii için de geçerli olabilmektedir. Bu problemler; süt fabrikalarına, devamlı ham madde yani süt bulunamaması, süt eldesi ve fabrikalara ulaştırılmasındaki hijyenik ve kalite sorunları, hayvan başına verim ve yurdumuzda toplam süt üretiminin çok düşüklüğü, süt sanayii yan ürünlerinin değerlendirilememesi, süt ürünleri ve teknolojisi konusunda eğitilmiş kişilerin resmi ve özel kuruluşlarda etkin bir şekilde istihdam edilmemeleri, halkımızın fabrikasyon süt ürünlerini yeterince tüketmemesi, ürün çeşidi azlığı, denetim ve kontrollerdeki karga-

şa, süt sanayiimize yön verecek Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu'nun aynı EBK'da olduğu gibi gerekli görevini yerine getirememesi, ihracat ve ithalattaki problemlerdir.

Süt ve mamülleri sanayiinde 1987 yılı sonu itibariyle 2666 adet üretim yapan işletme olduğu tesbit edilmiştir (24). Bunlardan 127 adedinin kapasitesi 2500 ton/yıl'ın üzerinde olup, bünyesinde pastörizatör veya UHT tesisi bulunduran işletmelerdir. Söz konusu 127 adet işletmenin toplam kapasitesi 1.962.355 ton/yıldır. Aynı zamanda kapasitesi 1000 ton/yılın üzerinde olan 966 adet işletmeyi de modern veya modern teknolojiye yakın teknikle üretim yaptığı kabul edilir ise, toplam modern teknoloji ile üretim yapan işletme sayısı 1093 adet olmaktadır. Böylece modern teknolojiyi uygulayabilen işletmelerin kurulu kapasitesi 3.511.250 ton/yıl civarındadır (24).

Ülkemiz süt ve mamülleri sanayiinde işletme sayısı 1984'de 2056 adet iken, 1987'de % 29,67 oranında artarak 2666 adede ulaşmış, toplam işlem kapasitesi ise 4.307,313 ton/yıl iken, % 42,48 oranında artarak 1987 yılında 6.137,242 ton/yıl olmuştur. Bu da süt ve mamülleri sanayinin bütün problemlerine rağmen gelişmekte olduğunu göstermektedir. Yalnız 1984'de 2056 işletmenin ürettiği süt mamülleri için işlediği süt miktarı 876,681 ton olup, bu rakam 1987'de 2666 işletmeyle 1.169.035 ton'a ulaşmıştır. Dolayısıyla süt ve mamülleri sanayi süt üretimimizin ancak yaklaşık % 15'ni işleyebilmektedir. Geri kalan süt ise ilkel teknolojiler ile üretim yapan yerel işletme ve ev koşullarında işlenmektedir. Görülüyorki Türkiye potansiyeline göre çok düşük olan süt üretimini dahi modern işletmelere sevk edip, işleme imkânlarından yoksunuz. Özellikle Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu (TSEK) fabrikaları üreticinin sütünü fabrikalara çekememektedir. Bu nedenle içinde bulunduğumuz 1991 yılında TSEK'nun pek çok fabrikası kapatılmış veya faaliyetleri askıya alınmıştır. O halde burada büyük bir hata var. Herkesce çok iyi bilinen bu problemin çözülmesi şarttır.

Süt sanayiinde modern fabrika sayısı çok azdır ve mali sıkıntı içindedirler. Pekçok süt fabrikası çalışmıyarak kapanmaktadır. Süt sanayii ve fabrikalarımızda, işletmecilik gereği şekilde yerine getirilememektedir. Özellikle, son yıllarda uygulamaya konulan tedbirlerle, ithal edilen süt ürünleri karşısında, süt sanayii kendisine daha iyi bir çeki düzen verme mecburiyetindedir. Süt sanayicisinin eko-

nomik problemi, hayvan yetiştiricisi ve süt çiftçisinin problemleri ile ele alınmalıdır. Yoksa, AT ile entegrasyonda büyük problemler ile karşılaşırız.

Yurdumuzda, üzerinde dikkatle durulması gereken bir gerçek de şudur : Avrupa'daki büyük kapasiteli dev işletmeler karşısında, bizim küçük ölçekli, içe kapalı işletmelerimizin yarışamayacağıdır. Bu nedenle, hayvancılığımıza iyi bir yön verilerek, yılın her mevsimi bol hijyenik süt üretilebilmeli, üreticinin sütü değer fiyatla, etkin bir şekilde toplanıp büyük kapasiteli fabrikalara sevk edilebilmelidir. Küçük işletmeler, biraraya getirilerek ölçekleri büyütülmeli, üretim teknolojik kurallara göre yapılmalıdır. Avrupa norm ve standartlarında üretim yapmamız gerekli ki Orta - Doğu ve Kuzey Afrika pazarlarına girebilelim. Aksi taktirde, çok büyük miktarlarda süt ürünleri üretim fazlalıkları olan Avrupa ve AT ülkeleri ile pazarlarda yarışamayız. Özellikle 1992'de Avrupa Tek Pazarı'nın oluşmasından sonra, Türkiye bu standartlarda ürün üretmediğinde, ihracatta hiçbir şansı olamaz.

Süt sanayiinde yukarıda belirtilen hususlara ilave olarak, şu problemler üzerinde de durulmalıdır. a) Modern süt sığırcılığı çiftlikleri ve süt işletmeleri kurulması devletçe teşvik edilmeli, krediler bu yöne aktarılmalıdır. b) Fabrikalara gelen süt miktarına ve kalitesine göre prim uygulanmalıdır. Bol ve kaliteli üretim teşvik edilmelidir. c) Süt sığırcılığı yapan işletmelere destekleme politikası devam etmelidir. d) Modern teknolojiyi uygulama teşvik edilmeli, işletmelere işin uzmanı kişileri çalıştırma mecburiyeti getirilmelidir. Ülkemiz süt sanayii problemlerinde; en başta hammadde, eğitim, teknolojik bilgi, sonra finans ve daha sonra da işletmecilik problemleri gelmektedir. Bunlar bu önem sırasına göre ele alınmalıdır.

4.5. Un ve Unlu Mamüller Sanayii

Türkiye'de ekilebilir alanların yaklaşık % 50'sini tahıllar oluşturmaktadır. Yaklaşık 20 milyon ton üretimle buğday, tahıl üretiminde birinci sırayı oluşturmaktadır (Tablo 5). **Yüksek miktardaki hammadde üretimi un ve unlu mamüller işleme endüstrisinin gelişmesinde en büyük etkidir.** Bu sektörde en belli başlı ürünler; un, irmik, bulgur, ekmek, makarna ve bisküvi gibi gıda maddeleridir. Bunların toplam üretim miktarları ise 17 milyon tona ulaşmaktadır (24).

Un ve irmik üretiminin % 80'i 560 tesiste gerçekleşmektedir. 16 milyon ton olan üretim kapasitesinin geri kalan kısmı küçük de-ğirmenlerde olmaktadır.

Tablo 5 Ülkemizde Yıllara Göre Bazı Tahıl Üretimi (Bin ton)

Tarımsal Üretim	1985	1986	1987	1988
Buğday	17.000	19.000	18.900	20.500
Arpa	6.500	7.000	6.900	7.500
Mısır	1.900	2.300	2.400	2.000
Pirinç	162	165	165	158

Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığının 1990 yılında yayınladığı Gıda Sanayii Envanterine (24) göre, un ve unlu mamüller sanayiinde 1984 - 1988 yılları arasında işyeri sayısı ve kapasitesinde önemli artışlar olmuştur. **Bu kapasite artışı, tüm hammaddesini yurt içinden temin etmiş, yani tarımsal üretimde de aynı paralelde artış meydana gelmiştir.** Türkiye'de tüm gıda tesislerinde olduğu gibi un ve unlu mamüller sanayiinde de ortalama kapasite kullanım oranı % 50 civarında seyretmektedir. Hammade arzının ve sermaye yapısının yetersizliği, iç pazar talebinin ve dış pazar imkânlarının dalgalanması kapasite kullanımını etkilemektedir. Tablo 6'da en önemli 6 un ve unlu mamül sanayii dalının işyeri sayısı, kurulu kapasite, üretim ve kapasite kullanım oranı verilmiştir. Görülüyorki ekmek hariç kapasite kullanım oranı çok düşüktür.

4.6. Meyve Sebze İşleme Sanayii

Türkiye'de meyve ve sebze sanayii problemlerinin en başında hammadde problemi gelmektedir. Yurdumuzda meyve - sebze işleme sanayiinde otomasyona geçilerek kütleli üretim yapılmaya başlanmış ve bunun sonucu olarak büyük kapasiteli tesisler kurulmuştur. Bu tesislerin ekonomik olarak ve atıl kapasite ile çalışmamları için kullanılacak hammaddenin zamanında, yeterli miktarda, istenen kalite ve fiyatta temin edilmesi gerekmektedir. Meyve - sebze işleme sanayiinde temel bazı ürünlerdeki yıllara göre üretim ve hedef Tablo 7'de görülmektedir (25). Hedeflenen bu üretimi gerçekleştirmek için hammadde üretimi ve fabrikalara nakli bu yönde olmalıdır.

Yurdumuzda üzerinde önemle durulması gereken bir husus da; üretilen meyve - sebzelerin fabrikalara ulaştırılıp, çeşitli mamüllere işlenmesindeki zincirin tam çalışmamasıdır. Bunun da zararını üretici çekmekte ve kurulu tesisler de düşük kapasitede çalışmak zorunda

Tablo 6. Temel Bazı Un ve Unlu Mamüller Sanayilerinin Genel Durumu (24)

Alt Sektör	Yıl	İşyeri Sayısı	Kurulu Kapasite (ton/yıl)	Üretim (ton/yıl)	Kapasite Kullanım (%)
Buğday Unu	1984	3063	11.362.599	4.706.510	41
	1986	3226	12.303.122	4.576.562	37
	1987	3594	13.540.000	5.259.748	38
Ekmek	1984	5589	4.623.838	3.502.532	78
	1986	5700	4.629.238	3.826.137	83
	1987	6456	4.863.530	4.657.564	96
Bulgur	1984	305	189.223	57.880	31
	1986	407	213.111	61.067	29
	1987	545	259.041	100.811	39
İrmik	1984	11	315.760	102.808	33
	1986	15	332.360	228.084	67
	1987	17	389.132	168.590	44
Makarna	1984	19	321.372	198.084	62
	1986	20	326.772	178.163	55
	1987	23	333.072	237.585	72
Bisküvi	1984	15	258.584	115.380	45
	1986	16	270.968	134.225	50
	1987	19	294.784	125.269	43

kalmaktadır. Üretilen sebze ve meyvenin çok az, ancak % 10 - 13'lük bir kısmı gıda sanayiinde işlenerek uzun süre dayanıklı çeşitli gıdalar haline dönüştürülmektedir. Taze üretimin ancak % 5'i soğuk depolarda belirli bir süre korunabilmekte, geri kalan üretimin çoğu taze iken tüketilmekte veya bir miktarı ihraç edilmekte, ancak üretimin her yıl en az % 20 - 25'inin değerlendirilmeden ve tüketilmeden bozulup çürüdüğü hesaplanabilmektedir.

Dünyada toplam yemeklik yağ üretiminin yaklaşık % 86 kadarı bitkisel yağdır. Bu yağ, sayısı 14'ü bulan yağ bitkisinden elde edilmektedir. Hayvansal yağ üretimi kısıtlı ve pahalıdır. Dolayısı ile bit-

Tablo 7. Meyve - Sebze Sanayiinde Yıllara Göre Üretim (Bin ton)

Alt Sektör	1984	1988	1989	1994
			Tahmin	Hedeflenen
Meyve - Sebze Konservesi	51.2	62.0	64.5	91.0
Dondurulmuş Meyve - Sebze	—	—	—	—
Kurutulmuş Sebze	1.9	2.0	2.5	4.0
Domates Salçası	155.0	198.0	200.0	260.0
Meyve Su - Konsantre	38.5	51.5	52.5	64.5
Kuru İncir	46.0	50.0	50.0	60.0
Çekirdekli Kuru Üzüm	98.0	100.0	100.5	103.8
Çekirdeksiz Kuru Üzüm	100.0	110.0	110.0	120.0
Kuru Kayısı ve Zerdali	34.0	29.0	30.0	36.0
Reçel, Marmelat vd.	24.3	26.0	27.0	32.0

4.7. Yemeklik Yağ ve Mamülleri Sanayii

kisel yağlar, hayvansal yağların yerini almış, yağlı tohum üretimi önem kazanmıştır (26).

Türkiye yağ üretiminin % 80'ini bitkisel yağlar karşılamaktadır. Bitkisel yağ üretiminin % 57.1'ini Ayçiçeği, % 21.4'ünü Çiğit, % 10.7'sini Zeytin, % 7.1'ini Soya ve diğerleri vermektedir. Türkiye toplam yağ üretimi 750 - 800 bin ton civarındadır. Bunun 100 bin tonu tereyağı, 75 bin tonu zeytin, 400 bin tonu ayçiçeği, 150 bin tonu çiğit, 50 bin tonu soya ve diğer yağlı tohumlardan elde edilmektedir. Yıllık 100 - 150 bin ton tüketim açığı bulunmaktadır.

Bitkisel yağ sanayimizin bugünkü durumunu üç ayrı grupta incelemek mümkündür: 1. Ham yağ, 2. Rafine likit yağ ve 3. Margariner. Ülkemiz yağ sanayininin temel problemi yağlı tohum ve meyve yetersizliği yani hammadde yetersizliğinde yatmaktadır. Doğruluk derecesi her zaman tartışılabilir tesbitlere göre, ülkemizin çeşitli yerlerinde irili ufaklı 100 işletmede yaklaşık 4 milyon ton yağlı tohum işleme ve 1.1 milyon ton ham yağ üretimi kapasitesi mevcuttur. Ancak, bu güne kadar bu kapasitenin sadece % 45'inin kullanılabilirdiği hesaplanmaktadır (1, 26).

Son yıllarda, ülkemizde yağlı tohum özellikle ayçiçeği üretiminde, yeterli olmasa da bir artış görülmektedir. Ayçiçeği üretimindeki bu artışın asıl nedeni son yıllarda uygulanan teşvikler ve kaliteli tohum kullanımı ile birim alandan yüksek verim alınmasıdır.

Soya fasulyesinin ülkemizde tarihi oldukça eski sayılır. 30 yıldan beri yağ açığı kapatmak için ekimi zaman zaman gündeme gelmiştir. Ancak üretimi çok küçük artış göstermiştir. «Asrın harika bitkisi» diye isimlendirilen soyanın ekimi ve üretimi, hem yüksek oranda ve kaliteli proteini ve hem de yan ürün olan yağı bakımından, yurdumuzda artırılmalıdır.

Çiğit, pamuğun yan ürünü olduğundan ekimi ve elde edilen ürün miktarı genelde yağ sanayiinin kontrolü dışında olmaktadır.

Tablo 8'de yurdumuzda en fazla üretimi yapılan 3 yağlı tohumun, yıllara göre üretim miktarı verilmiştir. Tablodan görülüyor ki üretimdeki artış, çok yavaş olmakta, ve kurulu yağ sanayii kapasitesinin ihtiyacını karşılayamamaktadır. Bu nedenle, ülkemizde uzun yıllardır dışarıdan ham yağ ithal edip, dahilde işleme mecburiyeti ile karşı karşıya kalmaktadır.

Tablo 8. Türkiye'de Temel Bazı Yağlı Tohum Üretim Miktarı (Ton)

Yıllar	Ayçiçeği	Çiğit	Soya
1985	800.000	828.000	125.000
1986	940.000	800.000	200.000
1987	1.100.000	858.000	250.000
1988	1.150.000	840.000	150.000
1989	1.200.000	1.580.000	161.000
1990	1.100.000	—	—

Tablo 9'da ise 3 temel yağlı tohumdan elde ettiğimiz ham yağ üretimi verilmiştir. Tablo 10'da ise yıllara göre yaptığımız ham yağ ithalatı görülmektedir.

Tablo 9. Türkiye Ham Yağ Üretimi (Ton)

Yıllar	Ayçiçeği	Pamuk	Soya	Toplam
1985	272.000	132.260	12.000	416.260
1986	304.000	130.000	14.000	448.000
1987	440.000	137.417	42.500	619.917
1988	460.000	130.000	25.500	615.500
1989	480.000	252.800	27.370	760.170

Tablo 10. Türkiye'nin Yıllara Göre Ham Yağ İthalatı (Ton) (25).

Yıllar	Soya	Ayçiçeği	Palm	Diğerleri	Toplam
1985	106.000	70.000	65.000	7.000	245.000
1986	65.000	39.000	57.000	18.000	179.000
1988	167.000	146.000	46.000	131.000	490.000

Ülkemizde rafine likit yağ tüketimi son yıllarda oldukça büyük bir artış göstermiştir. Rafine ayçiçek yağı bu tüketimde % 90'la ilk sırayı almıştır. Rafine likit yağ üretiminde kapasite kullanım oranı % 30' dolaylarında olmaktadır.

Yukarıda sıralanan temel yağlık tohumların yanında, ülkemizde şimdilik çok düşük miktarlarda olmakla beraber yerfıstığı, susam, haşhaş, kolza (kanola), keten, kenevir, aspir gibi bazı yağlı tohumlar da üretilmektedir. Bu tohumların yağlarından da yararlanmamız yağ açığını kapatmada ve çeşit artırmada etkili olacaktır.

Zeytin salamuralık olarak çok fazla değerlendirildiği ve zedelenmiş zeytinler yağlık olarak kullanıldığı için, neredeyse yağ sanayiinde faydalanılamayan bir ürün haline gelmiştir.

Sonuçta, üretim tüketim dengesinin kurularak döviz tasarrufunun kaliteli tohumluk kullanılarak dekara verimin artırılması gerekmektedir. Kaliteli tohum üretimi teşvik edilmelidir. Kısa vadede yağ açığını kapatmak için, yağlı tohum olarak üretilebilecek yağ verimi yüksek ve ikinci ürün olarak da devreye girebilecek olan yeni tohumlara yönelmek şart görülmektedir. Bu tarife uyan ve ülkemizde kolaylıkla üretilebilecek sadece iki yağlık bitki yerfıstığı ve kolza daha doğrusu «Kanoladır». Yer fıstığı çok cazip bir ürün olmasına rağmen, tarımının ülkemizde elle yapılması, maliyeti yükseltmekte ve yağ endüstrisi için cazibesini kaybetmektedir. Düşük erüsic asitli kolza ise bu iş için idealdir. Kanola ekimi ve yağ eldesinin teşviki yurdumuz yağ sanayii için çok faydalı sonuçlar doğurabilecektir.

4.8. Diğer Gıda Sanayileri

Yukarıda 9 ana sektör halinde sınıflandırdığımız gıda sanayiinin geri kalan sektörlerine bu tebliğin kapsamında girilememiştir. Ancak, burada detayına girilmeyen bu sanayilerde de hammadde ihtiyacı açısından genel durum yukarıda detaylıca açıklanan sektörlerin görünümünü yansıtmaktadır. Burada yalnız çay sanayii istisna

tutulmalıdır. Çünkü, çay sanayiinde miktar açısından hammadde sınırlılığı yoktur. Hatta fazlalığı ve üretilen siyah çayın ihracatı problemimiz mevcuttur. Yalnız çay hammaddesinde kaliteli yeşil çay üretimi ve alımı problemimiz çok çeşitli yönleri ile devam etmektedir. Çaylık alanlarda problemler giderek artmaktadır. Tedbirlerin hemen alınması gereklidir.

Önemli bir gıda sanayiimiz olan beyaz şeker üretimi, bir kamu iktisadi kurumu olan Şeker Şirketi tarafından yapılmaktadır. Bu şirkette de oldukça fazla atıl kapasite mevcuttur. Beyaz şeker üretiminde teknolojik kurallara genelde uyulmakta, fakat yurdumuzda diğer şeker ve bol şekerli gıdalar üretiminde modern teknoloji tam uygulanmamaktadır. Bu sanayi kolunda binlerce küçük işletme iptidai şekilde üretim yapmakta, katılan çeşitli katkı maddeleri, özellikle çoğunun insan sağlığı için tehlike arzettiği boyacı katkı maddeleri kontrol edilmemektedir. Piyasada pek çok çeşitteki bu şekerli ürünlerde belirgin bir kalite standardizasyon yoktur. Modern teknoloji bu gıda sanayii dalına hemen sokulmalıdır.

Sonuçta, tüm gıda sanayiimizin, üretilen tarımsal ürünleri fabrikalarda işlenmesi açısından şu husus belirtilmelidir: Dünyada rasyonel tarımsal üretim yapabilen ülkelerde tarım ürününün yaklaşık % 60'ı sanayi tesislerin de yarı veya mamül ürün haline getirilir iken, ülkemizde halen bu oran en iyimser rakamlar ile % 30'ların altındadır (27).

Tüm gıda sanayiimizde hammadde açısından dikkat çeken diğer önemli bir husus da şudur: Gıda sanayiinin, gıda işleme için gerek duyduğu çeşitli yardımcı malzeme, katkı maddeleri, ingredientler gibi maddelerde halen dışa bağımlılığımızın devam etmesidir. Bu gerçek gıda sanayiimizi çoğu kez darboğazlarla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu yardımcı malzemelerin üretimi ve gıda sanayiine sunulması konusu ülkemiz dahilinde artık halledilebilmelidir.

K A Y N A K L A R

1. Gökalp, H.Y. ve Kaya, M. 1987. Türkiye Gıda Üretimi ve Teknolojisinin Genel Durumu. TİGEM. 2 (2): 15 - 21.
2. Gökalp, H.Y. 1990. Türkiye'de Gıda Sanayiinin Genel Durumu, Hayvansal Gıda Sanayii Ve Yönlendirilmesi. Türkiye Ziraat Mühendisliği

3. Teknik Kongresi, 8-12 Ocak 1990, Ankara, Maya Matbaacılık Yay. td. Şti, S. 607-617, Ankara.
3. Gürbüz M. 1991. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Başkanı Mahir Gürbüzün Açış Konuşması, TMMOB Ziraat Müh. Odası, İkinci Hayvancılık Kongresi, 17-19 Haziran 1991, Ankara, Set Ofset Ltd. Şti., S. 5-18, Ankara.
4. Tuncer, H. 1990. Tarımın Türkiye Ekonomisine Katkısı. TOBB Yayın No. Genel 160, S. 4-12, Ankara.
5. Kuşay, Y. 1991. Erzurum'un Kalkınma Davası Sorunlar ve Çözüm Önerileri, 14 Ağustos 1991, Erzurum.
6. Anonymous, 1987. Gıda Tüketimi ve Beslenme. Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı, Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Ankara.
7. Gökalp, H.Y. ve Yılmaz, İ. 1991. Türk Gıda Sanayisine Değişik Bir Açından Bakış ve Gıda Mevzuatı Gereği, Standard, Ekonomik ve Teknik Derg. (Basımda).
8. Deatherage, F.E. 1979. «Food For Life.» Plenum Press, New York, USA.
9. İncekara, A. 1987. Türkiye Ekonomisinde Gıda Sanayinin Yeri ve Gelişmeler. Gıda Sanayii. 3: 7-9.
10. Kuzgun, G. 1987. Gıda Sanayii ve İhracaat. Gıda Sanayii, 1: 28-29.
11. Ülgüray, D. 1988. Türkiye'de Gıda Maddeleri Üretimi, Türkiye Gıda Sanayininin A.T. İle Bütünleşmesi Semineri, 23 Eylül, 1988, s. 63-65, Ankara.
12. Ülgüray, D. 1987. Planlı Dönemde Gıda Sanayii, Gıda Sanayii 2: 8-11.
13. Gökalp, H.Y. 1989. Ziraat Sanayininin Önemi. Ekonomide Erzurum. Erzurum Ticaret ve Sanayii Odası Derg. 1 (1): 20-22.
14. DSİ, 1987. «1987 Haritalı İstatistik Bülteni». DSİ Genel Müd. Basım ve Foto-Film İşl. Müd., Ankara.
15. Çevikbaş, R. 1987. Türkiye'de Tarım Topraklarınınin Amaç Dışı Kullanım Sorunu ve Çözüm Önerileri. Köy Hizmetleri Genel Müd., Ankara.
16. Kün, E. ve Ark., 1990. Türkiye'nin Tahıl Üretim Potansiyeli ve Stratejisi, Ziraat Mühendisliği 3. Teknik Kongresi, Maya Matbaacılık ve Yay. Ltd. Şti. s. 255-272, Ankara.
17. Kaşka, N. ve Ark., 1990. Türkiye'de Ilıman ve Subtropik İklim Meyveleri ve Bağcılıkta Fidan Üretimi, Sorunlar ve Çözüm Yolları, Ziraat Mühendisliği 3. Teknik Kongresi, Maya Matbaacılık ve Yay. Ltd. ti. s. 178-190, Ankara.

18. Sevgican, A., Özgümüş, A. ve Alan, R. 1990. Türkiye'de Sebze Yetiştiriciliğinin Gelişimi, Sorunları ve Çözüm Önerileri. Ziraat Mühendisliği 3. Teknik Kongresi. Maya Matbaacılık ve Yay. Ltd. Şti. S. 451-460. Ankara.
19. Anonymous, 1987. Türkiye'de Seçilmiş Bazı Hayvan Sayıları. DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı, 1987.
20. Sarıyüpeoğlu, A. 1991. Ülke Hayvancılığı ve Et Pazarlamasında Kamu Sektörü. İkinci Hayvancılık Kongresi, TMMOB Ziraat Müh. Odası, Set Ofset Ltd. ti. S. 238-269, Ankara.
21. Erk, N ve Özşahin, M. 1989. Et... Dehşet. Dışa Avuç Açma Tehlikesi. Hürriyet Gazetesi, 23 Temmuz, 1989. S. 1, 13.
22. Anonymous, 1989. «İktisadi Rapor» Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği, TOBB Yayın No: Genel 109» Ar - Ge 41, S. 72 - 76, 216 - 219, 228, 1989.
23. Anonymous, 1991. DPT VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı ÖİK Kümes Hayvanları Eti Raporu. DT, Ankara.
24. Anonymous, 1990. Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Gıda Sanayii Envanteri, Ankara.
25. Anonymous, 1989. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990 - 1994. Yayın No: DPT: 2174, Başbakanlık Basımevi, Ankara.
26. Demirci, M. ve Alpaslan, M. 1991. Türkiye'de Bitkisel Yağ Sanayisinin Genel Durumu, Agro - Teknik 1 (6): 34 - 35.
27. Emiroğlu, M. 1990. Türk Tarım Ürünlerinin Gıda Sanayisine İşlenmesi Potansiyeli, Kalite Kontrolü ve Gıda Dış Ticareti. Ziraat Mühendisliği 3. Teknik Kongresi, Maya Matbaacılık ve Yay. Ltd. Şti. S. 598 - 606, Ankara.

TARIM SEKTÖRÜ GELİŞME PROJEKSİYONU VE GIDA SANAYİİ

Araş. Gör. Ferruh İŞİN
Doç. Dr. Güven ÖZERİN
E.Ü. Ziraat Fakültesi
Tarım Ekonomisi

1. GİRİŞ

Tarımsal gelişmenin gerçek anlamda ortaya konulabilmesi için; tarım sektöründe reel değer artışı, yanında konunun sosyal yönünün de ele alınmasının gerekliliği yadsınamaz. Ancak, konuya salt ekonomik açıdan bakıldığında, tarımsal gelişmeyi; ürün bazında verimle birlikte üretim artışına karşılık elde edilen istikrarlı değer artışı olarak nitelemek mümkündür. Tarım sektöründe reel değer artışının da üretimin olabildiği ölçüde en iyi şekilde değerlendirilmesi ile gerçekleşebileceği kabul edilmek durumundadır.

Tarımsal ürünlerin değerlendirilmesinde, öncelikle bu ürünlerin tüketime hazır duruma getirilmesi gerekli olmaktadır. Bunun için de, doğal haliyle tüketilenlerin dışında, tarımsal ürünlerin hemen tamamının işleme sanayiinden geçmesinin zorunlu olduğu belirtilebilir. Bu nedenle de, işlenmemiş tarımsal ürünlerin değerlendirilmesinin, imalat sanayiinin bazı alt dalları ile çok yakından ilişkili olduğu ifade edilebilir.

Öte yandan, 1990 yılı verileri itibariyle ve üretim değeri yönünden ele alındığında, bitkisel ve hayvansal olarak işlenmemiş tarımsal ürünlerin yaklaşık % 80'i gıda ürünlerinden oluşmaktadır¹. Bu ürünlerin ilgili olduğu gıda sanayii ise ancak değerlendirebileceği kadar ürünü talep etmektedir. Buna karşın, imalat sanayii içinde yaklaşık % 19 gibi en büyük payı da gıda sanayii almaktadır². İmalat sanayii içinde bu denli önemli yer bulunan gıda sanayiinin, talebi ile birlikte sağladığı katma değer; tarımsal ürün üreticisinin istikrarlı bir gelir düzeyine ulaşmasında çok önemli bir etken olduğu vurgulanmalıdır. Gıda sanayiinin gerçekleştirdiği katma değer artışına paralel olarak; tarım kesiminde mevcut üretimin veya yeni üretim olanaklarının artışı yanında, istihdam düzeyi ve diğer

1 T.C. Resmi Gazete (28.10.1990 tarih ve 20679 Mükerrer Sayılı), 1991 Yılı Programı, s. 137, 140 ve 141'deki verilerden yararlanılarak hesaplanmıştır.
2 Aynı, s. 154.

hususlardaki gelişmeleri ekonomik olduğu kadar sosyal yönden de önemli görmek gerekecektir.

Öz olarak, tarım sektörünün gelişiminde gıda sanayiinin oldukça önemli etkisi olduğu belirtilebilir. Konu ele alınırken de, esas itibariyle; tarım sektörünün üretimi ve gıda sanayiinin talebinin karşılıklı etkileşim durumları incelenmek istenmiştir. Bu çerçevede, her iki kesimin 1980 - 1989 yılları arasındaki gelişimi temel alınarak mevcut durum ve uygulamalar ile sonuçları çeşitli açılarından değerlendirilmiştir³. Aynı gelişim seyrinin devamı varsayımından hareket edilerek, 2000 yılı projeksiyonu yanında olası diğer durumlar da ortaya konmaya çalışılmıştır. Belirtilen bu kapsam içinde, işlenmemiş tarımsal ürünler; hitap ettiği gıda sanayiinin alt sektörlerine yönelik olarak altı ayrı grup içinde incelenmiştir. Bu gruplar da sırasıyla kırmızı ve beyaz et, süt, meyve ve sebze, yağlı tohumlar ve zeytin, buğday ve şeker pancarından oluşmuştur. Her grup için yapılan incelemelerin sonunda ortaya çıkan problemler ve çözüm yolları da kısaca anlatılarak, konunun daha iyi açıklanabileceği düşünülmüştür.

2 TARIMSAL ÜRÜNLER ÜRETİMİ ve GIDA SANAYİİ

2.1. Kırmızı ve Beyaz Et Üretimi - Et Mamülleri Sanayii

Türkiye'de hayvan sayısının yüksek olmasına karşın, hayvan başına verimin düşük oluşu ve tüketici talebinin de sınırlı kalışı sonucu kırmızı et üretimi olması gereken tüketimin çok gerilerinde kalmıştır. Günümüze kadar olan dönemde hayvancılığa yapılan teşviklerin yetersiz kalışı bunda önemli bir etken olmuştur.

Son on yıllık dönemde büyükbaş hayvan eti üretimi ortalama yılda ancak % 2,9, küçükbaş hayvan eti üretimi ise % 1,7'lik bir hızla artabilmiştir (Tablo 1).

Büyükbaş hayvan eti üretimindeki artış hızı nüfus artışı hızını karşılayabilecek düzeyde olmasına karşın, küçükbaş hayvan eti üretim artış hızı düşük düzeyde kalmıştır. Bundaki en önemli etkenin de son yıllarda küçükbaş canlı hayvan ihracatındaki artış olduğu belirtilebilir. Bunun sonucu olarak, hayvancılığın ülke ekonomisinin

3 Yapılan incelemede, 1980 öncesi ve sonrası tarımsal ürün üretim miktarlarının gelişim seyrinde önemli uyumsuzluklar belirlenmiştir. Bu nedenle 1980 yılı öncesi inceleme kapsamı dışında bırakılarak, 1980 - 1989 dönemi ele alınmıştır.

de yaratabileceği katma değer kazancında önemli kayıplar olduğu ifade edilebilir.

İşleme sanayiinin durumuna bakıldığında, kesilmek üzere işleme sanayiine gelen hayvan sayısının düşük oluşu sağlıksız et üretimine neden olabilmektedir. İleri derecede et mamüllerine işlenen etin payının çok az olması da ülke için katma değer kaybı olarak görülmelidir. Ancak, bu noktada bu ürünlere yönelik talebin, tüketici gelir düzeyinin düşük olması nedeniyle artmaması gözardı edilmemelidir.

Tablo 1. Türkiye'de 1980 - 1989 Döneminde Et Üretiminin Gelişimi ve 2000 Yılı Projeksiyonu.

Ürün	1980-89 Dönemi		Trend Denklemi 1985=1, dt=6 Ay	2000 Yılı Üretim Tahmini (ton)
	Ortalama Yıllık Oransal Değişim (%)			
Kırmızı Et (K. B)	1.7		$Y = 183756 + 1526.2 X$	231 067
Kırmızı Et (B. B)	2.9		$Y = 347051 + 4984.8 X$	501 580
Kırmızı Et TOPLAM	—		—	732 647
Beyaz Et* (Piliç ve Tavuk Eti)	17.03		$Y = 189.8 + 16.16 X$	755 333

*) 1982 - 87 Yıllarındaki Değişim Hesaplanmıştır.

Kaynak : DİE, Tarım İstatistikleri Özeti 1989, Ankara, 1991; DPT, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, Kümes Hayvanları Et ÖİK Raporu, Ankara, 1991'deki verilerden yararlanılarak hesaplanmıştır.

2000'li yılların başında biraz önce belirtilen artış hızına bağlı olarak, et üretiminin toplam 733 bin ton civarında olacağı tahmin edilmektedir (Tablo 1). Bu üretim miktarı, kişi başına pay açısından bakıldığında, gelişmiş ülkelerin bugünkü tüketimlerinin dahi gerisinde kalacaktır. Bunun yanında, 2000 yılında bu üretim düzeyi ile mezba ve kesimhanelerin bugünkü kesim kapasiteleri dahi değerlendirilemeyecektir.

Cözüm olarak öncelikle, üretici bazında hayvan başına verimi artırıcı tedbirlerin alınması için, üreticiye doğrudan veya dolaylı olarak fiyat sübvansiyonu yanında, yerli ırkların ıslahı amacıyla damızlık hayvan ithali, sun'i tohumlama ile birlikte en önemlisi yerli ırkların melezleme çalışmalarının gerekliliği üzerinde durulmalıdır.

Bunların yanında, canlı hayvan ihracatından ziyade, etin ileri kademede işlenmiş mamüllerinin dış pazarlarda değerlendirilmesi yönünde önlemler alınmalıdır. Bu önlemler arasında fon ve prim benzeri uygulamalara başvurulabilir. Organize olmuş tesisler dışındaki hayvan kesimlerinin önlenmesi ve dolayısıyla sağlıklı et üretimi açısından, küçük kapasiteli de olsa kesimhanelerin kırsal kesimde kurulması yönündeki teşvikler yararlı olacaktır.

Öte yandan beyaz et açısından piliç ve tavuk eti üretimine baktığımızda, 1980'li yılların ortalarından itibaren çok hızlı bir artış olduğu dikkati çekmektedir. Bu artış hızı ise eldeki veriler itibarıyla ortalama yılda % 17'lik düzeye ulaşmıştır. Dolayısıyla, kırmızı et tüketimindeki yetersizlik, bir miktar da olsa beyaz et ile karşılanabilmektedir. Buna rağmen, beyaz et tüketim düzeyi gelişmiş ülkelerin oldukça gerisindedir. Örneğin, 1988 yılında ABD'de kişi başına 31 kg, AT ülkelerinde 17 kg, beyaz et tüketilirken, Türkiye'de 6 kg civarında kaldığı belirtilebilir⁴.

Türkiye'nin beyaz et ithacatı da, başta AT ülkeleri olmak üzere rakip ülkeler ile rekabet şansının olmayışı nedeniyle oldukça sınırlı düzeyde kalmıştır.

Türkiye'de üretilen piliç ve tavuğun büyük bir çoğunluğu kesimhanelerden geçmektedir. Ancak, gelişmiş ülkeler düzeyindeki modern kesimhanelerin az sayıda olduğu da belirtilmelidir.

Beyaz et üretimindeki gelişme ayı hızla devam ettiği takdirde 2000'li yılların başında üretimin 750 bin ton dolaylarında olacağı tahmin edilmektedir (Tablo 1). Bu üretim miktarı ile kişi başına üretim düzeyi, içinde bulunduğumuz yıllardaki tüketim düzeyinin yaklaşık iki katına kadar ulaşabilecektir. Ancak, tüketim alışkanlığı ve dış piyasalarda rekabet gücü arttırıldığında, bu üretim düzeyinin üzerinde bir üretim potansiyelinin olduğu vurgulanmalıdır.

4 DPT, Kümes Hayvanları, Ö.İ.K Raporu, Ön. ver., s. 8.

2.2. Süt Üretimi - Süt Mamülleri Sanayii

Türkiye'de et yönünden olduğu gibi, süt hayvancılığında da hayvan başına verimin oldukça düşük olduğu burada da öncelikle belirtilmelidir. Bunda da en önemli etkenler olarak, yerli ırkların süt verimlerinin düşük olması yanında, Türkiye genelindeki süt işletmeciliğinin daha çok diğer tarımsal ürünler ile birlikte yan bir üretim dalı olarak yer alması ve ihtisaslaşmış süt işletmelerinin azlığı gibi hususlar belirtilebilir. Bunun yanında, üreticilerin örgütsüz ve dağınık bir durumda olmasını da olumsuz bir etken olarak değerlendirmek gerekir. Bu durum üreticilerin ürünleri değerlendirmesi açısından da önemlidir.

Diğer taraftan, bugüne değin üreticilere doğrudan veya dolaylı olarak yapılan destekler yetersiz kalmış ve bunun sonucu olarak olması gereken tüketim miktarının çok gerilerinde bir üretim düzeyinde kalınmıştır.

Süt üretimi ise, 1980 - 1989 yılları arasında ortalama yıllık % 3,8'lik bir artış göstermiştir (Tablo 2). Zaten yetersiz olan süt üretiminin en fazla % 15 kadar bir bölümü ancak modern sayılabilecek süt işleme tesislerinden geçmekle birlikte, bu tesislerin de tam kapasite ile çalışmadıklarını belirtmek yerinde olacaktır. Bunda da en önemli neden üretim yetersizliği olurken, üretim ile işleme sanayii arasındaki hammadde akışının düzensiz oluşu da olumsuz bir etkidir. Buna rağmen Süttozu dışındaki süt mamüllerinin üretimlerinde önemli artışlar gözlenebilmektedir (Tablo 2). Öte yandan, işlenmiş içme sütü ve bazı mamüller açısından tüketim alışkanlığının olmayışı da bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Çiğ süt üretimi bu seyir içinde devam ettiği takdirde 2000 yılında bugüne göre çok önemli bir artış göstermeyecektir. Aynı şekilde sanayide işlenecek süt oranında da önemli bir değişiklik beklenmemektedir. Tüketime ise, halkın beslenme alışkanlığına ve gelir düzeyine bağlı olarak değişim göstereceği belirtilebilir.

Çözüm olarak, et hayvancılığında olduğu gibi süt hayvancılığında da işletmelerin özellikle ihtisaslaşmaları ve bir organizasyon içine girmeleri yönünde gerekli teknik ve ekonomik önlemlerin yaygınlaştırılması bir zorunluluk arz etmektedir. Bu arada süt hayvancılığı ve süt üretiminin geliştirilmesi için üreticilere yapılacak devlet yardımlarının süt sanayii kuruluşları aracılığı ile yansıtılması düşünülebilir.

Bunun yanında, tüketici düzeyinde yapılacak sübvansiyonlar, süt ürünleri tüketim alışkanlığı sağlamasında önemli olduğu kadar bu konudaki bir çok sorunun çözümünde odak noktası olacaktır.

Tablo 2 : Türkiye'de 1980 — 1989 Döneminde Çiğ Süt ve Süt Mamülleri Üretimine Gelişimi ve 2000 Yılı Projeksiyonu

Ürün	1980-89 Dönemi		2000 Yılı Üretim Tahmini 000 (ton)
	Ortalama Yıllık Oransal Değişim (%)	Trend Denklemi 1985=1, dt=6 Ay	
Çiğ süt	3.8	$Y=6594.8+126.6X$	10 518.6
İşlenmiş İçme Sütü	12.8	$Y=95.72+6.104X$	284.9
Tereyağ	2.4	$Y=105.99+1.28X$	145.8
B. Peynir	3.2	$Y=122.66+1.97X$	183.9
Kaşar Pey. ve Diğ. Peynir	0.6	$Y=57.9+0.173X$	63.3
Süttozu	-4.2	$Y=1.98-0.042X$	0.7
Yoğurt*	7.2	$Y=396.04+14.2X$	808.0

*) 1982 - 89 Yıllarındaki Değişim Hesaplanmıştır.

Kaynak : DPT, Yıllık Programlar, 1981 - 1991; DPT, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, Süt Mamülleri Sanayii ÖİK Raporu, Ankara, 1990'daki verilerden yararlanılarak hesaplanmıştır.

2.3 Meyve ve Sebze Üretimi — Meyve ve Sebze İşleme Sanayii

Türkiye'de genel olarak meyve ve sebze üretimi, iç tüketim açısından yeterli olduğu gibi, aynı zamanda yaş veya işlenmiş olarak çok önemli bir ihracat potansiyelinin olduğu bilinmektedir. Ele alınan dönemde tüm meyvelerin üretimlerinde artış olmuştur. Bu artış en düşük ortalama yılda % 0.5 ile erik, en yüksek % 13 ile kayısıda ortaya çıkmıştır. (Tablo 3).

Tablo 3 : Türkiye'de 1980 — 1989 Döneminde Bazı Meyvelerde Üretim Gelişimi ve 2000 Yılı Projeksiyonu

Ürün	1980-89 Dönemi Ortalama Yıllık Oransal Değişim (%)	Trend Denklem 1985=1, dt=6 Ay	2000 Yılı Üretim Tahmini (ton)
Erik	0.5	$Y=164.01+0.402X$	176 476
Vişne	3.8	$Y=71.3+1.355X$	113 291
Şeftali	2.2	$Y=263+2.92X$	353 558
Kayısı	13.0	$Y=204.9+13.3X$	617 576
Çilek	9.9	$Y=31.6+1.56X$	79 881
Portakal	1.1	$Y=717.1+4.01X$	841 382
Elma	2.8	$Y=1737.5+24.32X$	2 491 364
Kiraz	4.2	$Y=117+2.46X$	193 279
Armut	2.8	$Y=368.4+5.24X$	530 840
Ayva	4.3	$Y=65.7+1.42X$	109 720
Zerdali	1.9	$Y=57.7+0.54X$	74 440
Limon	2.0	$Y=303.45+3.04X$	397 690
Mandarin	7.6	$Y=246.24+9.31X$	534 850
Altıntop	5.1	$Y=24.6+0.624X$	43 944

Kaynak : DİE, Tarım İstatistikleri Özeti 1989, Yayın No: 1474, Ankara 1991deki verilerden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Sebzelerde ise kabak dışında tüm ürünlerde üretim artışı gözlenmektedir. En büyük gelişme ortalama yıllık % 5.8'lik artış ile domates üretiminde gerçekleşmiştir. Bunda da en büyük etkenin salça sanayiindeki gelişmeler olduğu belirtilebilir (Tablo 4).

Türkiye'nin yaş meyve üretim değeri içinde sanayide kullanılan meyvelerin üretim değerinin payı 1987 yılı itibariyle % 6,9 civarında kalmıştır. Sebzelerde ise bu oran % 3.9 dolaylarındadır⁵.

5 T.C. Ziraat Bankası, Tarımsal Üretim Değeri 1987, Ankara. 1988'den yararlanılarak üretim değerleri bulunmuştur. Daha sonra, sebze ve meyve mamüllerinin 1987 yılına ait üretimleri, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, Meyve Sebze İşleme Sanayilerine ait Alt Komisyon Raporlarından elde edilerek, bunların içerdiği işlenmemiş ürünlerin miktarları gereken katsayılar kullanılarak bulunmuştur. Bu işlenmemiş ürünlerin değerlerinin hesaplanmasında ise yukarıda belirtilen kaynaktaki fiyatlar kullanılmıştır.

Tablo 4 : Türkiye'de 1980 — 1989 Döneminde Bazı Sebzelerde Üretim Gelişimi ve 2000 Yılı Projeksiyonu

Ürün	1980-89 Dönemi		2000 Yılı Üretim Tahmini (ton)
	Ortalama Yıllık Oransal Değişim (%)	Trend Denklem 1985=1, dt=6 Ay	
Bezelye	0.2	$Y=36.1+0.03X$	37 030
Fasulye	3.4	$Y=366.3+6.26X$	560 360
Bamya	0.4	$Y=22.5-0.05X$	20 950
Patlıcan	1.0	$Y=697.5+3.5X$	806 000
Kabak	-0.5	$Y=302.5-0.71X$	280 490
Domates	5.8	$Y=4445+129.24X$	8 451 440
Patates	4.9	$Y=3606+88.61X$	6 352 910
Pırasa	1.8	$Y=293.1+2.58X$	373 080
Biber (S.)	3.2	$Y=245.1+3.88X$	365 380
Biber (Do.)	4.4	$Y=443+9.67X$	742 770
T. Soğan	2.0	$Y=148.7+1.52X$	195 820
Hıyar	5.0	$Y=660.03+16.47X$	1 170 600

Kaynak : DİE, Tarım İstatistikleri Özeti 1989, Ankara, 1991'deki verilerden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Bu durumda, üretimin önemli bir bölümü taze olarak değerlendirilirken, bir kısmı da değerlendirilmeden kalmaktadır. Bunun yanında, işleme sanayiinin kapasite kullanımına bakıldığında tam kapasitenin doldurulamadığı dikkati çekmektedir. Bunun sonucu olarak, önemli miktarda işlenemeyen ürün olduğu ve katma değer kaybı olduğu vurgulanmalıdır. Bunun yanında meyve sebze işleme sanayiinin istenen zamanda, gerekli miktarda ve kalitede ürün bulamaması önemli sorunlar olarak görülmelidir.

Öteyandan, işlenmiş meyve sebze üretimi büyük ölçüde iç ve dış talebe göre oluşmaktadır. Bu nedenle talebin sınırlı oluşu işlenmiş ürün üretim artışını önemli derecede etkilemektedir. Türkiye'de, tüketicinin her mevsimde taze sebze meyve tüketebilme şansı olduğundan, işlenmiş meyve ve sebzeye olan talebin oldukça sınırlı kaldığı belirtilebilir. Ancak, başta meyve suyu olmak üzere, bazı işlenmiş meyve ürünlerinde tüketicilerin bir tüketim eğiliminin olduğu da kabul edilmelidir. Burada, tüketicinin gelir düzeyinin düşüklüğü ve işlenmiş

ürün üretiminin maliyetleri dolayısıyla fiyatların yüksekliği de bir sorun olarak görülmelidir.

Mevcut gelişim içinde gidildiğinde 2000'li yılların başında işleme sanayiinde gelişmeler beklenmesine karşın, işlenen ürünlerin payında yine de önemli değişiklik olmayacağı tahmin edilmektedir.

Bu noktada meyve ve sebze üretiminin değerlendirilmesi ve sanayinin gelişmesi için, iç ve dış piyasalarda şansı olan işlenmiş meyve ve sebze alanında işleme sanayiine yönelik teşvik önlemlerinin alınması oldukça önemlidir. Ayrıca, dış piyasalarda rekabet gücü kazandıracak uygulamalara da gidilmesi yararlı görülmektedir. Bunun yanında, üretici ve sanayicinin karşılıklı avantajlarını dikkate alan sözleşmeli tarım sisteminin domates salçasında olduğu gibi yaygınlaştırılması da önemlidir. Ancak, sözleşmeli tarım sistemine, sağlam esaslar üzerine oturtulmuş yasal bir statü kazandırılması yerinde olacaktır.

Meyve sebze işleme sanayii içerisinde değerlendirilebilecek olan salamura ürünlerden özellikle zeytinde, işleme sanayiinde kaliteli ürün elde etmeye yönelik modernizasyon çalışmalarına hız verildiğinde ve Avrupa Topluluğu koruma duvarlarına karşı rekabet gücü kazanılması durumunda iç pazarda olduğu kadar, dış piyasalarda da önemli potansiyel de mevcuttur.

Türkiye, başta fındık, çekirdeksiz kuru üzüm ve incir olmak üzere kuru meyvelerde dünyada önde gelen ülkeler arasında olmasına karşın, bu ürünlerde çok önemli ihracat sorunları ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bu ürünlerde naturel kullanım ve özellikle katık olarak kullanılacağı sanayi dallarının teşviki ile iç tüketimin artırılması, bu alt sektörde istikrar için öncelikli çözüm yolu olarak görülmelidir.

2.4 Yağlı Tohum Bitkileri ve Zeytin Üretimi - Bitkisel Yağ Sanayii

Yağlı tohumlar içinde en önemli ürünler ayçiçeği, çığit ve soyadır. Bunun dışında Türkiye için önemli bir yağ kaynağı olan zeytin üretimi de oldukça önemlidir.

Yağlı tohumlar üretiminde son yıllarda önemli artışlar olmasına karşın, ki bu artış soyada % 23'e ulaşmıştır, ham yağ üretimi, tüketimi karşılayamamakta ve ham yağ ithalatı zorunluluk kazanmaktadır (Tablo 5 ve 6). Yağlı tohumlarda bu gelişme olurken uygula-

nan üretim politikasının da etkisinde kalarak, ülkenin yağ ihtiyacının karşılanmasında çok önemli bir potansiyel olan yağlık zeytin üretiminde sürekli bir gerileme ortaya çıkmıştır. Bu arada, zeytinde çok önemli bir sorun olan periyodisite de giderek etkili olmaya başlamıştır (Tablo 7).

Tablo 5 : Türkiye'de 1980 - 1989 Döneminde Bazı Yağlı Tohum Bitkileri, Sıvı Rafine Yağ ve Margarin Üretiminin Gelişimi ve 2000 Yılı Projeksiyonu

Ürün	1980-89 Dönemi Ortalama Yıllık Oransal Değişim (%)	Trend Denklem 1985=1, dt=6 Ay	2000 Yılı Üretim Tahmini 000 (ton)
Ayçiçeği	8.32	$Y=859+35.73X$	1 966.6
Çiğit	2.6	$Y=867+11.41X$	1 220.6
Soya	23.0	$Y=104.53+12.03X$	477.5
Sıvı Rafine Yağ*	8.3	$Y=237.42+9.82X$	541.7
Margarin	8.8	$Y=366.94+16.12X$	866.7

*) Zeytinyağı Hariç.

Kaynak : DPT, Yıllık Programlar, 1981 - 1991; DİE, Tarım İstatistikleri Özeti 1989, Ankara 1991'deki verilerden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Yağlı tohumların işlenmesine yönelik sanayi gerek kapasite artışı gerekse de teknoloji yönünden sürekli bir gelişim göstermiştir. Nitekim, son on yılda sıvı rafine yağ üretiminde ortalama yıllık Oransal artış % 8,3, margarin üretiminde ise % 8,8 olmuştur. (Tablo 5). Ancak, yine de bu sanayide çok önemli boyutta atıl kapasite sorunu ile karşı karşıya kalmıştır.

Yağlı tohumlara ilişkin uygulanan politikaların da yadsınamayacak etkisiyle zeytinyağı alt sektöründe teknoloji düzeyinin rakip ülkelerin oldukça gerisinde kaldığı ifade edilebilir. Türkiye'de işlenen toplam ham yağ içinde zeytinyağı üretiminin payı ise son on yılda ortalama % 13 gibi düşük düzeylerde kalmıştır (Tablo 7).

Doğal olarak, bu gelişmelerin sonucunda ham yağ ithal pahasına da olsa tüketim daha çok yağlı tohumlardan elde edilen sıvı rafine yağlara kaymıştır. Oysa, Türkiye açısından oldukça geniş bir gelişme potansiyeli olan zeytinyağı tüketimi giderek azalmıştır. Bu durumu döviz ve katma değer kaybı olarak görmek gerekir.

2000'li yıllara gelindiğinde bugüne kadarki gelişim seyri aynen devam ettiği takdirde, ham yağ üretiminin 1 milyon tonun üzerine çıkacağı tahmin edilmektedir (Tablo 5). Bu üretim düzeyi de sanayinin ihtiyacını karşılayamamakla birlikte, tüketim seyrinde ve nüfus artış hızında bir değişiklik olmadığında, tüketimi karşılayabileceği belirtilebilir. İşlenen yağın özellikle margarinin önemli bir kısmı da ihracata konu olabilmektedir. Bu nedenle, ihracat potansiyelini değerlendirmek amacıyla yine de 342 bin ton kadar ham yağ ithalatının gerekli olabileceği tahmin edilmektedir (Tablo 6). Ancak, zaman içinde

Tablo 6 : Türkiye'de Sıvı Rafine Yağ ve Margarin Üretiminde Kullanılan Ham Yağ Miktarlarının Türkiye Ham Yağ Üretimi İçindeki Payı (1989 yılı ve 2000 yılı tahmini)

İşlenmiş Ürün	Gerekli Ham Yağ (000 ton)	Ham Ürün	Türkiye Ham Yağ Üretimi (000 ton)	Ham Yağ Açığı (000 ton)
1989 YILI				
Sıvı Rafine Yağ	445.1	Ayçiçeği	483.0	—
Margarin	483.1	Soya	30.3	—
		Çiğit	148.1	—
Toplam	928.2	Toplam	661.4	266.7
2000 YILI				
Sıvı Rafine Yağ	601.3	Ayçiçeği	759.9	—
Margarin	769.6	Soya	89.9	—
		Çiğit	183.1	—
Toplam	1 370.9	Toplam	1.032.9	341.9

Kaynak : DPT, Yıllık Programlar, 1981 - 1991; DİE, Tarım İstatistikleri Özeti 1989, Ankara, 1991'deki verilerden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Güneydoğu Anadolu Projesi'nin devreye girmesiyle bu açığın giderilebileceği düşünülmektedir. Zeytinyağı üretimi ise, mevcut durumun seyrinde bir değişiklik olmadığı takdirde giderek azalacaktır.

Tablo 7 : Türkiye'de İşlenen Toplam Ham Yağ İçinde Zeytinyağı Üretiminin Payı

Yıllar	Ham Bitkisel Yağ Üretimi (000 ton)	Zeytinyağı Üretimi (000 ton)	Toplam Ham Yağ (000 ton)	Zeytinyağı Payı (%)
1980	446.9	60	506.9	11.8
1981	450.1	170	620.1	27.4
1982	470.8	55	525.8	10.5
1983	468.9	160	628.9	25.4
1984	522.0	40	562.0	7.1
1985	533.2	80	613.2	13.0
1986	577.4	70	647.4	10.8
1987	659.6	120	779.6	15.4
1988	836.7	55	891.7	6.2
1989	928.2	90	1 018.2	8.8
Ortalama	589.4	90	679.4	13.2

Kaynak : DPT, Yıllık Programları, 1981 - 1991; DİE, Tarım İstatistikleri Özeti 1989, Ankara, 1991'deki verilerden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Bütün bunların sonunda, yağlı tohum üretimini ve elde edilen yağların gelişimini, iç tüketimi karşıladıktan sonra Türkiye için ihracat şansı yaratacak olmasını yine de olumlu bir gelişme olarak görmek gerekir. Ancak özellikle naturel zeytinyağı üretimi yönünde zeytin üretiminden işleme sanayiine kadar olan tüm aşamalarda Avrupa Topluluğu'nda yer alan rakip üretici ülkelerin teknoloji düzeyine yaklaşımlarının her bakımdan zorunlu olduğu burada belirtilmelidir.

2.5 Buğday Üretimi - Un ve Unlu Mamüller Sanayii

Tahıl grubu ürünler ile ilgili olarak üretim incelenirken; üretim alanı, üretim ve beslenme açısından en önemli ürün olan buğday ele alınmalıdır. Ayrıca, buğdayın işlendiği un ve unlu mamüller sanayinin gıda sanayi üretim değeri içindeki payı yaklaşık olarak % 40 gibi önemli düzeydedir.

Buğday üretiminde özellikle hava koşullarına bağlı olarak dalgalanmalar olmakla birlikte, Türkiye'nin buğday üretiminin tüketimi karşılayabilecek düzeylerde olduğu belirtilebilir.

Buğdayın hemen hemen tamamı un sanayiinden geçmektedir. Ancak, un sanayiinde kapasite kullanım oranları oldukça düşük düzeylerde kalmaktadır. Bu durumu ise, un işleme tesislerinin sürekli artışına bağlamak yerinde olacaktır. Elde edilen unun büyük bir kısmı ekmek sanayiine yönelmekte ve bir kısmı da un olarak satışa sunulurken, makarna ve bisküvi sanayiine giden unun oranının ise oldukça düşük düzeylerde kaldığı belirtilebilir. Bunun sonucu olarak da, iç ve dış pazar açısından önemli bir katma değer kaybı olmaktadır.

Buğdaydan standart un elde etme konusu ise; Türkiye'de farklı ekolojik bölgeler ve buğday çeşitleri olması nedeniyle önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorun ekmek üretiminden çok makarna ve bisküvi üretiminde kendini göstermektedir.

Mevcut gelişim içinde, 2000 yılında buğday üretiminin nüfus artış hızının üzerinde olamayacağı saptanmıştır. (Tablo 8). Ancak, Güneydoğu Anadolu Projesi ile buğday üretiminde iç tüketimin oldukça üzerinde bir üretim beklenmelidir. Bu nedenle; un ve mamullerine iç ve dış piyasalarda yeni pazar olanaklarının yaratılmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber, bu noktada buğday üretiminin un mamulleri sanayiinin istediği çeşitlere yönlendirilmesi gerekli görülmektedir. Özellikle bisküvi ve makarna alanında bu konu oldukça

Tablo 8 : Türkiye'de 1980 - 1989 Döneminde Buğday, Un ve Mamulleri Üretimine Gelişimi ve 2000 Yılı Projeksiyonu

Ürün	1980-89 Dönemi		2000 Yılı Üretim Tahmini (000 ton)
	Ortalama Yıllık Oransal Değişim (%)	Trend Denklem 1985=1, dt=6 Ay	
Buğday	1.25	$Y=17620+110.30X$	21 039.0
B. Unu ve İrmik	2.18	$Y=7966.34+86.95X$	10 662.0
Bulgur	1.24	$Y=745.45+4.61X$	888.0
Makarna	2.11	$Y=233.31+2.46X$	309.4
Bisküvi	5.95	$Y=198.97+5.92X$	382.4
Ekmek	2.67	$Y=7233.36+96.71X$	10 231.4

önemlidir. Ayrıca, dış piyasalarda bu ürünlerin rakip ülke ürünleri ile rekabet edebilmesi açısından bazı önlemlerin alınması da yerinde olacaktır. Un ve un mamullerinde; özellikle bisküvi ve makarna sanayiinde teknolojik gelişmenin yakından izlenmesi, bu sanayiinin dış pazarlara açılmaya hazır olduğunu göstermektedir.

2.6 Şeker Pancarı Üretimi - Şeker Sanayii

Türkiye'de şeker pancarı üretiminde, düşük verim ve yetersiz mekanizasyonla birlikte hava koşullarının da etkisiyle dalgalanmalar olmaktadır. Son on yıllık dönemde ise, şeker pancarı ve şeker üretimi nüfus artış hızının gerisinde kalmıştır. Şeker pancarında Üretim artış hızı ortalama yılda % 1,8, şekerde % 1,3 civarında gerçekleşmiştir (Tablo 9). Bunun sonucunda son yıllarda şeker ithalatı gereksinimi de ortaya çıkmıştır.

Öte yandan, şeker pancarı işleme teknolojisi gelişmiş ülkelerin gerisinde kalırken, kalitenin Avrupa Topluluğu standartlarına uygun olduğu belirtilebilir⁶.

Tablo 9 : Türkiye'de 1980 - 1989 Döneminde Şeker Pancarı, Şeker ve Şekerli Mamüller Üretiminin Gelişimi ve 2000 Yılı Projeksiyonu

Ürün	1980-89 Dönemi		2000 Yılı Üretim Tahmini (000 ton)
	Ortalama Yıllık Oransal Değişim (%)	Trend Denklem 1985=1, dt=6 Ay	
Şeker Pancarı	1.8	$Y=11021.44+98.104X$	14 062.2
Şeker	1.3	$Y=1381.56+8.61X$	1 648.5
Helva	-1.2	$Y=49.83-0.3X$	40.5
Lokum	-8.7	$Y=50.72-2.2X$	—,—
Şekerleme	-1.4	$Y=129.33-0.9X$	101.4
Çikolata ve Kakaolu Mamüller	19.1	$Y=15.21+10.45X$	60.2

Kaynak : DPT, Yıllık Programlar, 1981 - 1991; DİE, Tarım İstatistikleri Özeti 1989, Ankara, 1991'deki verilerden yararlanılarak hesaplanmıştır.

6 DPT, Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı, Türk Sanayiinin AT Sanayii Karşısında Rekabet İmkânları Ö.İ.K. Raporu, Cilt - 1, Ankara, 1989, s. 107.

Şeker tüketimi ise, gelişmiş ülkelere yakın düzeyde seyrederken, şekerli mamuller tüketimi oldukça gerilerdedir. Bunun sonucu olarak, şekerli mamuller üretimi azalmakta, dolayısıyla şekerli mamullere dönüştürülen şeker oranı çok düşük düzeylerde kalmaktadır. Bu oran 1989 yılında % 11,2 olarak hesaplanmıştır (Tablo 10). Bu durum ülke açısından katma değer kaybı olarak değerlendirilebilir.

Tablo 10 : Türkiye’de Şekerli Mamüller Sanayii Tarafından Kullanılan Şekerin Türkiye Üretimi İçindeki Payı (1989 yılı ve 2000 yılı tahmini)

Ürün	1 9 8 9			2 0 0 0		
	(1) Kullanılan Şeker (000 ton)	(2) Türkiye Üretimi (000 ton)	Pay (1/2) %	(3) Kullanılacak Şeker (000 ton)	(4) Türkiye Üretim Tahmini (000 ton)	Pay (3/4) %
Şekerli Mamüller*	142.0	1 268.0	11.2	132.0	1 648.5	8.0

*) Helva, lokum, şekerleme, kakaolu mamüller, reçel.

Kaynak : DPT, Yıllık Programlar, 1981 - 1991; DİE, Tarım İstatistikleri Özeti 1989, Ankara, 1991'deki verilerden yararlanılarak hesaplanmıştır.

Üretim artış hızı aynı şekilde devam ederse, 2000’li yılların başında da üretimin tüketimi karşılayamayacağı beklenmelidir. Ancak, Güneydoğu Anadolu Projesi’nin tamamlanmasıyla olabilecek bu açığın kapatılabilme şansı vardır. Şekerli mamüller tüketiminde ve dolayısıyla üretiminde gelişme beklenmemektedir.

Bu durumda şeker pancarında verimliliği artırıcı çalışmaların önemi vurgulanmalıdır. Şeker ve şekerli mamüller üretiminde gerekli modernizasyon ve maliyetlerin düşürülmesi ile birlikte iç tüketim alışkanlığının artırılmasının yanında, dış piyasalarda rekabet açısından teşviklerin verilmesi de gerekli olmaktadır.

3 SONUÇ

Buraya değin yapılan açıklamalarla; Türkiye’nin 1980’li yılların sonlarına kadar, tarımsal üretimi ve bunun gıda sanayiinde değerlendirilmesi

dirilmesi konusunda mevcut durum ortaya konmuştur. Bunun yanında, aynı gelişim seyrinin devamında 2000'li yılların başında ulaşılabilecek durum tahmin edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlara burada yer verilmesinde yarar görülmüştür.

Öncelikle belirtmek gerekirse, devlet desteğinin daha ziyade ihracata yönelik işlenmemiş veya yarı işlenmiş bitkisel ürünler üzerinde yoğunlaştığı göze çarpmaktadır. Doğal olarak, bu uygulama sonunda, bazı bitkisel ürünlerin üretiminde düzensiz artışlar olurken, ihracat tıkanıklıkları oluşabildiği gibi, zaman zaman önemli stok sorunları ile de karşılaşmıştır. Buna karşın, özellikle işlenmemiş tarımsal gıda ürünlerinin, işleme sanayilerinin geliştirilerek katma değerlerinin artırılması tedbirlerinin yetersiz kaldığı ifade edilebilir. Ayrıca, bitkisel ürünlerden yağlı tohumlar üretiminde yıllardır süregelen açık ve son yıllarda şeker pancarı üretimindeki istikrarsızlık sorunu görmezlikten gelinemez.

Öte yandan, hayvancılık ürünlerinin üretimindeki teşvik ve önlemlerin bitkisel üretimin oldukça gerilerinde kaldığı belirtilebilir. Bunun sonucu olarak, hayvancılık üretiminin yetersizliği, Türkiye'nin önünde önemli bir sorun olarak bulunmaktadır. Mevcut durumun gelişim seyrinde değişiklik olmadığı takdirde, 2000'li yıllarda da hayvancılık üretimindeki yetersizlik sorunu önemini koruyacaktır. Böylece, gelecek yüzyılın başlarında da, Türk halkının bedensel ve zihinsel gelişimi açısından oldukça önem arzeden özellikle kırmızı et ve süt ürünlerinin Türkiye'de kişi başına düşen üretimi, gelişmiş ülkelerdeki insanların bugünkü kişi başına tüketimlerinin dahi gerilerinde kalacaktır.

Bu durumda, et, süt, yağ ve şeker gibi ve aynı zamanda gıda sanayii mamulü olan bu dört temel ürünün tarımsal üretimindeki yetersizliği karşısında, Türkiye'yi bugüne kadar gıda maddesi üretimi yönünden kendine yeterli bir ülke saymanın ne kadar geçerli olduğu veya olacağı takdirlerinize sunulur.

Ancak, 2000'li yıllarda Güneydoğu Anadolu Projesi'nin devreye girmesiyle, özellikle tek yıllık ürünlerde hububat ve endüstriyel tarım ürünlerinin üretimlerinin gelişeceği tahmin edilmektedir. Bu arada, Türkiye'nin bugün için iç piyasada eksikliğini duyduğu yağlı tohumlar ve şeker pancarı üretiminde de gıda sanayiinin talebi karşılanabilecektir. GAP'ın yanında, diğer bölgelerdeki gelişmeler de birlik-

te düşünöldüğünde meydana gelecek üretim artışları ile gıda sanayiinin talebinin büyük ölçüde karşılanmış olacağı belirtilebilir.

Diğer taraftan, bugünkü tüketim alışkanlıkları ve mamül ürünleri fiyatları ile tüketici gelirleri arasındaki ilişki ve ihracat aynı düzeyde seyrettiği takdirde, 2000'li yılların başına gelindiğinde de gıda sanayiinde atıl kapasite sorunu öneminin koruyacaktır. Bu nedenle, tarımsal ürünlerin değerlendirilmesi, gıda sanayiinin nicel ve nitelik olarak iç ve dış pazar gereksinmelerine uygun olarak organize olmasına bağlı olduğu ifade edilebilir.

Gıda sanayiinin, dolayısıyla tarımsal ürün üreticilerinin gelirlerinin, istikrarlı gelişimi için bu sanayiinin öncelikle iç tüketim üzerine oturtulması yararlı olacaktır. Bunun yanında, gıda sanayiinin, yeni ve ithal ürünlerde nziyade Türkiye'de yaygın olarak üretilen ve üretim alışkanlıkları bulunan tarımsal üretim üzerine yönlendirilmesinin ayrıca önemi bulunmaktadır. Burada, bitkisel yağ konusunda, zeytin ve zeytinyağı örnek olarak verilebilir. Ancak, istikrarsız bir durum gösterse dahi, gıda mamülleri pazarlamasında dış piyasalara yönelmeyi de bir zorunluluk olarak görmek gerekir.

Gıda sanayiinin talebi, iç piyasadaki tüketim ve dış pazarlara çok bağımlı kaldığına göre alınabilecek önlemler aşağıda belirtilmeye çalışılmıştır.

— İşlenmiş gıda ürünlerinin iç tüketimlerini arttırmak için, tüketim alışkanlıklarının sağlanması yanında, gerektiğinde gıda sanayiinin belirli bir süre desteklenmesi yararlı olabilecektir.

— İç tüketimde gelişme göstermesi mümkün olmayan mamül ürünlerde, rakipüretici ülkelerin yaptıkları sübvansiyonlara bağlı olarak sanayici desteklenerek dış piyasalarda rekabet şansı yaratılması da önemli görölmelidir.

— Ancak, gerek iç tüketim ve gerekse dış piyasalar açısından, sanayiye verilecek desteklerde, sanayicinin özellikle rantabl çalışması ve belirli koşulları yerine getirmesi hussuları üzerinde durulmalıdır. Buna ek olarak, gıda sanayiine yapılan yatırım teşviklerinde; öncelikle ülke gerekleri olmak üzere, kuruluş yeri, hammadde temini ve yatırımcının gerçek amaçları konularının titizlikle incelenmesinin,

kaynakların isabetli ve yerinde kullanımı açısından ayrıca bir önemi olduğu ifade edilebilir. Diğer yandan, kırsal kesimde kooperatif ve şirket şeklinde oluşturulacak ve kârlı olabilecek yatırımlarda devlet güvencesi olmak koşuluyla, önemli meblağlarla katılımında bulunabilecek üretici sayısı azımsanmayacak düzeydedir⁷. Kırsal kesimdeki bu potansiyelin gıda sanayi yönünden de değerlendirilmesinin çeşitli açılardan yararlı olacaktır.

— Bunun yanında, ekonomik önlemler kadar teknik hususların da öneme ele alınmasının gerekliliği burada vurgulanmalıdır. Konuya bu açıdan bakıldığında, gerek tarımsal ürün ve gerekse mamül gıda üreticilerinin teknolojik olanaklardan olabildiğince yararlanması yönündeki önlemlerin geliştirilmesi zorunlu görülmelidir. Nitekim, verim ve maliyet konularında sağlanacak gelişmelerin özellikle Avrupa Topluluğu'na tam üyelik aşamasında da önemli avantajlar sağlayacağı gözönünde bulundurulmalıdır.

— Ayrıca, gıda sanayiinin isteklerine uygun miktar ve kalitede tarımsal ürün sağlanmasında; tek yıllık tarla ürünlerinde devlet ve gıda sanayii işbirliği ile oluşturulacak bir organizasyonla, başta tohumluk olmak üzere üreticilere gerekli desteklerin verilmesi yararlı olacaktır. Bunun yanında, gıda sanayiine yönelik tarımsal ürünlerin fiyat desteklemelerinde, kaliteli ürüne etkili fiyat ayrıcalıklarının sağlanmasının önemi yadsınamayacaktır.

— Diğer taraftan, özellikle meyve, sebze üretimine dayanan gıda sanayiinde sözleşmeli tarımın yaygınlaştırılmasının gerekli olduğu kabul edilmek durumundadır. Ancak, bu konuda; bilhassa üretici aleyhine gerçekleşebilen uygulamaların önlenmesi açısından, sözleşmeli tarımın sağlam esasları kapsayacak şekilde yasal bir çerçeveye oturtulması da önemli bir gereksinim olarak görülmelidir.

— Bu arada, tarımsal ürünlerin üretim aşamasındaki ilaç vb. kalıntılarının, işleme sanayii açısından, önümüzdeki yıllarda özel-

7 Güven Özerin, «Manisa Yöresi Üreticilerinin Tasarruf Düzeyi ve Değerlendirilme Olanakları Üzerine Bir Araştırma», E.Ü. Araştırma Fonu Projesi, E.Ü. Ziraat Fakültesi, İzmir, 1991. Adli ancak henüz tamamlanmamış araştırmanın verilerine dayanılarak bu görüşe varılmıştır.

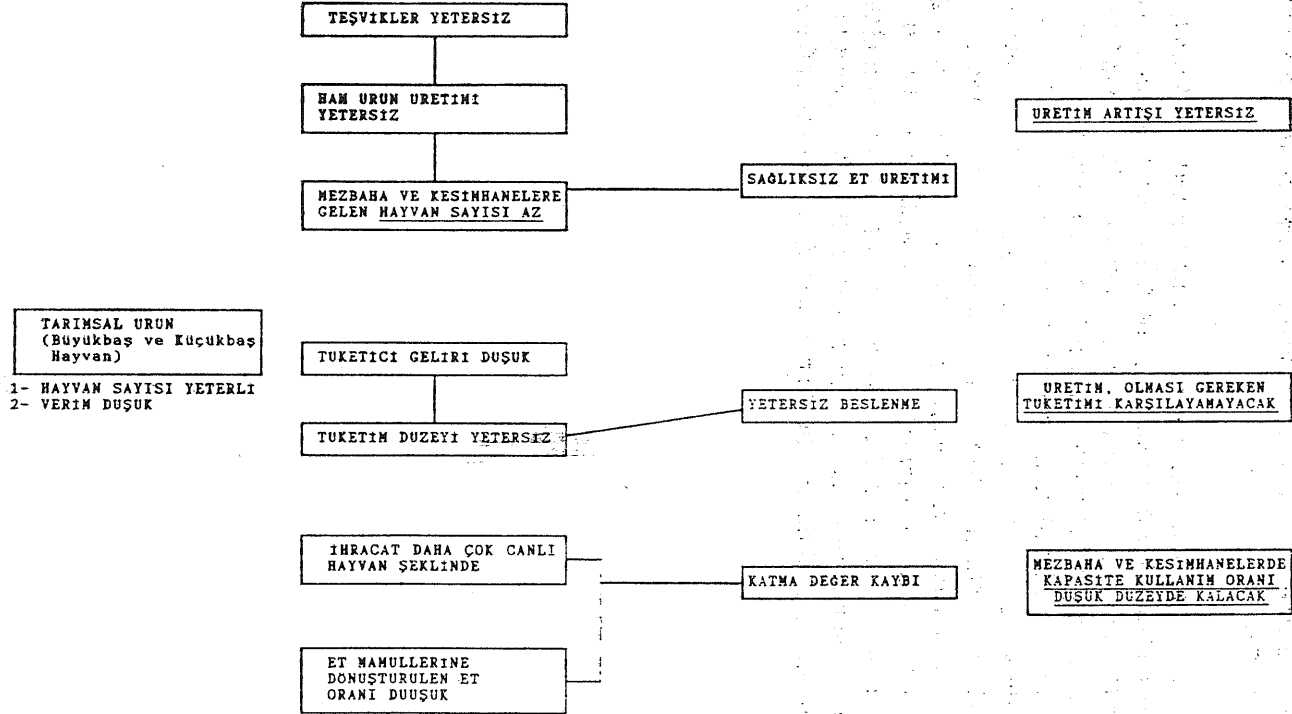
likle dış pazarlarda önemli sorunlar yaratabileceği düşünülerek, bu konuda henüz alınmaya başlanan önlemlere hız verilmesinin ayrıca bir önemi bulunmaktadır.

Nihayet, daha önce açıklanan nedenlerle, Türk halkının 21. yüzyıla girerken de et ve süt gibi hayati önem taşıyan ürünlerde eksik beslenmek durumunda kalacak olmasını diğer önemli bir konu olarak görmek gerekecektir. Bu ürünlerde özellikle hayvancılık üretimi aşamasında belirlenen hedeflere olabildiği ölçüde kısa zamanda ulaştırılması gerçekten çok büyük önem taşımaktadır. Ancak, alınması öngörülen önlemler hedefine ulaşıncaya kadar hayvancılık üreticilerini ve rantabl çalışan ve gerekli koşulları yerine getiren gıda sanayiini olumsuz yönde etkilemeyecek kısa vadeli ve değişebilir esnek politikalarla et ve süt ürünlerinin ithalatı da düşünülmelidir. Ancak, bu uygulama sırasında, başta kalite ve fiyat konularında olmak üzere geniş bir tüketici kitlesinin çıkarları önemle gözetilmelidir.

UYGULAMA

SONUÇ

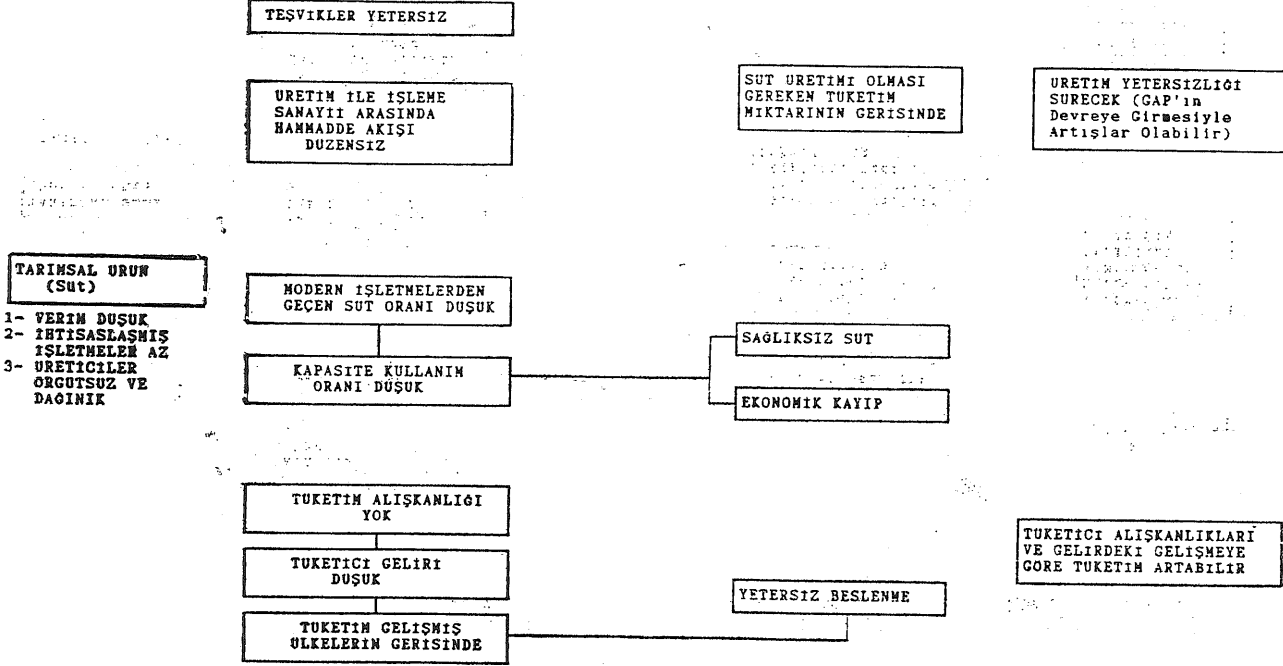
2000 YILI

UYGULAMA

SONUÇ

2000 YILI

TARİMSAL URUN (Sut)

- 1- VERİM DÜŞÜK
- 2- İHTİSASLAŞMIŞ İŞLETMELER AZ
- 3- ÜRETİCİLER ÖRGÜTSÜZ VE DAĞINIK

TETŞVİKLER YETERSİZ

URETİM İLE İŞLEME SANAYİİ ARASINDA HAMMADDE AKIŞI DÜZENSİZ

MODERN İŞLETMELERDEN GEÇEN SUT ORANI DÜŞÜK

KAPASİTE KULLANIM ORANI DÜŞÜK

TUKETİM ALIŞKANLIĞI YOK

TUKETİCİ GELİRİ DÜŞÜK

TUKETİM GELİŞMİŞ ÜLKELERİN GERİSİNDE

SUT ÜRETİMİ OLMASI GEREKEN TÜKETİM MİKTARININ GERİSİNDE

URETİM YETERSİZLİĞİ SURECEK (GAP'ın Devreye Girmesiyle Artışlar Olabilir)

SAGLIKSIZ SUT

EKONOMİK KAYIP

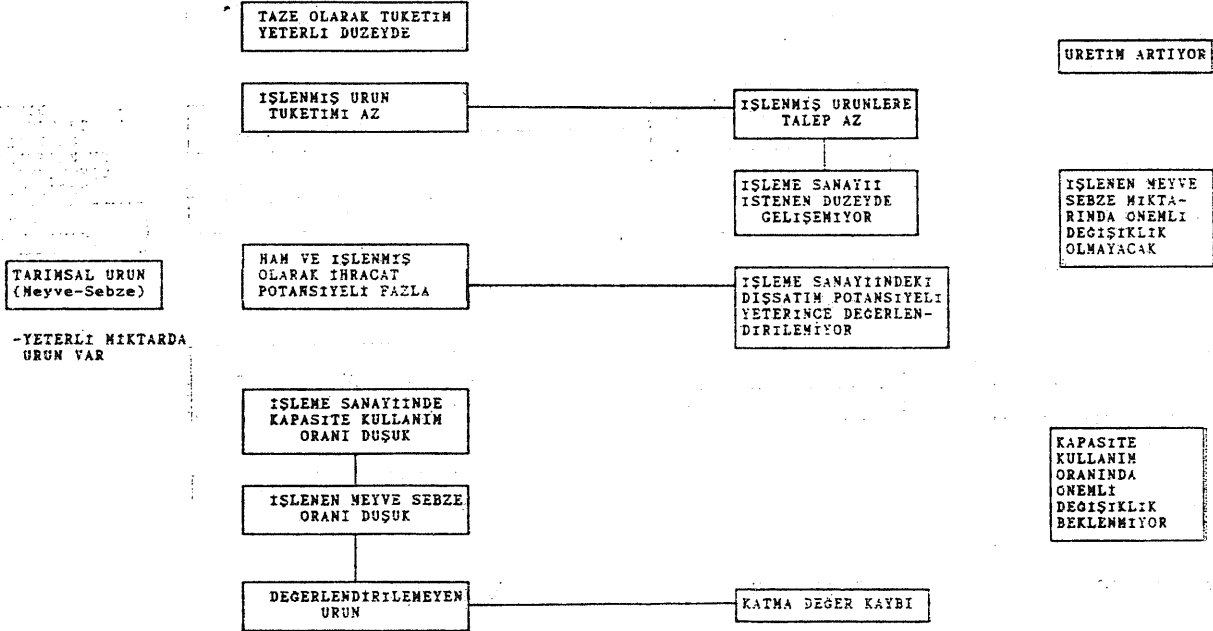
TUKETİCİ ALIŞKANLIKLARI VE GELİRDEKİ GELİŞMEYE GÖRE TÜKETİM ARTABİLİR

YETERSİZ BESLENME

UYGULAMA

SONUÇ

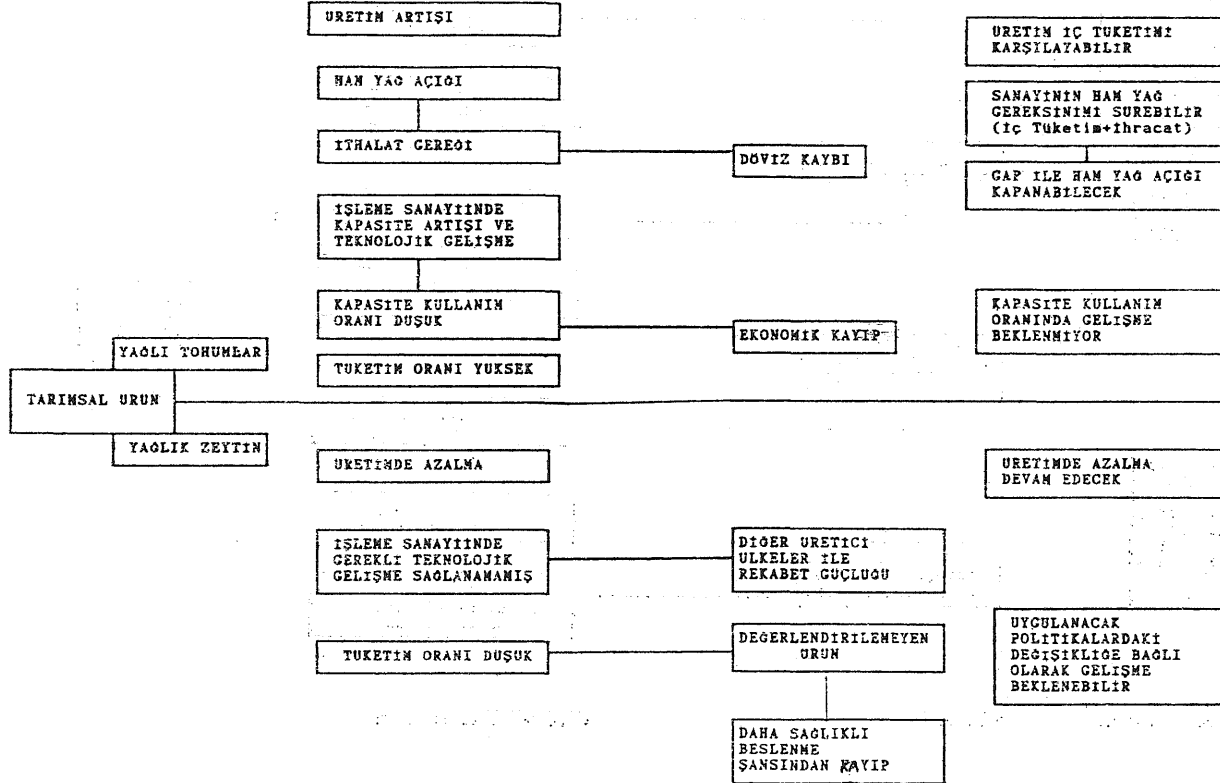
2000 YILI

UYGULAMA

SONUÇ

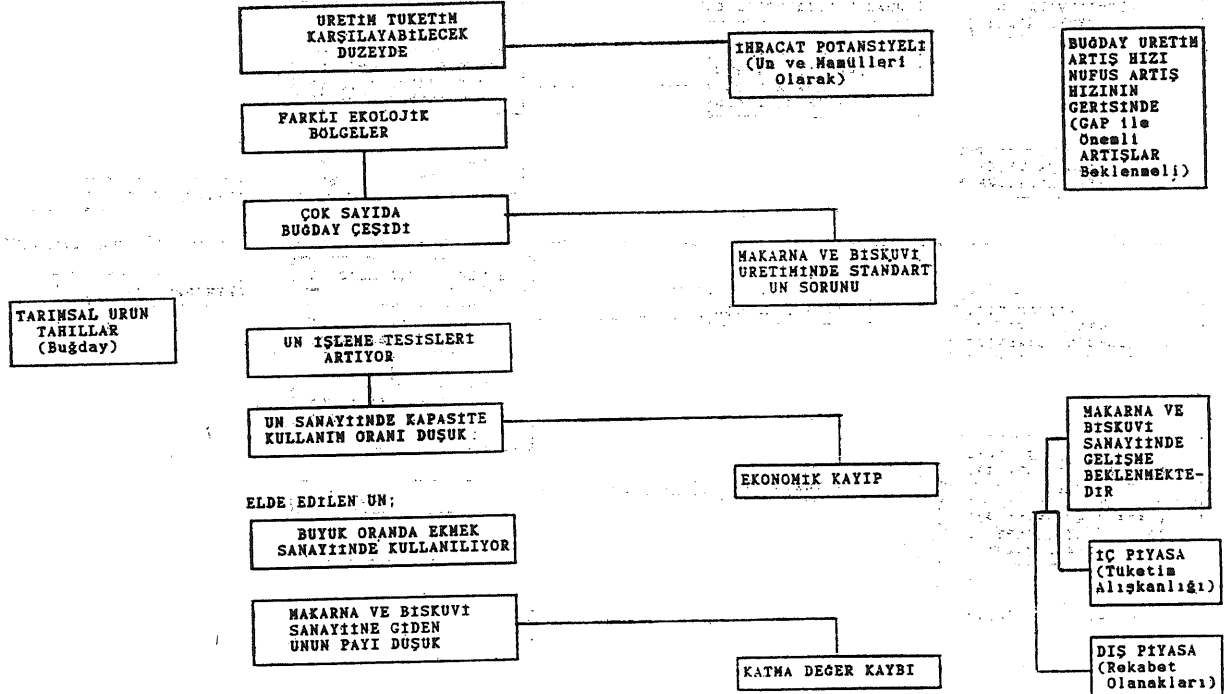
2000 YILI

UYGULAMA

SONUÇ

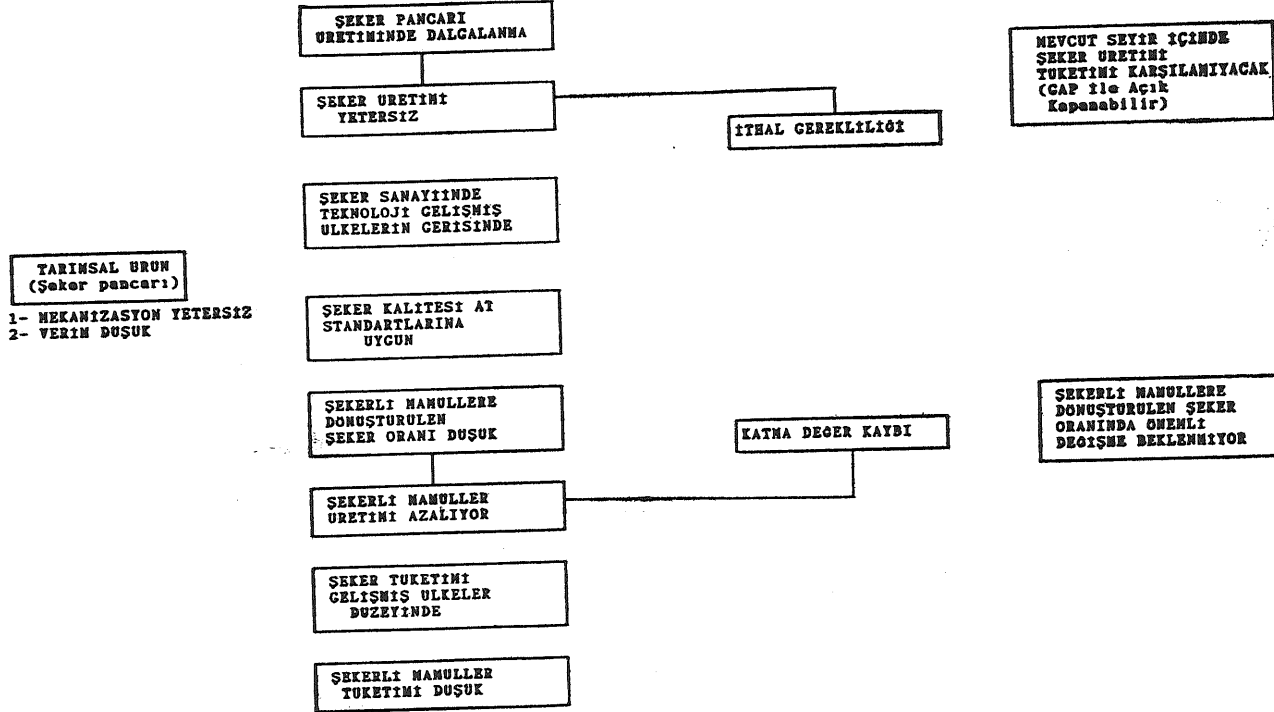
2000 YILI

UYGULAMA

SONUÇ

2000 YILI

1. 關於本會之組織及職權，業經本部核准在案。查本會前經本部核准設立，其組織及職權，業經本部核准在案。茲為適應業務需要，爰將本會組織及職權，重新核定如下：

一、本會設會長一人，由本部聘任之。

二、本會設副會長一人，由本部聘任之。

三、本會設秘書一人，由本部聘任之。

四、本會設各組組長一人，由本部聘任之。

中華民國三十一年

中華民國三十一年

中華民國三十一年

五、本會設各組組員若干人，由本部聘任之。

TARTIŞMALAR

Prof. Dr. Duran TARAKLI

Konuşmacıların ileri sürdükleri bir iki noktayı gündeme getirmeden önce, gıda sanayii bakımından bir açıklama yapmak, Türk tarımı ile gıda sanayii arasında kendimce bir köprü kurmak istiyorum.

Bugün modern tarımda planlama tüketicinin sofrasından başlıyor, tarlada değil. Bunun altını çizdikten sonra, Türkiye'nin durumuna bakıyoruz, Türkiye'de kendi içerisinde tabii bir değişim var. 1985, 1990 nüfus sayımlarına baktığımızda Türkiye'de şehir nüfusunun giderek mutlak sayı bakımından da artış gösterdiğini, Türkiye'nin hızla şehirleşen bir gelişmekte olan ülke durumunu kazandığını görüyoruz. Yani, kırsal alan boşalıyor, mutlu bir şey, istiyoruz ki yayılsın, şehirlerimiz büyüyor, tüketici artıyor; ancak, acaba biz, gelişmiş olan ülke düzeyinde bu sosyal ve ekonomik değişimi yakalayabildik mi diye sorduğumuzda, hayır, bunun çok gerisindeyiz diyoruz. Neden gerisindeyiz? Hâlâ şehir diye adlandırdığımız birçok illerde ve kırsal alanda ev üretimi, sanayi ürünleri halen soframızın baş tacı. Yani, sanayie gitmemiş, köyde oturan tüm vatandaşlarımız köylerini, yurdunu, hatta hayvanıyla kendi üretiyor. Bu, gelişmiş ülkelerde bir sanayinin hammaddesidir. Salçayı kendisi üretiyor, reçeli kendisi üretiyor.

Şehir dediğimiz yere geçelim, bunların hangisi şehirdir? Yani, 20. asrın gündemine getirdiğimiz zaman hangisi şehirdir, hangisi değildir diyelim. Bunların büyük bir bölümü halen kırsal yapıyı bünyesinde taşıyan şehirle köy arasında biraz azman köyler. Üretimini kendisi sağdan soldan yapıyor ya da birçok şeyleri yine kendi ev işleri içerisinde yapıyor. Ankara ve İstanbul gibi gecekondu bölgesinde oturan veya apartmandaki kapıcı bile bir aylık tatilini aldığı zaman köye gidiyor, bulgurunu, yarmasını oradan getiriyor, turşusunu da orada yapıyor. İşte bunlar sanayinin içerisine girecek maddeleri belirli sosyal yapı dolayısıyla kısıtlıyor. —Nedenlerine girmiyorum.

Tarımda sanayi neye yarayacak? Diyoruz ki, aman tarım sanayie girsin, çünkü kaliteli ürün yiyeceğim, ürünün bol olduğu mevsimde bunlar hemen kutuya girip dondurulacak, ürettiğiniz malı zayii olan miktarını çok düşüreceğiz. Bugün kuru soğanda, patates ve taze sebze de yüzde 20 - 25 oranında ürettiğimiz malı zayi ediyoruz. Bunun baştacı depolama sorunu falan değildir, sanayinin olmamasıdır, tarımsal sanayinin olmamasıdır. Demek ki, tarımsal sanayinin mutlaka geliştirilmesi gerekiyor, ama iç talep bakımından işte burada bir ikileme karşı karşıya kalıyoruz. Yani, yumurta mı tavuktan çıkar, tavuk mu yumurtadan çıkar. Ya da konumuz itibariyle önce sanayi mi kurulmalı, teşvik edeyim, yoksa tarımımızdaki üretimi mi teşvik edeyim dediğinizde; ben diyorum ki, ağırlığı önce sanayiye verelim, hammadde olmasa bile sanayie vereceğiz ki, bir kere talep yaratsın. Süt üretiyorsunuz, gerçekten köylünün çoğunun günlük size satabileceği süt miktarı 3 litre, ama bu 3 litreyi siz pahalı da olsa satın alıp sanayinin işlemesinden geçirip tüketicinin sofrasına ulaştırma fedakârlığını gösteremiyorsanız, bu 3 litreyi 6 litreye çıkaramazsınız, potansiyeli olsa bile. Çünkü, ben 3 litreyi değerlendiremiyorum, 6 litreyi niye üreteyim, bir darboğaza gelinecek. Demek ki önce sanayiden başlayacağız, bu sanayie girmesi için belirli teşvikleri vermemiz gerekiyor. Ancak, şöyle bir ütopyadan lütfen bahsetmeyiniz, bahsetmeyelim, buna iştirak etmiyorum.

Türkiye'nin tarımı, sosyal yapısı, ekonomik yapısı dünden bugüne, bugünden yarına değişmeyecektir. Efendim, sen statükoyu muhafaza etmek istiyorsun; yok efendim, bu değil, uyumayın. Türkiye birden bire sanayi ülkesi olmayacak, gayretle, çalışmayla ve sermaye birikimiyle olacak. Türkiye tarımı daha 30 - 40 sene, —iyimler olarak söylüyorum bunu— küçük işletmelerin yoğunlukta olduğu bir yapıyı bünyesinde taşıyacaktır.

Plancılar, ziraatçılar, ekonomistler, politikacılar lütfen planlarınızı buna göre yapın, hayal kurmayın. Türkiye Amerika olmayacaktır, olamaz, bir günde olamaz. Ben 50 dekarlık ortalama işletme genişliğini bir günde bin dekara çıkaramam. Tarımsal nüfus yüzde 50'ler dolayında ise, bir günde siz bu tarımsal nüfusu yüzde 2,5 - 3'lere Amerika gibi çekemezsiniz. Sanayide yatırıma ihtiyacımız var, hizmet kesiminde yatırıma ihtiyacımız var, konut kesiminde öyle, şehirlerin altyapılarını çözmeye ihtiyacımız var. O halde, küçük işletmeye göre de ben tarımsal sanayinin politikasını oluşturmak zorundayım. Yani, benim çiftçim yine köyde oturacak, yine 30 - 40 de-

kar işletmesinde kaç tane hayvan besliyor, 3 tane mi, bunu 4 - 5'e çıkarabilirim, iyi hayvan cinsi de verebilirim. Nedir bunun günlük satışı, bugün 3 kilo ise bunu 50 - 60'a çıkarabilirsiniz, ama işte o kadar. 50 - 60'ı onun ayağından satın alacak ulaşım sistemini, yolunu, tarımsal sanayi örgütlemenizi ve bunun mekansal yerleşim yerini planlamak zorundasınız.

Bir sayın meslektaşımın söylediği, Amerika'da 30 binlik, 70 binlik besihanelerin, besi merkezlerinin kurulması Türkiye için iki yönüyle gerçekten olması mümkün değil. Bir kere tarımda o sermayeyi nereden bulacaksınız, o işletmeyi nerede bulacaksınız ve öyle teknolojide çalışabilecek bir pazar düzeninizi nerede kuracaksınız. Eğer bugün aile işletmeciliği şeklinde tarım sürdürülmesin, samimi söylüyorum yarın açsınız, aç, hepimiz açız. Köylüyü sömürerek bugün tarım işletmeleri size bir şey getiriyorlarsa, yatıp kalkıp köylülere teşekkür edelim, affedin bizi diye yalvaralım. Çünkü biz onun emeğini sömürüyoruz, iliğini sömürüyoruz her türlü şekliyle.

Bu şekliyle yaptığımız zaman demek ki her şeyden evvel hayalci olmayacağız, sanayie öncelik vereceğiz, çünkü tüketiciye yaklaşabilmek için bunu yapacağız. Sonra da belirli bir şekilde bir tahminde daha bulunmamız lazım. Şehirdeki insan da bir günde değişiyor. Bazen benim çocuklarım —üniversite tahsili yaptılar— söylemiyorlar da annesi vasıtasıyla söylüyorlar, kızıyorlar, «Sen köylüsün» bazı davranış biçimi bakımından ODTÜ'de hocasın, birçok şeyler görmüşsün, bu toplum beni eğitmiş; yine de bakıyorum, söylediğim tek laf şudur; köylüyüm. Çünkü, bazı davranış biçimlerimi halen değiştiremedim, değiştirmeye de niyetim yok. Ben bununla mutluyum, niye değiştireyim ki. O bu gırtlaktan da aynı şey geçiyor, damak zevkinden. Yani, şehirdeki insanın tarım sanayiinin ürününden geçen bir şeyi yemeye alışkın mı? Bugün meyve suyu sanayii gelişti, ama benim soframda meyve suyunu alıyorum, bir kahve, çay gibi tüketimime girmede, gireceğini de zannetmiyorum, ama portakalı soyarak yiyorum, yurt dışına da gitsem bunu alıyorum, çünkü benim elim de, damağım da ona alışmış. Benim çocuğum benden farklı, ürünlerimiz de bizden farklı olacak, o halde, önce tarım sanayiini kurarken bu kestirimleri bulacağız, diyeceğiz ki; Türk toplumunda şehirdeki, köydeki insanın zevki, damak zevki nereye kadar gidiyor, ama buna da yüzde yüz uymayalım, propagandayla, reklamlarla bunu bir yere kadar, değiştirebiliriz ama bir günde değil tabii. **Bunu tah-**

min ettiğimiz zaman görüyoruz ki, şehirleşmeyle beraber çekirdek aile, daha çok çalışan kadın, yemek hazırlamak için çok daha az zaman; harcıyor. O zaman hazır yemek gündeme geliyor. Kutuya konulmuş, dondurulmuş gıda maddeleri gündemimize gelmeye başlayacak. İşte, bunları şimdilerden, tahmin ederek o gıda sanayilerinin nerelerde kurulacağını ve bunun tarımla nasıl eşlendirileceğini çok iyi planlamamız gerekiyor. Gıda sanayiinin hammaddeye yakın olması gerekir, tüketiciye değil yapısı itibariyle, bazısının da tüketiciye yakın olması gerekir. Bir de çağı yakalayabilmemiz için ekonomik bir büyüklüğünün olması gerekiyor. Bugün 5 ton süt işleyen bir işletme tesisi Türkiye için dönem dışıdır, 50 ton, 300 ton civarında olması gerekir. Bu şekliyle aldığımız takdirde Türkiye gıda sanayiinin yer hiçbir zaman reddedilemez.

Türkiye'nin tarımsal potansiyelinin artma eğilimi çok fazla. Bir sıkıntımız var, o da, değeri pahasında malı üretebilecek, iç ve dış pazarların sağlanamaması. Bunun baş nedenlerinden biri de pazarın istediği tipte malı işleyip **sarıp sarmalayıp** tüketiciye sunamaktır. Dış satım yapacağım diyorsanız, mutlaka tarım sanayiini ön plana almak ve hangi pazara neyi satacaksınız, onların istediği türdeki tarım sanayiini üretim alanlarında kurmak ve çiftçinin emrine vermeniz gerekiyor. O hizmeti ona verdiğiniz takdirde, çok kısa sürede o küçük çiftçimiz kendini adapte edecektir, bunu üretmeye başlayacaktır ve siz 10 sene sonra şapka çıkaracaksınız, bu köylü bunu yaparmıydı diye.

Ali DİREN

— Sayın Başkan, Değerli konuklar; ana konumuz Türkiye'deki hammadde sorunu gıda sanayiinde birinci planda. Bu hammadde sorunu içinde bulunduğumuz sektörde son yıllarda hat safhaya ulaşmış durumda olduğunu tespit ettik.

Bu sektöre biz meyve ve sebze işleme sanayii, bir özel sektörüz, 20 - 25 yıldan beri bu sektörde çalışıyorum. Bu işlere başlarken Türkiye'deki kalkınmanın, tarımsal ürünlerin değerlendirilmesi yoluyla olacağından hareketle, en ucuz sermaye ile en az emekle hangisinden başlayabileceğimizi düşündüğümüzde şarapçılıkla bu işe başladık ve az bir sermaye ile, az bir emekle bu işe

başlayarak yıllar içerisinde geniş bir kapasiteye ulaştırarak bugünkü duruma geldik. Bu arada meyve suyu konusunda da, bölge itibariyle hammadde kaynaklarının zenginliğinden dolayı işe başlamış bulunuyoruz. Türkiye’de meyve suyu sanayiinin 20 yıllık bir geçmişi vardır. Bu, ilk yıllarda hammadde kaynakları yeterliydi, fabrika sayısı azdı. Yeterli hammaddenin oluşu, ucuz hammadde temini ve yüksek kârlılık bu sektörde kısa zamanda büyük bir patlama göstererek, enflasyon diyebileceğimiz boyutlarda meyve suyu fabrikaları kuruldu. Bu fabrikalar kurulurken, hammadde konusunda hiçbir önlem alınmamış, bu kurulan kapasiteler, yeterli hammadde sağlayabilir mi, bu meyanda çalışma yapılmamış ve bugün maalesef bir hammadde sorunuyla karşı karşıya kalmıştır bu sektör.

Bu işletmelerdeki kapasitelerin de yüzde 50 olarak kullanılması bundan kaynaklanmaktadır. O bakımdan, bu tür müesseselerin kuruluşlarında hammadde konusunu ele alarak en azından bu hammaddenin yetiştirilmesi, Avrupa standartlarında yetiştirilmesi, tek tip bir varetmeye dayandırılarak büyük plantasyonlar şeklinde sanayiye yönelik, yani Avrupada endüstri yapıda dediğimiz sınıai tipi bir üretime yönelinmemiş. Bugün meyve suyu sektöründeki tüm firmalar piyasada ucuz pahalı hangi cins meyve bulunursa bunları alıp işlemektedirler. Dolayısıyla, standart bir kaliteye de erişemiyoruz. Tipik karakteristik bir yapıya erişemiyoruz.

Gıda sanayi politikasının olmayışından bahsediliyor. Türkiye’de gıda sanayi politikası yok diyoruz, ben soruyorum ,acaba bu sektörde iştigal eden müesseselerin kendi aralarında bir birlik ve dernekleri var mıdır, bir çaba gösterilmiş midir bugüne kadar? Maalesef bu da yoktur. Bir politikanın oluşması için sektör bazındaki kuruluş yetkililerinin bir araya gelerek bir dernek, birlik vasıtasıyla konuların müşterek saptanması ve bunların çözümü için alınması gereken önlemlerin üst makamlara bildirilerek, bu konuda bir politika saptanması cihetine gidilebilirdi. Bu yapılmadı, zaten tarım politikamız da yok, ki gıda politikamız olsun.

Meyvecilikte modern yetiştiriciliğin olmadığından bahsedildi, ilkel olduğu söylendi. Acaba devletin ilgili kuruluşları bugüne kadar bu meyveciliğin modernleştirilmesi konusunda ne gibi önlemler almışlardır, bir çalışma var mıdır? Bu da henüz açıklığa kavuşmamıştır.

Kapasite kullanım oranlarında tüm sektörlerde düşüklük görülmektedir denildi. Bu da hammadde sorununun ne kadar büyük boyutlarda gündeme geldiğini göstermektedir.

Bu duruma, sektörel bazda ilgili sanayicilerin üreticiye hammaddesini işlediği üreticiye destek vermesi, ona yardımcı olması, onun ürününü değeri fiyatıyla alması şeklinde ancak düzelebilir. Bugün her şeyi köylüden bekleyemeyiz biz.

Tarımsal üretimin yüzde 80'i gıda sanayiine girmektedir denildi. Sanayici, planladığını değil, bulabildiğini alabilmektedir. Toplam meyve üretiminin yüzde 6'sının işlenebildiği söylenmektedir. Halbuki, biz şimdi meyve suyu sektöründe bir firma olarak işleyecek hammadde bulamıyoruz. Burada meyve çokmuş gibi gösteriliyor ülkemizde, yüzde 6'sının işlenebildiği söyleniyor. Bizler işleyecek hammadde bulamıyoruz. Yurt dışından çok büyük talepler var, konsantre olarak, diğer gıda maddelerinden; fakat, biz bu talepleri karşılayacak düzeyde yeterli miktarda hammadde bulmakta güçlük çekiyoruz.

Bu meyanda, alınması gereken birtakım tedbirleri şu şekilde hazırlamıştım; içinde bulunduğumuz meyve suyu sanayiinin durumunun hammadde talebi açısından inceleyecek olursak şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır;

Tesislerin kuruluş noktalarında çoğunluğunun hammadde kaynaklarına yakınlığı ve hammaddenin yeterli olup olmadığı araştırılmadan zamanında teşvikler verilmiş ve bu fabrikalar kurulup faaliyete geçmiş. Hatta aynı bölgelerde bir iki tane fabrika birden kurulup çalışmaya başlamıştır. Dolayısıyla, bu hammadde temininde zorluklara ve suni fiyat artışlarına sebep olan ürün maliyetleri yükselmiştir ve rekabet şansımızı azaltmıştır dış piyasada.

İkincisi, Türkiye'de meyve suyu ve konsantre üretimine uygun özellikte meyve üretimi henüz yeterli düzeyde değildir. Avrupada bu meyve suyu üreticileri, meyve suyunu imal ederken belli bir asit-şeker dengesi aramaktadırlar. Bizim meyvelerimizde maalesef bu dengeyi bulmak mümkün değildir. Etli meyve sularında et yapısı uygun değildir, standart kaliteye yönelik çeşitler de mevcut değil Türkiye'de.

Sofralık meyveler bugün maalesef meyve suyu fabrikalarına işlenmeye gelmektedir.

Çok değişik iklim ve toprak şartlı arazilerde ülkemizde çeşitli meyveler üretilmektedir. Bugün meyve bahçeleri, tek tip meyve üretimi yerine, değişik cinslerden olup, tek tip cinslere dayalı plantasyon üretim henüz olmadığından, toplanması ve nakliyesi zor olduğundan maliyeti yükselmektedir.

Bugün meyve suyu sektöründe üzüm ve portakalın dışında sınıfta bir meyve üretilmemektedir. Avrupada endüstriyel üretimi denilen sınıfta tipler henüz tesbit edilmiş değildir Türkiye’de. Bu meydana, meyve suyu fabrikaları ucuz pahalı ne bulursa onu alıp işlemek durumunda kalmaktadırlar. O bakımdan, sınıfta tipte meyve üretim kavramının geliştirilip yaygınlaştırılması ve planlaması ilgili Tarım Bakanlığınca sanayicilerin müşterek çalışmaları sonucunda gerçekleştirilmelidir.

Meyve suyu sanayicileri de meyveciliği teşvik maksadıyla uygun çeşitlerin fidan üretimlerini sağlayarak köylüyle müşterek üretim yoluna gitmelidir. Bugün bu, pancar ve domatestede yapılmaktadır, fakat meyve suyu sektöründe henüz böyle bir durum gündeme gelmemiştir, çünkü, bugün meyve ekili sahası zaten sınırlıdır.

İhracatı artırmak için Avrupa’da uygun çeşitlerin araştırılarak bu tür meyve cinslerinin üretiminin sağlanmasına gidilmelidir.

Endüstriyel meyve üretiminin teşvikiyle fiyat yüksekliği ve hammadde yetersizliği gibi faktörlerin, üretim maliyetlerindeki baskısı kalkarak hem kapasite kullanımı oranı yükselecek işletmelerde, hemde üretilen mamulün ihracat şansı artmış olacaktır, kalitesi artacaktır.

O bakımdan, bundan sonra kurulmak istenen yeni tesislere verilecek teşvik ve izinlerde, işletmelere meyve üretim istasyonları kurulması veya bu yönde köylülerle işbirliği yapmaları yönünde bazı şartların getirilmesi görüşümdedir. Aksi halde, mevcut tesislerin halen yüzde 40 - 50 dolayındaki kapasiteleri, daha düşük kapasitelerde çalışmaya mahkûmdur.

Mevsime bağlı üretim yapıldığı için, sermaye devir hızı da çok düşük olduğu için, içinde bulunduğumuz ekonomik ortamda banka kredi faizlerinin yüksekliğinden dolayı maliyetler bir hayli yükselmektedir. Tarımsal hammadde işlendiği için kredi faizlerinin düşük olması, tarımsal krediler şeklinde verilmesinde fayda görüyoruz.

Ülkemizin sahip olduğu iklim ve toprak koşulları rakip ülkelere oranla bu sanayiye yönelik hammaddeler yetiştirme açısından daha şanslıdır. Ancak, üretimde plantasyona bir an evvel geçilip standardizasyon işleme, hammadeden başlatılmadıkça bir yere varmak çok zor olacaktır.

En önemli nokta da tüm sektör mensuplarının üreticiden satın alacakları hammaddeye verilecek taban fiyatları konusunda çok dikkatli olmaları, bunu değerinin üzerinde vererek bu meyveciliği teşvik etmeli ve bu sektörün ayakta kalmasını, büyümesini sağlamalıyız.

Prof. Dr. Emel SEZGİN

— Değerli konuklar, her iki tebliğ sahibi arkadaşın bu konunun önemli sorunlarına değindiler, çok çarpıcı rakamları sundular, verdikleri bilgilere katılmamak mümkün değil.

Bu arada kendi konum olması nedeniyle işi biraz süt sanayiine ve süt sanayiinin hammadmesine kaydırmak istiyorum izninizle.

Arkadaşlarım, süt sanayiinin hammadde sorunlarına bir nebze değindiler, ancak bunu biraz daha belirli noktalardan açmakta yarar görüyorum. Genel olarak süt sanayiine yeterli miktarda süt akışı temin edilememekten bahsedildi. Yaklaşık yılda 8 milyon ton süt üretimi var sayılmakta, bunun pazara akın payını da ancak yüzde 60 olarak tahmin etmekteyiz. Diğer geri kalan yüzde 25 de kaynaktan tüketilmekte, yüzde 5 fire tanımlamakta, yüzde 10 da hayvana içiriliyor olarak belirlenmekte. Bu pazara akan yüzde 60'ın ancak yüzde 10 kadarı sanayi işletmelerinde değerlendirilmektedir. Buna karşılık yüzde 40 kadarı açıkta, kontrolsüz, ambalajsız sokaklarda saatlerce dolaştırılarak tüketiciye ulaştırılmaktadır. Yüzde 50 kadarı da mandıra tabiri ettiğimiz, bunların içinde oldukça modern donanımlara sahip olanlar var, ama bunun yanında çok ilkel koşullarda çalışan, donanımları yeterli olmayan işletmeler de var. Bunlar vasıtasıyla işlenmektedir.

Demek ki biz sanayiye akan hammadde konusunu ele aldığımızda, toplam üretimimizin yüzde 10'u bile değil, % 60'ın % 10'undan bahsediyoruz, bunu bir kere saptamakta yarar var.

Bu akış niye istenilen yönde olmuyor; modern sanayi tesisleri var, bunlar atıl kapasitede çalışıyorlar, özellikle belirli mevsimlerde bu atıl kapasitenin çok da arttığını biliyoruz, neden kaymıyor? Bunları etkileyen çok faktörler var. Bunları çözümlmek için birtakım şeyler yapılıyor mu, yapılmıyor mu; bunlar üzerinde duralım.

Modern sanayi tesislerine sütü çekebilmek için birtakım teşvik tedbirleri, öteden beri planlar yapılırken hep söyleriz özel ihtisas komisyonlarında— getirildi, ilk defa 1987'de çıktı bu. Buna göre sütün birim fiyatına göre belirli miktarlarda prim ödenmesi esası getirildi. Bu da tabii ancak bu sanayi tesislerine kayan, yani belirli kriterleri vardı, işletmenin pastörizatörü olacak, belirli kapasite üstünde çalışıyor olacak dendi. Ancak, bunun sonucunda baktık ki, Avrupa'da nerede hurdalıkta pastörizatör varsa ülkeye girdi, bütün bu mandıralar bu hurda pastörizatörleri aldılar bir köşeye koydular, kontrole gelen elemanlara da işte bu pastörizatörümüz var, bu teşviki istiyoruz dediler. Tabii bu iyi niyetle konulmuştu, bu aktarımı sağlamak içindi, ama olay istenilen şekilde yürümedi. Bunun üzerine daha sonra 1989'da prim fiyatları biraz daha değiştirildi, sonra 2 Mart 1991'de birtakım teknolojik kriterler daha getirildi bu primlere, dendi ki; pastörizatör, UHT düzeni, kontrol paneli, seperatör olan işletmelere yılda 5 bin tonun üstünde süt üretiyorsa litrede 120 lira prim verilecek, 100 binin altında ise litre başına 90 lira verilecek dendi. Bu biraz daha iyi oldu, yani o en azından hurdalıklardan pastörizatörleri toplayıp koymadansa bu daha iyi işledi ve gerekli elemanlar gittikleri yerlerde gerçekten pastörizatör çalışıyor mu, paneli var mı incelediler sonuçta, daha gerçekçi bir değerlendirme yapıldı sanıyorum.

Ancak, bu da yeterli değil. Bunun daha ileriye götürülmesi lazım. İşletmelerde sadece bu aletler değil, bunun dışında diğer donanım, işletme binaları yeterli mi, hijyenik koşullar yeterli mi, kalifiye eleman çalıştırıyor mu? Bilinçsiz ustayla mı işi yürütüyor, bunun yanına meslek uzmanları almış mı işletmeye. Bu kriterlerin de sanıyorum daha ileriki aşamada değerlendirilmesi lazım. Ancak, bu zaman daha gerçekçi bir sanayie süt akışı sağlanmış olacaktır.

Bu arada ödenen prim üzerinde durmak istiyorum. 1987'de bu ilk konduğunda, bu ödenen para sütün birim fiyatının yüzde 26'sına tekabül ediyordu. Ancak, böyle bir yüzde değildi, şu kadar birime şu kadar para ödenecek diye söyleniyordu. Giderek bu, enflasyonla hiçe

indi. Gerçi 1989 ve 1991 Mart'ında birtakım bu primlerde değişiklik oldu, ama yine de şimdi baktığımızda süt fiyatının yüzde 5,5'i oranında olduğunu görüyoruz, ilk başta yüzde 26 idi. Demek ki bu da yetersiz. Burada, birim fiyat şu ise, yüzde şu kadarı oranında diye bir indeks koymak gerekecektir ya da daha dinamik bir bünye kazandırmak lazım, en azından enflasyon bu kadar hızlı seyrediyorsa, daha sık bu primleri elden geçirmek lazım.

Bunun yanında bu primler ödeniyor, tamam, üretici işletmeye verdiği süttten prim alacak, ama bunu zamanında alıyor mu? Bir de bu konu var. Ben biliyorum ki, Haziran ayında sütünü işletmeye veren üretici, 5 ay geçmesine rağmen daha yeni yeni Haziran ayının primini almaya başlamıştır, 5 aylık enflasyonu düşünün, tabii bu paranın üstüne enflasyonu konmuyor.

Birtakım iyi niyetlerle bir şeyler geliştirilmeye çalışılıyor, ama bunların daha dinamik bir bünyede değerlendirilmesi lazım, daha çağa uygun bir şekilde değerlendirilmesi lazım kanısındayım. Teşviklerin ihmal edilmeden daha güncel olarak geliştirilmesi gerektiği kanısındayım.

Üretim miktarı ülkemizde yeterli değil. Burada yüzde 5 fire ve yüzde 10 luk da hayvan içimini çıkarırsak sütte, kişi başına üretimi böldüğümüzde 111 kg. yıl çıkmaktadır ki, gelişmiş ülkelerle bunu kıyasladığımızda, o ülkelerde bunun 5 - 6 misli daha fazla ve süt önemli bir hayvansal protein, beslenmede ne derecede önemli rol oynadığını da gözönüne aldığımızda konunun önemi ortaya çıkıyor. Hiçbir zaman bu üretim yeterli değil, üretimin artırılması için gerekli tedbirlerin acilen alınması lazım.

Süt toplama organizasyonları özellikle doğu yörelerimizde yeterli değil, altyapı kurulmamış, fabrikalar kurulmuş, Sanayii kurarken bunun gerektirdiği altyapıyı, en azından süt için, değil diğer ürünler için de aynı şey geçerli. Süt toplama sistemi geliştirilmeli. Aksi takdirde, işletmeler kurulur, şimdi olduğu gibi kapısına kilit vurulur, çalışamaz halde bekler, orada da dünyanın serveti yatar.

Hammaddenin kalite yönünden yetersizliği, sanayicinin belki de en büyük şikâyeti bu yönde. Gerçekten bu altyapı iyi kurulamamasından, soğuk zincirin yeterli şekilde yapılamamış olmasından dolayı işletmelere akan o az buçuk sütün de kalitesi iyi değil. İçinde mikro organizmalar üremiş, asiti yükselmiş, pıhtılaşma raddesine gelmiş,

bu şekilde sütler fabrika kapısına gelmekte, fabrika onu mecburen almakta, geri çeviremiyor, çevirirse sütün kt olduğu zamanda hiç süt bulamıyor. Bu konular da önemli. Bu kalitesiz hammaddeden de üstün kaliteli bir ürün elde etmek, bir de bununla gidip AT'deki o sanayi ürünleriyle rekabete girmek ne derecede olanaklı, onu takdirlerinize sunuyorum.

İşletmelerde atıl kapasite olayı önemli bir sorun. Hele üretimin mevsimsel dalgalanması, yani bu aylarda fabrikalar yatmaya başladı, süt bitti, ama buna karşılık ilkbahard çok bol süt geliyor. Bu denge-sizlik de önlemlerle giderilebilir. Bu da işletmelerde atıl kapasite yaratıyor ve rasyonel bir çalışmayı önlüyor.

Fiyat olayı var. Sütü üreten müstahsil gerçekten emeğinin karşılığını alabiliyor mu sütten. Bunu şimdiye kadar hiçbir zaman aldığını söyleyemeyiz, alamıyor, bu son derece meşakkatlı iş. Bunu kel total yürütmeye çalışıyor, ama türlü özveriyle.

1986 yılında yem ve süt fiyatları 100 kabul edildiğinde, 1990 yılına kadar her yıl artan fiyatlar sonunda indeks olarak yem fiyatı 644'e yükselmiş, süt fiyatı 513'te kalmış, yani yem fiyatı 6,4 misli artarken, süt fiyatı 5,1 misli artmıştır. Yani girdilerde sürekli artış var, ama üretici sütünü bu fiyata satamıyor, o zaman emeği boşa gidiyor. Onun için gelişmiyor süt üretimimiz, onun için de kimse bu işle uğraşmak istemiyor.

Değişik zamanlarda ithalat konusu, süt ürünleri ithali, geçici olarak piyasadaki fiyatları dengeleme açısından bir çözüm gibi görülüyorsa da uzun vadede bizim süt üretimimize ve süt sanayimize çok büyük, derin yaralar açtığı bir gerçektir. Süt sanayii bir otomobil sanayiine benzemez. Otomobil sanayicisini terbiye etmek için fiyatını düzeltsin diye dışarıdan ithal otomobil getirirşiniz, fabrikasını durdurur, ondan sonra tekrar üretime başlar; ama süt hayvanları, et hayvanları, mezbahaya gidip kesildikten sonra, o hayvanı yerine koymak, üreticinin borcunu ödemesi, işletmenin mevcut koşullar ne tekrar kurması en az 5 sene gerektirir ve bu hayati bir konu, insan beslenmesi için temel bir besin maddesi olduğu için bunun önemi burada. Bu ithal ürünlerinde öyle bir denge kurulmalı ki, gelen ithal ürünler hiçbir zaman bizim süt sanayiinin ürünlerini baltalamamalı, süt sanayimizi baltalamamalı, onlar o şekilde bir ayarlamaya gidilmesi lazımdır.

Beslenmede kendi kendimize yetiyor muzay olayı var. Beslenme, karın doyurma demek değildir. Beslenme için hem yeterli gıda, hem dengeli gıda alınması lazımdır. Türkiye'deki rakamlara baktığımızda, hayvansal protein tüketiminin maalesef gerektiği şekilde olmadığını görüyoruz. Bu da yetersiz beslenme demektir. Bu konuda sanıyorum bu kadar söyleyeceğim.

Gıda sanayii politikamız var mı olayı; arkadaşımız yok dedi, ben de katılıyorum. Gıda sanayi politikamız olmadığı gibi, bununla koordineli gitmesi gereken tarım politikamızın da olduğunu sanıyorum.

Bülent KOCAKURT

Kongrenin sayın katılımcıları, sabahleyin bir konuşmacı, Türkiye'de bol ve kaliteli hammaddenin olması, dolayısıyla sanayie teşvik ettiği ve onun önünü açtığından bahsetmişti, fakat öğleden sonra ağırlıklı hammadde problemleri üzerinde konuşulunca, aslında pek de öyle bol, kaliteli hammaddenin olmadığı açığa çıktı zannediyorum. Bunun açığa çıkması yanında bu gerçek de var; Türkiye'nin coğrafi konumu, ekonomik şartları itibarıyla Akdeniz havzasında olması, benzeri bir kısım çok dar bir bölgenin aynı şartlara haiz olması Californiya vesaire, olmasından dolayı çok özel bir konumu var, özel hammaddeleri üreterek dünya piyasalarında yer alma şansı var. Aslında bundan lokomotif vazifesi görüyor zannediyorum sanayie.

Sabah ki konuşmacı şeklinde düşünen çok sayıda insan var zannediyorum Türkiye'de, planlı dönem başladıktan sonra, o çerçevede bazı yatırımcılar o şekilde düşünerek, yani bol hammadde var, ucuz, çalışıp bir yerlere geliriz düşüncesiyle birçok yatırımlar yapılıyor. Bu noktada, salça sanayii muvaffak olunmuş bir sanayi dalı olarak gösterildi, hakikaten öyledir, kendilerine teşekkür ederiz.

Salça sanayiini örnek vermek istiyorum. Planlı dönem çerçevesinde salça sanayii, daha doğrusu salça, kırmızı petrol lakabıyla planlarımıza geçti, 1970 li yıllarda bayağı yatırımlar oldu, sonra birbirini takip etti. 1970 li yıllarda petrol krizi ve bazı nedenlerle, muhtemelen Kıbrıs çıkarması nedeniyle uygulanan ambargolar neticesi,

Türk salçası dışarıda pazar bulamadı. 1980 li yıllara geldiğimizde, özellikle enflasyon, yani odaların değer kazanması, salçayı imal ederken, dolar bir değerde olup, satarken daha yüksek değerde olmasından dolayı meydana gelen sözde kâr ile salça sanayii bir atılım içine girdi, bu arada iki tane dev, halen de rakibi var, bir tanesi Amerika, birisi de AET. AET derken İtalya, İspanya, Portekiz ve Yunanistan. Bu büyük rakipler karşısında tutunamıyordu salça da da Türkiye. Bu arada sübvansiyonlar da oldu, dış ülkelerde. Böyle olunca da kalitesine rağmen Türk salçası dışarıda tutunamıyordu.

1986 yılına gelindiğinde AET hat safhada yaptığı sübvansiyonlardan doğan zararı önlemek için İtalya ve diğer ülkelerde salça üretimini dondurdu, diğer domates ürünlerine yeşil ışık yakınca, bu arada da bazı olaylardan dolayı üretimleri düşük kalınca da, Türkiye'de bunu planlamış gibi 1986 yılından itibaren üretim fazlalığı piyasa bulmaya başladı ve birkaç yıl içinde salça sanayinin kapasitesi yaklaşık 200 bin ton dış pazara, 100 bin ton civarında da iç piyasaya salça vermeye başladı. Bu noktalara gelindiğinde, salça sanayicileri 1987 Aralık ayında bir araya geldiler ve o zaman ellerini şakaklarına koydular; Türkiye'de hammaddenin bu durumu devam etmeyecek, dışarıdaki sübvansiyonların durumu belli, ki onların eninde sonunda bitmesi arzusundayız. Bu durumda Türkiye'deki domates hammaddesinin üretimini maliyetini düşürmek, kalitesini artırmak durumundayız.

O tarihlerde 1980 lerde dekar başına 4 ton verim vardı. bu anda 5 tona çıkardık, küçük bir rakam değil bu dekar başına bir ton.

Sanayiciler arasında bir fon oluşturdu, araştırma geliştirme fonu olarak. 3 yıldır bu araştırmalar Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesiyle bir protokolumuz çerçevesinde 33 tane öğretim görevlisi hammaddenin kalitesi üzerine araştırmalarını devam ettiriyorlar. Aynı araştırmalara sanayideki elemanlar vasıtasıyla katılımlarda bulunuyoruz, artı finansman olarak da. Bu arada TÜBİTAK yetkililerine de teşekkür ederiz. Devlet de bazı projelerimizde yüzde 50 katkıyı kabullendiler ve katılıyorlar.

Türkiye'deki bütün sanayi kuruluşlarına bir örnek teşkil etmesi söz konusu olabilir; sözleşmeli çiftçilik yapan salça sanayii, bu sa-yede neler oluyor; çiftçi sayısı yüzde 50 oranında ve çok ufak sayısı

da fazla. Bizim çiftçilerimizin yüzde 80'i 20 dekarın altında ziraat yapıyor. Sanayide de bu çeşit ufak işletmeler var.

Bizim bu sözleşmeli çiftçilik çalışmaları çiftçiyi büyük noktada topladığı için, onların bir işletme bütünlüğü sağlıyor. Biz bunların gübresini kendimiz alıyoruz toptan ve düşük fiyatlarla, bugünkü Türkiye şartlarında hatta kredili olarak satın alıyoruz gübre fabrikalarından, ilaç ve tohumu da o şekilde alıyoruz. Tohum için örnek vereyim; hibrit tohumu geçmiş yıllarda 1800 dolara kadar kilosunu alıyorken, geçen seneden itibaren bunu 1000 doların altına düşürdük. Dolayısıyla, eğer sanayiler teşvik edilirse, sözleşmeli ziraat şeklinde bu küçük çiftçiler de organize edilip bir neticeye gidilecektir.

Hedefimiz, kaliteyi ve kantiteyi hammaddede artırmak. Biz kaliteyi artırdık, bu çalışmalarla artırıyoruz ve ona devam edeceğiz. Bunun diğer kuruluşlar için de bir örnek olmasını arzu ediyoruz.

Hammadde üretiminde, hem kaliteyi, hem kantiteyi artıralım diyoruz, takıldığımız nokta para. Kalitenin de, kantitenin de bir maliyeti var. Bunun nasıl olduğunu bölgemizde araştırdık, bunun için de Ege Üniversitesi'nden rica ettik, Ekonomi Kürsüsünden Sayın Prof. Dr. Işıklı geldiler ve bir ön çalışma yaptılar. Kendisinin hazırladığı bir raporu huzurunuzda Başkanımıza sunuyorum, Kongre Düzenleyici Kuruluşuna iletilmesi dileğiyle.

Üreticinin kredi durumundan bahsederek, ilkyoldan para temin ediyor; bir tanesi, fabrikaların verdiği tohum, ilaç, gübre vesaire. Tarım kredileri, bunlar maalesef oldukça düşük durumda kullanılması ve kullanma zorluğu var, tapu vesaire istenmesinden dolayı. Bölgemizde çok sayıda çiftçi kiralık arazi üzerinde çalışıyor.

Bunun arkasında en korkunç senet kırdırma şeklinde finansman ihtiyacını karşılıyor çiftçi. 3 aylık ihtiyacı için 10 milyon liralık senet imzalıyor, bankadan 7 milyon lira alıyor.

Bunun sonunda; sözleşmeli çiftçiliğin geliştirilmesi için ve sözleşmeli çiftçilik yapanların muvaffak olması için sözleşmeli çiftçilik yapanlara, pancar sanayiinde olduğu gibi kendi kredisi uygulanabilir görünüyor. Bu başlattığımız araştırma neticesinde daha somut örnekleriyle ilgililere aktaracağız.

Şenol ERDOĞAN

Sayın Hüsnü Gökalp'in ifade ettiği bir husus var, salona baktığımız zaman büyük bir ekseriyeti Tarım ve Köyişleri Bakanlığı çalışanı olmakla beraber, tüm salonda bulunan meslektaşlarımızın bilgilendirilmesi bakımından bir hususu izah etmek mecburiyeti duydum.

Sığır vebasının 20 gün kadar önce bir tebliği ile duyurulmuş olması, Sayın Hocamın ifadesiyle naklediyorum «Beni yaraladı» dediler. O gerçekten sonucu itibarıyla Türk insanının hepsini yaralayan bir hadisedir. Ancak, bu hadise üç hafta önce farkına varılmış bir hadise değildir. Bunu özellikle bilmeyi istiyorum. İki sene önceden başlayan, gerek İran, gerek Irak üzerinde vaki olan, mevcut olan sığır vebası tehlikesi tesbit edilmiş, gerekli tedbirleri belirlenmiş ve özellikle de Van, Hakkâri, özellikle Ağrı dolaylarında sınır ticaretinin özellikle ve bilhassa canlı hayvan ticaretinin durdurulması konusunda Bakanlığımızın ciddi tesbitleri ve teşebbüsleri olmuştur, olmuş da ne doğmuş.

Sınır ticareti, serbest piyasa ekonomisi içerisinde doğrudur, geçerlidir, ama Türkiye Cumhuriyeti Devletinin meri kanunları, kimleri hangi konularda sorumlu kılmışsa bu sorumlulukların da yerine getirilmesi gerekir. Çiftçinin kâr ettiği, yöre halkının para kazandığı gerekçesiyle biz İran'ın, Irak'ın sığır vebası taşıyan hayvanlarını yurt içine sokmak imkânına sahip değiliz. Ancak, bölgenin özellikleri dolayısıyla önlenemediği için ilk defa üç hafta önce değil, 1,5 ay kadar önce Silopi'de sığır vebası tesbiti yapılmış, ancak. Türkiye tarım ürünleri ihracatçısı bir ülke olması, sığır vebası gibi uluslararası kuruluşların ihbarı mecburi hastalıklar arasında mütalaa ettiği ve ciddi bir devlet olarak Türkiye Cumhuriyetinin de böyle bir hadiseyle karşılaştığı zaman bunu ihbar etmek mecburiyeti, bizi tarım ürünleri ihracatında sıkıntıya sokacağı gerekçesiyle, hadise bulunduğu yerde boğulmaya çalışılmıştır. Ancak, zabitanın, hayvan hareketlerini kontrol altında tutamaması, çok kısa süre içinde değişik yörelere yayılma istidadı göstermiş ve tüm yurtda yoğun bir şe-

kilde, belki de birçoğunuzun gördüğü, müşahede ettiği bir aşılama kampanyasına başlanmıştır. Bunda 6 milyonun üzerindeki sığır filen aşılanmıştır neye ilaveten uzun yıllardan beri Ağrı - İskenderun kuşağında ve sınır boyunca 15 km. derinliğindeki bir kuşağın her yıl periyodik olarak aşılanmasına rağmen, bu kuşaktan geçmemiş, hastalık doğrudan ithal edilen, sınır ticareti yoluyla ithal edilen hayvanlar vasfıyla yurdumuza girmiştir. Sonuç itibariyle bizi yaralamıştır, ama ihracatımızı, özellikle tarım ürünleri ihracatını, gerek AT, gerekse diğer ülkeler açısından önlememek, engel olunmamasını sağlamak gibi bir sebeple hadise yerinde kapatılmaya çalışılmıştır. Ancak, kontrol altında tutmak imkânı bizim bakanlığımızın elinde bulunmadığı ve onu da sağlayamadığımız için bu noktaya gelinmiştir. Fakat, bu alınan tedbirler sonucu ne aşı üretiminde, ne aşı sevkiyatında, ne aşılama programında en ufak bir eksiğimiz yoktur. Hadisenin önü tutulmuştur. Aşının normal periyodu 15 günlük bir süreye ihtiyaç göstermektedir. Netice itibariyle, ümit ediyorum ki, Türkiye 15 gün sonra sığır vebası gibi bir tehlikeyi bertaraf etmiş olacaktır.

Bunu, tartışmanın bir ilavesi değil, ancak konunun bir açıklaması olarak sizlere sunmak istedim, bilmenizi istedim. Çünkü hepimizi yaralamıştır, asıl bizi yaralayan, hayvan hareketlerini kontrol altında tutarken, bizim dışımızda gerekli tedbirlerin alınamamış olduğunu ifade etmektir. Bunu büyük bir üzüntüyle söylediğimi bilhassa belirtmek istiyorum.

III. OTURUM
OLANAKLARI ve SORUNLARIYLA
GIDA İHRACATI

Başkan :

Dr. Namık Kemal KILIÇ
Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarı

Bildiriler :

Pazarlama Teknikleri Açısından Gıda Sanayii

Fahrettin OTLUOĞLU
MEYNA Tarım Ürünleri San. ve İhr. Aş. Genel Müdürü

Gıda İhracatında Alternatif Pazarlar

Doç. Dr. Ahmet ŞAHİNÖZ
H. Ü. İkt. ve İdr. Bil. Fak.

Tartışmalar :

Ali AKMAN
Golden - Erzu - Akman A. Ş. Y.K.B. Vekili

Ar. Gör. Mevhide MEŞHUR
A. Ü. Ziraat Fak. Ekonomi Blm.

Prof. Dr. Ünal YURDAGEL
Ege Ü. Müh. Fak. Gıda Müh. Böl.

NOTICE

THE BOARD OF DIRECTORS OF THE
AMERICAN RED CROSS

MEMPHIS, TENN.

FOR THE PURPOSES OF THE
AMERICAN RED CROSS

MEMPHIS, TENN.

THE BOARD OF DIRECTORS OF THE
AMERICAN RED CROSS
MEMPHIS, TENN.

FOR THE PURPOSES OF THE
AMERICAN RED CROSS
MEMPHIS, TENN.

MEMPHIS, TENN.

FOR THE PURPOSES OF THE
AMERICAN RED CROSS

MEMPHIS, TENN.

FOR THE PURPOSES OF THE
AMERICAN RED CROSS

PAZARLAMA TEKNİKLERİ AÇISINDAN GIDA SANAYİİ

Fahrettin OTLUOĞLU

Meyna

GİRİŞ :

Pazarlama en kısa tarifiyle tüketicinin satın almak istediği ürün ve/veya hizmetin tüketicieye tanıtılması, duyurulması, ulaştırılması ve sunulmasıdır. Bu hizmetin başarısı doğru ürün ve/veya hizmetin, doğru yerde, doğru zamanda, doğru kişilere doğru doz ve miktarda sunulmasıdır. Yaygın pazarlama tanımlamasında pazarlamanın üretim ve tüketim arasında ürün ve bilgi akışını sağlayan köprü görevi gördüğüne işaret edilir. Bu tanım pazarlama bilincinin ve işlevinin ilk evrimi için doğrudur.

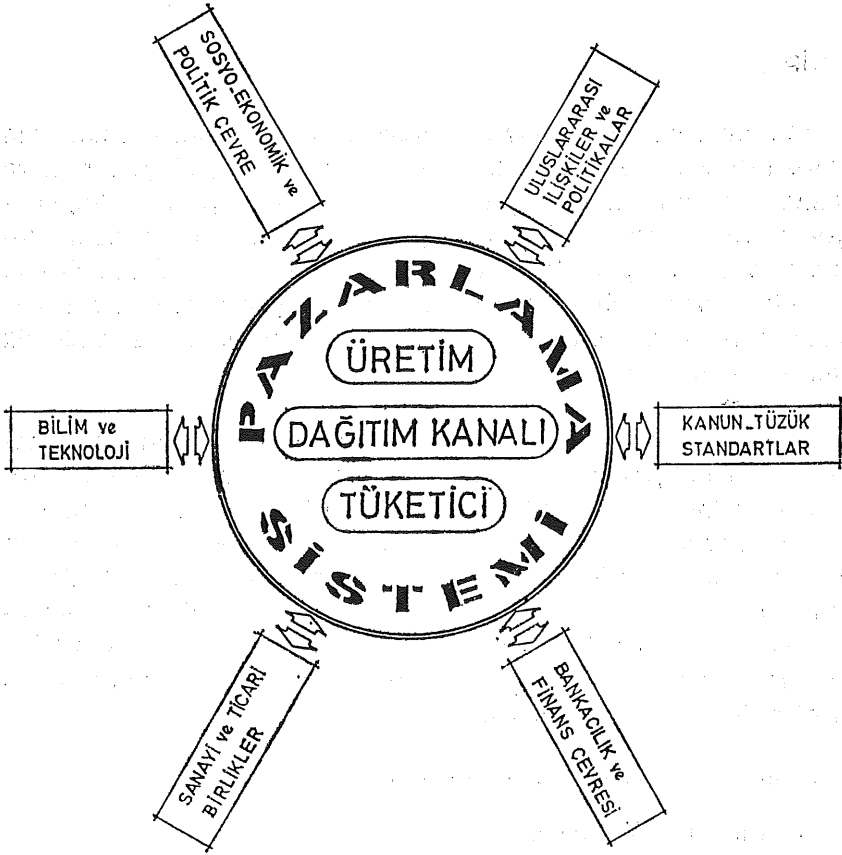
Bugün pazarlamanın konusu salt ürün ve bilgi akışını sağlamanın ötesinde gelişmiştir. Pazarlama; üretim, dağıtım ve hatta tüketim sistemlerinin uyum içinde etkileşimlerini koordine eden, yöneten, yönlendiren faaliyet haline gelmiştir. Artık pazarlama üretim, dağıtım ve tüketim alt sistemlerini kucaklayan bir bütündür. Bu bütünlü etkileşim içinde olan yan ve alt sistemler vardır. (Şekil 1) Yekdiğerinin özellikleri, gelişmişliği, beklentileri, kabiliyet, güç ve imkânı diğerini etkiler, şekil ve yön verir. Bu etkileşim sistem içerisinde ürün ve bilgi akışı ile sağlanır. (Şekil 2).

Pazarlama işlevinin yerine getirilmesinde;

- Ürün/hizmet seçimi,
- Ambalaj/paketleme,
- Fiyatlandırma,
- Promosyon (Tanıtım)

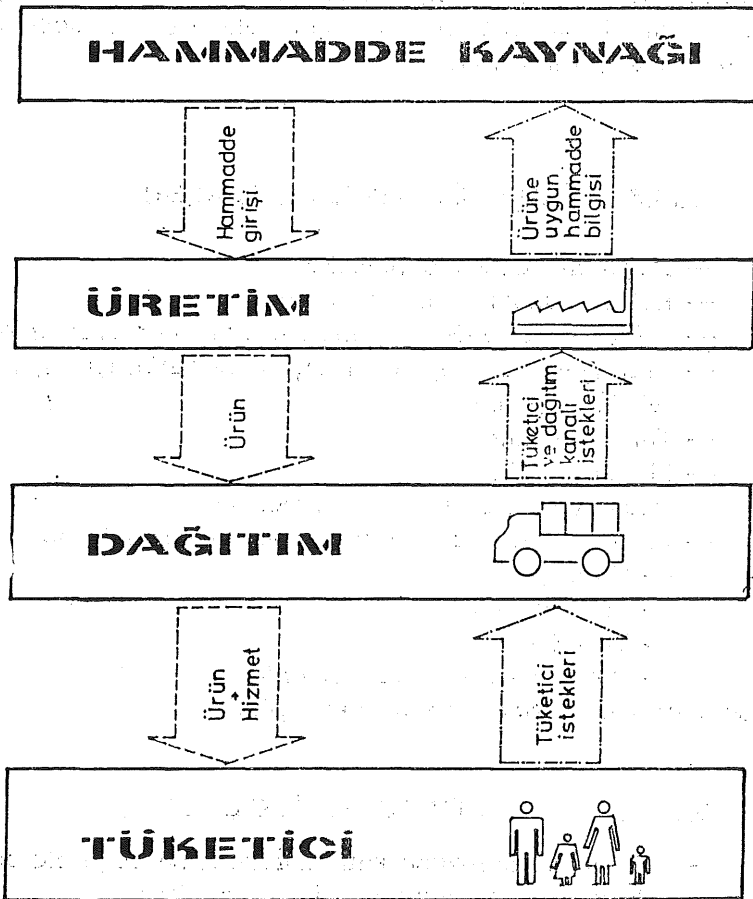
teknikleri kullanılır. Pazarlama teknikleri uygulama sahası içindeki ürün özellikleri, üretim teknolojisi ve gelişmişliği, finans ve banka

PAZARLAMA SİSTEMİNİN ALT VE YAN SİSTEMLER İLE BAĞLANTISI

Şekil : 1

PAZARLAMA SİSTEMİNDE ÜRÜN ve BİLGİ AKIŞI

Şekil : 2

sistemi ve imkanları, dağıtım sistemi, sosyo - ekonomik ve politik çevre, Uluslararası ilişkiler ve politikalar, gıda ile ilgili Kanun ve Tüzükler ve standartlar, ticari ve sanayii Birlikler, tüketici profili ve beklentileri ile şekillenir ve anlam bulur. Bir başka ifadeyle, genel teknikler uygulandıkları pazar nitelik ve niceliğine göre özel uygulamalar gerektirir, özel boyutlar kazanır.

Tarım ve gıda sektöründe pazarlama tekniklerinin önem, boyut, uygulama özellikleri ve ürün hizmete etkilerini doğru anlayıp, yorumlayabilmek için bütünü oluşturan sistemlere bu sektörün perspektifinden bakmak gerekir.

Tarım ve gıda sektörünün pazarlama tekniklerini incelemeye almadan önce ürünün genel özelliklerini bilmekte ve üretim, tüketim ve dağıtım sistemlerini, bu sistemleri etkileyen sistemlerle birlikte incelemekte yarar vardır.

TARIM ÜRÜNLERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ :

- Doğadan etkilenme yüksektir.
- Kalite/Standart kontrolü zordur.
- Ürün tüketiciye dek yaşamına devam eder, ürün ömrü kısadır.
- Ürün işleme ve depolama, taşıma her ürün için ayrı şart, ayrı teknik gerektirir.
- Talep esnektir.
- Fiyat esnektir.
- Satış fiyatına alıcı piyasası hakimdir.
- İnsan sağlığını doğrudan etkiler, bu nedenle de
 - Üretici,
 - Pazarlamacı,
 - Tüketici,
 - Devlet ve Kamu Kuruluşları'na,doğrudan veya dolaylı sorumluluklar yükler.

GIDA MADDELERİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ :

- Ambalaj ve koruyucu katkı maddelerine bağlı olarak kısa ve orta vadeli ömürlüdürler - kullanım süreleri kısıtlıdır.
- Depolama ve sevkiyat şartlarından etkilenirler.

- Talep esnektir.
- Fiyat esnektir.
- Alıcı piyasası hakimdir.
- İnsan sağlığını doğrudan etkiler. Bu nedenle de;
 - Üretici,
 - Pazarlamacı,
 - Tüketici,
 - Devlet ve Kamu Kuruluşları'na,doğrudan veya dolaylı sorumluluklar yükler.

ÜRETİM SİSTEMİ :

Üretim sistemini pazarlama teknikleri açısından incelediğimizde şu tesbitleri yapmaktayız :

Gıda Sektöründe üç tür üretim vardır :

- a) Tarım ürünlerini yetiştirme,
- b) Tarım ürünlerini temizleme, boylama, ömrünü uzatıcı işlem- den geçirme, ambalajlama,
- c) Tarım ürünlerini tek başına veya başka tarım ürünleriyle bir- likte, ara madde veya ana hammadde olarak, fiziki ve kim- yevi işlemlere tabi tutarak tat, lezzet ve görüntü farklılaşma- sına maruz bırakarak nitelik ve niceliği farklı bir ürün ya- ratmak.

Her üretim safhası ayrı bir teknoloji kullanır. Teknoloji seçimi, gelişimi, kullanımı ürün nitelik ve üretim niceliğine göre şekillenir. En gelişmiş ve en hızlı gelişen üçüncü tür üretim teknolojisidir. Kat- ma değeri yüksektir.

Bu sektörde rekabet ve tüketici beklentileri nedeniyle, ürün fark- lılaştırılması veya ürün yenileme gereği çok yoğundur. Pazar ve re- kabetin şartlarına göre;

- Aynı üründe kısmi nitelik/nicelik farklılaştırması,
 - Marka farklılaştırması,
 - Yepyeni tamamlayıcı veya ikame ürün üretilmesi,
- düşünülür.

Pazarlama tekniği bu olmakla birlikte, çağımız pazar şartları, ZAMAN ve ZAMANLAMA'ya çok dikkat edilmesini gerektirmekte:

Ürün farklılaştırması veya yeni ürün lansmanına karar vermek kadar uygulamanın zamanlaması çok önemlidir. Üretim pazardan gelecek bilgilere çok duyarlı ve hazırlıklı olmalı, ZAMANI kaçırmamalıdır. Bunun için üretici aynı zamanda araştırma - geliştirmeci olmalı, devamlı pazar ve teknoloji bilgileriyle donatılmalı ve üretirken araştırıp, geliştirmelidir.

İşletme organizasyonu zamanlamayı kaçırmamak için bu iki işlevi iç içe götürecek şekilde düzenlenmelidir. Bu iç içeliğin bir nedeni de tat, lezzet, renk, tazelik, dayanıklılık gibi kavramların soyut olup, gıda ürünlerinin önemli özelliklerini oluşturmasıdır bu konularda pazar bilgilerinin aktarılması esnasında önemli kayıplar veya yanlış anlatımlar olur; bu nedenle üretici birimin bir yandan pazar nabzını elinde tutması diğer yandan ürün geliştirmesi çok önemlidir.

Pazarlama açısından üretim safhasındaki bir önemli konu da toplum sağlığı bilinci ve kalite kontrol sorumluluğudur. Bu iki konu pazarlama tekniği açısından önemli olduğu kadar kamu ve toplum zorlamasının da (Gıda ile ilgili Kanun ve Tüzükler) gereğidir.

Maliyet ve fiyatlandırma birbirinden ayrılması mümkün olmayan, genel görünüşü iki ayrı analitik işlem. Ancak artık bu işlem $2+2=4$ eder demekten uzak. Maliyet ve fiyat analizlerine görünmeyen işlem, fayda ve zararlar ile şirket politika ve stratejilerini de kattığımızda başlangıçta salt rakamsal analiz soyut boyutlar da kazanmakta, $2+2$ 'nin neticesi 4 altı veya üstü olarak da sonuçlanabilmekte. Fiyat, maliyet artı kârı yansıtabilir veya yansıtmayabilir. Ancak faaliyetler bütünü ve planlanmış zaman süreci içinde işletmelerde pek tabii ki hedef kârdır.

TÜKETİM SİSTEMİ :

Pazarlama tekniklerinin kullanımının ve boyutlarının şekillendirilmesinde en önemli ve dikkatle izlenmesi, yorumlanması gereken ve günümüzde üretimi yönlendiren tüketici sistemidir.

Gıda Sektörü'nde tüketici sistemini incelediğimizde, şu önemli tesbitlerle karşılaşmaktayız :

— Sürekli gelişen harcama imkanı

İnsanların gelir ve yaşam düzeyi arttıkça öncelikle gıda harcamaları artmakta. Gelir düzeyi geriledikçe de en son ke-

sintiye uğrayan harcama kalemi gıda olmakta. İnsanlar ye-me - içme alışkanlıklarını çabuk elde etmekte.

— Artan kalite ve fiyat bilinci

Eğitim, iletişim, görgü, gelir düzeyi ve rekabet arttıkça, tüketicinin kalite bilinci gelişmekte ve daha fazla fiyat - fayda analizini yapar duruma gelmekte; ödenecek fiyata en iyi kalite arayışı tercihi başlamakta. Tüketicinin gelişen bilinci, artan rekabet şartları sonucu üretim ve dağıtımda maliyet hassasiyeti ve gelişen toplumsal sorumluluk üretimden tüketime her kademede kalite ve fiyat hassasiyetini devamlı geliştirmektedir.

Nihai ürün kalitesi ara ve ham ürün kalitesine tamamen bağımlıdır. Ayrıca ara ve ham ürün kalitesi işletme rantabilitesi yanında fire ile de maliyeti etkileyen önemli bir faktördür. Dolayısıyla kalite ve fiyat üretimden tüketime her aşama önem kazanmaktadır.

— Yeni tat ve lezzet arayışı:

Genel insan yapısı iyiyi, güzeli, değişikliği ve daha üst statü göstergesi olacak ürünleri arar. Tüketici, eğitim ve gelir düzeyi arttıkça, turizm ve medialarla artan Uluslararası ilişki ve iletişimlerin sonucu yeni tat ve lezzetlerle tanışmakta, sonuçta bu ürünleri ister ve arar duruma gelmektedir. Gelişen toplumlarda yerel tat ve lezzetin yanında değişik ülkelerin yemeklerinin sunulduğu restoranlar ile marketlerin rafalarına giren değişik ülkelerin ürünleri buna güzel bir kanıttır.

— Değişen yaşam tarzı;

Endüstrileşen toplum, aile fertlerinin tamamının çalışması, yeni tat ve lezzet arayışı, sağlıklı yaşam bilinci ve mutfaktaki teknolojik gelişme tüketicinin istek ve tercihlerinin değişimine neden olmaktadır.

Formal yemek tarzı azalmakta, hafif, ayaküstü, yemek arası «atıştırma» ve çabuk hazırlanan yemek tarzı artmaktadır. Dışarıda yemek alışkanlığı artmaktadır. Düşük kalori, kolestrolsuz, vitamin ve mineral zengin ve naturel ürünler aranmaktadır.

— Sağlık bilinci artmakta;

Eğitim düzeyi ve rekabet sayesinde sunulan ürün çeşidi arttıkça tüketici tercihinde sağlıklı ürün bilinci artmakta; sağlığa daha az zararlı ve doğal ürün tercihi başlamakta.

— Albenisi yüksek, koruyucu ve enformatif ambalaj;

Tüketici, albenisi yüksek ambalaj yanında aldığı malı yeterli süre koruyan, ambalaj kalıntısı olarak dert çıkarmayan, tekrar kullanım imkanı olan, dağıtım, stoklama ve teşhirde kolaylık ve ekonomi sağlayan, ve azami bilgi içeren ambalaj aramakta; ürünü almadan önce bilgilenmek ve birçok çeşit ve marka arasından tercihinin sağlıklı yapmak arzusunda-
dır. Ürün ambalaj albenisi ile ilgi çeker, tüketiciyi ambalaj üstü ürün bilgisi ile fayda - fiyat analizine ve alım tercihinin yöneltir.

— Teminde süreklilik ve kolaylık;

Gıda pazarlamasında bu faktör çok önem kazanmaktadır. Gıda maddeleri sürekli tüketilen ürünlerdir. Bu nedenle arz da sürekli olmak durumundadır. Çok alternatifli rekabet pazarında mal arzında süreklilik önem kazanır. Dar pazar ekonomisinin hakim olduğu dönemlerde sezona bağlı ürünler yalnız sezonda aranır ve kullanılırken, bugün bu durum değişmiş ve gelişen Uluslararası ticaret ve değişik coğrafi bölgelerden mal temini ve gelişmiş stoklama imkanı tüketiciye her an her yerde aradığını bulma imkanı sağlamıştır. Pazarlamada bu imkanı sağlayan kuruluş ve markalar avantaj sağlamaktadır.

Süreklilik kadar yeterince arz da önemlidir. Yeterlilik pazara sunulan miktar kadar ambalaj büyüklüğünde de önemlidir. Özellikle gıda tüketicisi teminde süreklilik ve kolaylık arttıkça, ekonomik paketlere yönelmektedir.

Tüketicinin en yakın, en rahat satış noktasından alım yapması nedeniyle, ürünün o noktada sürekli ve yeterince bulunması esastır.

Süreklilik ve kolaylık marka patronajı kadar alışkanlığı da sağlayan faktörlerdir.

Bu faktör sağlanamadığı takdirde üretici markasız, program-siz, gelecekte güvensiz, aracıya ve/veya fason üretime mahkum bir üretici durumundan kurtulamaz.

Kimse yağmur yağdı, don oldu, grev çıktı, yangın oldu gibi zorunlu sebeplerle dahi temin sürekliliğindeki aksamaları tolere etmemektedir. Bu nedenledir ki üretimi kontrol altına tutulamayan ürünlerde alternatif coğrafi bölgeler ve üreticilerle problemleri ortadan kaldırma hizmeti veren pazarlama birimleri önem kazanmaktadır. Tarım ve bazı gıda ürünleri gibi üretimi sezonluk ürünlerden oluşan üreticilerin bu tür pazarlama birimleriyle entegre olması kaçınılmazdır.

DAĞITIM KANALLARI SİSTEMİ :

Pazarlama sistemi içinde ürünün tüketiciye ulaştığı yola dağıtım kanalı, araçlara da yaptıkları işlev, verdikleri hizmet ve üstlendikleri sorumluluk ve kuruluş şekillerine göre tüccar, kooperatif, toptancı, distribütör, komisyoncu, ihracatçı, sermaye şirketi, dükkan, market, perakende mağazalar zinciri gibi isimler verilmektedir.

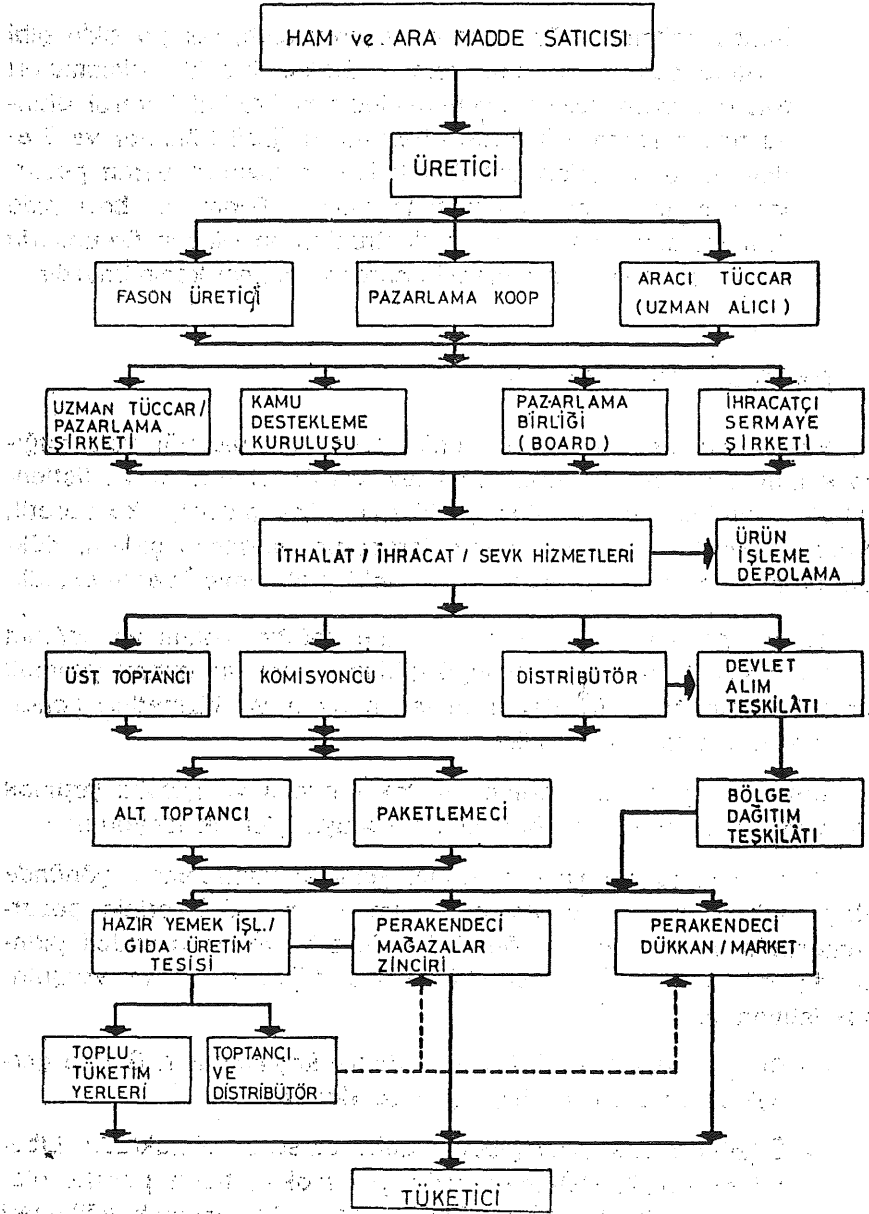
Tarım ürünleri ve gıda maddelerinde dağıtım kanalı ve dağıtım araçları Şekil 3 ve 4'de görüldüğü gibidir. İç ve dış ayırımı yapmak istersek, ihracat faaliyetlerini üstlenen birim ve hizmetleri kanaldan ayıklayamamız yeterlidir.

Burada dağıtım araçlarının tek tek tanımını ve işlevini yapmak istemiyorum. Bence daha önemli bir konuyu işlemek istiyorum :

Dağıtım kanalının ve araçlarının yeniden yapılanması yönünde dünyadaki gelişmelere değinmek; tarım ve gıda ürünlerinin pazarlanmasında özel ve kamu yöneticilerinin orta ve uzun vadeli planlarında dikkat etmeleri gerektiğine inandığım noktaları vurgulamak istiyorum.

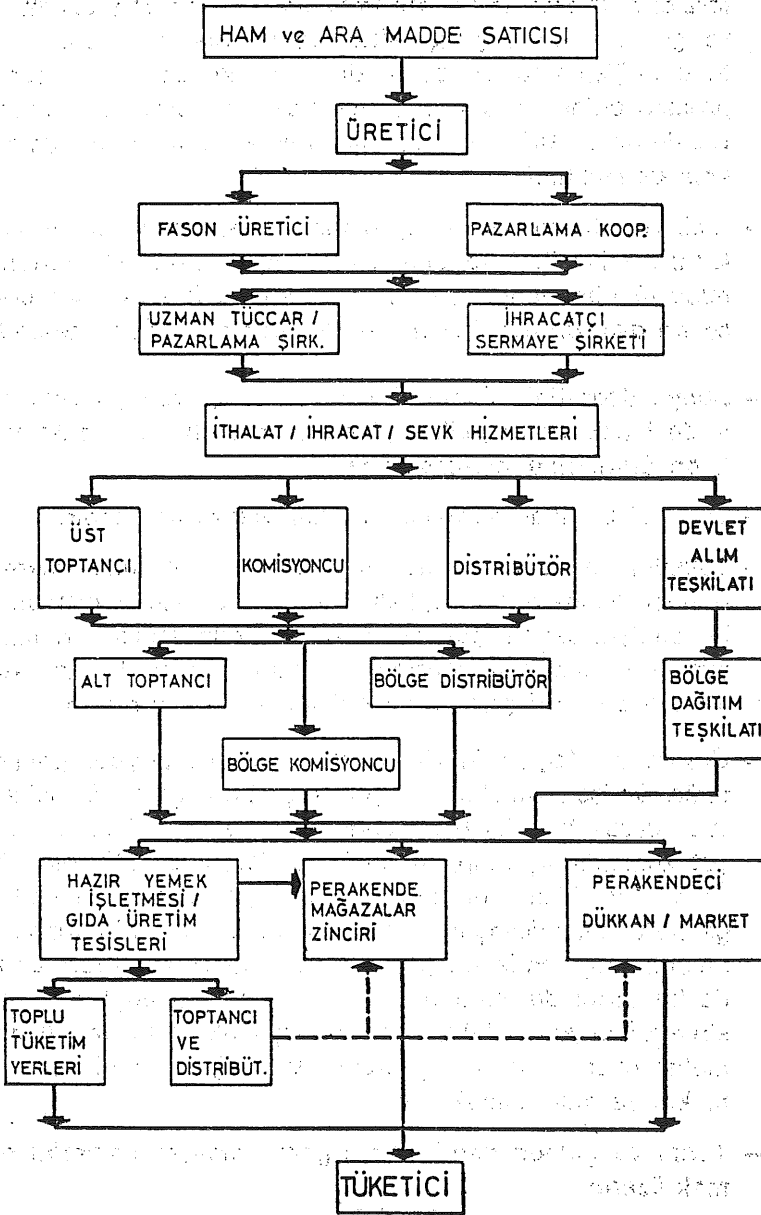
- Dünya giderek «Tek Pazar»a doğru koşmaktadır. Bugün gerçekleşmiş olan «Birleşmiş Pazar»lardır.
- Ülkelerarası sınırlar giderek daha az sorun olmaktadır. Liberal ekonomik sistemler hızla yayılmakta, buna paralel olarak, aynı hızda olmamakla birlikte, korumacılık eğilimleri azalmaktadır.

YARIM ÜRÜNLERİ (Yaş ve Kuru) DAĞITIM KANALI

Şekil : 3

GIDA MADDELERİ DAĞITIM KANALI

Şekil : 4

- İletişim sınır tanımamaktadır. Çağımıza ismini veren elektronikteki hızlı geometrik değişim tüm Dünya ile iletişim kurma imkanını vermiştir. İnsanlar devamlı daha iyi yaşam tarzlarını izlemekte ve özenmektedir. İnsanların eğitim, bilgi ve görgüleri hızla gelişmekte, bunun sonucu olarak yaşam tarzı değişmekte ve beklentileri artmaktadır. Uluslararası promosyonlar önce potansiyel pazar yaratmakta, sonra da Uluslararası şirketlere tüketici talebi ile sınırları aşma imkanı vermektedir.
- Hızlı ve kitle ulaşımı gelişen turizm ile, toplumlar ve kültürler arası ilişkileri ve etkileşimleri arttırmaktadır. Bunun sonucu tüketici yeni tat, yeni lezzet edinmekte ve evine dönünce de aynı ürünün kendisine ulaştırılmasını beklemektedir.
- Dünya ticaretinin önemli bölümünü oluşturan gelişmiş ülkelerde harcanabilir gelirin giderek artan bölümü gıda ve ihtiyaç ürünlerine ayrılmaktadır.
- Tüketici teminde süreklilik ve kolaylık aramaktadır.
- Tüketici ve Kamu kuruluşları giderek daha fazla çevre korumacı olmakta ve sağlıklı gıda ürünü bilinci artmaktadır. Bu değişimler ve gelişmeler gıda üreticilerinde önemli boyut değişikliklerini getirirken, sektörümüzün dağıtım kanallarında da şu değişiklik ve gelişmeler gözlenmekte :
- Üretim ve dağıtımda Uluslararası hizmet boyutu gelişmektedir. Gelişen Uluslararası pazar şartları (gerek ürün/hizmet tarzı gerek tüketici bilinçlenmesi) rekabete Uluslararası boyut kazandırmış olup, tüketici isteklerini (özelliği olan butik ürünler ve hizmetler hariç) küçük işletmelerle karşılamak giderek imkansızlaşacaktır. Özellikle tarım ürünlerinde üretimden perakende mağazalar zincirine kadar (bazı ürünlerde bu aracı da içine alarak) entegrasyon oluşturan Global şirketler veya bu bütünlüğü sağlayacak uzun vadeli anlaşmalar üzerine kurulmuş üretim ve dağıtım modelleri gelişmekte ve etkili olmaktadır.
- Tarım ve gıdada gerek temin gerek maliyet risklerini azaltmak üzere;

- Faaliyetlerde entegrasyon,
- Uluslararası boyut,
- Alternatif kaynak - alternatif pazar

politikaları Global şirketlerin gereğini arttırmakta ve bu yönde «şirket evlenmeleri» ve «şirket fizyonları» ile önemli gelişmeler gözlenmektedir. Dağıtım kanalında büyük araçlar küçük araçları ezmektedir.

- Tüketici ile direkt ilişkide bulunan perakendeci birimler, tüketicinin beklentilerine uygun olarak hizmet verebilen kuruluşlar tüketici için satınalma kaynağı olarak önem kazanmaktadır.
- Programlı ve sürekli ürün temini,
- İstenen kaliteyi sağlama,
- Stok riskini taşıma,
- Satınalma finansmanı,
- Satılan malı temin veya malın satılmasını temin,
- Geniş ürün paketi ile hizmet,
- Eşit veya benzer kalite ve nitelikte en uygun fiyatı temin,
- Mal bilgisi eğitimini sağlama,
- Teşhir ve promosyona destek,

Perakendeci aracın pazarlamadan beklentilerini oluşturmaktadır. Perakendeci seviyesinde zincir mağazalar, büyük ihtisas mağazaları, hipermarket ve alışveriş merkezleri perakendeci boyutunu büyütülmektedir. Bu büyük ve güçlü perakende satış araçları büyüklüklerinin ve rekabetin satınalma avantajlarını kullanarak tüketiciye bol çeşit, sürekli temin, kalite garantili markalı ürün, eş kalitede ucuz ürün ve sürekli ucuzluk kampanyaları ile gerçek hizmet verebilmektedirler. Böylece bu büyük mağazalar dağıtım kanalı araçlarına ve üreticilere tüketici ve kendi isteklerini dikte ettirebilen büyük dağıtım araçları olmuştur. Bunun sonucu olarak, bu büyük oyuncuların yukarıda saydığım isteklerini yerine getirebilecek ve güvenilir hizmet sunabilecek dağıtım araçları gerekmiştir.

Pazarlar birleştikçe ve perakende mağazalar zincirleri güçlendikçe üretici ile perakendeci arasındaki küçük oyuncular saf dışı kalıp, hem üreticiye hem perakendeciye hizmet sunabilen büyük oyuncular kanala yerleşecektir.

- Dün ihracaatımızı arttırmak için ülke sınırlarını aşma sorununumuz vardı; Bugün «Birleşmiş Pazar» sınırlarını aşmamız ve bu pazarların üretici ve pazarlamacılarına sunduğu ortak teşvik ve korumalara karşı rekabet yapma sorununumuz vardır.
- Son yıllarda yaşanan Dünya politikasındaki umulmadık değişiklikler tüm Dünya üreticilerinin ve pazarlamacılarının işta-hını kabartan yeni pazarları Uluslararası ticaretin gündemi-ne getirmiştir. Bu pazarlardan pay almak arzusu büyük bir yarış başlatmıştır.
- Uluslararası ticaret koşulları boyut ve şekil değiştirmekte. Özellikle gelişmekte olan ve/veya ödeme sorunu olan ülke-lerle ticarete çok boyutlu ticaret önem kazanmakta. Şöyle ki; ürün karşılığı, ürün alan, bu ürünü pazarlayıp nakit yaratan veya ürün karşılığı yatırım projesi finanse edebilen çok boyutlu ticaret modelleri oluşmakta. Bu modellerin iş-lerliğini sağlamak üzere Devletlerarası ikili anlaşmalar ve/veya şirketler arası konsorsiyumlar oluşmakta. Tarım ve gı-da ürünlerinin pazarlanmasında bu ticari teknikler giderek önem kazanmakta, yeni pazarlardan pay kapmada önemli bir araç olmaktadır.

PROMOSYON :

Promosyon pazara sunulan ürün/servisi tanıtmaya, özendirme, öne çıkartma ve sonuç olarak tüketicinin ürün/servisi satın alma isteğini oluşturmaktadır.

Özellikle gıda sektöründe promosyon çok önemli bir pazarlama tekniğidir. Zira rekabetin çok yoğun olduğu bu sektörde ürünü ta-hitma, özendirme, öne çıkartma ve istenmesini sağlama

- Sürümünün arttırıp, maliyeti azaltma,
- Rafta kalış süresini azaltma,
- Yeni ürüne zemin hazırlama,

bakımından önemlidir. Tüketici kalite, sağlık ve teminde süreklilik gibi konularda güvenilirlik öğelerini marka ile özdeşleştirebilmekte-dir. Tüketici bu konularda güvendiği markaların arkasından gitmek-te ve güvendiği marka tarafından sunulan her ürüne, en azından de-neme alım aşamasında, koşulsuz ilgi duymaktadır.

Daha sonra ilginin devamı ürünün verdiği tat, lezzet, yaşam tarzına uygunluğu ve neticede fayda - fiyat analizinin sunucuna bağlı olmaktadır. Bir başka deyişle, marka bilincini mamul bilinci takip etmektedir. Marka bilincinin yerleşmiş olması mamul bilincini pozitif etkilemekte, tüketici bu konuda şartlanmış ve önyargılı düşünülebilir. (Bu noktanın doğruluğu birçok değişik üründe markanın tat/lezzet/kullanım testi (blind test) yapılarak kolaylıkla belirlenebilir.)

Dünya pazarlarının birbirine yaklaşması, birleşmesi, ekonomik topluluklar kurulması, siyasi duvarlarla birlikte Gümrük duvarlarının da yıkılmaya başlaması iş hayatında yatırımcıları ve iş adamlarını Uluslararası düşünmeye yönlendirmektedir.

Özellikle gıda sektöründe Uluslararası birleşme ve bütünleşmeler için doğal gereği olarak artmakta; bu nedenle de Uluslararası promosyon önem kazanmaktadır. Küçük düşünen ve ülke sınırları ve/veya bölgesel düşünmeye alışmış kuruluşların en kısa zamanda karşılaşacakları çok önemli sorun Uluslararası rekabettir.

PAKETLEME (AMBALAJ) :

Gıda Ürünün tüketiciye ulaştırılmasında ambalaj;

- Koruyucu,
- Taşıma ve stoklamayı kolaylaştırıcı,
- Gelişen mutfak alet ve ekipmanlarının kullanımına uyum sağlayıcı,
- Ürünün kullanımından sonra ambalajından kolayca kurtulabilir ve başka amaçlar için kullanılabilir olması,
- İnsan sağlığına zarar vermemesi,

gibi fiziki özellikleri yanında,

- Albeni,
- Ekonomik boyut,
- Ürün bilgisi,

gibi soyut ve somut promosyon işlevlerini de yerine getirmelidir.

Ambalaj maddelerinin gelişmişliği ekonominin, tüketicinin yaşam tarzının ve bilincinin, üretim teknolojisinin, üretici bilincinin ve toplumsal sorumluluğunun gelişmişliğine bağlıdır. Uluslararası pa-

zarların ve rekabetin gelişmesine paralel olarak ambalaj da pazarlamada giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

Bugünkü şartlar yerine içinde bulunulan pazardan daha çok gelişmiş pazarlardaki şartları düşünerek ambalaj dizayn etmek ve kullanmak, ambalajı Uluslararası boyutla düşünmek işletmelerde hedef olmalıdır. Her pazar için ayrı ambalaj yerine mümkün olduğunca «tek ambalaj - her pazar» ilkesi benimsenmelidir.

Gıda sektöründe ambalajın ürünün kendisi kadar önemli olduğu unutulmamalıdır. Birçok ürün ambalajı ile öne çıkar. Birçok üründe ambalaj ürünün kendisinden daha pahalıdır.

FİYATLANDIRMA :

Özellikle tarım ürünlerinde fiyatlara pazar hakimdir. Pazardaki arz/talep dengesi fiyatı belirler ve üretici ve/veya pazarlamacı bu fiyatlara uyar. Fiyatın tüketicinin kabul edebileceği seviyenin üzerinde artması durumunda ikame ürünler devreye girip, fiyatı dengeler. Tarım ürünlerinin bu özelliğindedir ki pazarlama teşkilatları tüketici ve üretici arasında fiyatlandırmada önemli rol oynar ve aynı zamanda önemli bir risk üstlenir.

Tarım ürünlerinin gerek alımında gerek satımında fiyatlandırmaya esas olan faktörler şunlardır :

- Rekolte,
- Ürün kalitesi,
- İkame ürünlerde rekolte,
- Devlet/Birlik destekleme alım politikası ve uygulaması,
- Devlet ve Uluslararası teşvik ve/veya engellemeler,
- Stoklar (mevcut stoklar ve sezon sonu devri düşünülen stoklar),
- Don, dolu, aşırı yağmur/sel, savaş hali,
- Sosyo ekonomik ve politik beklentilerin üretim ve pazarlamaya etkileri,
- Satınlmada rekabet koşulları,
- Satışta rekabet koşulları,
- Ürünün hasat, depolama, işleme ve taşıma imkanları,
- Üretim ve dağıtım maliyetleri,

- Tüketicinin (satınalmanın) verebileceği veya vermeyi dü-
şündüğü fiyat,

Görüldüğü üzere tarım ürünleri fiyatlandırması kontrolü imkan-
sız birçok faktörün maliyete ve/veya pazara etkisi nedeniyle son
derere zordur ve yanlış karar riski yüksektir. Yukarıda saydığım
yönetim dışı faktörler yanında, fiyatlandırmada;

- Sağlıklı, doğruya yakın tahmin; bunun için,
 - Sağlıklı bilgilerin ekonometri ve istatistik bilimlerinin yar-
dımıyla doğru analiz ve sentezi,
 - Tahmini yapanların tecrübe ve sağduyusu,
- Alım ve satımda zamanlama,
- Finansman,
- Şirket gelişim politikaları da
şirket yönetiminin dikkat etmesi gerekli faktörlerdir.

Tarım ürünlerinde üretim ve pazar şartları ve fiyatlandırmanın
doğuracağı risklere karşı önlem olarak,

- Alternatif ürünler,
 - Alternatif üretim bölgeleri,
 - Üretimden tüketime entegrasyon (kontrol dışı alanların azal-
tılması),
 - Büyük miktarla pazarın büyük payını kontrol etme,
 - Tamamlayıcı ürün çeşitleri,
 - Alternatif pazarlar,
- dikkate alınmalıdır.

Fabrikasyon gıda ürünlerinin fiyatlandırılmasında maliyet bazın-
da fiyatlandırma mümkündür.

Burada fiyatlandırmayı etkileyen yönetim dışı faktörler şöyle
sıralanabilir :

- Ham ve ara maddelerin temin durumu ve fiyatı (Arzın mik-
tarı ve çeşitli alım politikasını etkiler. Özellikle hammadde
maliyetinin önemli unsur olduğu zamanlarda yeterli stokla-
ma önemli bir maliyet unsurudur.)
- Üretim ve dağıtım maliyetleri,
- Üretimden tüketime değişik kademelerdeki stoklar,
- İkame ürünlerin üretim ve stok durumları,
- Rakip imkan ve faaliyetleri,
- Uluslararası pazar ve rekabet şartları,
- Devlet teşvik ve sınırlamaları,

- Sosyo-ekonomik ve politik beklentilerin üretim ve pazarlamaya etkileri,
- Şirket beklentileri, politikaları,
- Pazar beklentileri ve,
- Tüketicinin (satınalmacının) verebileceği veya vermeyi düşündüğü fiyat.

Tarım ürünleri pazarlamasında geçerli şirket yönetiminin dikkat etmesi gerekli faktörler fabrikasyon gıda ürünlerinin fiyatlandırılmasında da geçerlidir.

Nevarki gıda ürünleri fiyatlandırılmasındaki faktörler daha fazla kontrol edilebilir olup;

- Daha uzun süre stoklanabilir olması; depolama şartlarının daha az özellik istemesi,
- Fiziki yer değiştirmede fire olasılığının çok daha az olması,
- Ürün farklılaştırması ve promosyonun fiyatlandırmaya müsbet etkisi,

tarım ürünlerine nisbeten avantajlıdır. Burada hedef tüketicinin verebileceği/vermeyi düşündüğü fiyatı saptayıp, en fazla karlılığı sağlayacak optimal üretime ulaşmaktır.

ÖNERİLER :

Tarım ve gıda ürünlerimizin pazarlamasında değişen ve gelişen pazar şartları ve pazarlama teknikleri açısından önerilerimiz şunlar olacaktır:

- Uluslararası rekabeti göğüsleyebilecek «Büyük boyutlu» üretim ve dağıtım işletmelerine yönelinmeli ve teşvik edilmelidir. Böylece rantabilite artışı,
- Kalite ve standart artışı,
- Üretimde Katma değer artışı,
- Devlet açısından kontrol artacağı için Vergi artışı, sağlanabilir.

Üretici şirketlerimizin, orta vadede, ya Uluslararası boyut kazanması ya da ihtisaslaşmış butik ürünlerine yönelmesi gerekmektedir.

- Uluslararası pazarlarda ihtisaslaşmış ve ülkemizde üretimle entegrasyonunu sağlamak amacıyla olan Uluslararası üretici/pazarlama şirketlerine kolaylıklar sağlanmalıdır.

- Özellikle tarım ürünleri pazarlanması için birçok ülkede başarıyla uygulanan ihtisaslaşmış «pazarlama birlikleri (Board) kurulmasına Devlet ve Odalar öncü olmalı, gerekli Kanun düzenlemeleri ve teşvikler sağlanmalıdır.
- Kambiyo Rejimi, tarım ve gıda ürünlerinin özelliği dikkate alınarak bu sektörün ticari faaliyetlerinde kolaylıklar içermelidir. (İhraç bedelinin belirli süreler içinde getirilmesi şartı kaldırılmalıdır.)
- «Birleşik Pazar»larda pazarladığımız ürünler için o pazarın üreticileri ve pazarlamacıları ile eşit rekabet şartları yaratılmalıdır.
- Özellikle eski Comecon Ülkeleri pazarlarına girişte Devletin ikili anlaşmalarında tarım ve gıda maddelerine barter imkanı sağlanmalıdır. Bu ülkelerle ticaretin artırılabilmesi için bu ülkelerden ham ve ara maddesi alabilecek kuruluşlar ile gıda ve ihtiyaç maddesi üreten ve pazarlayan kuruluşlar arasında ticari konsorsiyumların oluşmasına Odalar ve Devlet'in önyak olması ve teşvik etmesi gerekir.
- Üreticilerin araştırma - geliştirme faaliyetlerinin teşvik ve desteklenmesi sağlanmalıdır. Pazardan üreticiye bilgi aktarımında ve sektörün tanımında IGEME daha etkili ve faydalı olabilmelidir.
- Tarım ve Sanayi koordinasyonu mutlaka sağlanmalıdır. Sanayi ve tüketici tarım ürünleri ayrımı, buna uygun dikim alanları, amaca uygun ekim - dikim planlaması ve uygulamasının takibi özel sektörü temsilen Birlikler ve Devletçe müştereken yapılmalıdır.
- Tarıma dayalı gıda sanayii daha fazla özendirilmelidir. Ülkemizde maalesef Dünya pazarlarında rekabet edebilecek nitelikte az ürün olmakla birlikte üretim çok fazladır. Ne iç piyasa ne gıda sanayii bu fazlalığı tüketemediği için ürünü müzün büyük bir kısmı çürümekte ve atılmaktadır. Bu ürünün sanayide değerlendirilememesi yalnız üretim kapasitesi sorunu değil fakat önemli ölçüde eksik ve/veya yanlış teşvik sonucu maliyet sorunudur.

GIDA İHRACATINDA ALTERNATİF PAZARLAR

Doç. Dr. Ahmet ŞAHİNÖZ
Hacettepe Üniversitesi IIBF
İktisat Bölümü

Giriş

Bir ürün için pazar, kendisine talep olan her yerdir. Bu bakımdan dünyada ülkelerin tümü, insan yaşamında zorunlu bir tüketim maddesi olan gıda ürünlerine pazar oluşturmaktadır. Ancak, ülkeler arasında oluşan sosyo - ekonomik yapı ve beslenme biçimleri farklılığına bağlı olarak bu pazarların nicel ve nitel boyutları birbirlerinden oldukça farklıdır. Endüstrileşmiş Kuzey yarım kürede 400 \$'a yaklaşan kişi başına yıllık ortalama gıda tüketiminin Güney yarımkürede 100 \$ civarında kalması(1) ve OECD ülkelerinde alınan günlük gıda enerjisinin % 32'sini oluşturan hayvansal ürünlerin gelişmekte olan ülkeler için % 9'a düşmesi (2) söz konusu talep farklılaşmasının açık göstergeleridir.

Ülkelerin gıda pazarlarının genişliğini belirleyen iki temel unsur, nüfus ve gelir düzeyleridir. Gıda ürünlerine olan talebin kesintisiz büyümesi, bu iki unsurun bir arada ve olumlu yönde gösterdikleri gelişmeye bağlıdır. Tek başına ne nüfus hacmi ve artış hızı, ne de gelir düzeyi gıda talebini yeterince sürükleyebilir.

Eğer nüfus unsuru tek başına gıda ürünleri talebinin hacmini belirleyebilseydi, günümüzde 5 milyarı aşan toplam dünya nüfusunun % 75'inden fazlasını barındıran ve üstelik ortalama % 2,6'lık bir nüfus artışı ile toplam nüfusuna her yıl 70 milyon yeni insan katılan gelişmekte olan ülkelerin dünyanın en büyük gıda pazarları olması gerekirdi. Gerçekte bu ülkeler dünyada ihrac edilen toplam gıda ve tarım ürünlerinin sadece 1/4'üne pazar olabilmektedirler.

Oysa dünya nüfusunun sadece % 6'sını bünyesinde toplayan AT, dünya gıda ve tarım ürünleri ithalatının % 20'sinden fazlasını gerçekleştirmektedir. AT'nun da içinde bulunduğu endüstrileşmiş ül-

(1) World Food Report 1984. FAO, Roma, s. 15.

(2) La cinquième enquête mondiale sur l'alimentation 1987. FAO, Roma.

kelerle gelişmekte olan ÷lkeler arasında gıda pazarları yönünden ortaya çıkan hacim farkı, elbette ki gelir farklılaşmasından kaynaklanmaktadır. Kişi başına düşen ortalama yıllık GSMH AT ÷lkelerinde 15.000 \$'ın üzerinde bulunurken, Güney Yarımkürede bu rakamı 1.000 \$'ın üzerine yükselten ÷lkeler kendilerini şanslı kabul etmektedirler(3). Üstelik bu ÷lkeler, kullanılabilir sınırlı gelirlerinin çok önemli bir bölümünü, örneğin diş gelirlerinin % 50'sinden fazlasını yıldan yıla çığ gibi büyüyen diş borçlarının geri ödenmesine ayırmak zorundadırlar.

Kısacası gelişmekte olan ÷lkelerin şu an içinde buldukları mali ve ekonomik durum, açlık ve eksik beslenmeden kaynaklanan büyük gıda gereksinimlerine karşılık, onların bugünden yarına gıda ürünleri diş alımlarını arttırmalarına engeldir. Yüksek gelir sahibi endüstrileşmiş ÷lkelerde gıda pazarlarındaki büyüme, gıda tüketiminde doyum noktasına ulaşılması ve nüfusun çok yavaş artması sonucu oldukça sınırlı kalmaktadır. Bir başka deyişle, gelişmiş toplumlarda gelir'in talep esnekliği oldukça katıdır ve gelir artışları gıda ürünlerine olan talebe çok az bir oranda yansıyabilmektedir.

Bu koşullarda önümüzdeki yıllar için, dünya gıda pazarlarında genel bir sıçrama beklemek çok fazla iyimserlik olur. Buna karşın, dünya gıda ticaretinde 1980'li yılların başında yaşanan duraklamaya benzer bir duraklama yaşanabilir. Çünkü, 1990 yılı sonunda Brüksel'de yapılan 5 yıllık Uruguay round'un son toplantısında tarım ürünleri diş ticareti konusunda taraflar arasında bir uzlaşmaya varılamaması, tarım fazlası veren ÷lkeleri daha fazla korumacı politikalara yöneltebilir.

Dünya gıda ihracatı ve ticaret kutupları.

1970'li yıllarda petrol bunalımının etkisi ile dünya ticaretinde bir daralma gör÷lmele birlikte II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, genel dünya ticaret hacminde önemli artışlar gör÷lmüştür. Miktar olarak yılda ortalama, 1950 - 60 döneminde % 6,5, 1960 - 70 döneminde % 8 ve 1970 - 80 döneminde % 5,5 oranında(4) genişleyen dünya ticareti, 1980'li yılların başında önemli bir durgunluk, hatta daralma

(3) Bilan éconoiqne et social 1990. Le Monde, 1991, Paris.

(4) L.A. WOLFE: «L'évolution du commerce international depuis 1990» in Bulletin du FMI, Washington, 20 Aralık 1982.

dönemi yaşadıkdan sonra 1986'dan itibaren yeniden büyüme sürecine girmiştir.

Ticaretin genelinde olduğu gibi, gıda ve tarım ürünleri dış ticareti de 1980 öncesini kapsayan otuz yıllık dönemde çok önemli gelişmeler kaydetmiştir. 1970 yılı başında 50 milyar \$ düzeyine ulaşan dünya gıda ihracatı, 1975 yılında 130 ve 1980 de 244 milyar \$'a yükselmiştir. Yani on yıl içerisinde dünya gıda ve tarım ürünleri ihracatı yaklaşık beş kat artmıştır.

1980'li yılların başı, dünya genel ticaretinde olduğu gibi gıda ürünleri için de durgunluk ve daralma dönemi olmuştur. 1981 yılında yaklaşık olarak bir önceki yılın düzeyini koruyan gıda ihracatı, 1982 yılında % 13 gerileyerek 214 milyar \$'a inmiştir. Böyle bir gerileme, son otuz yıllık dönemin ilk gerileme olayıdır. Gıda ihracatında ki düşüş 1983 yılında da sürmüştü ve dünya toplam ihracatı 210 milyar \$'ın altına inmiştir. 1984 yılında küçük bir atılım ile 221 milyar \$'a yükselen ihracat, 1985 yılında yeniden gerileyerek 209 milyar \$'a inmiştir.

Dünya gıda pazarlarında 1980'li yılların başında görülen daralma ancak, 1986 yılından sonra aşılabilmiş ve gıda ihracatı yeniden büyümeye başlamıştır. Söz konusu yıl % 9,5 oranında artarak 229 milyar \$'a yükselen ihracat, 1987'de 252, 1988'de 287 ve nihayet 1989 yılında 300 milyar \$'a yükselmiştir(5). Dünya toplam gıda ihracatının 1980'den 1990 yılına sadece % 23 arttığı düşünülürse son on yılı dünya pazarları için bir duraklama dönemi olarak kabul edebiliriz.

Dünya gıda ticaretini 1980'li yılların başında durgunluğa iten gıda kesimi ile ilgili nedenler yanında, genel ticaretteki daralmadan da kaynaklanan çok sayıda neden bulunmaktadır. Genel nedenlerin başında, 1960'lı yılların sonlarına doğru ortaya çıkıp 1973 - 74 petrol bunalımı ile yeni bir ivme kazanan ekonomik büyümedeki yavaşlama, enflasyon ve işsizlik bulunmaktadır. Enflasyonun ihracata yansıtılması ile ithalat fiyatlarının yükselmesi ve iç üretimi özendirilmek istenen ülkelerin dış ticarete korumacı politikalara yönelmeleri uluslararası ticarete ister istemez bir yavaşlamaya yol açmıştır. Üstelik, 1974'ten 1980'li yılların başlarına kadar «petro-dolar»ların

(5) Annuaire FAO du Commerce, 1976 - 1990. FAO, Roma. - EUROSTAT.

kaynaklık ettiği düşük faizli kredilerle ithalatlarını arttırabilen gelişmekte olan ülkeler, dış kredi faizlerinin yükselmesi ve doların değeri kazanmasından (1980 - 1985 arası) sonra ağırlaşan dış borç yükü altında zorunlu ithalatlarını dahi güçlkle sürdürebilir duruma düşmüşlerdir. Bu olumsuz gelişmelerin sonucu, 1980 yılında dünya toplam ihracatı dünya GSMH'nin yaklaşık % 18'ini oluşturabilecek düzeyde iken 1986 yılında ancak % 14'ünü oluşturabilmiştir.

Doğası gereği en fazla Devlet müdahalesine konu olan ekonomik kesim tarım kesimidir. Bu bakımdan tarım ve gıda ürünleri dış ticareti diğer ürünlere oranla daha müdahaleci bir ortamda gerçekleşmektedir. Bugün gıda ve tarım ürünlerinin sadece % 15 -20'lik bir bölümü uluslararası serbest piyasa diyebileceğimiz müdahaleden uzak pazarlarda satılabilmektedir. Geriye kalan % 80'lik bölüm ya üretim ya da pazarlama aşamasında Devlet müdahalesine tanık olmaktadır.

Herşeyden önce tüm ülkeler kendi beslenme bağımsızlıklarını stratejik bir hedef olarak kabul ettiklerinden, yerli tarım ve gıda ürünlerini dışarıdan gelen ürünlere karşı ya gümrük duvarları ya da sübvansiyonlarla koruma yoluna gitmişlerdir. Ancak, bu kesime uygulanan müdahaleci politikalar, bugünkü ABD yada AT örneğinde olduğu gibi, beslenmede kendi kendine yeterlilik düzeyi aşıldıktan sonra da devam etmiştir. Günümüzde AT'nun tarım kesimine yılda yaklaşık 40 milyar \$ ve ABD'nin 30 milyar \$ devlet desteği sağlaması bu uygulamanın somut bir göstergesidir.

Uluslararası gıda ve tarım ürünleri ticaretinde müdahaleciliğın sürekli olması, ülkeler arasında rekabet yoluyla «karşılaştırmalı üstünlüklere» dayalı belli bir uzmanlaşmanın oluşmasını da önlemiştir. Bugün dünyamızda üretilen gıda ürünlerinin ancak beşte biri dış ticarete konu olabilmektedir. Bu bakımdan, dünya tarım ürünleri pazarlarından söz ederken, üretim fazlasının eritilmeye çalışıldığı ve homojen olmayan parçalardan oluşan pazarları kastettiğimizi unutmamak gerekir.

Bu parçalı pazarlarda her ülke kendi ürün fazlasını, tüm Devlet desteklerini kullanarak eritmeye çalışmaktadır. İşin içine Devlet desteği girdiğinde, bu pazarlardan aslan payını doğal olarak zengin ülkeler almaktadırlar. Dünya nüfusunun 3/4'ünü oluşturan tüm gelişmekte olan ülkelerin % 30'luk payına karşın ABD ve AT'nun tek

başına dünya gıda pazarlarının 1/3'ünü ellerinden bulundurmaları sadece sahip oldukları tarımsal güçten değil, aynı zamanda ve özellikle bu ülkelerin ellerinde tuttıkları büyük mali olanaklardan kaynaklanmaktadır.

Gıda ürünlerinin insan yaşamı ile özdeş olması, bu ürünlere her zaman belli bir talebin olacağına garantisidir. Ancak bu garanti, insanın fizyolojik tüketim kapasitesi ile sınırlıdır. Belli bir doyum düzeyinden sonra gelir artışları artık gıda talebini arttıramayacaktır. Yani gıda ürünlerine olan talebin gelir esnekliği oldukça katıdır. İşte 1980'li yılların başında meydana gelen dünya gıda ticaretindeki durğunluğun temel nedenlerinden biri budur.

1970'li yıllardan başlayarak tüketimde doyum noktasına ulaşan ve nüfusu yerinde sayan gelişmiş endüstri ülkelerinde gıda pazarlarının kilitlenmesi, marjinal tüketim eğilimleri çok yüksek ve nüfusun çok hızlı artış gösterdiği Güney yarımküresinde çok büyük gereksinim duymalarına karşın gıda ithalatını arttıracak finansman olanaklarının bulunmaması dünya gıda pazarlarındaki büyümeyi durdurmuştur. Dünya toplam nüfusunun 3/4'ünü barındıran Güney yarımküre yada gelişmekte olan ülkeler, dünya gıda ithalatının sadece 1/4'üne pazar olabilmektedirler.

Bir başka ifade ile gıda talebinin iki zorunlu unsurundan gelirin Kuzeyde, nüfusun ise Güneyde bulunması gıda talebinde olabilecek muhtemel artışları önlemektedir. Talebin bu iki unsurunu bir araya getirebilen nadir bölgelerden bir Orta - Doğu bölgesidir.

Sosyo - ekonomik gelişmenin henüz başlangıcında olan Orta - Doğu ülkelerinde, diğer gelişmekte olan ülkelerde ki gibi insanların marjinal tüketim eğilimleri ve nüfus artış oranları çok yüksektir. Kişi gelirlerinde ki ilk artışların tüketim malları, özellikle de gıda ürünleri talebine yönelmesi çok doğaldır. Tarım'ın doğal koşullar nedeniyle pek gelişme gösteremediği bu bölgede gıda ürünlerine talebin artması ithalatın artması ile eş anlamlıdır.

Nitekim 1950'lerden sonra 3 \$ civarında sabit kalan petrol fiyatları 1973 - 74 döneminde aniden 12 \$'a yükselince, o zamana kadar 3 milyar \$'ın altında kalan Bölgenin toplam gıda ürünleri ithalatı bir anda % 112'lik bir artış 6 milyar \$'a sıçramıştır. 1979 ikinci petrol bunalımı ile yeni bir ivme kazanan gıda ithalatı 1982 yılında 20 ve 1984 yılında 22 milyar \$'a yükselmiştir.

Petrol gelirleri ile büyük bir dış ödeme gücüne kavuşan ve kişi başına düşen yıllık gelirlerini sürekli arttıran 14 Bölge ülkesinin toplam gıda ithalatı bu dönemde 10 kat'ın üzerinde bir artış gösterirken, daha önce sözünü ettiğimiz gıda tüketiminde doyuma ulaşan ve nüfuslarını arttıramayan AT'da artış iki kat ile sınırlı kalmıştır.

Bu kısa gözlemden sonra dünya gıda ticaretini altı bölgesel kutupta toplayabiliriz: 1. OECD ülkeleri, 2. Asya ülkeleri, 3. Doğu Avrupa ülkeleri, 4. Orta - Doğu ülkeleri, 5. Latin Amerika ülkeleriyle 6. Afrika ülkeleri. Bu kutuplar içerisinde en büyük gıda pazarı OECD ülkeleridir. Doğu Avrupa ve Orta - Doğu kutupları büyüyen ve geriye kalan gelişmekte olan ülkeleri temsil eden üç kutup ise potansiyel pazarlardır.

Aşağıdaki grafikte söz konusu altı ticaret kutubu, gıda talebinin iki temel unsuru olan gelir ve nüfus ile birlikte verilmiştir. Altı bölgenin dünya toplam nüfus, gelir (Gayri Safi Milli Hasıla) ve gıda ithalatındaki payları ayrı ayrı belirtilmiştir.

Sanayileşmiş Batı'nın yaklaşık tamamını oluşturan OECD ülkeleri 850 milyonluk nüfusları ile 5 milyarı aşan toplam dünya nüfusunun sadece % 16,5'ünü barındırırken, dünya toplam GSMH'sinin yaklaşık % 80'ini ellerinde bulundurmaktadırlar. Bir başka ifade ile, bir Batılı, 34 Afrikalı yada Asyalının sahip olduğu yıllık ortalama gelire sahiptir. Sahip olunan yüksek gelir sonucu OECD ülkeleri, 330 milyar \$'a varan dünya toplam gıda ithalatının yaklaşık 220 milyar \$'lık bir bölümünü, yani % 66'sını gerçekleştirmektedirler. Bunun da % 62'si AT, % 15'i Kuzey Amerika ve % 13'ü Japonya pazarlarında alıcı bulmaktadır.

Gıda ticaretinin fizikî olarak ikinci büyük kutubu, dünya nüfusunun yarından fazlasını barındıran Asyadır. 2.7 milyarı aşan bir insan topluluğunu barındıran ve G. Kore, Singapur gibi gelişmiş ülkelerin de bulunduğu Asya kıtası'nın dünya GSMH'sından aldığı pay sadece % 7.3'tür. Gıda ithalatını belirlemede nüfus tek başına çok fazla bir anlam ifade etmediği için, bu bölgenin dünya gıda ithalatındaki payı % 11.5'lerde kalmaktadır. Benzer durum, dünyanın en yoksul bölgelerinden biri olan Afrika için de geçerlidir. Dünya nüfusunun % 11'ini bünyesinde toplayan Afrika'nın dünya toplam GSMH'sinde ki payı % 1,6'ya, gıda ithalatındaki ki payı da % 3'e düşmektedir.

Ancak dünya nüfusunun yaklaşık 2/3'sinin yoğunlaştığı Güney Yarımküre, çok büyük bir potansiyel pazardır. 3,3 milyarı aşan nüfusun üçte biri çok kötü ve yetersiz beslenme durumuyla karşı karşıyadır. FAO'nun araştırmalarına göre Asya, Afrika ve kısmen de L. Amerikada, çoğunluğu çocuk olmak üzere günde 40.000 kişi açlığa yenik düşmektedir(6). Aynı Yarımkürede 10 insandan 1'i müzmin açlık tehdidi altında iken, 3'ü yetersiz ve 3'üde kötü beslenmektedir. Fakat, daha önce de belirttiğimiz gibi ekonomik olanaksızlıklar, bu ülkelerin gereksinim duydukları düzeyde gıda ithalatı yapmalarına engeldir. Ekonomik durumlarında bir anda iyileşme bekleyemediğimiz bu ülkelerin gıda pazarları, 2000 yılından sonra da uzun bir süre potansiyel pazar olmayı sürdüreceklerdir.

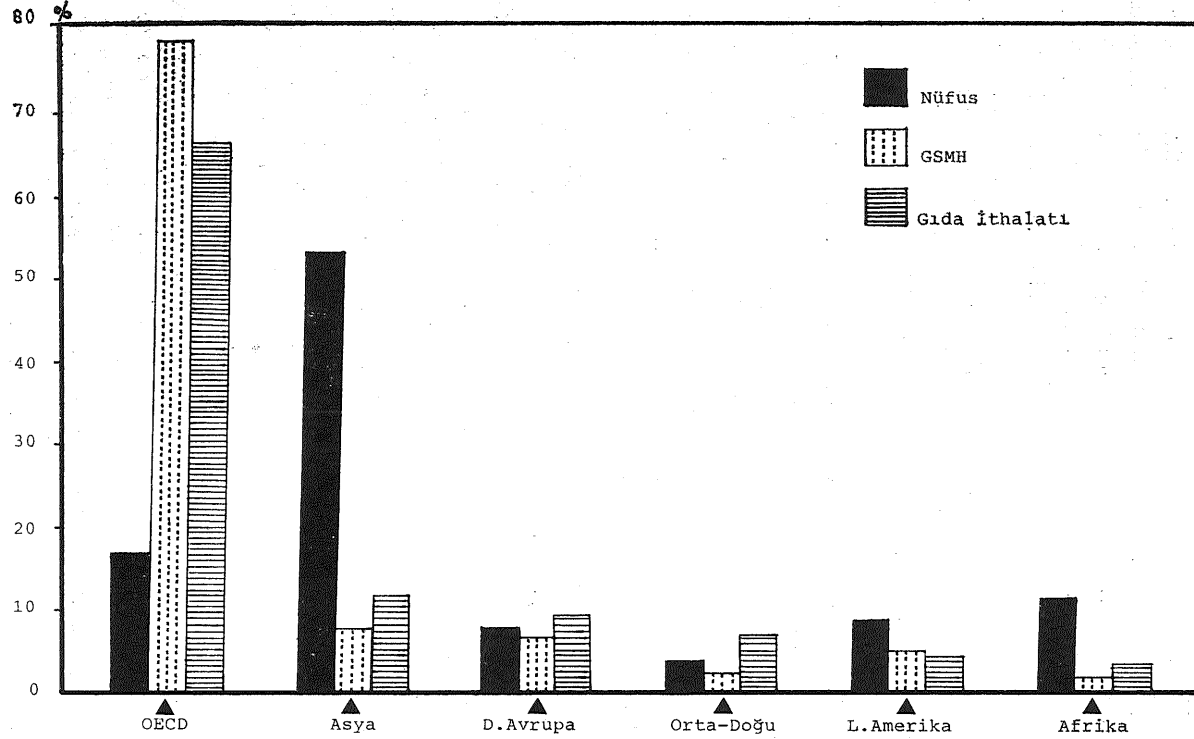
Asya ve Afrika kıtaları kadar olmasa da, 450 milyon'a yaklaşan nüfusu ile dünya toplam nüfusunun % 8,5'ünü barındıran Latin Amerika ülkeleri'de yetersiz beslenme sorunları ile karşı karşıyadırlar. Ancak işsizlik, yüksek enflasyon, bunaltıcı dış borç yükü ve politik istikrarsızlık kısılacında bulunan bu ülkelerin, yetersiz beslenme sorununu çözmek için kısa zamanda gıda pazarlarını ithalat yoluyla genişletmeleri düşünelmez.

Dünya gıda ihracatının % 15'ini gerçekleştirebilen önemli bir tarımsal kaynağa sahip Latin Amerika ülkeleri muhtemelen uzun dönemde beslenme sorunlarını ilk önce kendi tarımsal olanaklarına daha sonraki aşamada, ekonomik gelişmelerine bağlı olarak gelirleri arttığı ölçüde gıda dış alımına başvurarak çözmeye çalışacaklardır. Şu an dünya gıda ithalatının % 4'ünü gerçekleştiren Latin Amerika ülkeleri, içinde buldukları ekonomik olanaksızlıklara ek olarak coğrafi konumlarından doğan uzaklık sorunu da göz önüne alınırsa, Türkiye için kısa dönemde ulaşılması güç, ancak uzun dönemde, modern teknolojinin giderek küçülttüğü bir dünyada hedef pazarlardan bir tanesi olabilirler.

Kısa ve orta dönemde, OECD ülkelerinden sonra önemli iki gıda pazarı Doğu Avrupa ve Orta - Doğu'dur. Doğu Avrupa 385 ve Orta - Doğu 175 milyonluk nüfusları ile toplam dünya nüfusunun % 7,5 ve % 3,5'nun, toplam dünya GSMH'nında sırasıyla % 6,3 ve % 2'sini

(6) «La production mondiale mal répartie». In Science - Vie Economie No: 64, Eylül 1990, s. 49.

DÜNYADA NÜFUS, GELİR VE GIDA İTHALATININ BÖLGESEL BAĞILIMI
(1989)

Kaynak : OECD, FAO, Banque Mondiale.

oluşturmaktadırlar. Dünya gıda ithalatından aldıkları payı ise Doğu Avrupa için % 9 ve Orta - Doğu için % 6,5 dolayındadır.

Görüldüğü gibi bu iki bölge, OECD ülkeleri düzeyinde olmasa da, dünya gıda ithalatından barındırdıkları nüfus oranının üzerinde pay alabilmektedirler. Doğu Avrupa ülkeleri günümüzde gerçekleştirilmeye çalıştıkları yapısal dönüşümü ilerlettikçe, Orta - Doğu ülkeleri de petrol fiyatlarında 20 \$ düzeyinde istikrar sağladıkça şu anki sırasıyla 30 ve 20 milyar \$ civarında bulunan yıllık gıda ithalatlarını daha da artıracaklardır. Çok hızlı artan bir nüfusa karşılık, elverişsiz iklim koşullarının gelişmesine izin vermediği bir tarımsal üretime sahip Orta - Doğu ülkeleri için bu artış şüphesiz çok daha büyük boyutlu olacaktır.

Toplam gıda ithalatı yerine kişi başına düşen yıllık gıda ithalatı düzeyinde bir karşılaştırma yapılırsa, gıda pazarları yönünden dünyada oluşan bölgesel farklılaşma yeni bir boyut kazanmış olur. Kişi başına düşen gıda ithalatında ilk belirleyici unsur kişi başına düşen gelir düzeyi olsa da, ülkelerin sahip oldukları tarımsal üretim düzeyi söz konusu ithalat üzerinde çok önemli bir etkiye sahiptir. Tarımsal üretim düzeyi, gelir düzeyinin aksine gıda ithalatını artırıcı değil caydırıcı bir etkiye sahiptir.

Dünyada kişi başına düşen yıllık ortalama gıda ithalatı 64 \$ civarındadır. Daha önce büyük ve büyüyen gıda pazarları diye adlandırdığımız OECD, Doğu Avrupa ve Orta - Doğu ülkelerinde kişi başına düşen yıllık gıda ithalatı bu ortalamanın üzerinde bulunurken, potansiyel pazarlar diye nitelendirdiğimiz L. Amerika, Asya ve Afrika'da söz konusu ithalat bu ortalamanın çok altında kalmaktadır.

OECD bölgesinde kişi başına düşen yıllık ortalama gıda ithalatı 250 \$'ın üzerinde bulunmaktadır. Ancak bu bölgede, yukarıda değindiğimiz iç tarımsal üretim düzeylerine bağlı olarak ülkeden ülkeye çok büyük farklılıklara tanık olmaktayız. Örneğin, tarımsal üretimin yaklaşık tüm alanlarından kendi kendine yeterliliği çoktan aşmış ve dünyanın bir numaralı besin deposu ABD de kişi başına düşen yıllık gıda ithalatı 100 \$ da kalırken, bu ülke ile benzer kişi başına gelir düzeyine sahip olan, ancak iç tarımsal üretimde önemli açıkları bulunan Japonya'da bu rakam 240 \$'a yükselmektedir. Çok önemli bir tarım ve gıda üreticisi olan, fakat aynı zamanda gıda pazarlarını

yabancı ürünlere açmayı sürdüren AT'da söz konusu rakam, Topluluğun kendi üyeleri arasında yaptığı ticaret sayılmazsa 200, sayılırsa 400 \$'a yaklaşmaktadır.

Büyüyen gıda pazarları diye nitelendirdiğimiz bölgelere gelince, kişi başına düşen ortalama yıllık gıda ithalatı Orta - Doğu'da 126 \$ ve Doğu Avrupa'da 75 \$'dır. Orta Doğu bölgesinde kişi başına ithalat yönünden ülkeler arasında petrol gelirlerinden kaynaklanan çok büyük farklılaşmalar vardır. Örneğin, bölgenin petrol ihracatçısı ülkelerinde 300 ile 900\$ arasında değişen söz konusu rakam, bölgenin Mısır, Suriye ve Yemen gibi yoksul ülkelerinde 100 \$'ın altına düşmektedir.

Gıda pazarlarındaki büyümeyi ekonomik olanaksızlıklar yüzünden uzun döneme bırakmış Latin Amerika, Afrika ve Asyada, kişi başına düşen ortalama gıda ithalatı sırasıyla 30 \$, 17,5 \$ ve 14 \$ gibi çok düşük düzeylerde bulunmaktadır.

— Dünya gıda pazarlarında «pay alma» mücadelesi.

Dünya genelinde tarımsal üretim her yıl biraz daha artarken, ticaretin, daha önce belirttiğimiz nedenlerden dolayı 1980'li yılların başında daralmaya başlaması üretim fazlası veren ülkeleri büyütemeyen «pasta»dan daha fazla pay alma savaşına itmiştir. Pay alma mücadelesi zaman içerisinde «subvansiyonlar savaşı»na dönüşmüştür.

Tehlikeli gelişmeleri baştan sezen GATT (Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması), Kasım 1982'de Cenevre'de, 1973 ten beri ilk kez bakanlar düzeyinde bir Konferans düzenlemiştir. Konferansın konumuz açısından en ilginç yönü, dünyada en büyük tarım fazlası veren ABD ve AT'nun dış satım konusunda ilk kez açık bir şekilde karşı karşıya gelmeleridir. Oysa, Topluluğun henüz kendi kendisine yeterliliğe ulaşmadığı ve dünya ticaretinin hızla geliştiği 1960'lı yıllarda Atlantik'in iki yakası arasında «çok güçlü temellere dayanan bir iş bölümü»(7) oluşturulmuştu. Avrupa, Atlantik ötesinden gelen ucuz hayvan yemine dayanarak süt ürünlerinde, ABD ise hayvan yeminin yanında tahılda dünya pazarlarını doyuracaklardır.

(7) V. LECLERCQ - L. TUBIANA; «Les enjeux du conflit agricole entre la CEE et les Etats - Unis.» Le monde diplomatique Aynı basım, (1986 - 87), in IAM, Montpellier, s. 5.

Kökenleri «Kennedy round»a uzanan bu pazar paylaşımı, 1980'li yılların başlarında tahılda Topluluğun net ihracatçı durumuna gelmesi(8), ABD'nin süt ürünlerinde fazla vermeye başlaması, Kanada, Arjantin, Brezilya ve Avustralya gibi üçüncü ülkelerin dünya gıda pazarlarından, özellikle de tahıl ve soya gibi yağlı, tohumlarda daha fazla pay almak istemeleri ve bütün bu gelişmelere karşın, daha önce de belirttiğimiz gibi dünya gıda ticaretinin önemli bir durgunluk dönemine girmesi ile geçerliliğini kaybetmiştir.

Özellikle tahıl ürünlerinde iç stokları günden güne büyüyen ABD, AT ülkelerinin ihracatta tarım ürünlerine uyguladıkları sübvansiyonları kademeli olarak azaltmalarını istemiştir. Öteden beri ihracatta yoğun bir sübvansiyon politikası uygulayan Avrupalılar'ı, hakemedikleri dış pazarları ele geçirmek ve doping fiyat önerileri dünya tarım piyasa kurlarının değerini düşürmekle suçlamıştır.

GATT konferansında çok şiddetli tartışmalardan somut bir sonuç alamayan ABD, hemen karşı saldırıya geçerek AT ülkeleri gibi yüksek sübvansiyonla tarım ve gıda ürünü ihracatına yönelmiştir. Topluluğun tüm karşı çıkmalarına karşın ABD, 1982 de Topluluğun geleneksel pazarı Fas'a uzun dönemli ve negatif faizli kredi vererek ihrac ettiği iki milyon ton tahıla ek olarak, Şubat 1983 başlarında, yani Cenevrede ki GATT konferansından bir kaç ay sonra Mısır'a ton'u 25 \$'dan 1 milyon ton buğday unu satmıştır(9). Oysa bu dönemde dünya piyasalarında tahıl ununun fiyatı 150 \$'ın üzerindedir. Bununla da yetinmeyen ABD, yine Mısır ile 24.000 tonluk ucuz tereyağı satış anlaşması imzalamıştır. Oysa Mısır, bilindiği gibi süt ürünlerinde % 90'a varan bir pay ile AT'nun geleneksel pazarı durumundadır.

AT ülkelerinin müşterilerinin çalındığını haykırmaları ve Avrupa basınının da konuyu uzun süre gündemde tutması, yaşanan sübvansiyonlar savaşının hızını kesememiştir. Toplulukta ABD'ye misilleme olarak başta Kuzey Afrika ve Orta - Doğu ülkeleri olmak üzere birçok ülkeye olağanüstü sübvansiyonlarla tahıl ve süt ürünleri satmıştır. Örneğin, Topluluk 1984 yılında Sovyetler Birliğine tonu 450

(8) Topluluk 1971'den 1982'ye buğday ihracatını ikiye katlayarak dünya pazarlarındaki payını % 6,2'den % 14,4'e çıkarmıştır.

(9) Le Monde, 12 Şubat 1983, Paris.

\$'dan, yani çiftçilere ödenen fiyatın % 14'üne eşdeğer bir fiyattan tereyağı ihraç etmiştir(10). Tüm bu yoğun sübvansiyonlar sonucu, OECD'nin 15 ülkesinde 1979 - 81 döneminde 115,7 milyar \$ olan toplam sübvansiyon miktarı 1984 - 86 döneminde ikiye katlanarak 219 milyar \$'a yükselmiştir(11).

Gıda ve tarım ürünleri dış ticaret savaşı ile birlikte giderek yükselen korumacılık dalgasına bir çözüm bulmak üzere, Eylül 1986 da Uruguay'ın Punta del Este kentinde yine Bakanlar düzeyinde GATT konferansı gerçekleştirilmiştir. ABD'nin öncülüğünde gerçekleştirilen Uruguay raundunda tarım ürünleri dış satımı konusundaki çetin görüşmelere, Avustralyanın öncülüğünde 1986 yılında kurulan ve dış ticarete ilke olarak sübvansiyonlara karşı olan Kanada, Brezilya, Arjantin, Macaristan, Şili, Yeni Zelanda gibi ülkeleri kapsayan Cairns yada 14'ler Grubu da aktif bir biçimde katılmıştır.

Dünya gıda ticaretinin beşte birinden fazlasını elinde bulunduran 14'ler Grubu, «sübvansiyonlar savaş»ından asıl kendileri gibi savaş dışında kalan üçüncü ülkelerin zarar gördüğünü ileri sürerek hem bu kural dışı ticaret mücadelesine, hem de Topluluğun tarım kesimine sağladığı aşırı Devlet desteğine bir son verilmesini istemişlerdir. Tüm bu eleştirilere karşı AT, «Ortak Tarım Politikası çerçevesinde tarım kesimine Devlet desteği sağlanmasının ve tarım ürünleri fazlasını eritmek için dış satımda sübvansiyon'a başvurmanın yasal bir zorunluluk» olduğunu savunmuştur. AT, üstelik 1980 sonrası Ortak Tarım Politikasında önemli reformlar yaptıklarını, bu çerçevede et ve süt üretimlerine sınırlama getirdiklerini ve tarım ürünleri destekleme fiyatlarını azalttıklarını, buna karşın hem ABD, hem de 14'ler Grubunun sürekli üretim artışına gittiklerini ileri sürmüştür.

Öte yandan AT, kendilerinin açık sübvansiyon politikasına karşılık diğer ülkelerin örtülü sübvansiyon uyguladıklarını ve sonuçta serbest ticaret ilkelerine uymama konusunda sadece Topluluğun suçlanamayacağını ısrarla belirtmiştir. Gerçektende, örneğin ABD'nin 1982 de uygulamaya koyduğu Karma Kredi Programı (Blended Credits) ile ithalatçı ülkelere sifıra yakın bir faizle ithalat finansmanı

(10) Rapport su le développement dans le monde 1986. Dünya Bankası, Washington, s. 127.

(11) Le monde. 18 Mayıs 1988.

sağlaması(12), yada 1985'te yürürlüğe koyduğu BICEP yada EEP (Bonus Incentive Commodity Export Program ya da Export Enhancement Program) diye adlandırılan bir sistem çerçevesinde Federal stoklardan Devletçe satın alınan tarım ürünlerinin ihracatçıya ucuz fiyattan devredilmesi ile Topluluğun ihracatçısına dünya piyasa fiyatlarından doğan farkı iade etmesi arasında sonuç olarak pek fazla bir fark yoktur. OECD tarafından 1985 yılı verilerine dayanılarak yapılan bir araştırmaya göre, tarım kesimine sağlanan tüm sübvansiyonların tarımsal üretim değerine oranı AT'da % 40 iken Japonyada %69, Kanadada % 39 ve ABD'de % 28'dir (13).

Çok çetin geçen görüşmelerden sonra ilke olarak, korumacılık ve sübvansiyonlarla mücadele edilerek dünya ticaretinin serbestleştirilmesi konusunda görüşbirliğine varılmış, ancak toplantıdan bağlayıcı nitelikte somut bir karar çıkmamıştır. 1986 yılında başlayan «Uruguay raund»un son toplantısı, GATT'a üye 107 ülkenin katılımıyla Aralık 1990 da Brüksel'de yapılmıştır.

ABD bu toplantıya, 1987 yılında ortaya attıkları, tarım kesimine sağlanan sübvansiyonların tamamen ortadan kaldırılmasını içeren «sıfır çözüm» önerisini biraz yumuşatarak gelmişlerdir. Yeni öneri, önümüzdeki 10 yıl içerisinde tarım kesimine sağlanan desteğin % 75 ve gıda - tarım ürünleri ihracatına sağlanan sübvansiyonların % 90 azaltılmasını içermektedir. 14'ler Grubunca büyük destek gören öneri, AT'nun Brüksel'e getirdikleri. «Tarım kesimine sağlanan toplam Devlet desteğinin, 1986 yılı başlangıç noktası kabul edilerek 10 yıl içerisinde % 30 oranında azaltılması»nı içeren karşı öneri ile rekabet etmek durumunda kalmıştır.

Topluluk tercihi, ihracata sübvansiyon, destekleme fiyatları gibi OTP'nın temel ilkelerinden ödün vermeyen Topluluk önerisi ne ABD, ne de 14'ler Grubunca kabul görmüştür. Bu öneriden Topluluğun kendi çiftçileri de hoşnut olmamıştır. Söz konusu öneriyi «ehveni-

(12) Örneğin, ABD bu program çerçevesinde savaş nedeniyle dış finansman gücüne düşen Irak'a 1983'te 233, 1984'te 633, 1987'de 932 milyon \$ ve 1988'de yaklaşık 1 milyar \$ ithalat kredisi vermiştir.

(13) Geniş bilgi için bkz. A. ŞAHİNÖZ, ABD - AET - Türkiye tarım politikaları ve dünya pazarları. T. Sinai Kalkınma Bankası, 1989, İstanbul.

şer» kabul edip istemiyerek te olsa destekleyen tek önemli ülke, GATT konferanslarında aşırı korumacı politikaları ve ulusal tarımsal ürtime çok yüksek destekleme fiyatları uygulamasından dolayı, AT gibi eleştirilere hedef olan Japonya olmuştur.

Sonuç olarak, 1986 yılında başlayan «Uruguay raund», gıda ve tarım ürünleri dış ticaretinde taraflar arasında belli bir uzlaşma sağlayamadan 1990 yılı sonunda dağılmıştır. Gerçi üretim fazlası sorununa kalıcı bir çözüm bulunmadıkça, ki şimdilik çok güç gözüküyor, dünya gıda pazarlarında korumacı ve müdahaleci politikalar yada sübvansiyonlar savaşı şu yada bu şekilde sürüp gidecektir. Türkiye gibi önemli bir ihracat potansiyeline sahip olmalarına karşın, söz konusu savaşı finanse edecek mali olanaklardan yoksun ülkeler ise, savaşa katılmadan ilgili alanlarda savaşın yıkımlarına katlanacaklardır.

— Türkiye'nin gıda ihracatı ve dış pazarları.

Türkiye her yıl gerçekleştirdiği 3 milyar \$'ı biraz aşan ihracatı ile dünya toplam gıda ihracatının % 1'ine sahiptir. Türkiye 1980 yılı genel ihracat atılımı ile birlikte gıda ve tarım ürünleri ihracatını da kısmen arttırabilmiştir. 1980'den 1981 yılına genel ihracat % 60 artarak 2,9 milyar \$'dan 4,7 milyar \$'a yükselirken, gıda ve tarım ürünleri ihracatı da % 37 artarak 2,6 milyar \$'a çıkmıştır.

Dünya gıda ticaretinin durgunluğa girdiği bir dönemde ihracatın böyle bir sıçrama göstermesi hiç şüphesiz bu dönemde uygulamaya konan ihracatı özendirici ve iç talebi kısıcı yeni ekonomi politikalarından çok, İran - Irak savaşının yarattığı ek pazarların da yardımıyla Orta - Doğu Bölgesine yönelmenin bir sonucudur. 1982 yılında % 3 gibi küçük bir artış ile 2,7 milyar \$'a yükselen söz konusu ihracat, izleyen dört yıl içinde 2,5 milyar \$ düzeyinde sabitleştikten sonra, 1987 yılında yeniden hareketlenmeye başlamış ve ancak 1988 yılında 3,2 milyar \$'a yükselmiştir. Son üç yıldır da yaklaşık aynı düzeyde yeniden sabitleşmiştir.

1988 de 12 milyar \$'a yaklaştıktan sonra gıda ihracatı gibi son üç yıldır yerinde sayan genel ihracat 1980 - 1988 döneminde 4 katlık bir artış kaydetmiştir. Bu dönemde gıda ve tarım ürünleri için artış oranı sadece % 70'tir. Böyle bir gelişme sonucu, gıda ve tarım ürünlerinin genel ihracattaki payı, 1980 den 1990'a % 65'ten % 25'e ge-

rilemiştir. Bu derecede hızlı bir değişim ekonomik gelişmenin değil, fakat bu dönemde uygulamaya konan ve liberal olma kaygısıyla tarım kesimini dışlayan ve kemiren ekonomik politikaların bir sonucudur.

Gıda ve tarım ürünleri ihracatının coğrafi dağılımına gelince, Türkiye dünyanın en önemli ve en dinamik gıda pazarlarını barındıran OECD, Doğu Avrupa ve Orta - Doğu bölgelerine yönelmiş durumdadır. Bu yöneliş bir kısım OECD ülkeleri dışında Türkiye'nin bilinçli bir seçiminden çok, coğrafi konumunun Türkiye'ye sunduğu bir avantajdır denilebilir. Bilindiği gibi, ülkemiz Batı dünyası, Doğu Avrupa ve Orta - Doğu bölgelerinin keşiştiği noktada yer almaktadır. Coğrafi konumun ticari ilişkilerde çok iyi bir avantaj olduğunu, ancak yeterli bir koşul olmadığını da belirtmek gerekir. 1970'li yılların başında petrol gelirleriyle beslenerek çığ gibi büyüyen Orta - Doğu gıda pazarlarından yararlanmak için Türkiye'nin 1981 yılını beklemesi bunun en canlı örneğidir.

Gıda ürünleri yönünden Türkiye'nin dış pazarlarını, 1980 öncesi ve 1980 sonrası dönem diye ikiye ayırmak mümkündür. Bu iki dönem arasındaki temel fark, 1980 sonrası ülke bazında dış pazar sayısının artması ve ihracatın bölgeler arasında ki dağılımında ağırlıkların değişmesidir.

1980 öncesi dönemde, hem genel hem de gıda ihracatının coğrafi dağılımında tek bir merkezde çok büyük bir yoğunlaşma söz konusudur. Bu dönemde Türkiye gıda ve tarım ürünleri ihracatının 2/3 sinden fazlası OECD ülkelerinde alıcı bulmaktadır. Dönemin ekonomik politikaları çerçevesinde OECD ile birkaç Doğu Avrupa ve Orta Doğu ülkesi gibi geleneksel dış pazarları aşip yeni dış pazarlara açılma çabaları da çok cılız kalmıştır. Uygulanan sabit kur politikası ise böyle bir arayışı özendirerek nitelikte değildir.

1980 sonrası ihracatı ön plana çıkaran yeni iktisat politikalarının ve İran - Irak savaşı gibi dış gelişmelerin yardımıyla Türkiye OECD'nin dış pazar tekeline Orta doğu bölgesi ile dengelemeye başlamıştır. Aşağıdaki grafikten de anlaşılacağı gibi, 1980 yılında % 55'i aşan OECD ülkelerinin Türkiye gıda ihracatındaki payı' Orta Doğu gıda pazarlarının devreye girmesi ile gerilemeye başlamış ve 1982 yılından itibaren % 40 lara inmiştir.

1985 yılına kadar bu iki merkez arasında dış pazar yönünden tam bir denge mevcuttur. Hatta 1984 yılında OECD'nin Türkiye ihracatındaki payı % 41'e kadar inmişken Orta Doğu'nun payı % 43'e yükselmiştir. Söz konusu 1980 - 85 döneminde OECD ülkelerine yapılan gıda ve tarım ürünleri ihracatı mutlak değer olarak gerilememiş ve yaklaşık 1,1 milyar \$ düzeyinde sabit kalmıştır.

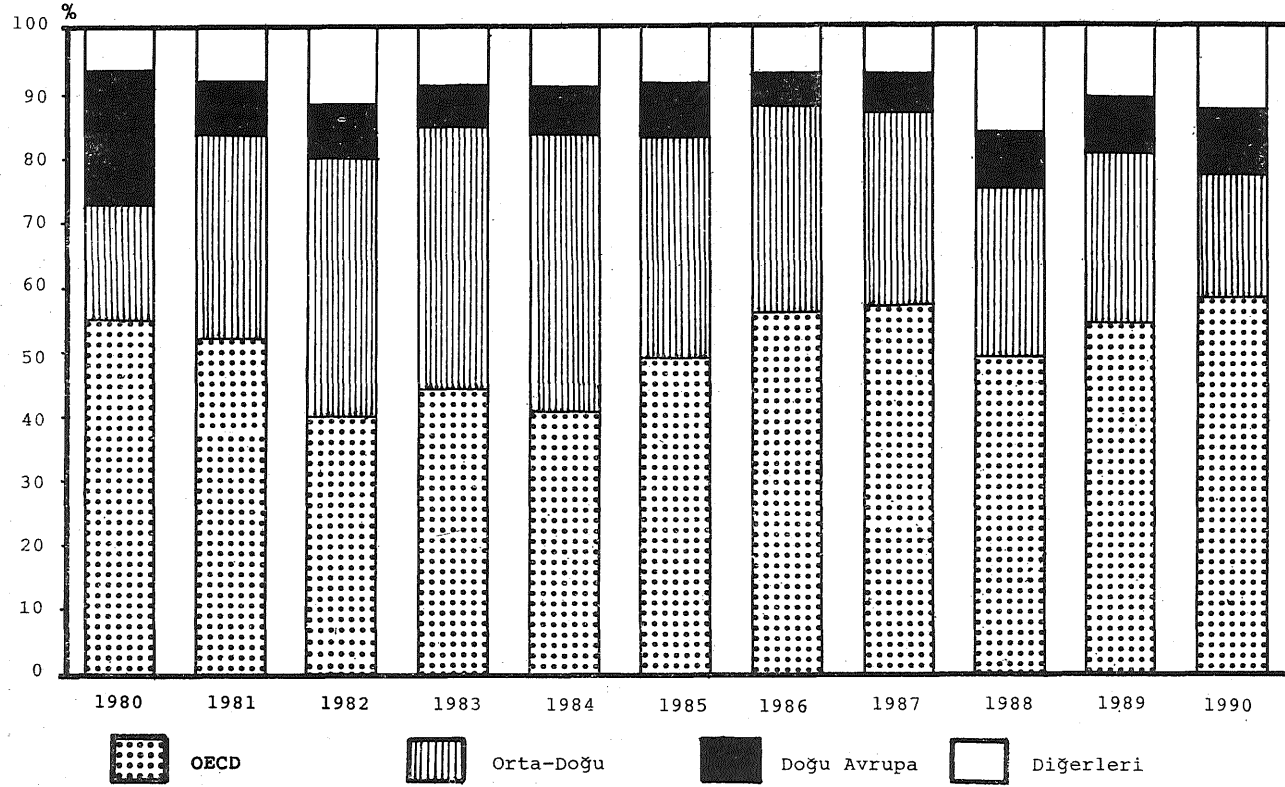
Oysa, Türkiye tarafından gerçek anlamda ancak 1980 yılından sonra keşfedilebilen Orta Doğu bölgesine yapılan gıda ihracatı 1980'den 1981'e 344 milyon \$ dan 837 milyon \$'a yükselmiş ve 1982 yılında da 1 milyar \$'ı aşmıştır. Söz konusu bölgenin Türkiye'nin toplam gıda ve tarım ürünü ihracatındaki payı 1980 yılında % 20 nin altında iken 1981 yılında % 32'ye, 1982'de % 40'a ve 1984'te % 43'e çıkmıştır. Kısacası, Türkiye'nin gıda ihracatında Orta Doğu, 1980 öncesi «olmazsa da olur» konumunu aşip bir kaç yıl içinde vazgeçilemez bir dış pazar konumuna gelmiştir.

Petrol gelirlerine dayalı olarak genişleyen Orta Doğu gıda pazarları, petrolde 1983 yılından sonra yaşanan «karşı şok» ile daralma dönemine girince, 1985 yılında Türkiye'nin bölge'ye yaptığı gıda ihracatı 1981 yılı düzeyine, yani 830 milyon \$'a düşmüştür. İzleyen dört yıl boyunca, yani 1989 yılına kadar söz konusu ihracat yaklaşık aynı düzeyde kalmıştır. İhracatın 800 milyon \$'larda sabitleştiği bu beş yıl boyunca, Türkiye'nin toplam gıda ihracatı küçük te olsa belli artışlar kaydettiği için Orta - Doğunun ihracattaki pazar payı, kademeli olarak azalarak 1989 yılında % 26'ya düşmüştür. Ve nihayet 1990 yılında, Körfez bunalımının da etkisiyle söz konusu ihracat 635 milyon \$'a düşünce Bölge'nin Türkiye toplam gıda ve tarım ürünleri ihracatındaki pazar payı da yeniden 1980 düzeyine, yani % 20'nin altına inmiştir.

Buna karşılık OECD ülkelerinin Türkiye gıda ve tarım ürünleri ihracatındaki önemi giderek artmıştır. Miktar olarak ihracat 1986 yılında 1,4 milyar \$'ı aştıktan sonra 1990 yılında 1,9 milyar \$'a ulaşmıştır. İhracattaki artışa bağlı olarak, Bölgenin Türkiye'nin toplam gıda ihracatındaki pazar payı da 1986'dan sonra büyümüş ve 1988'deki % 49'luk pay hariç, % 55'in üzerinde gerçekleşmiştir.

Gıda ve tarım ürünleri ihracatındaki üçüncü merkez olan Doğu Avrupa ülkeleri Türkiye'nin gıda ihracatında henüz küçük paylara sahiptir. Bu bölgeye yapılan ihracat Orta - Doğu'nun aksine dönem başından itibaren gerilemeye başlamıştır. 1980 yılında 400 \$'a yak-

TÜRKİYE GIDA VE TARIM ÜRÜNLERİ İHRACATININ BÖLGESEL DAĞILIMI

laşan ihracat, izleyen yıllarda önce 200 milyon, daha sonra da, 1986 yılında olduğu gibi 130 milyon \$'ın altına düşmüştür. Bu gelişmeye bağlı olarak Doğu Avrupa'nın ihracattaki payı 1980'den 1986'ya % 20'lerden % 5'lere gerilemiştir. Bu tarihten sonra yeni bir gelişme dönemine giren ihracat 1990 yılında 300 milyon \$'ı aşarken, söz konusu pazar payı da % 10'a yükselmiştir.

Türkiye gıda ihracatının yıllık ortalama % 90'ına pazar oluşturan üç bölge, 23 OECD, 14 Orta - Doğu ve 6 Doğu Avrupa ülkesi olmak üzere 43 ülkeden oluşmaktadır. Türkiye bu 43 ülkenin tümünün de gıda pazarlarına girmiş durumdadır. Ancak Türkiye'nin işgal ettiği pazar boyutları ülkeden ülkeye çok büyük farklılıklar göstermektedir. Örneğin, Orta - Doğu ülkelerinden Umman'a yapılan yıllık gıda ihracatı 1 milyon \$'ın altında kalırken, S. Arabistan için bu rakam 200 milyon \$'ın üzerinde bulunmaktadır, ya da OECD ülkelerinden Norveç'e yapılan 1 - 2 milyon \$'lık yıllık ihracata karşın Almanya pazarında 400 milyon \$'ın üzerinde bir satış gerçekleştirilmektedir.

Türkiye gıda ihracatı açısından OECD grubunda başı yıllık 400 milyon \$'ı aşan bir ihracatla Almanya çekmektedir. Almanya'yı yaklaşık 300 milyon \$ ile ABD ve 100 milyon \$ ile İtalya, İngiltere, Fransa ve Hollanda gibi AT ülkeleri izlemektedir. Zaten OECD grubuna yapılan gıda ihracatının 2/3'si Topluluk ülkelerine yönelmektedir.

Orta - Doğu da ise S. Arabistan'dan sonra Türkiye için en önemli gıda pazarları, 50 - 100 milyon \$ arasında yıllık Türk gıda ürünü tüketen Kuveyt, Libya, İran ve Suriye gibi ülkelerdir. Doğu Avrupa da önemli Türk gıda pazarları sırasıyla Sovyetler Birliği, Çekoslovakya, Polonya ve Romanya'dır.

— Türkiye için alternatif dış pazarlar ve sonuç

Türkiye için alternatif dış pazar arayışına gerçekçi bir yaklaşım, Türkiye'nin coğrafi konumunu, pazarlama olanaklarını, gıda endüstrisi ve tarım kesiminin yapısını dünyada mevcut gıda pazarlarının şu anda ki durumu ile birlikte değerlendirmekten geçmektedir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, dünyanın şu an mevcut altı gıda pazarından üçü, Afrika, Asya ve Latin Amerika dünya nüfusunun yaklaşık % 73'ünü barındırırken dünya gıda ithalatının % 20'sinden daha az bir bölümüne pazar olabilmektedir. Bu pazarların, yine

daha önce belirttiğimiz ekonomik nedenlerden dolayı kısa ve orta dönemde, yani 2000'li yılların başına kadar yeni ihracatçılara olanaklar tanıyacak bir ölçüde gelişmeleri olanaksız görünmektedir.

Burada çizilmeye çalışılan görüntü, sadece bir genel çerçeveden ibarettir. Aslında, her üç bölgenin de, her üç bölgeyi oluşturan ülkelerin de aralarında gıda pazarları yönünden çok önemli farklılaşmalar söz konusudur. Ancak biz konumuz çerçevesinde bu üç bölge ile ilgili kapsamlı bir analize girmeden, Türkiye için kısa ve orta dönemde gıda pazarı olabilecek ülkeleri saptamaya çalışacağız.

Coğrafi olarak Türkiye'nin çok uzağında bulunan ve önemli bir tarım potansiyeli olan Latin Amerika'yı, Türkiye'nin sınırlı deniz aşırı taşıma olanaklarını da gözönüne alarak uzun dönemde ulaşması olası bir gıda pazarı kabul edersek Afrika ve Asya kıtalarına daha yakından bakabiliriz.

Asya kıtasında ilk aşama alternatif gıda pazarı olabilecek ülkeler, doğal olarak Türkiye'ye hem coğrafi hem de kültürel açıdan en yakın olan Pakistan ve Hindistan'dır. Benzer nitelikler taşıyan Afganistan'ı iç savaş, Bangladeş'i dış alım gücü yetersizliği gibi nedenlerden daha sonraki dönemlere erteleyebiliriz.

Birlikte 1 milyar'a yaklaşan nüfusları ile Hindistan ve Pakistan birer dev potansiyel pazardır. Ancak şu an kişi başına ortalama yıllık gelirin 400 \$'ın da altında olduğu bu iki ülkenin yıllık toplam gıda ithalatları 4 milyar \$'a dahi ulaşmamaktadır. Dünya ölçüsünde oldukça mütevazı bir boyutta kalan bu pazarlar, ihracatı 3 milyar \$ civarında bulunan Türkiye için azımsanmayacak kadar önemlidir. Türkiye yakın coğrafi konum ve ortak din olgusu gibi sosyal avantajlarını etkin kullanarak, ürün kalite ve standartında henüz belli bir düzeye ulaşmamış bu pazarlara aşamalı olarak yerleşebilir. Bu iki ülke ile Türkiye arasında yer alan İran, bu süreçte bir ara istasyonu olarak kullanılabilir.

Aynı biçimde Tunus, Cezayir ve Fas gibi Kuzey Afrika ülkeleri, kısa ve orta dönemde Türkiye için alternatif gıda pazarları olabilecek nitelikte ülkelerdir. 60 milyon nüfusu barındıran bu üç Kuzey Afrika ülkesinin yıllık gıda ithalatı, 3 milyar'ı Cezayir'e ait olmak üzere 5 milyar \$ civarındadır.

1980 sonrası ABD ve AT arasında cereyan eden «sübvansiyonlar savaşı»nın getirdiği dumping fiyatlı gıda ithalatından büyük ölçüde yararlanan bu ülkeler, istemeyerek de olsa kendi tarımsal üretimlerini ihmal etmişlerdir. Beslenmede giderek yabancı gıda ürünlerine bağımlı hale gelen bu pazarlara sübvansiyonlar savaşı'nın dışında Türkiye'nin girişini engelleyecek başka nedenler yoktur. Çünkü Türkiye, bu bölgenin doğal bir uzantısı olan Libya da oldukça başarılı bir ticaret grafiğine sahiptir. Libya'yı Türkiye'ye yaklaştıran tarih ve din bağları diğer üç ülke için de aşağı - yukarı geçerlidir. Daha önce yerleşilen Libya pazarları ara istasyon olarak kullanılırsa, tüketim alışkanlıkları da Batı Avrupa ya da Amerika'dan çok Türkiye'ninkine benzeyen bu üç ülkenin gıda pazarlarından mütevazî paylar alınabilir. İslam Konferansı Teşkilatını oluşturan kurum ve örgütler bu ülkeler gibi, diğer İslam ülkeleri ile olan ticaretin geliştirilmesinde bir temas ve ekonomik yakınlaşma aracı olarak hizmet görebilir.

Öte yandan Güneydoğu Asya ülkelerinden çok büyük gıda pazarı olanakları sunan ve dış ekonomik ilişkileri önemli derecede gelişmiş olan Honkong ve Singapur gibi ülkeler uzun döneme bırakılmadan, orta dönemde Türkiye için alternatif gıda pazarları yaratabilecek yeterlilikte olan ülkelerdir. 9 milyonluk nüfuslarına karşı 9 milyar \$'lık yıllık gıda ithalatı yapan ve «Asya kaplanları» diye anılan bu küçük ada ülkeleri, yine Türkiye için orta ve uzun dönemde çok önemli alternatif gıda pazarları olabilecek Malezya ve Endonezya gibi yakın ada ülkelerine ulaşmada da ticarî ara istasyon olabilirler. Japonya'ya yılda 70 milyon \$'lık gıda ihracatı yapan Türkiye, bir dizi ek çaba ile Güneydoğu Asya'nın ada pazarlarına sağlam adımlar atabilir.

Milyarı aşan nüfusu ile sadece Türkiye için değil tüm dünya için uyuyan dev bir gıda pazarını andıran Çin, uzun dönemde doğrudan ulaşmaya çalışılacak bir pazar durumundadır. Ancak şu an yaptığı yıllık ortalama 10 milyar \$'lık gıda ithalatında Türkiye'nin pay alabilmesi gerek bu ülke ile ilgili ikili ilişkilerde, gerek dış pazar araştırmalarında, gerekse de ihracatın örgütlenmesinde gösterilecek başarıya bağlıdır. Uzun dönemde uyanma olasılığı buünan «dev»den aslan payını ise, daha önce bu pazarlara adım atanların alacağını da unutmamak gerekir.

Türkiye gıda ihracatının geleceğini güvence altına almak için her ne kadar alternatif gıda pazarlarına açılması gerekse de, daha önce yapılması gereken şu ana kadar girmeyi başardığı dünyanın en önemli ve en dinamik gıda pazarlarında pazar payını arttırmasıdır. Bu nedenle, AT'na ihracatın arttırılması için Topluluğun genelde Akdeniz Havzası ülkelerine, özelde Ortaklık ilişkilerinden dolayı Türkiye'ye tanıdığı ticari ayrıcalıklardan ilk önce eksiksiz yararlanılması ve daha sonra da Ortaklık ilişkilerine dayalı ayrıcalıkların, duyulan gereksinimler doğrultusunda geliştirilmeye çalışması gerekmektedir. Topluluk tarım ürünleri dış ticaret mevzuatının, örneğin, meyve ve sebze tanınan dönemsel serbest giriş olanaklarının ihracatçılarca çok iyi izlenememesi sonucu Topluluğa yapılan gıda ihracatı olması gereken düzeyin altında kalmıştır. Öteki OECD ülkelerine gıda ihracatı da ikili ticari ilişkiler çerçevesinde tüketim kalıpları ve eğilimleri yakından izlenerek arttırılmaya çalışılmalıdır. Ancak bu arada, Topluluk dışında Avrupa'nın en önemli ekonomik gücü EFTA ile yürütülen «Serbest Değişim Anlaşması» görüşmeleri olumlu bir biçimde sonuçlanırsa Türkiye Avrupa'da yeni gıda pazarı olanaklarına kavuşacaktır.

Fakat Türkiye'ye en kısa sürede ek dış pazar sağlayabilecek potansiyele sahip asıl bölge Orta - Doğudur. Benzer tüketim alışkanlıkları, ortak tarih ve kültür, coğrafi yakınlık Orta - Doğu bölgesini Türkiye'nin doğal bir pazarı durumuna sokmaktadır. Ancak Türkiye, yıllık gıda ihracatının 1 milyar \$'a yükseldiği 1982 - 84 dönemi de dahil olmak üzere bu olanağı şimdiye kadar ne yazık ki yeterince değerlendirememiştir. Bölgenin önemli gıda pazarlarından S. Arabistan, İran, Irak, Kuveyt, Suriye, Libya gibi pazarlara önemli miktarda ihracat yapabilen Türkiye, 5 milyar \$'ı aşan yıllık gıda ithalatı ile bölgenin en önemli gıda pazarı olan Mısır'a henüz yerleşmemiştir. Oysa Türkiye'nin Mısır'a satabileceği tahıl'dan et ürünlerine, tütün'den bitkisel yağlara kadar çok sayıda gıda ürünü bulunmaktadır. Bu durumda Mısır'ı ve yine çok az ihracat yapılan Kuveyt dışındaki Arap yarımadası çevre ülkelerini Türkiye'nin bölgedeki alternatif gıda pazarları olarak nitelendirebiliriz.

Orta - Doğu bölgesi hızla artan nüfusu ve petrol gelirlerine bağlı olarak daha uzun yıllar çekici bir gıda pazarı olmayı sürdürecektir. Bu süreçte Türkiye'de ise GAP'ın devreye girmesi ile tarımsal üretim önemli artışlar kaydedecektir. Üretim artışlarının, geçmiş yıllarda AT da olduğu gibi stok artışlarına dönüşmemesi için Türkiye giderek

büyüyen dış pazarlara gereksinim duyacaktır, kaldı ki Türkiye bu tür stokları kaldıracak mali olanaklara da sahip değildir. Orta - Doğu gıda pazarı bu bakımdan da Türkiye için yeniden keşfedilmesi gereken bir seçenektir, yeter ki Türkiye geliştireceği yeni etkin ve kalıcı üretim - ihracat politikaları ile Orta - Doğu'yu Türkiye'nin doğal bir pazarı haline dönüştürebilsin.

Orta - Doğu ile birlikte gıda ihracatının atılım yapabileceği bir başka bölge, Türk kökenli Sovyet Cumhuriyetlerini de içine alan Doğu Avrupa'dır. Piyasa ekonomisine yönelmenin yapısal sorunlarını aşmaya ve aşamalı olarak dünya ekonomisi ile bütünleşmeye çalışan bu ülkelerin henüz doyuma ulaşmamış çok önemli gıda pazarları mevcuttur. Yoğun ikili ülke temasları, yerinde pazar araştırmaları ve ticari alt yapının geliştirilmesi coğrafi yakınlık avantajından yararlanacak Türkiye'nin öteki ihracatçılara göre bu verimli pazarlardan daha fazla pay almasını sağlayacaktır. Gerçekleştirilmeye çalışılan «Karadeniz Ekonomik İşbirliği» projesi bu amaç doğrultusunda kullanılabilir çok önemli bir örgütlenme olabilir.

Başta Sovyetler Birliği'ni oluşturan Cumhuriyetler olmak üzere Doğu Avrupa ülkelerinin Akdeniz ürünleri diye adlandırdığımız işlenmiş ve işlenmemiş, narenciye gibi meyve, turfanda sebze, zeytin yağı ve nihayet tahıl ürünleri gibi alanlarda doğal üretim açıklarını Türkiye'nin karşılamaması için büyük bir neden yoktur. Fakat ekonomik ve politik olarak henüz tam istikrara kavuşmamış bu bölge için her olanağa karşı alternatif dış pazarlar oluşturulması gerekmektedir.

Her alternatif dış pazarın kendine özgü tüketim alışkanlıkları gibi yapısal özellikler taşıması, Türkiye'nin çok esnek ve dinamik gıda üretim ve ihracat politikaları geliştirmesini zorunlu kılmaktadır. Dış pazarların yapısına uygun olarak dış ticaret stratejilerine geçmeden önce, ihracatta kalıcı bir atılım yapmak isteyen Türkiye'nin özellikle çözmesi gereken gıda üretim ve pazarlaması ile ilgili temel sorunlar vardır. Bunlar genel başlıkları ile,

— Tarım kesiminde, özellikle hayvansal üretimde modernleşme yönünde yapısal dönüşümün sağlanması,

— Tarım ve gıda üretiminde, seçici sübvansiyonlarla özendirilen yol gösterici üretim planlamasına gidilmesi,

— 1960'lı yıllardan sonra iç pazarlara dönük olarak gelişen ve zaman içerisinde kendini yenileyemeyen gıda sanayinin çağın teknolojisi ile yeniden yapılandırılması,

— Genellikle küçük üretim birimlerinden oluşan gıda işletmelerinin sık sık karşılaştığı finansman sorununa sağlam kaynaklarla çözüm getirilmesi,

— Tarım - gıda endüstrisi yakın entegrasyonu sağlanarak gıda endüstrisinin hammadde sorununa çözüm getirilmesi,

— Son yıllarda, dışarıya açılmanın da etkisiyle olumlu gelişmeler gösteren gıda ürünlerinde kalite, standart ve ambalajlamanın uluslararası piyasalarda Batı dünyası ile rekabet edebilecek bir düzeye ulaştırılması,

— İhracatın alt yapısı oluşturan pazarlama zincirinin uygun depolama birimlerinden soğutuculu taşıma ve dağıtım kanallarına kadar tüm halkalarının tamamlanması,

— Şimdiye kadar daha çok «sipariş»lere dayanan pasif ihracat yapısından doğrudan ihracat'a geçilmesi,

— Bunun için de ihracatı üretim sürecinin bir devamı ve ekonomik büyümenin bir gereği sayıp üreticiden yabancı tüketiciye kadar uzanan bir süreci kontrol edebilen bir ihracat örgütlenmesinin oluşturulması,

— Ve nihayet Türk firmalarının kendi aralarındaki gereksiz rekabeti önlemek, ihracatın birim maliyetini azaltmak ve dış pazarlarda güçlü çok uluslu firmalara karşı rekabet gücünü arttırmak için küçük ölçekli firmaların «ihracat birlikleri»nde örgütlenmesidir.

Tüm bu uğraşılarda Devlet'e düşen görev ise, ihracatı genel olarak tıkayan sorunların aşılmasına yardımcı olmak; etkin kambiyo politikaları izlemek, ihracatın alt yapısını oluşturmada kalıcı teşvikler sağlamak, ihracatın finansman ve sigorta gibi önemli sorunlarının çözümüne katkıda bulunmak, alternatif gıda pazarlarının keşfedilmesine ve bu pazarlara yerleşmede ihracat birimlerine yardımcı olmak, dünya gıda pazarlarında «sübvansiyon» olayını yakından izleyecek bu tür uygulamalardan zarar göreceklere ürün düzeyinde seçici bir sübvansiyon uygulamak ve dünya tarım ticareti politikalarının oluşturulmasında, Türkiye ile benzer nitelikler taşıyan ülkelerle yakın temas sağlanarak daha etkin rol oynamak olmalıdır.

Alternatif dış pazarların ihracat'a açılması ve ihracat yapılan dış pazarların genişlemesi, büyük ölçüde, Türkiye'nin üretim ve pazarlama'ya ilişkin bu temel sorunların üstesinden gelmesine bağlıdır. Alternatif dış pazarlar yarının gerçek gıda pazarları ise, bugünün de ihracat sigortalarıdır. Eğer Türkiye alternatif dış pazarlar konusunda önemini daha önce kavrayabilmiş ve bu konuda her an kullanabileceği bir «paket»i olmuş olsaydı, Körfez bunalımı nedeniyle 1990 yılının ikinci yarısında kaybedilen 200 milyon \$'lık Irak ve Kuveyt gıda pazarları büyük ölçüde telafi edilebilirdi. Gıda pazarlarının, ülkelerin ekonomik olanakları ve bazen de politik istikrarları ile sınırlandığı dünyamızda, alternatif dış pazarlar sundukları coğrafi çeşitlilik ile ihracat için birer ihracat geliştirme unsuru olduğu kadar, aynı zamanda ihracatın geleceği için birer güvence unsurudurlar.

K A Y N A K Ç A

- DAVIS, F; Le commerce international à la dérive. Calmann - Levy, 1982, Paris.
- GAZZO, Y; La politique agricole des Etats - Unis. Economica, 1984, Paris.
- PHILIPPE, B; Politique agricole européenne et marchés mondiaux. Economica, 1986, Paris.
- ŞAHİNÖZ, A; ABD - AET ve Türkiye tarım politikaları ve dünya pazarları. T. Sınai Kalkınma B., 1989, İstanbul.
- LECLERCQ, V. - TUBIANA, L.; «Les enjeux du conflit agricole entre La CEE et les États - Unis». Le monde diplomatique. Ayrı basım (1986 - 87), in IAM, montpellier.
- WOLFE, LA.; «L'évolution du commerce international depuis 1950», in Bulletin du FMI, Washington, 20 Aralık 1982.
- La cinquième enquête mondiale sur l'alimentation 1987. FAO, Roma.
- «La production mondiale mal répartie». in Science - Vie Economie. No: 64, Eylül 1990.
- «Qui soutient le plus son agriculture » in Alternatives Economiques. Sup. No: 8, Ekim 1989, Dion.

- Division Statistiques, CTCI (1973 - 1989), OCDE, Paris.
- EUROSTAT. 1980 - 89, AT, Brüksel.
- Annuaire de Commerce 1976 - 1989, FAO, Roma.
- Bilan économique et social 1990. Le monde, 1991, Paris.
- Rapport sur le développement dans le monde 1990. Dünya Bankası, Washington.
- RAMMES 86/87, 87/88 Rapport annuel mondial sur le système économique et les stratégies. Economica, 1987, 1988, Paris.
- Trade in food commodities among moslem countries. SESRTCİC, 1988, Ankara.
- Eleventh annual report 1985 - 86. İslamic Development Bank. 1987, Jeddah.
- T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı İktisadi bilgisayar verileri.
- Başlıca Ekonomik Göstergeler T.C. Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, 1991, Ankara.
- İktisadi rapor, 1974 - 1990. TTSDOTBB, Ankara.
- Türkiye İstatistik yılığı. 1970 - 1989. DİE, Ankara.
- Tarım İstatistikleri Özeti. 1966 - 1989. DİE, Ankara.

TARTIŞMALAR

Dr. Namık Kemal KILIÇ

Ben açılışta konuşma yapmak istemedim, arkadaşlarımızı dinleyelim, bazı eksiklikler var, onları tamamlamak istiyorum.

Devletin politikası ne olmuş? gıda ihracatımız 1980'lerde 2 milyar dolar civarında, bugün de 3 milyar dolar civarındadır. Büyük bir artış olmadığı doğrudur, ama buda bir artıştır, yapısında değişme olmuştur.

1980'li yıllardan bu yana tarım ürünlerinde tarımsal hammadde olarak satımı yerine, katma değeri daha yüksek olan imalat ürünü ve gıda ürünü şeklinde ihracatının, üretiminin teşviki ve ihracatının teşviki yapılmıştır. Bunun temelinde önemli iki olay vardır. Biri, mümkün olduğu kadar özel teşebbüsün gerek ithalatında, gerek ihracatında, gerekse üretim aşamasında hammadde temini, makine yatırım mali teminindeki bürokrasiyi azaltmaktır. Bunu azaltma politikaları çerçevesinde tarım ürünleri ihracatında lisans, tescil, fiyat kontrolleri kaldırılmış, ithalat tamamen liberize edilmiş, ihracat da ihracat belgesine bağlanmaksızın serbest hale getirilmiştir.

İkinci önemli konu, uluslararası piyasada önemli olan ürünlerimizden fındık, üzüm, incir ve tütün gibi ürünlerde desteklenme primleri tahsili, ihracatında destekleme primi alınması veya destekleme primi verilmesi şeklinde bunların uluslararası piyasadaki fiyatlarına istikrar kazandırılmıştır.

Üçüncü önemli konu, ihrac potansiyeli olan bilhassa işlenmiş tarım ürünlerine göre daha fazla, en yüksek Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonundan ihracata ton başına birim dolar başına Destekleme Priminin en yüksek ödendiği sektör tarım sektörüdür. 17 çeşit tarım ürünü DEFİF'ten bugüne kadar en yüksek yüzdesi olan % 20 üzerinden istifade etmiştir. Gerçi bugünkü politikamız DEFİF'in kaldırılması yönündedir ve önümüzdeki şubat ayında DEFİF'ten ihracatı kaldırılacaktır. Bunun yerine ikâme olacak şekilde genç bir Eximbank kuruldu. Banka çerçevesinde daha geniş tabanlı finansman

sağlanması temel ilke olarak tespit edilmiştir. Belki rakip ülkelerin girdi fiyatlarıyla da dengeleyecek, rekabet gücümüzü artıracak, artık açık sübvansiyonlar yerine daha gizli sübvansiyonlar dediğimiz enerji teşviki, belki girdilerde teşvik verilerek ürünlerimizin yine aynı pazarlarda rekabet gücünü korumasını arzu ediyoruz.

Eximbank, gıda sanayii ürünlerine sevk öncesi kredisi, yeni getirdiğimiz protatif kredi sistemini de önümüzdeki günlerde uygulamaya koyacaktır.

Gıda sektörümüzün ihracatının ülkesel dağılımına baktığımızda 1990 lı yıllarda yüzde 53'ünü OECD ülkelerine yüzde 20'sini de İslâm ülkelerine, geri kalanı da Doğu Bloku ve Sovyetler Birliğine yapmışız. AT'nin payı gıda ihracatımız içinde yüzde 15 dir. Bu gösteriyor ki, bizim ağırlıklı pazarlarımız OECD ülkeleri olmuştur. AT'nin payı yüzde 15 tir. Ama gıda ticaretinde çok uzaklara götürecek kurumsal yapılaşmanın önümüzdeki yıllarda daha gelişmesini temenni ediyoruz. MEYNA en güzel örneğidir. Bugün Türkiye'de hakikaten yabancı sermayeli yegane kurumlaşmış, ciddi yatırımlar yapmış ve uluslararası pazar bağı kurabilen şirketlerin çoğalması ve büyümesiyle mümkün olacaktır.

Ülkemizdeki nüfus artışını da düşünmeniz, içerideki fiyat artışlarını da düşünmemiz gerekmektedir.

Sayın arkadaşlarımız, ülkelerdeki korumacılığa değindiler. Bir açıklık getirmek istiyorum. Uruguay görüşmeleri bitmedi, halen devam ediyor. Bu görüşmelerin tıkanmasına neden olan, AT'nin tarım sübvansiyonlarındaki katı tutumudur. En son gelişmelere göre ABD ile AT arasında bir orta yol bulunmuş ve Uruguay görüşmeleri tekrar hızlı bir şekilde başlamıştır. Uruguay görüşmelerinde bizim iki grup arasında kalmış bir halimiz var. Bir tarafta biz AT üyesiyiz, fakat AT'nin istekleri bizim isteklerimize uymuyor. Bir tarafta biz gelişmekte olan ülkeler durumundayız, onların yanına geçtiğimizde de AT bizi karşısında görmek istemiyor. Dolayısıyla, biz şu andaki tutumumuzla Uruguay'da görüşülen 17 konunun 17'sine de Türkiye menfaatleri yönünden şu haliyle imza atabilecek durumundayız. Kendi aralarındaki kavgayı bitirmelerini istiyoruz. Bu kavga da tarım sübvansiyonlarındaki indirim programına uyumdur.

Önümüzdeki 1992 sonuna kadar Uruguay görüşmeleri uzatıldı, devam edecek.

Önümüzdeki yılları, 2000 li yılların perspektifini düşündüğümüzde şunu görüyoruz. İhracatımızda, tarım ve gıdada Türkiye'yi hakikaten gerek konumuyla, gerek üretim deseniyle şanslı bir pozisyonda görüyorum. Bunu pazarlayabilecek, ürün haline getirebilmesi için gerekli kurumlaşmanın teşvik edilmesi, yatırımların teşvik edilmesi ve ihracatının finansman maliyetlerinin ve finansman yapımızın düzelmesi, bizi hem Ortadoğunun, hem Sovyetler Birliği'nin, hem de Doğu Blokunun, AT'nin kalite standartları bayağı yüksek belki ama, fakat hiç değilse bu üç pazarda rahatlıkla daha fazla, daha geniş tarım ve tarıma dayalı sanayi ürünü pazarlayabileceğimiz kanaatindeyiz ve bunun ümidi içindeyiz. Tahmin ediyorum önümüzdeki yıllarda da gıda ve gıda sanayiine dayalı ihracatımız bu 3 milyarlar da kalmayacak, kalmaması da lazım, hammadde bazımız var, fakat bunu biz pazarlanabilecek duruma getirecek organizasyon ve kurumlaşmış yapılarımızın olmamasından kaynaklanmaktadır.

Ali AKMAN

Sayın konuklar, işlenmiş gıda ihracatında alternatif pazarlara girmeden, dünkü ve bugünkü konuşmalarda da belirtildiği üzere en büyük problemimiz hammadde yetersizliğidir. Kamuoyuna yansıtıldığı gibi ve bazı istatistiklerde görüldüğü gibi hammadde bolluğu yoktur. Büyük oranda hammadde sıkıntısı çekmekteyiz, özellikle benim konum olan meyvede utilizasyonumuz yüzde 80 - 85'e varmıştır ve şu anda maalesef meyve sıkıntısı çekmekteyiz.

Sayın Başkanımızın belirttiği destekleme primleri konusuna gelince, hükümet, ihracatçılarımıza zaman zaman destekleme primi taahhüt etmektedir ve bizler de buna güvenerek dış pazarlarda ürünlerimizi rekabet edebilecek fiyatlarla satmak için uğraşmaktayız. Fakat, daha sonra ihracatı yaptıktan sonra destekleme primini istediğimizde, fonda para yok diyerek ödeme yapılmamakta ve zor durumlara düşmekteyiz.

Gıda sanayiinin ve ihracatının gelişmesindeki en önemli handikap yerel yönetimlerdir, yerel yönetimlere tanınan yetkililerdir. Tarım-Ankara, İstanbul ve İzmir gibi gelişmiş yöreler Anadolu'da urban kesimindedir. Tabii ki esas tarım sanayii de buralardadır. Teknik

ekipten ve donanımdan yoksun bu yerel yönetimler bilerek veya bil-meyerek bu sanayi dalının gelişmesine önemli sekteler vurmakta; gelişmesini engellemektedirler. Üretim olmazsa ihracatın olmayacağı aşikârdır. Tarım ürünü işleyen bir fabrikanın üretim sezonunda bir saat kapalı kalmasının ülke ekonomisine ve yöreye getireceği, zararlar aşikârdır ve fevkalade boyutlardadır. Daha açıkcası, bu meseleleri sanayiciler yerel yönetimlere rüşvet vererek değil, uzman kuruluşlar ve üniversitelerle elele çözmelidir. Yerel yönetimlerdeki birimler sadece görüş bildirmeli, onun dışındaki tüm yetkileri kaldırılmalıdır. Nihaj kararları, konunun gerçek uzmanı olan araç gereci olan birimlerin eline bırakılmalıdır. Bunun için bir örnek vermek istiyorum; ABD'den boş tanker gelmekte ve sanayici, ihracatçı tankere konsantre meyva suyu doldurmakta ve ihraç etmektedir. Belediye sağlık memuru, ABD'den gelen bu tankerlerin üzerine «sanayici ihracatçı» etiket yapıştırmadı diye ihracatı durdurmuş, hafta sonu nedeniyle de tesisi iki gün kapatmıştır. Bu olaydan sonra ABD'li müşteri tekrar Türkiye'den ithalat yapmamıştır. Bundan daha feci örnekleri sayabilirim. Yerel yönetimlerin bu yetkilerinin kaldırılmasını ısrarla, tekrar belirtiyorum.

Gıda ihracatıyla ilgili çıkan kararnamelerde maalesef bürokratlar, sektörle diyalogu fevkalade minimum düzeyde tutmakta, çıkan kararnamelerin pratikte uygulanamadığını kendilerine anlattığımızda, teknik birimlerden kendilerine bu konuda uyarı gelmediğini belirtmektedir. Teknik arkadaşlar ise kendilerine hiç bilgi danışılmadığını söylemektedirler. Burada sanayici, bürokrat, teknolog işbirliğinin önemini bir örnekle vurgulamak istiyorum.

11.7.1990'da Hazine Dış Ticaret Para Kredi Kurulu bir tebliğ yayınlar ve gıda ihracatında Tarım Bakanlığında analiz raporu şartı koşar ve alınmayan belgeler için ihracatı geçersiz sayar. Halbuki, zaten gene Tarım Bakanlığında ihracatta sağlık sertifikası alınmaktadır. Bunu bürokrat arkadaşlar atlar, bu tebliğden gümrük idareleri Tarım Bakanlığı ve ihracatçılar 5 ay içinde haberdar olurlar. Bu arada yapılan tüm ihracatlar bu tebliğe göre geçersizdir.

Analiz raporu için gereken numuneler pratikte alınamadığı ihracatçıların ısrarlı takibi sonucu ve muhtemelen teknokrat arkadaşların da 12 aylık bir gecikmeden sonra bürokratların uyardmalarıyla

31 Temmuz 1991'de aynı bürokratlarca gene iptal olur. Bu arada milyonlarca dolarlık bağlantılar yapılmış ya da tabiri caizse kitabına uydurularak yapılmıştır.

Neticede, bürokratların önderliğinde teknolog - sanayici - ihracatçı muhakkak birlikte çalışmalıdır.

Mevhibe MEŞHUR

Gıda sanayiinde üretimdeki sorunlara ilaveten pazarlama sorunları da mevcuttur. Sayın Otluoğlu, pazarlamanın üretim dağıtım ve tüketim alt sistemlerini kucaklayan bir bütün olduğunu söyledi. Bu tanıma biz de katılıyoruz. Fakat burada sadece ürünün üreticiden tüketiciye pazarlanması değil, ürünün ya da hammaddenin, miktarı ve kalitesiyle de ilgilenilmek zorundadır. Ayrıca üretim konusu gözönüne geliyor. Üretimi de iki anlamda kullanıyoruz; müteşebbisin hammaddeyi bir araya getirip organik madde elde etmesi ya da prosesing dediğimiz mamul maddenin meydana gelmesi için iki tür üretimin olduğunu ifade edebiliriz.

Pazarlama ve üretim arasındaki ilişkiyi de şu şekilde değerlendirebiliriz. Pazarlama sisteminde bulunan bir işleme yeri işletmecilik esaslarıyla üretim yapmakta ve pazarlamanın şekil faydalılığını yaratmakta ve pazarlamayla bütünleşmektedir. Ayrıca, pazarlama kavramına ilave bir unsur söz konusudur. Günümüzde işadamları ve pazarlayıcılar sadece kâr elde etmek için değil, tüketiciyi de tatmin ederek kâr elde etme düşüncesi içinde olmaktadır. Tabii önemli olan da tüketicinin tatmini ön planda olmalıdır.

Pazarlamanın, tüketicinin ürünle ilgili zaman, yer ve şekil faydalılıkları dediğimiz tüketicinin hangi ürünü, hangi zamanda ve hangi şekillerde, hangi ambalaj sistemi içinde istediğinin belirlenmesi pazarlama açısından büyük önem taşıyor.

Sayın Otluoğlu'nun bir ifadesine katkıda bulunmak istiyorum. Burada her kesimde talep ve fiyatın esnek olduğu ifade ediliyor. Fakat, biz genelde ekonomi alanında talebin fiyat elastikiyeti kavramını kullanıyoruz. Genelde tarım ürünlerinin talep elastikiğinin düşük olduğunu ve ürünlerin işleme ya da prosesing dediğimiz faaliyet sonunda işlenen ürünlerin ya da mamul ürünlerin talep elastikiyetinin yüksek olduğunu ifade edebiliriz. Süt sanayiinde sıvı sütün yoğurt,

peynir, tereyağ gibi işleme aşamalarında ürünlerin talep elastikiyetinin değiştiğini ve işleme aşamasının ilerlemesiyle bu elastikiyetin yüksek olduğunu ifade edebiliriz.

Ürünlerin işlenmesi sonucunda katma değer yaratıldığı için bu işleyiciler ya da sanayiciler açısından önemli bir avantaj olmaktadır. Pazarlama aşamasında pazarlama araştırmaları piyasaya yönelik, tüketicinin isteklerine yönelik araştırmaların yapılması ve şirketlerde bu konuyla ilgili piyasa araştırmaları konusunda birimlerin oluşturulması önem taşıyor.

İşleme tekniklerinin dünyada çok gelişmiş olması nedeniyle, ülkemiz açısından bu teknolojilerin kullanılması, yine Sayın Akman belirttiler firmalarda yetişmiş personelin, bilgisayar donanımının ve teknik yapılar açısından hizmet içi eğitimler büyük önem taşıyor ve bunun sürekli olarak yapılması gerekli.

Tüketim sistemi içerisinde firmaların tüketicilere sürekli ürün akışını sağlaması, albenili ambalajların kullanılması ve satış ve tüketicinin satın almasını kolaylaştırmak açısından tüketici birimlerinde ya da küçük birimlerde satışların yapılması gerekmektedir.

Bunun yanı sıra önemli bir unsur da, gıda sanayiinde en büyük problemi olan hammadde yetersizliğidir. Burada malın sürekliliğinin sağlanması da büyük önem taşıyor.

Dağıtım kanalları sistemi içinde iç ve dış piyasamızla ilgili çok çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Yurtiçi piyasamızdaki üreticilerin aracı sayısının fazlalığı nedeniyle piyasada oluşan fiyatla ilgili ya da işleme sonucu oluşan katma değerle ilgili sanayiciler ve işleyicilerin bir avantajı olduğunu belirtmiştim, burada küçük üreticilerin pazar hakkında fazla söz sahibi olamadığını görüyoruz. Bu da üreticilerin finansman açısından daha küçük ölçekte çalışmalarını nedeniyle piyasa sistemi içinde ve pazarlama kanalı içinde söz sahibi olmalarına engel olmaktadır.

Burada üreticilerin olumsuz yönlerini gidermek amacıyla işleme kooperatifleri büyük önem taşıyor. Ülkemizde bu yönde kurulan kooperatiflerin pazarlama aşamasında kooperatiflerin etkinliklerinin artırılması büyük önem taşıyor. Aracı sayısının fazlalığı, üreticinin rekabet şansını azaltmaktadır. Burada rekabet gücünde özellikle dışarıya açılma konusundaki gayretlerimizi dikkate alırsak, burada

ülkemizin çok çeşitli sorunları vardır. Bu sorunları gidermek için önce şu tedbirleri söyleyebiliriz.

Sanayinin, ürün satılacak pazar ihtiyaçlarını çok iyi tetkik etmesi ve üretimi buna göre yönlendirmesi, yeni ürünleri tanıtmak için ülkelerde temsilcilikler ve gerekirse laboratuvarlar kurulması gerekmektedir.

Gıda maddelerinin pazarlanmasında önemli bir hizmet de promasyon hizmetidir. Bu hizmetin sonucunda maliyet yükselebilir, tabii ki bu promasyon sonucunda piyasada oluşacak canlılık ve zevklilik ekonomi için bir kazanç oluşturacaktır. Burada satışı geliştirme faaliyetlerinde ürünün gerçek değerinin ötesinde yanıltıcı bilgilerin yer almaması ve rakip firma ürünleriyle ilgili karalayıcı ifadelerin yer almaması büyük önem taşıyor. Ambalaj materyali, ambalajın dizaynı da çok önemli olmakta, ürünü en uygun ambalajla satışa sunmak önem taşımaktadır.

Tarımsal ürün, işlenmiş ürün dediğimiz ürünlerin fiyatlandırılmasında, önem taşımaktadır. Hammadde ve mamul ürünün fiyatlanması açısından önemli farkı, bunların pazar yapılarındaki farklılıklardır. Hammadde üreticilerinin genelde küçük ölçekli olması ve gıda ürünleri ya da mamul ürünleri pazarlayan kuruluşların sermayedar olması, büyük kapasiteli olması ve bunlar söz konusu faaliyet alanında 10 - 100 firma arasında değişen, belirli sayıda firmanın olması, gıda sanayiinde monopolitik bir durumu yaratıyor. Burada önemli olan orta ve küçük ölçekli üreticilerin, firmaların daha ekonomik çalışmalarını sağlamak için gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir.

Burada önemli bir husus da, sanayi için gerekli olan hammaddenin nitelik ve nicelik yönünden düzenli olması, üründe sürekliliğin sağlanması büyükönem taşımaktadır.

Sayın Otluoğlu, tebliğinde, sanayi ürünlerinde ya da gıda sanayii için ürünlerin çok fazla olduğunu ifade ettiler. Fakat, biz çeşitli çalışmalar sonucunda gördük ki, hammadde üretimdeki dalgalanmalar sonucunda, gıda sanayiinde hammadde yetersizliği söz konusu olmaktadır.

Dış ticarete gıda sanayii ya da gıda ürünleri pazarlayan firmaların rekabet gücünü artırmak için genelde duyuyoruz, ihracatta firmalarımız kendi aralarında rekabet ediyorlar daha fazla satış yapmak için. Böyle bir durum yerine, firmaların bir araya gelerek ülke-

mizi temsil etmek açısından bu şekilde kendi aralarında rekabet yerine, dışarıdaki yabancı firmalarla rekabet etmeleri gerekmektedir.

Pazarlama araştırmaları dediğimiz firma bünyesinde pazarlamaya yönelik birimlerin oluşturulması büyük önem taşımaktadır. Bu sorunların çözülmesinde devletin üretim planlaması yapması, gıda sanayiine temel oluşturan hammaddelerin üretimiyle ilgili üretim planlaması büyük önem taşıyor. Üretimdeki dalgalanmaları ortadan kaldırmak için fiyat mekanizmasının düzenli olması gerekiyor. Ayrıca, bu ürünlerin pazarlama sisteminde işleme kooperatiflerinin bir araya gelmesi ile ya da anlaşmalı çiftçi şeklinde uygulamalar yapılarak sanıyoruz ki gıda sanayii işleyicilerinin hammadde açısından söz konusu olan sorunlar, ortadan kalkacaktır.

Prof. Dr. Ünal YURDAGEL

Ben ekonomist değilim, konuya daha çok teknolojik açıdan bakmak istiyorum ve Sayın Otluoğlu'nun verdiği detaylı bilgilere teknolojik açıdan birkaç katkıda bulunmak istiyorum.

Sağlık bilinci dediler, bu önemli bir konu, sağlık bilinci içerisinde doyma ile beslenme arasındaki farkı toplumumuza aşılacak zorundayız. Bir insan bir somun ekmek yer doyar, ama beslenmez.

İkincisi, günümüz teknolojiyle üretilen ürünlerin pazarlanacak çeşitleri, bireyin yaşam biçiminden kaynaklanıyor. Türkiye'de de aile küçülüyor, tek başına yaşam eğilimi artıyor. Öyle oluncada bir bekar erkek veya bayan evine geldiğinde ispanağı doğrayıp da yemek yapma yerine, mikro dalga fırınında hemen yiyebileceği bir şekilde yemeğe yöneliyor.

Üçüncüsü, bütün bu teknolojik işlevlerin içerisinde bireylerimize reklamin yeterince iletilmediği kanaatindeyim. Toplu iletişim araçlarındaki reklam tamamen ticari niteliktedir. Reklam, doyma ile beslenme arasındaki farkı iletebilmelidir. Örneğin, yeni çıkarılan şekerleme mamullerimizde, çocuğun beynine girebilecek şekilsel yapılar verebiliyoruz, ama o çocuk yediği o şekerlemenin içerisinde ne kadar protein var, ne kadar şeker var, bu bilinç yoktur.

Aldığımız bir ürünün, ambalajını sadece yırtar açar, içindekini yer geri kalanını ya yere ya çöpe atarız. Ama bir ambalajın içeriğini okumayız.

Ülkemiz 2000 li yıllara doğru giderken unuttuğumuz bir sanayi turizmle gıda arasındaki ilişki, burada pek vurgulanmadı. Bugün pek çok turizmciler arkadaşlardan, meyva şarabını nereden bulurum diye bize telefon açıyorlar. O nedenle, turizm sanayiinin talep ettiği içecek ve menünün dikkate alınması gerekir.

Alternatif pazar aranmasında ekonomik yönden gelişmekte olan ve üçüncü ülkeler diye söylediğimiz gelişmemiş ülkeleri alabiliyoruz. Ulaşım yönünden bir alternatif pazar aramada bunun çok etkinliği olduğunu aklımızdan çıkarmamamız gerekir. Bilhassa taze meyve ve sebze ihracatında bu büyük bir sorun olarak karşımıza çıkıyor. Talep dikkate alındığında ise Avrupadaki Türk işçi topluluğu yeme özelliğini halen koruyor. Avrupa ülkelerinin beslenme açısından gıdaya bakış bilincini bizim sanayicimizin de artık benimsemesi gerekir. Bugün Avrupalı, bileşim, katkı maddeleri ve bilhassa şeker ve diğer tatlandırıcılar arasındaki farkı çok iyi biliyor.

Ortak Pazar alternatiflerini de incelemek gerekir. Çünkü bizim için Ortak Pazar, şu anda Doğu Almanya'nın iştirakiyle 342 milyonluk bir geniş pazardır. 2000 yılında belki detantı yumuşayan Doğu Avrupa ülkeleriyle bu nüfusun 500 - 600 milyona çıkacağını da dikkate almak zorundayız.

Ortak Pazar kurulduğunun hemen ertesinde hayvansal ürünler, şeker, şarapta kendisinin yeterliliğinin üzerine çıkmıştır. Bu konular içerisinde bir alternatif aramamız mümkün değildir. Ancak, taze meyva sebze, işlenmiş meyva sebze talebi vardır ve yapılan ithalat 62 milyon dolardır. Bu yönden ülkemiz, AT ülkeleri için durumu en iyi ülkelerin başında gelmektedir. Bu pazar payını kapmamızda ise bende önce konuşan arkadaşlarımız, hammaddeden ambalaja kadar bir çok önemli konuları vurguladılar.

AT ülkelerinin en büyük sorunu artmayan nüfuslarıdır. Bu da binde 2 civarındadır. Bu nedenle pazar talebi gelişmemektedir. Artan verimlilikle beraber bir stok söz konusu olduğunda, üretim gözlenmeye başlanmış ve bu üretim birtakım teşvikler sağlamıştır. Çünkü bu, üretim stoku doğduğundan stokun da eritilmesi için bu talep, yani teşvikler kaçınılmaz bir kuraldır.

AT, çeşitli programlar içinde gıda üretimi sağlayan sanayi ve pazarlama için yatırımlara harcadığı para 22,5 milyar ECU olup, bunun içinde en yüksek payı meyve sebze işleme sanayii almaktadır. 1,5 milyar ECU ile Yunanistan başı çekmektedir. Bundan sonra Fransa, İtalya ve Almanya geliyor. Bu para tamamen AT ülkelerinin bir bağışdır ve temel esası da teknoloji yenileme ve pazar alternatiflerinin incelenmesidir.

AT ülkelerinin kendine yeterliliği oldukça yüksek olup, üretimi yetersiz olan ürünleri şöyle sıralayabiliriz; tane mısır, pirinç, taze meyve ve sebze, turuncgiller, koyun keçi eti, yağ, su ürünleri, işlenmiş hayvansal gıdalar. Bunun yanında işlenmiş domates ürünleri, kuru üzüm, armut, şeftali, şurup için düzenleyici mekanizmaları uygulamaktadır. Genel olarak son 3 yılda domates salçası 6 milyon 62 bin tonda sabit kalmış, 1990 ve 1991'de 100 bin tonluk bir artış düşünülmüştür. Bu da İspanya'ya verilen bir bağıştır. Kuru üzümde 67 bin tonluk kota değişimi, şeftali için İspanya'ya sağlanan kota da 502 bin tondan 600 bin tona çıkarılması öngörülmüştür.

AT ülkelerindeki üretim artışı, meyve sebze konservelerinde de kendisini göstermektedir. Bugün AT ülkelerinde hammadde yeterli olup 102 milyon tonu bulan bu üretimin 56 milyon tonu meyva, 46 milyon tonu da sebzedir. Ancak, ne varki Doğu Almanya'nın katılımıyla bu talep oldukça büyümüştür.

Şahsi çalışma saham olan meyva sebze işleme sanayiinde AT'nin taleplerini şu şekilde sıralamak mümkündür. Dondurulmuş sebze, meyve konservesi, reçel, marmelat, kuru meyva, dondurulmuş meyva, sebze konserveleri. Konsantre meyva sebze sularında ise çok az bir artış sağlanmıştır.

Konsantre edilmemiş meyve sebze suları üretiminde Almanya'nın payı sadece kendi başına yüzde 86'dır. Kuru meyvede Yunanistan başı çekmektedir. Reçel marmelat için de Almanya ile Fransa'nın yakın bir üretim potansiyeli vardır ve AT'yi doyurabilmektedir. Ancak, onlarda yetişmeyen meyvalardan yapılmayacak reçeller, bilhassa düşük şekerli reçeller bu piyasa için bir talep doğurabilecektir.

Mamul gıda yönünden baktığımızda, dondurulmuş ürünlerde Fransa başı çekmektedir. Meyve konservesinde İspanya, dondurul-

muş sebze- Belçika, sebze konservesinde Fransa Ortak Pazarın diğer ülkelerine en fazla satış yapan ülkelerin başında gidiyor.

Bizim alternatif pazar sağlayabilmemizdeki diğer şansımız da turunçgillerdir. AT'nin bu husustaki rakamlarına baktığımızda oldukça yüksektir. Üçüncü ülkelerden ithal ettiği meyve suları 764 bin tondur. Bunun 563 bin tonu turunçgil, 105 bin tonu da elma sularıdır. Bu dağılımın başını Brezilya yüzde 43 ile, İsrail, ABD ve Fas bölüşmüştür, Türkiye'nin payı da 8.700 ton ve % 1,2'dir.

Ülkemiz açısından ve AT'ye talep ve alternatif doğurabileceğimiz zengin bir gıda sanayii atıklarının değerlendirme potansiyeli önemlidir. Bunların başında doğal boyalar, yağ, pektin, selüloz ve jelatin üretimi söz konusu olabilir. Geri kalan artıkların işe değerlendirilerek hayvan yemi olarak kullanılması da söz konusudur.

AT ülkelerine alternatif pazar olarak en büyük şansımız kabuklu cerezlerde ortaya çıkıyor ve bu Ortak Pazarın yetersizlik oranı % 65,7 ve kişi başına tüketim de 4 kg civarındadır.

İtalya ve Fransa'da üretim şu anda fındık bazında 162 bin tonu bulmuştur, 2000 yıllarında İtalyan fındığı 200 bin tonu bulacaktır. En büyük şansımız Antep fıstığıdır. Ama bugün İran fıstığı Ortak Pazarın yüzde 90'ini işgal etmesine karşın, bizim ancak sınırimiz yüzde 4'te kalmaktadır. Badem ve ceviz üretimi ortak pazarda hızlı bir artış göstermektedir. Tüketimi 799 bin tondur. Burada ithalata bakıldığında rakamların küçüldüğünü, 400 - 500 ton civarında bir ihracatı gerçekleştirebildiğimiz ortaya çıkmaktadır.

AT ülkeleri, meyve sebze işleme sanayiinin üreteceği asgari fiyatı desteklerken, sanayiciyi de işleme yardımıyla korumaktadır. Ülkemizde ise bu tip bir mekanizma yoktur ve alternatif pazarlara girişte büyük bir riziko ile sanayici karşı karşıya kalmaktadır. Ancak, geleneksel Türk ihrac ürünleri taban fiyatıyla desteklenmektedir. 1985 yılında çıkarılan 3186 sayılı Kanun Hükmündeki Kararnameyle kuru meyve ve sebze de 1988 yılından itibaren de diğer ürünlerde devlet desteği kaldırılmıştır.

AT ülkelerinde sene başında tavan ve taban fiyatları belirli olup, bu uygulama sanayici için bir garanti kapsamındadır.

Rakamsal olarak paraya vurduğumuzda, AT ülkeleri 153 milyar dolar ithalat, 126 milyar dolar da ihracat yaparak toplam hacmini 279 milyar dolara ulaştırmıştır.

Üçüncü ülkelerden yapılan gıda ithalatına baktığımızda, 1983'te 47 milyar olan bu değer 1989'da 62 milyara yükselmiştir. O nedenle, AT, alternatif pazarlar olarak saymış olduğum kendi kapsamı içerisinde kuru meyve sebze de büyük şansımız vardır.

Türkiye Cumhuriyeti, kuru üzümün Ortak Pazara talebinin yüzde 45'ini, kuru incirde % 92'sini, fındıkta % 97,4'ünü, diğerlerinde de % 2,1'ini karşılamaktadır.

İşlenmiş meyve sebze ithalatına baktığımızda, 5,7 milyon ton olduğunu, burada üçüncü ülke payının 1 milyon 700 ton, yani % 43,7 olduğunu görüyoruz.

AT, sadece ithal eden değil, üçüncü ülkelere 1983'te 73 milyar, 1989'da da 126 milyar dolarlık gıda mamulü ihraç etmiştir.

Alternatif pazar aramasında AT pazarlarının tropik ve subtropik ürünlere yönelimi görülmektedir. AT ülkeleri arasında tüketim miktarlarında da dalgalanmalar vardır. O nedenle, kimi ülkelerde talep artışı söz konusu. Sütlü ve fermente süt ürünlerinde çocuk gıdalarında artış olacaktır. Doğu ülkelerinin, yumuşamaları nedeniyle, yeni alternatif pazarlar doğacaktır. Oluşumdaki gelişmeler sonucunda ütlesel işlenmiş ürünlerin uzak ülkelere üretiminde sorunlar azalacaktır. Tüketici tercihinin iyi pazar etüdüyle ortaya çıkarılması gerekecektir.

Dr. Namık Kemal KILIÇ

Bu tartışmaların ışığında Türkiye'nin gerek iç pazarı, gerekse dış pazarı gelişen bir pazardır. Ben, hemen arkadaşlarımızın konuşmalarına şunu ekleyeceğim. Doğu Blokuyla pazar potansiyeline bakarken dikkat edelim. Önümüzdeki yıllarda özelleşmenin, tarımdaki özelleşmenin Doğu Blokunun gerek toprak kaynakları yönünden, gerek insan kaynakları yönünden daha güçlü bir üretime geçebileceğini ve bazı ürünlerde de ciddi rakip olabileceğini hatırlatmak istiyorum. Şu anda Doğu Blokunun sorunu sistemden gelen sorundur.

İkinci konu ise, sanayi ürünlerimizde 1980'lerde 200 bin dolarlık ihracatımız varken, bugün 1 milyar dolara çıkmıştır. Yani geçen 10 sene içinde 5 misli, artmıştır. Demekki genel gıda ihracatımızın dışında gıda sanayii ürünlerinin payı artmıştır. Bu, olumlu bir gelişmedir, bu gelişmenin önümüzdeki yıllarda da devam etmesini ve devam edeceğine inanıyoruz. Devam etmesi için neler yapılabilir; ayrı bir tartışma konusu. İhracat pazarları yönünden hakikaten avantajlı bir konumdayız. İç pazarımızdaki gelişmelerde, turizm potansiyelini de düşündüğümüzde geçen sene 6 milyon turist getiren Türkiye, önümüzdeki yıllarda biz 7 ve 2000 li yıllarda 10 - 15 milyon turistin geleceğini düşünüyoruz. Bunların da mevsimlik ihtiyaçlarını karşılayacak gıda sanayiinin gelişmesi gerekir Türkiye'de. Dolayısıyla, sanayicilerimize tekrar masalarının başına oturmalarını, yeni yatırım ve modernizasyon programlarını gözden geçirmelerini dileriz. Teşvik etmek istiyorum. Gıda sektöründe ciddi yatırım yapan yatırımcılarımızın da büyük sıkıntıyla bugüne kadar karşılaştıklarını da görmedik, bundan sonra da karşılaşacaklarını zannetmiyoruz. Çünkü gıda sanayii sağlam bir sektördür.

İhracatçılarımıza devlet istikrarlı olmak zorunda, aldığı kararların arkasında durması lazım. Arada sırada böyle ufak tefek hatamız oluyor, kalite kontrol konusunda aldığımız bir kararın sanayiciye ve ihracatçıya sorun yaratacağını daha sonra öğrenebiliyoruz. Bunun nedenlerine girmek istemiyorum, fakat şunu belirtmek istiyorum.

Biz her zaman diyalogtan yanayız, gerek odalarla, gerek ihracatçı birlikleriyle ve devamlı kontak halindeyiz. Fakat, sanayicilerimizin bir grubu bir şey isterken, bir grubunun mağdur edilebileceğini bazen düşünemiyoruz. O dengeyi odalarda belki daha iyi tartışmak lazım.

Kamuyla ilgili DEFİF ödemeleri birikmiştir, parasal programımız çerçevesinde, ama karşılığı da var, arzumuz DEFİF'deki alacaklı ihracatçılarımıza şu güzel haberi verebilirim; bu ay sonuna kadar DEFİF ödemelerinin tamamı yapılacaktır, onu da arz ederim.

Prof. Dr. Turan GÜNEŞ(*)

«Pazarlama teknikleri açısından gıda sanayii» konulu bildirisine sayın Fahrettin Otluoğlu, haklı olarak pazarlama kavramının açıklamasını yaparak girmektedir. Pazarlamanın ürünün tüketiciye tanıtılması, ulaştırılması hizmetlerini yerine getirdiği belirtilirken üretim ile olan bütünleşmesine de önem verildiği ifade edilmektedir. Hatta pazarlamanın üretim, dağıtım ve tüketim alt sistemlerini kucaklayan bir bütün olduğu anlatılmaktadır.

Burada gözden kaçabilecek önemli bir noktayı açıklığa kavuşturmakta yarar vardır. Üretim iki anlamda kullanılabilir. Bunlardan biri, kaynakların müteşebbisce birleştirilerek hammadde elde etme faaliyetidir. Pazarlama; her ne kadar bu anlamdaki üretimin bittiği yerde başlamakta ise de amacı tüketiciyi tatmin etmek olan pazarlamanın üretilen ürünün miktarından ve kalitesinden ilgisiz olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Bunun tam aksi olarak pazarlama, üretilen hammaddenin kararlaştırılması, miktar ve kalitesi ile ilgilenilmesi ve onunla bütünleşmesi zorunludur. Bu yönüyle bir pazarlama işletmesi olarak kabul edilen gıda işletmesinin, tedarik fonksiyonunun aksamaması için, hammadde üretimi ile de ilgilenmesi gerekmektedir.

Dilimizde üretimin diğer anlamı ise; mamül madde üretimidir. Daha açık deyim ile işleme (Processing) denilen bu kavram, pazarlama sistemi içinde bulunan bir işleme yeri; işletmecilik esasları ile çalışmakta, üretim yapmakta, pazarlamanın şekil faydalılığını yaratmakta ve pazarlama ile bütünleşmektedir.

Sayın Otluoğlu'nun «Pazarlamayı, üretim, dağıtım ve tüketim alt sistemlerini kucaklayan bir bütün olarak tanımlamasını» bu şekilde anlamamız yararlı olacaktır.

Pazarlama kavramına bir unsur daha ilave etmek gerektiğine inanıyorum. Bugün zamanımızda görüşler değişmiş, işadamları ve pazarlayıcılar sadece kâr elde etmek için değil, yaptıkları faaliyetlerde tüketiciyi tatmin ederek kâr elde etmeyi esas hedef olarak

(*) A. Ü. Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölüm Başkanı, Prof. Dr. Turan GÜNEŞ'in burada yer alan metni kongre sırasında tartışma olarak sunulmamış, kongre sonrasında yazılı metin halinde verilmiştir.

kabullenmeyi benimsemişlerdir. Tüketicinin, zaman, yer ve şekil faydalılıklarını karşılamak esastır. Ürünler tüketicilerin istedikleri şekillerde işlenecek, istediği yerde bulunması için taşınacak, istinildiği zaman sunulması için depolanacaktır. Hatta tüketicinin mülkiyet faydalılığına cevap vermek işleme, taşıma, depolama ve dağıtımını en az masraf ile yapılarak, tüketicinin alma imkanı yaratılacaktır. O halde pazarlamanın bugün gelişmiş olan ve ileri ülkelerde uygulamasını gördüğümüz bu modern anlayışını, gıda sanayiinin de benimsemesi ve pazarlamanın her aşamasında uygulaması gereklidir.

Sayın Fahrettin Otluoğlu tarım ürünleri ve gıda maddelerinin genel özelliklerini sayarken, her kesimde de talep ve fiyatın esnek olduğunu ifade etmektedir. Kavram olarak talbin fiyat elastikiyeti kavramını kullanmak ve bu kavram yerine talep elastikiyeti kavramını ifade etmenin daha doğru olacağı düşünülmektedir. Bu düşünceden hareket ile, tarım ürünleri ile gıda maddelerinin talep (esnekliklerinin) farklı olduğunu görüyoruz. Genellikle hammaddeler daha az esnek iken, işlenmiş maddelerin esneklikleri artmaktadır. Hatta işleme derecesi arttıkça, talep elastikiyeti büyümektedir. Bu nokta örneğin süt sanayiinde sıvı süt, yoğurt, peynir, tereyağı gibi daha ileri derecede işlemeye tabii ürünlerde talep elastikiyetinin yükselmesi ile, işletme kârını en yükseğe çıkarabilmede, bunlara ne miktar hammadde ayrılması gerektiğine ait hesapların yapılmasını zorunlu kılar.

Tarım ürününün talebinin fiyat elastikiyetinin genellikle düşük oluşu, üreticilere bazı sorunlar çıkarırken, gıda maddelerinin talebinin elastikiyetinin yüksekliği (elastiki oluşu) satışta işleyicilere avantajlar sağlamaktadır. Bu aynı zamanda ürünü işlemenin ekonomiyi sağladığı avantajı da açıklar.

Sayın Otluoğlu; üretim sistemini çok net ve açık bir şekilde ortaya koymuştur. Bu sistem içinde gıda sanayi işletmelerinin, pazar haber bilgi sistemini ve buna dayalı olarak araştırma - geliştirme birimlerini kurmaları bir zorunluluk yaratmaktadır. Pazar araştırmaları biriminin yönetici ile kurmay ilişkisi çerçevesinde çalışabileceği düzeyde idari şemada yer alması son derece önemlidir. Ayrıca sanayiden çıkan ürünün kalite kontrolünü organik bir şekilde yapacak, kalite kontrol biriminin gereği de belirlemektedir.

Zamanımızda işleme tekniklerinde meydana gelen süratli değişimleri yakalamak, dünya teknolojisi ile entegre olmaya bağlıdır. Firmalar yetişmiş personel, bilgisayar donanımı ve teknik yapıları sağlama yanında hizmet içi eğitimi kesintisiz geliştirmek zorundadırlar.

Sayın Otluoğlu tüketim sisteminin çok geniş ve açık bir şekilde ortaya koymakta ve firmaların tüketicinin kesintisiz mal akışına, kaliteli ve albenili, tüketici birimlerinde küçük birimlerde mal arayışına dikkat çekmektedir.

Sayın Otluoğlu'na eklenebilecek bir diğer noktada, üründe sürekliliğin özellikle dış pazarlamada daha önemli bir yerinin bulunduğudır. Bunun yanında belirtilen tüketim sisteminde, sürekli mal arzının büyük hammadde üretim bölgelerinde, son tüketici için mamül hazırlayan işletme yerlerinin kuruluşu ve dağıtık pazar sisteminin geliştirilmesi üzerinde durulabilir.

Sayın Otluoğlu dağıtım kanalları sistemini, ürünlerin iç ve dış piyasalara aktığı yollar ile bu yollarda yer alan aracılara tanıtarak açıklamakta ve dah çok dış piyasalar karşısındaki durum, gelişmeler ve sorunlar üzerinde durmaktadır. Türk tarım ürünlerinin ve gıda maddelerinin dış dağıtım kanalları sistemi gibi, iç dağıtım kanallarında da önemli sorunlar üzerinde durulabilir. Önce üreticilerin ürünlerini sevkedecekleri pazarlama kanalları bakımından yeterli bilgileri olmadığı ve finansman yetersizliği altında da, pazarlama kanalı tercihini fazlaca kullanamadıkları görülmektedir. Pazarlama kanalındaki fazla aracı sayısı ürünün elden ele geçiş masraflarını yükseltmektedir. Gelişen gıda sanayiine ve buna bağlı olarak artan katma değere üreticinin iştiraki zayıftır. Üreticiyi, ürünü işleyen ve pazarlayan sistem içine dahil edici, bu faaliyete işgücü ve sermaye olarak katkısını sağlayan ve artan hasıladan payını alabileceği sistemleri geliştirmek gereği vardır. Gelişen gıda sanayii ve gıda pazarlaması ile üretici ilişkisi sağlıklı bir şekilde nasıl kurulacaktır? Gıda sanayiinin anlaşmalı çiftçi ile ilişkileri nasıl geliştirilecektir? Üreticilerin, ürün işleme kooperatifleri nasıl geliştirilecektir? Pazarlama kooperatiflerinin gelişme şansı nedir? Bunların gelişen gıda teknolojisi ve ürün pazarlamasında gündemde yer alan konular olduğu belirtilebilir.

Yurt içinde, ürünlerin daha az aracıdan (elden) geçerek süratli ve daha düşük maliyetli dağılımında, rekabet şartlarının hakim kılınması ve üreticinin örgütlenmesi noktalarına işaret etmek gerekir.

Sayın Otluoğlu dış dağıtım sisteminde rekabetin büyük rolünü çok açık bir şekilde ortaya koymuştur. İşleyici ve pazarlayıcı kuruluşların bu keskin rekabete hazırlanmaları önem taşımaktadır. İşleme ve dağıtımın birleştirilmesi ve işlemenin üretim ile bütünleştirilmesi yanında firmalar arası birleşmelerin buradaki rolüne işaret edilmektedir. Birleşmiş pazar sınırlarının aşılmasında ortak teşvik ve rekabete karşı korunmada dış satımcının çok dikkatli hareket etmesi gereği belirmektedir.

Bu güçlüğü yenmede alınabilecek tedbirler olarak;

- a) Sanayinin ürün satılacak pazar ihtiyaçlarını çok iyi tesbit etmesi ve üretiminin buna göre yönlendirmesi,
 - b) Yeni ürünleri tanıtmak, dış ülkelerde temsilcilikler, gerekirse laboratuvarlar kurulması,
 - c) Dünya pazarı bir kaç firmaya tutulmuş ürünlerde bu firmalar ile ortaklıklara girilmesi,
- düşünülebilir.

Sayın Otluoğlu gıda maddelerinin pazarlanmasında satışı geliştirmenin (Promosyon'un) önemini çok iyi bir şekilde açıklamaktadır. Yurdumuzda bu yönde son yıllarda büyük mesafeler alındığını ifade edebiliriz. Promosyonun maliyeti sonunda tüketiciye yüklense bile, pazarlamaya bu yönde sağlanan zevklilik ve canlılık ekonomi için bir kazanç olmaktadır. Yurdumuzda satışı geliştirme faaliyetlerinde ürünün gerçek değerinin ötesinde yanıltıcı bilgilerin verilmesine ve rakip firma ürünlerini karalayıcı ifadelerin yer almaması ve bu konuda oldukça iyi bir denetimin yapılmış olmasını da ifade etmek mümkündür.

Sayın Otluoğlu; ambalajın, ürünün kendisi kadar önemli olduğuna işaret ederek, işlevlerini saymakta, dizaynı ve uluslararası boyutlarına temas etmektedir. Benimsenmesini önerdiği «Tek ambalaj, her pazar» ilkesinin, ürünün dağıtımını kolaylaştırıcı ve masrafları azaltıcı olduğunu belirtebiliriz. Yurdumuzun gıda maddeleri ambalaj materyali bakımından sıkıntılarının giderilmesi ve bu konuda teknolojinin geliştirilmesi üzerinde durulmalıdır.

Sayın Otluoğlu tarımsal ürün (hammadde) ve işlenmiş ürün (gıda) fiyatlandırmasını ayrı ayrı vermektedir. Bu iki ürün fiyatlandırmasında kanaatimce en önemli fark bunların pazar yapılarında bulunmaktadır. Tarımsal ürün pazarı daha çok tam yarışmalı pazar yapısına yakın iken, gıda ürünlerinin pazarı monopolistik yarışmalı pazardır. Gıda ürünleri pazarında sayılabilecek kadar firma (bir faaliyet alanında 10 - 100 firma) yarışmakta, firmaların sayılarının sınırlılığı onlara belirli ölçüde monopolistik bir güç'te vermektedir. Aynı pazarda yan yana yarışan firmalar, fiyatları bu yarışma içinde birbirine yakın bir şekilde oluşturmak ihtiyacı duyacaklardır. Buna göre maliyetlerini düşürme firmaların önemli bir konusudur. Bunun yanında «ürün farklılığı» yaratma ve bu farklılığa dayanarak ürün fiyatlandırma ve tanıtma faaliyeti geniş ölçüde yer alacaktır. Gıda firmaları, pazarın yapısı nedeni ile fiyatlandırmayı, ürünün tadı, kokusu, rengi, albenisi gibi ürünü farklılaştıran faktörler ile birlikte bakmaya mecbur bulunmaktadır.

Sayın Otluoğlu bildirisinin sonunda, tarım ve gıda ürünlerimizin pazarlamasında değişen ve gelişen pazar şartları ve pazarlama tahminleri açısından öneriler yapmaktadır.

Bu önerilerden tarım ve sanayii koordinasyonunun mutlaka sağlanması görüşüne katılmamak mümkün değildir. Gerçekten tarımımız, sanayiinin hem nicelik ve hem de nitelik bakımından hammadde ihtiyaçlarını karşılamalıdır. Araştırmalara dayandırılmış olarak sanayiinin istediği çeşit ve türlerin, yeter miktarda üretimi sağlanmalıdır. Buna uyan tarım politikaları geliştirilmelidir. Sayın Otluoğlu önerilerinin en son paragrafında, tarım ürünleri üretiminin fazlalığı nedeni ile gıda sanayiinin bu fazlalığı tüketemediğini ifade etmektedir. Kanaatime göre bu durum bir kaç ürün dışında mevcut değildir ve yurdumuzda genellikle gıda sanayii işletmeleri kapasitelerinin çok altında çalışmaktadırlar. Üretim ile işlemeyi bu yönde bütünleştirmek ve sözleşmeli çiftçiliği geliştirmek gerekli bulunmaktadır. Bu yapıldığı takdirde gıda maddelerinin birinci pazarlama fonksiyonu olan tedarik fonksiyonu yerine getirilebilir.

Yapılan öneriler arasında büyük boyutlu üretim ve dağıtım işletmelerine yönelmesi ve teşvikî önemli olmakla beraber küçük ve orta işletmelerin ekonomik çalışma koşullarının geliştirilmesine de-

ayrıca önem verilmesi ifade edilebilir. Mevcut küçük ve orta ölçekli gıda işletmelerinin iktisadi çalışma koşulları hazırlanmalıdır.

Dış ticarete pazarlama şirketlerinin «Pazarlama birlikleri» halinde birleşmeleri önerisi; hem dış pazar rekabet gücünü artıran ve hem de fiyat istikrarı sağlayan bir görüş olarak kabul edilmektedir.

Gıda işletmelerinin başarılı bir şekilde çalışmalarında idari şemalarını etkin çalışmaya imkan verecek şekilde kurmaları gerekmektedir. Bu şemada pazarlama araştırmaları girimi, yönetici ile emir komuta zinciri şeklinde değil, aynı düzeyde kurmay ilişkisi içinde yerini almalıdır. Pazarlama firma yöneticilerinin, yönetim, işletme ve araştırma konularında eğitime sahip olmaları, yönetimin; planlama, uygulama ve kontroluna bağlı kalacak şekilde çalışmaları gereklidir.

Sayın Otluoğlu bildirisinde gıda sanayii ürünleri pazarlamasının teknik konularını, bir bütün içinde ve sistematik bir yaklaşımla işlemiştir. Açıklanan ve önerilen hususların işleyişi ve pazarlayıcılara olduğu kadar, gıda sanayiinde karar verici mevkiide bulunanlarada ışık tutmasını diler, saygılar sunarım.

... ..

... ..

... ..

... ..

IV. OTURUM
GIDA TÜKETİMİ VE BESLENME

Başkan :

Prof. Dr. Ayşe BAYSAL
H. Ü. Beslenme ve Diyetetik Blm.

Bildiriler :

Gıda Tüketimi ve Yeni Yönelişler

Prof. Dr. Sevinç YÜCECAN
H. Ü. Beslenme ve Diyetetik Blm. Bşk.

Beslenme Sorunları ve Gıda ve Sanayii

Doç. Dr. Aysel KAVAS
Ege Ü. Müh. Fak. Gıda Müh. Blm.

Tartışmalar :

Prof. Dr. Orhan KÖKSAL
H. Ü. Tıp Fak. Halk Sağ. Ana Bil. Dalı

Prof. Dr. İmran ÖZALP
H. Ü. Tıp Fak. Çocuk Metabolizması Hastalıkları Blm.

Prof. Dr. Gülden PEKCAN
H. Ü. Beslenme ve Diyetetik Blm.

ANNEXURE - I

ANNEXURE - I

ANNEXURE - I

ANNEXURE - I

ANNEXURE - I

ANNEXURE - I

ANNEXURE - I

ANNEXURE - I

ANNEXURE - I

ANNEXURE - I

ANNEXURE - I

GIDA TÜKETİMİ ve YENİ YÖNELİŞLER

Prof. Dr. Sevinç YÜCECAN

H. Ü. Beslenme ve Diyetetik
Bölümü

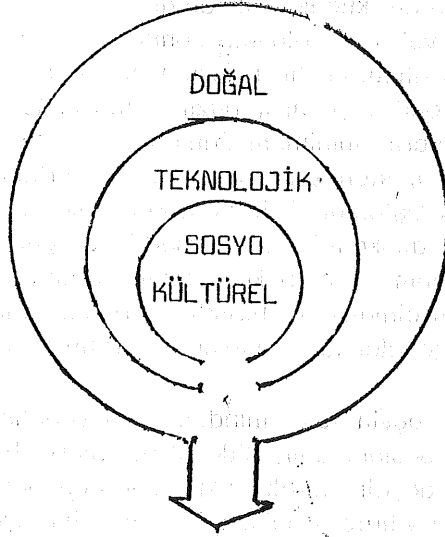
Beslenme; büyüme, yaşamın sürdürülmesi ve sağlığın korunması için besinlerin tüketilmesidir. Toplumun beslenme durumunun belirlenmesi için yapılan tüketim araştırmaları (1 - 6) ana besinlerin tüketim miktarlarının ve besin türünün hane halkı gelir düzeyi ile çok yakından ilişkisi olduğunu göstermektedir. Gelir yetersizliği, gelir dağılımındaki dengesizlik, gelirin beslenmeye ayrılan kısmının en uygun ve en yararlı şekilde değerlendirilmesindeki bilinçsizlik ve eğitimsizlikten kaynaklanan beslenme sorunları tüketiciyi olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle tüketiciyi aydınlatmak ve bu konuda eğiterek bilinçlendirmek suretiyle korumak, rasyonel seçim yapmasına imkân sağlamak yeterli ve dengeli beslenme için bazı besinlerin diğer bazı önemli besinlerin yerine kullanılabilceği şeklinde bilimsel bilgileri çeşitli yollardan halka iletme, besin sektörünün endekslerini toplumumuzun beslenme alışkanlıklarını düzeltmesine yönelik, etkin ve rasyonel beslenme politikalarına dönüştürmek gereklidir (7 - 15).

Kişilerin besin alımı ve tüketimi ile ilgili davranışlara etki eden etmenleri iki grupta incelemek mümkündür. Çevresel etmenlerden; doğal çevre (iklim, yerel özellikler, toprağın durumu gibi) üretilebilecek besin ürünlerini, teknolojik çevre (besinin işlenmesi, depolanması ve pazarlanması gibi) tüketim için bulunabilir besinlerin çeşitlerini, sosyo - kültürel çevre ise (sosyal ve ekonomik yapı, kültürel normlar gibi) bulunabilir yiyecekler arasından yapılacak seçimi etkiler. Kişisel etmenler, çevresel etmenlerin de etkisiyle kişinin yaşam biçimini oluşturur. Kişinin sosyo - ekonomik ve demografik özellikleri (gelir, eğitim düzeyi, meslek, yaş, coğrafik yerleşim, aile yapısı v.b.), kişisel özellikleri (kişilik, fizyolojik karakteristikler v.b.) sosyo - psikolojik özellikleri (bilinç düzeyi, toplumun değer yargıları v.b.)

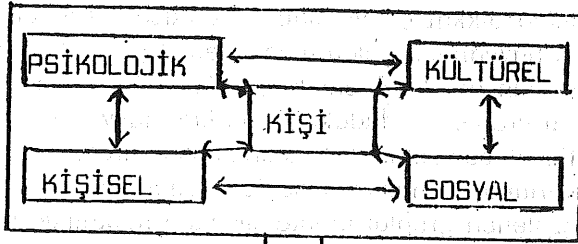
kişinin kendisi ile ve birbirleriyle etkileşim halindedir. Yaşam biçimi olgusu aile, kültür, kişilik ve değer yargıları gibi öğelerden etkilenmekte ve kişinin tüketim kararlarını ve davranışlarını oluşturmaktadır. Şekil 1'de görüldüğü gibi yaşam biçimi besin alım ve tüketim davranışını belirleyerek kişinin sağlık düzeyinde etkili olmaktadır (11, 12).

Günümüzde hızlı şehirleşme ve endüstrileşme, batı kültürüne açılma, ev dışında çalışan kadın sayısının artması, yemek hazırlamaya ayrılan zamanın azalması, kitle iletişim araçlarının etkisi, reklamlar ve daha rahat yaşama isteği gibi etmenler besin tüketiminde sessiz sedasız bir değişime yol açmakta, tüketimde ürün çeşitliliğine ve hazır besinlere olan istem artmakta, besin tüketiminde ev araçlarına uyum ve kullanım kolaylığı (ısıtma, dondurma, mikrodalga) aranmaktadır. Bunun yanısıra oteller, restoranlar, hastaneler, okullar, ordu ve fabrikalar gibi toplu tüketim yerlerinde sağlıklı, kaliteli, standart ve ucuz beslenme sistemlerinin önemi giderek artmaktadır. Bilindiği gibi uygun işleme tekniği ve saklama yöntemlerinin uygulandığı ve böylece belirli bir dayanma süresine sahip, doğrudan veya yeme sıcaklığında ısıtılıp tüketilen, başlı başına veya bazı maddelerle işlenmesiyle yemek olarak kabul edilebilen ürünler «servise hazır besinler» olarak tanımlanmaktadır (13). Dayanma süresinin uzatılması ve kalitenin korunması amacıyla servise hazır besinlere değişik besin saklama yöntemleri uygulanmaktadır. Saklama yöntemlerinin seçiminde ürünün özellikleri ve arzu edilen dayanma süresi etkili olmaktadır. Genel olarak hazır yemeklere uygulanan saklama yöntemleri kurutma, sterilizasyon, soğutma ve dondurmadır. Bu yöntemler arasında, soğutma ve dondurma teknolojileri uygulanan hazır yemekler son yıllarda giderek önem kazanmış ve özellikle gelişmiş ülkelerde yaygın bir kullanım alanı bulmuştur. Dondurulmuş hazır yemekler, uzun depolanabilme özellikleri kolay işlenebilir ve ekonomik olmaları nedeniyle daha geniş boyutlarda tüketilmektedir (14). Dünya da hazır yemek pazar potansiyeli 11.4 milyar dolara varan bir düzeye erişmiş bulunmaktadır. Bu pazarın % 43'ünü restoranlar, kalan kısmını ise kantinler, hastaneler, okullar ve diğer toplu beslenme yerleri oluşturmaktadır. Yapılan tahminlere göre özellikle soğutulmuş ve dondurulmuş hazır yemek tüketiminin giderek artacağı ve bu artışın önümüzdeki 10 yıl içerisinde % 50 oranında yükseleceği beklenmektedir.

**DIŐSAL (Çevresel)
ETMENLER**

**İŐSEL
ETMENLER**

YAŞAM BIŐİMİ
↓
BESİN ALIM ve TÜKETİM
↓
DAVRANIŞI
↓
SAĞLIK DÜZEYİ

Şekil 1. Besin Alım ve Tüketim DavranıŐına Etki Eden Etmenler.

Batı kültürüne açılma da geleneksel beslenme biçimindeki değişikliklerin önemli nedenlerinden biridir. Günümüzde ayaküstü yenilen pekçok pizza, hamburger, cips, sandviç, tost, sosis ve salam gibi besinleri satan küçük dükkanlar lokantaların yerini almıştır. Hızlı kentleşme ve endüstrileşme sonucu zaman yetersizliğine bağlı olarak ayaküstü atıştırma hızlı hazır yeme fast - food sistemini arttırmıştır. Fast Food veya hızlı hazır yeme sistemi, sınırlı menü ile çalışan restoranların minimum zamanda maksimum sayıda müşteriye hizmet veren, standart yöntemlerle hazırlanmış besinlerin servislerin yapıldığı sistemdir (15). Fast Food olarak adlandırılan bu besinlerin tüketimi alışkanlığa dönüşmediği ve günlük diyete çeşitlilik ve dengeli beslenme ilkeleri korunduğu sürece beslenme açısından önemli bir sorun olmamakla birlikte aşırı tüketimi büyüme çağındaki çocuklar ve gençler için beslenme sorunu yaratabilir (16.)

Günümüzde besin tüketimindeki yeni yönelişlerden biri de bitkisel besinlerle beslenmedir. Bitkisel besinlerle beslenme, dinsel ve diğer inançlara dayalı olarak eski çağlardan beri uygulanmaktadır. Buna karşın son yıllarda, belki de sağlıklı bir uygulama olabileceği düşüncesiyle tekrar gündeme getirilmekte ve bitkisel besinlerle beslenme biçimine dikkat çekilmektedir. Bitkisel besinlerle beslenenlerin bir grubu hayvandan gelen hiçbir besini yemezken, diğer bir grup sadece hayvanın etini, yememekte, üçüncü bir grup ise sadece karnatlılar ve su ürünleri dışındaki büyük baş hayvan etlerini yememektedirler. Bitkisel beslenmede beslenmeciler arasında görüş birliğine varılan ve varılmayan hususlar şöyle özetlenebilir (17) : 1 — Bitkisel besinlerle beslenen gruplarda istemik kalp hastalıkları sıklığı düşüktür. Aynı zamanda serum, kolesterol düzeyleri de düşüktür. 2 — Araştırmacıların çoğu bitkisel besinlerle beslenmenin kan basıncını düşürdüğünü belirtmelerine karşın, bir grup araştırmacı bitkisel besinlerle sütün birlikte alınmasında kan basıncının düşük olduğunu bildirmişlerdir. 3 — Bitkisel besinlerle beslenmenin genelde mineral dengesini etkilemediği sonucuna varılmıştır. Ancak, diyete posanın, fitatların, oksalatların aşırı artmasının minerallerin biyoyararlılıklarını azaltabileceği yolunda görüş bildirilmiştir. 4 — Bitkisel besinlerle beslenmede önemli noktalardan biri B₁₂ vitamininin sağlanmasıdır. Beslenmede sütün bulunmasının yetersizliği önleyeceği bildirilmiştir. 5 — Bitkisel besinlerle beslenmede, posa miktarının artması ile vitamin B₆'nın biyoyararlılığında genelde % 5 - 10 azalma olduğu bazı sebzelerde (karnıbahar, turp, pırasa vb) bulunan glikozidin pridok-

sin kullanımını % 75 - 80 azalttığı ileri sürülmüştür. 6 — Posanın aşırı alımının sindirim enzimlerinin aktivitesini engelleyerek proteinin sindirim oranını biraz düşürdüğü bu durumun özellikle çocuklar, gebeler ve emzikeliler için önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Tüm bu nedenlerle bitkisel besinlerle beslenmede dengeli diyetin uygulanabilmesi için halka, özellikle gebe ve emzikli kadınlarla, çocuklara rehberlik yapılması gerekmektedir.

Besin tüketiminde diğer bir yöneliş ise katkı maddeleri içermeyen besinleri tüketim isteğidir. Genelde tüketici ilke olarak besinlerin içerisine katkı maddesi eklenmesini hoş karşılamamaktadır. Ancak diğer taraftan da satın alma esnasında genellikle albenisi olan ve bozulmadan saklanabilen yiyeceklere karşı ayrıca bir istek göstermektedir. Bu kesimin endişesinin nedeni, bu tür katkı maddelerinin sağlık açısından zararlı olup olmayacağıdır ve ayrıca da gereksiz yere kimyasal maddelerin tüketilmemesi gerektiği yönündeki inancı ve isteğidir. Besin seçimi ve tüketimi konusunda yapılan araştırma (11, 18 - 21) sonuçları, güvenilirlik besin değeri ve doğallık gibi etmenlerin besin kalitesini belirlemede ve tüketiminde önemli olduğunu, besin güvenilirliği ve besin risk etmenlerinin tüketici tarafından algılanmasında yoğunluk kazandığını göstermektedir. Besinlerin renk, görünüm, lezzet, doku, dayanıklılık gibi niteliklerini istenilen düzeyde olumlu bir şekilde etkilemek amacıyla kullanılan katkı maddeleri günümüzde besin endüstrisinin vazgeçilmez bir parçasını oluşturmaktadır (22). Bu maddelerin besinlerde güvenli bir şekilde kullanımı ise tüketici açısından bu konunun en önemli yönünü teşkil etmektedir. Katkı maddelerinin Türkiye’de kullanımı ile ilgili en önemli kuşku ilkel düzeyde üretim yapan besin üreticileri ve uygulamalarıdır. Bunun yanı sıra Türkiye genelinde besinlerin etiket içerikleri ve kullanılan katkı maddelerinin tür ve miktar açısından denetiminin yapılamıyor olması da düşünülmesi gereken bir başka önemli konudur. Katkı maddeleri ister doğal, ister yapay olsun besin bileşimine girdiği andan itibaren tüketicinin diyetinde yer almasıyla bireyin beslenmesini ve sağlığını etkiler. Bu nedenle katkı maddeleri yasalarda öngörülen sınırlarda kullanılmak zorundadır.

Dünya’da beslenmeden kaynaklanan sağlık sorunlarının ve besin tüketimindeki sağlıksız yeni yönelişlerin düzeltilmesi için beslenme politikaları ve stratejiler konularında yayınlanan raporlarda halka sağlıklı beslenme ve besin tüketimi konusunda öneriler yapı-

maktadır (23). Bu öneriler, 1 — Diyetle yağın azaltılması ile kalori kontrol edilerek kalp hastalıkları, kanser, beyin kanamaları ve felçler, diabet ve sindirim sistemi hastalıkları, 2 — Diyetle nişastalı ve posalı besinlerin artırılmasıyla kanser, diabet ve sindirim sistemi hastalıkları, 3 — Tuz alımı azaltılarak kalp ve beyin kanaması ve felçlerin, 4 — Alkol azaltılarak kanser beyin kanamaları ve felçler ile sindirim sistemi hastalıkları riskinin azaltılacağı doğrultusundadır. Toplumdaki çoğu bireyin uygulaması istenen diyet önerileri ise şöyledir : 1 — Yağ özellikle doymuş yağ ve kolesterol alımını azaltın. Doymuş yağı az içeren ve kolesterolsüz besinleri yani sebze, meyva, tahıllar, balık, tavuk, kurubaklagiller ve yağı azaltılmış süt ürünlerini, yağı az et tercih edin. 2 — Besinlerin hazırlanması ve pişirilmesi fazla yağ kullanımını gerektirmeyen yöntemleri (haşlama, ızgara, fırında pişirme vb.) tercih edin. 3 — Boya uygun beden ağırlığını koruyun ve devam ettirin. Bunun için enerji alımınızı harcamanıza eşit olacak şekilde ayarlayın. 4 — Beden hareketinizi artırın, şeker, yağ ve alkol gibi boş kalori kaynakları olan besinleri sınırlayın. 5 — Kompleks karbonhidrat içeren saflaştırılmamış tahıl ürünlerini, kuru baklagillerin alımını arttırın. 6 — Alkol alımını azaltın.

Sağlıklı beslenebilmek için yapılan tüm bu önerilerin halka ulaştırılabilmesi amacıyla eğitim yöntemleri ve araçlarının geliştirilmesi gerekmektedir. Bilindiği gibi besinlerin seçimi, hazırlanması ve tüketimi ile ilgili davranışlar «öğrenilmiş davranışlar»dır. Bu nedenle bu davranışın beslenme bilgisi verilerek etkilenebileceği açıktır. Fakat davranış değiştirilmesi güç ve yavaş işleyen bir süreçtir. Davranış değişikliği yaratmak kadar kazandırılan yeni davranış biçiminin kişilerce devam ettirilmesini sağlamak da önemlidir. Bu nedenle halkın beslenme yönünden bilinçlendirilmesi için etkin ve sürekli beslenme eğitim programları yapılıp uygulanmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Akdağ, F.: Sosyo - Ekonomik Yapısı Değişik Üç Toplum Grubunun Satın Alma ve Evlerdeki Gıda Stoku Konusunda Bir Araştırma, H.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beslenme ve Gıda Bilimleri Programı Doktora Tezi, Ankara, 1983.

2. Rakıcıoğlu, N.: Ankara'da Farklı Sosyo - Ekonomik Yapıdaki Ailelerin Beslenme Harcamaları, Besin Tüketim Durumları ve Satın Alma Davranışları ile İlgili Bir Araştırma, H.Ü. Sağlık Teknolojisi Yüksek Okulu Beslenme ve Diyetetik Programı Mezuniyet Tez Çalışması, Ankara, 1986.
3. Küçükömürler, S.: Gelir Düzeyinin ve Fiyatlardaki Değişim Yiyecek Satın Alımına Etkisi, H.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Beslenme ve Diyetetik Programı Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara, 1986.
4. Yücecan, S., Güneyli, U.: Ankara'nın Farklı Sosyo - Ekonomik Semtlerindeki Ailelerin Gelir Düzeylerine Göre Besin Harcama Payları, Beslenme ve Diyet Dergisi, 16: 25, 1987.
5. Köksal, O.: Türkiye 1974 Beslenme - Sağlık ve Gıda Tüketim Araştırması, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1977.
6. Tönük, B., Gültürk, H., Güneyli, U. ve Ark.: 1984 Gıda Tüketimi ve Beslenme Araştırması, Unicef, Ankara, 1987.
7. Yurtal, J.: Türkiye'de Gelir Dağılımı Beslenme İlişkisi, H.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Nüfus Dinamiği Programı Bilim Uzmanlığı Tezi, Ankara, 1982.
8. Başoğlu, S., Besler, T., Ciğerim, N., Ersoy, G., Karaağaoğlu, N., Pekcan, G., Rakıcıoğlu, N., Sağlam, F., Yurttagül, M., Yücecan, S.: Ailelerin Sosya - Ekonomik ve Gelir Düzeyleriyle Bağımlı Olarak Besin Harcama Payları, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1. Aile Şurası, Ankara, 17 - 20 Aralık 1990.
9. Türkiye'nin Beslenme Yapısı : Türkiye'de Gıda Maddeleri Üretimi ve Beslenme, Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı, Yayın No: 3, Ankara, 1981.
10. Aruoba, Ç.: Türkiye'de Beslenme Sorunlarının İktisadi Nedenleri, Beslenme ve Diyet Dergisi, 10: 63, 1981.
11. Kavas, A.: Gıda Seçimi ve Tüketimi : Davranışsal Yaklaşım, Gıda Sanayii, 2: 18, 1987.
12. Kavas, A.: Beslenme Eğitiminde Sosyal Pazarlama Yaklaşımı, E.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4: 211, 1983.
13. Pala, M., Saygı, Y.B., Arısoy, B.: Hazır Yemeklerin Isıya Dayanımlı Çok Katlı Ambalalarda Sterilizasyonu, Gıda Sanayii, 3: (5): 15, 1990.

14. Pala, M., Damarlı, E., Ertekin, E.: Dondurarak Depolanan Hazır Yemeklerde Kalite Parametrelerinin İncelenmesi, Gıda Sanayi, 4: (1) 9, 1990.
15. Yıldız, F. : Fast - Food Sistemi ve Tüketici, Gıda Mühendisliği Kimya Mühendisliği Dergisi, 140: 30, 1991.
16. Pişkin, I. : Hızlı - Hazır Besin (Fast - Food) Tüketimi Üzerine Bir Çalışma H.Ü. Sağlık Teknolojisi Yüksekokulu Beslenme ve Diyetetik Bölümü Mezuniyet Çalışması, Ankara, 1991.
17. First International Congress on Vegetarian Nutrition : The American Journal of Clinical Nutrition, Volume 48: Supplement No: 3, 1988.
18. Kavas, A., Kavas, A. : Tüketicilerin Gıda Satınalma Kriterleri ve Gıda Güvenirliği Riskleri ile İlgili Algılamalar, Gıda Sanayi, 5: (3), 40, 1991.
19. Kavas, A., Kavas, A. : Çalışan Evli Kadınların Gıda Davranışı ve Alışverişi Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma E.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7: 171, 1985.
20. Wren, J.J. : The Future of Food Processing : Matching Production Technology to Consumer Demand, Chemistry and Industry, 15: 227, 1986.
21. Yiğit, V. : 2000 Yıllarına Doğru Gıda Tüketiminde Yönelimler, Gıda Kongresi Tebliği, Bursa, 1991.
23. Mc Ginnis, M.S., Nestle, M. : The Surgeon Generals Report on Nutrition and Health Policy Implication and Implementation Strategies, 49: 23, 1989.

BESLENME SORUNLARI VE GIDA SANAYII

Prof. Dr. Aysel KAVAS

E. Ü. Mühendislik Fakültesi

Gıda Mühendisliği Bölümü,

izmir

Günümüzde gıda ve sağlık teknolojisindeki önemli ilerlemelere karşın, beslenme sorunları birçok ülkenin başta gelen sorunu olmayı sürdürmektedir. Dünya Bankası raporlarına göre gelişmekte olan ülkelerin yarısı malnütrisyonludur, 1 milyardan fazla insan günlük enerji gereksinimini karşılayamamakta, bir kısmı ise aşırı tüketim yapmaktadır (Tablo 1).

Dünya genelinde, enerji % 10 - 15 düzeyinde yetersiz alınmaktadır, protein açısından özellikle çocuklarda ve hamile - emzikli kadınlarda nicelik ve nitelik olarak kritik yetersizlik vardır. Genelde A vitamini % 50, B vitaminleri % 10 - 15 düzeyinde yetersizdir.

Dünya nüfusunun % 95 i günlük enerjinin büyük çoğunluğunu tahıllardan sağlamaktadır. Yine tahıllar dünya protein arzının % 50 sini karşılamakta, gelişmekte olan ülkeler protein gereksinimlerinin % 70 den fazlasını tahıllardan elde etmektedir. Dünya halklarının % 53 ü için toplam enerjinin temel kaynağını pirinç, % 36 sı için buğday, % 4 ü için de mısır oluşturmaktadır. Nüfusun, Asya'da % 63'ü, Afrikada % 61'i, Latin Amerika'da % 23'ü ve Ortadoğu'da % 13'ü malnütrisyonlu bulunmaktadır (Hoover, 1982).

Türkiye, besin tüketim ve beslenme durumu bakımından ilginç bir görüntü sergilemekte, hem gelişmemiş ülkeler gibi yetersiz hem de gelişmiş ülkeler gibi aşırı beslenme sorunlarını birlikte taşımaktadır.

Halkımız gelirinin yaklaşık % 36 lık bir payını gıdaya ayırmaktadır (DİE, 1985). Gıda tüketim durumu incelendiğinde, ekmek (429 g/gün) ve diğer buğday ürünleri (92 g/gün) nin en çok tüketilen gıda maddeleri olduğu görülmektedir. Günlük enerjinin yaklaşık % 46 sı, proteinin de % 48 i ekmekten sağlanmaktadır. Buna kar-

şılık, süt ve süt ürünleri günde yaklaşık 108 g (enerjinin % 5 i ve proteinin % 12 si), et, tavuk, balık ve yumurta gibi diğr hayvansal gıdalar günde yaklaşık 53 g (enerjinin % 3  ve proteinin % 10 u) tüketilmektedir. Kurubaklagil tüketimi günde ortalama 20 g, patates 50 g, taze sebze 193 g, taze meyve 80 g, yağ 33 g, Şeker ve Şekerli rnler 37 g dır (Köksal, 1986).

Türk halkının enerji ve toplam protein tüketimi ortalama olarak yeterli gözükmesine karşılık özellikle hayvansal protein tüketiminde gelir düzeyine ve bölgelere bağlı olarak farklılıklar bulunmaktadır.

Türkiye'deki en önemli beslenme sorunlarının görülme sıklığı Tablo 2 de verilmiştir. Tablodan da anlaşılacağı gibi bir taraftan çeşitli beslenme yetersizliği sorunları önemini korurken, diğr taraftan Şişmanlık bir dengesiz beslenme sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Şişmanlık başta hipertansiyon, kalp - damar hastalıkları, Şeker hastalığı ve meme, rahim, kolon gibi kanser türleri olmak üzere çeşitli hastalıkların riskini artırmaktadır.

Tablo 1. Bazı ülkelerde kişi başına günlük alınan enerji miktarı (k kalori) (World Development Report, The World Bank, 1989)

	1965	1986
Düşük gelirli lkeler		
Mozambik	1979	1595
Bangladeş	1972	1927
Endonezya	1800	2579
Orta gelirli lkeler		
Honduras	1963	2068
Türkiye	2659	3229
Yunanistan	3049	3688
Yüksek gelirli lkeler		
Singapur	2297	2840
Amerika Birleşik Devletleri	3224	3645
Birleşik Arap Emirlikleri	2705	3733

**Tablo 2. Türkiye’de beslenme sorunlarının görülme sıklığı
(Köksal, 1986).**

	%
Protein - enerji malnütrisyonu	
0 - 5 yaş grubu - Hafif ve orta	17.6
Ağır	2.4
6 - 17 yaş grubu - zayıflık	16.4
Yetişkin grubu - zayıflık	
Erkek	7.3
kadın	3.2
Şişmanlık	
Erkek	7.6
Kadın	25.6
Demir yetersizliği anemisi	
Çocuklar	20 - 25
Doğurganlık yaşındaki kadınlar	25 - 35
Gebeler	40 - 60
Raşitizm	15 - 20
Guatr	10
A vitamini yetersizliği (aile bazında)	22.9
B ₂ vitamini yetersizliği - aile bazında	27.1
7 - 17 yaş grubu	82.9
B ₆ vitamini yetersizliği - 7 - 12 yaş grubu	60.7

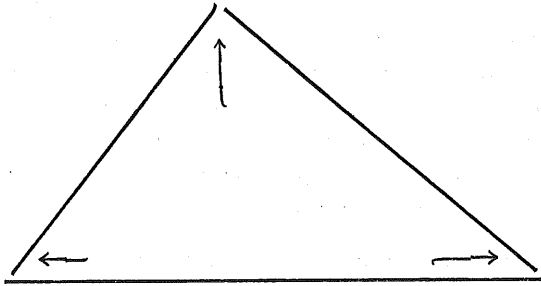
Dünya genelinde ve Türkiye’de beslenme sorunlarına neden olan etmenler aşağıdaki gibi sıralanabilir. Bu etmenlerin çoğu kez birden fazlası birarada etki etmekte ve çözümü daha da karmaşık duruma gelmektedir. Ancak gıdyla ilgili tüm kurumların bir arada çalışmasıyla beslenme sorunlarının çözümüne yaklaşılabılır. Sorunların çözümüne yaklaşımada sorumluluğu bulunan ögeler «sorumluluk üçgeni» nin her bir köşesini oluşturan tüketici, resmi otoriteler (devlet, üniversiteler, araştırma kurumları gibi) ve gıda sanayii olmak üzere 3 grupta incelenebilir (Şekil 1). Bu üç ögenin sorumluluklarını birbirinden soyutlamak olanaksızdır, ancak konu gereği üçgenin bir köşesini oluşturan Gıda Sanayiinin sorumlulukları daha ayrıntılı irdelenecektir.

BESLENME SORUNLARININ NEDENLERİ

1. Yetersiz gıda üretimi
 - a. Üretim nüfus artışını karşılayamamaktadır.
 - b. İklim koşulları yıldan yıla değişme göstermektedir.
 - c. Hızlı fiyat artışları enerji sorununa yol açmakta, tohum, gübre vb. alımını zorlaştırmaktadır.
 - d. Çevre kirlenmesi bazı gıdaların (deniz ürünleri gibi) azalmasına yol açmaktadır.
2. Eşit olmayan dağılım
 - a. Gelir düzeyindeki farklılıklar, ücret - fiyat dengesizliği
 - b. Coğrafik koşullar
 - c. Dağıtım zincirindeki yetersizlik
3. Hasat öncesi ve sonrası kayıplar
 - a. Tarlada mantar, böcek, kemirgenler gibi zararlılar her yıl önemli kayıplara yol açmaktadırlar.
 - b. Pazarlama işlemleri, dağıtım, depolama ve işlemedeki yetersizlikler aşırı ziyan ve atıkla sonuçlanabilir. Bu kayıplar önlenebilirse dünya gıda üretimi % 25 - 50 artabilir.
4. Gıda alışkanlıkları, bilgisizlik ve yanlış inançlar nedeniyle dengesiz ve yetersiz beslenme
5. Aile ve çevre yapısı
 - a. Kırsal bölgelerden kentlere göç ve gecekondulaşma
 - b. Ev ekonomisi koşullarından kazanç için üretime geçiş
 - c. Ailedeki birey sayısı ve doğum sıklığı
 - d. Hijyenik koşulların iyi olmaması

TÜKETİCİNİN SORUMLULUKLARI

- Bilgi edinme
- Gıda alışkanlıklarını değiştirme
- Aile planlaması
- Bilinçli tüketici olma
- Güvenilir üreticiden sürekli alışveriş
- Hakkını arama ve savunma

Resmi Otoritelerin Sorumlulukları

- Gıda üretim ve tüketim politikalarının belirlenmesi
- Gelir - fiyat dengesinin oluşturulması
- Kalite kontrol sistemlerinin oluşturulup denetlenmesi
- Gıda sisteminin düzgün işlemesi
- Gıda standart ve yasaları
- Nüfus planlaması
- Halkın eğitimi
- Araştırma
- Gıda yardımı

Gıda Sanayiinin Sorumlulukları

- Kaliteli ve ekonomik gıda üretimi ve kalite kontrol
- Gıda zenginleştirme
- Besin etiketlemesi
- Araştırma - geliştirme
- Yeni gıda üretimleri ve yeni teknoloji kullanımı
- Doğru bilgilendirme, dürüst tanıtım ve eğitim
- Diğer öğelerle işbirliği

Şekil 1. Beslenme sorunlarının çözümünde sorumluluğu olan öğeler.

KALİTELİ VE EKONOMİK GIDA ÜRETİMİ VE KALİTE KONTROL

Yaşam biçimindeki değişmeler ve kişilerin gıda ve beslenme konularındaki merak ve bilgilerinin artması daha besleyici ve kaliteli gıdalara olan talebi artırmaktadır. Tüketici gıda sanayiinden yüksek «algılanan» kalite istemektedir, gıda güvenilir ve beslenme açısından dengeli olmalıdır, kolay ve kısa sürede hazırlanmalıdır, fiyatı yüksek olmamalı ve tüketimden önce uzunca bir süre depolanabilmelidir.

Yaptığımız bir araştırmada (Kavas ve Kavas, 1991 a) tüketicilerin gıda seçimi ve satın alınmasında en çok tazelik (% 31), besin değeri (% 22) ve güvenilirlik (% 16) faktörlerine önem verdikleri ortaya çıkmıştır. Bu nedenle gıda imalatçıları bu kalite faktörlerinin sağlanmasında gereken özen göstermek ve bunlarla ilgili bilgileri tüketiciye dürüst ve anlaşılır bir biçimde aktarmak zorundadırlar. Bu yolla, bu tür uygulama içinde bulunan firmaların «rekabet üstünlüğü» elde etmeleri de mümkün olabilecektir.

Gıdanın kalitesiyle ilgili tam ve doğru bilgi alamama tüketicide korku ve çelişki yaratmaktadır. A.B.D.'de yapılan bir çalışmada tüketicilerin % 25 inin lezzet verici katkı maddelerini, % 22 sinin şeker, % 17 sinin tuz, % 17 sinin koruyucu katkı maddeleri içeren gıdalardan kaçındıkları saptanmıştır (Burbee ve Kramer, 1986).

Kaliteli üretim yapma ve tüketiciyi bilgilendirme amacıyla Gıda Sanayiinin kullanabileceği araçlar :

1. İyi üretim uygulamaları (Good Manufacturing Practices), yasa ve standartlara uygun üretim
2. Kritik kontrol noktasında tehlike analizleri (Hazard Analysis Critical Control Point - HACCP)
3. Makro ve mikro kalite kontrol mekanizmaları
4. Ürün tanımlaması
 - Tanımlayıcı etiket
 - Sınıflandırma etiketi
 - Katkı maddeleri etiketi
 - Besin etiketi
 - Üretim, son kullanım tarihi ya da raf ömrü bildirimi

- Teknolojik işlem ve paket materyali bildirimini
- Uyarı etiketi

5. Sürekli bilgilendirme programları (Tüketicinin kaliteyle ilgili merak ettiği konularda hızlı yanıt sağlayan program ve kuruluşlar)

Sanayici açısından kalite kontrol mekanizmalarının çabuk işleyebilmesi ve bilgilendirmenin de yapılabilmesi için hızlı yöntemlerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu yöntemlere bir örnek olarak mamulün imalattan mı bozuk çıktığını taşıma sırasında mı bozulduğunu belirleyebilmek için geliştirilen «Monitormark» adlı etiketler verilebilir. Bu etiketler — 17 ile 69°C ayarlanabilmekte ve ürünün fabrikadan çıkışında ambalaj üzerine yapıştırılmaktadır. Isı, ayarlanan sıcaklığın üstüne çıktığı zaman mavi bir boya etiket üzerindeki skala boyunca toplam sıcaklık derecesini gösterecek biçimde belirlemekte ve sıcaklık düşse bile silinmemektedir.

Tüketici ayrıca, beklediği kalite karşısında ödediği fiyatın çok yüksek olmamasını yani gıdanın ekonomik olmasını istemektedir. Gıdanın fiyatı hammaddenin verimi, işlem teknolojisi ve pazarlama sistemine bağlı olmaktadır. Örneğin, işlenmiş gıdalarda maliyetin büyük bir kısmını ambalaj içermektedir (Ma, 1977). A.B.D.'de üretilen gıdaların fiyatının yaklaşık 1/7 si besin öğeleri, 6/7 si ise hazırlama, paketleme ve diğer servislere harcanmaktadır (Kramer, 1980).

Düşük fiyatla kaliteli gıda üretimi ancak işçi maliyetini düşürmek, gıdasal kaynakları daha etkin olarak kullanmak ve aynı zamanda atıkları ve çevre kirliliğini minimuma indirmekle olasıdır. Gıda sanayii atıkları gıda, yem ya da geri kazanım şeklinde değerlendirilebilir. Örneğin, kağıt üretimi sırasında sülfütlü odun pulplarından elde edilen sıvı atık çok miktarda şeker içermekte ve bundan maya ya da alkol elde edilebilmektedir. A.B.D.'de günde 4.5 ton kapasiteyle gıda ve yem mayasını bu yolla elde eden fabrikalar bulunmaktadır.

GIDA ZENGİNLEŞTİRME

Beslenme sorunlarının çözümünde uzun dönemde beslenme eğitimi çok önemli ise de kısa dönemde sonuç almada zenginleştirme etkin bir rol oynamaktadır (Hoover, 1982). Örneğin, kahvaltılık tahıl ürünlerin üreten firmalar önceleri ürünlerinin süt ve meyve ilave-

siyle tüketilmesini önerirken şimdi zenginleştirme uygulamaktadırlar.

Bir gıdaya zenginleştirme amacıyla besin öğelerinin eklenmesi için çeşitli ölçütler bulunmaktadır. Bunlardan biri de eklenen besin öğesinin her koşulda dayanıklı olmasıdır. Dayanıklılığı artırmak için üzerinin kaplanması, antioksidan katılması, sıcaklık, nem ve pH kontrolü, metal ve ışık etkisinden koruma gibi işleme ve depolama sırasında uygulanabilecek yöntemler vardır (Vetter, 1982).

Zenginleştirme programlarının amacına ulaşabilmesi için ulusal düzeyde beslenme durumunun ve biçimlerinin çok iyi izlenmesi, zenginleştirmede karşılaşılabilecek zorlukların ortaya koyulması, eklenen miktarların kontrolü ve zenginleştirilmiş gıdaların tüm tüketicilere ulaştırılması gereklidir.

BESİN ETİKETLEMESİ

Gıdanın ambalajı üzerinde besin içeriğinin belirtilmesinin tüketiciye ve sanayiciye yönelik çeşitli amaçları bulunmaktadır. Bunlar:

1. Halkın dengeli diyet seçmesine yardımcı olmak,
2. Satış yerinde en besleyici gıdaların seçimine yardımcı olmak,
3. Besleyici gıdaların üretimini teşvik etmek,
4. Beslenme eğitimine katkıda bulunmak,
5. Gıda sanayiine güveni artırmak,
6. Tüketicinin «bilgilenme hakkı»nı tatmin etmek olmak sayılabilir (Babcock ve Murphy, 1973).

Polonya'da yapılan bir çalışmada

- Tüketicilerin % 97 si etiketlemenin iyi beslenme için gerekli olduğunu,
- % 78 i gıdaların çoğunun etiketlenmesi gerektiğini,
- % 69 u alışveriş sırasında ürünlerin bileşim ve besin değerlerini incelediklerini belirtmişlerdir.

İstanbul ilinde yaptığımız bir çalışmada

- Tüketicilerin % 93 ü besin etiketlemesini gerekli gördüğünü,
- % 50 si besin etiketinin tüketicinin doğru ve dengeli beslenmesini sağlayacağına inandığını,

— % 30 u gıda maddelerini satın alırken marka ismi, kalite ve etiket üzerindeki bilgilere önem verdiklerini belirtmişlerdir (Kavas ve Kavas, 1991 b).

Gıda sanayiinin, üniversiteler ve gıdayla ilgili diğer kuruluşlarla işbirliği yaparak en anlaşılır ve etkin besin etiketinin saptanması ve uygulanmaya başlanması yararlı olacaktır.

YENİ ÜRÜN AR - GE VE ÜRETİMİ YENİ TEKNOLOJİ KULLANIMI

Beslenme sorunlarının çözümünde besleyici ve kaliteli yeni ürünlerin önemli rolü vardır.

Yeni bir ürün piyasaya sürülmeden önce çok yoğun araştırma, geliştirme ve güvenilirlik testleri yapılır.

Yeni ürün geliştirmenin ilk aşamalarında şu sorular sorulabilir :

- Ürünün günlük diyeteye önemli bir katkısı olacak mı?
- Gıdanın içeriğinde bulunan ve eklenen maddeler güvenilir mi?
- Üretim için tesis yeterli mi, sermaye gerektiriyor mu?
- Üretim sonucu çevreye zarar veren atık ve kirleticiler ortaya çıkacak mı?
- Ürün için uygun ve güvenilir bir ambalaj var mı?
- Tüketicilere zarar vermeksizin dağıtım ve evde kullanımı yapılabilecek mi?
- Nasıl bir kalite kontrol gerekecek ve bunun maliyeti ne olacak?

İsviçre'de yapılan bir çalışmada yeni ürünlerle ilgili olarak en çok çağrışım yapan özelliğin

- Kolaylık
- Lezzet ve besin değeri
- Fiyat ve tıbbi değeri (bazı ürünler için)

olduğu gösterilmiştir (Nyström ve Edvardsson, 1986).

A.B.D.'de yıllar içinde en önemli artış

- Hazır donmuş gıdaların (donmuş patatesten % 822 artış)
- Kalorisiz tatlandırıcıların

tüketiminde olmuştur (Kramer, 1980).

Son yıllarda özellikle bazı hastalıklarla beslenme arasındaki ilişkinin kanıtlanması gıda sanayiini sağlığı ile yakından ilgili kişileri tatmin edebilecek gıdaların üretimine yönlendirmiştir.

Kolaylık sağlayan, besleyici ve sağlıklı ilişkili yeni gıdalara şu örnekler verilebilir :

1. Hazır gıdalar

- «Instant» çorbalar, tatlılar ve patates püresi
- Ekstrüzyonla elde edilmiş gıdalar
- Kemiksiz et ruloları, yumurta ruloları
- Askeriye ve uzay çalışmaları için dondurarak kurutulmuş gıdalar
- Sporcular ve dağcılar için steril poşette, ısıtılıp rehidre olarak yeni duruma gelen gıdalar
- Metal ya da plastik ambalaj içinde dondurulmuş, ısıtmaya hazır yemekler

2. Besleyici ürünler

- Çocuklar için insan sütüne benzetilmiş süt (peynir suyu proteinleri kullanılarak kazein : laktalbümin oranı düşürülmüş, iyon değişimi ile tuzu azaltılmış, linoleik asit eklenmiş)
- Asitlendirilmiş süt (bakteri üremesini azaltmak ve sindirimi kolaylaştırmak için laktik ya da sitrik asit eklenmiş)
- Evapore süt (% 45 hacme kadar suyu uçurulmuş, A, D ve C vitaminleri eklenmiş)
- Laktozsuz süt (Galaktozemili bebekler için kazein, laktalbümin, tereyağı, glukoz ve dekstrimaltozdan hazırlanmış)
- Süt yerine kullanılabilir et ve tahıl mamaları
- Yüksek proteinli pirinç unu (enzim yardımıyla proteini % 25 e çıkarılmış ve maltoz içerir)
- Şekersiz, tuzsuz ve katkı maddesiz olarak üretilmiş, direkt kavanozdan yedirilmeye hazır mamalar
- Yaşlılar için üretilmiş, kalsiyum, D vitamini, demir ve folik asitçe zenginleştirilmiş (osteoporoz ve kansızlığı önlemek için), kolay hazırlanan, gerektiğinde eve servis yapılan yiyecekler.

- Mikoprotein (bir karbonhidrat substratı üzerinde *Fusarium graminearum*'dan üretilen bitkisel protein kaynağı. Doymamış yağ asitlerince ve chitin, beta glukan gibi polisakaritlerce zengin. Kan lipidlerini düşürücü etkisi var)

3. Düşük kalorili ürünler

- Kahvaltılık çörekler («Light and Healty»), ekmekler («Light Country Bran», «Light Style Wheat», «Light Soft Rye»)
- Yağsız kek miks'ler
- Aspartamla tatlandırılmış yoğurt («Yoplait Ligth») ve tatlılar
- Düşük kalorili/kalorisiz yağlar
 - Simplex (yumurta akı, yağsız süt ya da peynir suyunun mikropartiküllere dönüştürülmesiyle elde edilen yağ benzeri ürün)
 - Olestra (yağın tüm duyuşal özelliklerini içeren ancak sindirilemediğinden enerji vermeyen bir sükröz poliesteri)

4. Düşük kolesterollü ürünler

- Düşük kolesterollü yumurta (yumurta albümini, yapay yumurta sarısı ve sitesterol içerir)
- Çoklu doymamış yağ asitlerince zengin margarinler
- Tereyağının bitkisel yağlarla yer değıştirdiğı süt ürünleri
- Kolesterolsüz yağlar (CO₂ yardımıyla kolesterol tereyağından uzaklaştırılmakta, ya da bitkisel steroller yağa eklenmektedir)
- Takliç etler (soya proteininin tekstürize edilmesi ve lezzet maddeleri eklenmesiyle elde edilir)

Yeni Proses Teknolojileri :

- Freon'la, çok düşük sıcaklıkta ya da dehidro dondurma
- Poşet içinde haşlama ve ısıtma
- Dondurarak konsantrasyon ve kurutma
- Ozmotik dehidrasyon
- Sürekli vakum kurutma
- Hacim küçültme
- Aseptik işlemler

- İrradyasyonla pastörizasyon, sterilizasyon, filiz gelişiminin ve infestasyonun önlenmesi
- Mikroorganizma, infrared ve sonik dalga prosesleri
- Ete masaj ve elektrik stimülasyonu ile ürün verim ve kalitesinin artırılması
- Kimyasal ve enzimatik değişim
- Ultra filtrasyon ve ters ozmoz
- Rekombine DNA (bakterilerin genetik yapısını değiştirerek gıda maddeleri üretimi)

DOĞRU BİLGİLENDİRME - DÜRÜST TANITIM - EĞİTİM

Gıda sanayiinin bilgilendirme programlarıyla «eğitilmiş tüketici» «sadık tüketici» durumuna gelmekte ve firmanın satışları artmaktadır.

Çeşitli gıda firmalarının bilgilendirme ve eğitim programlarına örnekler : (Celender ve Sloan, 1977) :

1920'ler — Betty Croker'in öğün planlama ve yemek pişirme ile ilgili radyo programı 20 yıldan fazla sürmüştür.

1940'lar — Betty Croker ilköğretim öğrencilerine yönelik beslenme eğitimi programı başlatmış ve kitapçıklar, filmler, öğretmen dergileri yoluyla yaygınlaştırmıştır.

1960'lar — «Betty Croker Eğitim Programı» ilk ve orta eğitim öğrencilerine gıda hazırlanması, yemek planlanması konularında film ve broşürler,

Sağlık çalışanlarına beslenme eğitimi yayınları, «Kan Lipitlerini Düşürmek için Yemek Planlama» kitabı.

Mead Johnson firması tarafından üretilen «Metrecal» adlı düşük enerjili içecek.

Mazola ve Fleischmann firmaları «Mısır Yağı Margarininin» paket üzerindeki yazıları ve kitapçıklar yoluyla tüketiciye kolesterol, doymuş ve çoklu doymamış yağlar terimlerini tanıştırmışlardır.

Günümüzde —Kelloog firması okul çocukları için kahvaltı programları ve TV reklamları yapmaktadır.

Esmark firması Chicago Bilim ve Sanayi Müzesinde «Yaşam için Gıda» sergisi açmıştır.

Beslenmeyle ilgili yanlış bilgi ile savaşım ve dürüst reklamlar da tüketicinin bilinçlendirilmesinde önemlidir. Bu amaçla :

- Kraft firması beslenme ve gıda güvenliği konularında, Pillsbury firması etiketleme konusunda film ve broşürler hazırlamıştır.
- General Mills çocuklara temel gıda gruplarını öğretmek için kitapçıklar bastırıştır.
- General Foods gıdyla ilgili konularda reklam kampanyaları başlatmış ve her ay en çok okunan dergilerde bastırıştır. Ayrıca, beslenmeyle ilgili en iyi radyo ve TV programlarına ödüller vermiştir.

Gıda sanayiinin bu tür görevlerini yerine getirebilmesi için elemanlarının en son bilgilerle donatılmasına özen göstermesi gerekir.

İzmir'deki bazı gıda kuruluşlarının kalite kontrol ya da üretimden sorumlu personeli üzerinde yaptığımız araştırmada :

- % 55 inin beslenme bilgi düzeyinin «iyi» olduğu
- % 47 sinin formal beslenme dersi aldığı
- % 85 inin beslenme bilgisini kitaplarda, % 62 sinin gazete ve dergilerde çıkan yazılardan, % 56 sinin mesleki kuruluş ve yayınlardan, % 47 sinin de radyo ve TV'den elde ettikleri saptanmıştır.

Zaman zaman hizmet içi eğitimlerle, kurslarla ve bilimsel toplantılarla bilgileri yenileme ve artırma yoluna gidilmelidir.

DiĞER KURUMLARLA İŞBİRLİĞİ

Ulusal beslenme politikasının çizilmesi ve uygulanması için devlet, üniversiteler ve gıdyla ilgili diğer tüm kuruluşların birlikte çabası gerekir. Ayrıca, halkın eğitimi için de işbirliği yapılmalıdır Örneğin :

- General Mills firması «Amerikan Diyet ve Sağlığı Üzerine Durum Raporu» hazırlayıp hükümete sunmuştur.

- Gıda Sanayii Hububat Enstitüsü ile birlikte «Kahvaltının Önemi» konusunda filmler hazırlamıştır.
- Akademisyenlerle sanayii bir araya getiren brifingler düzenlenmektedir.
- Kellogg firması, Dünya Sağlık Örgütü ile birlikte uydu telekonferansı düzenleyerek tüm dünyaya kalp - damar hastalıklarıyla ilgili son bilgileri aktarmıştır.

SONUÇ

Gıda sanayii beslenme sorularının çözümüne

- Her yönden üstün kaliteli ürün üretme,
- Dürüst pazarlama araçları kullanma ve bilgi verme,
- Bilimsel çalışmalar yapma ya da destek verme,
- Kendi içinde beslenme politikası oluşturma yollarıyla yaklaşımda bulunabilir. Örneğin,

A.B.D.'de gıda sanayiinin şu beslenme politikası bulunmaktadır:

- Araştırma departmanlarının yeterli sayıda profesyonel beslenme uzman ve danışmanı bulundurma sorumluluğu vardır. Bu uzmanlar beslenme araştırması yapma, etiketler üzerindeki ve reklamlardaki beslenme iddialarını inceleme ve besin etiketleme görevlerini yürütürler.
- Gıda sanayii tüketicinin beslenme bilgisini artırmak için eğitim yapmalıdır.
- Üretilen gıdalar güvenilir, sağlıklı, besleyici ve standartlara uygun olmalıdır.
- Temel ve doğal gıdaların yerini almak amacıyla üretilen gıdaların besin değeri doğala eşdeğer olmalıdır.
- Üretilen ürün diyeteye önemli bir besinsel katkıda bulunmadıkça beslenmeyle ilgili iddialar kullanılmamalıdır (Di Marco, 1977).

Gıda sanayii halkın daha iyi beslenmesi konusunda çok yol katetmiştir, ancak görev tamamlanmış değildir. Toplumlar değiştikçe gıda alışkanlıkları ve beslenme durumları değişmekte, bu da gıda sanayiine daha çok görev ve sorumluluk yüklemektedir. Bu neden-

le hedef, optimal bir biçimde teknik ve ekonomik zorunlukları tüketicinin beklenti ve gereksinimleriyle kombine etmek, yani daha besleyici, çekici, lezzetli ve sağlıklı gıdaları ekonomik olarak sunma çabalarını sürdürmek olmalıdır.

KAYNAKLAR

1. Babcock, M.J. ve M.M. Murphy (1973) Two nutritional labeling systems. *Research*. 155 - 161.
2. Burbee, C.R. ve C.S. Kramer (1986) Food safety issues for the 'eighties: Their implications for agriculture. *Dairy and Food Sanitation*. 6 (11): 491 - 498.
3. Celender, I.M. ve A.E. Sloan (1977) Educational efforts of today's food industry. *Food Technol*. Dec.: 49 - 51.
4. Di Marco, G.R. (1977) The food industry and nutrition. *Food Technol*. Dec.: 23 - 31.
5. Hoover, W.J. (1982) Climate for dietary improvement. *Adding Nutrients to Foods : Where Do We Go from Here?* (J.L. Vetter, ed.) Amer. Assoc. Cereal Chemists, Inc., St. Paul, Minnesota.
6. Kavas, A. ve A. Kavas (1991 a) Tüketicilerin gıda satınalma kriterleri ve gıda güvenirligi riskleri ile ilgili algılamaları. *Gıda Sanayii*. 5: 40-42.
7. Kavas, A. ve A. Kavas (1991 b) Consumers' attitudes toward nutritional labeling and evaluation of four labeling formats. 6th European Nutrition Conference Proceedings, Athens, Greece.
8. Köksal, O. (1986) Türkiye'de beslenme durumu ve gıda tüketimi. *Gıda Tüketiminde Yeni Gelişmeler Sempozyumu*, ODTÜ, Ankara.
9. Kramer, A. (1980) Food of the future. *Food and the Consumer*. AVI Publishing Co., nc., Connecticut, s. 193 - 206.
10. Ma, P.C. (1977) Constraints in the improvements of consumer food policies. *Proceedings of the World Food Conference of 1976*. The Iowa State Univ. Press, Ames, Iowa, s. 275 - 283.
11. Nyström, H. ve B. Edvardsson (1986) Developing and marketing new food products: The case of Sweden. *World Food Marketing System* (E. Kaynak, ed.) Butterworths, London, s. 190 - 196.
12. Vetter, J.L. (1982) Technical feasibility - Effect on product. *Adding Nutrients to Foods: Where Do We Go from Here?* Amer. Assoc. Cereal Chemists, Inc., St. Paul, Minnesota, s. 115 - 125.

... ..
... ..
... ..

... ..

... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..

TARTIŞMALAR

Prof. Dr. İmran ÖZALP

Arkadaşlarımız ayrıntılı olarak konuları dile getirdiler, Ben bazı noktaları tekrar vurgulamak, burada gıda sanayii'nin yerini belirtmek istiyorum.

Çocuk hekimi olarak daha çok ben son araştırmacının bahsettiği hastalıklardan giderek yaklaşımda bulunacağım. Raşitizm dediğimiz hastalık çok yaygın, değişik derecelerde protein enerji malnütrasyonu oldukça yaygın, demir yetersizliği anemisi oldukça yaygındır. Çocuk hekimi olarak ele alınacak olursa ilk 4 - 6 ay zaten sorun yoktur. Çocuk, anne sütü verildiği zaman en güzel şekilde besleniyor. Sonra çocuk için şöyle bir dönem başlıyor; diğer gıdaların ilave edilmesi gereken dönemde başlayan ek gıdaların da belirli kalitede olması gerekiyor ve hatta deniliyor ki, özellikle gelişmekte olan ülkelerde bu dönem, çocuğun korkuluksuz bir köprüden geçtiği dönemdir. Yani, kastedilen yetersizlikler bu dönemde özellikle bütün toplumlarda kolayca gelişebiliyor, ciddi bozukluklar oluşabiliyor. Bu dönemde ne yapmalı, konusu çok önemli bir yer kaplıyor.

Burada ülkemizin durumuna bakıldığında, eğitilmiş bir aile, anne sütünü devam ettirirken evden kendi yaptığı gıdalarla bunu doldurabiliyor, çocuğun başka bir besine gereği kalmıyor. Ancak geniş halk kitleleri olarak alırsak, Ülkemizin kırsal yöresinde yaşayan ve eğitimsiz olan anneleri ele alırsak, bu dönem için bir açık başlıyor. Deniliyor ki, bu dönem için demir, çinko ve diğer besleyicileri çocuğun bu nazik dönem gereksinimlerini karşılayacak biçimde, ama ekonomik olabilecek şekilde gıdaların olması, çocuk mamalarının olması lazım, bu 4 - 6 aydan sonraki dönemde başlıyor ve erken çocukluk dönemi dediğimiz ikinci ve üçüncü yaşlarda gıdaya yardım olarak veriliyor. Ülkemizde bunun maalesef büyük eksikliği vardır. Sek mama var, bu iyi, fakat her şeyi dolduracak gibi değil, bunun geliştirilmesi lazım. Bu konuda bir çocuk hekimi olarak ve bahsedilen problemlerin birçoğuyla sık sık karşılaşan, çocukların beslenme problemiyle uğraşan bir hekim olarak, gıdacılarımıza büyük iş düşüyor diye düşünüyorum.

Eğitim konusu ise son derece 3nemlidir. Raşitizm oranı % 15-20'ye varıyor, bunu sadece yaptığımız gıdalla mı d3zeltelim, hayır; bunu eğitimle d3zeltmemiz 3ok 3nemli bir konu olabilir. G3neş işiğından sadece ısı olarak faydalanmak yerine, halkımızı eğitirsek, 3ocukların D vitamini yetersizliği oluşmaması i3in gayet g3zel faydalanmalarını temin ederiz. O zaman D vitamini y3n3nden bir tehlike bizim gibi g3neşli bir 3lkede yaz mevsiminde kalmaz. Her Şey gıda sanayiile de değildir. Bazı konularda halkımıza verdiğimiz iyi bir eğitimle bazı beslenme bozuklukları 3nlenebilir, bu da 3ok 3nemlidir.

3lkemizde 3inko eksikliği de olduk3a sıklıkla g3r3l3yor. 3inko eksikliği bazen 3ok ciddi bulgular yapabildiği gibi, bazen de sadece b3y3mede duraklamayla kendini g3sterebiliyor. Toplum a3ısından d3ř3n3ld3đ3nde bu da 3nemli bir olay, 3nlenmesi gereken bir belirtidir. O halde ne yapalım, ben diyorum ki; nasıl bazı gıda maddeleriyle, A ya da B vitaminiyle zenginleştirmeler yapıyorsak, 3zellikle ekmek cinsi gıdalarda bir zenginleştirilme yapılabilir, bunun yapılması gerekli diye d3ř3n3yorum, 3lkemizdeki 3inko eksikliğinin boyutları d3ř3n3ld3đ3nde.

A vitamini son yıllarda 3zerinde durulan bir eksiklik teşkil ediyor. Sadece g3zde olan bulgularla da kalmıyor, bug3n D3nya Sağlık 3rg3t3 bu konunun 3zerinde 3ok duruyor, diyare ve vesbrator enfeksiyonları 3ocukların A vitamini eksikliğiyle fevkalade orantılı, yani 3ok ileri bir eksiklik de olmayabilir, suboptimal d3zeylerde de olabilir 3ocukta, ama bu belki g3rmesinde b3y3k değişiklik yapmaksızın 3ocuğun sık diyare ge3irmesine neden oluyor ve ilk yıl i3inde 3ocuk 3l3mleri de % 70'lere varan rakama ulaşmıştır. Buna neden olan bir olay A vitamini eksikliğiyle ilgiliyse, A vitaminiyle zenginleştirme olayı da 3ok kolay. Gıda maddelerinin zenginleştirilmesinde 3zellikle A vitaminiyle zenginleştirme olayı da iyi bir Şekilde ele alınmalıdır diye d3ř3n3yorum.

Protein eksikliği ilk yıllarda 3ok 3nemlidir. Ancak son yapılan 3alışmalar g3steriyor ki, proteinin batı d3nyasında olduğu gibi alınması da zararlıdır. 3ok erken gl3merekle3zlere de g3t3r3yor. Bu defa başka problemler başlıyor. Gerekli miktarda proteinin verilmesi aşırıya ka3mamak koşuluyla 3ok 3nemlidir.

Aflatoksinlerin kroşyorkorla ilgisi, ciddi beslenme yetersizliğini ortaya konmuş durumdadır. O halde gıda maddelerinin hazırlanma-

sında bu aflatoksinlerin dikkatle ele alınması gerekir. Çünkü onlar gıda teknolojisiyle de oldukça ilgilidir. Ülkemizde de protein malnütrisyonu diye bildiğimiz, ama bu teoriler ortaya çıkarsa belki aflatoksinlerin yaptığı bu olay yüzde 2 oranında oldukça yaygın görülüyor.

Katkı maddeleri ne kadar çok uygulanırsa o kadar faydası olur diye düşünüyorum. Hakikaten kurala uygun bir şekilde gıda sanayiinde kullanılması ve belirtilmesi son derece önemlidir. Sağlık Bakanlığında, benim de bulunduğum bir komisyonda bunun üzerine defalarca konuşuyoruz, içindekini belirtmek olayı hadise yaratabiliyor. Halbuki, içindeki ne ise o belirtilirse, alerjisi olan insanın almaması, diğerinin kolayca alabilmesini sağlar. Bana göre ideal olarak katkı maddelerinin miktarlarının ayarlı olarak yapılması katkı maddesi olarak konulan maddelerin muhakkak gıdaların üzerinde belirtilmesi lazım. Bu da gıda sanayiinde gerekli bir olay diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Gülden PEKCAN

Konuşmacılar, ülkemizde gerçekten önemli boyutlarda beslenme sorunlarının olduğunu belirttiler ve bu sorunların çözümlenmesinde, gerekli besinlerin tüketiminde de tüketimi etkileyen etmenlerin önemli olduğunu da biliyoruz.

Gıda sanayiine bu sorunların uygulanması şekline dönüştürdüğümüz zaman, özellikle şahsen ben, gıda sanayiindeki gelişmeleri kesinlikle bir multi disiplinler olay olarak görmek istiyorum, ki bazı gıda sanayi kuruluşlarında zaten bu uygulamayı görebiliyoruz. Gıda sanayiinde benim kişisel olarak izlenimim, genelde daha çok yurt dışındaki ürünlere yönelik olarak ürün geliştirme yönündedir. Bizdeki beslenme sorunlarını çözümlenici ürünleri henüz biz marketlerimizde çok fazla göremiyoruz. O nedenle, kesinlikle bir multi disiplinler, çeşitli meslek gruplarını bir araya getirerek ürün geliştirme yönüne gidilmesi gerektiğine inanıyorum.

Gelişmiş ülkelere bakacak olursak karşımıza şöyle bir izlenim ortaya çıkıyor ki, uyguladıkları kampanyalar da bunu bize gösteriyor. O ülkeler, belirli ürünleri belirli sürelerden beri tüketiyorlar, bu tüketimleri sonucunda bazı yan etkilerinin önleyen bir beslenme sorunu olarak bir şişmanlık sorununu gördükleri için değiştirme yaptılar, şu anda daha çok doğaya dönüş gibi uygulamalara da girebilirler.

Burada kişisel düşüncem, onların A, B, C gibi uygulamasına biz de ille de A'dan başlamayalım, onların yaptıkları hataları yapmayıp, bunu da gözönüne alalım ve sanayiide bu yönde bir eğilim geliştirelim.

Eminim ve Sayın Hocam Köksal değinecek, çünkü ben, kendisinin öğrencisi olarak 1970'li yıllardan beri hep aynı şeyi duyarak eğitildim. Henüz ülkemizde maalesef bir beslenme plan ve politikası yok. O nedenle de gıda sanayii tek başına, beslenme uzmanı tek başına, sağlıkçı tek başına, herkes kendi alanında bir takım eğitim verme çabasına giriyor. Bu da bir yerde çok başlılığı getiriyor.

Dünkü konuşmalardan öğrendiğimiz kadarıyla bu dönemde gıda kanununun çıkacağına dair olumlu izlenimler aldık. Dileriz, dünya'da beslenme plan ve politikalarını belirlemiş ülkeler arasına girebilelim, ki o zaman her şey tek elde toplandığı için hem beslenme sorunları, hem gıda sanayiinin sorunları çok daha rahatlıkla çözümlenebilecek.

Eğitim yetersizliği bizde çok önemlidir. Gıda sanayii gerçekten çok güzel bir gelişim süreci içerisinde. Her gün yeni ürünleri raflarda görebiliyoruz. Ancak, acaba bu hazır besinleri tüketecek olan kişilerin eğitimi ne düzeyde, biliniyor mu? Gerçekten uygulamalar buna yönelik olarak yapılabilir mi? Gayet güzel ürünlerini izlediğimiz dondurulmuş besinler sergileniyor. Benim bir beslenme uzmanı olarak gözlemediğim. bunların kullanımlarında bazı hataların olduğudur. Çünkü, dondurulmuş besin çözülüyor, bir miktarı içinden alınıp kullanılıyor, geri kalan tekrar donduruluyor. Ya da bu dondurulmuş besine yönelik olarak acaba bizim evimizde bunları saklayabilecek koşullar uygun mu, derin dondurucuya sahip miyiz? O zaman, tüketicinin bu yönde gerçekten eğitilmesi gerektiğine inanıyorum. Çünkü, bir sağlık personeli olarak bunun da beslenme sorunlarına neden olabileceğini düşünüyorum ve bu konuda önlem alınmasını istiyorum. Bu beslenme eğitimin, özellikle yeterli ve dengeli beslenmenin ne olduğunun daha küçük yaşlardan itibaren, anaokulundan itibaren verilmesi çok önemlidir. Zannediyorum iki yıl önce televizyonda çok güzel bir program vardı, Cumartesi sabahları çocuk programında besinlere yönelik bir eğitim veriliyordu. Bu dış kaynaklı bir film. Anne, çocukla birlikte, bir anaokulu çocuklarını toplatarak marketlere götürüyor, çeşitli ürünler alınıyor ve o ürünlerin etiketi okutuluyor, içinde neler var, hayır bu sana olmaz, bu olabi-

lir şeklinde bir yönlendirme sözkonusu idi. Bu zannediyorum gıda sanayiinde bile eğitimin ele alınması gerektiğine, araştırmaların yapılması gerektiğine inandığım için bu tür eğitim programlarının da sanayiciler tarafından uygulanması gerektiğini düşünüyorum.

Beslenme sorunlarını çok yaygın görüyoruz ve günümüzde artık okul çağı çocuklarda, adölesanlarda şişmanlık sorunu da gün geçtikçe bir artış gösteriyor. Özellikle bu hazır besinlere yönelme, çocuklarda bu sorunları oluşturabiliyor. Bir beslenmeci olarak bir yerde utanıyorum, ama oğlumu ele aldığım zaman, yemek hazır sofraya gel dediğimde, bir çocuğun genelde çok sevdiği bir köfteyi, oğlum bana diyor ki, «Anne, ekmek içine koy da ver», Geleneksel yemek alışkanlığımız dahi yavaş yavaş kayboluyor.

Reklamların çok büyük etkisi var. Eğer, beslenme plan ve politikaları ortaya konursa, bu reklamların da bir kontrol altında ortaya çıkması mümkün olabilecek. O nedenle, gıda sanayicisinin bütün disiplinlerle birlikte çalışması, eğitim olayını ele alması ve ülke düzeyinde de bir beslenme plan ve politikasının acilen oluşturulması gerektiğine inanıyorum.

Prof. Dr. Orhan GÖKSAL

Sayın Başkan, değerli izleyiciler; arkadaşlarımız çok önemli noktalara çok güzel değindiler, ancak bir iki noktayı başka bir açıdan görüşünüze aktarmak istiyorum.

Tüketici insan psiko sosyal bir varlıktır. Yani algıları var, gözüyle, damağıyla; diliyle, dokunmasıyla, burnuyla bir de müzik olursa kulağıyla tabii yiyeceklere ait bir düşüncesi, değer biçimleri ve revaç dediğimiz husus vardır. Acaba gıda sanayicisi insanı bu psiko sosyal varlık olmaktan çıkarıp, diğer varlıklar gibi çok mükemmel, her şeyi içeren, beslenmesi için çok sağlıklı bir mamul yaparak, yani bir hapla ve bir şerbetle besleme yolunda bir eğilim midir bu gidiş? Çünkü, her geçen gün yeni yeni birtakım mamuller çıkıyor ve geniş reklamlarla tüketiciye sunuluyor. Bu şekilde sanayinin gidişi acaba doğru mudur ve ne gibi sorunlar yaratır?

Bir defa bu insan tabiatına aykırıdır ve bunu anlayan batı ülkeleri, artık doğal gıdalara yönelmişler ve nasıl tarladan çıkmışsa pazardan aldığımız şekli ne şekilde ise buna yöneliyorlar. Demek ki, in-

sanın artık psiko sosyal bir varlık olduğu iyice belirlenmiş ve sanayici de bu yöne gidiyor. Bizim sanayimizde acaba bu yöne gidif nasıl bir durum gösteriyor ve kötüye gidif olan durumlar var mıdır?

Her faaliyet insanın sağlığı, mutluluğu ve refahı içindir. Gıda sanayiinin de bu temel görüşe uygun bir mamul üretmesi lazım ve tüketiciyi satın aldığı mamul gıdadan sağlığına bir zarar gelmediğine bir defa inanacak, kendisini beslediğine inanacak ve kesesine de elverecek bir fiyatla bunun sunulduğunu bilecek. Tabii bunun dışında, alışkanlıklarına, geleneklerine ve göreneklerine de uygun olacaktır.

Bu durumu ortaya koyunca, sanayicinin artık buna göre bir harekette bulunması lazım. Bugün birçok mamuller en sonuncudan alırsak, kesesine uygun değildir ve pahalıdır. Toplumun büyük kesimi bu mamul gıdaların reklamlarını duyuyor, vitrinlerde görüyor, fakat alamıyor. Bu bir gerçektir.

Dn Sayın Demirel'in de bahsettiği gibi, pazarlardaki en son kalan artıkları toplayan kişiler de vardır ve o reklamları, o birtakım teknolojik usullerle hazırlanmiş yiyeceklerin ne olduğunu merak ederek resmini gören kişiler de vardır. Bu bakımdan, özellikle hayati önemde olan yiyeceklerin tüketicinin kesesine elverişli bir fiyatla satılması lazım. İşte sübvansiyon burada işin içine girecek.

Sokak stleri Türkiye'de satılan sütlerin büyük bir kısmını teşkil ediyor. Çünkü, daha ucuz ve kapısına getiriliyor. Niye kutu sütleri istenilen düzeyde satış düzeyine çıkamadılar. Çünkü, yüzde 30 - 40'ı fırlatıp attığı kutuya gidiyor. İşte o kutunun maliyetini devlet karşılırsa ve tüketicici ancak süte para vererek bu şekilde bir sistem getirilirse, sağlıklı, besleyici yönden daha uygun olan süt tketiciciye ulaşmiş olacak. Bunun düşünülmesi gerekir.

Bu bakımdan, tketiciciyi bilinendirirken çok dikkatli olmak lazım. Bu niyetle birtakım faaliyetler yapıldı. Sayın Tınaz Titiz'in bakanlığı zamanında; biz tketiciciyi bilinendirelim, sorunları nleyelim, daha ucuz, kesesine daha elverişli bir günlük diyet tertip etsin diye aylarca çalıştık biz. Sonunda hiçbir Şey ortaya çıkmadı. Bu işi devamlı yapacak artık bir örgüte ihtiyaç var. İşte buna bir ülkenin beslenme ve gıda politikasını düzene koyan bir plan ve programlama rgt adı verilir. Türkiye'de maalesef bu yok. Bunun için ben  defa seminer yaptım, ilk seminer 1962'de, sonra 1970'de ve bu

seminer MPM'nin bir faaliyeti olarak yapıldı, buradaki politikanın neleri içermesi gerektiği de oradaki yayınlarda belirtildi, ama gerçekleşmedi ve bu faaliyete geçemedi. Bunun acilen kurulması, bu işin sahibinin olması lazımdır. Bizim görüşümüze göre, bir ülkede ulusal gıda ve beslenme politikasının sahibi olarak Devlet Bakanlığını veya Başbakanlığa bağlı bir kuruluşun olması gerekir. Bunun bir sekreteryası olması lazım, Millî Güvenlik Kurulu gibi bir örgüt yapılması lazımdır. İlgili bakanlıklar burada bakan veya müsteşar düzeyinde temsil edilmesi lazımdır. Bir ülkenin millî güvenliği kadar beslenmesi de önemlidir. Beslenemeyen ülkeler güvenlikten yoksundurlar.

İsmet Paşa'nın çok güzel bir lafı vardır, der ki; «Bana gençliğimde dediler ki, Türk Ordusu çok yoksulluklar içinde aç kaldığı zaman bile muharebe gücünü kaybetmeyen bir ordu. Gerçek bunun zıttıdır. Ben aç kalan bir ordunun hiçbir şey yapamadığına çok şahit oldum» diye tıp kongresinde söylemiştir. Gerçekten öyledir. Napolyon'un bir sözü vardır «Ordu midesi üzerinde yürür.» Her insan, beslenmesiyle ancak ayakta durur, iş yapar, beceri kazanır ve bir gelişmeyi bilimsel ve teknolojik yönde izleyerek keşifler yapmayı becerir. Beslenemeyen kişinin zaten beyin gelişimi geri kalır. Özellikle ilk 4 yaşındaki kişilerin eğer beslenmesini uygun yapamazsanız bu insanlarda çok ileri derecede beyin gelişimi bozuklukları olur. Çünkü, beyinin yüzde 85 - 90 gelişimi ilk 4 yaşta tamamlanır. Bunun gayet güzel kanıtları vardır ve bizim çocuklarımızın ilk 4 yaşındaki beslenmesini sağlayacak bir sistem kuramazsak, teknoloji bu yönde gerekli birtakım mamulleri üretemezse bu çocuklar beyin gelişimi bakımından geri kalır, ondan sonra da ne bir keşif yapabilir, ne de teknolojik yöndeki birtakım araç gereci uygun şekilde kullanabilir. Bizler de geri kalmış ülke hüviyetinden çıkamayız. Sorun bu kadar önemlidir.

Arkadaşlarımın belirttiği gibi, beslenme plan ve politikalarının sahibi bir örgütün kurulması son derece de önemlidir. Bu örgütte beslenmeyle birlikte sağlıklı gıda kontrolü de ele alınmalıdır. Bu gün çok çeşitli örgütlerin sorumluluğu altında olan gıda kontrol hizmetlerinin artık tek elden yürütülmesi şarttır. Ancak, bu senelerdir konuşuluyor, fakat bu örgütün kurulması bir türlü gerçekleşemedi. Bunun gayet güzel misalleri vardır, Amerika'daki buna dair kuruluş en mükemmel örnektir. Bizim ülkemize uygun bir örgütü kurabilir, yürütebiliriz, çünkü bu işleri yapacak artık insan gücüne sahibiz, ar-

zumuz var, bu işlerde çalışacak laboratuvarlarımız oldukça gelişmiştir; yeter ki bu işi ele alacak bir politika grubu Türkiye’de meydana gelsin.

Prof. Dr. Ayşe BAYSAL

Biliyoruz ki, burada anlatıldı, insanların besin tüketim davranışını çok çeşitli faktörler etkiler. Bunlardan birisi de kitle iletişim araçlarıdır. Her toplumun bir beslenme alışkanlığı vardır, bir damak tadı alışkanlığı vardır; ancak, kitle iletişim araçlarıyla temasta bu davranışlarda da belirli değişimler olmaktadır. Kitle iletişim araçlarının kişilerde yarattığı davranış değişikliğinden biri de beslenmede bilinçlendirmedir. Yani, insanlar bugün batı ülkelerinde beslenme konusunda; o kadar çok bombardıman altında ki, yok işte kemik erimesi için kalsiyum alacaksınız, yaşlılığı ilerletmek için Lesitin E vitamini alacaksınız gibi, aynı şekilde bunlar ülkemize de yansımaktadır. Bizim artık damak tadımızda da belirli bir değişme ortaya çıkmaktadır.

Biliyoruz ki insanların yaşam şekli değiştikçe beslenme gereksinmesi de değişmektedir. İnsanların makineleşmesi, ev araçlarının çoğalması, artık insanı fiziksel aktivitenin azlığına sürüklüyor. Biz, eskiden olduğu gibi yürüyerek gitmiyoruz, çiftçilik yapmıyoruz, büyük ölçüde fiziksel aktivitemiz azalıyor, daha çok oturuyoruz.

Bunun yanında ise gelir durumumuz biraz arttığı zaman, enerjisi yüksek, kaliteli besin tüketimimiz de artıyor. Onun sonucunda kronik hastalıklara dediğimiz hastalık grubu ortaya çıkıyor gelişmiş toplumlarda.

Ülkemizde baktığımızda, hem yetersiz beslenme sorunları var, aynı zamanda bir de aşırı beslenme sorunlarımız var. Batıda bugün en çok aşırı beslenmeden kaynaklanan sağlık sorunlarıyla uğraşıyorlar. İşte onun için yağı az olan enerji sınırlı besin alın, enerji değeri düşürülmüş yiyecek üretin diye savaşıyor. Biz iki şeyle savaşmak zorundayız; Bununla aşırı beslenenlere yol göstermek, hem de yetersiz beslenenleri düşünerek bundan kaynaklanan sorunları düzeltmek. Burada gıda sanayiinin sorumluluğu var. Neden bu so-

run var acaba, yani bu ülkede neden iki uç birden sorun olmakta? Bunda iki önemli etken var. Bundan birisinin sorumluluğu, gelir dağılımındaki dengesizliktedir. Yıllık gelir birey başına 500 dolar olan da, 5 bin dolar olan da, 10 dolar olan da var. Bu aynen beslenmeye yansiyabilmekte. Yani birisi asgari gereksinmelerini sağlayamazken, bu grup da aşırı şekilde bir beslenme bolluğu içerisinde olmaktadır. O zaman, yetersiz beslenmeden, özellikle kadın ve çocuklarda, işçi grubunda önemli sorunlar ortaya çıkmakta, iş verimliliği düşmekte, işe devamsızlık artmakta, sağlık sorunları ve kazalar ortaya çıkmaktadır. Öbür tarafta bir grupta da aşırı beslenmeden kaynaklanan, koroner kalp hastalıkları beyin kanamaları gibi hastalıklar ortaya çıkmaktadır. O zaman bizde, bir bu gelirdeki dengesizlik; ikincisi de, enerji yoğunluğu yüksek besinlerin reklamı yapılıyor. Daha konsantre şeyleri insanlara yedirmeye çalışıyoruz. Bu iki sorun ortaya çıkıyor. Biri belki kişileri aşırı beslenmeye doğru götürüyor, çünkü enerji gereksinimleri azalmıştır, artık bedenlerini çalıştırmıyorlar, makineyi çalıştırıyorlar, oturup makineye basıyorsunuz, evi de o süpürüyor, camı da siliyor gibi faaliyetlerimiz var. Öbür tarafta ise yememizi sınırlayamıyoruz. Bu sorun bir şeyi daha ortaya çıkarıyor. Şekerli ürünlerin aşırı tüketimi dış çürüklerinin temel nedeni olarak karşımıza çıkıyor.

Bugün acaba hiç düşündünüz mü, bir diş çekimi, bir protez kaç mal oluyor? Bunun arkasında yatan temel nedenler de, doğrudan doğruya aşırı, gereksiz ve düzensiz şeker tüketimi önemli bir katkı yapıyor. İnsanlar beslenmede bilinçlendikçe sağlıklı ürün talebinde bulunuyorlar, bunu elde edemedikleri zaman da doğal ürün diyorlar, bunu doğal alayım ki doğal üründe bunlar yoktur diye düşünüyorlar. Sağlıklı ürün, işte kolesterolü azaltılmış, enerji yoğunluğu azaltılmış bu tür ürünlere yönelmiştir. İkincisi de, gerek kimyasallar, gerek mikrop ve toksinler açısından güvenilir besin arayışı içine giriyorlar, onlardan dolayı da biraz doğala yöneliyorlar.

Bizim sanayimizin de kişilerde oluşan beslenme bilinçlenmesinin etkilerini görmeleri ve ürünlerini buna göre geliştirmeleri gerekiyor. Bir zenginleştirme konusuna artık el atılması gerekiyor. Bu bençe geçti bile, Eğer gıda sanayii ürün üretecekse, gıda sanayii bir yerde doğal besinin içindeki besin öğelerinin azalmasına neden oluyor değil mi? Buğdayı öğütüyoruz, saf un elde ediyoruz, kabarmış ekmeği üretiliyoruz. Bunun yanında, besin değerini azaltıyoruz. O

zaman bu azalmış besin öğelerini yerine iade etme konusunu da gündeme getirmeleri gerekiyor.

Ek besin dediğimiz çok önemli soruna değinildi burada. Bugün çocuklarımızda önemli beslenme sorunları var. Sayın Köksal'ın dediği gibi, bu bizim geleceğimizi de etkiliyor. Çünkü, bu dönemde çocuk kötü beslenirse, bir taraftan diş sağlığı etkilendiği gibi, öbür tarafta genel sağlığı, beyn gelişimi etkileniyor. O zaman, Türkiye'deki en önemli sorun, ek besin, yani 4 - 6 aylık dönemde bizim çocuğa verebileceğimiz sağlıklı besin üretimi konusu da sanayicilerimizin dikkatle gözetecekleri konulardan bir tanesi oluyor.

Biz bilinçlendiğimize göre, aldığım bir üründe aynen diğer ülkelerde olduğu gibi içinde ne kadar enerji var, ne kadar vitamin gereksinmemi karşılıyor, ne kadar çinko var, ne kadar demir var; bunu bilmek istiyorum. O zaman bizim sanayimiz bu taleplere de artık yavaş yavaş etiketlemede, sadece içindekiler ve katkı öğeleri değil, onun yanında besin öğeleri yönünden de etiketlenme yoluna gitmeli ve böylece toplumu da bir açıdan eğitime yoluna da gitmelidir. Her şeyin başı da, gerek gıda sanayiinin yardımıyla, etiketlenmeyle, reklamlarla; diğer yönlerden eğitim; gerekse bizlere düşen, tüketicilerimizi yeterli düzeyde eğitime yoluna gitmelidir.

Prof. Dr. Orhan KÖKSAL

Efendim, ben bir iki meseleyi tekrar belirtmekte yarar görüyorum. Bunun biri nüfus artışıdır. Türkiye, bu nüfus artışıyla bir yere varamaz; eğitimde varamaz, konutta varamaz, beslenmede varamaz. Onun için, bu 2,4 mertebesinde olan nüfus artışının en kısa zamanda 2'nin altına inmesi lazım ve hedef de 1,5 in altıdır. Yani, artık bir slogan olarak 4 kişilik aileyi hedef kabu! etmeliyiz. Bir ana - baba, iki çocuk. Bu, ancak Türkiye'nin kurtuluşunu sağlayacak bir nüfus planlamasıdır.

Sayın Şahinöz'ün belirttiği gibi, nüfusun artışı gıda sanayiini ilerletmez, talebi artırmaz. Çünkü, bu mertebedeki nüfus artışı sefaleti getirir, Türkiye'de öyle getirmiş, bir ailede 5 - 8 çocuk; bu, ailenin diğer fertlerini de yıkar, beslenmesini de bozar. Onun için,

ön planda nüfus artışını bu düzeyden alta indirmemiz lazım. Maalesef politikacılarımız bu konuya gereken önemi vermediler. İlk defa olarak bu seçim dolayısıyla yapılan açık oturumda televizyonda, Sayın Demirel'den bu konuya bir cümle olarak değinildi, bu bir memnuniyet verici durumdur. Ancak, bütün politikacıların bir konsensusa girmesi lazımdır. Beslenme için de, gıda sanayii için de bu şarttır ve bunu herkesin kabul etmesi lazımdır. Efendim, bunu komünistler kabul etmedi, sefalet olsun ve ihtilal olsun diye; efendim, bunu aşırı sağcılar kabul etmedi, biz saltanat yapalım dünyayı zaptedelim diye; artık dünyada böyle bir şey yok, bitti. Nüfus artışını muhakkak indirmemiz lazım.

Şu promosyon, reklamlar konusu, bu konuda Sayın Başkanımız çok önemli birtakım çalışmalar yaptı. Biliyorsunuz TMO'nin elinde mercimek vardı ve bir reklam kampanyasıyla bütün mercimekler bitti. Şimdi Sayın Başkan makarna reklamı da yapıyor' görüyorsunuz reklamın ne kadar büyük önemi var. Gerçekten bunu ihmal etmemek lazım; ancak, bütün bu reklamlarda bir kontrol düzeninin olması lazımdır. Bunu milli gıda ve beslenme politikasını üstlenmiş olan örgüt yapacaktır. Yoksa, insanları çok kötü şekilde şartlandırır bu reklamlar. Bir taraftan kötü beslenmeye, aşırı beslenmeye, proteince çok daha zengin ve böbrekleri yıkan, harap eden, karaciğere dokunan bir beslenmeye götürür bir taraftan da hıncı duyan kitlelerin oluşmasına yol açabilir. Onun için, reklamlarda çok dikkatli olmak lazım ve bir süzgeçten geçmesi lazımdır. Aldatmayacak. Bir zaman kolestrolsüz diye bütün bitkisel yağların üzerine konmuştu. Hiçbir bitkisel yağda kolesterol olmaz ki, bu nasıl bir aldatmacadır yani, görüyorsunuz.

Gıda sanayii bazı beslenme sorunlarına da yol açmıştır. Örneğin; Japonya'da pirincin 2 - 3 - 4 defa cilalanması, beriberiye yol açmıştır. Dikkatli yapılmazsa sanayi, çok kötü sağlık ve beslenme sorunları oluşturur.

Rafinasyon tehlikelidir, dikkat etmek lazımdır. Mesela yağların rafinasyonu E vitaminini çıkarır atar, bugün E vitamini çok değerli olduğu anlaşıldı, onun için muhakkak yağlara E vitamini zenginleştirilmesi, yapılması lazım. Çünkü, Poli ansatüre yağ asitlerinin fazla yenilmesi ve bütün tüketimde poli ansatürenin bulunması, damarlardaki endotel üzerine damarlardaki bu iç kısımdaki hücrelerin

parçalanmasına yol açar ve damarlarda püktüklenip ateresikloroz ve enfarktüs dediğimiz olayın nedenlerin'den birisi de budur. Bugün artık sırf bitkisel ayçiçeği yağı, yani poliansatüre yağ asitleri fazla olan yağlarla beslenme yasak ediliyor, yahut da günlük E vitamini ihtiyacının on katını koymak gerekiyor. Buna da dikkat etmek lazım.

Prof. Dr. Ayşe BAYSAL

Ben bir beslenme uzmanıyım, o beslenme uzmanlığı fikrini hiç kaybetmeden anlatmaya çalışıyoruz. Şu andaki programda da dikkatinizi çekmek istiyorum, hemen hemen A'dan Z'ye kadar vatandaş elindeki olanakları en iyi şekilde kullanması gerektiğini söyledik, programda ele aldığımız makarna, dendi ki; bunun üretimi esnasında buğday tanesinden büyük ölçüde embriyo ayrıldığı için vitamin değerleri azalıyor. Bu ürün, tek tükettildiği zaman tek yönlü beslenmeye götürür, onun için bunun içine başka maddeleri eklemek gerekir.

Keşke bütün reklamlar bu açıdan düşünülse, yani kişileri tek yöne doğru götürme yerine, beslenme bilincini vermesi gerekir.

Sayın Köksal dediler ki; TÜBİTAK önderliğinde Sayın Titz'in özel ilgisiyle yürütülen beslenme bilinçlendirme de ülkeye bayağı yarar sağladı. Bana göre gerek okullarda, gerek vatandaşlardan ve diğer yerlerden edindiğim izlenimlere göre bir ölçüde yarar sağladı, ama hiçbir eğitim kısa süreli olmaz. Bize göre eğitim sürekli, yaşam boyu olmalı. Nasıl öneriyorduk, insanlara hep mısırözü yağı ye diyorduk, şimdi kimseye sadece mısırözü yağı ye demiyoruz, yemek tarifesinde bile şu kadar katı yağ koy, şu kadar sıvı, şu kadar da zeytinyağı koy diyoruz. Aşağı yukarı hepsinin dengeli olmasını öneriyoruz. Demekki onu bile yeni öğrendik. Benim daha bir ay içinde öğrendiğim konular var, yani bir ay öncesi bilmeyip de bir ay sonra yeni yayınların, yeni sempozyum raporlarının ortaya çıkmasıyla öğrendiğimiz konular var. Beslenmesinde sürekli eğitiminin yapılması gerekir, günü birlik değil, çok yönlü eğitim olmalı.

Bugün dikkat ediyorum da birçok şeyler okullarda öğretilsin, yaygın eğitimde öğretilsin deniliyor, beslenmeye pek değinilmiyor, okullarda sağlık eğitimi bile kaldırılmış durumda, seçmeli hale ge-

tirilmiş. Halbuki, insanların her şeyden önce sağlıklı olması gerekir. Sağlıklı doğacak, sağlıklı büyüyecek ve sağlıklı yaşayacak. O zaman da üretici olacak.

Besin sanayinin de çok daha iyiye gitmesi, nitelikli insan gücünü gerektirir. Kafası işlemeyen bir adamla bir sanayicimiz iyi bir şekilde gıda sanayiini yürütebilir mi, yürütemez. Çünkü, her şey makineleşmiş durumda. O zaman yapacağımız, işte bu beslenmede vatandaşlarımızı bebeklik yaşından itibaren bilinçlendirmek olacaktır.

KATILIMCI — Efendim, bizim ülkemizde aşırı beslenmeden çok beslenememe durumu var. Yetersiz besleniyoruz, ama bir de aldığımız besinlerin tehlikesi var. Meyve yiyoruz ölüyoruz, sebze yiyoruz yavaş yavaş ölüyoruz, bal yiyoruz ölüyoruz; bunlar çevre sorunlarından, hormon kullanımından kaynaklanıyor; bunların altının çizilmesi ve önlenmesi gerekir. Bir de ekmek yerine, hamur yiyoruz.

Trakya'daki un üreticileri Afrika'ya un ihraç etmek istediler, Afrika ülkesi de, «Fransa'da tahlil ettirin, ondan sonra bize un yollayın» dediler ve un yeterli, kaliteli görülmedi, Afrika ülkesine ihraç edilemedi.

Şimdi Afrika'nın yemediği bu unu biz kendimiz üretiyoruz, Orta Anadolu'da daha çok Bezostaya denilen buğday üretiliyor. Yemlik diye nitelendi geçenlerde. Yemlik diye bir ikilem var, sert buğday mı olsun, öbüründen mi olsun. Sert buğday bugünkü koşullarda dekara 250 kg dan fazla verim vermiyor. Öbürünün de fiyatı fazla. O zaman, iktidarın bu konuda destek vermesi lazım ki kaliteli ekmek yiyelim.

Bunun dışında, Bezostaya yemeyelim, Bezostayadan yapılan bir undan nasıl kaliteli ekmek yiyebiliriz?

Prof. Dr. Ayşe BAYSAL

Bu konu sabah da tartışıldı. Gıda sanayiinin ekmek başta gelen kaliteli hammadde üzerinde duruldu. Biz burada da ürettiğimiz bir sanayi ürününün mutlaka sağlık açısından, toksinler açısından, kimyasallar açısından, hormonlar açısından, mikroplar açısından mutlaka güvenilir olması gerekiyor.

KATILIMCI — Sayın konuşmacılarımız çok güzel açıklamalarda bulundular. Yalnız, son noktaya geldik, şöyle bir birleşmeye doğru, sanki bizim paramız var, eğitimimiz eksik, alıp yemesini bilmiyoruz. Şu anda Türkiye'nin çektiği parasızlık, yeteri derecede gıda var, rokför peyniri kilosu Nişantaşı'nda 180 bin liradan satılıyor. Halkımız eğitimi bir noktada kendisi yapıyor. Bizim gıda sanayicilerimize, teknologlara ve araştırmacılara düşen şu; daha bol nasıl üretebiliriz. bozulmadan nasıl muhafaza ederiz. Bir atasözümüz vardır; «Et giren yere dert girmez» bunu bizim halkımız biliyor. Yeterki biz daha fazla miktarda üretebilelim. O dediklerinize katılıyorum, fakat en son, özellikle beslenmeyi sanki hiç bilmiyormuşuz gibi bir mana çıkmasına ben katılamadım Sayın Hocam.

Bizim köylümüz, eline geçse ayranı içecek, yoğurt yiyecek, ama köylü yoğurdu götürüp satıyor şeker alıyor, şekeri alacak ki çay içecek.

Prof. Dr. Ayşe BAYSAL

Bir cümleyle şunu açıklamak istiyorum. Bu da bir beslenme eğitimi gerektiriyor. Ben şahsen çok üzülüyorum. Benim köyümde eskiden, pekmezden yapılan şerbet içilirken, ayran içilirken bugün kola içiliyor. Köylere gidelim, biraz önce söylediğim gibi, gelir dağılımındaki dengesizlik aynen beslenme dengesizliğine de neden oluyor. Aşırı tüketen, tüketemeyen var. Fakat bir de yanlış yola giden var. Niye acaba vatandaşımız o güzelim yoğurdunu gidip de adama satıp kendisini geriye hiç işine yaramayan boyalı şeker alıyor, buna karşıyım, çay şekeri almasına karşıyım. Keşke onun yerine pilavıyla kurutulmuş elmalardan hoşafını yesin.

V. OTURUM
BİLİMSEL TEKNOLOJİK GELİŞME
AÇISINDAN GIDA SANAYİİ

Başkan :

Teoman ALPTÜRK
TMMOB Başkanı

Bildiriler :

Gıda Biliminde Gelişmeler ve Öncelikli Araştırma Konuları

Prof. Dr. Aziz EKŞİ
A.Ü. Ziraat Fak. Gıda Bil. ve Tekn. Blm. Bşk.

Gıda Teknolojisinde Son Gelişmeler ve Türkiye Uygulamaları

Prof. Dr. Mehmet PALA
TÜBİTAK Gıda ve Soğutma Tekn. Blm. Bşk.,
Y. Ü. Müh. Fak.

Tartışmalar :

Talat OGAN
ÜNİLEVER - İŞ Lab. ve Kalite Kont. Müd.

Dr. Aydın SEVERGE
TURYAĞ A.Ş. Laboratuvarlar Müd.

Edip TAHİNCİOĞLU
Kent Gıda A.Ş. Kalite Kont. ve ARGE Müd.

REPORT OF
COMMISSIONER OF THE
INDIAN AFFAIRS

1880

REPORT OF THE
COMMISSIONER

1880

REPORT OF THE
COMMISSIONER OF THE
INDIAN AFFAIRS
FOR THE YEAR 1880

REPORT OF THE
COMMISSIONER OF THE
INDIAN AFFAIRS
FOR THE YEAR 1880

1880

REPORT OF THE
COMMISSIONER

OF THE
INDIAN AFFAIRS

FOR THE YEAR 1880

GIDA BİLİMİNDE GELİŞMELER VE ÖNCELİKLİ ARAŞTIRMA KONULARI

Prof. Dr. Aziz EKŞİ

Ankara Üniversitesi Ziraat
Fakültesi Gıda Bilimi ve
Teknolojisi Böl. Bşk.

1. GIDALARDA KOMPONENT DAĞILIMI VE ÖNEMİ

GIDALARDA doğal komponent dağılımı, proses ve depolama sırasındaki değişmeler, değişmeye yol açan başlıca etkenler (kimyasal, mikrobiyel, enzimatik), bunların dış etkenlerle (nem, ısı, oksijen, ışık vb) ilişkileri, üzerinde öteden beri durulan başlıca konulardan birisidir. Gıda bileşimindeki doğal komponent sayısının çokluğu, bunların çok farklı özelliklerde olması ve aralarında karşılıklı etkileşmenin de söz konusu olması, konuya duyulan ilgiyi artırmaktadır. Bu ilginin kaynaklarından birisi de beslenmenin temel gereksinim olması ve gıdaların sayısı 45 olan temel besin elementlerinin bilgi birikimi, kısaca gıda bilimi olarak adlandırılmaktadır.

Gıdalardaki birincil ve ikincil komponent dağılımının bilinmesi birçok açıdan zorunludur. Bunlardan birincisi gıda üretimi için uygun hammaddenin belirlenmesidir. İkincisi, uygulanan prosesin belirlenmesi ve proses koşullarının optimizasyonudur. Üçüncüsü, beslenme açısından gıdanın durumunun ortaya konulmasıdır. Dördüncüsü ise gıdalarda saflık kontrolü için gerekli analitik ölçütlerin saptanmasıdır. Gıdalarda komponent dağılımı açıklık kazandıkça, bu uygulamalardaki başarı da artmaktadır(4).

Gıdada komponent dağılımı ya da komponent profili denildiği zaman, hangi bileşiklerin hangi konsantrasyonda içerildiği anlaşılmaktadır. Bu profil statik değildir, koşullara ve zamana bağlı olarak değişmektedir. Gıda grupları arasında bu açıdan önemli farklılıklar vardır ve bu farklılık, komponent dağılımındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır.

Son yıllarda ayrıca gıdalarda katkı, kalıntı ve kontaminant olarak çok sayıda bileşiğin bulunması söz konusu olmakta ve sağlık riskinin azaltılması için bu bileşiklerin de analizi gerekmektedir.

2. ARİSTOTALLES'ten KONİG'e

Gıdaların kimyasal bileşimi ve değişimi konusundaki bilgiler kuşkusuz daha yeterli değildir. Ancak gıda hakkındaki bilgilerin başlangıçtakinden çok farklı olduğu da bir gerçektir. Bu gelişmede çok sayıda bilim adamının doğrudan veya dolaylı katkısı vardır ve bazı- larının katkısı diğerlerinden daha fazladır (14).

Aristoteles (MÖ 384 - 322)'e göre madde dört komponentden (hava, su, ateş, toprak) oluşmaktadır. Gerçi ARİSTOTALLES kompo- nent sayısında doğal olarak yanılmaktadır. Ancak bu yaklaşımla, bilimde yeni bir dönem başlamaktadır.

Hipokrates (MÖ 460 - 377), diyet ile hastalık arasındaki ilişkiyi bugünkü anlamda olmasa bile, ilk kez gündeme getirmektedir.

Paracelcus (1493 - 1541), her kimyasal bileşiğin doza bağlı ola- rak zararlı etkisi olabileceğini, başka bir deyişle doz - toksidite iliş- kisi açıklamaktadır.

Solunum ve fermentasyon ile ortaya çıkan değişme farklılığı ve değişme mekanizması ilk kez Lavoisier (1743 - 1794) tarafından ta- nımlanmaktadır.

Berzelius (1779 - 1848), katalitik etkiyi tanımlamakta ve kantita- tif analiz yaklaşımının temelini atmaktadır.

Appert (1804) ve Pasteur (1822 - 1848), gıdalarda bozulmanın mikroorganizmalardan kaynaklandığını ve bozulmanın ısı etkisi ile durduğunu açıklamaktadırlar. Daha sonraları gıda muhafaza tekniği Appertizasyon adı ile yaygın bir kullanım alanı bulmaktadır.

R. Koch (1843 - 1910), verem ve kolera hastalığının etkeni olan basilleri tanımlamaktadır.

Pancarın şeker içerdiği ilk kez Marggraf (1747), buğdayda diyas- taz enziminin varlığı ise ilk kez Kirchoff (1814) tarafından kanıtlan- maktadır.

Chevreul (1786 - 1880) tarafından katı yağların yapısı, Liebig (1803 - 1873) tarafından glikozitlerin yapısı ve İrvine (1785) tarafından ise nişastanın hidrolizi tanımlanmaktadır.

Gay - Lussac (1778 - 1850) kütle analizleri için temel kuralları tanımlamakta, spektrofotometrik analizlerin temeli ise BUNSEN (1811 - 1899) tarafından atılmaktadır. Kjeldahl (1883), gıdalarda azotun NH_3 olarak belirlenme yöntemini tanımlanmakta, Joule (1818 - 1889) kalori kavramını ilk kez gündeme getirmektedir.

Ve bu gelişmelere bağlı olarak, konu ile ilk kitap (gıda ve keyif maddelerinin kimyası) König (1878) tarafından yayınlanmış bulunmaktadır.

Gıda analitiğinde daha sonraki çok hızlı gelişmeler, çok sayıda bilim adamının katkısına ve ortak araştırmalara dayanmaktadır.

Türkiye'de gıda bilimi alanındaki gelişmelerde S. T. Tekeli, A. V. Akman, T. Yazıcıoğlu, Ö. Köşker, H. Keskin, Z. Tolgay ve O. Köksal'ın özel bir yeri bulunmaktadır.

3. GIDA ANALİTİĞİNDE YENİ YÖNTEMLER

Analiz tekniği, gıda bilimindeki araştırma konularını ve gelişmeleri belirleyen en önemli faktörlerden birisidir. Bu amaçla yaygın olarak spektrofotometrik, atomik - absorpsiyon - spektrofotometrik (AAS), fleymfotometrik (FF), gaz - kromatografik (GC), yüksek - performans - likit - kromatografik (HPLC), mass - spektrofotometrik (MS), nükleer - magnetik - rezonans (NMR), enzimatik yöntemler ve immünojenik testler uygulanmaktadır.

Gıda komponentlerinin tekli analiz yöntemleri ile belirlenmesi artık terkedilmekte olan bir uygulamadır. Bunun yerine, çok sayıda bileşimin birlikte analizine olanak veren çoklu analiz teknikleri önem kazanmakta ve yaygınlaşmaktadır.

Spektrofotometrik yöntemlerle gıda bileşenlerinin genellikle tekli analizi söz konusu olmakta, her komponentin kantitatif belirlenmesi için gıdaya ayrı bir hazırlama işlemi uygulanması ve ayrı bir renk tepkimesi gerekli olmaktadır. Ancak çok sayıda gıda komponentinin rutin analizi için bu yöntemlerin önemini daha uzun süre koruyacağı anlaşılmaktadır. Ayrıca, yeni bir uygulama olan enzimatik analizler de sonuçta spektrofotometrik ölçümlere dayanmaktadır.

Fleymfotometre, yaş yakma uygulanan örnekte mineral elementlerden sodyum, potasyum, kalsiyum ve lityum için en duyarlı yöntem durumundadır.

AAS, aynı zamanda doğal gıda bileşeni olan veya gıdaya bulaşması söz konusu olan toplam 64 elementin, 0.001 - 100 ppm aralığında kantitatif analizi için kullanılan ve önemi giderek artan bir analiz tekniğidir ve 1955 yılından beri uygulanmaktadır. Bu elementlerden kalsiyum, demir, potasyum, magnezyum, sodyum, mangan ve çinko doğal gıda bileşeni olarak besin değerinin ortaya konulması ve gıdada saflık kontrolü açısından önem taşımaktadır. Cıva, kurşun, kadmiyum, kurşun, arsenik ve kobalt ise gıdada daha çok kontaminasyon düzeyinin belirlenmesi açısından üzerinde durulan bileşiklerdir.

GC, belirli koşullarda gaz fazına geçen ve mobil faz olarak gaz kullanılan bir analiz tekniğidir. Bileşiklerin ayrılması dolgu veya kılcal bir kolonda sağlanmakta ve kolondan çıkış sırasına göre bileşiklerin kantitatif analizi değişik dedektörler yardımı ile yapılmaktadır. Bileşik grubuna göre fleymiyonizasyon (FI), fleymtermyonik (FT), elektron yakalayıcı (EC), termal kondüktivite (TC) veya fleymfotometrik (FP) dedektör kullanılmaktadır. GG ile kantitatif analizi yapılan başlıca gıda komponentleri; aroma bileşikleri, antioksidanlar, kimyasal koruyucular, pestisitler, steroidler ve yağ asitleridir.

Aroma bileşikleri, gıdanın kendine özgü tat ve kokusunun oluşumunda etkili olmaktadır ve çok sayıda gıda aroma komponentinin identifikasyonu henüz daha yapılamamıştır. Örneğin kahvede toplam aroma bileşiği konsantrasyonu 50 ppm dir. Ancak 50 ppm lik ekstraktta 968 den fazla farklı bileşik bulunmaktadır. Bunlardan identifikasyonu yapılanların sayısı henüz daha 468 dir (Tablo 1).

Tablo 1. Bazı Gıdalarda Uçucu Yağ Konsantrasyonu ve Komponent Sayısı (2)

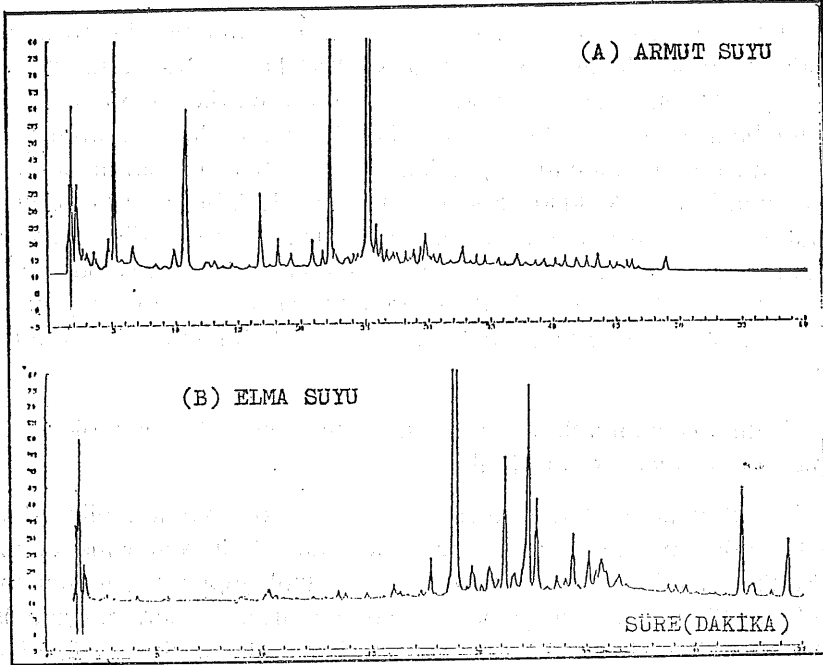
Gıda	Uçucu Yağ (ppm)	İdentifiye Edilen	İdentifiye Edilmeyen	Toplam
Et	50	270	250	520
Kahve	50	468	500	968
Ahududu	2	95	120	299
Çilek	10	324	?	?
Ananas	11	59	?	?

GC tekniği ile rakıda saptanan aroma bileŖiđi sayısı 98 dir (15).

Aristoteles (MÖ 384 - 322) in, maddenin 4 komponentten oluŖtuđu gÖrüşü dikkate alınırŖa, 1 kg etten elde edilen 50 ppm uçucu yağda 520 komponent varlığının saptanması (Tablo 1), kaydedilen gelişme için önemli bir kriterdir.

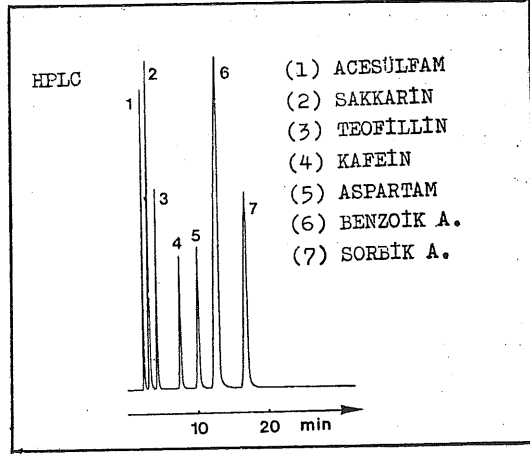
HPLC, son 15 yılda gıda analitiğine giren ve yaygınlaŖan bir analiz tekniğidir. Mobil faz sıvıdır, komponent seperasyonunda silikajel, polimer veya hidroksiapatid kolon kullanılmaktadır. BileŖik grubuna göre spektralfotometrik, floresan, kondüktivite, refraktiv veya elektrokimyasal dedektör kullanılmaktadır. Çok sayıda bileŖik, 30 - 60 dakikalık bir sürede, aynı kromatogram üzerine aktarılmakta ve kantitatif olarak belirlenmektedir. Özellikle doğal bileŖik gruplarına iliŖkin kromatogramlar, gıdada saflık kontrolü açısından kriminilastikteki parmak izi işlevi görmektedir (Ŗekil 1).

HPLC tekniği gıdalarda Ŗeker, lipik, amino asid, karotenoid, antosiyanin, fenolik madde, vitamin, mikotoksin, pestisit ve katkı maddesi (Ŗekil 2) gibi çok sayıda bileŖik grubunun kantitatif analizi için kullanılmaktadır.

Ŗekil 1. Armut (A) ve Elma (B) Suyunun HPLC Kromatogramı (13)

Şekil 2. Başlıca Gıda Katkılarının HPLC Kromatogramı (10)

MS ve NMR daha çok bileşik identifikasyonu için uygulanan analiz teknikleridir (11, 12).

Enzimatik yöntemler; analizi yapılacak komponentin enzimatik oksidasyonu ile oluşan NADH veya NADPH konsantrasyonunun, 334, 340 veya 365 nm dalga boyunda spektralfotometrik absorbans ölçümü ile belirlenmesine dayanmaktadır. Bu yöntemlerin olumlu yanı; örnek hazırlama işleminin genellikle seyreltme ile sınırlı kalması, komponentlerin çok düşük konsantrasyonlarda bile kantitatif analizi, karıştırıcı etkilerin minimum düzeyde olması, duyarlılık düzeyinin çok yüksek olması ve analiz süresinin kısaliğidir. Esasen çok basit olan işlemler otomatize de edilmiş bulunmaktadır (6). Olumsuz yanı ise pahalı oluşları ve enzimlerin belirli sürede kullanıma zorunluluğudur.

Enzimatik yöntemlerle kantitatif analizi söz konusu olan gıda komponenti sayısı 32 dir (Tablo 2).

İmmülojik testler; antijen ve antikor adı verilen bileşiklerin oluşturduğu kompleks (antisera) miktarının belirlenmesine dayanmaktadır. Bilindiği gibi, organizmanın kalıtsal yapısına yabancı moleküle Antijen, buna karşı bağışık yanıt olarak oluşan bileşiğe ise Antikor denilmektedir. Antikor veya antijen katı bir destek üzerinde tutulmakta, duruma göre antikor veya antijen aranan örnek bu yüzeyden geçirilerek spesifik antijen - antikor kompleksi oluşması sağ-

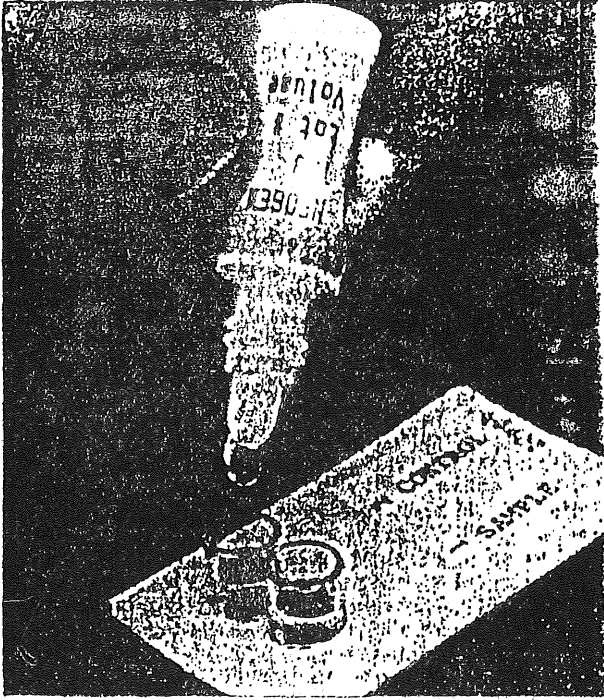
Tablo 2. Enzimatik Yöntemle Kantitatif Analizi Yapılan Başlıca Gıda Komponentleri (1)

Grup	Sayı	Bileşik
Şeker	7	D - Fruktoz, D - Glukoz, Sakkaroz, Galaktoz, Laktoz, Mannoz, Rafinoz
Asit	10	Formik, L - Askorbik, Süksinik, Sitrik, İzositrik, Asetik, Fumarik, Glutamik, Okzalik, Pruvik
Polisakkarit	2	Nişasta, İnülin
Poliyol	2	Sorbitol, Ksilitol
Diğer	10	Asetaldehit, Etil Alkol, Amonyak, Kolesterol, Gliserin, Glukanodeltalakton, Lesitin, Nitrat, Trigliserid

lanmaktadır. Kompleks konsantrasyonu ve dolayısı ile antikor veya antijen konsantrasyonu değişik yollarla kantitatif olarak belirlenmektedir (7).

Gıda analitiğinde bu amaçla kullanılan direkt Elise (enzyme linked immunsorbant assay) testi antijen aranmasında kullanılmakta, bu amaçla destek yüzeyine önce antikor bağlanmakta, daha sonra yüzeyden sırası ile antijen aranan sıvı ve önceden enzimle işaretli antikor konjugatı ve işaretlemede kullanılan enzimin substratı geçirilmekte ve substratın enzim tarafından parçalanması ile oluşan renk değişimi spektrofotometrik yolla ölçülmekte (absorbans ölçümü) ve böylece örnekteki antijen konsantrasyonu kantitatif olarak belirlenmektedir.

Elise yöntemi gıda analitiğinde 10 yıl önce kullanılmaya başlanılmıştır. Antikor - antijen etkileşimin speksifikliği ve sayıca fazlalığı, hem kullanılma ve hem de duyarlılık açısından olumludur. Bu analiz tekniği, gıdalarda protein, mikotoksin, bakteriyel toksin, antibiyotik, anabolik, glikozit ve vitamin analizleri açısından önem taşımaktadır. Son yıllarda gıda analizleri için immünolojik test kitlelerinin (Şekil 3) marketlerde de satılmaya başlaması ilginç bir gelişmedir (3, 8).

Şekil 3. Aflatoksin Aranması İçin Elisa Test Kiti (3)

Gıda biliminde en önemli gelişmelerden birisi de, gıda proseslerinde kullanılan (peynir, yoğurt, turşu, şarap vd) mikroorganizmaların genetik yapılarının değiştirilmesi ve özelliklerinin (optimum çalışma pH sı, optimum çalışma sıcaklığı, antibiyotik direnci, metabolit verimi vb) istenilen yönde geliştirilmesidir. Bu uygulama kısaca R - DNA (rekombinant dezoksi - ribonükleik asit) tekniği olarak adlandırılmaktadır.

R - DNA tekniğinde önce farklı özellikteki mikroorganizmalardan elektroforetik yöntemle DNA izole edilmekte, DNA'nın hedef seçilen özelliklerle ilgili gen bölgesi enzimatik yolla (restriksiyon endonükleaz) kesilmekte, kesilen fragmentler radyoizotopla işaretlenmekte ve daha sonra ligaz içeren ortamda bağlanmakta ya da rekombine edilmektedir. Elde edilen rekombinant mikroorganizmaya aktarılmakta (mikroenjeksiyon, transformasyon vb yollarla) ve daha sonra radyoizotop belirteçli bu konak hücre besiyerinde saptanarak çoğaltılmaktadır. R - DNA uygulamalarının gıda proseslerinde verimlilik ve kalite açısından yeni ufuklar açması beklenmektedir.

4. GIDA BİLİMİNDE ÖNCELİKLİ ARAŞTIRMA KONULARI

Her ülkede araştırmaların, öncelikle kendi sorunlarının çözümü-
ne ve eksik bilgilerin elde edilmesine yönelik olması gereklidir. Bili-
me katkının da ancak bu yolla en yüksek düzeyde olacağı düşünül-
mektedir.

Türkiye’de gıda üretimi ve tüketimi ile ilişkili olarak üzerinde
durulan başlıca sorunlar; teknolojinin geriliği, gıda kalitesinin dü-
şüklüğü, beslenme yetersizliği, kalıntı ve katkı düzeyi hakkındaki
bilgi eksikliği, gıdalarda saflık kontrolunun analitik açıdan yetersiz-
liği ve gıda kayıp oranının yüksekliği olarak sıralanmaktadır.

Dolayısı ile araştırma amaçları da kendiliğinden ortaya çıkmak-
tadır. Bu hedefler kadar, hangi somut araştırma konuları üzerinde
öncelikle durulacağı da önem taşımaktadır (Tablo 3).

Gıdalarda doğal komponent dağılımının ortaya konulması, daha
önce de değinildiği gibi, birçok açıdan önem taşımaktadır (Bölüm 1).
Konu ayrıca, gıdaların uluslararası standardizasyonunda, ülkemize
özgü doğal varyasyonların da dikkate alınması bakımından da önemli
bulunmaktadır. Bu eksiklik, gıda ihracatçısı olan Türkiye’nin, elma
suyu konsantresi örneğinde olduğu gibi, zarar görmesine yol açabil-
mektedir (5).

Ayrıca, analiz tekniği ile birlikte hile tekniği de gelişmektedir
ve Iranzo (9) ya göre, hilenin sona ermesi için ekonomik olmadığı
noktanın beklenmesi gerekmektedir. Ancak, gıdalarda doğal kom-
ponent dağılımı detay düzeyde ortaya konuldukça, hile yapmanın
zorlaşacağı ve daha riskli olacağı da bir gerçektir. Bu nedenle ülke-
mizde gıdalarda doğal komponent dağılımının belirlenmesi, en önemli
konudur.

Bu konuların araştırılmasında en önemli darboğaz, araştırma
potansiyeli olan kuruluşlardaki analitik donanım yetersizliği ve ku-
ruluşlar arasındaki iletişim eksikliğidir.

Tablo 3. Gıda Bilimi Alanında Araştırma Konuları ve Önceliği

Araştırma Amacı	Araştırma Konuları
1. Gıda Proseslerinde Verimliliğin ve Kalitenin yükseltilmesi	(1) Yeni Tekniklerin (UF, RO, Mikrodalga, İyonize Radyasyon, MAP, CAP vb) Uygulanma Olanakları (2) Gıda Proseslerinde Enzim ve Starter Uygulanma Olanakları (Meyve Suyu, Peynir, Zeytinyağı vb)
2. Beslenme Yetersizliklerinin Çözümü	(1) Gıdaların Özellikle Ekmeğin Katkılarıyla (B ₂ , B ₆ , Folik Asit, Fe, Zn) Zenginleştirilme Olanakları (2) Gıda Bileşimlerinin Modifikasyonu (Yağ, Sodyum, Kolesterol, Alkal vb) (3) Gıdalarda Proses ve Depolama Sırasındaki Bileşim Değişmeleri
3. Kalıntı ve Katkı Düzeyinin Belirlenmesi ve Azaltılması	(1) Gıdalarda Mikotoksin Oluşumu ve Önlenmesi (2) Meyve ve Sebzelerde Pestisit Kalıntı Düzeyinin Belirlenmesi ve Azaltılma Olanakları (3) Gıdalarda Katkı Maddesi Düzeyinin ve Limitlere Uygunluğun Belirlenmesi
4. Gıdalarda Sağlık Kontrolü	(1) Doğal Gıdalarda Kimyasal Komponent Dağılımının Belirlenmesi (2) Sağlık Kontrolü İçin Yeni Analitik Ölçütlerin Saptanması
5. Gıda Kayıplarının Azaltılması	(1) Gıdalarda Kayıp Düzeyinin Ortaya Konulması (2) Gıda Kaybı ile Ambalajlama Arasındaki İlişki (3) Farklı Ambalaj ve Depolama Koşullarında Gıdaların Raf Ömrünün Saptanması

TEŞEKKÜR

Bu tebliğin hazırlanmasında katkısı olan Doç. Dr. N. ARTIK, Dr. S. VELİOĞLU, Dr. M. AKÇELİK ve M.Sc. Ş. TAĞI'ya teşekkür borç bilinmektedir.

KAYNAK LİSTESİ

- (1) ANONYMOUS, 1989. Methoden der biochemischen Analytik und Lebensmittelanalytik. BOEHRINGER GMBH. Mannheim.
- (2) BELITZ, H.D. ve GROSCH, W. 1982. Lehrbuch der Lebensmittelchemie. Springer Verlag. Berlin.
- (3) DILLEY, L. ve DTXON, D. 1990. Residue Test for Aflatoxin M₁ and Sulfamethazine in Dairy Products. Food Technol. 90-6; 132.
- (4) EKŞİ, A. 1989. Gıdalarda Kimyasal Bileşim Değişimleri ve Kontrolü. Bursa Birinci Uluslararası Gıda Sempozyumu, sayfa: 89-96. Uludağ Üniv. Ziraat Fakültesi Yayını. Bursa.
- (5) EKŞİ, A. ve KARADENİZ, F. 1991. Natürlich Zuckerverteilung von Apfelsaft aus der Sorte Amasya. F.O. 58; 70-71.
- (6) FISCHER, K.P. et al. 1991. Moderne Laborausüstung für die Fruchtsaftindustrie. F.O. 58; 54-59.
- (7) GÜNTHER, H.O. 1986. Immunchemische Lebensmittelanalytik. Lebensmittelchemie (GIT Supplement 2-86); 10-17.
- (8) HITCHCOCK, C.H.S. 1987. Immunoassay Techniques for Food Analysis. Analytical Proceedings 24; 146.
- (9) IRANZO, J.R. 1972. Chemische Konnwerte zur Aufdeckung von Verfälschungen bei Orangensaft. F.O. 39; 480-488.
- (10) KHURANA, A.L. 1990. Food Analysis on Silica-Bound. HPLC Phases. Food Science and Nutrition 29; 197-235.
- (11) PRESTON, T. ve BARRIE, A. 1991. Recent Progress in Continous Flow Isotope Ratio MS. International Laboratory 21; 31-34.
- (12) RUDZIG, L. 1986. MIR und NIR in Lebensmittel. Lebensmittelchemie (GIT Supplement 2-86); 30-35.
- (13) SCHNÜLL, H. 1990. Neue analytische Methoden zur Feststellung der Authentizitaet. F.O. 57; 28-42.
- (14) SCHORMÜLLER, J. 1974. Lehrbuch der Lebensmittelchemie. Springer Verlag. Berlin.
- (15) YAVAŞ, I. ve RAPP, A. 1991. Gaschromatographisch-massenspektrometrische Untersuchungen der Aromastoffe von Raki. DLR 87; 41-45.

GIDA TEKNOLOJİSİNDE SON GELİŞMELER VE TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMALARI

Prof. Dr. Mehmet PALA

(TÜBİTAK Gıda ve Soğutma
Teknolojileri Bölüm Başkanı,
Yıldız Üniversitesi Müh. Fak.
Öğretim Üyesi)

Teşekkür ederim Sayın Başkan. Sözlerime başlamadan önce hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Dünyada siyasi, sosyal ve ekonomik değişimler gün geçtikçe artmakta ve dünyada yeni şekillenmeler meydana gelmektedir. Bu şekillenmeler içinde uluslararası rekabet dünden daha çok bugün, yarın da bugünden daha çok olacak. İşte bu rekabetin şekillenmesinde, gelişmesinde ve ulusların varlığını sürdürmesinde bilim ve teknoloji öne çıkmış bulunmaktadır.

Gıda teknolojisinde son gelişmeleri özet olarak ve daha çok da ülkemize dönük bilgiler vermek istiyorum.

Gıda sanayiinin gelişmesini etkileyen üç önemli faktör vardır :

- 1 — Sürekli değişen tüketici eğilimi
- 2 — Sıkı rekabet koşulları
- 3 — Teknolojik gelişme

Bunlardan birincisi sürekli değişen tüketici eğilimidir. Bu, gerek ülkemizde, gerekse dünyada tüketicilerin gıda istekleri ve beklentilerinde sürekli bir değişimin olmasından kaynaklanmaktadır.

İkincisi sıkı rekabet koşullarıdır. Burada özellikle fiyat ve kalite önem taşımakta ve ulusların kendi varlığını sürdürmesi sıkı rekabet koşullarına bağlıdır. Bu konuları Bursa'da II. Uluslararası Gıda Sempozyumunda daha ayrıntılı olarak vermeye çalışmışım. Burada daha çok teknolojik gelişmelere değineceğim.

Üçüncü öge ise teknolojidir. Dünyadaki bilim ve teknolojideki hızlı gelişme ve değişimler, gıda teknolojisinde de kendisini büyük

ölçüde göstermektedir. Mikroelektronik, otomasyon, malzeme, biyo-sensörler, yeni ambalaj teknikleri gibi teknikler gıda sanayiinde yeni teknolojilerin ve yeni özelliklerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır.

Pazar aşamasında yaratılan çok farklı ve yönlü isteklerin karşısında güçlü bir gıda teknolojisi uygulamasına ve üretimine ihtiyaç vardır. Bunun için de temel araştırmaları içine alan uygulamalı araştırmalar yapmamız gerekmektedir.

Gıda teknolojisindeki gelişmeler aşağıda toplu olarak kısaca verilmiştir.

GIDA TEKNOLOJİSİNDEKİ GELİŞMELER

Taze Olarak Muhafaza

- * Minimal işlenmiş gıdalar
- * Coating
- * Genetik yapıda değişiklik
- * Hızlı dağıtım sistemi

Soğukta Muhafaza

Dondurma

Kontrollü Atmosferde Depolama

Modifiye Atmosferde Paketleme

Retort - Pouch

Sous Vide

Aseptik Paketleme

Ekstrüzyonla Gıda İşleme

Işınlama

Mikrodalga

Biyoteknoloji

Membran Teknolojileri

Yeni Ekstraksiyon Yöntemleri

- * Süper kritik akışkanlarla ekstraksiyon
- Kombine İşleme ve Muhafaza Yöntemleri

Klasik Teknolojileri Geliştirme

Bunlardan bazılarını kısaca açıklamak istiyorum. Bizim amacımız, insanlara, uzak bölgelerde dahi olsa taze ve kaliteli gıdaları ulaştırmak. En değerli gıda en taze ve en az işlenmiş olanıdır. Bu açıdan, taze olarak muhafaza, minimal işlenmiş gıdalar, kaplama, genetik yapıda değişiklikler ve hızlı dağıtım sistemleri önem taşımaktadır.

Minimal işlenmiş gıdalar ülkemiz için yeni bir teknoloji sayılabilir. Buradaki amaç, yemeye hazır az işlenmiş gıdalardır. Marulu eğer salata olarak sunmak isterseniz, bu minimal işlenmiş gıdadır. Minimal işlenmiş gıdalar bozulmaya daha elverişlidirler. Marulu parçalamadan bir iki gün muhafaza edebilirsiniz, ama parçaladığımız zaman 3 - 5 saatte bozulabilir. O yüzden, bu teknoloji çok dikkat ister. Burada renk değişimleri ve mikrobiyal kontaminasyonun artması önemli sorunların başında gelmektedir.

Gıdaların kaplanması, limon, portakal ve elmada yapılmaktadır. Diğer daha bir çok gıdalar için de bu teknoloji geçerlidir.

Genetik yapıda değişiklikler; bu da günümüzde biyoteknolojinin bir alanı olmaktadır. Yeni gıdaların üretiminde, yada şu anda bilinen gıdaların gerek içeriğindeki fonksiyonel özelliklerin, gerekse besleyici özelliklerin değiştirilmesi, genetik bir dizi manipulasyonlarla yaratılabilmektedir. Örneğin, domates ihaacaatında Şubat ve Mart aylarında Türkiye Avrupa'da bir pazara sahip olabilir. Bu birkaç yıl öncesine kadar mümkün olamamaktaydı, ama yeni geliştirilen manipulasyonlarla üretilen yeni domates çeşitleri, Türkiye'de şu anda üretilmekte ve bunlar Şubat, Mart aylarında Avrupa'ya ihraç edilmektedir. Bu, genetik çalışmaların bir sonucudur.

Hızlı, dağıtım sistemleri; eski bilinen dağıtım sistemlerinin yerine artık günümüzde daha hızlı, daha kontrollü dağıtım sistemleri gündeme gelmektedir.

Soğukta muhafaza üzerinde durmayacağım. Dondurma üzerinde de öyle. Biliyorsunuz, dondurma, tazeye en yakın uzun süreli gıda muhafaza tekniğidir. Bu teknoloji uygulamasında yeni olan, kriyojenik dondurma ile mekaniksel dondurmanın kombine olarak kullanılmasıdır. Yapılan karşılaştırmalarda genellikle mekanik yöntemle dondurmayla, sıvı azot veya karbondioksit ile dondurma ayrı ayrı hem ekonomik, hem de kalite açısından karşılaştırılmaktaydı. Ancak son gelişme bu iki tekniğin kombinasyonu şeklinde olup, bu yolla hem kalite, hem de fiyat bakımından daha ekonomik bir teknoloji geliştirilmiş olmaktadır.

Kontrollü atmosferde depolama; bugün ülkemizde 25 bin ton civarında kapasiteyle kurulmuş ve kontrollü atmosfer sistemiyle çalışması amaçlanan depo bulunmaktadır. Ancak bunların maalesef hiçbiri çalışmamaktadır. Türkiye, bu teknolojiyi üretmek zorundadır.

Çünkü; kontrollü atmosferdeki amacı, belki konuya yabancı olanlar olur diye kısaca açıklamakta yarar var. Siz bir elmayı oda sıcaklığında tuttuğunuz zaman metabolik aktivitesi sonucunda kısa sürede bozulmaktadır, ama siz sıcaklığı düşürdüğünüz takdirde bozulma süresi de uzamaktadır. Aynı zamanda bu elmanın bulunduğu atmosfer kompozisyonunu değiştirerek de bunun kalitesini daha uzun süre koruyabilirsiniz. Bu kompozisyondan da kastımız, oksijeni % 21'den 3 hatta 1'lere indirmek, bu arada da karbondioksit düzeyini % 3 - 4'e yükseltmek. Bu teknikte, Amerika'da veya İngiltere'de üretilen bilgileri bizim ülkemizde uygulamamız mümkün değildir. Çünkü, değişik ekolojik koşullarda üretilen meyve ve sebzeler buldukları atmosfer içerisindeki aynı gaz kompozisyona değişik şekilde reaksiyon göstermektedirler. O yüzden, ülkemizde kontrollü atmosfer depolama çalışmalarının, araştırmalarının yaygınlaştırılması gereklidir ve zorunludur. TÜBİTAK başta olmak üzere Yalova'da ve Çukurova Üniversitesi'nde bu konuda çalışmalar yapılmaktadır.

Modifiye atmosferde paketlenme; bu da kontrollü atmosferin sadece modifiye edilmiş şekli, yani değiştirilmiş şekli. Bu daha çok tüketiciye yönelik paketlerde belli geçirgenlik seçiciliği olan plastik ambalajlardaki sistemi anlatmaktadır. Bu da giderek önem kazanan bir teknolojidir. Ülkemizde bu konuda da araştırmaların yapılması zorunludur.

Çok katlı plastik ambalajlarda konserve üretimi; bizim bu konuda geniş kapsamlı çalışmalarımız bulunmaktadır. Özellikle askeri amaçlarla askeriyenin demirbaş erzak hazır paketleri, üç ay içinde bozulmaktaydı, ve biz bu tekniği kullanarak bunları en az iki yıl dayanabilecek düzeye getirmiş bulunmaktayız. Her türlü gıda maddesini, et veya diğer sebze konservelerini bu plastik ambalajlarda en az 2 - 3 yıl muhafaza etmek mümkün olabilmektedir.

Vakum altında muhafaza (Sous Vide) yeni bir teknolojidir. Amerika'da halen 4 firma bu teknolojiyle gıda üretimi yapmaktadır. Bu teknolojinin temeli şudur; pH derecesi 4,5'in üzerinde olan et veya diğer sebze gibi gıdaları pastörize ederek belli bir süre muhafaza etmek. Bu bizim normal bildiğimiz sterilizasyon tekniğiyle yapılması gereken bir işlemin yerine kullanılabilen bir tekniktir. Plastik ambalajlarda 85 - 90 derecede belli bir süre pastörize edilen gıdalar hemen 3 - 4 dereceye kadar soğutulmakta ve bu düşük sıcaklıkta tü-

keticiye ulaştırılmaktadır. Bu teknolojinin riski vardır, ama kontrollü bir sistem içine diğer teknolojilere göre gıdaları daha kaliteli olarak tüketicie ulaştırmak mümkün olabilmektedir.

Ayrıca, aseptik paketleme konusunda ülkemizde çeşitli uygulamalar var. Ekstrüzyonla gıda işleme ülkemiz için iyi bir teknolojidir. Çünkü çevre bakımından iyi ve yeni gıdaların üretiminde ülkemizdeki gıda çeşitlendirilmesinde yararlı olan bir teknolojidir.

İşinlama olayı yeni değil, ama Gıda Sanayiinde uygulaması giderek artmaktadır. Ülkemizde gıdaların işinlanması yasaktır. Dünya'da 36 ülkede 40'tan fazla gıda maddesinin işinlanmasına izin verilmiştir. Ancak, henüz dünya ticaretinde işinlanmış gıdalar çok yaygın olmamakla birlikte işinlama yine de yapılmaktadır. Hollanda'da piliçten patetese kadar baharatlar işinlanarak sterilize edilmektedir. Burada geliştirilmesi gereken konu, işinlanmış gıdanın hangi dozda işinlandığının ve işinlanıp işinlanmadığının yönünde analitik yöntemlerinin geliştirilmesidir. Şu anda bu yöntemler henüz tam geliştirilmiş değildir, sadece işinlamanın aminoasit kompozisyonunda bazı değişikliklere neden olduğu bilinmekte ve bu konuda çalışmalar devam etmektedir.

Membran teknolojisi ise ülkemizde salça sanayiinde kullanılmaktadır. Bunun Gıda Sanayiinin bir çok alanında kullanılacağına inanmaktayım. Çünkü bu teknolojiyle gıdalarda spesifik bazı içerik maddelerini ayırmak veya konsantrasyon işlemi mümkün olmaktadır. Bugüne kadar bilinen membran teknolojileriyle örneğin meyva sularının konsantrasyonu ancak 25 brikse kadar yapılabilmekteydi. Ancak Amerika'da yeni geliştirilen seramik membranlarla 55 brikse kadar portakal suyunu konsantre etmek mümkün olabilmektedir. Bu yeni teknolojinin çok önemli bir gelişme olduğuna inanıyorum.

Yeni ekstraksiyon yöntemleri; ekstraksiyonda, bugüne kadar uygulanan tekniklerde sadece su buharı destilasyonu, yada bazı kimyasal çözücülerle yapılan ekstraksiyonlar söz konusudur. Bu yeni süperkritik gazlarla ekstraksiyon teknolojisinin çalışması kısaca şöyledir : Karbondioksit belli bir kritik noktadan sonra, (genelde 71,8 bar ve 31°C'nin üzerinde) sıvı ve gaz özelliğini aynı anda göstermektedir. Böylece diffüzyon özelliği artmakta viskozitesi azalmakta ve dolayısıyla da çözücü etkinliği yükselmektedir. Süperkritik gazlarla ekstraksiyon olarak adlandırılan bu teknikle gıda maddesi için

de herhangi bir maddeyi saf olarak ekstrakte etmek mümkün olabilmektedir. TÜBİTAK'da böyle bir sistem üzerinde çalışıyoruz. Örneğin, fındıktaki sadece E vitaminini çekip almak bu teknikle mümkün olabilmektedir. Türkiye gibi çok geniş aromatik bitkileri olan ve geniş bir plantasyona sahip olan bir ülkede bu teknolojinin ileriye dönük daha geniş imkanlar yaratacağını sanıyorum.

Kombine işleme muhafaza yöntemleri : Burada özellikle yeni tekniklerin, örneğin kurutmayla dondurma gibi değişik tekniklerin bir arada uygulanması mümkün olabilmektedir.

Klasik teknolojilerde de gelişmeler olmaktadır. Ülkemizde uygulanması yararlı olabilecek bir gelişme de şudur : Portakal sularının konsantrasyonunda 50 - 55 brikse kadar çıkılabilmektedir, daha fazla da çıkılabilir, ama kalite düşer. Bu yeni geliştirilen teknikle 3-4 aşamalı olarak kullanılan buharlaştırıcıların üçüncü aşamasından sonra, (38 - 40 brikse eriştikten sonra) portakal suyunun homojenize edilmesi yoluyla viskozite yüzde 50 oranında azaltılmakta ve konsantrasyonun 72 brikse kadar çıkarılması kolayca mümkün olabilmektedir. Bu teknoloji de dünyada yeni bir teknolojidir.

Bunlar dünyadaki genelde olan gelişmelerdir, doğal olarak bunların yanında daha başka gelişmeler de vardır, ama hepsine değinme fırsatımın olamayacağını düşündüğüm için burada bazı önemli bulduğum alanlara değindim.

Ülkemize geldiğimizde nasıl bir teknolojik durum görüyoruz; biliyorsunuz Türk Gıda Sanayii son 20 yılda büyük bir atılım yapmıştır ve özellikle de son 10 yılda hem yönetim anlayışında, hem de teknoloji anlayışında büyük değişimler meydana gelmiştir. Türkiye'de 18 bin civarında işletme bulunmaktadır, bunların 2 bin tanesi büyük ölçekli kuruluşlar, geri kalanı ise küçük ölçekli aile işletmeleri şeklindedir. Bunun sonucu olarak da ülkemizde teknolojik açıdan iki değişik yapı ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi ileri teknolojiyi uygulayan modern işletmeler; ikincisi de, ilkel teknolojiyi uygulayan küçük işletmelerdir. Her iki işletme tipini ülkemizde belli bir pazara sahiptir. Bu ülkede her şeyi çok iyi ürettiğimiz zaman onun da pazarının olamayacağını dikkate almamız lazım.

Şimdi Türkiye'deki işletmelerin uyguladıkları teknolojilere bakalım :

GIDA SANAYİİ İŞLETMELERİNDE UYGULANAN TEKNOLOJİ KAYNAKLARI

	%
Klasik Teknoloji (herkesin bildiği)	48.4
Kendi Geliştirdiği + Klasik Teknoloji Kombinasyonu	21.0
Kendi Geliştirdiği Teknoloji	12.9
Dışardan Lisansla Aldığı Teknoloji	8.0
Kendi Geliştirdiği ve Lisansla Aldığı Teknoloji Kombinasyonu	6.5
Kendi Geliştirdiği + Dışardan Aldığı + Klasik Teknoloji	3.2

Bizim yaptığımız bir çalışmada herkesin bildiği klasik teknolojiyi uygulayan işletmelerin sayısı % 48.4, kendi geliştirdiği teknolojiyi artı klasik teknoloji kombinasyonunu uygulayan işletmelerin % 21.0, kendi geliştirdiği teknolojiyi uygulayan işletmelerin oranı % 12.9'dur. Bu daha çok helva üretimi veya buna benzer Türkiye'ye özgü bir takım gıdaların geliştirilmesinde kullanılan ya da bazı büyük şirketlerimizin gerçek anlamda kendi geliştirdiği teknolojidir.

Dışardan lisansla aldığı teknolojiyi kullanan şirketlerin oranı % 8.0, kendi geliştirdiği ve lisansla aldığı teknoloji kombinasyonunu kullanan şirketlerin oranı % 6.5, kendi geliştirdiği, dışarıdan aldığı ve klasik teknoloji kombinasyonunu kullanan şirketlerin oranı % 3.

Bu yapı gösteriyor ki, Türkiye'de gıda sanayiinin teknolojsi çok ileri bir düzeyde değildir. Bizim değerlendirmelerimize göre Türkiye de gıda sanayii genelde orta veya ortanın altında bir teknolojiye sahiptir.

TÜRKİYE'DE GIDA SANAYİİNDE KULLANILAN MAKİNALARIN YERLİ ÜRETİMLE KARŞILAMA DÜZEYİ

	%
Üretimde Kullanılan Makinaları % 0 - 20'sini Yerli Sanayiden Karşılamanın Oranı	21.00
% 21 - 40 »	13.50
% 41 - 60 »	7.69
% 61 - 80 »	10.76
% 81 - 100 »	18.46

Türk gıda sanayiinde kullanılan makinelerin yerli üretimle karşılanma oranı da çok önemli bir parametredir. Teknoloji ülkemize, kullanılan makinayla da girmektedir. Bizim yaptığımız bir çalışmaya göre; üretimde kullanılan makinelerin yüzde 20'sini yerli sanayiiden karşılayanların oranı % 21, % 21 - 40'ını yerli sanayiiden karşılayanların oranı % 13.50, % 41 - 60'ını yerli sanayiiden karşılayanların oranı % 7.69, % 61 - 80'ini yerli sanayiiden karşılayanların oranı % 10.76 ve hemen hemen tamamını karşılayanların oranı da yüzde 18 civarındadır.

Şirketler yeni bir yatırım yaparken teknoloji seçiminde nelere dikkat ediyorlar veya şirketler öncelikle neyi dikkate alıyorlar diye sorduğumuzda; karşımıza şu tablo çıkmaktadır :

YENİ YATIRIMDA TEKNOLOJİ SEÇERKEN NELERE DİKKAT EDERSİNİZ

	Oran (%)
Mevcut Kapasiteyi Artırıcı Teknoloji	80.0
Maliyet Düşürücü Teknoloji	78.0

Türkiye'deki kredi faizlerinin yüksek olması, yeni yatırımların çok dikkatli yapılacağına göstergesi olmaktadır. Mevcut tesislerin kapasitesinin artırılmasına ve maliyetin düşürülmesine yönelik teknolojiler sanayiciler tarafından daha fazla ilgi görmektedir.

Aslında rekabetin iki ana faktörü vardır. Bunlardan biri kalitenin yükseltilmesi, öbürü de üretim maliyetinin düşürülmesidir. Bunun her ikisi içinde teknoloji önem kazanmaktadır.

Durum böyle olduğuna göre peki ne yapacağız; araştırma geliştirmeye önem vereceğiz. Türkiye'de gıda sanayiine yönelik olarak üniversite ve araştırma kurumları olarak bir şeyler yapıyoruz, ama sanayici bizim hakkımızda ne düşünüyor biz bir şeyler yapıyoruz, ama sanayicinin isteklerini biz ne oranda karşılıyoruz?

Bizim yaptığımız bir araştırmaya göre beklentilerimiz hiç karşılanmıyor diyenler, % 14, çok az karşılıyor görüşünde olanlar % 43, az karşılanıyor diyenler % 17, orta düzeyde karşılanıyor düşüncesinde olanlar % 20 ve tamamen karşılanıyor şeklinde görüş belirtenlerin oranıda % 6 düzeyindedir.

GIDA SANAYİİNİN ÜNİVERSİTE VE ARAŞTIRMA KURUMLARINDAN BEKLENTİLERİN KARŞILANMA ORANI

	Görüş Bildiren Gıda Sanayii Kuruluşları Oranı (%)
Hiç Karşılanmıyor	14
Çok Az	43
Az	17
Orta	20
Tamamen Karşılanıyor	6

Bu tablo üniversite ve araştırma kurumlarının genelde sanayinin beklentilerini tam anlamıyla karşılayamadığını ortaya koymaktadır. Bizim burada birtakım yeni fikirler üretip bu işbirliğini geliştirmemizin gerekli olduğu belirginleşmektedir. Bu bir öz eleştiridir.

Bizim düzenlediğimiz seminer ve sempozyumların katkısı var mı, acaba? Bu durum Çizelge de gösterilmiştir. Büyük emeklerle düzenlenen toplantıları acaba sanayici nasıl değerlendiriyor; katkısı yok diyenlerin oranı % 13,0, katkısı az görüşünde olanların oranı % 55,6 katkısı çok düşüncesinde olanların oranı % 31,4 düzeyindedir.

DÜZENLENEN SEMİNER VE SEMPOZYUMLARIN KATKISININ ÖZEL SEKTÖR TARAFINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

	Gıda Sanayii Kuruluşları Oranı (%)
Katkısı Yok	13,0
Katkısı Az	55,6
Katkısı Çok	31,4

Bir gıda sanayininin bilimsel toplantıların hiç katkısı olmuyor demesi arzu edilmeyen bir durum, burada illede karşı tarafı suçlamak lazım, herhalde burada bizim de biraz payımızın olması gerekiyor, bu yönde de birtakım çalışmalar yapmamızın gerekli olduğu ortaya çıkmaktadır.

TÜRKİYE'DE ARAŞTIRICI DAĞILIMI VE AR - GE HARCAMALARI

	Sayı	%	Milyon \$	%
Üniversiteler	20519	86	57.6	62
Kamu Kuruluşları	3039	12	26.8	29
Özel Sektör	381	2	7.7	9
TOPLAM	23939	100	92.1	100

Türkiye'de bütün teknolojiyi geliştirecek olanlar araştırmacı mühendislerdir. Fakat araştırma için önce kaliteli insan gereklidir. Bu insanların çalışacağı yerlere ve imkânlara ihtiyaç vardır. Türkiye'de toplam 23.939 kişi araştırmada çalışıyor. Bunlar dağılımına baktığımızda; üniversitelerde 20519'u, kamu kuruluşlarında 3039, ve özel sektörde 381 kişinin görev yaptığını görüyoruz. Yani Türkiye'de araştırmayı sürdüren asıl kuruluşlar üniversiteler olmaktadır. Böyle olması da gereklidir. Yüzdelerine baktığımızda araştırmaların yüzde 86'sı üniversiteler tarafından, % 12'si kamu kuruluşları tarafından ve % 2'si de özel sektör tarafından yürütülmektedir. Harcanan paraya baktığımızda, üniversitelerin harcadığı para 57.6 milyon dolar, kamu kuruluşlarının (Tarım Bakanlığı, Sanayi Bakanlığı, TÜBİTAK, Atom Enerjisi Kurumu vs.) 26.8 milyon dolar, özel sektörün ise araştırmaya yılda verdiği para ortalama 7.7 milyon dolardır. Toplam 92.1 milyon dolar ABD'nin 1989 yılında araştırmaya harcadığı para 122 milyar dolar. Yani Türkiye'nin araştırma için harcadığı paranın 1300 katı düzeyindedir.

Türkiye'de araştırmaya ayrılan parayı iki katına çıkarırsak araştırma iki kat artmaz. Yani bu olayın çözümü yalnız para değildir. Şu dağılıma bakacak olursak araştırma faaliyetleri için üniversiteler % 62, kamu kuruluşları % 29, özel sektör de % 9 civarında para harcamaktadırlar.

Peki üniversiteler ve araştırma kurumları yeteri kadar araştırma geliştirme olayına cevap verebiliyor mu? Gelişmiş ülkelerde ki gibi Türkiye'de özel sektörün devreye girmesi gerekli. Çünkü gelişmiş ülkelerde araştırma geliştirme çalışmalarının büyük bir çoğunluğu özel sektör tarafından yapılmaktadır.

GELİŞMİŞ ÜLKELERDEKİ AR - GE HARCAMALARINDA ÖZEL SEKTÖRÜN PAYI

Ülke	Payı (%)
Danimarka	55.7
Almanya	59.1
İtalya	43.7
Japonya	78.8
İsveç	58.4
İsviçre	87.2
A.B.D	49.2
İngiltere	53.5

Danimarka'da tüm araştırma harcamalarında özel sektörün payı % 55.7. Almanya'da % 59.1, İtalya'da % 43.7, Japonya'da % 78.8, İsveç'te % 58.4, İsviçre'de % 87.2, A.B.D'de % 49.2, İngiltere'de % 53.5'dir. Bizim buradan çıkaracağımız sonuç şudur : Türkiye'de özel sektörü araştırma yapmaya teşvik etmemizin gerekli olduğudur. Bu da araştırma yap demekle olmaz. Özel sektörün tutarlı bir felsefesi vardır, bu da kâr etmektir. Hiçbir özel sektör gazozu insanlar serinlesin diye üretmez, kâr yapmak için üretir ve bu doğrudur. Bu arada insanların da serinlemesi güzel bir olaydır, ama asıl olay kârdır. Özel sektöre araştırma yapmıyorlar demek yanlıştır. Onları araştırma yapabilecek pozisyona getirmemiz ve desteklememiz gereklidir. Bir takım mali mekanizmaları da devreye sokarak imkanlarımızı daha fazla özel sektör araştırmalarına açmamız gerekir diye düşünüyorum.

ARAŞTIRICILARIN ÇALIŞTIKLARI KURULUŞLARA GÖRE DAĞILIMI

	Sayı	%
Üniversiteler	162	39.85
Kamu Araştırma Kurumları (Başbakanlık, Tarım, Sağlık Sanayii Bakanlıkları)	228	55.50
Özel Sektör	19	4.65
TOPLAM	409	100.00

Yaptığımız belirlemelere göre Türkiye'de 409 kişi gıda araştırmalarında çalışmaktadır. Bunların 162'si üniversitelerde; 228'i kamu araş-

tırma kurumlarında (Başbakanlık, Tarım Sağlık ve Sanayi Bakanlıklarında) 19'u özel sektördedir. Dağılımlarına baktığımızda ise üniversitelerde % 39.85, kamu araştırma kurumlarında % 55.50, özel sektörde ise % 4.65'dir. Demek ki kamu kuruluşlarında gıda araştırmalarında çalışanların sayısı, bu alan da araştırma yapanların yarısından fazlasını oluşturmaktadır.

GIDA ALANINDA ARAŞTIRICILARIN TÜRKİYE'DE MESLEKLERE GÖRE DAĞILIMI

	Sayı	%
Ziraat Mühendisi	231	56.5
Gıda Mühendisi	77	18.8
Kimya Mühendisi	42	10.3
Veteriner	27	6.6
Kimyager	14	3.4
Biyolog	6	1.4
Diyetisyen	5	1.2
Makina Mühendisi	5	1.2
Diğer	2	0.6
TOPLAM	409	100

Peki bu araştırmacılar hangi meslek gruplarını içermektedir. Bu tabloda şöyledir : Ziraat Mühendisi 231 tane ve % 56.5, Gıda Mühendisi 77 tane ve % 18.8, Kimya Mühendisi 42 tane, % 10.3, Veteriner 27 tane % 6.6, Kimyager 14 tane % 3.4, Biyolog 6 tane % 1.4, Diyetisyenler 5 tane % 1.2, ve diğer meslek gruplarına ait olanlar 2 tane % 0.6 şeklindedir. Bu rakamlar Mayıs 1990 tarihine aittir. Bu çalışmada eksiklik olabilir. Zaten bu alanda çalışan çok az araştırmacı vardır.

ARAŞTIRICILARIN AKADEMİK ÜNVANLARINA GÖRE DAĞILIMI

	Sayı	%
Prof.	56	13.7
Doç. Dr.	45	11.0
Yard. Doç. Dr.	16	3.9
Dr.	36	8.8
Yüksek Lisans	137	33.5
Uzman	20	4.9
Lisans	96	23.5
Diğer	3	0.7
TOPLAM	409	100

Türkiye'deki araştırıcıların akademik ünvanlarına göre dağılımına baktığımızda; Gıda alanında 56 tane profesör, 45 tane doçent, 16 tane yardımcı doçent, 36 tane doktor, 137 tane yüksek lisans, 20 tane uzman, 96 tane lisans, 3 tane bu ünvanların dışındaki şahısların çalıştığını görüyoruz. Tabii akademik ünvanlar araştırıcı kalitesinde bir kriterdir, ama tek kriter değildir.

İşte bizim araştırmada kullanabileceğimiz bütün güç bu, 409 kişinin geçen yıldan bugüne 50 kişi daha arttığını düşünürsek, 450 diyelim, bunun yarısı zaten tam araştırma yapamamaktadır. Geri kalanın yarısı da parası ve imkanının az olduğu için araştırma yapamamaktadır diye düşünüyorum. Böylece, Türkiye de 100 - 150 araştırıcınının gıda alanında ileri teknolojileri geliştirmek ve ülkemiz gıda sanayiini ileri biz düzeye getirmek için çalışmakta olduğunu görürüz. Bu zor bir olaydır. Ülkemizde araştırma - geliştirmeye dünden daha çok bugün, yarın da bugünden daha çok önem vermemiz gerekmektedir.

Teknoloji üretimi, teknolojik gelişmeleri izleme ve en uygun teknolojiyi seçme ve kullanma, ülkelerin bilimsel altyapısı ve potansiyeliyle doğrudan ilişkilidir. Eğer araştırma yapmıyorsanız teknolojiyi ithal veya taklit etmek mümkün değildir. Türkiye'de yanlış bir kanı var; efendim biz bilmiyorsak alırız. Amerika'lı akıllı, Japon da öyle, ondan alır gelir burada uygularız; bunu her koşulda yapamazsınız, bu olmaz zaten ileri bir teknolojiyse onu size de vermezler.

Dünyanın bu ticari entegrasyonu içerisinde size teknolojiyi verecek, siz mal üretip ona satacaksınız; bu mümkün değildir. Peki ne yapacaksınız, ya siz kendiniz üreteceksiniz teknolojiyi bu kadar araştırıcı sayısıyla, bu çok zor; ya da teknolojiyi alırken seçerken ve kullanırken o bilgiye sahip kişileri yetiştireceksiniz. Çünkü buna ihtiyacınız var. Yani araştırma yapmadan teknoloji transferi ve özümlemesi olmaz. Bazı görüşler var, efendim teknolojiyi ithal edelim; nasıl olsa siz bunu yaparız, ama öyle değil. Bizim o teknolojiyi anlamamız ve burada uygulamamız için de o konuda araştırma yapmamız, bilgi birikimi sağlamamız gerekiyor. Sadece teknoloji üretmek için araştırma değil, olan teknolojileri anlamak ve uygulamak, onlara daha değişik fonksiyonlar kazandırmak için de mutlaka araştırma geliştirme yapmak gerekmektedir.

Bu durumda Türkiye, hem dünya piyasalarında varlığını sürdürmek ve hem de ihtiyacı olan teknolojiyi üretebilmek için öncelikle araştırma ve geliştirmeye daha fazla kaynak ayırmalı ve toplumda teknoloji üretme bilincinin geliştirilmesine yönelik politikalar geliştirmelidir.

Türk insanı gerçekten çok zekidir. Eğer biz bu zekiliği araştırmaya dönük olarak kullanabilirsek çok şeyler yaparız. Toplumda bizim insanımız bir şey yapamaz, yapsa bile bu işi yürüemez gibi tutucu kalıplardan sıyrılmamız lazım. Hakikaten insanlar faydalı bir şeyler yapıyorsa onları desteklememiz gerekir diye düşünüyorum.

Ekonomik kaynak yetersizliği, eğitim düzeyinin ve iş yapma yeteneğinin düşüklüğü hem ülke ekonomisinin yönteminde, hem de iş yapma süreçlerinde ortaya çıkan irrasyonel davranışlar ve kaynak israfları, Türkiye'nin araştırma ve geliştirme faaliyetlerini yeterli ölçüde desteklemesini engellemektedir. Bu nedenle de teknoloji üretiminde yeterli düzeye erişmemiz mümkün olamamaktadır.

Dünyada gerçekten önemli değişimler oluyor, ülkenin bundan yararlanması ve ileriye gitmesi için bizim hakikaten bir şeyler yapmamız ve kendi kaynaklarımızı harekete geçirmemiz gereklidir. Ben bu ülkede parasızlıktan dolayı bir şey yapılamaz denilmesine katılmıyorum ve bunu söylediğim zaman da çok eleştiri alıyorum, ama bu gerçekten böyledir. Çok iyi düşünürseniz, eğer üniversitede size bilimsel çalışma yaparken mali kaynak verilmiyorsa, üniversitenin yönetimi orada bina yapıyorsa, yani kalkıp bir dergiye, bir alete ayıracak parası varken bunu başka amaçlarla kullanıyorsa ülkenin mali kaynaklarının iyi kullanılmadığını kolayca görürsünüz. Önemli olan, bunların bilincinde olup bunları vermek ve yönlendirmek, koordine etmektir.

Bunlar ülkemizde yapılması gereken şeylerdir. Eminim bunları yaptığımız takdirde; bu ülkenin imkanlarını biz ileriye dönük olarak çok daha iyi kullanacağımız inancındayım.

TARTIŞMALAR

Dr. Aydın SEVERGE

Araştırma diyoruz gıda biliminde, bunun önemini hepimiz biliyoruz, bence burada çok önemli iki konu var; bir tanesi, araştırma muhakkak insanın yararına dönük olmalı. İkincisi, Sayın Ekşi çok güzel dile getirdi, araştırmanın önceliği nerede olmalı? Bu çok önemli. Bu nedenle, Sayın Ekşi'nin gıda üretiminde kalite ve verimliliğin yükseltilmesi, beslenme sorununun çözülmesi, katkı ve kalıntıların belirlenmesi, gıdalarda saflık kontrolü, gıdalarda raf ömrünün uzatılması ve kayıplarının azaltılması sıralamasını son derece yerinde buluyorum. Herhalde daha da öncelikli başka konular ortaya koymak pek kolay değil, sıralama bence her şeyi kapsıyor.

Sayın üniversite yetkilileri beni sakın yanlış anlamasın, ama eski yılların bir araştırmacısı olarak birazcık biliyorum. Tabiri caizse, işte bir araştırma olsun da, bir konu incelensin de tamam; çok araştırma biliyoruz, ama konu gıda bilimi ise, gıda teknolojisi ise muhakkak insanın yararına dönük olmalı ve önceliklerin çok iyi saptanması lazımdır.

Sayın İnönü sabah bahsetti, herhalde bir araştırmanın sürecinin de araştırma yöneticileri tarafından önceden çok dikkate alınması lazım, çünkü uzadıkça bir yere varamıyorsunuz, bir de bakıyorsunuz arkanızdan başka bir ülke veya üniversitede bir kişi bunu tamamlamış bile.

Sayın Pala'nın konuşmasında bir nokta ilgimi çekti. Yapılan anket göstermiş ki, özel sektöre sorulduğunda; bizim araştırmalardan ne kadar yararlanıyorsun? Çok düşük bir oran ortaya çıkmıştır. Eminim Sayın Pala en başta kendisi bunu kabul ediyor, bir hakikat payı vardır bunda, üstüne gitmek lazım. Araştırmak lazım, daha fazla sanayii - üniversite işbirliğine önem vermek lazım, ama hasbel kader bağlı olduğum kuruluş bu olanaklara sahip çok büyük araştırma ge-

liştirme faaliyetlerine dönük katkıyı ortağımız olan Avrupa şirketinden alıyor ama her özel sektör kuruluğu için bu geçerli değil. şunu demek istiyorum; özel sektör teşvik edilmeli. Sayın Pala'nın dediği gibi, belki de mali açıdan teşvik edilmeli. Yoksa, bu kendiliğinden o kadar kolay yapılacak bir şey değil, muhakkak teşvike gerek var.

Talat OGAN

Ben önce Ziraat Mühendisleri Odasına teşekkür etmek isterim ki, böyle geniş bir platformda gıda sanayii konularına bu kadar değişik ilgi alanı olan bir toplum içinde konuşma ve tartışma ortamı hazırlamıştır. Gene Sayın Hocam Ekşi ve Pala'ya çok zevkli tebliğleri için teşekkür ediyorum. Kendilerine katılmamak mümkün değil.

Sayın Pala'nın dediği gibi, tüm sanayiinin amacı para kazanmaktır ve para kazanmaya devam edebilmesi, yani varlığını sürdürebilmesi için de bilimsel ve teknik gelişmeye ayak uydurabilmesi, bunu takip edebilmesi gereklidir. Gıda, insanların hayatlarını sürdürebilmek için temel gereksinimlerden biridir ve bana göre bu sanayiinin gelişmesinde en büyük rol rekabetindir. Rekabet, gıda sanayini gelişmesini nasıl yönlendirecektir? Bunun üç ana yönü var; birincisi ekonomiktir ilk günkü konuşmacı bunu çok güzel dile getirdi. Gıda sanayii, belki de her türlü sanayii, malları aynı kalitede daha ucuza üretmek zorunda veya aynı maliyetle daha kalitelisini üretmek zorundadır. Böylece piyasada kalite ve fiyat avantajını elde edebilir.

İkinci yönü, ağız tadı. Gıda sanayiinde ağız tadının çok önemi vardır. İnsanlar yaşamak için beslenmeye muhtaç da olsalar, bundan haz almayı da her zaman istemişlerdir.

Üçüncüsü ve en önemlisi ise malların, gıdanın sağlık açısından güvenilir, besleyici olmasıdır. Besleyici, sağlıklı gıdalar üretmek, sadece bir rekabet sonucu değil, aynı zamanda üreticilerin vicdani ve kanuni sorumluluğudur. Artık günümüzde insanlar bu üç unsuru beraber istemektedir. Yani, hem ucuz olmasını, hem güzel olmasını, hem besleyici ve sağlıklı olmasını istemektedirler. Artık sağlıklı olsun da

parası mühim değil diyen kesim de azalmaktadır, ucuz olsun diye sağlıklı olsun diyen kesim de azalmaktadır.

Dünya üzerinde birçok kurum, gıdaları, gerek hammadde, gerek katkıları, ambalajları, gerekse de proses yöntemleri açısından sürekli incelemekte ve sürekli veriler sunmaktadır. Bu veriler öyle boyuta ulaşmaktadır ki, çok uzun yıllar inandığımız, bildiğimiz beslenme ve gıda sağlık açısından kavramları değiştirmekte veya tamamen çürütemilmektedir. Bunun sonucunda gıda sanayii, insanların bu değişen trendi ki, haberleşme imkânı da çok artmıştır, bu tür bulgular çok hızlı bir şekilde kamuoyuna yayılmaktadır, değişen trende ayak uydurmak, teknolojisine buna geçirmek zorundadır. Çok büyük firmalar, çok uluslu firmalar bu araştırmalara bizzat katılmakta, kendi araştırma merkezlerini kurmakta, bilim adamlarıyla çalışmakta ve diğer kuruluşların da bulgularını bir araya getirerek bu bilimsel ve teknolojik gelişmeyi sanayiye aktarmaktadır, yani sonuçta bundan istifade etmekte, bunu faydaya sunmaktadır.

Türkiye'deki büyük kuruluşlar, Avrupa ve Amerika'nın küçük veya orta kuruluşları ise gene dünyanın, Avrupa'nın bayağı küçük firmalarıdır ve takdir edilmelidir ki, bilimsel araştırma, teknolojik araştırma son derece pahalı bir olaydır ve sonuçta para kazanmayı amaçlayan firmalar, eğer bu araştırmaların maliyetini koyup satabiliyorlarsa ortada bir problem yoktur, ancak Türkiye'deki küçük çaplı işletmelerin, legal çalışan işletmelerin buna çok fazla kaynak ayırması mümkün değildir.

Türkiye de gıda sanayii hızla gelişmektedir, firmalarımızın maddi güçleri zayıf da olabilir, ama devletimiz bence zayıf değildir. Benim görüşüm, Türkiye'de, dünyadaki gelişmeleri takip eden, kendisi araştırma yapan çok değerli bilim kuruluşları vardır; üniversitelerimiz, TÜBİTAK vardır ve bunlar zaten gıda konusunda oldukça önemli araştırmalar yapmaktadırlar.

Bana göre çözülmesi gereken problem, bu araştırmaların, Türk gıda sanayiine aktarılabilmesi ve faydalı hale getirilebilmesi, sonuçta sanayii geliştirme, gıda bilimini geliştirme ve bunu insanlara sunabilme yollarını bulmaktadır.

Edip TAHİNCİOĞLU

Son konuşmacı olarak bu konuda neler söyleyebilirim diye kendime soruyorum, aslında çok yönlü olarak değerli hocalarımız ve diğer arkadaşlarımız konuları ele aldılar. Üzülerek öğreniyorum ki, araştırma sonucu gıda sanayii araştırmaya pek kaynak ayırmıyor, eleman ayırmıyor. Bu konuda uzun süre tartışılabilir, fakat zannediyorum bu sorunun tek olmamakla beraber en önemli cevabı, Türk pazarının koşullarına bakmaktır.

Türk pazarı ne de olsa şirketleri de yönlendirmektedir, buna rağmen pazarda kaliteli ürün üreten şirketler de vardır, daha düşük kalite veya rekabete ayak uyduran kalitede, paraya göre kalite üreten şirketler de vardır. Kısacası, pazar koşullarını dikkate almakta fayda vardır; ama, sonuçta kalitenin galip geleceği kesindir, kaliteli ürün üreten ayakta duracaktır. Bu iş için de şirketlerin mutlaka araştırma-geliştirme, kaliteyi geliştirme, kalite kontrole gereken kaynağı ve hizmeti vermeleri şarttır.

Türkiye pazarına baktığımızda, ambalaşsız açıkta satılan, fiyatı daha düşük olan ürünlerin daha çok tercih edildiği bir durumda sizin bu tür aktiviteleri göstererek ürün pahalılaştırmanız bir derecede soru işaretidir; fakat, araştırma geliştirme her ne kadar pahalılık getirir düşüncesi doğursa da, sonuçta belki de o işletmenin beklemediği bazı olumlu gelişmeler sonucu daha rasyonel üretim sağlanabilir. Kalitenin galip geleceği inancındayım.

ARGE, modern işletmelerde genel müdür yardımcısı niteliğinde ele alınmaktadır. Kendine özgün bir bölümü vardır, o bölüm, bu işin körükleyicisidir, takipçisidir ve genel müdüre direk bağlıdır.

Hocalarımızın anlattığı gibi, gıda maddelerinde hammadde, proses koşulları, beslenme, saflık kriterleri gibi analiz ekipman ve cihazları, analiz metotları gibi çok yönlü konuların olduğu görülmektedir. Tüm bunların yapılması, kalitenin korunması açısından şarttır. Bu iş için tabii alt yapının olması gerekir. Alt yapıyı sağladığınızı varsayalım, laboratuvar, analiz metodları; deneyimli eleman bulduğunuzu varsayalım, bu sefer karşınıza hammaddeyi temin ettiğiniz işletmelerdeki durumlar da sizi yakından ilgilendiriyor. Hammaddeyi satın aldığınız yerde çok sıkı münasebetler kurarak kalitesinin sizin arzu ettiğiniz kalitede olmasını sağlamanız gerekmektedir. Aksi takdirde sizin kali-

tenizde dalgalanma olacaktır. Bu bir bütündür kısacası, kalkınma da bir bütündür. İşletmelerin bu konuya giderek daha önem vermeleri gerekmektedir.

İhracaat çalışmalarımız içinde yurt dışı fuarlarında çok sık buldum ve edindiğim izlenim şu; Türk mallarını satın almaya gelen tüccar, Türkiye'ye hangi açıdan bakıyor, Türkiye kaliteli mi satıyor, ucuz mal mı satıyor? Henüz yurt dışında Türk malı kalitelidir imajını birkaç sektör hariç izlenimini yaratmamışız. Önde gelen, sübvansiyonlu, destekli düşük fiyata ürün ihraç etmektir. Yani oradaki tüccarın sizden talep ettiği, düşük fiyatlı üründür, kalitesinin belli bir kriterde varolacağını varsayarak, özellikle de devlet desteğinin olduğunu varsayarak fiyatınızın düşük olacağını bekler. Yani bir Honkong, bir Tayvan ürünü gibi. Fakat Türkiye'de durum öyle değil. Daha önceki konuşmacılar, işçiliğin giderek arttığını, çeşitli girdilerin arttığını tespit etmişlerdi. Böylece, Türkiye, çok ucuza mal satan bir ülke durumunda değildir.

Tüm bunlara rağmen Türkiye'de bence bir yüksek kalite veya kaliteli ürün imajının giderek yaygınlaştırılması ve kabul ettirilmesi gerekir. Burada her kesime görev düşmektedir, kalite önde gitmeli. Siz ürününüzü ürettikten sonra Türk piyasasına dahi verseniz siz farkında olmadan sizin ürününüz çeşitli tüccarlar kanalıyla yurt dışına gitmektedir. Türk koşullarına göre yaptığınız ürün, yurt dışına gittiğinde karşınıza şu olay çıkıyor; Türk malı düşük kalitelidir, kalitesi yüksek ürün değildir. Yurt dışına giden bu ürünlerle, biz yurt dışında henüz Türk mallarını tanımaya başlayan kesimlere düşük kalite imajını yaratırsak, ileriki yıllarda bunu silip atmamız çok zor olacaktır.

Gıda zenginleştirme konusunda sözler söylendi, Gıdalar üzerine. Dün bir kamuoyu araştırması okundu, halkın önemli kısmının vitamin konusunu bilmediği ortaya çıkmıştır. Üzüldüm tabii, çünkü gıdaların zenginleştirilmesi gerektiği bilimsel açıdan doğrudur, ihtiyaçtır, ama öte yandan ürünü zenginleştirip piyasaya verdiğiniz zaman sadece reklam desteğiyle kalmak zorundasınız, o ürünü yeteri kadar kabul ettiremezsiniz. Çünkü, vitamin önemini toplum olarak bilmemiz, için, toplumda bunun artırılması için her kesime görev düşmektedir.

Eğitim konusunda öneri getirmek istiyorum. Eğitim, belki de işin candamarıdır. Eğitim, eğitilmiş eleman sayısının artırılmasını gerek-

tirmektedir, mutlaka eğitim yapan kuruluşlara bu konuda çok büyük görevler düşmekte, tabii sonraları da sanayii kesimine de bu konuda görev düşmektedir.

Sokaklarda dolaştığınızda, üniversitelere giriş için bir sürü dersaneler kurulduğunu görüyorsunuz, lise eğitimi gören öğrencilerimize ayrıca destek verilerek üniversitelere girmeleri sağlanıyor, bilgisayar ve yabancı dil kursları var. Belki çeşitli kurslar vasıtasıyla; batılı gelişmiş ülkelerle aramızdaki bariz uçurumu aşabilmek için eğitim programının, üniversite dışında taşınması, yaygınlaştırılması da düşünülebilir. Örneğin, analiz metotları analiz metotlarının yerleştirilmesi, analiz cihazlarının kullanılması konusunda eğitim verebilir.

VI. OTURUM
GIDA VE YASAL DÜZENLEMELER

Başkan :

Faruk BERKSAN
KARYATIRIM Hizmetler A.Ş. Gen. Müd.

Bildiriler :

Gıda Sanayii Açısından Yasal Düzenlemeler

Av. Halûk ELDEM
Kent Gıda Maddeleri San. ve Tic. A.Ş. Hukuk Müşaviri

Tüketici Açısından Yasal Düzenlemeler

Bülent İLİK
Ankara Büyükşehir Bel. Sağ. İş. Dai. Bşk.

Tartışmalar :

Prof. Dr. Gürol ERGİN
TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası

Erol GÜLTEKİN
Sağ. Bak. Tem. Sağ. Hiz. Gen. Müd. Uzmanı

Nazmi KUMRAL
San. ve Tic. Bak. San. Gen. Müd. Dai. Bşk.

Dr. İsmail MERT
Tarım ve Köyşleri Bak. Kor. Kont. Gen. Müd.
Koruma Hiz. Dai. Bşk.

1917

1917

1917

1917

1917

1917

1917

1917

1917

1917

1917

1917

1917

1917

1917

1917

GIDA SANAYİİ AÇISINDAN YASAL DÜZENLEMELER

Av. Halûk ELDEM

İnsan sağlığını doğrudan doğruya etkileyen her türlü gıda maddesinin devletin koyacağı asgari normlar içinde üretilmesi ve denetlenmesi Devletin temel görevleri arasındadır. Nitekim Anyasa'mızın sosyal ve ekonomik haklar bölümünde yer alan 56. maddesinde : «herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir. Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak, insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi arttırmak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler» denilmek suretiyle bu husus Devletin temel görevleri arasında sayılmıştır.

Anayasanın bu maddesine göre vatandaşın sağlığını ilgilendiren gıda maddelerinin üretiminin ve hatta dağıtımının bir takım esaslara bağlanması ve bu esaslar dahilinde denetlenmesi Devlet için bir hak olduğu kadar Devletin kendi fertlerine karşı yükümlendiği önemli bir görevidir. Hemen hemen önceki Anayasalarımızda da benzer hükümlere rastlamak mümkündür.

Türkiye'de Devletin bu görevini ne şekilde yerine getirmeye çalıştığını ve yetkilerini nasıl kullandığını anlayabilmek için konu ile ilgili yasal düzenlemeleri birer cümle ile ve çok kısa olarak sıralamakta yarar görüyoruz.

A — KANUNLAR

- 1 — Temel bir yasa durumunda olan Umumî Hıfssııhha Kanunu,
- 2 — Türk Ceza Kanunu,
- 3 — Çevre Kanunu,
- 4 — Sular hakkında Kanun,

- 5 — Sıcak ve Soğuk Maden sularının istismarı ile kaplıcalar tesisatı hakkında Kanun,
- 6 — Hayvan sağlığı ve zabıtası Kanunu,
- 7 — Yem Kanunu,
- 8 — Ticarete taşışın men'i ve ihracaatın murakabesi hakkında 1705 sayılı Kanun ile buna ek 3018 sayılı Kanun,
- 9 — Türk Standartları Enstitüsü Kuruluş Kanunu,
- 10 — Aldi Tıp Kurumu Kanunu,

B — TÜZÜKLER :

- 1 — Gıda Maddelerinin ve Umumi sağlığı ilgilendiren eşya ve levazımın hususi vasıflarını gösteren Tüzük, kısaca gıda maddeleri tüzüğü,
- 2 — Türk Standartlarının uygulanması hakkında Tüzük,

C — YÖNETMELİKLER :

- 1 — Gıda katkı maddeleri yönetmeliği,
- 2 — Kaynak suları yönetmeliği,
- 3 — Maden suları yönetmeliği,
- 4 — Kozmetik yönetmeliği,
- 5 — Hayvan sağlığı ve zabıtası yönetmeliği,
- 6 — Gıda maddeleri ile temasta bulunan veya bulunmak üzere imâl edilen plastikler hakkında yönetmelik,
- 7 — Gayri sıhhi müesseseler yönetmeliği,
- 8 — İşyeri açma ve çalışma ruhsatlarına ilişkin yönetmelik,
- 9 — Katı atıkların kontrolü yönetmeliği,

D — STANDARTLAR :

- 1 — TS. 4331 sayılı işaretleme ve etiketleme standardı,
- 2 — Madde bazında hazırlanan standartlar,

Hemen belirtelim ki konuyu düzenleyen mevzuat bunlardan ibaret olmayıp, bunların yanında konuyu doğrudan doğruya ve dolaylı olarak düzenleyen pek çok yasa, tüzük, yönetmelik ve değişik kuruluşların pek çok genelge, talimat ve sirküleri mevcuttur. Saydığımız yasal düzenlemelerin uygulama ve denetleme sorumluluğu da pek çok Bakanlık ve kamu kuruluşuna verilmiş bulunmaktadır. Yani sayısal yönden yasal düzenlemeler ile bunları uygulayan makam ve kuruluşlar arasında bir paralellik, bir doğru orantı mevcuttur.

Bu kuruluşların bazıları şunlardır.

- Sağlık Bakanlığı,
- Tarım Bakanlığı,
- Sanayii ve Ticaret Bakanlığı,
- Belediyeler,

Konumuzu doğrudan doğruya düzenleyen ve uygulamada sanayinin en çok karşı karşıya geldiği yasal düzenlemeleri saymak gerekir ise bunları :

- 1 — Umumî Hıfzıssıhha kanunu,
 - 2 — Türk Ceza kanunu,
 - 3 — Gıda maddeleri tüzüğü,
 - 4 — Katkı maddeleri yönetmeliği,
 - 5 — TS. 4331 sayılı işaretleme ve etiketleme standardı,
- şeklinde sınırlamak ve bunlara teknik manada yasal düzenleme olmamakla birlikte yargı organlarını bağlayıcılığı veya yol göstericiliği yönünden yargıtay kararlarını eklemek gerekir.

Söz konusu yasal düzenlemeleri tek tek irdelersek :

1 — Umumî Hıfzıssıhha Kanunu :

1930 yılında yürürlüğe girmiştir. 309 madde ve 3 ek maddeden oluşmaktadır. Umumî Hıfzıssıhha Kanunu bir temel gıda kanunu olmayıp, yüksek sağlık şurasından, zührevi hastalıklara, genel kadınlardan mezarlıklara kadar çok değişik konuları düzenlemektedir. Yenilecek ve içilecek şeyler yani gıda maddeleri bu yasanın 8. babında 181 maddeden 199 maddeye kadar olmak üzere 19 madde halinde düzenlenmiştir. Ayrıca yasanın 14. babındaki ceza hükümleri ve bu hükümlerdeki atıflara gıda suçlarının aynı kanunun 282. maddesi gereğince veya eylemin niteliğine göre Türk Ceza Kanununun 363, 396 ve 398. maddeleri gereğince cezalandırılmaları mümkün kılınmıştır.

2 — Türk Ceza Kanunu :

Kanunun sağlığına ve yenilecek içilecek şeylere ilişkin bazı hükümlerin Türk Ceza Kanununda da yer aldığını ve müeyyideye bağlandığını görmekteyiz. Bunlar Türk Ceza Kanununun 363, 394, 395, 396, 398, 399, 400, 402, 407 maddeleridir. Yine Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 296 ve 297. maddelerindeki atıf gereği Umumi Hıfzıssıhha Kanunu veya tüzük gereğince «sağlığa az veya çok zarar verecek derecede bozulmuş» gıda maddesini üretenlerin Türk Ceza Kanununun

396 ve taklit ve tağşış edilmiş gıda maddeleri üretenlerin ise aynı yasanın 398 maddesi gereğince cezalandırılmaları gerekmektedir. Yine mecburî uygulamaya konulan standarda aykırılık halinde eylemin Türk Ceza Kanununun 526 maddesi gereğince cezalandırılması gerekmektedir.

3 — Gıda Maddeleri Tüzüğü :

Umumi Hıfzısıhha Kanununun 199. maddesine istinaden çıkarılmış ve 1952 yılında yürürlüğe girmiştir. 29 bölümden oluşan bu tüzüğün birinci bölümü genel hükümleri içermektedir. Tüzüğün diğer bölümlerinde ise her gıda maddesi tek tek tanımlandıktan sonra o gıda maddesinin özellik ve nitelikleri belirlenmekte ve yine o gıda maddesinin hangi hallerde «sağlığa az veya çok zarar verecek derecede bozulmuş», hangi hallerde «taklit tağşış» edilmiş, vev hangi hallerde «sağlığa az veya çok zarar verecek derecede taklit tağşış edilmiş» sayılacağı tadadi şekilde (sayılarak) gösterilmektedir.

Sayıdığımız bu üç halin herbiri ayrı ayrı gıda suçu oluşturmakta olup, yukarıda belirttiğimiz gibi Umumi Hıfzısıhha Kanununun 296 ve 297 maddeleri ile Tüzüğün 709 maddesindeki atıflar yardımıyla bu suçlara uygulanacak müeyyideler tesbit edilebilmektedir.

4 — Katkı Maddeleri Yönetmeliği :

Umumi Hıfzısıhha Kanununun 188. maddesi gıda maddelerine boya ve muzaddi taaffün maddelerin karıştırılmasını kural olarak yasaklamakla birlikte son fıkrasındaki «sıhhat ve içtimai muavenet vekaletince bu nevi boyalar ve muzaddi taaffün maddelerden zararsız olanların ne gibi şeylere ve ne miktarda ilave edilebileceği ve boyalarla muhafaza maddelerine ilavesi memnu olan gıdaları mübeyyin bir liste neşrolunur» şeklindeki hükme istinaden Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur. Daha önceleri yasanın tanımına uygun olarak liste şeklinde düzenlenen söz konusu yönetmelik ilk defa kapsamlı bir şekilde hazırlanarak 6.3.1988 tarihli resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiş ve aynı yönetmelik 7.9.1988 tarihli resmi gazetede yayınlanan değişiklik ile önemli ölçüde değiştirilmiştir. Amaç maddesine yenilecek ve içilecek maddelere katılabilecek katkı maddelerinin kullanılma şartlarını düzenlemek amacıyla hazırlandığı bildirilen bu yönetmelik katkı maddelerinin kullanılma şartları yanında ve belki de ondan daha kapsamlı olarak işaretleme ve etiketleme

396 ve taklit ve tağşiş edilmiş gıda maddeleri üretenlerin ise aynı yasanın 398 maddesi gereğince cezalandırılmaları gerekmektedir. Yine mecburi uygulamaya konulan standarda aykırılık halinde eylemin Türk Ceza Kanununun 526 maddesi gereğince cezalandırılması gerekmektedir.

3 — Gıda Maddeleri Tüzüğü :

Umumi Hıfzısıhha Kanununun 199. maddesine istinaden çıkarılmış ve 1952 yılında yürürlüğe girmiştir. 29 bölümden oluşan bu tüzüğün birinci bölümü genel hükümleri içermektedir. Tüzüğün diğer bölümlerinde ise her gıda maddesi tek tek tanımlandıktan sonra o gıda maddesinin özellik ve nitelikleri belirlenmekte ve yine o gıda maddesinin hangi hallerde «sağlığa az veya çok zarar verecek derecede bozulmuş», hangi hallerde «taklit tağşiş» edilmiş, vev hangi hallerde «sağlığa az veya çok zarar verecek derecede taklit tağşiş edilmiş» sayılacağı tadadı şekilde (sayılarak) gösterilmektedir.

Sayıdığımız bu üç halin herbiri ayrı ayrı gıda suçu oluşturmakta olup, yukarıda belirttiğimiz gibi Umumi Hıfzısıhha Kanununun 296 ve 297 maddeleri ile Tüzüğün 709 maddesindeki atıflar yardımıyla bu suçlara uygulanacak müeyyideler tesbit edilebilmektedir.

4 — Katkı Maddeleri Yönetmeliği :

Umumi Hıfzısıhha Kanununun 188. maddesi gıda maddelerine boya ve muzaddi taaffün maddelerin karıştırılmasını kural olarak yasaklamakla birlikte son fıkrasındaki «sıhhat ve içtimai muavenet vekale-tince bu nevi boyalar ve muzaddi taaffün maddelerden zararsız olanların ne gibi şeylere ve ne miktarda ilave edilebileceği ve boyalarla muhafaza maddelerine ilavesi memnu olan gıdaları mübeyyin bir liste neşrolunur» şeklindeki hükme istinaden Sağlık Bakanlığı tarafından hazırlanarak yürürlüğe konulmuştur. Daha önceleri yasanın tanımına uygun olarak liste şeklinde düzenlenen söz konusu yönetmelik ilk defa kapsamlı bir şekilde hazırlanarak 6.3.1988 tarihli resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiş ve aynı yönetmelik 7.9.1988 tarihli resmi gazetede yayınlanan değişiklik ile önemli ölçüde değiştirilmiştir. Amaç maddesine yenilecek ve içilecek maddelere katılabilecek katkı maddelerinin kullanılma şartlarını düzenlemek amacıyla hazırlandığı bildirilen bu yönetmelik katkı maddelerinin kullanılma şartları yanında ve belki de ondan daha kapsamlı olarak işaretleme ve etiketleme

ile katkı maddelerinin kullanımı için bildirim şartına yer verdiğinden büyük tepkilere neden olmuş, ancak yapılan çalışmalar ile üreticilerin yönetmeliğe uyum sağlamaya başladıkları sırada bu yönetmelik yürürlükten kaldırılarak 7.6.1991 tarihli resmi gazetede yayımlanan yeni bir yönetmelik yürürlüğe konmuştur.

Bu suretle bir yandan gerekliliğinden kuşku duyulmaması gereken bu yönetmeliğin hazırlanması, yürürlüğe konulması, değiştirilmesi ve yürürlükten kaldırılması adeta bir serüvene dönüşürken üreticiler için zaman ve belki de milyarlarla ifade edilebilecek ambalaj israfına neden olmuştur.

5 — Yargıtay Kararları :

Yukarıdaki izahatımız sanıyorum ki konu ile ilgili yasal düzenlemelerin ne derece karmaşık ve içinden çıkılmaz durumda olduğunu göstermeye yeterlidir. Bu düzenlemeler hukukçular için dahi anlaşılabilir durumdadır. Bu bakımdan diyebiliriz ki konu ile yargıtay kararları başka hiçbir sahada görülmediği derecede önemli işler görmüş, kuralların uygulanmasında yol göstermiş, uygulamada mümkün olduğunca birliği sağlamıştır. Ancak bunun ideal bir çözüm olmadığını, konunun yasama ve yürütme organınca düzenlenmesi gerektiğini, bir kere daha vurgulamak isteriz. Çünkü yargıtay bu önemli işlevi görürken, ikinci numune ile ilgili son kararlarında olduğu gibi ender görülmele birlikte olaylardan etkilenerek görev ve yetki sınırlarını zorlamıştır.

Gıda sanayiinin bir özelliği olan söz konusu yasal düzenlemelerin en başta gelen temel amacı, tüketicinin sağlıklı ve nitelikli gıdalarla beslenmesi, gerek hastalık etkenlerinden ve gerekse yeterli ve dengeli beslenme yönünden sağlığının korunması, gıda tüketiminde aldanmasının önlenmesi olmalıdır. Oysa saydığımız yasal düzenlemeler kargaşası içinde ve çok başlı bir denetim ile bu amaca ulaşılabileceği mümkün değildir.

Çünkü;

— Sorun her şeyden önce gelişme çağdaşlaşma düzeyi ile ilgilidir. Alt yapısı yeterli olmayan, betonlaşma ve gecekondulaşma ile bo-

ğulan, suyu, havası ve denizleri hergün artan ölçüde kirlenmeye maruz kalan yeşil alanları gittikçe azalan bir ülkede ve bir ortamda 60 yaşındaki Umumi Hıfzısıhha Kanunu ve 40 yaşındaki Gıda Maddeleri Tüzüğü ile sorunları çözenin ve sağlıklı ve dengeli beslenmeyi sağlamanın mümkün olmayacağı kuşkusuzdur.

Sözünü ettiğimiz çağ dışı yasal düzenlemeler, tüm olumsuz koşullara rağmen ürünlerini kalite ve sağlık açısından dış piyasalarda da kabul ettiren ve kapasiteleri küçümsenmeyecek büyüklükte ki işletmelerimiz için çok büyük bir handikap teşkil etmektedir. Bu düzenlemelerin hiç biri destekleyici değil aksine köstekleyicidir.

— Denetimle ilgili birimlerin çokluğu bir yandan üreticiyi bezdirirken diğer yandan uygulamada farklılıklara, haksızlıklara neden olmakta ve denetimin etkinliğini azaltmaktadır.

— Sağlıklı bir denetim, yetişkin personel, modern araç, gereç ve laboratuvar imkanlarını gerektirir. Türkiye'nin her bölgesinde bu imkanların bulunduğunu söylemek zordur. Bu durum üretici yönünden zaman zaman yersiz, gereksiz ve haksız uygulamalara neden olmaktadır.

— Yasal düzenlemeler genellikle gıda suçunun kasıt veya ihmal ile işlenmiş olması arasında bir fark göstermediği gibi, hapis cezası işyeri kapatma, kararın gazetede ilanı şeklindeki müeyyideler ekonomik olan gıda suçları karşısında etkisiz kalmakta ve çağdaş ceza hukukunun ilkelerine de ters düşmektedir. O halde ne yapmak gerekir?

Kanımızca yapılması gereken işlerin başlıcaları şunlardır :

1 — Her şeyden önce gerek üreticinin ve gerekse tüketicinin gıda konusunda eğitilmesine ve bilinçlendirilmesine önem verilmeli ve bu konuda ciddi organizasyonlara girilmelidir. Böylece bu eğitim ve bilinçlendirme yasal düzenlemelere, ceza tehdidi ile değil gönüllü ve bilinçli uyumu sağlayacaktır. Çağdaş toplumda ideal olanı da budur.

2 — Türkiye Ortak Pazara tam üyelik için başvurmuştur. Gerek bu yönden ve gerekse ihracaatımızın gelişmesi yönünden bu konu ile ilgili pazar ülkelerindeki mevzuata süratle uyum sağlayacak çalışmalara başlanılmalıdır.

3 — Ortak Pazar mevzuatına uyum sağlayacak yasal düzenlemeler yapılincaya kadar bir temel gıda kanunu hazırlanmalı ve süratle yürürlüğe konulmalıdır.

Bu Kanun :

a) Gıda maddelerinin özellik ve kalitesini tayin eden esasların tesbiti ve üretilen gıda maddelerinin gerek bu esaslara ve gerekse insan sağlığına aykırı olup olmadığının denetiminin bir tek kuruluş tarafından yapılmasını ve tüm yetkilerin bir tek kuruluşta toplanmasını sağlamalıdır.

b) Aynı kanun denetim ile ilgili hususlar dahil olmak üzere değişik konuların yönetmeliklerde düzenlenmesine imkan vermelidir.

c) Sağlığa veya tesbit edilecek usul ve esaslara aykırı gıda maddesi üreten kişilere uygulanacak cezalar da bu kanun ile düzenlenmeli ve bu düzenleme sırasında, niteliği itibarıyla ekonomik olan bu suçlara, ekonomik ceza verilmesi gerektiği ilkesi gözden uzak tutulmamalı, keza yasa ve yönetmeliklerin kasdi olmayan ve insan sağlığı ile ilgili bulunmayan ihlallerinde ikaz ve ihtar yolları açık tutulmalıdır.

Yukarıda anılan gıda kanunu ile kurulacak teşkilat günümüzün teknolojisine uygun yeterli laboratuvar, araç ve gereç ve özellikle çok iyi eğitilmiş peşin hükümlerden uzak personel ile donatılmalıdır. Bu imkânlar bugün dağınık olan hizmetlerin tek elde toplanması sonucunda sağlanacak tasarrufla rahatlıkla yaratılabilecektir.

e) Gıda maddelerinin beslenme değeri ve insan sağlığına etkileri konusunda ciddi ve bilimsel yayınlar yanında bilimsel esastan yoksun ve ciddi olmayan yayımlara da çok sık rastlanmaktadır. Bu tür bilimsel esastan yoksun ve ciddiyetten uzak yayınların süratle ve etkili bir şekilde yalanlanması için gerekli önlemlere aynı yasada yer verilmesinde zorunluluk vardır. Böylece ciddiyetten uzak ve bilimsel verilere dayanmayan bu tür yayımların gerek üretici ve gerekse tüketici üzerindeki olumsuz etkileri giderilebilecektir.

f) Bunlar yapılincaya kadar hiç değilse umumi hıfzısıhha kanununun 181. maddesine 22.9.1983 gün ve 2890 sayılı kanun ile ilave edilen bu fıkra ile kabul edilen gıda maddelerinin kaynakta kontrolü-

ne imkân veren yönetmelik süratle yürürlüğe konulmalıdır. Kaynakta kontrol usulünün ciddi ve iyi niyetli sanayicileri, gazete manetlerinde boy göstermekten ve korkulu rüya görmekten kurtaracak etkili bir yol olduğuna ve bu suretle basit hesaplar peindeki bazı üreticileri tasfiye edeceğine inanıyoruz. Ancak kaynakta kontrolden beklenen faydaların elde edilebilmesi için hazırlanacak yönetmelik taslağının son şeklini almadan önce tartışmaya aılmasında büyük yarar bulunduğunu da burada belirtmek isteriz.

TÜKETİCİ AÇISINDAN YASAL DÜZENLEMELER

Bülent İLİK

Ziraat Mühendisleri Odası, hem zamanlama, hem konunun önemi, hem de yoğun katılım itibariyle son derece yararlı bir tartışma olanağını sunmuşlardır. Son derece yararlı fikirlerin ortaya çıktığı ve varılan noktada fikir birliği olduğu şeklindedir.

Burada bulunan topluluğa tüketici açısından şu yasa maddeleri var gibi bir tekrarda yarar görmüyorum, birlikte yaşıyoruz, tartışma bölümünü tahrik etmek için, pratik olarak yerel yönetimlerin, tüketicinin karşılaştığı güçlükler değinmek istiyorum. İşin bir cephesinde gıda üreticilerinin son derece haklı olduğu noktalar vardır, bizim bürokrasimizin işleyişinde çok ciddi sıkıntıların olduğu noktalar vardır, adli makamlara yansıyan konularda haklı oldukları noktalar vardır. Tüketici açısından zaman zaman, ya da tüketicileri temsilen, yerel yönetimler açısından bizim de karşılaştığımız güçlükler var. Bir denetim sonucunda insan sağlığına aykırılığı tespit edilen bir gıda numunesi alınarak adli makamlara aktarılan bir konu, örneğin dondurma imaliyle ilgili bir konu, Aralık ayında dondurma imalatçısına kapanma cezası gelmekte. Yaptırımını ve etkisini takdirlerinize sunuyorum.

Değerli hocalarımızın yetiştirdiği elemanların, bu konuda yetkili ve sorumlu elemanların yaptığı denetim vardır. Bir yemek fabrikası denetimi; son derece kötü koşullarda olduğu tespit edilmiştir, daha önce uyarılar yapılmıştır, kapatılmasına karar verilmiştir. Bizim kapama yetkimiz uzun süreli değildir, ama 1 - 2 saat sonra işyeri sahibi, yürütmeyi durdurma kararı alabilmektedir. Biz bilemiyoruz tabii, hakimlerimizin o kadar kısa sürede nasıl bir tespit yapıp hangi verilere dayanarak yürütmeyi durdurma kararı verdiğini; ama bunu samimiye-timize inanacağınızı bilerek söylüyorum, herhangi bir kesim haklıdır, haksızdır tartışması için söylemiyorum, sadece tüketici gözüyle baktığımızda bunun çok kabul edilebilir yönü olmuyor. Çünkü, orayı de-

netleyen insanların verdiği raporlarda, mutlaka o raporlar doğrudur anlamında da söylemiyorum, öyle işyeri oluyor ki, artık tartışılacak yönü yok, ama o işyeri de bazen 1 - 2 saat içinde açılıyor, Türkiye'de adliye bazen hızlı, bazen yavaş çalışabiliyor ve yürütmeyi durdurma kararı alınıp eliniz kolunuz bağlanıyor.

Türkiye'de tüketicinin korunması konusu Anayasal yükümlülük olarak vurgulanıyor, Anayasanın ilgili maddesi; tüketicinin korunmasını, eğitime yönelik önlem alınmasını ve tüketicinin kendini korumaya yönelik girişimlerinin destekleneceğini hükme bağlıyor. Bu, kuşkusuz son derece önemli ve sevindirici, kamuya ciddi görev yükleyen bir yasal düzenlemedir. Bu gelişmenin, bunun bir Anayasa hükmü haline dönüşmesinin ardında sanırım Türkiye'de kentsel nüfus gelişiminin de giderek artan kent nüfusunun ve pazar ekonomisinin yaygınlaşmasının da etkileri vardır.

Türkiye'de tüketicinin korunmasına yönelik yasa, tüzük kararname, yönetmelik ve tebliğ olarak yaklaşık 100 düzenleme bulunmaktadır, bunlar da doğrudan tüketicinin korunmasına yönelik olarak ya da üretim koşullarına, uyulacak standartlara, ambalajlara, etiketlere ilişkin olarak çeşitli düzenlemeler vardır. TCK'dan Umumi Hıfzıssıha Kanununa, Belediye kanunundan bakanlıklara kadar. O kadar çok kanun olmasını iyimser yorumlayarak kamunun bu konuya çok önem verdiği gibi bir görüşle değerlendirebilirsiniz; ama, bir başka yorumda, zaman zaman o hataya çok sık düştüğümüzü sanıyorum, tartışılmasında yarar vardır, Türkiye'de ve genel olarak gelişmekte olan ülkelerde bir iş iyi gitmediği zaman ya da sorunlar çoğaldı zaman ilk çözüm olarak akla hemen bir yasal düzenleme yapmak, mevcut yasaları işletmeyi bir tarafta bırakıp, yasa çıkarmakla iş çözülüyor. Tüketiciyi koruyorum diyerek de tüketiciyi korumak mümkün değil. Ya da ben gayri sıhhi müesseselerin açılış iznini, mesela seçime bir gün kala beyan usulüne tabi tuttum deyip, bu beyan usulüne tabi tuttuğum yetkiyi de yerel yönetimlere devrettim diyerek de sorunu çözemezsiniz. Şık gibi görünür beyan usulüne tabi tutmanız yerel yönetimlere devretmeniz ilke olarak, bir yerel yönetim mensubu olarak bizi sevindirir; ama bunun altyapısını oluşturmak, bunun hangi noktalarda aksadığını tespit etmek ve buna ilişkin önlemleri almak sanırım en az bu yasal düzenlemeyi yapmak kadar önemlidir, belki bundan daha da önemlidir. Bu açıdan bakınca ben şu yorumu yapıyorum.

Türkiye, bazı açılardan çok zengin, bazı açılardan çok yoksul bir ülke. Dünyada çok az ülkede gıda üretim ve denetimiyle ilgili sorumlu kamu kuruluşlarının yasal düzenlemelerinin sayısı, bu konuda görev yapan laboratuvarıyla, elemanıya bu kadar çok görevlendirme yapan ülke yok. Bir yandan büyük kaynaklar kullanılıyor, yerel yönetimler, Tarım ve Sağlık Bakanlıkları, TSE gibi, bir yandan çok sayıda insan çalıştırıyorsunuz, zenginsiniz; ama bir yandan da yoksulsunuz, çünkü bu kadar denetimi yapıyorum diyorsunuz, istenen sonuca ulaşmada sıkıntılarınız var. Bu sıkıntılar sadece denetleyenlerin sıkıntısı, sadece tüketicilerin sıkıntısı değil; bu sıkıntının önemli bir bölümü de üreticilerin sıkıntısıdır, belki de işin başı orada. Oradaki yasal düzenlemeleri, teşvikleri, yasal çerçeveyi oluşturmakta güçlüklerimiz var.

Türkiye’de kentleşme ve nüfus artışına bu kongrede dikkati çekmek istiyorum. İçinde yaşamaktan kıvanç duyduğum Ankara’da, Cumhuriyetin ilk yıllarında 350 bin nüfusa göre kentleşmiş bir kent, 3,5 milyona varıyoruz şimdi. Bir kentsel standart açısından gıda maddelerini üretecek, gıda maddelerini depolayacak, gıda maddelerini pazarlayacak, denetleyecek mekanizmaları düşündüğümüzde inanılmaz ölçüde hızlı bir gelişme var. Türkiye nüfusunun kentlerde yaşayan bölümü yüzde 60'lara ulaştı. Bu oran giderek de artıyor, ama Türkiye'nin teknik altyapısı, sosyal donanımı, buna ne kadar hazır, bunun tartışılması gerek. Bunun burada tartıştığımız gıda Sanayii Kongresi ile yakından ilintili boyutu var. Bir başka ilintili boyut gözden geçiriliyor, bu ülke nüfusuyla ilgili çeşitli tartışmalar yapılıyor, bir nüfus kongresinde değiliz, onun detayına girmiyorum, ama en azından kent planlaması açısından son derece hızlı nüfus artışı olan ve iç göç yüzdesi yüksek olan bir ülke. Bu da sizin planlamanızda güçlük yaratıyor. Ankara’da 10 sene önceki tartışmalarda yemek fabrikaları yoktu, bugün şimdi bu kentin içinde yemek fabrikaları çeşitli yerlere dağılmış ki, pek çoğunun fiziki şartları, iyi üretim, halk sağlığına uygun üretim yapabilmek için uygun değil. Site sorunu var, uygun koşulların, fiziki altyapının, teknik altyapının sağlanması koşulu var. Sadece bu değil, bunu çoğaltmak, pekçoğu için geçerli kılmak mümkün. Onun için, kentleşmenin gıdayla ilgili bu boyutunun vurgulanmasında yarar gördüm. Ankara içinde bu sorunu yaşıyoruz. Pek çok gıda üreticisi, sitelerin içinde kalmış. Üretici kendi açısından haklı, yıllar önce ciddi bir yatırım yapmış, onu oradan alıp bir başka yere aktarmasında güçlükleri var. Öte yandan bakıyorsunuz, gıda üretimi, dışarıya

yakın ilgisi var, yanında onunla uygun olmayan koşullarda başka sanayii gelişmiş. İyi planlanamamış kent, bu planlama düzenli yapılamamış, çimento satıcısı, mermer tozu imalâtçısı, iki adım ötesinde yemek fabrikası. Ne kadar önlem alırsanız aldık deyiniz, bu altyapıyla ilgili ciddi olarak sıkıntılarınız var demektir. Bunu da kentlerin gelişiminde gözden uzak tutmamak gerekir diye düşünüyorum.

Ekonomik suça ekonomik ceza konusu, hapis, kapatma; o konuda tüketiciler ve üreticiler açısından bir başka şeyin vurgulanmasında yarar olduğu kanısındayım.

Türkiye’de bazı belediyelerimizin de öncülük ettiği, bazı kitle iletişim organlarının da öncülük ettiği gıda denetim hizmetlerindeki olumsuzlukları ya da gıda üretimindeki olumsuzlukları terörize eden bir yaklaşım uygulanıyor. Yani, karşımıza öyle bir tablo çıkıyor ki, o tabloya bakarak örneğin et yememeniz gerek, birkaç gün önceki televizyon programına bakarsanız, ya da süt içmeniz gerek; ya da tam tersi, basın kuruluşu sütle ilgili bir yayın yapıyor, bir başka yayın kuruluşu soru işaretiyle birlikte söylüyor, daha etkili bir kuruluş; hayır böyle bir sorun yok, her şey temiz mejasını veriyor. Bu terörize edilmiş gıda denetim hizmetlerinin tüketici açısından bence şöyle bir sakıncası var; eğer siz olumsuzlukları gereğinden çok ve haksız yere abartırsanız, bunun kanıksanmasını da ister istemez kabul etmek zorundasınız. Türkiye’de hiçbir çayı içemezsiniz, sütü içemezsiniz, et yenmez mantığını o ya da bu şekilde yerleştirirseniz, sonunda insanlar yaşamak zorunda. Ekmek yenmez, süt içilmez vesaire dersiniz, sonunda bir kanıksanmayı yaratırsınız olumsuz olarak, ki bu bir tehlikedir. Bir olumsuzluğun benimşenmesidir. Ters, bunu benimsemek ve desteklemek mümkün değil, tüketici açısından da bunun yarattığı sakıncalar var, ama ben işin içinde olan bir insan olarak, günlük denetim yapan bir kuruluşun başındaki kişi olarak söylüyorum; tersi de doğru değil. Gıda denetiminde de sanıldığı kadar üretiminde, sunumunda, tüketim aşamasında iyi noktada da değiliz. Çözüm var mı? Olabiliyor, örneğin TMMOB ile sağladığımız işbirliği protokolu çerçevesinde Ankara’da belli bir işbirliğini gerçekleştirdik. Belli bir işyerini açılış aşamasında ya da ihtiyaç duyulduğunda odalarımızdan görüş istiyoruz. Ziraat Mühendisleri Odamıza ilk örneğini geçtiğimiz günlerde verdik. Daha işin başında konunun uzmanı durumundaki sivil toplum kuruluşlarından, soruna taraf olarak katılması, hem de bu konuda bizlere ve sanayicilere yol göstermesini istiyoruz. Bunun fay-

dalarını görüyoruz. Ortak eğitim çalışmaları yaptık, sınırlıdır, genellenebilirliği tartışılır genellemiyoruz, ekmele ilgili, suyla ilgili eğitim çalışmalarını yaptık. Aynı yerlerde takip eden dönem içinde yaptığımız denetimlerde olumlu sonuçlar aldık. Örnek; ekmele gramajdan çalışmıyorsa, bunu alışkanlık haline getirmişse, bunun savunulacak hiçbir yanı yok. Bunun yasal en ağır yaptırımını ne ise onu uygulamak gerekir, ama ilk tespitimizde ekmeğin içinde tuz oranıyla ilgili bir sıkıntı tespit etmişsiniz, belki bunu eğitimle, uyarıyla gerçekleştirmekte yarar olabilir. Bunu yaptığımız yerlerde olumlu sonuçlar aldık. Bir başka sıkıntı, aynı işyerine biz kamu adına görev yapan insanlar olarak aynı günde birden çok ekip gidebiliyoruz. Bu tabii ciddi sıkıntıdır. Sade belediye ve bakanlıklar arasında böyle bir ikilem yok, büyükşehir ve ilçe belediyesi, biz çalıştığımızda ayırmaya çalıştık, Ankara'da böyle bir sorunumuz yok, ama bu bir sorundur. Öyle oluyor ki, bir işyerine bir hafta içinde 4 - 5 kamu kuruluşunun temsilcileri gidiyor, öyle yer oluyor ki uzun süre gidilmiyor.

Gıda ile ilgili denetim hizmetlerinde görev yapanların hepsinin dil birliği ve yaklaşım birliği de aynı değil. Bu konuda da gerekli birliğin sağlanması yönünde sakıncalar, sıkıntılar var. Bu da belirli ölçüde çalışmalar üzerinde olumsuz etkilerde bulunuyor.

Türkiye'de doğrudan tüketicinin korunmasına yönelik olarak sivil anlamda kuruluşlar gelişmiş durumda değil. ABD'de 1900'lerde başlayan, İngiltere, Japonya'da kimisinde bakanlık düzeyinde örgütlenen tüketici örgütlenmesinin, Türkiye'de yeterince güçlü olduğunu söyleme şansına sahip değiliz. Sivil anlamda tüketici örgütlenmesi çok güçlü değil, yeni çalışmalar var. Bu da sanırım salt tüketicinin kendi sorunlarına sahip çıkmadaki örgütlenmesiyle ilgili sıkıntılardan kaynaklanmıyor. O bizim her kesimimizde ne kadar örgütlenbiliyorsak, ne kadar düşüncelerimizi ifade alışkanlığımız varsa, ne kadar gelişmişse, tüketici örgütlenmesi de belki biraz öyle oluyor, belki diğerlerine göre Türkiye'de biraz daha geride. Toplumun seviyesiyle de bağlantılı. Bunun da ülkedeki bir genel gelişmeyle bağlantılı bir model çerçevesinde ele alınmasında yarar var. Bunun desteklenmesi gerekir.

Tüketicilerle ilgili gıda maddeleri tartışıldığında bir örnek, buraya gelmeden şunu yaptık; il sağlık müdürlüğüne, kendi birimime ve ilçe belediyelerinin sağlık ve veteriner müdürlüklerine telefonla görevlen-

dirdiğim arkadaşlara vatandaş gibi müracaat ettirdim. Falan yerden kıyma aldım, şunu aldım vesaire, ne oluyor diye merak ettim. Kendi birimimde bürokratik açıdan fena değil, ama genelde baktığımda çok iyi bir tablo görmediğimi söylemeliyim, çünkü telefona çıkan arkadaşım dilekçe istedi. Bunu şunun için yadırgıyorum. Bir kere Türkiye’de insanların aldığı bir gıda maddesiyle ilgili yakınmada bulunma, hakkını arama yüzdesi çok yüksek değil. Böyle birini kamu adına görev yapan kuruluş tespit ettiğinde, dilekçeden önce onu bir rahatlatması, yolunu kısaltması gerek. Dilekçe dediğinizde yolu uzatmış oluyorsunuz, zaten zor başvuruyor vatandaş, siz onu biraz daha uzatmış oluyorsunuz. Ama ondan sonrası fena gelmedi. Ayrıca ilk sağlık müdürlüğüyle bir dilekçe talebiyle karşılaşıldı, bu asık yüzlü devlet yaklaşımıyla değerlendirin; ilçelerde aldığımız mesaj fena değil, işyeri adresi iseniyor, ekip çıkartılacağı ve gerekli ilginin gösterileceği mesajını aldık. Bu yolları da kısaltmak ve kolaylaştırmak gerek. Ankara’da Halk Danış diye bir uygulamamız var, telefonla başvurulabiliyor, bu süreci kısaltan ciddi uygulamalardan biri. Oraya başvurulduğu takdirde ekiplerin o bölgeye kanalize olması, tüketicinin hakkını arama-sı açısından olumlu bir adım.

Tüketici bülteni adıyla bir dergi çıkarıyoruz. Bir yandan sevinilecek, bir yandan da üzülmünecek boyutu var. Sevinilecek boyutu; Ankara’nın en çok basılan ve en çok dağıtılan dergisi, 300 bin tirajı var. Üzülmünecek yanı da, başkentte en çok tirajı olan dergi 300 bin ise bu da bu kentin insanları olarak üzülmünecek yanıdır. Bugün tiraj Ankara’daki günlük toplam gazetelerin tirajından fazla. Bunlar tüketicinin haklarını aramasına yönelik olarak önemli yolu kısaltıcı adımlardan bazılarıdır.

Eğitimin önemine değinildi, belki tüketici açısından reklamların da altını çizmekte yarar olabilir. Reklamların, bazen tüketicileri doğru olmayan yönde yönlendirdiği söz konusu olabilir, üretici açısından sakıncaları belirtildiği gibi, tüketici açısından da reklamlar aracılığıyla doğabilecek sıkıntılar var. Buna ilişkin yasal düzenlemelere yer verilmesi gerekir.

Tüketici açısından, iş sonunda arz - talep dengesine geldiğinde ülkedeki gelir dağılımını gözden uzak tutamazsınız. Ülkedeki gelir dağılımının önemini yadsıyamazsınız. Bir ülkede gelir dağılımı çok uçlara savrulmaya başlamışsa, tüketim eğrisinde ve tüketicinin seçmesinde;

kaliteyi aramasındaki sıkıntıları da kabul edeceksiniz anlamına geliyor. Bu, vurgulanması gereken en kritik noktalardan biri. Bir hazır kıyma programı yapıldı, bu ilk kez yapılmadı, hazır kıymaya Ankara'da bugün de talep var, bu talebin gerisinde sadece tüketicinin eğitimsizliği meselesinin yattığını söylemek çok iyimser bir yorum olur. Onun için, konunun, tüketicinin korunması boyutunun ülkedeki gelir dağılımıyla ilgili boyutunu da vurgulamak istiyorum.

Tekelleşmeyle ilgili olarak Türkiye'de olumlu örnekler geliştirildi, bunun önümüzdeki günlerde daha da görülecektir.

Ankara'da bir halk ekmek uygulaması var, tek başına ekmek piyasasını belirleyici faktör değil, ama fiyatlarda denge unsuru olması açısından kritik nokta. Belki yerel yönetimlerin ve kamunun piyasaya müdahalesinde gözönüne alınması gereken noktalardan biri ve zarar etmeyen bir kuruluş. Fiyatta belli bir düzeyi sağlıyor ve belli bir zorlamayla rekabet ortamını sağlıyor. Fırınlarda bir tekelleşme olgusu yaşandı, bayağı mafya usulü tehditle, silahla esnafın birbiri üzerine baskı kurduğu bir tekelleşme yaşandı. Ama halk ekmeğin belli bir süre direnişiyle kamunun ya da tüketici adına ona en yakın noktada görev yapan belediyelerin katkısıyla bu sorunun belli bir noktada dengede tutulması konusu yer aldı.

Katılınamayacak noktalar vardır, ama dünyadaki genel gelişim yerel yönetimlerin etkinliğinin ve kent yaşamındaki öneminin arttığı noktasında. Kent yaşamının her noktasında yerel yönetimler, yerel hükümetler kent parlamentoları, ulusal birlik bütünlük içinde etkilerini artırmaktadır. Bu gerçek gözden hiç kaçırılmaması gerekir, dünyadaki gelişim bu noktadadır. Böyle bir gelişim eğrisinin yaşandığı, dünya böyle bir değişimin yaşandığı noktada Türkiye'de gıda denetim hizmetlerinin, tüketicinin korunmasından başlayan gıda denetim hizmetlerinin merkezileştirmesini savunmanın sıkıntılar yaratacağı kanısındayım. Belediyeleri dışlayarak bu konuda başarıya ulaşmanın mümkün olmadığı kanısındayım. Daha ötesine giderek söylüyorum, katılınmayabilir; belediyeler iyi yapıyor anlamında söyleyemiyorum, bir gerçeğin altını çizmek için söylüyorum. Bu yetkinin, artan ölçüde diğer altyapı koşulları sağlanmak, o konudaki destekler yaratılmak koşuluyla yerel yönetimlere devredilmesinde ve yerel yönetimlerin bu konudaki etki alanının genişletilmesinde yarar olduğu kanısındayım.

Geçtiğimiz yıllarda, İstanbul'da bir balık örneği yaşanmıştı. Ben Meclis'te Çevre Komisyonu toplantısına da katıldım, karaya zehirli

balıklar vuruyor, ne yapılacak; İstanbul Belediyesi, balıkları toplatma kararı alıyor. Bu karar doğru - yanlış, ayrı konu; ama bir şey vardı o kararda, sunuluş biçimi belki tartışılabilir, ama tartışılmayacak bir nokta var. Başka kuruluşlar ne yapalım konuşurken, bir kuruluş bunu öncelikli derdi haline getirip müdahalede bulunabiliyor, aktif hareket edebiliyor. Çünkü, kent yönetimi olarak hem daha çabuk hareket etme, hem daha yakın noktada hesap verme noktasındayız biz. Yönetime geliş biçimiyle, diğer biçimiyle. Bu daha geniş halk katılımının sağlandığı bir platformda, yerel yönetimlerde, tüketici örgütlerinin daha etkin kılındığı platformlarda daha da önem kazanacağını, daha da yaptırımçı olacağını düşünüyorum.

TARTIŞMALAR

Ömer Faruk BERKSAN

Şimdiye kadar alışmadığım bir belediyeçi konuşması dinledim ve çok sevindim. Yetkilerin belediyelere devri konusundaki görüşlerin dışındakilere tümüyle katılıyorum. Bilhassa bazı konuların üzerine abartılı gitmesi konusunda çok iyimser ya da çok kötümser yayınların yapılması, hakikaten tüketiciyi duyarsız hale getirmektedir. Bunun etkilerini çok gördük.

Tüketicilerimizle ilgili maalesef ülkemizde derli toplu her şeyiyle çalışma yapabilecek bir kuruluş olmadığını görüyoruz. Tüketicileri en iyi koruyacak, sesini en iyi duyuracak tüketici dernekleridir. Etkili böyle bir kuruluş olmadığı için zaman zaman başka kuruluşların onun yerini aldığını görüyoruz, meselâ ticaret odaları, tüketicileri korumayla ilgili servisler kuruyorlar. Bu eşyanın tabiatına aykırı, ticaret odası başka, tüketici başka. TSE'nin bu görevi yaptığını görüyoruz, televizyondaki konuşmalarda bunları işitiyoruz. Ama dün ben çok rahatladım, Sayın Arıçtan Tönük, TSE'nin tüketiciyle üretici arasında bir görev yaptığını, doğrudan tüketiciyi korumadığını belirtti.

Daha önceleri, 10 - 15 yıl kadar önce bir kanun taslağı hazırlanmıştı, mahalli idarelerde tüketiciyi korumayla ilgili birtakım birlikler kurulacaktır. Bunun başında vali, kaymakam gibi kişiler olacaktı ki, tüketici korumayla ilgili bir ihtisası olan kişiler olduğunu sanmıyorum. Bu konuda büyük bir eleman sıkıntısı çekiyoruz. Bunlar maalesef belediyelerde de vardır, şimdi kaç yüz tane belediye vardır, orada bu kadar yetkili elemanı nasıl bulacaksınız. Belediyelerin yaptığı bazı denetimlerin makul ve iyi bir seviyede olduğunu sanmıyorum. Bu nedenle de idare de, yargıtay da durdurma kararları alınabiliyor. Çok garip denetimlerle de karşılaştık. Sokakta simitçiyi kovalayan belediyeçinin, birtakım yerlerde sağlık kontrolleri yaptığını, lokantalarda tuvalet var mı, yok mu, buna bakacak kişilerin fabrikalarda mamulün sağlığıyla ilgili denetimler yaptığını da gördük. Belediyelerin bu konuyu acilen çözeceğini ben sanmıyorum, çünkü bu konuyla ilgili ele-

man yetişmedi, bakanlıklarda dahi bu konularda eleman sıkıntısı var. Nerede belediyeler bu işin altından kalkacak, ben buna pek inanmıyorum.

Bu kıyma vesaire konularının çok sözü edildi, marketlerde her yerde etler, oradan rahatlıkla çektirip yiyebilirsiniz kıymayı, ama onlar pahalı, diğer hazır kıymalar ucuz, elbetteki onun içinde birtakım şeyler var, bunu halkımız da biliyor, ama buna rağmen alıyorsa, maalesef o kalitesizliğe razı olmak zorunda kaldığındandır. Diğerinin fiyatı pahalı, başka türlü izahı mümkün değilki, bu konu abartılıyor, kıymanın sağlıklı olduğunu söylemiyorum, gerçekten hazır kıyma sağlıklı değil. Yasaklayın, olmuyor ama, demek ki halkın ucuz gıda maddesine de ihtiyacı var, onu alıyorlar.

Prof. Dr. Gürol ERGİN

Sayın Başkan, sayın katılımcılar; hepinizi şahsım ve adına bu toplantıya katıldığım Ziraat Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu ve 25 bin ziraat mühendisi adına saygıyla, sevgiyle selamlıyorum.

Bugün tartışmacısı olacağımız bu oturumda Sayın Av. Halûk Eldem ve Sayın Bülent İlik gerçek anlamda dört dörtlük bir konuşmayla karşımıza geldiler. Söylediklerinin büyük bir kısmına katıldığımı belirtiyorum, ancak bir iki noktada bazen kendilerini destekleyen, bazen de biraz onlardan uzak düşen düşüncelerim olduğunu ifade etmek istiyorum. Daha sonra genel olarak Odamızın bu konuya bakış açısını birkaç cümleyle özetlemek istiyorum.

Sayın Halûk Eldem'in, gıda alanında yasal düzenleme, devlet için bir hak ve aynı zamanda bir görevdir cümlesi vardı. Dört dörtlük bir cümle, katılmamak mümkün değil. Bu konuya az çok ilgili olan hepimiz, dünyada gıda denetiminde mutlak surette devletin yetkili olduğunu görüyoruz. Şu ya da bu kuruluş eliyle, şu organizasyon ya da bu organizasyonla.

Dün bir eski belediye başkanımız, bugünkü parlamenterimiz Sayın Aktuna'yı diledik, bugün Sayın İlik'i dinledik; acaba diye düşündüm, yarın Sayın Bülent İlik parlamenter olsa, şu kürsüde bu konuşmayı yapar mı diye. Çünkü, biz birkaç ay evvel yine böyle aynı kür-

süde oturduk, o gün konuştuklarıyla bugün konuştukları bana, bilmiyorum diğer izleyicilere nasıl geldi, ama farklı geldi. O günkü denetim anlayışıyla bugünkü denetim anlayışı çok farklı geldi. Sanıyorum, Sayın Faruk Berksan'ın dediği gibi, biz 15 yılda birbirimizi çok daha anlar hale gelirken, Sayın Aktuna, birkaç ay içinde birilerini daha anlar duruma gelmiş ya da toplumu daha anlar duruma gelmiş. Ben öyle değerlendirdim.

Adli tıp konusunda Sayın Eldem'in söylediklerine tamamen katılıyorum, çünkü bizim görevimiz gereği gelen bazı adli tıp raporları var, gıda konusuyla ilgili hiç kimsenin hiçbir biçimde katılması mümkün olmayan raporları adli tıp onaylayarak gönderiyor, demek ki bu işte bir sakatlık var, özellikle adli tıpın işleyişinde. Mutlaka yeni yasal düzenlemede giderilmesi gerekir.

Gazete ilanıyla çeşitli kuruluşların topluma sunulması olayını da pek tutmadığımı söylemek istiyorum. Çünkü, 50 bin liralık ceza veriyorsunuz, bunun yanında 1 milyon liralık bir gazete ilanını cezasıyla karşı karşıya bırakıyorsunuz. Kaldı ki, böyle bir ilanın eğer o kuruluşu yermek istiyorsanız, o anlamda fazla etkili olduğunu söylemek mümkün değil. Yani ne amacı sağlıyor, ne bir araç olarak etkili oluyor, ancak yanlış oluyor. Cezayı fazla alın, ama lütfen bunu bir gazete ilanına bağlayarak alma yolunu seçmeyin.

Odaman görüşlerine de gelerek bu gıda yasasına gelmek istiyorum. Bence bu 3 günlük konuşmalarda bütün ağırlık burada toplandı, çünkü işin özü, madem bir hukuk devletiyiz, işin özü mevzuattır. Bunun sıkıntısını hem bu platformda, hem bütün platformlarda, tüketici söyledi, çiftçi söyledi, üretici sanayiici söyledi, her aşamadaki pazarlamacı söyledi, bakanlık yetkilileri söyledi, aksini söyleyen, hayır, bu mevzuat iyidir, değiştirmeyin diyen kimse çıkmadı; ancak, bütün bunlara karşın, şimdi arkadaşlarımın da söylediklerinin aksine bugüne kadar yasa maalesef çıkmadı. 1988'de bir toplantıda yine bakanlık temsilcileriyle bu konuyu konuştuğumuzda, yasa tasarısı hazır denmişti, sonra Bakanlar Kurulunda görüşülecekti, yasa çıkmadı.

Ben, bugünkü kurulmakta olan iktidarın, bana, Türk glasnostu gibi gelen düşünceleri çerçevesinde, Sağlık ve Tarım Bakanlığından gelen arkadaşlarıma sormak istiyorum. Yetkileri çerçevesinde lütfen, bu yasa tasarısı nasıl hazırlandı, bu hazırlandığı halde 3 yılda acaba

niçin çıkacak duruma gelmedi, kendileri bu iki arkadaşım bu çalışmalarına katıldılar mı, katıldılarsa iki bakanlığın bu konuda acaba birine karşı, birbirini destekleyici değil, ama köstekleyici çalışmaları oldu mu? Lütfederlerse ben Odam adına memnun olacağım. Ancak, o tasarımı birkaç kez inceledim, iyi yönleri fazla olan bir tasarı, eksikleri de var, bunları görüş olarak da bildirdik. Ne zaman bildirdik; her şey olup bittikten sonra. Biz istiyorduk ki, bu yasa tasarısı çok önemli, 1930'ların Genel Hıfzıssıha Kanunu, gıda alanında özele çekmek isteyen, 60 yıl geçmişi olan olay bu, siz bunu hazırlıyorsunuz, ama kimsenin haberi olmuyor. Bugünkü glasnost gibi görünen düşünce çerçevesinde bundan sonra bu tasarımı yeniden hazırlamak isteyenler veya olduğu gibi sunmak isteyen; lütfen daha geniş çerçevede görüşülmesini sağlamaya çalışınlar. Bizim yıllardan beri üretici olarak da, kontrolcü olarak da bu işin bilimini yapan olarak da Ziraat Mühendisleri Odamızdan da lütfen görüş sorsunlar, hiçbir zararları olmaz, yalnız Ziraat Mühendisleri Odasını kastetmiyorum, ancak bize sorulmadığı için onu söylüyorum, gerekli bütün kuruluşlardan görüş alsınlar, çünkü 60 yılı değiştirecekler, ona göre davranmaları gerekir diye düşünüyorum.

Ambalaj üzerine küçüklere zararlı olabilir yazısı yazılıyor, bunun yazılması üretici açısından sakıncalara neden oluyor dendi. Ben buna katılamayacağım. Eğer halk bunu yanlış anlıyorsa, bunun yolu onu oraya yazmamak değil, bunu halka anlatmaktır, ama bunu sanyiiçi sağlasın, ama devlet sağlasın; ama sanayici de sağlamaya çalışsın, sanayiiçi de bazı şeyleri üstlenmek zorunda. Bir işi yapan kişi, o işle ilgili bütün konularda eğer eksikler varsa giderilmesine çalışmak zorundadır. Kesinlikle böyle bir uyarımın kaldırılması gibi düşüncenin sahibi değilim.

Sayın İlik, kentler gelişiyor dedi, elbette gelişecek, bu ne bir mazereettir, ne de herhangi eksiklik için arkasına sığınılacak bir duvardır. Kentler değişecek, ama siz yönetime gelmişseniz, belli bir yönetim mevkiindeyseniz, onu çözecek çözümleri de siz getireceksiniz. Biz geleceğiz kentleri genişleteceğiz, siz gelip sorunları çözeceksiniz. Çünkü onun için oradasınız diye düşünüyorum.

Reklamlarda zaman zaman gerçekten aldatıcı durumlar var, aslında Türkiye'de bir Radyo Televizyon Kanunu var, orada reklamlar konusunda maddeler var, halkın aldatılması yönündeki reklamların

verilemeyeceği hakkında maddeler var. Buna rağmen maalesef, özellikle TV reklamlarında, saymaktan çekindiğim aldatıcı reklamlar var, bunun herhalde çözümü o reklamı veren ya da yayınlayana ait olması gerekiyor.

Belediye fiyatları denetime etmek için ekmek yapıyor, günde, Ankara'da 200 bin dolayında ekmek yapılıyor. Burada şöyle bir durum ortaya çıkmıyor mu diye düşünüyorum; üretici, belediye; denetleyici de belediye. Bu tür bir olay herhangi bir denetim sakıncası çıkarır mı çıkarmaz mı diye ne düşünürsünüz, onu da öğrenmek istiyorum.

Erol GÜLTEKİN

Sayın Başkan, değerli izleyiciler; öncelikle Ziraat Mühendisleri Odasına, şahsım ve Bakanlığım adına teşekkür ediyorum. Çok güzide bir toplantı oldu, büyük istifadelerimiz oldu, katkılarından dolayı tekrar teşekkür ediyorum.

Sayın Eldem'in verdiği bilgiler çerçevesinde bizim de düzeltme ve ilavelerimiz olabilir. Saydığı yasalar, tüzük ve yönetmelikler bir dağınıklığın ifadesidir, bunun aksini söylemek mümkün değil. Bunları bir yerde toplamak, ancak usulünce toplamak gerekir. Kanun vardır, yalnız gıda hakkında, tarifini, ambalajını, işaretlenmesini, taşıma, muhafaza ve satış haklarını belirler. Bu kanunu yapmak önemli. Bunun yanında yetki, sorumluluk, kontrol hizmetleri kime aittir, denetimi kim yapacaktır; bu ayrı bir konudur, bu ayrı bir şekilde değerlendirilmelidir. Muhtelif kurum ve kuruluşlar tarafından veya herhangi bir kuruluş tarafından yapılacaktır, bunun tartışmasını ayrı değerlendiriyorum. Bu şekilde dikkate alınırsa uygulamada daha çok kolaylıklar oluyor.

Bu Kongre'nin açılışında Sayın Demirel'in bahsettiği bir olay var, ademi merkeziyet dedi, bizim ifademizle, hizmetin yaygınlaştırılması desantrelize edilmesidir, ki burada belediye hizmetlerini de gözardı etmek mümkün değil. Sayın İlik'in bu dediklerine katılıyorum.

Diğer bir konu, temel gıda kanununda 19. madde halen yürürlükte, gıda maddeleri tüzüğünde sağlığa zararlı maddelere yer verilmiş-

tır. Bunlar standart deyimlerdir, eski deyimlerdir, ama bunların çıkarılması da mümkün değildir. Bugünkü tarihiyle bunlar sağlık riskleriyle sağlık riskleridir. Tabii ki bir kanunda bunlara yer verilecektir, sağlıkla ilgili risklere yer verilecek veya tüzükle, yönetmelikle açıklık getirilecektir. Bunları da dikkate almak gerekir.

Muzadı taafün antioksidan demek değildir, muzad zıt manasındadır, taafün kokuşma, yani kokuşmanın zıttı maddeler anlamına gelir, antibakteriyeller olur, antioksidanlar olur, dezenfektanlar olur. Herhalde bir sürçilisan oldu gibi geliyor bana.

Yeni yönetmelikle yürürlüğe konulan işaretleme ve etiketleme yönüyle zorluklar vardır denildi. Bu yönetmelikler hazırlanırken muhtelif üniversitelerimizin bu konuda ilgili öğretim üyeleri, bilim adamları bir araya gelmiş, bu şekildeki bir karara varmışlardır. Devlet, bakanlık olarak da biz muhtelif görüşlerden sonra bu kararı yönetmelik olarak yayınlamak durumundayız. Burada büyük bir şans vardır, tesadüf vardır. Yönetmelikler, kanun ve tüzükler gibi değil, tadilatları daha basit, daha süratli ve kolay olabilir, tekrar tartışmaya açılabilir, usulüne uygun olan ne ise Türk sanayisi, ticareti ve Türk insanının sağlığı için hangisi uygunsa o yapılabilir.

Bu uyarı ifadeleriyle ilgili hususlarda, orada 0 - 6 ay arasındaki bebeklerden bahsediliyor, elbetteki fizyolojik olarak beslenme ihtiyaçları değişik olan bu yaş grubundaki bebeklere verilecek yiyecekler üzerinde bilgi verilmelidir.

Dünya Sağlık Teşkilâtının son asamblesinde alınan kararlar bebek besinlerine katılan katkı maddeleri dışında, yani katılması kabul edilenler dışında mutlak surette bir uyarı ifadesinin gelmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu hükme uyumluluk sağlamaya çalışılmıştır.

Sayın Berksan ile geçen hafta Katkı Maddeleri Yönetmeliğinde beraberdik, iştirakçiler arasında FAO temsilcisi ve toksikolojiyle uğraşan bir uzman da bu konuda tartışmada, düşüncelerinin bizim vaziyetimizde olduğunu belirtmiştir, ama bu bir ticari endişe yaratmaktadır. Sayın Ergin'in de bahsettiği gibi, gerek sanayicinin, gerek devletin tüketiciyi eğitim yoluyla bu yönde aydınlatması faydalı olur.

Adli tıpla ilgili konulara katılmamak mümkün değil. Her zaman bu konuyla bize intikal eden olaylarda enterasandır. Adli tıp olayı ta-

mamen ayrı bir konudur, yani burada konuşuruz, iyi - kötü taraflarını belirtiriz, ama kanaatim, adli tıpta bu konuyla emeği geçmiş, bu konuda temayüz etmiş, yetişmiş elemanların eksikliği var gibi geliyor bana. Bu konuyu şöyle açıklayayım, kesin olarak söyleyemiyorum, muhtelif kişiler olabilir, ama teksif edilmiş kişiler olmayabilir; ince bir konudur, ihtisas isteyen bir konudur gıda mevzuatımız. Bu konunun o yönüyle düşünülmesinde fayda mülâhaza ediyorum.

Şahit numuneleri bir sene sonra tekrar mahkeme kanalıyla laboratuvarlara gönderildiği ve bu numunelerin çeşitli niteliklerini kaybetmeleri nedeniyle bazı mağduriyetlerin vuku bulunduğu söylenmekte, doğrudur, ama eğer şahit numunenin üzerinde son kullanma tarihi varsa o tarihe kadar olan sorumluluklar da satıcı veya imâlatçının sorumluluğudur. Onun da adli araştırma esnasında beyan edilmesi gerekir. 1 Mart 1992'ye kadar son kullanma tarihi vermişim, bu tarihe kadar bu şartlarda bozulması veya bozuk çıkması benimle ilgili bir konudur ama bu tarihten sonra 15 Haziran 1992'de bunu açtığınızda bozuk çıkıyorsa bu konu benim konum değildir diye bir açıklamada da fayda görülmektedir.

Denetimle ilgili kurumlarda, arkadaşlarımızın söyledikleri birbirini tamamlamakta, bizim de buna hayır diyecek herhangi bir aksi düşüncemiz bulunmamaktadır.

Ekonomik suçlarla ilgili ince bir noktaya temas edildi, teşekkür ediyorum. Bunların hapis veya işyeri kapatmasıyla ilgili olmaması lazım. Hepimiz bu işin içindeyiz, bir kısmımız sanayide, bir kısmımız bürokraside, bir kısmımız üniversitede, ama aynı şeyleri düşünmüyoruz. Buradaki ince nokta şu; sağlığa zararlılıkla ilgili bir hususu belirtmedik, demek ki orada bu hususlar bahis konusu olabilir.

Sayın Eldem'in bu görüşlerine ilave etmek istediğim hususlar bunlar.

Sayın Ergin, «Bu kanun hazırlanırken siz oradamıydınız, ne yaptınız» dediler. Ben diyorum ki, bu kanunun hazırlanmasında herhangi bir görevim olmadı, ama bu hizmetten veya buradaki sorumluluktan kaçmak değildir. Bir defa bir toplantısına iştirak ettim, o toplantıda da iştirakçiler arasında 2 veya 3. maddede bir anlaşmazlık çıktı, sonraki safhasını bilmiyorum.

Reklamlarda TRT ile ilişkiler açısından Sağlık Bakanlığı olarak bizim görevlerimiz oluyor, reklam spotlarının tarafımızdan gözden ge-

çirilmesini bazen istiyorlar, bazen geliyor, bazen gelmiyor, disipline edilmesi lazım. Esas TRT ile ilgili reklamlar değil, yayın yoluyla olan reklamların disipline edilmesinin çok zor olduğunu düşünüyorum. Günlük gazetelere verilen reklamları günlük takip etmek oldukça sıkıntı yaratıyor.

Gıda kanununun süratle hazırlanması, uygulamaya girmesi için bir teklifim olacak; çok yakın bir zamanda Tarım Bakanlığıyla Sağlık Bakanlığı arasında Türkiye Zoonoz Milli Komitesi diye bir komite kuruldu, her iki bakanın müştereken imzaladıkları bir protokolla. Bundan sonra Türkiye'deki zoonetik hastalıklarla ilgili her türlü faaliyetin izlenmesi, planlanması, bu konudaki çalışmalar bu komitenin çalışmaları içinde yürütülecektir. Dolayısıyla, bugünkü ilgili mevzuat, bu hizmetlerin yürütülmesinde yetkilî komitelerin kurulmasına el vermektedir. Bu sebeple, ilgili kuruluşların müştereken hazırlayacakları bir protokolla Türkiye Gıda Kontrolü ve Teknolojisi Milli Komitesinin kurulması ve süratle bu komitenin bu hizmete el atarak en kısa zamanda bitirmesini ben teklif ediyorum.

Nazmi KUMRAL

Sayın Başkan, değerli katılımcılar; konu, gıda sanayii açısından yasal düzenlemeler ve tüketici açısından yasal düzenlemeler başlığı altında iki bildiri sunuldu. Konunun gıda sanayii olması bakımından, öncelikli olarak üretici ve tüketicinin yaklaşımıyla bugünkü uygulanan mevcut ekonomik politikaların bir tarifini yapacağım.

Tüketicilerin ihtiyaç ve tercihlerine, üreticilerin de piyasaya sunduğu mal ve hizmetlerin fiyat ve kalitesine dayanan bir sistemdir şeklinde serbest pazar ekonomisini ifade etmemiz mümkündür. Bu sistemde, devlet, üretim ve dağıtım alanlarında olabildiğince serbest davranış ve müdahaleden mümkün olduğu kadar kaçınsa bile, tüketim faaliyetinin taşıdığı ağırlıklı sosyal muhteva sebebiyle bu alandaki düzensiz gelişmelere müdahale etmek zorundadır.

Anayasanın 172. maddesi, tüketici lerin korunmasına ilişkin hükümler getirerek, bu yönüyle devlete önemli sorumluluklar yüklemiştir.

Tüketicilerin dolaylı ve dolaysız olarak korunmasıyla ilgili çok sayıda kanun, tüzük, kararname ve yönetmeliğin bulunduğu söylendi, tüketicilerin korunmasıyla ilgili tedbir ve araçlara yön veren temel prensip ve amaçlar genelde kanun düzeni ve genel sağlık kurallarına uygundur; özelde ise tüketicilerin hak ve menfaatleridir. Bu prensip ve amaçlara ulaşmak için üretilen mal ve emtianın fiyat, kalite, standart, doğru ölçü ve tartı, kullanma süresi, ambalaj, etiketleme ve bu gibi çok çeşitli yönlerden denetlenmesi icab etmektedir. Bu çerçevede gıda konusunda Sanayii ve Ticaret Bakanlığının görev ve sorumlulukları hakkındaki görüşlerimi arz etmek istiyorum.

Bakanlığımızın, 1957 yılında çıkarılan 6973 sayılı Kuruluş ve Vazifeleri Hakkında Kanuna göre bilimüm sanayii mamullerinin standardizasyonu, temin ve normlarını tespit etmek ve kalite murakabesi yapmak görevi bulunmaktadır.

Ayrıca, kalkınma plan ve programlarıyla da sanayii maddelerinin standardizasyonu konusunda görevler vermiştir. Birleşmiş Milletlerin kabul ve neşrettiği şekilde ekonomik faaliyetlerin, uluslararası standart sanayii endekslerine göre de gıda maddeleri sanayii sektörü içerisinde yer almaktadır.

Bakanlığımızın, gıda sanayii kontrolüyle ilgisi önceden TSE tarafından hazırlanan standartlardan gerekli görülenler 1705 sayılı Ticaret'te Tağışın Meni ve İhracaatın Murakabesi Hakkındaki Kanun ile 3143 sayılı Sanayii ve Ticaret Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkındaki Kanuna dayanılarak Sanayii ve Ticaret Bakanlığınca yürürlüğe konulmakta ve denetlenmekteydi. Ancak, 3143 sayılı Kanunun 14. maddesinin (d) bendinde «mevzuatın diğer bakanlık ve makamlara bıraktığı konular hariç olmak üzere, iç ticarete konu olan ürün ve mamüllerin standartlaşmasını sağlamak» hükmü yer almaktadır. Diğer taraftan, 12 Mart 1985 tarih ve 18692 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan 3161 sayılı Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Teşkil ve Görevleri Hakkındaki Kanunun (d) bendinde «Gıda ve Tarım, Orman ve Hayvancılık ürünlerinin kalite ve standartlarına uygunluk açısından, uygun olarak üretimi, işlenmesi, muhafaza edilmesi, pazarlanması, değerlendirilmesini temin ve gerekli kontrol sistemi ve kuruluşlarını tesis etmek» (z) bendinde ise «Gıda konularında araştırmalar yapmak, pilot tesisleri kurmak, gıda standartları ve kalite kriterlerini tespit etmek, bunların uygulanmasına ve kontrollerine yardımcı olmak

ve diğ er kuruluş larca iş birli ğ i için Türk Gıda Kodeksi'nin hazırlanması ve uygulanmasını gerçekleştirmek» hükümleri yer almaktadır.

Biraz önce ifade etti ğ im, Tarım Orman ve Köy iş leri Bakanlı ğ ının ve mezkur bakanlı ğ ın, gıda standart denetimlerini yapabilecek eleman ve diğ er imkân larına sahip oldu ğ u da göz önüne alınarak, her iki bakanlık yetkilileri arasında yapılan görüş meler ile gıda maddelerinin kontrolü 8 Kasım 1989 tarih ve 20336 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan bir protokol ile Tarım Orman ve Köy iş leri Bakanlı ğ ına bırakılmış tır.

Bakanlı ğ ımız bu konuyla ilgili olarak mecburi uygulamada bulunan TSE 4331, ambalajların iş aretlenmesi, etiketlenmesi kontrollerini titizlikle takip etmektedir. Bu standart, iç ambalajlar üzerinde ihtiva ettikleri madde mamul ve mahsul hakkında bu standartta belirtilen bilgiler ve varsa ilgili standardın belirtilen değerlerin bulunması istenmektedir. Sanayii Genel Müdürlü ğ ü Sanayi Sicil ve Envanter Dairesinin Gıda Sektöründe yer alan firmalarda 6948 sayılı Sanayii Sicil Kanunu çerçevesinde belge düzenlemesi yapmakta ve yeterli olan firmalara belgeleri verildikten sonra gerektiğinde iş yerleri denetlenmektedir.

Gıda konusunun gündeme geldi ğ i her yerde tarımsal üretimin kendi kendine yeten 7 ülkeden biri olduğumuz belirtilmekte. Kalkınmakta olan diğ er ülkelerde olduğ u gibi, tarım ürünlerimizi nihraattaki payı tadcici olarak azalırken, ihracaatımızdaki tarım ürünlerinin ihracaat değerlerinde dolar cinsinden önemli artış lar olduğ u da görülmektedir.

Gıda kontrolünde bugüne kadar görülen yetersizliklerle ilgili düş üncelerim; Türkiye'de gıda sanayiinde batı ölçüsünde modern sayılabilecek iş letmeler 500 civarındayken, yeterli sayılabilecek ve küçük iş letmelerin sayısı 35 bin civarında olduğ u bilinmektedir. Bu küçük iş letmelerin gıda sanayimizdeki yeri çok büyük olmasına karş ılık, teknolojileri ilkeldir. Kalite kontrol düzenekleri olmadığı için piyasaya sürdükleri mamullerin kalitelerini bilmeleri de mümkün değildir. Teknik elemanları olmadığı için yeni teknolojilere sağlıklı olarak adapte olamamaları, sürekli ve standart bir kalite sağlayamamaları gözönünde bulundurulmalıdır. Küçük iş letmelerin bu özelli ğ i önemli bir kusur olarak gıda sanayiisinin önünde durmaktadır.

Türkiye’de tüketiciye, zararlı gıda maddelerinden, aldatılmaktan koruyan çok sayıda kanun, tüzük ve yönetmeliğin olduğunu ifade etmiştim. Bu kanun, tüzük ve yönetmeliklerin görev verdiği birçok kamu kurumunda bu işletmeler denetlenmektedir. Belirtilen bu kamu kurumlarının denetleme amaçları farklı olmakla birlikte, sonuçta işletmeleri aynı açıdan kontrol etmektedirler. Bu kurumlar biryandan gereksiz ve usandırıcı bir tekerrüre neden olurken, bir yandan da işletmelerin çokluğu ve sunî olarak oluşan denetçi yetersizliğinden dolayı kontrol yüzeysel kalmaktadır.

Türkiye’de gıda sanayiinin esas problemi, başta da belirtildiği gibi, yetersiz bina, donanım, sermaye ve elemanla imalâtı yürüten küçük gıda işletmeleridir. Bunların yeterli düzeye yükseltilmeleri ve gıda işletmeleri tarafından oto kontrol mahiyetinde yapılan kalite kontrolünün yaygınlaştırılması, denetleyici kuruluşların en önemli hedefi olmalıdır. Unutulmaması gereken bir husus da, bina ekipman ve teknik eleman yönünden yetersiz olan bir işletmede ne kadar denetlenirse denetlensin, cezai önlemlerle sağlıklı ve kaliteli bir gıdanın üretilmesinin mümkün olmadığı, üretim ve kontrol teknolojisinin mükemmelleştirilmesine yönelik kontrollerin aynı zamanda sağlıklı da elde edilmesi, bir hizmetin olamayacağı açıktır.

Bu bakımdan, sonuç olarak, Türkiye’de tarımsal üretim ve tarıma dayalı gıda sanayiinin geliştirilmesi zorunda olan bir ülke olan ülkemizde, yapılacak denetimlerin buna hizmet etmesi, hem sanayiinin gelişmesine, hem de tüketicinin korunmasına önemli ölçüde hizmet etmelidir. Konunun bu yönü, tarım ve sanayiiden sorumlu bakanlıkların gıda denetiminde sorumluluğun ön plana çıkmasını ve mevzuatın gıda sanayiinin önünde engel olmaktan çıkıp, gelişme vasıtası haline getirilmesi, bu konuyla ilgili bütünleştirici, çağın gereklerine uygun bir gıda kanununun bir an önce çıkarılması gereklidir.

Dr. İsmail MERT

Bu toplantıyı tertip eden Ziraat Mühendisleri Odası’na teşekkür ederim. Çünkü, böyle bir konunun gerçekten kamuoyu nezdinde, hele bugünlerde tartışılmasında sayısız faydalar vardır.

Arkadaşlarımın söylediklerinin büyük bir ekseriyetine katılıyorum. Mevcut hukuki durum ifade edildi, ben uygulayıcı bir arkadaş olarak,

konunun daha da fazla olduğunu söylüyorum, yani o kanunlardan daha da fazla mevzuat var şu anda. Nerede çokluk varsa orada bozukluk vardır. Kanunlarda bu kadar bozukluklarımız var, yani bu kadar çoğluğumuz var, demekki orada bozukluğumuz var.

Hadiseye verimlilik açısından baktığımızda, bir ortamda ne kadar fazla canlı varsa orada verimlilik az demektir. Orada canlı ne kadar az ise verimlilik de o kadar yüksektir. Balıkçılıkta diyelim. Buradaki mevzuatı ne kadar azaltırsak, oradan alabileceğimiz verimliliğin yüksek olması doğaldır.

Toplumlar eskiden beri göçebelikten yerleşik düzene, yerleşik düzenden de kentsel düzene geçtikçe, zaten gıda mevzuatının gerekliliği kendiliğinden ortaya çıkmış. Biz de millet olarak bu konuda çeşitli mevzuatlar vaz etmişiz. 1960'tan sonra bu mevzuatların dönüp toparlanması ifade edilmeye başlanmış ve Bakanlığımız, 1985 yılında, benim de başında bulunduğum dairede, içinde bulunduğum komisyonda böyle bir gıda kanununun hazırlanmasına başlanmıştır ve 1987 yılında bu tasarı hazırlanmıştır. Biz hazırlarken şunlara dikkat ettik; önce mevcut durumu taradık, mevzuatımızda neler var. Mümkün olduğunca onu ortaya koymaya çalıştık, sonra bu konuda dünya ne yapıyor, onu çıkarmaya çalıştık. Bir de mevcut mevzuatımız içinde hangi kanunlar hangi bakanlıklara ne gibi görevler vermiş, onu da dikkate alarak bir kanun taslağı ortaya çıkarmaya çalıştık. O taslak 1987 yılında bakanlıkların görüşüne sunuldu, sonra da 1989 yılında ikinci sefer bakanlıkların görüşüne sunuldu. En son görüşler toplanarak 1990 yılında Bakanlar Kurulu'na intikal ettirildi.

Sayın Ergin Hocamın sorusu vardı, Sağlık Bakanlığıyla toplantı yaptınız mı, onların nasıl haberi vardı, yasa neden çıkmadı.

1988 ve 1990 yılında Sağlık Bakanlığında iki toplantı yaptık, denilebilir ki, yasa müştereken hazırlanabilirdi, ama biz önce görüşme zemini olsun diye kanun taslağı hazırlamıştık ve o taslak üzerinde görüşülmesi gerektiği kanaatini taşıyorduk. Sağlık Bakanlığımızla anlaşamadık, o şekliyle de kanun tasarısı Bakanlar Kuruluna arz edildi. Bu görüşler alınırken de, bakanlıkların dışında burada olan birtakım sanayicilerimizin görüşlerini de aldık, odalarımızın görüşlerini aldık, Ziraat Mühendisleri Odamızın görüşünü almadığımız doğrudur. TMMOB'nin de görüşleri alınmadı, ama Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu, TOBB ve İşadamları Derneği gibi birtakım kuruluşların görüşleri alındı. Alınması gerekebilirdi.

Bu toplantıda konuşan siyasi parti liderlerimiz, bu kanuna sahip çıkacaklarını ifade ettiler, benim açımdan ve bu sanayiide ilgili olan herkesi sevindirici bir olay.

Kanun taslağında neler vardı; Sayın Eldem'in ifade ettiği hususların tamamına yakın şekilde vardı. Mümkün olduğunca tek denetimi öngörüyor, ekonomik suça ekonomik ceza verilir gibi hususları kapsıyor.

Belediyeden arkadaşımız, yetki verilsin, doğrudur, belediyelerin görev alması gereklidir, belediye sınırları içinde acaba kimlere yetki vereceğiz; köy muhtarlarına yetki verecek miyiz veya ne oranda vereceğiz. Bugün Samsun'dan Sarp Sınır Kapısı'na kadar köy sınırlarımız ve ilçe sınırlarımız bitişik vaziyette. Burada da nasıl bir sistem uygulayacağız? Yani, Türkiye'nin idari sistemini gözönüne almak zorundayız. Ege'deki sahillerimiz, Akdeniz'deki sahillerimizi ele alalım, nepsi bitişik. Biz, bir yerde farklı, bir yerde farklı uygulama içine mi gireceğiz. Bunların hepsini münakaşa etmemiz gerektiği kanısını taşıyorum.

Eğitimden bahsedildi, ben, okumuşumuzun da eğitildiği kanaatını taşıyorum. Bunu şunun için ifade ediyorum, maddi durumu iyi olanların da onu dikkate aldığı, maddi durumu iyi olanın da hayatını da ayarladığını kanaatını taşıyorum. Bugün Ankara'nın lüks semtleri dediğimiz veya geçim seviyesinin yüksek olduğu semtleri aldığımız zaman, oralarda sokak sütçülerinin varlığını görüyoruz. Gaziosmanpaşa ve Çankaya'da sokak sütçülerinin dolaştığını görüyoruz. Buradaki insanlarımızı biz tahsil bakımından daha alt seviyede olduğunu kabul edebilir miyiz veya gelir seviyeleri bakımından. Ben kabul edemiyorum, ama buralarda halen bir vakadır ki, sokak sütçüsü var. Demekki orada başka sebepler aramamız gerekiyor. Herhalde biz okuduğumuzu anlayamıyoruz, biraz daha okuduğumuzu anlayacak duruma gelmemiz lazım. Hocalarımız bizi biraz daha okuduğumuzu anlar şekilde yetiştirmesi gerekir

Bir çocuk doktoru, UHT sütünün niye bu kadar dayandığını, mutlak surette bunun içine katkı maddesi katıldığını ifade ediyor. Yani, çocuklara UHT sütünü tavsiye etmiyor. Demek ki insanımızda bir yerlerde noksanlığımız var, toplumumuzun bir şeylerinde noksanlığı var. Onun için, eğitimimize, tahsilimize demiyorum, epeyce ağırlık vermemiz gerektiği kanaatını taşıyorum.

Gıdayla ilgili hizmetlerin üretim safhasından başladığını da, üretimden, gıda tarladan başlayarak tüketiciye gelinceye kadar birtakım hizmetleri gerektirdiğini de ifade edelim. Eğer biz tohumu tarlaya atarken ilaçlıyoruz. eğer yaşayacaksak o tohumumuzu mutlaka ilaçlamak durumundayız, yoksa verim almamız mümkün değil, insanımızı beslememiz mümkün değil. Bütün mesele onun limitler içinde olmasına, ayrıca tarlamızı gübreliyoruz, sonra verim alabilmek için gene ilaçlıyoruz, hasat ediyoruz, hasat ederken daha onu muhafaza edebilmek için gene ilaçlıyoruz, hasattan depoya aldık, depoda gene birtakım zararlılara karşı korumak için gene ilaçlama yapıyoruz. Bu, bitkide böyle olduğu gibi hayvan beslemede de olayı düşündüğümüz zaman, daha hayvanı beslerken, bulunduğu ahırdan yediği yeme kadar hepsi birtakım bizim için zararlı olabilecek maddeler kullanıyoruz, keserken gene birtakım şeyler oluyor. Daha bu işin üretim safhasından başlayarak kontrolü mutlak surette başlaması gerektiği kanaatini taşıyorum. 1991 yılında Bakanlığımız bu düşünceyle, denetimin dışında gıda da katkı, kalıntı, bulaşanlar diye bir çalışmaya girdi. Ziraî ilaçlardan koruyucu maddelere kadar, mikotoksinlere kadar, gördüğümüz birtakım yerlerde epeyce biz iyi durumdayız, ama bazı konularda da kötü durumdayız. Buradan aldığımız neticeleri biz çiftçilerimize ayrıca diyoruz ki, yeraltı su seviyesindeki nitrat, nitrit seviyesi yüksek diyelim, gübreni şuna göre kullan veya üzerindeki zirai ilaç kalıntısı yüksek çıktıysa, o zaman çiftçiye dönerek diyoruz ki, zirai ilacı yüksek seviyede kullanıyorsunuz, hem bu senin için kayıp, hem de tüketici için bunun zararı var. Eğer bunu bu şekilde kullanmaya devam edersen şu şekilde hukukî durumlarla karşı karşıya gelirsin diye eğitim çalışmalarını yapıyoruz. Bunun faydalarını da görüyoruz.

Ömer Faruk BERKSAN — Tarım Bakanlığının bir süre önce hazırladığı bu yasağı bazı yerlere danıştığını duyuyoruz, ancak, bazı eleştiriler de aldık, bize danıştılar, ama tavsiyemize uymadılar, sadece danışmış oldular meselâ Sağlık Bakanlığı, bu şekilde söylüyor. Yine de böyle bir oldu bittiye getirilme izlenimi uyandırdığını zannetmiyorum. Bundan sonraki çalışmalarda daha derli toplu hale gelecektir.

Siyasi parti yöneticileri, bir gıda yasağının çıkarılacağından söz ettiler, meclis'te bekleyen gıda yasağının çıkarılacağını söylemediler. Bu konuda da birlikte çalışıp bir gıda yasağı hazırlamamız lazım.

Prof. Dr. Gürol ERGİN — Biz Ziraat Mühendisleri Odası olarak, ziraat mühendisleri olarak, eğer bundan sonra yeni bir gıda yasası hazırlanacaksa, bunda formasyonumuzun gereği ve bizim sorumluluğumuz gereği çiftçimiz için de, sanayici üreticimiz için de, tüketici halkımız için de yararlı bilgilerle katılmayı beklediğimizi söylüyoruz, bunu kendimize bir hak olarak da görüyoruz, görev olarak değil. Bu bakımdan, lütfen, eğer böyle bir tasarı hazırlanacaksa, bunda payımızın olmasını istiyoruz. Kendimiz için istemiyoruz, saydığım çiftçi, üretici sanayici için, halkımız için istiyoruz.

Nazmi KUMRAL — Sayın Eldem bir ifade kullandı, yanlış anlamış olabilirim; etiketleme ve ambalajlama açısından yapılan değişiklikler, sanayici için bir tepkiye sebebiyet vermiştir, yük getirmiştir, dediler, tabii ben burada Sanayi ve Ticaret Bakanlığını temsilen oturuyorum, ama düşüncelerimi kendi birikimlerime göre ifade ediyorum, lütfen o şekliyle yaklaşılın, yani bağlayıcı bir özelliği yok.

Şahit numune alma olayından bahsettiniz. Bununla ilgili analiz yöntemi ve yeddi emine teslim ve hukuki olarakda birtakım zaman kayıplarına sebebiyet verildiği şeklindeydi. Doğru mudur Sayın Eldem?

Elbette ki bu tür meselelerin çözümünde birçok yeter ve gerek şart olduğu hepimizce malumdur. Kanımca, kanunu, tüzüğü, yönetmeliği yapan ve uygulayan, uygulayan da insan olduğuna göre, bütün meselelerin merkezinde insan var. O bakımdan, bu uzun vadeli de olsa uygulanacak olan eğitim ve kültür politikalarıyla desteklenmeli, hızlı iletişim araçlarından, televizyondan ve yazılı basından istifade ederek tüketici bilincinin yerleşmesine çalışılması lazım. Bir başka yönüyle de sanayici, üretim gerçekleştiren firma sahibi; yapmış olduğu ürünün insan sağlığını çok yakından ilgilendiren gerçeğinden hareket etmesi gerekir. Yani, üretici ve tüketici arasında uygun bir denge kurulması gerekir şeklinde bir yaklaşım gösteriyorum.

Sayın İlik'in ifade ettiği husus, mermer fabrikası, un fabrikası, kireç tozu üretim tesisi, yani, sanayii tesislerinin seçiminde veya faaliyetlerini devam ettirmesindeki bir karmaşıklık veya uyumsuzluğu ortaya koyan bir yaklaşım. Enteresan, organize sanayii ve küçük sanayii sitelerinin dışındaki bütün sanayii işyerlerinin açılmasında ismi sanayii olmasına rağmen, Sanayi ve Ticaret Bakanlığında hiç bir şekilde görüş alınmamaktadır. Bu hususu da bilgilerinize arz ederim.

Prof. Dr. Orhan KÖKSAL — Sayın Başkan, kıymetli dinleyiciler; bu kadar güzel bir toplantıda bu kadar önemli konuların tartışıldığı bilgilerin sunulduğu yerde bazı hususları açıklamakta yarar var.

Önce böyle bir toplantıyı tertip ettiği için Ziraat Mühendisleri Odası mensuplarına, Sayın Başkanına ve diğer yöneticilerine ben de teşekkür etmek isterim ve bu gibi toplantıların sık sık devam etmesini, tekrar yapılmasını bilhassa belirtmek isterim. Çünkü, insan sağlığı ve gıdası dinamik bir konu. Bu her sene değişebilecek bir konudur, bu bakımdan tekrarlanmasında yararlar vardır.

Ben 33 yıldır bu gıdayla ilgili konularda çalışıyorum, 1958'de Sağlık Bakanlığına geçtiğim zaman Gülhane Askeri Tıp Akademisinden, bu konularla ilgili çalışmalara başladım, dışarıda eğitim gördüm ve bu Bakanlığın gıda sağlığı ve beslenme konularında çok çeşitli faaliyetlerinde yer idim. Konuyu biraz biliyo, kanaatindeyim.

Ben, gıda sanayicilerinin hiçbir zaman karşısında değilim, aksine onların yanındayım ve onların destekçisiyim ve Türkiye'de halka sağlıklı, daha besleyici, daha insanların hoşlanacağı modern çağın gerektirdiği birtakım yöntemlerle hazırlanmış gıdaların sunulmasına daima arzu duymaktayım, çünkü bunu dışarıda gördüm, gerek Amerika'da, gerek İngiltere ve gerek Avrupa'nın birçok ülkesinde. Ayrıca, Türkiye'nin temsilcisi olarak gıda kodeksi çalışmalarına katıldım. Bu konuyu, bütün uluslararası görüşlerle birlikte biraz bilmekteyim.

Arkadaşlarımızın hepsi bir gıda kanunu çıkarılması üzerinde mutabakata vardılar, bu doğrudur. Yalnız, gıda kanunu ayrı bir şeydir, gıda hizmetleri ayrı bir şeydir. Bugünkü görüşlere göre artık gıdanın tanımını yapan ve bununla ilgili kuruluşların görevlerini belirten bir kanunun çıkarılmasına şiddetle ihtiyaç vardır. Ben hemen bunu açıklayayım. Bundan birkaç sene evvel Tarım Bakanlığının hazırladığı kanun elime geçti, bir tesadüf olarak bize göndermişlerdi, üniversite olarak biz bundan haberdar değildik ve bu kanunu incelediğimde gördüm ki, bugünkü uygulamaların dışında hiç yeni bir şey yok, yalnızca Sağlık Bakanlığının birçok görevlerini Tarım Bakanlığı üzerine almış olan bir kanunu içeriyordu. Üzüldüm tabii, böyle bir kanun olması beni sükûtu hayale uğrattı. Bundan evvel de gıda konusunda Rahmetli Mehmet Aydın'ın Sağlık Bakanı olmasından sonra benimle işbirliği yaptı, daha evvel de çok çalışmalarımız vardı birlikte ve kendisinin gıda kontrolü, gıdayla ilgili konularda vukufunu bildiğim için kendi-

siyle çalışma yoluna gittim, ama bir süre sonra bu konuyu ihmal etti. Bunun üzerine ben, hem Sağlık Bakanlığına, hem Tarım Bakanlığına, hem o zamanki Sanayi ve Ticaret Bakanı Cahit Aral'a, TÜBİTAK ile ilgili çalışmalarını yürüten Tınaz Titiz'e, hem Gıda Sanayicileri Birliği Başkanı, Sayın Başkanımıza, -o zaman başkanı idi- daha birçok kuruluşumuza, bu konunun önemi ve ne yapılması konusunda bir muhtıra sundum. Burada Tarım Bakanlığından şöyle bir cevap geldi. Gıda Kontrol Genel Müdürlüğünden; «Biz bu işleri gayet güzel yapıyoruz, sizin gösterdiğiniz yolda hiçbir şeye gerek yoktur.»

Cahit Aral, «Görüşleriniz hakikaten çok yerindedir, bu konuda çalışmaların bizim tarafımızdan destekleneceğini belirtirim» diyor. Sağlık Bakanlığı hiç cevap vermedi, diğer kuruluşlardan da cevap almadım.

Ziraat Mühendisleri Odasına göndermemiştim, tabii insan her şeyi bir anda düşünemiyor.

Gelen cevaplar bu şekilde olunca, bunu daha yüksek makama sunayım dedim ve Cumhurbaşkanına gönderdim, Sayın Kenan Evren'e. O da benim bu uyarımı en başta Sağlık Bakanına, Sağlık Bakanlığı tutuştu, diğer ilgili kuruluşlar tutuştu, çalışmalar sürdü aylarca, sonunda hiçbir şey çıkmadı, unutuldu gitti. Konu bu.

Bu gıda kontrolünün ve gıda kanunu eksikliğinin zararını halk çekiyor ve kendisine sunulan sağlıklı iyi kaliteli, besleyici bir gıdayı bulamıyor. Ben bir halk sağlığı uzmanı olarak önce halkın menfaati ni düşünmek zorundayım, ki sizler hepiniz halksınız, halkın bir parçasınız.

İkinci zararı, gıda üretici ve sanayiicisine oluyor. Bugün gıda sanayiicisi birtakım rekabet imkânları kötü olan kuruluşlarla rekabet etme şeklinde haksız bir rekabete uğrama durumundadır. Bu onun zararınadır tabii. Biz her kesim olarak, dürüst ahlâklı bir sanayiiciyi korumak zorundayız. Bunun için de mevzuatlarımız, bunun için de gıda kontrol teşkilâtımız gerekli birtakım önlemleri almak zorundadır. Bu bakımdan da konuyu ben inceledim ve bir teklifimde bunların da ana hatlarını belirttim. Halen bende bir gıda kanunun çerçevesi var. Sonradan bir toplantıya çağırıldım, buna katılma olanağı olmadı o zaman, profesör bir arkadaşımı görevlendirdim ve bu çerçeveyi de gönderdim, fakat orada birtakım olaylar çıkmış, hiçbir maddesi görüşülemedi. Ancak, bende bir çerçeve vardır, bunu arz ediyorum.

Bu çerçeve çok ilgili kişilerin beraberce tartışıp daha geniş, Türk halkının menfaatlerine uygun, sanayicisinin menfaatine uygun bir hale getirilmek zorundadır. Yalnız tabii ilgili kuruluşlara bunu takdim edebilirim.

Diğer bir husus, benden daima soruluyor ve âdeta sanayiciler bakımından bazen bir düşman gibi görüldüm, beni sektörlüğe bile şikâyet ettiler. Bazı katkı maddelerinde benim bazı görüşlerimi yanlış anladılar. Monosodyum glutamat maddesi, bir aroma maddesi, bunun çorbalıklara, o kıymalara da bu katılıyor, kıyma olmayan kıymalara; bunları kattığınız zaman yazın, belirleyin. Ben ve arkadaşlarım, bununla ilgili mevzuatları ortaya koyarken, Dünya Sağlık Teşkilatı, 12 haftaya kadar çocuklara bunun verilmesi sakıncalıdır diyor, hatta daha önce mevzuatlarda gebelere bile verilmesi sakıncalıdır diyordu. Çünkü, aminoasit dengesi bozuluyor. Bugün aminoasit dengesi çok önemlidir. O bakımdan biz bu ibareyi koyduk, yani, mamulün çocuk maması olarak kullanılamayacağını, bu bilmiyorum ne kadar sakıncalı görülür. Ancak, görülüyorsa kaldırınsınlar, ben buna karşı değilim. Yalnız, çeşitli yayın organlarında, çorbalıklar çocuk maması olarak kullanılmamalıdır diye belirtilsin, TV ve radyo gibi araçlar halk tarafından çok dinleniyor ve itibar ediliyor. Bizim en başta düşüneneğimiz halkın sağlığıdır. Bugün bir katkı maddesi, bütün bu katkı maddeleri kimyasal maddelerdir ve biz dışarıdaki başka ülkelerin her kullandığını ülkemize getirmeyelim, sanayicimiz biraz burada titizlik gösterebilir ne olur, yani halk istemiyorsa, alışmamışsa, bunu halka alıştırmaya yoluna gitmeyelim, istiyorsa o zaman kullanalım. Filan memleketin birtakım uygulamalarını bizim memleketimizde de istiyoruz diye bir talep varsa o zaman kullanalım, halkı böyle çok kimyasal maddelerin alışkanlığına sevketmeyelim.

Bu katkı maddelerinde ben, sanayicilerimizin çok dikkatli olmalarını, bilhassa bu son yıllarda aromalar, boyalar konusunda çok dikkatli olmalarını ve halkımızı fazla kimyasal maddelerle besleme yoluna gitmemelerini özellikle rica ediyorum. Ama mecbur olurlarsa, gerçekten bu lüzumluysa, hem talebi artırma, hem kaliteyi düzeltme yönünden; o zaman, hiçbir zaman karşısında değilim. Bunu bilmelerini özellikle rica ediyorum.

Sehal PEKİN
(MAKTAŞ A. Ş.)

Sayın Başkan, sayın izleyiciler; 15 yıldır firmamda mesleğim adına çalışıyorum, fakat mesleğimi firmamdan önce kendi çocuğum, memleketimin bütün çocukları adına icra etmeye çalışıyorum, buna inanınız, bütün samimiyetle.

Sayın Hocam Köksal, biraz önce, iyi çalışan sanayiciyi desteklediğini ifade etti, bu beni memnun etti. Çünkü, bugünkü konuşmalara kadar bunun tamam tersini anlamıştım. Özellikle ülkemizde 3-5 sayılabilecek çok fazla olmayan bir gelişmiş, ileri teknolojiyi ülkemize oturtmaya çalışan bir gıda sanayii var, süt, et, hububat sektöründe bir şeyler yapmaya çalışan. Rekabet ortamında ayakta durmaya çalışıyor, pekçok imkânsızlıkları göğüslemeye çalışıyor. Bu ortamda bir de birtakım yasal mevzuatların getirdiği zorluklar, duraksamalar, vakit kayıpları ve bir yerde mantığın kabul edemeyeceği birtakım uygulamalar hakikaten çok güç duruma düşürmekte.

Cocuklar hepimizin çocukları, şu son gıda maddeleri yönetmeliğinde uyulması istenen ikaz yazısında 0-3 veya 0-6 aylık süt bebeklerine önerilmez ifadesi, aromalı sütler, çorbalar, pudingler, hazır toz içecekler, bisküviler gibi birtakım gıda maddelerine yazılması istendi. 0-6 aylık bebekler hedefleniyor bu yazıda. Ancak, maalesef imaj tam tersi gidiyor. 0-3 ya da 0-6 aylık bebeğe dokunan bana da dokunur ters mantığını işletiyor. Anneler bu yanlış imajı maalesef kapıyorlar ve bunu zihinlerden silmek çok zor. Herkes meslekten olmayabilir, herkes katık maddeleriyle ilgili birtakım teknik bilgilerle donatılmış olmayabilir, olmak da zorunda değildir, ama birtakım bilgilendirme eksiklikleri çok fazla vardır. Bunu elbirliğiyle gidermek, ama zaman içinde mümkün olabilecektir. Buna sanayici her türlü katkıyı yapmaya, devlete her türlü yardım elini uzatmaya hazırdır.

Ana sağlık ocakları, annenin bebek beklemesinden başlayarak doğum sonrası aşamalarında da çok güzel hizmet üretiyorlar. Ben İzmir-Bornova'da oturuyorum, bana varıncaya kadar, eve kadar gelip takip ediyorlar, bu kırsal kesimde de var. Sağlık Bakanlığını, bu ana sağlık ocaklarındaki başarıları nedeniyle tebrik ediyorum. Bebekleri korumaya çalışıyoruz, ama çok daha başka, şeyleri, aşıları;

eğitimi, onların kreşlerini, o tür imkânları götürmeye çalışsak sanıyorum o çocuklarımıza çok daha fazla yararımız olacaktır.

Bu katkı maddeleri, çorba, puding ve toz içecek veya benzeri ürünler; örneğin çorbalarda aroma maddeleri kullanılabilir. Bunların doğasını kullanmak elbetteki idealidir, doğal aromalar vardır ve ülkemizdeki çeşitli firmalarca kullanılmaktadır, pahalı olmasına rağmen. Sitrikasit gibi veya tabii birtakım altoksan gibi maddeler eğer yağ içeriyorsa çorbaya girebilmektedir. Pudinglerde yine doğal aroma maddeleri kullanılması benim önerimdir ve ideali de bunların kullanımımıdır. Şeker ve nişasta, başka bir şey yok.

Doğal renk maddelerin gelince; evinizde ayva reçeli veya kompostosu yapıyorsunuz, renginin pembe olmasını istiyorsanız ayvanın çekirdeğini içine koyarsanız, bu da zararlı bir şey değildir. Bizim de yaptığımız bundan başka bir şey değildir.

Prof. Dr. Hüsnü Yusuf GÖKALP
A.Ü. Ziraat Fakültesi - Erzurum

Sayın Başkan, ben Sayın Orhan Hocamı dikkatlice dinledim, şu fikrine maalesef katılamıyorum. Gıda kanunu ayrı şeydir, gıda kontrol hizmetleri ayrı şeydir. Gıda kontrol hizmetleri, gıda kanunu çerçevesinde ele alınması gereklidir. Gıda kontrolünün, hangi meslek kuruluşları tarafından yapılıp yapılmaması önemli değildir. Ben bir tüketici olarak konuşuyorum, tüketici olarak isteğim şudur; gıda biliminde eğitim yapan, gıda sağlığı ve hijyenini bilen, gıda zehirlenmelerini bilen 9 ayrı sektör altında topladığımız etten başlayıp çay, kahve ve tuz diye bitirdiğimiz bu sektörlerdeki gıdanın yapısını bilen, konularda eğitim yapan kişiler yapsın da, isterse bunlar tıp fakültesinden mezun olsun, isterse tiyatro bölümünden mezun olsun, beni enterese etmiyor. Bizi enterese eden, bu eğitimi alan kişilerdir. Biz burada, ben bir tüketici olarak herhangi bir meslek mensubu benim için önemli değildir, ziraat mühendisi olması veya tıp doktoru olması. Ben tıp doktorlarını şöyle düşünürüm hep; cerrah, dahiliyeci, hariciyeci, doğumcu diye düşünürüm. Biz tıp doktorlarımızı da çarşıdaki ispanağın veya tenekenin içindeki bezelyenin sağlıklı mı, sağlıksız mı, asitliği nedir, katkı maddesi nedir; bu konuda ihtisas yaptırmıyoruz gibi düşünüyorum.

Benim gıda sanayicim üretim yaparken, elinde bulunan teknolojik imkânları, hammaddeyi en iyi şekilde kullanarak en iyiyi üretmeye çalışıyor, çünkü benim gıda sanayicimin de çocuğu var. Ben Sayın Uğur Dündar'ın programlarını seyrediyorum zevkle ve kendisini tebrik ediyorum. Yalnız, bu programlar biraz dozunu kaçırdı. Bütün tüketiciler zannediyor ki, Türkiye'de gıda üretimiyle uğraşanların hepsinin böyle bir tarafı var. Bu aksaklıkları gösterirken, sayın yapımcılarımız yüzde 1 - 2 veya 10 hatalı çalışanlar varsa, bilerek veya bilmeyerek, bunun yanında asrın teknolojisini kullanmak için çırpınan, en iyi hammaddeyi, en iyi teknolojiyi, en iyi şekilde birleştirip üretim yapan sanayicilerimizi de şirket reklamı yapmadan göstermeleri kanatındayım. Biz o kadar da büyütüldüğü kadar gıda sanayicimiz veya bizler piyasaya sağlığını, tehdit edici ürünler sunduğumuz kanaatinde değilim.

Gıda teknolojisiyle üretilen ürünlerin sağlık açısından uygunluğu çok önemli bir hadise, yalnız hep biz nedense gıda sanayiine yıllarca hep besleme açısından baktık, tabii ki beslemesi bunun bir ana faktörü. Türkiye'de yıllarca hep besleme konusunda çalıştık, teknoloji konusunda geç kaldık.

Gıda kontrolünde üç önemli husus vardır. Birinci husus, gıdanın objektif kriterlerinin analiz edilmesi, fiziksel, kimyasal, mikrobiyolojik yöntemlerle.

İkinci husus, gıdanın saklı kriterlerinin analiz edilmesidir. İçerisindeki çeşitli besin maddeleri açısından, içindeki toksinler açısından, belki bozulmaya sebebiyet verip de insan sağlığına sebebiyet vermeyecek nitelikte biyolojik bozulmalar açısından.

Üçüncüsü de, organoleptik kriterler açısından analiz edilmesi lazım.

İşte bu analizleri yapabilecek kişilerin yetiştirilmesi lazım, bunu hanki fakülte yetiştirirse yetiştirsin. 16 Ekimde sunduğum bir tebliğde demiştim ki, gıda kontrolünü isterse Anayasa Mahkemesi yapsın, isterse Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası yapsın, tek elden, yalnız gıdayı bilen kişiler tarafından yapsın.

Tek bir kanunun çıkması lazım, tüm meslek mensupları mozaik taşı gibi burada görevlerini almalıdır, ziraatçısı da, doktoru da, veterineri de, belediyesi de. Bugün elimizde benim tespitime göre

gıdayla direkt ve endirekt olarak ilgili 26 tane kanun, 2 tane tüzük, 10 tane yönetmelik var.

Prof. Dr. Ahmet YURTYERİ

(A. Ü. Veteriner Fakültesi)

Bir yanlış anlamamanın bir noktasını düzeltmek üzere söz aldım. İkinci örnek veya bizim deyimimizle şahit numune, adli tabiplik, şahit numune demek; üreticinin aynı koşullarda kendisini koruyabileceği, her an öbürünün laboratuvara gittiği anda yine tahlile gönderilebileceği örnek demektir. Yoksa, 1-2 sene bekleyecek, sonra adli tıpta lazım olduğu zaman ele alınacak anlamına gelmiyor. Öyle konular vardır ki, bugün alınmıştır, şahit numune her zaman üreticinin lehinedir, aleyhine değildir, aleyhineymiş gibi ifade kullanıldı.

Gıda yasası Anayasa gibidir, çerçeve yasadır. Bununla ilgili buna atfedilerek çıkarılan yönetmelikler vardır, bugün Almanya'da kıymanın bile bir yönetmeliği vardır. Alman gıda yasası 20 sayfayı geçmez, ama bununla ilgili yönetmeliklerin kompleks yüzlerce sayfayı tutar. Bir de bu çerçevede düşünürsek ülkemizde daha iyi bir hizmet yapmış oluruz. Teşekkür ederim.

Dr. Nafi ÇOKSÖYLER

Ankara İl Kontrol Laboratuvar
Müdürlüğü

Gıda kanunu konusundaki tartışmaya ilişkin fikrimi söylemek istiyorum. Gıda Kanununun çıkmasında iki amaç vardır; birincisi halkın sağlığını korumak, ikincisi de Türkiye'nin ekonomisini dayandırmak istediği gıda sanayiini, tarımsal üretimini ve dış pazarlara açarak sanayii kuvvetlendirmek. Tüm ülkelerde bu bakış açısına göre ülkeler, ya sağlık ağırlıklı olarak bu gıda kanununu hazırlarlar yahut da tarımı ve sanayii geliştirecek reorganizasyonunu oluştururlar. Genellikle bu toplantılarda bazen konuyu çok güzel açarak konular üretiliyor. Bu toplantıda en güzel sözü Sayın Demirel üretti; «Gıda sanayii bir aysberge benzer, yüzeyde kalan kısmı görünen gıda sanayiidir, altta kalan kısmı ise tarımdır Türkiye tarımıdır. Altta kalan kısım dikkate alınmadan yapılacak herhangi bir uygulama,

hazırlık, kanun tüzük, mutlaka aysberge takılacak, bir türlü öbür tarafta geçemeyecek.» Bu, sanırım 1930'lardan bu yana niçin o aysbergin öbür tarafına bizim geminin geçmediğini, 30 - 35 binlere kadar yükselen gıda işletmeleriyle Türkiye'nin halkının gıdasının sağlanmaya çalışıldığı ve hâlâ niçin çok ufak cezai müeyyidelerle kanıksanmış bir ortamda kaldığımızı gösterecektir.

Kıyma örneği konusunu tekrarlamak istiyorum. Sayın İlik, tüketicinin maddi gücünün düşüklüğünden dolayı o kıymayı almak zorunda kaldığını söyledi. Bu, tüketicinin korunması yönünden önlenmeli. Tüketici kendisini koruyamıyorsa devlet onu koruyarak zor durumundan yararlanılmasını engellemeli.

Tüketici bu durumda, sağlığını bozacağını bile bile alıyorsa almanın görüşü oldukça sakıncalı. Gıda kanunları, tüketicinin korunmasıyla ilgili kanunlar; insanlara sunacak hizmet, mal ve gıda maddelerini belirli bir kriterin üzerinde tutmak zorundadır, ama üzeri çeşitli derecelenmelere girecektir.

Şahit örnek meselesine gelince, gıda denetiminin içinde bulunduğu bir çıkmazdır. Standartlara bakarsak, orada parti büyüklüğüne göre çok sayıda örneklerin alınmasını ve bunların ayrı ayrı analiz edilerek uygun bir ortalamayla, standart sapma varyansını dikkate alarak hesabını önerir. Zaten bunu yapması, o partiden alınan tek bir birimin o partiyi temsil etmeyeceğidir. Bu durum bize iki paket, yani şahitin ötesinin temsil etmesinde eşyanın tabiatından gelen bazı yetersizlikler olduğunu göstermektedir. Denetim yapan birçok kurumların birbirlerine paralel sonuç almamalarından halkın ve sanayicinin denetleyen kuruluşlara güvenini sarsan bir durum ortaya çıkmaktadır.

Perihan SANLI

(Nestle)

Bugünkü oturumdan ve geçen hafta yapılan İzmir'deki toplantıdan bir şeyin yanlış anlaşıldığını zannediyorum, onu düzeltmek istiyorum. Monosodyum glutamatın bir aroma maddesi olarak düşünüldüğünü ve genellikle ürünlerde et yerine kullanıldığı imajı kanı-

sındayım, böyle bir imajın bulunduğu kanısındayım. Fakat, monosodyum glutomat bildiğimiz gibi bir aroma maddesi değil, aroma lezzet artırıcı bir maddedir, kendi başına nötr bir lezzeti vardır, ancak bulunduğu ürün içinde bulunduğu lezzetleri açığa çıkarma özelliği vardır, yani bu demek değildir ki her zaman iyi bir lezzet elde edeceksiniz. Eğer kullandığınız ürün kötü bir karışımsa kötü bir lezzeti ortaya çıkarmış olacaksınız. Kötü bir karışım hazırlanmışsa, kötü lezzetteyse, bu maddeyi katmakla bu kötü lezzeti açığa çıkarmış oluyorsunuz.

AT Komisyonunun bilimsel komite raporu var elimde, 1990 tarihli. Bu raporda monosodyum glutomatın tamamen büyüklerde ve çocuklarda aynı şekilde metabolize edildiği ve hiçbir zararının olmadığı kanıtlanmaktadır.

P A N E L
GIDA SANAYİ POLİTİKALARI

Başkan :

Prof. Dr. Gülcan ERAKTAN
A. Ü. Ziraat Fak. Ekonomi Bölümü

Panelistler :

Osman ÖZBEK
DYP Milletvekili - TZOB Eski Başkanı

Mustafa PARLAK
ANAP Rize Milletvekili - Ziraat Mühendisi

Prof. Dr. Yakup KEPENEK
SHP Temsilcisi

Musa DEMİRCİ
RP Sivas Milletvekili - Ziraat Mühendisi

Prof. Dr. Aziz EKŞİ
A. Ü. Ziraat Fak. Gıda Bilimi ve Teknolojisi Bölümü
Başkanı

Şinasi ERTAN
Ege Bölgesi Sanayi Odası Meclis Başkanı

Prof. Dr. Mehmet PALA
TÜBİTAK Gıda ve Soğutma Teknolojisi Bilimleri Bölümü
Başkanı - YÜ Mühendislik Fakültesi

DECLARATION OF FINANCIAL INTEREST

STATE OF CALIFORNIA

County of _____

I, _____

do hereby declare that I have no financial interest in _____

Gülcan ERAKTAN

Efendim, bugünkü panelimizin konusu Gıda Sanayii Politikaları. Gıda sanayiindeki karşılaşılan sorunların ve darboğazlarının çözüm yollarının arandığı ne tür politikaların izlenmesinin gerektiği konusunda önerilerin geliştirildiği bir panele katıldığımızı düşünüyorum. Bu önerileri birinci derecede üniversitelerimizden katılan sayın katılımcılar ve işadamları adına katılanlar ortaya koyacaklar; ama siyasi parti temsilcilerimizden de beklentilerimiz, bu öneriler karşısındaki görüşleri. Gerçi biz birer seçmen olarak ve iyi bir seçmen olarak geçtiğimiz günlerde siyasi parti programlarını ve aynı zamanda seçim bildirgelerini okuduk, ama birçok detaylar orada yer almıyordu.

Kendileri acaba bu konuda ne gibi politikalar geliştirmeyi düşünerek yola çıktılar. Siyasi parti temsilcilerimizden bunu öğrenmek istiyoruz. Tabii bu bizim için de büyük bir şans, böyle değişik kitlelerden katılımcıların olduğu panele katılmak ve bu görüşleri alabilmek.

Prof. Dr. Aziz EKŞİ

Böyle bir önemli sanayi kesiminin sorunlarının tartışıldığı bu panelde bana de görev verildiği için, Ziraat Mühendisleri Odası Yöneticilerine içtenlikle teşekkür ederek sözlerime başlamak istiyorum.

Konumuz gıda politikaları, fakat ben politikacı değilim, gıdacıyım, politikayla ilgim, sıradan bir vatandaş gibi, yani oy verme seviyesinde bir ilgidir. Sanıyorum aramızdaki politikacıların da çoğunluğunun gıda ile ilgisi, benim politikayla ilgim kadardır, yani sıradan bir vatandaş kadardır ve belki de bu yüzden biz bugüne kadar Türkiye'de tutarlı bir gıda politikası tutturamadık, inşallah bu Kongre gelecek için atılmış önemli bir adım olur.

Biz seçtiğimiz parlamentonun başarısız olmasını istemeyiz, benim açımdan bu parlamentonun başarı ölçüsü, bir gıda kanunu çı-

karıp çıkarmamasıyla ölçülecektir. Bunu şimdiden sayın parlamenterlere belirtmek istiyorum.

Gıda sanayii tarımsal üretimle beslenme arasında regülatör görevi gören bir sanayii, Tarımsal ürünlerin hasattan veya kesimden sonra kısa sürede bozulduklarını biliyoruz ve bunların uygun bir teknikle ömürlerinin uzatılması gerekiyor. Tarımsal üretimi eğer yeterli bir gıda sanayii yoksa artırmak mümkün değildir. Dolayısıyla, gıda sanayii, tarımsal üretim artışının bir sigortasıdır.

İnsanlar sağlıklı yaşamak için hem yeterli enerji almak zorundalar, hem de sayısı 45'i bulan bazı ekstrojen veya temel besin öğelerini her yıl belirli miktarda almak zorundalar ve bunların kaynakları da gıdadır. Gıdaların her bölgede ve her mevsimde yetişmediğini biliyoruz. Gıda sanayii bunları dayanıklı duruma getirerek her bölgede ve her mevsimde bulunan duruma getirerek de dengeli beslenmenin zeminini hazırlamaktadır. Böylece gıda sanayinin iki işlevini vurgulamış olurum.

Hammaddeye ilişkin bazı sorunları gıda sanayii yaşamaktadır, birincisi, tarımsal üretimde verim düşüklüğüdür. Bu da, gıda sanayinin istediği miktarda hammadde bulmasını engelleyen önemli bir faktördür. Buğday, temel gıdalarımızdan birisi. 1989 yılındaki verim düzeyimiz dünya ortalamasının altındadır. Bu dünya ortalamasına Afrika, Asya, Güney Amerika dahildir. Avrupa ortalamasının yarısından düşüktür. Mısırdaki dünya ortalamasının üzerindedir, ama Avrupa ortalamasının altındadır. Patates de Avrupa ortalamasının altındadır, dünya ortalamasının üzerindedir. Ayçiçeğinde dünya ortalamasının altındadır, Avrupa ortalamasının da altındadır. Süt veriminde inek başına ise korkunç bir çelişki dikkati çekmektedir. İnek başına süt verimi yılda 600 kg olarak resmi kaynaklarda yer alıyor, ama bizim Oda Başkanımızın hesaplarına göre yıllık 1153 litredir. Fakat bu bile çok yetersizdir. Çünkü, dünyada ortalama verim 2127 kilo, Avrupada ise 3766 litredir.

Hammadde açısından ikinci sorun, bence uygun çeşitlerin veya varyetelerin belirlenmesinde bugüne kadar endüstriyel işlemeye uygunluk bir kriter olarak dikkate alınmamıştır. Daha çok taze tüketime yönelik özellikler dikkate alınmıştır, dolayısıyla gıda sanayii

bu açıdan da istediği kalitede hammadde bulma yönünden problemlerle karşılaşmaktadır.

Üçüncü önemli mesele, sözleşmeli tarımın veya işçiliğin istenilen düzeyde yayılamamasıdır. Bu çok kritik bir noktadır gıda sanayinin gelişmesi açısından, hem üretim periyodunun uzatılması, hem de istenilen miktarda hammaddenin istenilen zamanda fabrika kapısında olması için. Sanıyorum hammadde açısından politikalarımızı bir buna göre geliştirmek zorundayız.

Kapasite kullanımı oranı açısından, 1989 rakamlarına göre değişik sektörlerde yüzde 17-83 arasında kapasite kullanımları söz konusudur. Sanıyorum bu kapasite kullanım oranının düşüklüğünde hammadde ve finansman problemleri kadar ihracat olanaklarının kısıtlı olması da önemli bir etki yapmaktadır.

Teknolojik düzey açısından işletmeler arasında çok büyük farklılık olması diğer bir konu. Biryandan çok ilkel denilen işletmeler, bir yandan da en gelişmiş ülkelerdeki en yeni teknolojileri uygulayan işletmeler aynı dalda üretim yapmaktadır ve bu durum bir anlamı da hâlâ ilkel işletmeler lehine işlemektedir. Çünkü, bizim gıda kontrol mevzuatımız yeterli değildir. Bence izlenecek politikalardan birisi de ilkel işletmelerin giderek daha hızlı bir şekilde üretimden kopması ve modern teknolojilerin gelişmesinin desteklenmesidir.

İşletmelerimizde kalite kontrol uygulaması da yeterli değildir. Bizde genellikle gıda kontrolü denildiği zaman, pazara çıkan ürünün bozuk olup olmadığının ortaya konulması anlaşılmaktadır. Oysa, siz bozuk veya sağlam kararını verdiğiniz zaman iş işten geçmiştir, ürün bozulmuştur. Önemli olan, ürünün daha fabrikadan çıkmadan bozuk olup olmadığının veya tüketicinin isteklerine uygun özelliklerinin üretim aşamasındaki kontrolla garanti altına alınmasıdır.

Diğer bir nokta, tüketicinin bilinçlendirilmesi ve bilgilendirilmesidir. Tüketici eğer bilgiliyse, zaten işletmeler kendi bünyelerinde bir kalite kontrol ünitesi kurmak zorunda kalacaklardır. İşletmede kalite kontrol uygulaması ve tüketicide kalite bilinci geliştigi zaman devlete olan ihtiyaç azalacaktır, gelişmiş ülkelerde durum böyledir. Devlet bu alandaki etkinliği giderek azaltmakta ve geri plana çekilmektedir.

Bir diğ er husus, teknolojik açıdan yeni uygulamaların, yeni eğ ilimlerin zamanında izlenmesi ve Türkiye'de kurulacak sanayi yatırımlarında bu eğ itimlerin dikkate alınmasıdır. Örneğ in, OECD ÷lkelelerinden hiç işlem uygulanmamış gıda tüketimi yüzde 11 seviyesindedir, yüzde 89'luk oranı herhangi bir işlem uygulanmaktadır. Bunlardan yüzde 41'i minimal işlem uygulanmış gıdalardır, bu, kısaca kontrollu atmosferde depolama veya modifiye atmosferde depolama veya ön soğ utma diye tanımlayacağ ımız tekniklerdir ve Türkiye bu konu üzerinde henüz yeni bir düşünmeye başlamıştır. Yüzde 16'sı un, şeker, pirinç gibi kuru gıdalardır, yüzde 4'ü donmuş gıdalar, yüzde 4'ü sterilizasyon uygulanmış gıdalar, yüzde 2'si de kurutulmuş gıdalardır ve yüzde 22'si de meyve suyu, meş rubat, bira vesaire gibi sıvı gıdalardan oluşmaktadır.

Türkiye'de henüz biz tükettiğ imiz gıdaların yüzde kaçının proses gördüğ ünü tutarlılıkla ortaya koyabilmiş değ iliz.

Gıda kayıpları bizim çok tartıştığ ımız konulardan birisidir. Bunun birçok sebebi vardır, ama öncelikle ş unu belirlememiz lazım. Ortaya konulan rakamlar ve oranlar gerçekçi midir? Bunlar kimler tarafından belirlenmiştir, hangi araştırmayla belirlenmiştir? Bu kullandığımız rakamlar belli değ ildir. Dolayısıyla da belki biz çok yanlış rakamlara bakarak yanlış yorumlarda bulunuyoruz. Bu açıdan özellikle gıda kayıplarıyla ambalajlama arasındaki ilişkinin çok iyi ortaya konulması lazım. Yani, ambalajlamayla gelen maliyetin kayıpla ne ölçüde balanse edildiğ inin ortaya konulması ve gıdalarda ambalajlamanın yaygınlaştırılması bir zorunluluk olarak karş ımıza çıkmaktadır.

Gıda sanayiinin ihracatta çok önemli problemleri vardır, fakat uzman olduğ um bir dal değ il, ben burada ticarete esas olan gıda spesifikasyonlarının belirlenmesine aktif olarak katılmamız gerektiğ ine inanıyorum. Domates salçası satıyorsunuz, salçanın özellikleri alıcı ÷lke tarafından belirleniyor veya bizden önce dünya pazarında etkili olan ÷lkeler tarafından belirleniyor. Oysa, bunların kaynağı doğ al materyallerdir, domatestir, elma veya viş nedir. Bunların özellikleri çeş itli varyeteye göre değ iş tiğ i gibi, ÷lkeye ve yıla göre değ iş ir ve Türkiye'deki varyasyonlar bu spesifikasyonlara yansımamıştır. Türkiye elma suyu konsantresi ihrac ederken asidi düşük diye hileli olduğ u düşünölüyordu bundan 5 yıl öncesine kadar; çünkü,

Avrupa ülkelerinde asit oranı yüzde 0,4'ten düşükse o elma, elma suyu konsantresine işlenmezdi. Türkiye'deki ortalamaya bakıyoruz, yüzde 0,15 dolayında. Bunun bir hile olmayıp, gerek ekolojik ve gerek genetik faktörlerden kaynaklanan doğal bir varyasyon olduğunu araştırmalarla kanıtladık, ama bu epey zaman aldı, belki bu sürede gıda sanayii bir süre ucuz meyve suyu konsantresi ihraç etmek zorunda kaldı. Alıcılar bununla da kalmıyor, geçen yılda glikoz fruktoz oranı bizim elmalarda çok yüksek, buna ne katılıyor sorusu geldi. O da araştırıldı, gerçekten bir varyasyondur, bizim en yaygın olan Amasya elma çeşidinin doğal bir özelliğidir. Bu doğal varyasyonları uluslararası gıda standartlarına aktarmak zorundayız, bu konuda çok bilinçli olmak zorundayız.

Bu açıdan ağırlık noktası, bence Türkiye'de bir gıda kanununun olmayışıdır. Gıda kanunu derken, gıda kontrolünü devlet adına yapacak bir organın belirlenmesi önem taşımaktadır. Gıda sanayicileri, devlet adına bir tek kontrol organıyla muhatap olmalıdır. Bunun detayları eğer ciddiye alınır da tartışılırsa o zaman ortaya konulabilir.

Gıda kanununa da konulacaktır, ama gıda işletmelerinin asgari özellikleri, standartları henüz sistematik olarak tanımlanmamıştır. yoktur, bunların ortaya konulması lazım.

Üçüncüsü de, gıdaların tanımını da henüz doğru yapamadık, halen 1952 yılından kalan, zaman zaman değişmekle birlikte, çok geride kalan tüzükle yapıyoruz ve bu tanımlamalar günümüzde uygun değil. Bu tanımlamalarla gıdaların gerek sağlık açısından, gerek saflık açısından güvenilir olduğunu söylemek zordur.

Şinasi ERTAN

Benim üç kuşaktan beri esas işim zeytinyağı sanayiciliği. Mevsimin ancak yüzde 10'unu alıyor çünkü o iş kolunda gelişmemiz mümkün oldu. 1960'lı yıllarda EBSO'da çiçeği burnunda bir yöneticiyim, Amerika, Türkiye'ye bedava don yağı, çiçek yağı gönderiyor; biz zeytinyağı üreticileri, bunlara karşı akıl almaz bir savaş veriyoruz. Türkiye'de sanayii öldüreceksiniz, zeytinyağıcılığı öldüreceksiniz. Arkadan Ünitever geliyor, nebati yağların propagandasını kor-

kunç bir şekilde yapıyor, tamamıyla zeytinyağını mahvedeceksiniz, büyük kavgalar ediyoruz. Adeta o seminerlerin bendeniz bülbülüyüm, ama sonuç, 1960'lı yıllarda 30 milyonluk Türkiye'de 75 bin ton zeytinyağı tüketilirdi, 1990 yılında 55 milyonluk Türkiye'de 60 bin ton zeytinyağı üretiliyor ve bugün zeytinyağını üreten de, sadece o ağaca olan aşkın sonucu bunu sürdürüyorlar. Çünkü, bir hesap edeyim, biz biraz da işadami olarak işin ekonomisini düşünürüz. Bugün 30 - 40 yaşında ağacı kesip odun yapsan oradan şu anda eline geçen parayı 15 sene zeytin mahsulünde alamam Zeytinyağcılık böylesine ezilmiş.

Bunları niçin anlatıyorum; arkadaşlarım, daha önce gıda sanayiinde Türkiye'de politika yok dediler, bir Sayın Hanımefendi Profesör; «Hayır efendim, tarıma dayalı sanayide politika yok» dediler. Değerli iştirakçiler, Türkiye'de hiçbir konuda ciddi politika yok. Turizmde var dediler, kesinlikle yanlış.

Bütün samamiyetimle söylüyorum, abartmıyorum, ama Türkiye, cumhuriyet tarihinden bu yana hiç mi gelişmedi; insaf, her şey meydana, nereden nereye geldi; ama, ne oldu? Türkiye, kaynaklarını fevkalade irrasyonel kullandı. Eğer bu kaynaklar optimum düzeyde rasyonel kullanılsaydı, lütfen bana inanınız, Türkiye bugün bir misli büyüdü. Şu kadar yıldızlı otelleri teşvik ediyorum, falan iş kolunda şunu yapıyorum diye, ihracatta vergi iadesi veriyorum diye Türkiye'de birtakım büyüklükler, ama tümör şeklindeki büyüklükler yaratmak bence politika değil. Dolayısıyla, gıda sanayi de bundan nasibini alıyor.

Ben, gıda sanayiinin ayrıntılarını bilemiyorum, alt sektörler hakkında fazla bilgim yok, makro meselelerini ancak dile getirebilirim. Her sanayi kolunda olduğu gibi, teknolojilerimiz maalesef gelişmeleri takip edemiyor. İş yerlerimizin büyük bölümü ilkel teknolojilerle ve optimum kapasitelerin altında, verimliliği düşük, atıl kapasitesi uygun olmayan hijyenik şartları tartışılabilir, tabii haksız rekabet koşulları içinde belli bir büyüklüğe gelmiş, bütün kurallara uyan, bütün mali vecibelerini yerine getiren, standart vecibelerini yerine getirenlerin yanında; her işkolunda olduğu gibi, gıda sanayiinde de kaçak işçi çalıştıran veya diğer hijyenik şartlarına, ambalaj şartlarına uymayarak dürüst çalışanları zor durumda bırakan bir ortam içinde çalışıyoruz. Bence bu fevkalade büyük bir çarpıklıktır.

Türkiye öyle bir noktaya geldi ki, özellikle tarıma dayalı sanayilerde, ki endüstriyel tarım ürünlerini burada ağırlıklı olarak belirtebilirim, gıda sanayii de bunun içindedir. Bugün sanayici, hızlı gelişen teknolojiye ayak uydurabilmek için kaynak üretebilme imkânlarından yoksundur ve kara kara düşünmektedir. Bence gıda sanayimizin de Avrupa pazarlarında yerini alabilmesi için teknolojiyi kesinlikle takip edebilmesi lazımdır.

Türkiye'de acaba tarım politikalarını hakikaten tepeden tırnağa yeniden gözden geçirmek zamanı geldi mi? Bir defa bir ülkenin, Türkiye gibi Allah'ın bütün imkânları lütfettiği ekolojik şartlar bakımından, tarımdan vazgeçmesi mümkün değildir. Hayatım boyunca tarımı savunduğumu, tarımsız Türkiye'nin hiçbir şey ifade etmediğimi söylemişimdir. Her konuda olduğu gibi, bu işin de bir dozu var. Sanki gelişmiş ülkeler dünyada korkunç bir açlık gösterecek, onu kimse besleyemeyecek, tarımda çok büyük gelişme sağlarsanız siz kalkınabilirsiniz şeklinde bize telkinler yaptıkları kanaatindeyim. Biz de bunların etkisi altında kalıyoruz. Acaba, dünyada refah düzeyine ulaşan ve tarımla kalkınan ülke var mı? Bu, tarımın ihmali manasına gelmez. Bütün gelişmiş ülkelerin hepsi aslında kaynaklarının büyük bölümünü katma değeri yüksek olan küçük bir malla bir vapur doluğu tarım ürününün bedelini karşılayan işlere yöneliyorlar.

O bakımdan, ben, ileride bizi büyük tehlikelerin beklediği kanaatindeyim. Eğer Türkiye'de Türkiye'nin ihtiyacından çok fazla gıda maddesi üretebilirsek, ki işte GAP bu işin en önemli kaynağı olacağı şeklinde bir kanaat var. Yarın öbürgün dünya pazarlarında o dev gelişmiş ülkelerin tarıma verdikleri korkunç sübvansiyon sonucu biriken ürün fazlalarını dünya pazarlarında damping fiyatlarla satarken; siz bir taraftan çiftçinizi korumak mecburiyetindesiniz, ona ulusal kaynaklardan büyük paralar vermek mecburiyetindesiniz ki, bu maalesef yapılamadı. Çiftçi perişan oldu; ama, öbür taraftan da biraz daha tatminkâr fiyat verdiğiniz zaman dünya pazarlarına bunu rekabet fiyatlarıyla aktarmak mecburiyetindesiniz. Bu korkunç bir paradokstur. Bugün dünyada gıda ihracatı yapıp da büyük para kazanan bir sanayi kolunu ben hatırlamıyorum. İSO'nun 500 büyük firması arasında böyle bir firma ya bir, ya da iki tanedir. Tarım politikaları konusunda, ona bağlı olan gıda sanayi politikaları içerisinde dünya pazarlarında rekabet edecek teknolojiye, rekabet edecek

kalitede, rekabet edecek ambalajda Türkiye'nin ihtiyacından daha fazla ve mukayeseli üstünlükleri iyi saptanmış işkollarına bence öncelik verip yatırım yapmak lazımdır, aksi takdirde ileride kaynakları esasen kıt olan, bu kaynakları rasyonel kullanılmayan ülkemizde daha büyük sorunlarla karşı karşıya kalırız diye düşünüyorum.

Prof. Dr. Mehmet PALA

Politika nedir; bunun tarifi de çok iyi yapılamıyor ülkemizde. Tarım politikası, gıda sanayii politikası dendiğinde, bunun çerçevesinin belli olması lazım. Bu politikanın amacı nedir, Türkiye'de gıda sanayiinde nereye varmak istiyoruz, ne yapmak istiyoruz, hangi sürelerde ve hangi araçlarla, hangi mekanizmaları devreye sokmamız lazım. Bu konularda yazılı bir belgemiz dahi yok. O yüzden, bu politikaya ilgi duyduğum için bu konulara kafa yoruyorum, yani ne yapmamız lazım ki bu ülkede bir şeyler daha iyi olabilsin. Burada amacı iyi çizmek, hedefleri iyi çizmek ve araçları iyi belirlemek gerekir.

Bu araçları içerisinde de sorumlulukları ve yetkileri iyi belirlemek lazım. Benim gıda sanayi politikaları dediğimizde, işte bunlar içerisinde 4 konuyu gündeme getirmek istiyorum. Birincisi, hammadde olayı. Türkiye'de gıda sanayiinin ihtiyaç duyduğu kalitede hammaddeyi bulmak mümkün değildir. DİE'nin bildirdiği tarım istatistikleri de doğru değildir. Bunu ikiye böldüğümüz zaman gerçeğe daha yakınsınız. Ben Antalya'da Genel Müdürlük yaptığım zaman biliyorum. 6 yıl önce Antalya'da 250 bin ton elma vardı. Benim hesaplarım 120 bin tonu gösteriyordu, çünkü her yıl yüzde 5 - 10 artırılarak hesaplanıyor, şimdi baksak belki Antalya'da elmanın 400 bin ton üretildiği söyleniyor, ama üretim halen 120 bin tonda. Bunu biliyorum. Bugün burada konuşan arkadaşlarıma hak veriyorum; ülkede kaliteli ve yeterli hammadde bulmak mümkün değil. Yeterli değil, bir defa bu önemli.

İkincisi, işleme, muhafaza, yani teknoloji olayını düşünmemiz gerekiyor.

Üçüncüsü, yetişmiş eleman üzerinde konsantre olmamız gerekiyor.

Dördüncüsü de pazarlama. Pazarın olmadığı sürece, ne üretirseniz üretin hiçbir işe yaramaz.

Biz birçok konuşmalarda yalnızca dünyada Türkiye varmış gibi düşünüyoruz, ama başka ülkelerin neler yaptığından pek fazla habermiz olmuyor.

Öneriler nelerdir derseniz; kaliteli ve yeterli hammaddeyi artırmamız lazım. Yurt içi rekabetin artırılması, tüketicinin bilinçlendirilmesi, kalite kontrolünün gerçek anlamda yapılması. Kalite kontrolü sadece tüketicinin korunması değil, bu ülke içinde ve dışarıda rekabetin artırılmasına ya da rekabet güçlerinin artırılmasında kalite kontrolü çok büyük önem taşımaktadır.

Teşvikler yapılmalıdır. Bugün AT'de tarıma verilen teşvik miktarı 1990'da 81 milyar dolar. Bu çok büyük bir rakam. Sanayie verilene beraber 170 milyar dolara teşvike ulaşmaktadır AT'da. Bu ülkeler, teşviklerin yeniden düzenlenmesi, yeniden belirlenmesi lazım.

Gıda sanayiinin ihracat aşamasında bugüne kadar verilen teşviklerin doğru olmadığı bugün anlaşıldı. Çünkü, bu aşamadaki teşvikler Türk gıda sanayiinde yapılması gereken yapısal değişiklikleri ortaya çıkaramamıştır, bu değişiklikler gerçekleşmemiş. O yüzden, gıda sanayiinde belli hedeflere odaklanmış, planlı stratejilerin geliştirilmesi lazım. Bunlar esnek olmalı, süresi belirli olmalı, etkisi ölçülebilir ve seçici olmalıdır. Herhangi bir teşvik veriyorsunuz ama, ne zaman, ne kadara vereceğiz, bunu ne zaman durduracağız, azaltacak mıyız, çoğaltacak mıyız; bunların belirlenmesi lazım.

Verimliliğin artırılması konusu çok önemli. Sadece tarımda değil, yöneticilerin de verimliliğin artırılması, işçi verimliliğinin artırılması. Türkiye'de işçilik artık ucuz bir alan olmaktan çıkmıştır ve bizdeki işçiliğin performansı Avrupadaki işçiliğin sadece dörtte biridir, çok alanda işçilik maliyetleri o kadar yükselmiştir ki, artık Türkiye'nin avantajı olmaktan çıkmıştır. Dolayısıyla, gerek insanların verimliliğinde, gerekse tarımdaki üretim verimliliğinde, gerekse gıda sanayiinde verimliliğin artırılması gerekmektedir.

İhracatın örgütlenmesi konusu; yine yapılan hatalardan birisi eski dönemde, belli büyük şirketlere gıda ihracatının verilmesi, yani onların teşvik edilmesi ve dolayısıyla küçük üreticiler sadece bu

kanalla ihracat yapabilmekteydi. Bunun da çok iyi bir politika olmadığı anlaşıldı. Çünkü, bu büyük şirketler, üretilen gıdanın kalitesini bilmemekteydi. Sadece bir pazarlama şirketi değil, artık uzmanlaşmış bir pazarlama sisteminin kurulması gerekir, o da sadece gıda olayını bilen şirketler tarafından yapılabilir. AT ve diğer ülkelerde ekonomiyi dinamik tutan büyük şirketler değildir; orta düzeyde, hatta küçük şirketlerdir. Bu şirketler çok dinamik yapıya sahiptirler. Hızlı değişebilirler ve etkili önlem alabilirler. Yeni tekniklerin geliştirilmesinde daha etkilidirler. O yüzden, bizim, ihracatta da uzmanlaşmış şirketlerin örgütlenmesi, desteklenmesi gerekmektedir.

Finansman olayı benim alanım değil, ama bu çok önemli bir faktör. Kredisinden, faizinden bunların gündeme getirilmesi lazım.

Kaliteli gıda üretimi; bu da çok önemlidir. İki şansınız var dünyada eğer ihracat yapmak istiyorsak, zorunluyuz. En çok rekabet gücü olan Türkiye'nin dışarıya dönük gıda sanayiidir. Bu herkes tarafından kabul edilir. Peki nasıl yapacağız; iki faktör var. Ya fiyatınız ucuz olacak, ya da aynı fiyata daha kaliteli üreteceksiniz. Fiyat nasıl olur; hammadde fiyatı düşüktür, işçilik düşüktür, üretim. Bunlar bir avantajdır, ama bu, yavaş yavaş artık avantaj olmaktan çıkmaya başladı. Peki ne yapmamız lazım; kaliteyi artırmamız lazım ve kalitenin artırılması için de teknolojiyi geliştirmemiz lazım. Teknolojiyi geliştirmenin yolu da dışarıdan almak değil, bunu kendimizin üretmesidir.

Sonuç olarak da araştırma geliştirme önemlidir. Demekki gıda politikalarının temellerinden birisi araştırma geliştirme bu ülkede nasıl olmalı dediğimiz zaman, bu konuda düzene sokulması lazım. Cuma günü de bu konuya değineceğim, bildirim var. Görüşüm şu; bugünkü araştırma geliştirme politikasıyla bizim çok uzaklara gidemeyeceğimiz ortada. Bizim özel sektörü araştırmaya sokmamız gerekmektedir. Bu, gıda sanayii için de geçerli, başka sanayii için de geçerlidir. Bu araştırma geliştirme sistemi içerisinde birtakım mekanizmalar var.

11 yıldır başkanı olduğum geniş tarım kitlesinin ıstıraplarını iki ay evveline kadar konuşarak geldik. Bugün huzurlarınızda bunların halli için Türkiye'nin en ulvi müessesesi TBMM'de İktidar Partisinin bir temsilcisi olarak diyorum, inşallah bu hafta sonunda bu da tahakkuk eder, partinin görevlendirdiği bir arkadaşınız olarak bulunuyorum. Bunda da bir hayır var kanaatimce. Çünkü, düne kadar şikâyet ettiğim konuları artık bundan sonra Mecliste arkadaşlarımla birlikte çözmeye çalışacağım. İçinizden çıkmış değilim, ayrılmış değilim daha doğrusu, içinizden geldim de ayrılmış değilim. Eğer 57 milyonluk kitleye yaşamak için mecbur olduğumuz gıdayı alabilmekte, ulaştırabilmekte bize düşen görevi benim arkadaşlarımla birlikte yanımda halledebilmek için elele olabilirsek herhalde şikâyet ettiğimiz konuları azaltacağımız ümidindeyim. Biriken meseleler var, düne kadar çok konularda ıstırap çektim, şikâyet ettim; cevap alamadığım çok meseleler oldu. Çiftçime bir şey götüremediğimden dolayı üzüntü çektim. Şimdi bakalım ne derece bunları halledeceğiz.

Bu toplantıyı tertip eden Ziraat Mühendisleri Odası Sayın Başkanı ve Yönetimine bilhassa teşekkür ediyorum. Çünkü, düne kadar hep beraberdik meslek kuruluşlarıyla. Bir kısım üniversitelerle beraberdik. Şimdi yine bundan sonra da beraber olmayı aklımdan çıkarmayacağım. İlk müracaat edeceğim kuruluş üniversitedir, bilim yuvasıdır, araştırma müesseseleridir, meslek kuruluşlarıyla her vakit diyalog içinde olacağım. İstiyorum ki, Türkiye, tarımsal potansiyeliyle, gelişmekte olan sanayii ile, bilgi toplumu olma yönündeki hamleleriyle dünya milletlerine avuç açmasın.

Tahrip edilen bir ekonomik tabloyla karşı karşıyayız, büyük açıklarımız var. Kalkınan Türkiye içindeyiz, yapılan çok iyi şeyler var, ama benim kesimim gittikçe gayri safi milli hasıladan aldığı pay azalan, ıstırap çeken bir durumdadır.

Türkiye'nin her tarafını gezdim, çok vilayetlere birkaç defa uğradım, ama seçim bölgem olan Konya'ya gittiğimde, ben, Doğuda gördüğüm köylerin Konya'da olduğunu bilemiyordum. Orada fakirliği, yokluğu, garipliği, tozu, susuzluğu gördüm ve çok üzüldüm. Şunu demek istiyorum, Türkiye, mevzuu olduğu şu kürsüdeki konu-

suyla topyekûn tarım programında bir reorganizasyona gitmek zarur-
retindedir, bu, bakanlığından başlayacaktır, bütün müesseselerine
kadar gözden geçirilmek zarureti var.

Programında tarım olmayan bir idarenin yaşaması mümkün de-
ğildir. Önce gıda ihtiyacımızı temin edeceğiz, barınma ihtiyacımızı,
giyim ihtiyacımızı, ihracatımıza dönük altyapıyı hazırlayan ve bunun
sanayiine teşebbüs eden gerek kamu, gerek özel sektör kesiminin
ihtiyacını giderecek olan politikaları bir araya birlikte düşünerek
uygulamaya koymak mecburiyetindeyiz.

Ben size meseleleri saymak istemiyorum, ama Sayın Başkanı-
mız, partiler ne düşünüyor, ne gibi programları var diye söylememi-
zi istediler.

Sabahleyin Sayın Süleyman Demirel çok geniş izahatta bulun-
dular, onlara ekleyecek çok şey söylemek istemiyorum, çünkü Hü-
kümet programı bu hafta sonunda şekillenecektir, koalisyon ortağı-
nın da teklifleri, DYP'nin tarıma bakan görüşlerini bir arada ihtiva
edecek şekilde bir programa bağlanacak, ama ben, Türkiye'nin dün-
ya ülkeleriyle bütünleşmesi ve rekabete açılarak ihracat yapmak,
GAP'da tarım sanayiine ait birçok tedbirlere hız vermek, güney ül-
kelerini besleyecek, iç tüketime kaliteli ve ucuz, devamlı mal ürete-
cek bir tarım politikasını muhakkak ki partimiz gündeme getirecek
ve bunun uygulayıcıları içinde sizlerden yardım alarak yeni kadro-
larla işe gireceğiz. Buna şimdiden hazırlandık bile.

Türk çiftçisinin üretim meselesi, verim meseleleri, girdi kulla-
nımı, finans meseleleri, fiyat ve kredi meseleleri, destekleme poli-
tikaları, sübvansiyon politikaları, tarımda altyapı ve sulama mesele-
si, ulaşımı, depolaması, ithalat politikası, ihracat politikası; bunla-
rın hepsi meslek kuruluşları, üniversite, bilim adamları, tecrübesi
olan insanların iştirakiyle bu formüle bağlanacak.

Türkiye yeni bir yapılanmaya gidecek ve yeni yapılanmaya git-
mek mecburiyetindeyiz. Biz, çiftçi olarak tıklandık, bunu iyi bilési-
niz. Çünkü, ithalat politikası, serbest pazar politikasıyla öyle bir
kapılar açıldı ki, üretimden kaçan bir çiftçi kitleleriyle bir ıstırap yu-
mağı haline geldik. Geçen seneleri biliyorsunuz, 1984 haziranından
bu yana başlayan hayvan mahsulleri bizi bütün bütün buna serma-
ye yatıran, et sanayii, süt ve yem sanayii gibi müesseseleri kapalı
duruma getirdi. Ben iki ay evvel Van'a ve Erzurum'a gittim, kom-

binalar kapalıydı. Erzurum'da 5 tane mezbaha kapalıydı, Oral tesisleri kapalıydı. Erzurum ve Van'da İran'dan gelen koyunlar kesiliyordu. Erzurum pazarında İran koyunlarını gördüm, meralar bomboştu. Köyler boşalmıştı. O hayvan hastalıkları hakikaten iki ay evvel başlamıştı. Konya'ya gittiğimde 20 eylül idi, hayvanlar orada ölüyordu. Bugün aşağı yukarı iki aya yakın oldu.

Şeker, yağ, pirinç, meyve ve sebze ithalatları, aklınıza ne geliyorsa serbest getirildi, çiftçi para alamadı, yatırım yapılamadı. Yüksek faiz politikası da eklenince borç ödenemez oldu.

İşte bunlara çare bulacağız. Bunun için de tarımsal sanayi vardır, tarıma dayalı sanayiler, tarıma girdi temin eden sanayiler vardır, ihracatçı vardır ve tüketici vardır.

Bana dediler ki; «size bir çay ismarlayacak paramız yok» çiftçi diyor bunu. Bu çok acıdır. Kaldı ki, üreticinin ürettiği ürünü, tüketici 6-8 misline şehirde satın alma mecburiyetinde bırakılıyor. Niçin bu aradaki zincir azalmıyor. Bu kadar serbest ekonomi olur muydu? İşte böyle bir tablo devir alıyoruz, ama bunun Evel Allah altından kalkacağız. Millet inanıyor.

Arkadaşlarım, ben TZOB Başkanı olarak, çektiğimiz bu sıkıntıları yukarı götürdüğüm vakit, yarısı dinlenseydi bugün şu seçim bu tabloyu vermezdi. Demekki bu millet küçük görülemez. Bu millet, seçtiğinden bir şeyler bekliyor. Bulamadığı takdirde şansı verir ama bir daha vermez. Siyasi değildim, ama şu iki aydır artık 11 yılın birikimi içinde bunları söylemek mecburiyetinde kaldım. Bundan sonra nereden bahsedeyim; gıda kanunu başlıca hedefimizdir.

Mustafa PARLAK

Sayın Başkan, saygıdeğer konuklar; hepinizi saygıyla selamlayarak sözlerime başlıyorum.

Evvla bu Kongreyi düzenlediği için Ziraat Mühendisleri Odası Yöneticilerine teşekkür ediyorum. Çünkü, gıda sanayiinin gelişmesi evvela bir kamuoyunun oluşmasına, bu konuda bir bilinçlenmeye ihtiyaç vardır. İşte bu Kongre, bu kamuoyunun oluşmasına ve bu bilinçlenmeye katkıda bulunacağı için en büyük hizmeti vermiştir.

Ayrıca, bu Kongreden ortaya çıkacak olan pratiğe uygulanabilir görüşlerin sanayiye intikaliyle de yine bu gıda sanayii önemli mesafeler olacaktır.

Değerli konuklar, biz burada gıda sanayii politikalarını konuşmak için bulunuyoruz, ama şimdiye kadar söz almış bütün konuşmacılar sanki birbirleriyle anlaşmış gibi Türkiye’de bir gıda sanayii politikasının olmadığını ifade ettiler. Burada olmayan bir şeyi nasıl konuşuyoruz. Gıda sanayii politikasının olmadığını söylemekten ziyade, belki olan gıda sanayii politikalarının tutarsız olduğunu, yetersiz olduğunu belki söyleyebilmek mümkündür, ama bir tarım politikasının, bir gıda sanayii politikasının olmadığını söylemek bence tam doğru olmaz. Zira, Türkiye’nin gıda sanayii politikası vardır.

Politikamız, Türkiye’deki gıda sanayii politikası, nüfusumuzun dengeli ve yeterli beslenmesini sağlayabilmek, tarımla istihgal edenlerin gelir seviyesini artırabilmek, tarımda istihdam yaratmak, tarım ürünlerini işleyerek katma değer yaratmak, ekonomiye kazandırmak ve iç tüketim fazlasını da ihraç ederek döviz geliri sağlamak diye kısaca özetlenebilecek olan ve kalkınma planlarında yer almış bulunan bir politikadır. Aslında bu politika, benim temsil etmiş olduğum Anavatan Partisine özgü, onun tekelinde olan bir politika da değildir. Bu politika, bütün siyasi partilerin müşterek politikasıdır ama, ne var ki bu politikalar içerisinde farklı düşünceler, farklı detaylar olabilir, farklı tercihler olabilir. İşte siyasi ayrıcalıklar ancak bu noktadan sonra başlar, ama bu makro politika Türkiye’nin politikasıdır. Önce bunu belirtmek istiyorum.

Sayın Özbek burada çok rahattırlar bugün, aslında en büyük zorluk kendisine aittir. Çünkü, bugüne kadar üreticinin temsilcisi olarak istemiş olduğu, söylediği bütün hususların yapılmasını, bundan sonra biz, kendisinin yapması için takipçisi olacağız, onu da söylemek istiyorum.

Değerli konuklar, sabahdan beri bütün oturumları izledim, çok değerli konuşmalar oldu. Bazı ufak tefek çelişkiler de vardır. Siyasetin konulara bakış açısı önemlidir. Burada teknisyenler, çözüm önerirler, bu çözümlerin hayata geçirilmesi elbetteki politikalara düşüyor. Mesela, tarımda yapılan teşviklerle ilgili burada çelişkili görüşler arz edildi. Bir kısmı demiştir ki; teşvikler nihai hedefe yapılmalıdır. Mesela gıda sanayii sahasında veya ihracat sahasında, pa-

zar sahasında yapılmalıdır diyenler olduğu gibi; teşvikler, üretim sahasında yapılmalıdır diyenler de olmuştur. Bütün buradaki farklılıklar politikasızlık olarak kabul etmemek lazımdır. Her iki tarafın söylediklerine de saygılı olmak lazımdır, ama bu kesimleri dengelemek siyasilerin görevidir.

Kabul etmek lazım ki, bugün hammadde bulamayan işletmeler olduğu gibi, işlenemeyen ürünlerin olduğu bir gerçektir işletme yetersizliğinden. Burada teşvik siz nereye yapacaksınız? Yani burada statik bir öneri ortaya koyar, bu statik önerinin etrafında döner durursanız çıkmaza girersiniz. Politikalar tabii dinamik olmalıdır, elbetteki işlenemeyen hammadde olan, işleyecek hammaddesi bulunmayan fabrikalar olduğu zaman, elbetteki onun hammaddesine teşvik yapmak zarureti vardır, ama işleyecek ürünü olmayan fabrikalar var, ürün ortada kalıyorsa, o zaman da yatırımcıya teşvik yapmak zarureti vardır. İşte siyasetin bunu dengelemesi gerekir.

Gıda sanayii politikalarını konuşurken, genel ekonomi politikalarının dışında mütala etmek mümkün değildir. Gıda sanayii tabii ki sanayi politikasının ve ekonomi politikasının içinde mütalaa edilmesi gerekmektedir. Uygulanmakta olan makro ekonomik politikaların, maliye politikalarının, para ve kredi politikalarının, dış ticaret ve kur politikalarının, fiyat ve gelir politikalarının ve diğer kontrol politikalarının gıda sanayii politikası üzerinde son derece etkili ve yönlendirici bir role sahiptir.

Bugün 5 milyarı aşan dünya nüfusunun 600 milyondan fazlasının açlıkla ve yetersiz beslenmeyle karşı karşıya oluşu gıda sanayiinin önemini ortaya koymaya yeterlidir. Birçok ulus dünyada açlık çekerken, sanayileşmiş ülkelerde gıda üretiminde arz fazlasının görülmekte oluşu da işin bir başka ilginç yönüdür.

Dünyada gıda ve beslenme sorunları güncelliğini korurken, Türk toplumu gıda yönünden kendine yeterli ülkelere biridir. Sorunumuz yoktur diyebiliriz, tabii gıda sanayiinde, tarım sanayiinde sorun yoktur demek istemiyorum, ama Türkiye kendi kendine yeterli ülkelere biridir. Bu konuda benden önceki bütün konuşmacıların da ortak olduğu bir nokta olarak altını çiziyorum.

Bugün dünya ülkeleri arasında sattığı gıda miktarı aldığından fazla olan net ihracaatı durumundaki az sayıda ülkelere birisiyiz. Gıda üretimi kaynaklarını artırma imkânları da oldukça fazladır. Özellikle GAP'ın tamamlanmak üzere olduğu önümüzdeki yıllarda yeni tarım teknik ve girdilerinin de getirilmesiyle bugünkü üretime ek olarak milyonlarca insanı besleyebilecek gıda üretim artışı sağlanabilecektir. GAP'ın önümüzdeki yıllarda devreye girmesiyle meydana gelecek olan tarımsal üretimdeki artışın, bunun işlenmesiyle ilgili gıda sanayiinin kurulacağı, planlanması ve buna pazar bulunmasıyla ilgili çalışmaların şimdiden tamamlanmış olması mevcut siyasilerin görevi olduğunu bir kez daha vurgulamak istiyorum.

Birçok arkadaşlar, gıda sanayiinin, hammadde ve finansman sorunlarından bahsettiler, ama bugün Türkiye'de modern teknolojiye sahip gıda sanayii tesislerinin karşısında bilhassa pazar bakımından üç ana problem bulunmaktadır. Biri, ilkel gıda işletmelerinin bulunması. İkincisi, gıda sanayii tesislerinin küçüklüğü, üçüncüsü de, denetimlerin kargaşalığı. Maliyeti düşük olan ilkel teknolojinin ürettiği kötü mal, gıda sanayiinin üretebildiği iyi malı piyasadan nispeten uzaklaştırılmasına sebep olmaktadır. Böylece, modern teknolojiye sahip işletmelerde atıl kapasiteleri ortaya çıkarmaktadır.

Gıda maddeleri süt, margarin, bisküvi ve makarna gibi üretim kollarının dışında büyük çoğunluğu optimum kapasiteye sahip olmayan tesislerde üretilmektedir. Bu durum, mamulün maliyetinin yükselmesine, yan ürünlerin israfına yol açmakta, kredi ve pazarlama gibi problemleri ortaya çıkarmaktadır. Bu tip firmalar ihracaatta güçsüz kalır ve iç piyasaya yönelerek aşırı rekabete yol açmaktadırlar.

Gıda maddelerinin ve gıda üreten işyerlerinin denetimi devletin görevleri arasındadır. Bu görev birçok kamu kuruluşunca yapılmaktadır. Bu karışıklık, hizmet kargaşasına sebebiyet vermektedir. Bu konuda Tarım Bakanlığı tarafından hazırlanmış bulunan ve diğer bakanlıkların görüşüne sunulmuş olan ve az önce bir sayın konuşmacının da ifade ettiği gıda kanun tasarısını inşaallah bu yasama döneminde Meclis'ten geçirmek için biz de elimizden gelen katkıyı yapmaya hazır olduğumuzu ifade ediyorum.

Gıda sanayii konusunda 2000'li yılları hedefleyerek ülkesel bir strateji geliştirilmesi gerekmektedir. Üretimden işletme, dağıtımda,

muhafaza ve tüketim safhasına kadar tüm gıda işleme projelerini kapsayan bir zincirin entegre olarak denetim, araştırma ve geliştirme hizmetlerini içermesi zorunluluğu vardır.

Türkiye, sahip olduğu tarımsal ürün potansiyeli bakımından yakın bir gelecekte iyi politikalar uygulandığı takdirde, dünyada dev gıda sanayiine sahip ülkelerden biri olmaması için hiçbir neden yoktur.

Saygılar sunuyorum.

Prof. Dr. Yakup KEPENEK

Ben SHP'nin gıda sanayii konusundaki görüşlerini 10 dakikaya sığdırmaya çalışacağım, ama burada üç noktanın öncelikle altını çizeceğim. Birincisi, sanayiın teknolojinin yerli üretime dayanması gerekliliği konusu. İkincisi, tüketic sorunu. Üçüncüsü de, tarımla ilgili kararlarda üreticinin katılması ya da demokrasi meselesi.

Değerli arkadaşlar, dünyada çok hızlı bir değişim var, bu değişim, ideolojilerin bitmesi. onun yerine teknolojik yarışın öne çıkması biçiminde. 1988'de Pravda Gazetesindeki bir başlık; «Marksizm bitti, teknoloji başladı» biçimindeydi. Dünya ulusları inanılmaz bir teknoloji yarışına girdiler. Dünyayı yeni sınıfsal açıdan yorumlayanlar da bizim gibilere büyük pay çıkarıyorlar, «Gelecekte beyin gücüne dayalı üretim öne çıktıkça, bu sürece katılanlar sonuçta belirleyici olacaklardır.» diyorlar.

Gelecekte mühendisler işçi sınıfının yerini alacaklardır. Bu görüş tartışılıyor. Ziraat Mühendisleri ne kadar onun yerini alır, almaz o konu ayrı. Gelelim işin SHP tarafına.

SHP programında biz sanayileşmeyi yazarken, hep şu noktadan hareket ettik. Türkiye insanı üretim süreçlerine beyin gücüyle nasıl katılır. Bunun yolu teknolojinin yine olabildiğince yerli üretimden geçiyor. Bunu sağlamanın yollarını elbirliğiyle bulmak zorundayız. Burada soruna kamu-özel açısından bakmadık, SHP programının yazılmasında da bakmadık. Önemli olan, bunu ulusal sorun gibi koyabilmek, görebilmek ve bu tür bir atılıma, gelişmeye yol açabilmek, öncülük edebilmek. Bugün ABD'de değme seçkin üniversitenin laboratuvarlarına gelişmekte olan, az gelişmekte olan

Ülkelerin çocukları alınmaz. Bu bir ulusal sorun halinde görülürse ancak yakalanabilir diye düşündük.

Gıda sanayii özelinde ise Türkiye'nin önemli bir potansiyeli, gücü var. Çünkü, bu sanayiinin üretiminde kullanılan makinelerin önemli bir bölümü yerli retilabiliyor. Bunun geliştirilmesi olanaklarını aramak zorundayız. Bunun için de seçmeli olması, yani hepsini aynı anda yapabiliriz türünden bir Şey yok. Bunun için de seçmeli olmak zorundayız. Yani, hepsini aynı anda yapabiliriz türünden Şey yok. Dünyadaki devletlerle yarışalım iddiasında değiliz. Önümüze Coca Cola bardağı koydular, içinde su vardı. Bu konuda yapabileceğimiz çok Şey var diye düşünüyoruz. Bu doğrulukta ki teşvik ya da zendirmelerin seçmeli alanlarda, belli alanlarda, gıda sanayiinin de belli dallarında hızlı bir teknolojinin yerli üretimi doğrultusunda olması gerekiyor. Işın birinci önemli boyutu bu.

Bunu sağlarken de, bunu sağlamanın getirisi verimliliğin artması, buna beyin gücüyle katılması, artı insanın yaratıcılığının üniversitelerde, araştırma geliştirme kurumlarında ne çıkması, insanın üretken olarak ne çıkması. Bu amaca dayalı bir sanayiileşme çizgisinin izlenmesi gerekiyor. Bu izlemede yine olabildiğince toplumsal katılımın, toplumsal gclerin bu doğrultudaki çabasının harekete geçirilebileceği kanısını taşıyoruz. SHP programının sanayiileşmeyle ilgili çizgisi bu.

İkinci önemli ge; tüketicinin bilgilendirilmesi. Soframızdaki ekmeğin içindeki halat parçasının ya da etin kalitesinin sorumluluğu tketickiye ait değildir, o kamuya aittir, hükümete aittir, o yerel yönetimlere aittir. Bugün Ankara ya da bir başka kentimizde yediğimiz etin yüzde 60'ı dedi sabah bir arkadaşımız veya başka bir besin maddesinin kalitesinin bozukluğunun çözümü birinci derecede hkmetlerin sorumluluğundadır. Buna, tüketicinin bilinçlenmesi, tüketicinin uyanması, katılması; doğrudur, bunlar gereklidir, ama asıl sorumluluğun kamu görevlerinde olması gerektiği de çok açıktır ve dünyanın her tarafında da bu böyledir. Yani, yasa dışı veya sağlık dışı kesimlerden veya hammadde sunumundan kesinlikle tüketicinin kurtarılması gerekir ve bunda hükümetler birinci derecede sorumludur, ister SHP ortak olsun, ister başkaları olsun, ama bunu gıda yasası çıkacaksa, ne yapılacaksa bu konuda kesinlikle yapılmalı.

Üçüncü temel öge; tarıma dayalı sanayiinin gelişmesinde söylenen temel bir şey var. Hammaddenin destekleme fiyatlarını belli bir düzeyde tuttuğunuz zaman girdiler önem kazanmaktadır. Bu yüksek olduğunda dünya fiyatları karşısında sizin fiyatınız yüksek oluyor ve bu da rekabet gücünüzü azaltıyor. O zaman yapılabilecek olan; bizim önerdiğimiz şu. Türkiye’de tarım üreticilerinin karar verme süreçlerine katılması, kooperatifler eliyle, birlikler eliyle, ki TOBB eliyle, yani yasal olarak, ekonomi politikasının oluşmasında toplumsal çevrelerin, birimlerin, kesimlerin katılmasının sağlanması.

Son 10 yılda gördük, Türkiye’de her türlü siyaseti TÜSİAD ürettiyordu, eğitim siyaseti dahil. Bizim programımızda amaçlanan, bu işin dengelenmesi. TOBB ile, sendikalarla, çiftçi birlikleriyle, kooperatiflerle ve meslek odalarıyla siyasetin oluşumunda değişik toplum kesimlerinin katılımının dengeli bir biçimde sağlanması. Bu, demokratik bir ortamda tartışmayı da ya da sorunlara çözüm bulmayı da getireceği için büyük önem taşıyor.

AT ülkeleriyle ilgili gelişmeleri yakından izliyoruz. Fransızların şarap üreticileriyle İspanyol şarap üreticilerinin nasıl birbirleriyle boğazlaştığını gözlüyorsunuz. Türkiye üreticisinin bu bilinç düzeyine yükselmesi, sorunlarına sahip çıkması ancak daha örgütlü ve daha demokratik olarak katılmasıyla olasıdır diye düşünüyorum.

Hepinize teşekkür ediyorum.

Musa DEMİRCİ

Sayın Başkan, sayın misafirler; hepinizi saygıyla selamlıyorum. Ayrıca, Ziraat Mühendisleri Odasına, Bu Gıda Sanayii Kongresini düzenledikleri için teşekkür ediyorum ve bu konunun inşaallah böyle periyodik olarak yılda bir iki defa tekrarlanması suretiyle çözüm yollarının aranması konusunda teşebbüslerinin devam edeceğine inanıyorum.

Benim seçim bölgem de Sivas, Sayın Özbek’in Konya manzalarını dinlediğimde Sivas’taki durumu sizlere aktarmadan geçemeyeceğim. Sivas şu anda Türkiye’nin saha olarak en büyük kenti, çünkü Ankara ikiye bölündü iki vilayet oldu, Konya’da iki vilayet

oldu, buna rağmen Sivas'ımız bu kimliğini muhafaza ediyor. Gel gör ki, bundan 10 sene önce 13 milletvekili çıkararak Sivas, şimdi 6 milletvekiline kadar düşmüş ve şu anda en fazla köy sayısı Sivas'ta var 1281, yerleşim üniteleriyle, mezarlarıyla beraber 2 bini aşkın köy sayımız var. Zaten diğer yerleşim birimleri, yeni ilçe yapılan yerleşim birimleri dahil, bunları köy dışında tutmamız da mümkün değil. 1,5 milyon insanımız Sivas'ı terk etmiş, İstanbul'da, 1 milyon insanımız, Ankara'da 500 bin insanımız İzmir ve diğer şehirlerde. Manzara gerçekten içler acısı.

Önemli olan nedir; insanımızı bu toprakta tutmak mecburiyettir. Arkadaşlarımız sosyal problemlerden bahsettiler, göçten dolayı büyük şehirlerdeki sosyal problemlerden bahsettiler, doğrudur. Öyleyse bunun önüne geçmek lâzım, bu göçü durdurmak gerekir. Nasıl durdurulacaktır?

Köylerde gördüğümüz manzara, gerçekten bunu samimiyetle söylüyorum, köyler tamamen harabe haline gelmiş, yani 50 hanelik köyde 20 haneyi zor buluyorsunuz ve 40 hanelik köyde 3 haneyi bulmanız mümkün değil.

O bakımdan, politikaları değiştirmek, insanımızı doğduğu yerde yaşatmak mecburiyeti vardır. Bunların elbette politikaları vardır, bu politikaların belirlenmesi lazımdır.

Tarım Bakanlığının bugüne kadar uyguladığı elbette politikaları vardır, olmasa zaten olmayan şeyi tartışmamız mümkün değil. Bana göre Anadolu'da, Sivas böyle de Erzincan, Erzurum ve diğer vilayetlerimiz böyle değil mi; hepsinde aynı manzarayı görmek mümkün; ama, buralardaki insanı burada tutmak için önce yıkılmış olan altyapısını, hiç olmayan altyapısını yapmak gerekir. Entegre projeleri gündeme getirmek ve bunları tartışmak lazımdır. Bugün Tarım Bakanlığında reorganizasyon politikası uygulanmıştır ve 8 sene bu ülkenin gündeminde kalmıştır. Bu politika, bu reorganizasyon politikaları teknik eleman olan veya olmayan yetkililer tarafından kapalı kapılar ardında yapılmış ve Türkiye gündemine sunulmuştur. Denmiştir ki, biz yaptık ve oldu. Yaptık ve oldu ile olmaz. 1986'dan beri, -ben daha önce Tarım İl Müdürü olarak görev yapıyordum- teknik elemanlar toplantısı, il müdürleri seviyesinde yapılarak bu politikaları nerede tuttu, nerede tutmadığı şekliyle konu gündeme getirilmemiştir. Öyleyse, bunların yeniden gündeme getirilmesi, yeniden görüşülmesi lazımdır.

Entegre projeler diyorum, bunları üniversitelerle, politikacılarla, teknik elemanlarla, meslek kuruluşlarıyla ve bölgelerdeki tecrübeli çiftçileri de çağırmak suretiyle bu entegre projeleri oluşturmak gerekir.

Arazi tesviyelerinin artık gündeme gelmesi lazım, toplulaştırmanın kaçınılmaz olduğu bir gerçektir, gündeme gelmesi lazım. Bir zamanlar Köy Hizmetleri tarafından yapıldı, aslında devam ediyor, ama bu toplulaştırmalar yetersiz. Artık Anadolu'da toplulaştırma projelerinin mutlaka gündeme getirilmesi lazım. Bu araziler toplulaştırıldıktan sonra da tekrar nasıl parçalanacaksa bunun önüne geçilmesi ve kanuni tedbirlerin alınması gerekir. En önemlisi, üretim planlamasının yapılması lazım. Bugün siz Sivas, Erzurum ve buna benzer Doğu Anadolu vilayetlerinde hâlâ buğday ekiminde ısrar edemezsiniz. Bu yanlıştır. Öyleyse, bunun yerine yeni bitkilerin ekimini artırmak lazım, hayvancılığı geliştirmek lazım. Yem bitkileri olmadan hayvancılıktan söz etmek mümkün değil. Meraları ıslah etmeden hayvancılığı kalkındırmak mümkün değil, ki bugün meralara sahip çıkacak Bakanlığımızın bünyesinde bir kuruluş dahi mevcut değildir. Bunların yeniden ele alınması lazım.

Ben burada tespit ettiğim bazı noksanlıkları arz edeceğim. Çiftçi eğitime önem vermek lazım. Çiftçilerimiz her konuda yeterli bilgiye sahip değiller. Üretimi teşvik edecek teşkilatların da bu konuda bilgi noksanlıkları vardır. Öyleyse, hem teknik eleman eğitimi, hem de çiftçi eğitime gerekli önemin verilmesi gerekir.

Türkiye'mizde gıda sanayii bizim politika olarak zaten hepimizin belleklerinde vardır, bir önceki yılları hatırlarsanız, biz ağır sanayii hamlesi diye çıkmışızdır. Öyleyse, gıda sanayiini de bu sanayii içerisinde mütalaa etmemiz gerekir ve biz parti olarak bu şekliyle düşünüyoruz.

Bazı gerçekler var, müsaade ederseniz aktarmak istiyorum. Türkiye'de aşağı yukarı 20 bini aşkın gıda işletmeleri dışarıdan gelen teşvikler yüzünden ve bunların desteklenmesi yüzünden rekabet edemez duruma gelmişlerdir ve 1990 kışı itibarıyla 550 TL'den ithal edilen fasülye, patlıcan vesaire, bunların içinde ıspanak da var, çeşitli konserve ve hazır gıdaların alım fiyatları gıda sanayimiz bas-

kı altında tutmuştur. Hayvansal ürünlere dayanan gıda sanayimizde süt türünde durum hiç de iç açıcı değildir.

Türkiye'de 22 tane KİT var, biri de Süt Kurumu. 42 süt fabrikası var, bunların 10 adedi devre dışı, Tunceli, Siverek, Mardin Mazı Dağı süt toplama merkezleri haline getirilmiş, bunlar da yine işlevlerini yerine getiremiyorlar. Kırşehir'deki süt fabrikası depo yapılmış, Kars Süt Fabrikası bir firmaya kiraya verilmiş, Çan yine devre dışı bırakılmış. 1992'de süt alımı programlanması yapması gereken fabrikalar ve maalesef süt alım programlarını yapmamışlardır. Bu demektir ki, bu fabrikalarda Yüksekova, Ağrı, Adıyaman, Sivas, Çankırı, Çorum, Çan da ya satılacaktır, yada valiliklere yazılmak suretiyle özel idareye devri planlanmıştır duyduğumuza göre. Dikkat ederseniz bu kapanan fabrikaların tamamı Doğu Anadolu'dadır, Güney Doğu'dadır, öyleyse biz buradaki hayvancılığı nasıl geliştireceğiz, buradaki insanımızı nasıl orada tutacağız.

Orada süt fabrikalarının sütü alamayışından veya bir başka problemlerden dolayı çiftçinin sütü satamayışından kaynaklandığından söz edildi burada. Bakın süt fabrikası var, süt fabrikaları kapanma durumuna gelmiştir.

Süt ve besi işletmeciliği yok olma durumunda, hatta devletten süt ve et primlerine rağmen büyük işletmeler de şu anda zarardadırlar. Bir yandan süt mamuleri teşvikleri ülkeye ucuz ithal edilirken, sütçülüğü ıslah projesi adı altında 75 bin inek yurda girmiştir. Bu işletmeler, enflasyon ve süt fiyatlarının ucuzluğundan şu anda sıkıntı içerisinde dirler.

Süt fabrikaları, fiyat politikalarını belirlemede çok geri kalmışlar, gerçekçi olamamışlar. Bu bakımdan da süt üreticisi gerçekten zor duruma düşmüştür.

Ne yapmak lazım; bana göre Türkiye'de şu anda yapılmıyor değil, suni tohumlama çalışmaları vardır, ama bu sektörde suni tohumlamaya ağırlık vermek ve dolayısıyla nesil ıslahını geliştirmek lazım ve o şekliyle hayvancılığımızın ıslahını yapmak gerekir.

Tarım işletmelerimizin şu anda işlevlerini yerine getirmeme durumundadırlar, onların da damızlık üretme programlarını artırmaları gerekir.

Et'te durum yine problemlidir, 1990 yılında canlı ağırlığı 5000 - 6500 TL'den Türkiye teslimi 354 bin adet kasaplık yurda saklanmış- tur, ithal edilmiş ve 192 milyon dolar ödenmiştir. Türkiye'de yem girdileri pahalı olduğu için bizde canlı ağırlık maliyeti 10 bin liraya mal olmaktadır. Bu durumda besicilerimiz perişandır, ithalle beraber dengeyi sağlayalım derken, iyice dengeyi bozmuş durumdayız. Hatta ithal ete karkas olarak 8 bin lira gibi bir para ödemişiz.

Türkiye'de 1990 itibariyle toplam hayvan ve ürünlerinin ithalatına 485 milyon dolar verilmiş, ihracatta ise 1990'da canlı koyun ih- raçatından 200 milyon dolar, et ürünlerinden 19 milyon dolar süt mamullerinden 8 milyon dolar, toplam 335 milyon dolar elde edil- miştir. İthalattaki 150 milyon dolarlık fark, bu fazlalık hayvancılığı- mızın durumunu izah etmesi bakımından gerçekten içler acısıdır.

Bugün yine uygulamadan gelen biri olarak, gıda kontrol hizmet- lerini Köy İşleri veya belediyeler, sağlık kuruluşları tarafından ya- pılmaktadır. Bunların mutlaka tek elde toplanması gerekir.

Gıda kanununun çıkarılması gerekir. Adliye'ye intikal ettirilen dosyalar hakkında sanayiciler, satıcılar ve insanımızın mağdur ol- maması bakımından bölgesel gıda ihtisas mahkemelerinin kurulma- sı gerekir. Bu konuda teşebbüslerimiz olacaktır.

Fabrika ve imalathanelerde teknik eleman istihdam etme, kü- çük imalathanelerde de sorumlu teknik eleman bulundurma mecbu- riyeti vardır.

Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Prof. Dr. Gülcan ERAKTAN

Gıda sanayiinde politika var veya yok, bu şekilde bir tartışma- dansa, herhalde daha doğru olanı, gıda sanayii politikası yeterlidir veya yetersizdir. Çünkü, bir önlem alınması da bir politikadır, alın- maması da bir politikadır. Bu bakımdan, gıda sanayii politikaları tar- tışılırken, politika var - yok şeklinde değil de neler önerilebilir, bel- ki bunun üzeinde daha yoğun olarak durmak gerekir. Sayın konu- şmacılarımızın durduğu konu, hammadde ve tarım politikaları üze- rinde oldu. Ancak, yatırım teşvikleri konusuna pek fazla değinil-

medi. Bugün atıl kapasite var, fakat buna rağmen bazı yerlerde, özellikle de kalkınmada öncelikli yörelerde yine birçok alanlarda atıl kapasite olan alanlara teşvik belgesi veriliyor ve Sayın Demirci'nin de değindiği gibi, bu fabrikalar aslında boş kalıyor. Bu da çok önemli bir sorunumuz.

Prof. Dr. Aziz EKŞİ

Sayın Başkan, değerli konuklar; benim söyleyecek çok şeyim yok gerçekte. Yatırım teşvikleri söz konusu ise, gıda sanayiinde yatırımdan çok modernizasyon, belki o da bir anlamda yeni yatırımlardan çok mevcut yatırımları modernize edilmesi ve işletmelerde kalite kontrol sisteminin kurulması yönünde destekieme yapılmasına daha doğru olacağı kanısındayım. Bundan sonraki yatırımlarında Türkiye'nin teknoloji transfer ederken belirli kriterler kullanılmasından yanayım.

Gıda Yasası denilen olay çok ciddi bir olaydır, bu olmadan doğru bir politika çizilmesi Türkiye'de mümkün değildir, işin merkezinde bu yatmaktadır. Sanıyorum, burada izleyenlerin çoğu benim gibi düşünüyordur. Gıdacılar açısından bu parlamentonun başarısı bir gıda kanunu çıkarıp çıkarmamasıyla ölçülecektir.

Teşekkürler.

Şinasi ERTAN

Gerek bizden evvelki panel grubunda, gerekse işletmelerin büyüklük ölçekleri hakkında yorumlar yapılırken, küçük ölçekli işletmelerin de Türkiye gerçeklerine uygun olduğu söylenmişti, bu doğrudur. Sanayiide tarımda da küçük ve orta ölçekli işletmeler gelişmiş ülkelerde de vardır, ama bu gelişmiş ülkelerdeki küçük ölçekli işletmelerin fevkalade başarılı organizasyonları vardır. Almanya ve Amerika'ya gittiğinizde oradaki kooperatifçilik gönüllü kooperatifçilik, bizdeki gibi güdümlü kooperatifçilik değil. Öylesine başarılıdır ki, o küçük ölçekli 3 ineği olan, 10 dekar arazisi olan, 100 ağacı olan küçük işletmeler onlarla beraber büyük bir güç haline gelebilirler.

Küçük ölçekli işletmelerin başka türlü yaşama şansı yoktur. Sadece otokonsumasyon yapacak, birtakım faaliyette bulunurlar, hepsi o kadar.

Çok önemli bir konu; her ülke kendi iç pazarını kutsal bir pazar olarak korur. Esas olan kendi pazarlarına ulusal üretimden pay vermektir; yoksa, sorumsuzca iç pazarını dünyaya açan hiçbir ülke yoktur, AT ve Amerika dâhil. Türkiye'ye bir zamanlar Almanya'da tereyağ dağları teşekkül ettiği zamanda Avrupa Topluluğunda, bedava fiyatla tereyağ geldi, süttozu geldi ve hayvancılık öldü gitti. Bir aralık belki de artık yenmesi bile tartışılabilir donmuş etler bedava fiyatlarla geldi, yine hayvancılık bitti. Şimdi bugün de sanayinin diğer kollarında aynı şeyler oluyor. Dünyada korumacılık kesinlikle kalkmış değildir. Serbest pazar ekonomisi, iç pazar için belli bir ölçüde geçerlidir, tüketiciyi ezmeden, ama dünya pazarlarında kıyasıya bir serbest pazar ekonomisi vardır. Dünyanın uyguladığı kuralları budur. Siz bir günde Japonya'ya bir sanayi malını sokmaya çalışın bakalım!

Yine çimentodan bir örnek vermek istiyorum. İspanya pazarına girmek için bir belge almanın süresi 6 ay ve o belgeyi aldıktan sonra da binbir tane zorluk çıkarıyorlar. Gidin zeytinyağı ihraç edin bakalım. İtalya'ya, kolay kolay gümrüklerden geçebiliyor musunuz? Yani bir yutturmacadır serbest pazar ekonomisi, Türkiye'yi açtılar ve Türkiye'ne ne tarım üretimi, ne sanayi üretimi!.. Bence sarfedilen kaynaklara ve emeklere uygun şekilde gelişemedi.

Prof. Dr. Mehmet PALA

Söyleyecek söz çok, fakat özellikle şu anda iktidar partisinin sözcüsü Sayın Özbek'in söyledikleri, bu politikaların oluşturulmasında çeşitli kesimleri dinleyeceğiz dediler. Bu çok önemli, çünkü Türkiye'de demokratikleşme hareketlerinin bir parçası da budur. Tabii çoğulcu demokrasilerde demokratikleşme demek aslında kararlara değişik kesimlerin katılması demektir. Bunu sağlamanın da yolu eğitimden geçiyor. Eğitim yapmadığınız sürece, bu ülkede ne doğru dürüst politikaları uygulamak mümkün, ne de son yıllarda artan milli gelirden dağılımı daha düzgün hale getirebilirsiniz.

O açıdan, bunu söylemek istiyorum, bir de şu kendi kendine yeten meselesi var ya, gelin şunu kapatalım. Zu 7 ülke, 6'sını ben bilmiyorum, şu ülkede 200 bin ton yağ açığı var, her yıl en az 200 bin ton yağ alan bir ülke nasıl kendi kendine yetiyor, onu da bilmiyorum. Kaldı ki, daha insanımıza doğru dürüst et yetiremiyoruz. O yüzden, bu ülkede kendi kendine yeten gibi bir şeyi bırakalım diyorum. Çünkü, bu bizi tedirginliğe itiyor.

Bu konularda çeşitli kurumları katmamamız lazım. Biz şahsen bilgimizle, buradaki sanayiinin ve araştırma kurumlarının, üniversitede çalışan arkadaşlarımız, ben şahsen bu konularda epey bir çalışma yaptım.

Osman ÖZBEK

Bir arkadaşımız «Kuşuşmanızda, Hükümet programınız içinde gıda sanayii sorunlarının çözümü çerçevesinde bu konuda yetişmiş elemana başvuracağınızı belirttiniz. Acaba biz Ankara Üniversitesi Gıda Bilim ve Teknolojisi Bölümü öğrencileri yüzde kaçımız bu planda iş imkânına sahip olacağız? Bilgilerinize arz ederiz.» diyor.

Ben bu 11 yıl içinde dolaştığım birçok illerde üniversitelerin bazı toplantılarına gittim, mezun olan gençlerimizin iş mevzuunda bana birçok şikâyetleri ulaştı ve bundan ıstırap duydum. İstihdam politikası arzu ettiğimiz seviyede yapılamadı ve bir yandan da tarım alanında bilgili gençlerimizin adedi gittikçe çığ gibi büyüdü. Bildiğim kadarıyla 13 bin seviyesinde iş bekleyen gencimiz var. Bizim de 3 milyon 650 bin çiftçi ailemiz var, bilgi bekliyor, yardım bekliyor. Bunun dengesini kurmak mecburiyetindeyiz. Politika bir kenara, ama üretim için, memleket ekonomisi için bu gençlerin geleceğini teminat altına alabilmek için muhakkak ki bir programı ben iktidar partisi saflarında zorlayacağım, buna zaten hepimiz açız ve bilgi toplumuna gitmek mecburiyetinde olan ülkemizde de bu gençlerimizden istifade etmek mecburiyetindeyiz. Beni bağışlayın, bunu şu anda, öyle bir kritik gün ki, ne programımızı tam ilan edebildik, yalnız yapacağımız tarımdaki yenilikleri DYP seçim bildirgesinde belirttik, bunları biliyorum, ama bu yeni hükümetin programı içinde neler olacağını 3-5 gün sonra hep beraber öğreneceğiz. Ben hükümeti şimdiden bağlamak durumunda değilim, ama iktidar partisinin

sözcüsü olarak geldim, evvelki gün bu iş verildi bana. Biraz daha sabredebilirim.

Aynı paralelde çevre kirlenmesi konusunda soru var; «Yanlış girdi kullanım sebebiyle tarım alanları hızla kirlenmektedir. Acil önlemlerin alınması ve doğru ilaçlama, sulama ve gübreleme yapılmalıdır. Zararın bir yerinden dönülmesi için DYP ne yapacaktır?» deniyor.

Tabiatıyla bu gene çiftçinin bilinçlendirilmesine bağlıdır. Bilinçli gübre, ilaç kullanımı olmadığı takdirde, emin olun güneyde pamukçular o beyaz sinek için diğer bazı hastalıklar için ilaç firmalarının tavsiyelerine göre onu alıp kullanıyorlar. Tarım teşkilatımız var, ama ani yetişmesi mümkün değil. Fakat, ben istiyordum, Ziraat Odalarındabizim başımıza birer ikişer tane Ziraat Mühendisi, Veteriner, Orman Mühendisi istihdam edelim de bunlar çiftçinin lideri olsun, her gün ilçeye kadar gideceğine kendi odasındaki kendine bağlı bir uzman arkadaştan bilgi danışsın, o arkadaş onun yanına gitsin, ilçeye yardım etsin. Fakat bunu ben sağlayamadım. Tarım Bakanlığında, bilhassa askeri dönem hariç, ama ANAP iktidarına o kadar rica ettim, hiçbir bakanım yanaşmadı buna. Ben istediğim için yanaşmadılar. Böyle addediyorum.

Diğer bir talep; «1980'den beri süt sanayiini süt alımı için teşvik primi uygulanmaktadır. Sayın Özbek eski bir sütçüdür. Kendisini iktidar partisinden Millet Meclis'ine girmesini kutluyorum; ancak, yukarıda sözü edilen primden süt üreticilerine bir pay düşmemektedir. Türkiye Ziraat Odaları bu konuda bir çalışma yapmıştır. Aynı şekilde sözü edilen primden süt ve mamulleri tüketicilerine de bir pay düşmemektedir. Sayın Özbek, bir parlamenter olarak bu konuda ne düşünmektedir?»

Efendim, ben, Avrupa'da birçok tarım kuruluşlarıyla TZOB müşterek çalışmalarda bulunuyoruz, onlarla görüştüğümüzde, AT,de olsun, FTA ülkelerinde olsun, tarımdaki sübvansiyonları öğrenerek gelip burada hükümetle görüşmeye gittiğimde, «Bende tarımda destekleme yoktur» demiştir Sayın Özal. Bununla mücadele ettim. 1980 yılında 22 ürün desteklenirdi. Bu, kaldırılı kaldırılı 9 ürüne düştü. Sayın Mesut Yılmaz'a Başbakan olduğunun ertesi günü gittim, »Biz bitiyoruz, sen güzel bir söz ettin Adana'da. «Hububat ve çaya verilen fiyat yetersizdir, hububata getirilen alım miktarlarında tahditler yan-

lıştır» Senin bu sözünden ümitleniyorum. Gel şu destek politikalarını eski hale getir, fiyatları düzelt enflasyon seviyesine dedim. Eksik olmasın, onun ilan ettiği pamuk, ayçiçeği, fındık, soya, üzüm ve incir gibi ürünleri desteklemeye aldı, 8 ürünü.

Destekleme politikası için de Sayın Hüsnü Doğan Bey'e et, süt ve yem konusunda çiftçinin desteklenmesi için bir hayli ricalarda bulundum. Kendileri eksik olmasın yemde yaptılar, fakat çiftçiye verilen yemde suistimallere gidildiği tespit edildi. Bu kaldırıldı. Yem Sanayii'ne verildi, aynı suistimal orada da çıkınca kaldırdılar. Sütü zorladık, eti de zorladık, sembolik mahiyette başladı, 55 ve 70 lira ile başladı, sonra 90 ve 120 liraya çıkarıldı, ama para ödenemez oldu. 6 - 8 ay. En son Mayıs ayının ödendiğini biliyorum, Haziran'a geçildi mi bilmiyorum. Ziraat Bankası'nda buna ait fonda para kalmadığı söylendi bana Ziraat Bankası'nca. Ette, 400 lira kırmızı ette, Bunlar gönül alma işi, asıl yarayacak bir rakamlar değil, kaynak yetersizliği diye önümüze çıkıyor. Fakat, o kadar ucuz ürünler getirildi ki, çiftçi artık üretmekten vazgeçti. Niçin böyle yapıyorsunuz dediğimde, «üretici ürettiğini getirsin pazara döksün, fiyat bulan yaşasın, fiyat bulamayan çekilsin.» Bu bana en yetkili ağızdan söylenmiştir. Ben bunun karşısında ne yapabiliyordim, şimdi bakalım ne yapacağız.

Biriken birçok alacaklar var, ürün bedeli ve sübvansiyon alacakları. Perişen durumdayız. Dün Konya'daydım, «Yüzde 25'i alamadım» diyor, bu, bugün 900 milyar lira tutuyor. 0,70 lira sonradan verilen fark hariç. Pamuk 800 milyar tutuyor. Bu tablo içinde sübvansiyon çiftçiye mi, tüketiciye mi, burada tüketici lafı da var. Yalnız, DYP, tarım ürünlerinde satışta stopajı kaldıracak hayvansal ürünlerde yüzde 2, bitkisel ürünlerde yüzde 4. KDV konusunda tarımsal girdilerdeki yüzde 12'yi almayacağım diye beyannamesine DYP koydu. Bunun yanında daha başka tedbirler var, ama tedbirleri açıklamaya selâhiyetli değilim şu anda, Hükümet Programı açıklanmadıkça.

İnşallah Mahir Bey bir toplantı daha yapar, daha geniş şekilde, bunları rahatlıkla sizlere açıklarız ve uygulamaya geçeriz. Benim temennim bu. Emrinizdeyim efendim.

Saygılarımı arz ediyorum.

Mustafa PARLAK

Evela sizin de değindiğiniz gibi teşvikler konusuna değineyim. Teşvik bir b6lgesel bazda, bir de sekt6r bazında vardır. Doyma noktasına gelmiş olan bazı sekt6rlerde teşvikler halen devam ediyorsa, bunlar b6lgesel teşvikten yararlanıyorlar zannediyorum, aksi halde DPT, bir sekt6re teşvik verirken, o sekt6r6n azami ulaşacağı kapasiteyi belirlemekte, o kapasiteye ulaştıktan sonra teşvik etmektedir. 6rneğin, 7ay sanayiinde teşvikler doyma noktasına gelmiş ve durdurulmuştur, ama b6lgesel teşvik varsa, ondan yararlanma imkânı olabilmektedir.

Sayın 6zbek desteklemeyle ilgili konulara değindiler, bu konuda Anavatan h6k6metlerinin destekleme konusuna bakış a7ısı g6r6lm6řt6r, bunu anlatmama gerek yok. Bunlar tatmin edici bulunmamış ki, 20 Ekimde bircz 6nce de sunmuş oldukları k6y manzalarlarından 7ekilen fotoğraflar bizi iyi g6stermemiştir.

D6nyada gelişmiş, kalkınmış hi7bir 6lke yoktur ki kalkınmasını tarıma dayandırmış olsun. Amerika, Almanya ve Japonya tarıma dayalı olarak kalkınmamışlardır. Ben de Ziraat M6hendisiyim, ama bug6n kalkınmamızın temelinde tarıma dayalı dahi sanayi olsa, eninde sonunda sanayi ile kalkınmak zorundayız. Bug6n kalkınmış hi7bir 6lkenin n6fusunun y6zde 45 - 50'si tarım kesiminde yaşamaktadır, tarımla iştigal etmemektedir. Eğer T6rkiye toplumsal yapı olarak batıya benzeyecekse, batı gibi olacakssa, kalkınmak i7in 7aba g6sterecekse, mutlak surette tarımdaki n6fusun bir kısmını 7ekip sanayiye aktaracaktır.

B6y6k şehirlere g67 olmaktadır, buralar daha 7ok sanayi kesiminin olduğu yerlerdir, bu politikalar da tutmuştur ki, keza 20 Ekimde b6y6k şehirlerden 7ekilen fotoğraflarda bizi iyi g6stermiştir.

Prof. Dr. Yakup KEPENEK

Sayın Ertan'ın s6z6n6 ettiği i7 pazarın korunmasıyla ilgili g6r6şlere t6m6yle katılıyorum. Bizi y6netenler yıllardır b6y6k kapitalist 6lkelere, serbest piyasa budur, her şeyi a7mak t6r6nden kapitalizm dersi vermeye kalktılar. Gerek tarımımız, gerekse sanayimiz bun-

dan büyük zarar gördü. Bundan sonrakı ekonomi politikalarında kademelı bir korumacılığın uygulanacağını sanıyorum, koalısyon ortamızın sözlerinden.

Oturum Başkanımızın sorduğı bir soru vardı, sanayinin desteklenmesi nasıl olmalı diye. Sanayinin desteklenmesinde esas olan üretim aşamasında teşviktir, temel o olmalıdır diye düşünüyörüz. Eğer siz üretim aşamasında yapılabılrlık iç ve dış pazar araştırması sonucu bir yatırım projesi varsa onu teşvik etmelisiniz. Onun ötesi boşunadır, yani yalnızca ticaretin desteklenmesi, gıda kesimindeki sanayileşmeyi sağlamaz, geçmişte de sağlamamıştır.

Pek çok ülkede, bir de bizde teşvikin çok yanlış uygulandığını belirtiyim. Pek çok ülkede istihdama dayalı, üretimin kalitesine dayalı farklılaştırılmış teşvik uygulamaları vardır. Herhangi bir ülkede ya da Fransa'da bir gıda sanayi tesisi 100 işçiye 20 mühendis, 40 mühendis çalıştırıyorsa, mühendis sayısını belli bir oranın üzerine çıkarıyorsa, onu ayrıca özendirme gibi yöntemler uygulanır, ama ülkemizde bu yola gidilmemektedir.

Üretim aşamasında teşvik işin esasıdır.

Ülkemizde gıda sanayinin gelişmesinde önemli dengesizlikler vardır. Ülkemizde protein ve et tüketimi, özellikle üç tarafı denizlerle çevrili olan ülkemizde su ürünleri tüketimi Avrupa'ya göre çok düşük düzeydedir kişi başına. Kuşkusuz bu bir bölüşüm meselesidir, geliri düşük olan insanlar gıda tüketimini düşük seviyede tutarlar, ama onun ötesinde Türkiye'de gıda sanayinin gelişiminde çok büyük bir dengesizlik vardır. Bu, toplumun beslenme eğilimlerine dayalıdır. Yaş meyve ve sebze işlemenin dışında bu sektörde yoğun bir ihracat yoktur, üretimin yüzde 10'luk bölümü ihraç ediliyor. Gıda sanayii iç pazara yöneliktir ülkemizde ve dengesizliğin giderilmesi de beslenme eğilimlerine bağlı olarak değişmelidir, değişecektir kanısındayım.

Gıda sanayii ile ilgili destekleme ile tarımsal üretimin programlanması, planlanması dengeli götürülmek zorundadır. Türkiye bunun çok ilginç, tipik ve kötü örneğini çay sanayiinde yaşamıştır. Devlet yaş çay üreticisine kredi vermiştir, yaş çay üretimini artırmıştır, yeterli fabrikayı kendisi yapmadığı için stoklar doğmuştur, zararlar olmuştur; sonra da özel kesim özendirilmiştir. Tam bir politikasızlık değil aslında, farklı zamanlarda farklı yaklaşımlardan do-

ğan kötü bir uygulama örneğidir. Tarıma dayalı sanayinin gelişmesinde tarımsal üretimin o doğrultuda programlanması büyük öncelik taşımaktadır.

Musa DEMİRCİ

Ben de yine uygulamadan gelen biri olarak insanımızın sağlığı açısından gıda sanayiinde bol miktarda kullanılan katkı ve kalıntı maddelerinin seviyelerinin bilinmesi açısından Türkiye’de bu çalışmaların yapılması lazım. Ayrıca, pestisit olarak ifade edilen tarım ilaçları kalıntı ve ihracatı etkileyen aflatoksin konularına ağırlık verilmelidir. Bu konuda çiftçiler ve tüketiciler eğitilmelidir.

Gıda sanayii konusunda teknoloji ve araştırma harcamaları artırılmalıdır. Taşrada tarım teşkilatında çalışmış biri olarak, tarım il müdürlüklerinin taşradaki konumunu gözden geçirmek, yalnız ağırlığını, büyüklüğünü muhafaza etmek lazım.

Prof. Dr. Gülcan ERAKTAN

Sayın Prof. Gökalp, Sayın Ertan ve Sayın Parlak’a bir soru sormuşlar; «Kalkınmış hangi ülke tarıma dayalı sanayini ihmal etmiştir?»

Konunun yanlış anlaşıldığı kanaatindeyim. Örneğin, ABD’de bugün et sanayii tüm sanayiler içinde 4. sırayı işgal etmektedir. Sanayilerin pek çoğu hammaddesini tarımsal ürünlerden karşılamıyor mu? Çimento sanayiinin hammaddesi nedir?»

Şinasi ERTAN

O anlamda kesinlikle bir şey söylediğimi hatırlamıyorum, söylemedim, yanlış anlaşılırsa özür dilerim. Hiçbir ülke tarımını ihmal edemez diye üzerine basa basa konuştum. Türkiye’nin de gıda sanayiini, bir defa insanını besleme açısından, her şey insan için, nereye varabilir ki. Başka ülkelere muhtaç olduğunuz zaman kim bilir size kendi ürettiği malı kaç parayla verecektir. Benim demek istediğim şudur. Eğer bu üretimin ölçüsünü kaçırdığınız zaman dün-

ya pazarlarında bu devlerle rekabet edebilme şansınız yok. Çünkü, sanayiden tarıma öylesine korkunç kaynaklar aktarıyorlar ki, kendi üreticileri fevkalade refah içerisinde mutlu, ama dünya pazarlarına çıktığı zaman başka ülke üreticisini eziyor. Bugün Japonya'da iç tüketimde 100 birimse ihraç fiyatları, 500 birime pirinç tüketiyor. Hangi ülke acaba 100 birime Japonya'ya girebilir, mümkün değil.

Benim demek istediğim, daima iç pazar önemlidir, iç pazara yeterli, hatta ondan biraz daha ihtiyatlı bir şekilde sanayii mutlaka desteklenmelidir. Dünya pazarlarında biz Afrika ülkelerini besleyeceğimiz dediğiniz zaman, ben hatırlıyorum Afrika'da bundan 15 sene evvel aç yoktu. Peki niye zengin ülkeler, Afrika'da açlıktan ölen zavallı insanları besleyemiyorlar? Çünkü, bedelsiz vermek lazım, onlar bile bedelsiz veremiyorlar. Nasıl bir ülke tarımda bu kadar büyük bir üretime ulaşacak da onu dünyada satabilecek. Benim demek istediğim bu. Tarımın sanayiinin ihmal edilmesin anlamında kesinlikle değil.

Mustafa PARLAK

Dünyada kalkınmış ülkelerin tarımı ihmal ettiklerini söylemedim. Bilakis, kalkınmış ülkelerde tarım dünyada en ileri durumda bulunmaktadır. Demin verdiğim örnekte, Amerika'da bile bugün tarım dünyada en ileri olan ülkelere bir tanesidir. Hollanda ve Almanya'da tarım en ileri teknolojiyle yapılmaktadır. Söylemek istediğim şudur; tarımda göçle bir konuyu aydınlatmak için söyledim ve ülkeler kalkınmalarını tarıma dayalı olmaktan ziyade, sanayie dayalı olarak gerçekleştirmişlerdir, tarımı asla ihmal etmemişlerdir. Tarım itici güç olarak rol oynamıştır. Tarım sanayii olunca sanayi kesimi oluyor, sanayide olan insanın tarımla ilgisi kesilmiş oluyor bir noktada ve bu insanların kırsal kesimde yaşamaları diye bir sorun kalmıyor, kente göç etmek durumunda kalıyorlar.

Tarımdan çekilen bu insanların var olduğunu kalkınmış ülkelerde, tarım kesiminde en ileri düzeyde olan ülkeler dahi tarımda azami yüzde 10 nispetinde insanı taşıyabildiklerini, bundan fazla insanı taşıyamadıklarını, bundan fazla insanı sanayie aktarmak zorunda olduklarını vurgulamak istedim.

Prof. Dr. Gülcan ERAKTAN

İki soru var, biri Sayın Özbek'e, diğeri de yine öyle.

Çiftçiden % 12 KDV alınmayacağını söylediniz. Buradan devlete gelen gelir bu defa başka bir alana kaydırılmayacak mı?

Bugünkü devlet politikasına göre bu açığın kapatılması başka bir alandan sağlanmalı. Bu da pek mümkün değil. O halde çözümünüz nedir?»

İkinci soru; «Türk tarımını kapitalist üretim biçimine geçirmeyi düşünüyor musunuz, ne zaman?»

Osman ÖZBEK

KDV konusu bizde gelip tıkanıyor. Çiftçi mahsup yapamıyor, KDV, satın aldığınız malın fiyatını artırıyor. Bu, çiftçinin cebinden çıkıyor. Diğer ticari alışverişlerde mahsup muamelesi var, onun üstünde kalmıyor, kullandıktan alınan bir vergi alıyor. Biz de kullanıyoruz, ama bizim üstümüzde yüzde 12 birikiyor. Bu bir vergi zayıyatını meydana getirebilir, ama bu tarımın teşviki için, daha başka fedakârlıklar da yapılacaktır ki, çiftçinin belini doğrultalım. Bunun başka taraftan noksanını tamamlamak mümkün. O bakımdan bu seçim beyanamesine giren konu olduğu için arz ettim. Onu Hükümet Programında cevabı çıkacak.

İkinci soruya gelince; tarım alanında çalışan insan, Türkiye'de 16 milyon 800 bin insan var, bunun 10,5 milyonu tarımda çalışıyor büyük bir rakam. Kapitalist sistemde bunları başka bir tarafa aktaracaksınız ki, kapitalist sisteme dönüşelim. Bir kere tarım işletmeleri küçük arazi birimlerinden oluşmuş, toplulaştırma çok zor ve güç, yapıyor ama, uzun zaman alacak. Kapitalist sistemin faydasını ve zararını iyi düşünmek mecburiyetindeyiz. Biz karteli, tröstü Türkiye'ye getirmeye çalışıyoruz. Biz, tarım alanında istihdamı sağlamaya çalışıyoruz, çünkü sanayii geliştiremedik, sanayileşme sürecine girdik diyoruz, atıl kapasitede çalıştırarak bir miktar sanayi ürünü üretebildik. Tarımda kapitalizmi götürmek, düşünmek yanlış. Türkiye'nin bugünkü durumuna göre yanlış, kaldı ki AT de bile çiftiyi o araziye bağlamak için büyük fedakârlıklar yapıyorlar. Bazı

ürünlerde üretim fazlası olmasına rağmen destekleme yaparak çiftçiyi, işletmeleri terketmesin diye büyük fedakârlıklarda bulunuyor kalkınmış ülkeler. Biz, gelişmekte olan bir ülkeyiz. Bizim çiftçimizi geliştiremedikçe, başka sanayi toplumu haline getirmedikçe ve o sanayide istihdam yaratmadıkça, çiftçinin uğraşısını kaldırıp da kapitalist bir sisteme götüreceksiniz.

Sanayi birikimimiz yok, kredi yetersiz. Türkiye bunu daha düşünemez ve faydalı mıdır onu da iyi etüt etmek lazım.

Prof. Dr. Gülcan ERAKTAN

Bir soru da; «Kornfleks, cips, patates cipsi gibi ürünler yurt içinde yüksek fiyatla satılmaktadır. Halkın alım gücü üzerinde. Türkiye’de gıda sanayiinin gelişmesine engel olan, serbest rekabeti önleyen nedenlerden biri de hiç kuşkusuz kartel ve tröst kanununun olmayışı değil midir. Bu konuda mahkemelere bazı olaylar intikal etse, hakimlerimiz, genel hukuk kurallarına, genel ahlâk anlayışına göre hüküm vermekte, fakat yetersiz olmaktadır. Bugün ABD ve AT ülkelerinde, İskandinav ülkelerinde kartel ve tröst kanunu vardır ve gıda sanayileri de gelişmiştir. Türkiye’de birkaç firma vardır mısır gevreği ve cips yapan, fiyatı da onlar takdir ederler, arz - talep değil.»

Bana bir soru var; «Gıda sanayii tabiri doğru mudur? Kanaatimce Amerikan İngilizcesinde belirtilen tabirler gibi Türkçemize olduğu gibi alınmıştır. Kaldı ki, AT’ta bunların tarım içerisinde olduğunu söylediniz. Bu konunun tarafınızca yeniden açıklanmasında yarar görüyorum» diyor Sayın Çizmeçi.

Türkçeye ne şekilde, nereden alınmış onu bilemem, belki gıda sanayii diye adlandırılması da o kadar önemli değil, önemli olan bu uygulamaların AT’de bir gıda sanayii gibi düşünülmeyip, bu ürünlerin tarım sanayiinin bir uzantısı olarak düşünülmesi, yani siz hayvanın bacağına ısıramayacağınıza göre, ilk kullanılma aşaması olan et ise eğer, et bir tarım ürünüdür fikrinden yola çıkarak bunun tarım ürünleri arasında ele alınması ve desteklenmesi görüşüyle bu yola gidilmiş; ama, herhalde endüstri olarak onlar da adlandırıyorlar, fakat bu dallar tamamen tarım içindeymiş gibi değerlendiriliyor.

P A N E L
TÜKETİCİ AÇISINDAN GIDA SANAYİİ

Başkan :

Yavuz DONAT
Gazeteci - Yazar

Panelistler :

Ali Paşa AKSU
Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu

Dr. Yıldırım AKTUNA
Bakırköy Eski Belediye Başkanı

Ahmet ÇAVUŞOĞLU
ATO Başkanı

Arıçtan TÖNÜK
TSE Standart Hazırlama Daire Bşk.

Sinan VARGI
Türk - İş Tüketici Uzmanı

Figure 4

Figure 4 shows the results of the regression analysis for the dependent variable 'Y'.

Table 1

Table 1 shows the regression coefficients and t-statistics for the independent variables.

Table 2

Table 2 shows the results of the regression analysis for the dependent variable 'Y'.

Table 3 shows the results of the regression analysis for the dependent variable 'Y'.

Table 4 shows the results of the regression analysis for the dependent variable 'Y'.

Table 5 shows the results of the regression analysis for the dependent variable 'Y'.

Table 6 shows the results of the regression analysis for the dependent variable 'Y'.

Yavuz DONAT

Geçen yıl Erzurum'a bir konferansa gitmiştim, orada bir öğretim üyesi arkadaşımızla karşılaştım, bugün de kendileri buradalar. Biraz önce bir soru sordular, soruyla birlikte yorumda bulundular. Kendilerine katılırim ve tebrik ederim, belki usluplarımız değişiktir beslenme alışkanlığı, coca - cola içme alışkanlığı gibi konular gündeme geldi. Buraya gelmeden önce Piere Gallup'un bir çalışmasına baktım topluma «15 gün içinde aşağıdaki gıda maddelerini tükettiniz mi» diye soru sorulmuş, «son 15 gün içinde hazır çorba tükettiniz mi» % 76,6 hayır; «Hazır paket puding tükettiniz mi» % 93,1 hayır; «konserve salça tükettiniz mi». % 70 hayır; «Konserve sebze tükettiniz mi» % 89,8 hayır; salam sosis, % 81,7 hayır; süt, % 79 hayır; hazır reçel, % 87 hayır; çikolata, % 81 hayır; bisküvi, % 69 hayır; meşrubat, % 60 hayır; makarna tükettiniz mi denildiğinde % 70 evet, çünkü makarna ucuz. Parası yokki tüketisin, coca - cola içiyor içmiyor, tartışmalarını bırakalım. Biz Türk toplumu deyince kendi standardımızı saymayalım. Şu toplumun içinde en az kazanan dediğimiz insanın eline 1 - 2 milyon yahut 20 - 30 milyon lira arasında para geçiyor. Asgari ücret düzeyinde bile toplumda iş bulamayan milyonlarca insan var.

Et ve sağlık dediniz; toplumumuzda her gün et yiyenlerin genel nüfus içindeki payı % 38, haftada bir et yiyebilen % 22, daha seyrek % 25 dir. Bu da Piere Gallup'un verdiği rakamlardır.

Efendim, bunları alamıyor da acaba vitaminle mi besleniyorlar? Hayatında vitaminin v'sini bilmeyenler de toplumumuzda % 89,1 dir. Boşanmak için mahkemeye gidenlerin de öncelikli nedenleri % 43,6 sının maddi nedenlerdir. Böyle bir toplumun içindeyiz. Ama kabul edelim ki bu bizim toplumumuz, olumlu olumsuz yanlarıyla bizim insanlarımız. Fakat, yola çıkarken tablonun bu olduğunu kabul edelim.

Ali Paşa AKSU

Evela, uluslararası bir sorun olan dünya insanları için önemli olan gıda meseleleriyle ilgili olarak böyle bir Kongreyi düzenleyen Ziraat Mühendisleri Odasının Başkan ve yöneticilerine, Türkiye Es-

naf ve Sanatkârlar Konfederasyonu adına, milletimiz adına teşekkürlerimi ve şükranlarımı arz ediyorum.

İnsanın doğuşundan ölümüne kadar yaşadığı süre içinde yaşamasıyla ilgili kendisine hayat veren gıda meselesi oldukça önemli bir konudur. Nedense, siz insanlar olarak hep bunlardan yıllar boyu şikâyet etmişizdir, ama bu şikâyetlerimizi giderme yetkisini elinde bulunduranlar, bizi yönetenler, bilim adamları da dahil olmak üzere bu konuyu iyi bilenlerin bugüne kadar konuya eğilmedikleri de bir gerçektir.

Eğer, bazı hususları ortaya koyarken, alınsınlar, alınmasınlar diye düşünerek konuşursak, olaya ciddiyle doğru dürüst bakmamış oluruz.

Ben, huzurunuzda, Türkiye'de 2,5 milyon kayıtlı ve yarım milyon da kayıtsız olarak 3 milyon Türk esnaf ve sanatkârlarının temsilcisi olarak konuşuyorum. Bunun için söyledim? Türkiye'de öteden beri bir kavga var. Tüketici - üretici arasındaki sürtüşmeler gıdayı üreten ve tüketiciye ulaştıran insanların sağlığı karşı gerekli tedbirleri alması veya almaması; ama, biz esnaf ve sanatkârlar olarak daha çok hem tüketiciyiz, hem de tüketiciye anında sabahleyin erken saatlerde hizmet veren bir kesimin mensuplarıyız.

Türkiye'de gıda meseleleri gündeme gelmiş, yıllarca tartışılmış, ama bir türlü o sanayileşme dediğimiz, Türkiye'nin kalkınması yolundaki çabalar Avrupaya ulaşmamız, çağa yetişmemiz ve dolayısıyla Türkiye'de bir sanayileşmeyi gerçekleştirme yönünde yapılan plan ve projeler gıda sanayiinde yapılmamıştır.

Gıda sanayiini elinde tutanlar, daha çok şirketleşmiş, çok azınlıkta olan, piyasayı kazanmış insanlardır. Bunun sıkıntısını da Türk esnaf ve sanatkârları çekmektedir. Örneğin, bir meşrubat alıyorsunuz, içinden sinek çıkar; bir başka ambalajlanmış, özel fabrikalar tarafından üretilmiş gıda maddesini alırsınız bir başka şey çıkar; ama, o alan vatandaş gider mahalli idarelerde bu işi denetleyen insanlara şikâyette bulunur, der ki; Ali Paşa Aksu'nun dükkânından şunu aldım, bu çıktı. Bir bakarsınız, mahalli idarelerinin, tümüyle birden söylüyorum, yetkili gelir, gel bakalım buraya Ali Paşa, sen bu meşrubatın içine bunu niye koydun. Yani, şimdi akıl ve mantığı irtibattlandırmak lazım. Herhalde bir satıcı, tüketiciye böyle bir malı vermez. Ondan sonra mahkemeye biz gideriz, hesap veririz. Sorar

naf ve Sanatkârlar Konfederasyonu adına, milletimiz adına teşekkürlerimi ve şükranlarımı arz ediyorum.

İnsanın doğuşundan ölümüne kadar yaşadığı süre içinde yaşamıyla ilgili kendisine hayat veren gıda meselesi oldukça önemli bir konudur. Nedense, siz insanlar olarak hep bunlardan yıllar boyu şikâyet etmişizdir, ama bu şikâyetlerimizi giderme yetkisini elinde bulunduranlar, bizi yönetenler, bilim adamları da dahil olmak üzere bu konuyu iyi bilenlerin bugüne kadar konuya eğilmedikleri de bir gerçektir.

Eğer, bazı hususları ortaya koyarken, alınsınlar, alınmasınlar diye düşünerek konuşursak, olaya ciddiyetle doğru dürüst bakmamış oluruz.

Ben, huzurunuzda, Türkiye'de 2,5 milyon kayıtlı ve yarım milyon da kayıtsız olarak 3 milyon Türk esnaf ve sanatkârlarının temsilcisi olarak konuşuyorum. Bunun için söyledim? Türkiye'de öteden beri bir kavga var. Tüketici - üretici arasındaki sürtüşmeler gıdayı üreten ve tüketiciye ulaştıran insanların sağlığı karşı gerekli tedbirleri alması veya almaması; ama, biz esnaf ve sanatkârlar olarak daha çok hem tüketiciyiz, hem de tüketiciye anında sabahleyin erken saatlerde hizmet veren bir kesimin mensuplarıyız.

Türkiye'de gıda meseleleri gündeme gelmiş, yıllarca tartışılmış, ama bir türlü o sanayileşme dediğimiz, Türkiye'nin kalkınması yolundaki çabalar Avrupaya ulaşmamız, çağa yetişmemiz ve dolayısıyla Türkiye'de bir sanayileşmeyi gerçekleştirme yönünde yapılan plan ve projeler gıda sanayiinde yapılmamıştır.

Gıda sanayiini elinde tutanlar, daha çok şirketleşmiş, çok azınlıkta olan, piyasayı kazanmış insanlardır. Bunun sıkıntısını da Türk esnaf ve sanatkârları çekmektedir. Örneğin, bir meşrubat alıyorsunuz, içinden sinek çıkar; bir başka ambalajlanmış, özel fabrikalar tarafından üretilmiş gıda maddesini alırsınız bir başka şey çıkar; ama, o alan vatandaş gider mahalli idarelerde bu işi denetleyen insanlara şikâyette bulunur, der ki; Ali Paşa Aksu'nun dükkânından şunu aldım, bu çıktı. Bir bakarsınız, mahalli idarelerinin, tümüyle birden söylüyorum, yetkilisi gelir, gel bakalım buraya Ali Paşa, sen bu meşrubatın içine bunu niye koydun. Yani, şimdi akıl ve mantığı irtibattandırmak lazım. Herhalde bir satıcı, tüketiciye böyle bir malı vermez. Ondan sonra mahkemeye biz gideriz, hesap veririz. Sorar

hakim, «Sen buna baksaydın» Hakim Bey, ben bunun içinde sinek olduğunu nereden bileceğim; ama bizi cezalandırır. Halen Türkiye'de arap saçı gibi karışık bir gıda mevzuatı var, işin içinden çıkmazsınız. Okursunuz yine çıkmazsınız. Her dönemde biz bunu gündeme getirdik, Türkiye'de gıda mevzuatıyla ilgili temel bir yasa çıkarsın ve bunun üzerinde de gıda sanayiini ele geçirenlere devlet el atsın, denetlesin veya insanlarımızın yaşamıyla ilgili bu önemli konularda devlet bazı şeylere sahip çıksın.

Bir taraftan devlet bunu akışına bırakmış, diğer taraftan mahallî idarelerdeki bizi yöneten insanlarımız da, gelip bizim kapımızı çalarlar. Efendim, temizliğe riayet ettiniz mi, işyerleriniz, gıda satmayla ilgili olarak uygun yapıya sahip mi? Peki, senin altyapın acaba insanların sağlığına müsait mi, senin getirdiğin terkos suyu insanların sağlığına müsait mi; senin elinde bulundurduğun eleman, büyük fabrikaları denetleyebiliyor mu? Hayır. O halde, seninle benim aramda hiçbir fark yok. Ha sen denetlemişsin veya denetlememişsin, ha da ben hazır fabrikanın o kirlî mamullerini tertemiz vatanıma mecbur kalmışım bilmeyerek satmışım, suç işlemişim.

Türkiye'de gıda sanayii yeniden organize edilmelidir. Ben Türkiye'de hiçbir şeyin devletleşmesini istemiyorum, ama insanlarımızın yaşamıyla ilgili gıda sanayiinde devlet mutlaka bir pay sahibi olmalıdır. Tüketiciyi başka türlü nasıl koruyacaksınız? Tüketici bilinçlenmiş değilki. Mesela, ben Avrupa ülkelerinde özellikle yaş sebze ve meyve üzerine bazı incelemeler yaptım, İngiltre'de yaş sebze ve meyveye % 2 zam yapıyorlar, tüketici diyor ki; siz bu zammı geriye çekinceye kadar biz bunu almayacağız veya almayalım diyor. Bundan sonra, onu yapan azınlıktaki insanların sırtından meşru kazancını gayri meşru kazancına dönüştürmek isteyen insanlar hizaya geliyor. Türkiye'de bu var mı?

Meşrubat sanayii bundan 8 ay evvel gelişi güzel bir zam yaptı, isim vermiyorum. Biz bu zamma karşı tüketiciyi bilinçlendirmek için hemen harekete geçtik, üç tane gıdayla ilgili faaliyette bulunan Türkiye Kahveciler Federasyonu, Türkiye Bakkallar Federasyonu ve Türkiye Lokantacılar Federasyonu Başkanı olarak bir araya geldik, bir basın toplantısı yaptık, gelen TRT'ye de şunu söyledik; Türkiye'nin en önemli konusu üzerinde konuşuyoruz, politika yapmıyoruz, akşama kadar politikacıları dinleye dinleye kafamız şişti,

biraz da vatandaşın temsilcisi Ahmet Ağanın sesini dinleyin dedim ve o günkü televizyon, bizim bu haberimizi üçüncü sırada verdi. Dedik ki, biz bu malı satmayacağız, ama tüketiciye de, ey vatan­daş, siz de almayın bu kolaları, içmeyin, nedir yani sabahleyin kalkan zam yapıp kasesini kesesini dolduruyor, hani pa'alar Türkiye'de kalsa, yine bir derece susacağız, ama inanınız ki, meşrubat sanayiinde kazanılan paraların % 50'si dışarıya gidiyor. Ne yazıkki tüketici de bize sahip çıkmadı. Yine bizim şehirde yaşayan ev hanımlarımız sabahleyin erkenden gidip kolayı aldı. Niye aldı? Bizde bir alışkanlık var, bizde kendi yaşantımızın üstünde bir lüks hayat özenti­si var, bunu kabul etmek mecburiyetindedesiniz. Köylümüz bunları bilmiyor, ama şehire geldiğinde o da alışıyor, o da aynı şeye ayak uyudrmak mecburiyetinde kalıyor. Ne olur yani bir hafta kola içmeseniz de su içseniz, ne olur bir hafta iyi su diye terkos suyunu size satanlara karyı direnseniz de terkos suyunu içseniz? içmez. Doğru değilse, biraz sonra suallerinizle deyin ki, Ali Paşa Aksu, sen bunları doğru konuşmuyorsun.

İşte bundan dolayıdır ki, bizim direnişimiz belli bir süre içinde % 20 civarında tahakkuk etti, % 80 uymadı ama, bu % 20'den de korktu meşrubat sanayi sahipleri, fiyatları aşağı çektiler. Sonra da ne oldu biliyor musunuz, yavaş yavaş zam yaptılar haftada bir defa gizli, onbeş günde bir defa gizli, yine aynı zammı fiyatlarına ilave ettiler.

Türkiye'de gıda sanayii de bana göre sağlıklı kuruluşlar değildir. Bunların denetlenmesi, devletin buna sahip çıkması lazımdır.

Türkiye'de bir TSE vardır, kuruluşa karşı değilim, çok daha güçlenmesini istiyorum, ama bu şirketlere damga yetkisi, patent yetkisi verirken bunları çok iyi organize etmeleri lazımdır.

Mahalli idareler evvela kendilerine çeki düzen versinler, vatan­daşı pislikten, vatan­daşı mikrop saçma hareketlerinden kurtarmaya çalışsınlar, bunun temellerini atsınlar. Bu bir devlet sorunudur, politik sorun değildir. Yani, vatan­daşın gıda meselesiyle ilgili olarak siyasi çekişmelere girip de kendilerini haklı çıkarmak için gayret sarfetmesnler.

biraz da vatandaşın temsilcisi Ahmet Ağanın sesini dinleyin dedim ve o günkü televizyon, bizim bu haberimizi üçüncü sırada verdi. Dedik ki, biz bu malı satmayacağız, ama tüketiciye de, ey vatandaş, siz de almayın bu kolaları, içmeyin, nedir yani sabahleyin kalkan zam yapıp kasasını kesesini dolduruyor, hani paralar Türkiye’de kalsa, yine bir derece susacağız, ama inanınız ki, meşrubat sanayiinde kazanılan paraların % 50’si dışarıya gidiyor. Ne yazıkki tüketici de bize sahip çıkmadı. Yine bizim şehirde yaşayan ev hanımlarımız sabahleyin erkenden gidip kolayı aldı. Niye aldı? Bizde bir alışkanlık var, bizde kendi yaşantımızın üstünde bir lüks hayat özenti var, bunu kabul etmek mecburiyetindesiniz. Köylümüz bunları bilmiyor, ama şehire geldiğinde o da alışıyor, o da aynı şeye ayak uyudrmak mecburiyetinde kalıyor. Ne olur yani bir hafta kola içmeseniz de su içseniz, ne olur bir hafta iyi su diye terkos suyunu size satanlara karyı direnseniz de terkos suyunu içseniz? içmez. Doğru değilse, biraz sonra suallerinizle deyin ki, Ali Paşa Aksu, sen bunları doğru konuşmuyorsun.

İşte bundan dolayıdır ki, bizim direnişimiz belli bir süre içinde % 20 civarında tahakkuk etti, % 80 uymadı ama, bu % 20’den de korktu meşrubat sanayi sahipleri, fiyatları aşağı çektiler. Sonra da ne oldu biliyor musunuz, yavaş yavaş zam yaptılar haftada bir defa gizli, onbeş günde bir defa gizli, yine aynı zammı fiyatlarına ilave ettiler.

Türkiye’de gıda sanayii de bana göre sağlıklı kuruluşlar değildir. Bunların denetlenmesi, devletin buna sahip çıkması lazımdır.

Türkiye’de bir TSE vardır, kuruluşa karşı değilim, çok daha güçlenmesini istiyorum, ama bu şirketlere damga yetkisi, patent yetkisi verirken bunları çok iyi organize etmeleri lazımdır.

Mahalli idareler evvela kendilerine çeki düzen versinler, vatandaş pislikten, vatandaş mikrop saçma hareketlerinden kurtarmaya çalışsınlar, bunun temellerini atsınlar. Bu bir devlet sorunudur, politik sorun değildir. Yani, vatandaşın gıda meselesiyle ilgili olarak siyasi çekişmelere girip de kendilerini haklı çıkarmak için gayret sarfetmesinler.

Avrupada yüzlerce insan gıdasızlıktan ölüyor, ama Türkiye’de gıda var, gıdanın mikroplu oluşundan dolayı hastalıklar ilerliyor.

Bu itibarla, Türk Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu adına yapmış olduğum bu konuşmayı şu cümleyle tamamlıyorum. Biz, teşkilat olarak Türkiye’nin gıda sanayiinin geliştirilmesi, hatta bizim ortak edilmemiz yönünden dahi her türlü girişimlerde milletimizin hakkını korumaya devam edeceğiz.

Dr. Yıldırım AKTUNA

Evela Ziraat Mühendisleri Odasının böyle güzel bir Kongreyi düzenlemiş olması dolayısıyla, ki bu benim katıldığım ikinci kongre oluyor, teşekkür ediyorum ve bana da bir çağrı yaparak burada konuşma fırsatı verildiği için ayrıca teşekkür ediyorum.

Gıda sanayii dediğimizde ben belediye başkanı olarak bazı olayları yaşadım. Üretim niçin yapılır? Tüketici için, insanların onu değerlendirmesi ve tüketmesi için yapılır. Bunu üreten de para kazanmak için yapacaktır, ama para kazanmak için bu üretimi yapan bir kuruluş ürettiği ürünün tüketici tarafından beğenilirliğini devam ettirmek durumundadır. Çünkü malını satmak durumundadır, o beğenilmelidir ki satış devam etsin; hem de insana duyduğu saygıdan dolayı, ürettiği ürüne dikkat etmesi gerekir, bir ürünü üretirken, ürünün insana pahalıya gelmemesine dikkat etmesi lazım. Eğer çabuk bozulabilecek nitelikte, katkı maddelerinin uygun ve yeterli konmadığı bir ürün tabii ki tüketicinin elinde tam kullanılmadan ziyan olur ve ekonomik kaybına yol açar. Bunu yapmaması gerekli; ama, bundan da önemlisi, tüketicinin sağlığına gereken önemi ve değeri vermesidir. Para kazanmak için, hizmet te var tabii, ama hizmetin yanında para kazanmak için yapılan bu üretimin insan sağlığına zarar verecek nitelikte olması tabii akıl dışıdır. Kimse de bunu ben- ce isteyerek yapmaz. Benim belediye başkanı olarak yaptığım çalış- malarda bunun amaçlı olduğunu hiç görmedim. Bilgisizlikten, eği- timsizlikten kaynaklanan ve bir de gereken sorumluluk bilincinde olamamaktan kaynaklanan ihmallerin ve eksikliklerin olduğunu hep gördük.

Gıda üretiminde insan sağlığı fevkalade önem taşıyor. Yani, ürettiğiniz mal, mikrop ve bakteriden arınmış olacak. İçinde bakteri üremiş olan bir ürününüzü alan insana şu veya bu şekilde zararlı olacaktır, hatta hayatî zarar dahi verebilir. Bu ürettiğiniz mal, yasaların emrettiği ölçüler içinde hazırlanmış olacak. Hazırlanışı, mevcut teknoloji ile olması, içindeki katı maddelerinin cinsiyle, miktarıyla Hıfzıssıhha Kanununun belirttiği şekilde hazırlanması gerekiyor. Çünkü, sizin kullanacağınız bu katkı maddelerinin farklılığı veya içine konan maddelerin farklılığı insan sağlığına da zarar verebilecektir.

Ben belediye başkanı olmadan evvel bu konunun farkında değildim, sadece bir tüketiciydim, gidip satın alırdım, aklıma, hiçbir zaman için bir gıda maddesi içinde zararlı bir madde olacağı gelmemişti. Hiç yoğurdun içinde mikrop bulunabileceği, bakteri bulunabileceği aklıma gelmemişti. Belediye başkanı olduktan sonra, yerel yönetimler bu konuda sorumluluk taşır, sağlık müdürlüğü ve bakanlığı sorumluluk taşır, en az onlar kadar da yerel yönetimler sorumluluk taşır.

Ben önce denetimlere girmedim, denetimleri, yerel yönetimler kendi belli elemanlarıyla; zabıta, veteriner ve doktoruyla yapar. Ama gördüm ki, bu hizmet için yapılmıyor. Sayın Paşa Aksu'nun da söylediği gibi yapılmıyor. Yani, bilgisizlik var, eğitimsizlik var, bir de bu tür iş yapan yerlerle birtakım ilişkiler var, rüşvet ilişkileri var. Yani gidiyor denetimi yapmıyor, belli bir parayı alıyor gidiyor veyahut da gördüğü şeylere göz yumuyor ve onun için de bu konu hiçbir zaman Türkiye'de gündeme gelmemişti. Bunu farkedince, bir hekim olmam dolayısıyla benim görevim olmadığı halde bu denetim işini üzerime aldım. Alışımın sebebi, evvela bu konunun önemini gündeme getirebilmektir. Yani toplumumuz, bu ürünlerin nasıl üretildiğini, ne durumda olduğunu görmeli, kendi sağlığını tehdit edecek özellikler taşıyıp taşımadığını görebilmeli, bunu farkedebilmeli, yani tüketicinin bu alanda bilinçlenmesi için böyle bir konunun gündeme getirilmesinin yararlı olacağını düşündüm.

İkincisi, belediyelerdeki bu konuyla ilgili elemanları eğitmektir, onlara, bunun nasıl yapılması gerektiğini göstermek, önemini anlatabilmek ve onları eğitmektir.

Üçüncüsü de, bu üretimi yapan esnaf arkadaşlarımızı uyarmak, belli bir oranda onları da eğitmektir.

İşte bütün bu yaptığımız çalışmalar içerisinde gerçekten inanılamayacak derecede ihmalden, bilgisizlikten kaynaklanan uygunsuzluklar gördük. Şimdi, Sayın Ali Paşa Aksu'nun söylediği meşrubatın içerisinde sinek çıkıyor, ama bu, meşrubatı üreten firmanın sorumluluğundadır. Niçin bunu söylüyorum. Firma adını vermeyeceğim, meşrubat üreten firmaları denetime gittiğimde, bunların çoğunda, kullanılıp da geriye iade edilen meşrubat şişelerinin otomatik makinelerle yıkandıktan sonra tekrar doluma giderken içinde yabancı bir madde olup olmadığının tespitinin bir camın arkasında yanan bir ışık, ışığın önünde oturmuş bir adamın böyle önünden hareketli ray sistemiyle şişeler geçerken şişe içinde bir şey var mı diye onlara bakıyor. O bakan adamın zaman zaman uyukladığını, bakar kör gibi baktığını, o sırada belki karısıyla arasındaki problemini, bir ekonomik sıkıntısını veya bir derdini düşünmekte olduğunu ve bir de ne kadar dikkatli olursa olsun belli küçüklükteki küçük partikülleri, yani 1 - 2 mm büyüklüğündeki yabancı maddeyi o insanın gözüyle görmesi mümkün değil, onu bırakın sinek de göremez, hatta bazen küçük yavru fareler bile bunun içerisinde geçer ve geçmiştir, bunun da tanığı oldum.

O zaman araştırdım, ne olabilir bu, bu nasıl yapılmalıdır; derken başka bir firmaya gittik, o firmada elektronik bilgisayarlı gözlem makineleriyle bunun yapıldığını gördük. Şişe içinde 1 mm'den daha küçük partiküller olduğu halde makine bunu otomatikman tespit ediyor ve şişeyi hemen ayırıyor. Şimdi, teknoloji bu kadar geliştikten sonra, siz, koca bir meşrubat fabrikasında hâlâ işçi Mehmet'in gözleriyle o yabancı maddeyi tespit etme yöntemini orada uygulamaya devam ederseniz, bu, sizin firma olarak sorumsuzluğunuzdur, Türk Halkına saygısızlığınızdır. Nitekim, meşrubat sanayiinin büyük kesimi Bakırköy'de yerleşiktir, onlara süre verdik, o süre içinde o cihazlar geldi ve belki takip ediyorsunuz, belki 8 - 10 aydan beri bu sorunlar çıkmıyor, gazetelerde de bu haberler yok. Gün geçmiyordu ki, vatandaşlar şişe getiriyor, içinde fare, kertenkele yavrusu, sinekler, kamış, sigara izmariti çıkıyordu.

Bunlar birtakım çarpıcı örnekler. Temelde üreticinin ürettiği ürün dolayısıyla, bunu satmak üzere sunduğu tüketiciye karşı sorumluluk bilincine ulaşması ve ürettiği malı satabilmek içinde onun sağlığa zararlı olmayan, yasa ve yönetmeliklere uygun şekilde üretilmesi gerektiği noktasına ulaşabilmiş olması önem taşıyor. Evvela

kendi vicdanında, kendi aklında, kendi bilincinde. Sonra, onları belli ölçüde denetleme hakkına sahip olan kuruluşlar, odalar, yani sanayi ve ticaret odaları, bir firmaların üye oldukları odaların da onlar üzerinde denetim hakkı vardır. Ondan sonra, devletin diğer kuruluşları, yerel yönetimler, Sağlık Bakanlığı sağlık müdürlükleri.

Ben şuna inanıyorum, Sayın Aksu, devletin bu işe müdahalesinin ve bu işe sahip çıkmasının gerektiğini ifade etti, ben buna çok katılmıyorum. Benim düşüncem hep şudur; toplumda her şeyin kendi içinde, kendi düzeninde kendi kendini denetleyen, kontrol eden bir sistem içinde yürümesi ve işlemesidir. Nasıl artık gerçek piyasa ekonomisi en sağlıklı ekonomik düzen ise, nasıl devletin ikide bir müdahale etmesini gerektirmeyen, devletin koyduğu kurallarla, müdahalelerle işletilmeye çalışılmayan bir piyasa ekonomisi artık değerini yitirmişse, ekonominin kendi içinde kendi kurallarıyla rekabet içerisinde işlemesi istenen bir ekonomik biçimse, bu bence anlayış içinde, yani gerçek piyasa ekonomisi anlayışı içinde, rekabet anlayışı içinde bu sistemde bu denetim, otokontrol, otodenetim sistemi kendiliğinden oluşmalıdır. Bunun oluşabilmesi için tabii tüketicinin bilinçlenmesi, reddedebilmesi, şikâyet edebilmesi, satın almak istememesi, karşı koyması, protesto etmesi fevkalade önem taşır; ama, üreten firmaların da gerçek bir üretici olarak diğer firmalarla rekabet içinde olmanın bilinci içerisinde en kalitelisini, en iyisini üretebilmesi önemlidir.

Burada belki bir sigorta sistemi de akla gelebilir, yani üretilen bir malın şu veya bu şekilde sigorta edilmesi de düşünülebilir. Zaman zaman bazı arkadaşlar toplantılarda bunu ileri sürüyorlar. Üretilen bir malın, bu gıda olabilir, bunun sigorta edilmesi ve tüketicinin uğrayacağı ziyanın sigorta tarafından karşılanması, ve sigorta şirketine de firmanın belli bir parayı ödemesi de belki bu düzenin oluşmasında önemli bir katkı getirebilir.

Bu sistemin kendi içinde kurulmasından yana olduğumu, yerel yönetimlerin, Sağlık Bakanlığının denetimiyle, müdahalesiyle zorlayarak yürütülmeye çalışılan, sağlıklı olmaya çalışan bir sistemin hiçbir zaman için sağlıklı hale gelemeyeceğini; Bakırköy'de de gördüm, adamın dükkanını denetliyordum, 5 gün kapatıyorum, iki ay geçtikten sonra gidip bakıyorum yine aynı halde, yine 5 gün kapatıyordum, bir süre sonra gelip bakıyorum, adam gene aynı hale

gelmiş. Yani, dışarıdan dürtükleyerek, ceza vererek, kapatarak sistemi değiştirmek, veya iyileştirmek fevkalade güçtür. Belki disipline etmek bir yöntem olabilir, ama hiçbir zaman için geçerli ve sağlıklı bir yöntem değildir. Düzenin kendi kuralları içinde, rekabet içinde ürününü daha çok satabilmek anlayışı içinde ve tüketicinin de bilinçlenmesi anlayışı içinde oluşması en doğru ve sağlıklı olanıdır diye düşünüyorum.

KATILIMCI — Bu gıda kontrolunda belediyeler, Sağlık Bakanlığı, Tarım Bakanlığı gibi kuruluşlar, ayrıca TSE'nin ve TÜBİTAK'ın bir nebze görevi var, gümrük ve tekei maddeleri dolayısıyla Maliye Bakanlığının görevi var, 7 tane kuruluş bu işe karışıyor.

Sayın Aktuna'nın Sağlık Bakanı olama şansı da var, belediye-ciliği bir tarafa bırakırsak, bu kadar örgütün karıştığı bir görev acaba doğru yapılabilir mi? Siz Sağlık Bakanı olursanız, bu görevin tek elde toplanmasını ve çeşitli gelişmiş ülkelerdeki gibi tek bir örgütle bu işin yapılmasını düşünür müsünüz ve bu konudaki görüşünüz nedir?

KATILIMCI — Ben, 1968 yılı Ziraat Fakültesi Gıda Teknolojisi mezunuyum, bunu söylemek gereğini duyuyorum, çünkü arkasından bir şey söyleyeceğim. Yıllardır Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığında çalışırım. Sayın Aktuna güzel bir şey söyledi, bir hekim olarak yoğurtta mikroorganizma var mıdır bilmiyordum dedi. Tabii tıbbi mikrobiyoloji başka, gıda mikrobiyolojisi çok ayrı bir konudur. Ben şu anda emekliliği gelmiş bir devlet memuruyum, ama mezun olduğum günden beri beni üzen bir konu; bu konu işin ehli insanlara hiçbir zaman verilmiyor. Yerel yönetimler bu işe karışmasını deniyor. Karışmaması için yıllardır beklediğimiz bir konu var, Gıda Bakanlığı kurulmalıdır, Tarım Orman Bakanlığında Gıda İşleri Genel Müdürlüğüyle bu işin bir süre yürütülmesi başladı, kesildi, bir Gıda Daire Başkanlığı kuruldu. Bu konu, halk sağlığı için önemli, buradaki sorunları dile getirmeye bu bile yetmez.

Yerel yönetimler bu işe karışsın mı, karışmasın mı? Bence geçiş dönemi içinde karışsınlar, yani bir gıda bakanlığı kuruluncaya kadar en azından bir geçiş zincirinde yerlerini alsınlar, ama orada hekimlerimiz, zabıta memurlarımız, gıda ile ilgisi olmayan kişiler bu işe müdahale etmesinler, burda gıda uzmanları çalıştırılsın

ve onlara yer verilsin. Meslek taassubu olarak düşünmüyorum, ben, her zaman konunun ehil ellerde olmasından yana olarak düşünüyorum. Bu gündeme gelmiyor. Sayın Aktuna, Kongremizi başından izleyemediği için, söylüyorum sürekli gündeme gelen gıda bakanlığının kurulması konusu var. Kendileri Sağlık Bakanı olabilirler, yine bu işler böyle gidebilir, ama dilerimki bu konu gündeme geldiğinde bu ülkede sağlık sorunlarının çözülmesi için bir önlemler zinciri varsa, gıda sorunları ve gıdada ki bu aksamaların düzelmesi için, en azından kuruluşu olmalıdır. Evet devlet doğrudan müdahale etmemeli, ama bir Hıfzıssıhha Kanunu değil, gıda tüzük ve nizamnameleri çok eskı yıllara dayanır. Bunların yeniden düzenlenmesi, yasal uygulamaların daha mantıklı çerçevelere ve dayanaklara bağlanması gerekiyor. Konu hep böyle geçiştiriliyor.

Dr. Yıldırım AKTUNA

Genel hatları itibariyle şöyle düşünüyorum. Bir şeyde eğer multifaktörler varsa, bir hastalığın çok ilacı varsa hastalığın tedavisi için ilaç yok demektir. Birçok hastalıklar var, birçok ilaçlar sayılır ve hakikaten tedavi eden ilaç ortaya çıkmamıştır. Tedavi eden ilaç bir tanedir, formül olarak söylüyorum, belki müstahzar adı farklı olabilir, ama jenerik adıyla, formülüyle her hastalığın tedavisi için tek bir ilaç vardır. Belki yardımcı ilaçlar olabilir. Farklı ilaçlar bir arada kullanılıyorsa onun ilacı yok demektir. Bu konuda da eğer çok fazla o konuya giren, müdahale eden, o konuda bir yetki hakkı taşıyan bakanlık veya kuruluş varsa orada bir karmaşa vardır. Bunu birden fazla yere dağıtmak gerçekten sıkıntı verir. Belki farklı yönleriyle farklı kuruluşlar bunu üzerine yüklenmiş olabilirler. Ama gıdanın sağlıklı olarak hazırlanması ve sağlıklı olarak hazırlanan gıdanın tüketiciye ulaştırılması zinciri içerisinde bunun oluşturulmasını denetimini, her şeyini üzerine belli bir kuruluş almalıdır. Yardımcı kuruluşlar belki olabilir, ama bunu oluşturmak lazım. Yani kimde en çok yetki var, kimde dar yetki var, burada tam bir kargaşa var.

Bakırköy Belediye Başkanırken kendim ona girmek istemedim, ama Sağlık Bakanlığı veya Tarım Bakanlığı veya diğer kuruluşlar hiçbir girişimde bulunmuyorlardı. Yani sahipsiz gibiydi. Demek bir de şu oluyor, herkes birbirinin üstüne atıyor. Çok fazla kuruluş bu-

rada söz sahibi olunca, herkes birbirine bırakıyor o yapar herhalde, bu yapar herhalde diyor ve hiç kimse yapmıyor. Bir kuruluşun üzerinde bulunmasında yarar var.

Amerika'da henüz bu gıda konusunda üç ayrı kuruluş var, bunlar gıdalar üzerinde çeşitli özellikleri, aralarında farklı görüşlerle tartışıyorlar, onda da belli bir kuruluş haline gelememiş.

İnsanlık gelişim süreci içinde, her yönüyle, teknolojiyle, bilimsel anlayışıyla bütün bunlar belki belli noktalarda durulup netleşecek ve daha uygun bir düzeye ulaşabilecektir. Biz birçok bakımdan daha geride olduğumuz için, daha çok sıkıntıları yaşamaktayız.

Gıda bakanlığı; her meseleyi çözmek için onun bakanlığını kurmak düşüncesinde değilim. O zaman bu bizim işimize yarar, 178 milletvekiliyiz, hepimize bir bakanlık verilir ve herkes bundan mutlu olabilir ama, her konu için bir bakanlık çok önemli olabilir, ama kurmak da mümkün değildir. İşlerin dağılmasına yol açabilir. Önemlisi, meseleleri çok azla dağıtmadan mümkün olduğunca bir veya iki elde toplayarak ve o bir veya iki kuruluşu da koordineli işbirliği içinde çalıştırarak konulara sahip çıkmaktır.

Ahmet ÇAVUŞOĞLU

Önce tüketici konusu Türkiye'de çok yeni ele alınan konudur. Tüketicinin korunması konusu bundan 100 yıl önce ilk defa Amerika'da ortaya atılmıştır. Antitröst kanunlarıyla tüketicinin korunması yoluna gidilmiş ve bunu takiben de İsveç bu konuda büyük adımlar atmış ve nihayet bazılarına göre bizim için Kaf Dağı görülen AT 5'er yıllık dönemler halinde üç tüketiciyi koruma programı hazırlamış ve burada da tüketicinin korunması için 5 ana başlık tespit edilmiştir bunlar.

Tüketicinin sağlığının korunması hakkı; ekonomik çıkarlarının korunması hakkı; zararın tazmin edilmesi hakkı; bilgilendirme ve eğitime hakkı; temsil edilme ve sesini duyurmak hakkıdır.

Konuyu biraz gıda üretimine çekersek, Türkiye'de gıda üretiminde tüketicinin değerlendirilmesinin yapılabilmesi için önce ülke şartlarının insan yapımızı ve teknolojik durumumuzu gözönüne al-

mamız gerekmektedir. Bana göre gıda üretiminde en önemli konu etiketleme konusudur. Etiketlemede o gıda ürününe ilişkin tüm bilgilerin, son kullanma tarihi dahil yer alması gerekmektedir. Acaba Türkiye'de etiketlemeyi yapabilmek mümkün müdür? Karayolları seyahatlerimizde görüyoruz ki, hâlâ asfaltlarda üzüm incir kurutulmakta, kirli ve halkımız da hiçbir hastalığa yakalanmadan bunları tüketilmektedir.

Etiketlemenin maliyetine Türk vatandaşı katlanmaya hazır mıdır? Etiketleme konusu Türkiye'de büyük bir maliyet getirmektedir. Geçen hafta, halkın ticaret dünyası hakkında ne düşündüğünü anlamak için bilhassa banliyö semtlerinden bir gezintimde Etlik'e gittim, gördüm ki halk halen açıkta satılan, hiçbir veteriner damgası bulunmayan eti karşı kasaba rağmen tüketime devam etmektedir ve ona da büyük rağbet göstermektedir. Elbetteki bunun sebebi de tamamen fiyat politikasıdır.

Türkiye'de devletin, gıda üretimini çok ağır vergilendirme politikası mevcuttur, halk, bu vergilendirme politikasından kaçmak için sağlığını da tehlikeye atarak bu sağlıksız ürünlere çevik olması sebebiyle koşabilmektedir. Bence Türk insanının tüketim konusunda fiyat yönünden değil, kalite yönünden rekabet noktasına getirebilmek en önemli görevdir. Burada da en büyük görev bence devlete düşmektedir.

Devletin denetim konusuna ne yapması gerekir, devlet büyük bir karmaşa içerisindedir. Devlet, bu denetimi ne gerektiği gibi yapabilmektedir, ne de mevcut şartlar devam ettiği sürece, bu kadar çeşitli kuruluşun denetiminde ve eğitici olmaktan uzak bir denetim içinde sağlıklı bir yapıya tüketici denetimini götürmesi mümkün değildir.

Devlet öncelikle ne yapmalıdır; önce rekabet ortamını yaratabilmelidir, hatta bu rekabet ortamında küçük, orta ve büyük boy işletmeleri sınıflandırıp, her sınıfın kendi rekabet şartlarını doğurmak lazımdır. Hiçbir sınıfı, teşvik edilenler lehine teşvik edenlerin gölgesinde bırakmamak lazımdır.

Türkiye'nin uygun bir gıda üretim politikası da maalesef mevcut değildir. Bana göre bu gıda üretim politikasının, hatta bölgelere göre yapılmasında da zaruret vardır. Türkiye'de üretici bir sene dev-

letin o mala fazla sübvansiyon verdiğini gözönüne alarak ertesi sene o mala yüklenmekte ve tabiatıyla o mal da üreticinin elinde kalmaktadır. Mevcut seçim sistemimizde de barajlar çok yükseldiği için, siyasi partilerimiz de ben 5 bin lira fazla veririr, sen 3 bin lira eksik verirsin diye bu barajı aşabilme gayretleri içerisinde üreticileri sübvansiyonla etmektedir. Bu sübvansiyonlar nihayet tüketicinin cebinden çıkmaktadır. O itibarla, artık siyasi otoritenin de istikrarlı kararlar alarak ülkenin gıda üretimini planlamasında zaruret vardır.

Meselenin kanunla halledilmesinin de mümkün olmadığına inanıyorum. Bir Sayın Devlet Bakanı, bir panelde yaptığı konuşmada, tüketiciyi koruyucu, ülkemizde 50 kanun, 5 tüzük, 10 kararname, 7 yönetmelik ve 10 tebliğ olduğunu belirttiler; ama, ben bu kadar mevzuata rağmen halen Türkiye’de tüketicinin korunduğuna inanmıyorum; ama, devlet ne yapabiliirdi? Polisiye tedbirlere mi başvuru-çabilirdi? Bilakis, polisiye tedbirler hiçbir zaman ekonomide hayırlı kararlar getirmemektedir, polisiye kararlar, tamamen kapkaççılara, işyeri vergi numarası belli olmayan üreticiye yaramaktadır. Burada yoğurttan çok bahsedildiği için o konuya girmek istiyorum. Ankara’da nüfusumuz 1 milyon iken bizim yoğurt imalâthane sayımız 45 idi, şimdi bu sayısı 20’lere düşmüştür. Bunu genel ekonomiye de yayar-sak, Türkiye’de maalesef biz bilhassa orta büyüklükteki işletmeler olarak söylüyorum, teşvik ve sübvansiyonların geçici bir süre har-iç olmak üzere tamamen karşısındayız. Suyu akışına bırakıp bu orta ve küçük boy işletmelerin kendi şartlarında, (zaten teşvik ve kredi almaları mümkün değil) yaşamalarından yanayız ve o zaman ben, Türkiye’de rekabetin daha da canlanacağına inanmaktayım.

Türkiye’de hâlâ 1930 yılında çıkan 1705 Sayılı Kanunla bu konu murakabe edilmektedir. Bizim mensuplarımızın müracaatlarında di-yorlar ki; «Biz ticaretin ta’klit veya tağşişinden savcılığa sevk edil-dik, ama hangi suçtan sevk edildiğimizi anlayamıyoruz, lügatlarda da bulamıyoruz bu kelimeleri» diyorlar. Hukuk servisindeki arkadaş-larımız, bu kelimelerin ne demek olduğunu anlatmaya çalışıyor.

Gıda maddelerinin ve umumî sağlığı ilgilendiren eşya ve levazi-mın hususî vasıflarını gösteren tüzük de 1952 tarihlidir, yani ben ilkokulu başlamadan önce yürürlüğe girmiştir. Çağ atıyoruz dediği-miz Türkiye’de hâlâ bu tüzük yürürlükte

Burada ne yapılmalıdır; üç kesim vardır. Birincisi devlet, devlet ne yapacaktır. Bana göre, devlet bu eski kanunları düzeltip kanun sayısını azaltmalıdır, zaten bilindiği gibi Türkiye’de 1960 senesine kadar 7480 kanun, 1960’tan sonra da 5 bin kanun yürürlüktedir ki, bunların bir kısmı son ANAP döneminde yürürlükten kaldırılmıştır, 10 bin civarında kanunla yürütülmekteyiz. Amerikan Anayasasında hâlâ bir sayfaya yapılan eklemelerle yürütüldüğünü belirtmek istiyorum. Bu kanun sayısını azaltarak yeni kanunlarla tüketiciyi eğitici, bilgilendirici hale getirmesi en büyük görevi olmalıdır.

Bizim kesim ne yapmalıdır; her ne kadar tüketiciyim dedimse de, üreticileri de temsilen karşınızda bulunuyorum. Bizim kesimde, «Tüketici velinimetimdir» sloganını derhal hayata geçirmelidir. Bundan dolayı sevin vatandaşlarımızı üzen firmalarımız varsa, ben onlar adına özür diliyorum. Sizlerin ve sizlerin vasıtasıyla ulaşabileceğimiz kimselerin bu konuda Odamıza şikâyetlerinde tereddüt göstermemelerini özellikle rica ediyorum. Ankara Ticaret Odasının tüketici bürosu bu konuda faaliyettedir ve % 95 oranında tüketici lehine şikâyetleri sonuçlandırmaktadır. Tüketici de bilinçlenmelidir, tüketici de hangi malı nasıl kullanacağını, nasıl koruyacağını bilmek zorundadır. Ben ümitsizliğe kapılmıyorum, yaz mevsimi geçti diye burada sinekleri çok fazla andık.

Bir tarihte bir müşteri lokantaya oturur, bir ızgara ister, tabak gelir önüne, üzerinde simsiyah bir şey, garsonu çağırıp bu ne der; efendim, elinizi vurun uçarsa sinektir, uçmazsa böcektir der. Biz o tesisler de geride bıraktık, artık birbirimizi rahatsız etmeyen, rahatsız etmesinden çekindiğimiz tesislerde de yemeğimizi yeme noktasına geldik. İnşallah Türkiye bu problemleri de aşacaktır. Hiçbir kesim birbirini suçlamamalıdır, devlet dediğimiz, bizim oluşturduğumuz fertlerin yürüttüğü büyük kuruluştur. Bizim odalarımız, yine bizim mensuplarımızın temsil edildiği, onların oluşturduğu bir kuruluştur ve nihayet hepimiz de bir tüketiciyiz. Bir malı üretiyorsak, en azından bir malın tüketicisiyiz.

Bu anlayış içinde, tüketici konusunun çok kısa vadede olmasa bile uzun vadede halledileceği kanaatindeyim.

Arıçtan TÖNÜK

Gerek üreticiler yönüyle, gerekse tüketiciler yönüyle önem taşıyan ve gıda kongrelerinde pek çok kere dile getirdiğimiz gıda standartları konusunda yine zamanı fazla uzatmadan konunun önemi güncelliğini koruduğu için dünden bu yana gerek rekabet ve gerekse kalite konusunun gündeme getirilmesi hususunu da dikkate alarak kısaca gıda standartları ve üreticiyle tüketiciye getirmekte olduğu yararlar konusuna değineceğim.

Gıda konusu aslında gündemden hiç inmeyen ve inmeyecek bir konudur. Böyle bir konunun da elbette gerek kalite yönünden, gerekse sağlık yönünden hem üretimi, hem de tüketicileri açısından büyük önemi bulunmaktadır. Gıda standartlarının da temel amacı, tüketicilerin aldatılmalarını önlemek, gıda üretimiyle tüketiminde dürüstlüğü sağlamaktır. Temel hedef bu olmak üzere gıda standartları hazırlanmaktadır. Gıda üretiminden tüketimine kadar olan aşamada sağlık ve teknik şartlara uyulması, işleme, saklama, dağıtma, pazarlama, kullanma ve elverişli olmayan nedenlerle meydana gelebilecek bozulma, bulaşma ve kayıpların önlenmesi tüketiciler yönünden büyük önem taşıdığı için gıda standartlarına konu olmaktadır.

Modern teknolojiye dayalı gıda sanayiinin gelişmesi, tüketicinin yeterli ve dengeli beslenmesi, gıda maddesi alımında aldanmaması ihracaatın artırılması ve rekabet imkânlarının yaratılması, bu arada belli kalite seviyesinin tutturulması ve artırılması gıda maddelerinde standardizasyonu gerekli kılmaktadır.

Standart konusunda ana ilkemiz, üretilen mal ve hizmetlerin bunlara talebi olanların ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılayacak nitelikte olmaları imkânını yaratmaktadır. Standartların kullanılmasıyla üretimde imâlatın belli plan ve programa göre düzenlenmesi, seri üretimin sağlanması ve kalite bilincinin yerleşmesi mümkün olmakta, tüketimde ise; sağlık ve emniyet kurallarına uygun ve standartların öngördüğü kalitede malın temin edilmesi, karşılaştırma ve seçim kolaylığı ile sipariş alım ve satım işlerinin rahatlıkla olması imkânı yaratılmaktadır. Ülkemizde standart hazırlama görevi TSE'ye verilmiş ve TSE, bugüne hazırladığı 9500 kadar standarttan yaklaşık 1000 kadarını gıda maddelerinin özellikleri, numune alma, mua-

yene ve deney metotları, ambalajlama, depolama, işaretleme kural-ları ve gıda hizmetlerine ilişkin standartlardan olmaktadır.

Gıda standartlarının bir bölümü, Resmi Gazete'de yayınlanan tebliğler dolayısıyla mecburi uygulamaya girmekte, mecburi uygula-madan kasıt, üreticiler açısından o standartların getirdiği özellik-lere yasal olarak mevzuat gereği uyma mecburiyetidir. Aksi bir du-rumla karşılaşıldığı takdirde, üretimden sorumlu bakanlığın yetkili organlarının yasal olarak yapması gereken işlemlerin gündeme gel-mesi mümkün olmaktadır.

Kaliteli üretimi teşvik etmek ve tüketicileri korumak üzere di-ğer dallarda olduğu gibi, yine TSE tarafından gıda sanayii açısın-dan da çok yönlü olarak belgelendirme hizmetleri yerine getirilmek-tedir. Enstitünün, gıda maddeleri konusunda denetim fonksiyonu, belgelendirme hizmetleriyle olmaktadır. Ancak, gıda sanayiinde bu faaliyetlerin yeterli etkinlikte olduğunu söylemek güç. Zira, Tarım Bakanlığının yaptığı bir araştırmaya göre 18 bin, ancak bazı top-lantılarda gündeme getirildiği gibi 20 bin civarında olan gıda imalât-çılarından ancak 150 kadarı Enstitümüz tarafından belgelendirilmiş-tir ki, oran % 1'lerin dahi altındadır.

Belgelendirme hizmetleri, Türk standardı olan konularda TSE markası, henüz Türk standardı olmayan konularda TSEK markası veyahut da imalât yeterlilik belgesi, ithal malları belgelendirmesi ve hizmet yeterlilik belgelendirmesi şeklinde olmaktadır.

Tüketicinin bilinçlendirilmesi ve korunması hizmetleri, diğer ku-ruluşların yanı sıra Enstitümüz tarafından da ülke sathındaki mev-cut bölge müdürlüklerimiz ve mahalli temsilciliklerimiz vasıtasıyla yerine getirilmeye çalışılmakta, belgeli firmaların mamullerinden bir şikâyet söz konusu olduğu takdirde durum değerlendirilmekte, fir-mayla irtibata geçirilip, tüketicinin haklılığı halinde malın değiştiril-mesi, onarılması veya ücretinin ödenmesi şeklinde bu mağduriyet giderilmeye çalışılmaktadır.

Gıda tüketicisi açısından diğer önemli bir çalışmamız ise bu yıl Temmuz ayı içinde gündeme geldi ve Enstitümüz ile Ankara Büyük-şehir Belediyesi Başkanlığı arasında imzalanan bir protokol çerçe-vesinde iki kuruluş güç birliği tesis etmek suretiyle gıda konusunda eğitim, bilgi alış veriş, standartların uygulanması ve denetimi ko-

nusunda işbirliğine gitmeyi kararlaştırdı. Bu çalışmanın diğer belediyelerle de yapılması amacıyla yaygınlaştırılması şeklindeki çalışmalarımız devam etmektedir. Bu çalışmalardan amaç, çeşitli kuruluşlar tarafından yapılmakta olan hizmetlerin dağınıklığının bir ölçüde giderilmesi ve mevcut kuruluşların imkânlarının bir araya getirilmesi suretiyle hizmete daha bir etkinlik kazandırılmasıdır. Gıda işletmelerinin tüketici isteklerine uygun rekabete dayalı ve belirli kalitede üretimde bulunabilmeleri, teknolojilerinin geliştirilmesi, teşviki araştırmaya dönük dar boğazların giderilmesi, ihracaat imkânlarının artırılması gibi çalışmalar, üretimden tüketime kadar her safhada gıda maddelerinin izleme, kontrol etme ve standartlara uygun üretimde bulunmayı zorunlu kıldığından, standart konusu bu safhalarda önemli olmaktadır.

Sinan VARGI

Konfederasyonum Türkiye İşçi Sendikaları adına Ziraat Mühendisleri Odasını, bu düzenlediği muhteşem organizasyondan ve muhteşem kongreden ötürü tebrik ediyorum.

Yalnız gıda sanayii alanında değil, diğer konularda da Ziraat Mühendisleri Odasının düzenlediği etkinliklere ben bizzat katılıyorum. Bu yaz Antalya'da Tarım İlaçları ve Tüketici konusunda bir etkinliğe katılmışım ve oradan öğrendiklerimi tüketicinin korunması bilimine aktarabilme fırsatı buldum ve bunları birazdan sizinle de paylaşacağım. Kendilerine, tüketiciler olarak teşekkür ediyoruz. Diğer meslek odaları da bu konuyla ilgileniyorlar, ama Ziraat Mühendisleri Odasının bu etkinliği gerçekten tüketiciye yönelik ve tüketiciyi korumak amacıyla ve toplumda birtakım sorunların tartışılarak çözümlenmesinde olumlu adımlar oluşturuyor.

Geçen yıl 16 Ekim 1990 Dünya Gıda Günü nedeniyle yine Ziraat Mühendisleri Odamızın düzenlediği bir panele katıldım ve bu panelde tüketicinin gıdadan olan sorunlarının hem sanayiiden kaynaklandığını, büyük ölçüde de gıdanın menşei olan tarım ve hayvancılıktan kaynaklandığını açıkladık. Bizim, tüketiciler olarak gıda sanayiinden ve özellikle gıdadan kaynaklanan binlerce sorununuz var. Bunları burada ana başlıklar halinde vermek istiyorum. Ancak,

bir ülkede milli bir tarım politikası olmadan, milli bir gıda sanayii politikası olacağına da inanmıyorum.

Şimdiye kadar ki konuşmacılar, Türkiye'de maalesef milli bir tarım politikasının olmadığından yakındılar. Türkiye'de zaten bunlar olmadıktan sonra tüketicinin korunması politikasının oluşması da beklenemiyor.

Türk tüketicisi olarak biz son 10 yıldır devletimize kuşkuyla bakıyoruz ve devletin açıklamalarını kuşkuyla dinliyoruz. Benim bu kuşkularım dün daha da arttı. Çernobil nükleer faciasından sonra radyasyon bulutları Karadeniz'e geldi, radyasyonlu yağmuru yağdırdı, çay, en üst yapraklarından köküne kadar radyasyona bulandı ve sonra da çayda radyasyon yok dediler. Bu aslında devletin tüketiciyi kandırmasından başka bir şey değil.

Dün veba salgını konusunda konuşan Müsteşar Yardımcısı, «Biz veba salgınına 7 aydır olmasına rağmen gizledik» Neden gizlediniz diye sordüğümüzde şu açıklamayı yaptı; «Bizim ihracaatımız etkilenir diye bunu mecburi olarak, bildirmemiz gereken kaynaklar olduğu halde, bunu gizledik» dedi. Bakanlığın özürü kabahatinden büyüktür. Veba salgını, bugün et alırken acaba hangimiz, bu et vebalı hayvan eti midir diye kuşku duymadan satın alabiliyoruz. Bakanlık, ben iğne çalışmasına 15 gün önce başladım diyor. Özellikle tüketicinin, kendi devletine, güveni sarsıldı. Bakanlığın temsilcisi dedi ki; «Bizim ihracaatımız etkilenmesin diye.» Burda da ters bir durum var, Türkiye et ithal eden bir ülkedir, et ihraç eden bir ülke değildir.

Tüketicinin devlete olan güvencinin sarsılması konusundaki cevabınızı kendi vicdanlarınıza bırakıyorum.

Türkiye'de tüketicinin korunması hareketinde 70'e yakın mevzuat olmasına rağmen, belirgin bir tüketicinin korunma yasası olmayan dünyada 5 - 6 ülkeden biridir. 3 sene önce ben panellere katıldığım zaman 7 - 8 ülke diyordum, şimdi Mozambik ve Zimbabe'de de tüketicinin korunması kanunu olduğu için 6'ya düştü. Biz kalen o tüketicinin korunması kanunu olmayan ülkelerden biriyiz.

Nihai tüketici olarak gıda sanayiinin sorunlarını dünkü tartışmalar içinde dinledim. Bir enflasyon olgusu var, bir gıda maddelerinin tarladan endüstriye gelene kadar % 35 - 40 kayıpları var, bir ta-

tarladan endüstriye gelene kadar % 35 - 40 kayıpları var, bir takım ulaşım programları var ve gıda sanayii de diyor ki; işleyecek yeterli hammaddeyi bulamıyoruz! Bütün bu sorunları anlayışla karşılamakla birlikte, nihai tüketiciler olarak anlayışla karşılayamadığımız birtakım sorunlar da var.

Dün Sayın Güven Özer'in, bütün gıda maddelerindeki üretim artışlarını döktü ve diğer birtakım maddelerde % 2 - 3 oranında artış olmasına rağmen, domatesteki artışın % 5,8 olduğunu söyledi. Bu gerçekten ilginç bir olaydır. Domates durup dururken niye bu kadar patlama yaptı dersiniz? Bunun içinde yatan tek gerçek, hormon kullanımıdır. Türkiye'de artık eskisi gibi domatesi kokusuna olan özlemimiz giderek artıyor. Domatesin kokusunu hatırlayanınız var, ama o kokuyu son bir, iki yıl içinde burnunuzda algılayanınız var mı? Yok, bitti, hormon kullanımı artık karpuzdan meyve ve sebzeye kadar girdi. Turfanda olan sebze ilk pazara çıktığında daha fazla prim yaptığı için daha fazla hormon var. Tarım ilacı kullanımı o kadar arttı ki, artık domateslerin üstüne sulandırılarak atılması gereken bazı tarım ilaçlarının toz halinde birikinti yaptığını görüyoruz.

Ziraat Mühendisleri Odası tarafından düzenlenen Tarım İlaçları konulu panelde tanıştığım Saffet Öztürk diye bir hoca, bir araştırma yapmış ve tarım ilaçlarının kitabı, telefon rehberi kalınlığında bir kitap, içinde binlerce tarım ilacı var ve hepsinin kimyasal formülü ve yan etkileri konusu da var.

Türkiye'de yapılan bir çalışmada bazı besin maddelerinin 1 kg'da bulunan tarım ilaçlarının bileşikleri şöyle; İç yağında 3,7 mg, tereyağında 3,5 mg, beyaz peynirde 1 mg, balık yağında 12 mg, Trabzon yağında 38 mg, balık ununda 2,6 mg. Bu tarım ilaçlarının aşağı yukarı hepsi kanserojendir ve karaciğerinizde ya da vücudunuzun bir kısmında birikir ve bir gün o hastalığa biz tüketiciler olarak yakalanırız.

Ürün bazında tüketiciler olarak şikâyetlerimiz çok fazla, ama ana başlıklar halinde toplarsak; kahvaltılık almaya gidiyorsunuz, zeytin; zeytini satın alırken yanınızda bir dilim ekmeğe götürmenizi tavsiye ediyorum. Aldığınız zeytinin üstüne o bir dilim ekmeği bastırın, öbür tarafına bakın ekmeğe simsiyah. Çünkü, zeytin normal olarak havuzda bekletilmesi süresini beklemeden üretici içerisine ayak-

kabı boyası kalitesinde ferro glukonat diye bir boyayı atar ve zeytini boyar. Bu boyanın insan sağlığına olan etkileri nedir? Sağlık Bakanlığının son 6 yıldır çıkarmaya çalıştığı gıda katkı maddeleri yönetmeliği ancak uyarılar yönergesiyle yürürlüğe girdi ve bu uyarı yönergesinde bu zeytinde ferro glukonat kullanılmıştır diye uyarı mecburiyeti getirmesine rağmen, halen süpermarketlerde zeytinler plastik kaplar içinde, tahta fıçı ve benzeri kaplar içinde satılıyor ve büyük oranda boya ihtiva ediyor.

Beyaz peynir satın alırken, acaba tam yağlı mı, yarım yağlı mı diye merak ediyoruz. Ben, anneme babama beyaz peynir almaya gittiğimde az yağlı olsun diyorum, satıcıya sorduğum da, bu tam yağlı mı diye, tam yağlı diyor, ben az yağlısını istiyorum; aman ağabey, beyaz peynire kim yağ katıyor ki tam yağlı olsun, bu az yağlı işte dedi aynı peyniri verdi. Kaşar peyniri alırken, ne kadarını peynire verdiğimizizi, ne kadarını patates püresine verdiğimizizi tüketici olarak bilmek istiyoruz. Satın aldığımız ürünler üstündeki etiketler şu anda yetersizdir. Sayın Çavuşoğlu, etiketin maliyeti nedir, buna katlanabilecek miyiz dedi. Hayır, etiketin maliyetini üretici firma katlanmalıdır, sanayici katlanmalıdır, niye ben katlanmalıyım.

Bizim ülkemizdeki etiketleme mevzuatı çok eski. ABD'de ve Avrupada artık bir ürünün içinde ne kadar yağ var, ne kadar şeker var, ne kadar kolesterol var ve hangi vitaminler ne ölçüde katılmış, mg olarak yüzdeli miktar olarak verilir ve bu tüketiciye olan saygıdır, rekabetin getirdiği bir şartlanmalıdır. Bunun maliyetini tüketiciye yüklemeyelim Sayın Başkan.

Hazır kıyma satın alıyorsunuz, marketin buzdolabının üstünde kırmızı floresan lambası var. Çünkü, adam içine yağı basıyor, Uğur DüNDAR'ın programında seyrettik, dalağı basıyor ve hazır kıymayı gayet sağlıklı bir renk görünümünde satıyor. Ticaret Odasının alması gereken tedbirlerden birisi de budur kanımca. Marketlerde, hazır kıyma ve et satılan reyonlarda kırmızı floresan kullanımı yasaklansın, beyaz ışık kullanılsın.

Gıda katkı maddelerinden ve boyalarından endişemiz halen devam ediyor. Çocuğumuza aldığımız şekerleme, bonibonların hangisi çocuğumda ne alerji yapacak, içilen kolanın içindeki kafein çocu-

ğumda alışkanlık haline gelmesine mi neden olacak diye birtakım haklı endişelerimiz son 10 yıldan beri mevzuatın düzenlenmesi konusundaki bütün baskıları yürütmemize rağmen politik tercihlerin, tüketici tercihlerine tercih edildiği bir ortamda bunları getiremedik.

Boyalı, bol kafeinli, çok şekerli ekmeklerine üzerine 2 cm kalınlığında sürülmüş margarinlerle ilgili televizyon reklamları halen devam ediyor. Bir insanın günlük margarin ihtiyacı 30 gram civarındadır, ama çocuğa verdiğimiz margarin zaten 50 gramı buluyor ekmek üstünde ve bunlar televizyonda yayınlanıyor. Reklamlarda tüketici temsilcisi yok, beslenme uzmanı yok ve diğer temsilcilerin hepsi var.

Biz tüketiciler olarak, devletin politik tercihler yerine kendi halini, tüketicisini düşünen birtakım tercihler geliştirmesini istiyoruz, ama bunlar ne derecede başarılı olacak. Bakırköy Belediye Başkanırken Sayın Aktuna, bu konuda başarılıydı, ama Sağlık Bakanı olduğu zaman ne kadar başarılı olacağını siz göreceksiniz. Çünkü, Bakırköy Belediye Başkanı iken bir iki kuruluşla muhataptı, ama bakan olduğunda işin içine politik tercihler girecektir.

Gıda sanayii açısından konuyla ilgilenen arkadaşlar varsa bu toplantıda, onlara nazikane tavsiyemiz şudur; Türkiye’de bugün yüksek tansiyonlu, şeker hastaları, kalp damar hastaları olan, yaklaşık nüfusumuzun % 20’sini kapsayan kitle vardır. Bu kitleye yönelik düşük şekerli, düşük sodyumlu ve düşük kolesterol ihtiva eden gıda ürünlerine girmelerini tavsiye ediyorum. Çünkü, Türk tüketicisi, Avrupa ya da Amerikan tüketicisi gibi bunları bir müddet sonra arayacaktır. Köyden kente nüfus giderek artan oranda gelmeye başladığında doğal gıdalardan insanlar uzaklaşacaklar ve bir müddet sonra insanlar artık gıda katkı maddesiz, boyasız ve içerisinde herhangi bir kimyasal madde olmayan doğal paketlenmiş gıdaları talep edecekler. Bu gıdalara olan talebi de karşılayacak bir gıda sanayiinin şimdiden hazırlıklara başlamasını tavsiye ediyoruz.

Bir soruyu Sayın Ali Paşa Aksu’ya yönlendirmek istiyorum. Sayın Aksu dedi ki; «Kolaya zam geldi diye Bakkallar Federasyonu olarak bu boykota başladık.» Benim bildiğim bilgilere göre, TANSAS koladan daha fazla satış primi aldı ve aynı primi bakkallara vermedi. Bunu bakkallara vermediği için de bakkallar da feryat ettiler,

TANSAŞ'ın kapısına dayandılar ve biz daha fazla prim almak istiyoruz dediler. İzmir Bakkallar ve Bayiler Derneği. Ondan sonra bu federasyon kanalıyla diğer yerlere yayıldı. Sorum şu;

Kolayı madem o zaman sağlık şartları açısından zararlı diye boykot ettiniz, şimdi neden satıyorsunuz? Siz, her zam gelen mahlul tüketiciyi düşünerek böyle boykot etmiş miydiniz daha önceden? Şimdi deterjana zam geliyor, kolaya geliyor, şimdi neden boykot etmiyorsunuz?

Ahmet ÇAVUŞOĞLU

Birinci sual, Sayın Hocamız Emel Sezgin'den geliyor. «Yoğurt firmalarının sayısının nüfus artışına rağmen 20'ye inmesini sağlıklı bir gelişme olarak kabul ediyor musunuz, bu yoruma katılmaz mısınız?»

Sayın Hocam beni bağışlarsa, bu yoruma katılmam kesinlikle mümkün değildir. Dünya artık bir serbest piyasa ekonomisine girmiştir, bırakınız firmaları, devletler birbiriyle rekabet halindedir. Benim gönlüm arzu ederdi ki, kapanan 25 firma yerine bu firmaların üretim kapasitelerini ve tesislerini artırarak üretime devamlarını sağlamak ve buna yenilerini ilave etmek, artan nüfusa paralel olarak gerekli düşüncesindeyim.

Diğer soru, Sayın Mehmet Reha Özder kardeşimin suali var. Bizim odamızın burs faaliyetlerinin televizyon, radyo ve konferanslarla duyurulduğunu ifade etmişlerdir. Bizim odamız, talebelere, sınıflarını geçtikleri takdirde ve tahsil hayatları müddetince burs vermeye devam etmektedir. Önümüzdeki Ocak ayında bu burs faaliyetlerimiz gene devam edecektir.

Sayın Vargı'ya iki konuda müsaade buyurlarsa teşekkür etmek istiyorum. Birincisi, öneri ve tenkitlerine teşekkür ediyorum ve Türk - İş'ten bir konuyu hassasiyetle rica ediyorum. Tüketici şikâyetlerini belirtir bir raporu lütfedip bizim odamıza takdim ederlerse, biz de konunun üstüne derhal gideceğimizi belirtirim.

İkinci teşekkürüm, Sayın Vargı eksik olmasınlar, konuşmasında son derece bitaraf davranıp biz işverenleri değil, bizim çalıştırdığımız işçi kardeşlerimizin davranışlarından dolayı onları suçladılar. Herhalde bu suçta bizim olduğu kadar Türk - İş'in de payının olduğu kanaatındayım. Kendi mensuplarını bir ölçüde eğitmeleri gerekirdi.

Sayın Vargı, etiketleme konusuna üreticinin katılanmasını ifade ettiler. Biz buna seve seve katlanırız, ama artık dünyada hiçbir şey bedava değildir. Ne maliyet yapmışsak kârımızı da ilave edip tüketicilerden almak durumundayız, bunun aksini düşünmek de mümkün değildir.

KATILIMCI — Sayın Başkan, biz arkadaşlarımızla bir araştırma yaptık ve Sayın Çavuşoğlu'na müracaat ettik, ne yazıkki bir yıl boyunca hiç dinlemeye dahi almadınız. Araştırmada sekreteriniz var, yönetim kurulu üyeleri biliyor, ben 5 tane dilekçe verdim.

Ahmet ÇAVUŞOĞLU

Sevgili kardeşim, hemen şunu belirteyim. Türkiye'nin eğitime çok büyük bir ihtiyacı vardır. Siz de şunu peşinen kabul edin ki, eğitimin reklamı olmaz. ATO bir eğitim kurumu değildir, ATO, eğitim konusunda reklama ihtiyacı yoktur, sadece topluma mensuplarından topladığı aidatlar çerçevesinde bazı şeyler verebilmenin telaşı içindedir ve bunu da basından, kamuoyundan, halktan gelen teşekkürlerle bir ölçüde yapabildiğimiz kanaatındayım, ama her gelen müracaatı da kabul etmek durumunda olmadığımızı takdir edersiniz.

Ali Paşa AKSU

Sayın Vargı çok güzel bir analiz yaptı, konuşmasını zevkle dinledim ve sonucunda da bana bir sual tevcih etti, kendisine teşekkür ediyorum.

Evvla Federasyonları herhalde birbirine karıştırdı. Ben Türkiye Pastacılar Kahveciler Federasyonunun aynı zamanda Genel Başkanım, tabii Bakkallar Federasyonumuzun Başkanı şu anda bura-

da yok. Biz üç federasyon olarak, sadece kolalara haksız yapılan zamlara karşı tepkiyi göstermek üzere harekete geçtik, ama bir ölçüde başarılı olduk fakat tüketim açısından biz her ne kadar toplumdaki insanlarımıza bunu içmeyin dediyse de, başarılı olmadığımız için, baktıkki bu kola satışları biraz düşmüş olsa bile ileride bu yine unutulacak. Aslında bizim boykotumuz haksız fiyat artışlarına karşıydı. Yani gıda bakımından bozukluğu ve bu kolaların içinde çıkan birtakım zararlı maddelerin konulmaması konusunda bir tepki gösteremedik, çünkü o yetkiye sahip değildik. Bütün firmaları haksız firmalarla aynı seviyede bakıp kendilerini suçlamak için kuruluşlarımızın şanına yakışmazdı. O itibarla, sadece fiyatlarının artışı üzerine yaptık.

Ben değerli panelist arkadaşımın bütün tavsiyelerine katılıyorum, ama o fabrikalardaki, o gıda sanayiini çalıştıran insanlarla karşılıklı sohbet ettiğimizde o da suçu çalıştırdığı insanlara atıyor Tabii biz onunla beraber değiliz.

Bir noktada birleşiyoruz, Türkiye’de tüketici açısından da, üretici açısından da mutlaka çağın gereklerine uygun eğitimden geçip birtakım bilgilere sahip olmamız lazım. Aksi takdirde, ne kadar konuşursak konuşalım, ne kadar paneller düzenlersek düzenleyelim, hedefe ulaşmamız mümkün değildir.

Sayın Aktuna, geçen seneki panelde daha değişik konuşmuştu, bugün burada olsaydı huzurlarında söyleyecektim, bana göre bir tıp doktoru olmasına rağmen geçen seneki konuşmasıyla bu seneki konuşması arasında çok fark gördüm. Daha olgunlaşma var, olaylara yaklaşma var. Tabii Sağlık Bakanlığı meselesinden dolayı mı, yoksa neden dolayı, onu bilemiyorum ama, bir hususu söyleyeyim. Gerçekten Türkiye’de bu kadar geniş kapsamlı sağlığını ilgilendiren gıda konusundaki yetki sahibi olan, kontrolleri yapma yetkisine, araştırma, tahlil yapma yetkisine sahip olan bu kadar kuruluş yerine, bir tek kuruluş buna muhatap olmalı, ona yönelik elemanların istihdam etmelidir. Bize bakan insanlar bizı anlamayan kişilerdir. Onun için, ben diyorum ki; biz bundan sonra Türk Esnaf ve Sanatkarları olarak kuruluşların bu gıda konusundaki her türlü direnişine, her türlü bilgi alış verişine hazırız.

Sinan VARGI

Biz burada birbirimizle tartışmazsak doğruları bulamayız. O açıdan, Sayın Çavuşoğlu'na yönelttiğim sorunun, tekrar işi dönüp do-laştırıp getirdi imalat yapan işçiye bindirdi. Ben buna karşıyım. İşçinin zaten bir taraftan ücret problemi var, bir taraftan da kullandığı kimyasal maddelerin çifte etkisi altındadır. Buna gıda teknolojisinde çift etki denir. Tüketicieye sunduğu maddeyi kendisi nefesle ciğerlerine alıyor gıda boyasını, deterjan üretiyorsa deterjanın tozu nu ciğerine çekiyor. Bunu getirip de işçiye yüklemenin anlamsızlığını arkasından konuşmak istemiyorum ama anlayamadım.

Ben, gıda etiketi derken, yapacakları tek şey şu; gıda etiketinin ofset kalıbını değiştirip, içerisinde ne kadar yağ, ne kadar kolesterol, ne kadar şeker varsa onların üretim aşamasında (kendileri biliyor zaten), tüketiciye bilgi açısından sunulması gerekir.

Bu ofset kalıbını değiştirmek bizim son 4 yılımızı alabildi. Dedi ler ki, elimizde çok fazla miktarda ambalaj malzemesi var. Bir gıda sanayinin elinde 4 yıl yetecek kadar paketleme ve ambalaj malzemesi olur mu? Yok. Yalnızca geciktirmek için Sağlık Bakanlığına yaptıkları baskının neticesidir.

Sayın Çavuşoğlu'nun temsil ettiği ATO'dır, benim önerim sanayicilere idi, sanayicilere yaptığım önerileri Türkiye'de sağlık sorunu olan insanlara karşı üretilmesi gereken, onların talep ettiği gıda mamulünün üretilmesi konusundaki talebimizi anlayışla karşıladı. Fakat, Sayın Aksu'nun, Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu olarak burada titri belirtilmiş. «Ben Pastacılar ve Kahveciler Federasyonu temsilcisi olduğumu bilmiyordum, yeni öğrendim, özür dilerim.

Benim sorunum aynı, yani Bakkallar ve Bayiler Federasyonunun TANSA ile olan kola prim mücadelesinde buna tüketiciyi alet etmek ayrı bir konudur. Kolanın zaten başından beri biz Türk - İş olarak düşmanınız, içerisinde kafein var, bir küçük kolada 10 tane kesme şeker var. İnsana enerji yüklüyor ve bir taraftan da kilo al dırıyor. Kafein çocuklarımızda alışkanlık yapıyor ve dişlerimizi çürütüyor, midemizi hasta ediyor, ama içmeden duramıyoruz, nescafe de içiyoruz, bunları da içiyoruz, ama kolanın ambalajı üstüne bizim istediğimiz tarzda etiketleme getirilip, o dünyaca ünlü kolanın içerisinde ne olduğunu açıklanması lazımdır.

Belçika'da bir tüketici uzmanı diyor ki, bunun içerisinde koka-
inin esas maddesi koka yaprağı var. Koka yaprağının suyunu sıkı-
yorlar, bu alışkanlık yapıyor, kafein üstünün cilası oluyor.

Benim su içtiğim bardak coca - colanın bardağı, bunu engelle-
yebiliyormusunuz, reklamlarını durdurabiliyor musunuz? Hayır. O za-
man, belli standartlar altında tüketiciyi kanunî birtakım şeylerin dı-
şına çıkmadan aydınlatmakta fayda var.

Ali Zafer TACİROĞLU

Sayın Vaığı katkı maddelerine değindi, bugün katkımaddeleri
kullanılıyorsa ihtiyaçtan kullanıldığını belirtmek istiyorum. 10 gün
önceki Kuşadası toplantısında yurt dışından gelen AT'nin komis-
yonlarında görev alan delegelerin verdiği bilgiler ışığı altında yapay
boyaların halen yürürlükte kalacağı açıklandı. Yapay boyalar eğer
sizin sözünü ettiğiniz şekilde son derece tehlikeli olmuş olsaydı bun-
ların öncelikle o ülkelerde yasaklanması gerekirdi. Bu konularda
zannediyorum bazı ön yargılar vardır. Böyle bir olay varsa, o zaman
yurt dışındaki örneklerin de gözönüne alınarak Türkiye'de uygula-
malar yapılması gerekir.

Gıda boyalarının ürünlerinden söz ettiniz. Jelibom adındaki
üründe bulunan gıda boyası miktarı diğer ürünlerdekinden farklı de-
ğildir.

Teknoloji elverdiği süre içinde bazı ürünlerde boya yerine meyva
konsantresi kullanılmaktadır.

Şirketimizin bu konuda yaptığı son çalışmalarda başarılı ürün-
ler meydana getirilmiştir. Jelibom adlı ürünün 5 aydan beri meyva
konsantresiyle yapıldığını açıklamak istiyorum.

Meyva konsantresiyle çalışma yapabilmek için, üretim yapabil-
mek için aldığımız önlemlerden birisi; yurt dışındaki meyva konsant-
relerini araştırdık, aradığımız vasıflarda iki tane meyva konsantre-
siyle çalışan firma bulduk. Diğer meyva konsantreleri kilosu 100.000
TL. olmak şartıyla ithal edilmektedir. Türkiye, meyva üzerine çalış-
masına rağmen meyva konsantresi üzerinde bize yeterli kadar hiz-
met vermemektedir.

Orhan KÖKSAL

Efendim ben hekimim, bakanlıktaki gıdalara katılan bazı katkı maddelerinin sağlık yönünden ilişkisini tespit eden komisyonun üyesiyim. Bu konuda sayın konuşmacının anlattığı bazı hususlara açıklık getirmek istiyorum ve sizlerin yanlış birtakım görüşlerle endişeye düşmenizi önlemek için söz aldım.

Zeytinlerin siyahlandırılması için boya katılıyor; bu bizim komisyonun müsaadesiyle katıldı. Muammer Bey de bilir. Bu boya, bir demir yapıcı ve tıbben anemilerde kullandığımız maddedir, demir için özellikle bunu tavsiye ederiz. Bu bakımdan, kullanılan miktarın sağlık için hiçbir zararı yoktur. Ancak, sanayici, bunu katmakla o uzun süre tuzlu kuyuda bunu muhafaza etmektan kurtulmaktadır. Teknolojik bakımdan yarar sağlamaktadır. Zaten tuzlu kuyuda kalmasıyla da o aldığı fazla konsantrasyon daha çok zararlıdır. Dolayısıyla bundan endişe etmesinler. Bu boya, kabul ettiğimiz düzeyde hiçbir zararı yoktur, aksine yararı vardır.

Kolestrol meseleside birçok kişilerin yanlış birtakım görüşlere sahip olmasıdır. Dışarıdan yiyeceklerle aldığımız kolestrolun insan sağlığına hiçbir zararı yoktur ve bugün artık kolestrolun çok zengin olan yumurtanın yenmesinin sakıncası olmadığı kabul edilmiştir ve yumurtanın sarısını rahatlıkla yiyebilirsiniz. Çünkü, insan vücudunda kendisi tarafından imal edilen ve düşük dansiteli lipoproteinlere bağlı olan kolestrol zararlıdır denir. Aslında bu maddenin fazla bulunması da bir göstergedir. Bu kalp ve damar hastalıklarının oluşumu çok daha başka birtakım mekanizmalarla oluşmaktadır. Vücutta hem iyi huylu dediğimiz yüksek dansiteli lipoproteinlere bağlı kolestrol vardır, bir en düşük dansiteli lipoproteinlere bağlı kolestrol vardır. Vücutta bu düşük dansitelilerin artması zararlıdır, yüksek dansitelilerin artması ise yararlıdır. Bu bakımdan yalnız başına vücuttaki kolestrol miktarının tayin edilmesi de bir anlam taşımamaktadır. Total kolestrol tayin edilecek, bir de yüksek dansiteli kolestrol tayin edilecek. Bu ikisinin oranı 5'ten büyükse zararlıdır, 5'ten küçükse yararlıdır. Onun için yiyeceklerle kolestrol alıyoruz diye bir endişeye kapılmayın, bu bizi kalp damar hastası yapmaz. Bu hastalık mültifaktöryel bir hastalıktır. Burada daha başka faktörlerin de rolü vardır. Satüre yağların fazla yenmesi bir faktördür, tuz bir faktördür, aşırı kırmızı etlerden gelen bir faktördür, sigara bir faktör-

dür, strees bir faktördür. Onun için, bu kolestrolu aйдım diye hemen endişeye kapılmayın ve kolestrolun da yiyeceklerdeki miktarının yazılmasına gerek yoktur.

KATILIMCI — Sayın Başkan, ben de zorunluluk nedeniyle bir konuya açıklık getirmek için söz aldım. Sığır vebası yönünden halk sağlığının önemi.

Hayvanlardan insanlara, insanlardan da hayvanlara geçen çok hastalıklar var, bugün gururla öğrendik, ülkemizde bir milli zoonoz komitesi kurulmuş, sevinç verici. Belki sığır vebasının bunun kurulmasında katkısı oldu. Sığır vebası yalnız hayvanlarda sorun yaratan bir hastalık, insanlarda sorun yaratmak ve bu kadar da ciddi önlenmesindeki esas amaç ise hayvanlarda yüzde yüzlere varan ölümlere neden olmasıdır. Bir yerde de hayvancılığımızı koruma amacıyla hastalığın anında imha edilmesi gerekli. Viral bir etken, insan sağlığına hiçbir etkisi yok, yalnız şu var, Ankara'da bugün için satılan etlerin yüzde 60'ı kaçaktır. Et Balık Kurumunun yanına sabahleyin giderseniz orada Ankara'ya gelen kaçak etlerin ne denli içler acısı durumda satıldığını görürsünüz.

Geçen gün Verem Savaş Derneğine gittim, eğer sığır vebası için eti almıyorsanız ona bir şey demem, fakat eti başka zoonozlar için almayabiliyorsanız o zaman bilinçli tüketicisiniz.

Nürten DENİZ

Köy Hiz. Gn. Md. İüğü

Top. ve Ağaç. Enstitüsü

10 yıldır Avrupa ülkelerinde rafine yağlarda rafinasyon esnasında durultma maddesi olarak, benzen kullanılmıyor ama Türkiye'de bunun yasaklanmaması ya da bunun kullanılmaması doğrultusunda bir kanun bulunmadığı için yağ sanayicilerimiz zaman zaman gündeme gelen bu konuda kullandıklarını itiraf ediyorlar. Berizen kansorejen bir maddedir, Hacettepe Üniversitesinde burada bildiri sunan sayın hocalarıma, gerekse Uluslararası Gıda Toplantısında Türk temsilciliği yapan sayın delegeye ve bu konularla ilgisi olan

özel sektör gıda sanayicisine, yani bu konuda aydınlatıcı bilgi verecek durumda olanlara bunu soruyorum.

Türk tarımında bu Kongrenin başında Erzurum'dan gelen sayın konuşmacı değindiler. Birinci derecede yağ nebatı olan yer fıstığının sırf makineli tarım, modern tarım olmadığı için Türkiye'de, yağ elde edilemediğini vurguladılar. Gerçekten en üstün kalitede yağ elde ettiğimiz bir bitki ve çok geniş olarak 60 - 70 yıldır Türkiye'de yetişiyor, çok ucuz fiyatlarla dışarıya veriyoruz yerlerimiz olmadığı için Aflatoksin oluşuyor. Bu bütün tarım ürünleri için aynı, sağlıklı olarak hasat etsek bile ürünümüzü muhafaza edecek, hatta yağ fabrikalarımızda yeterli depo olmayışından dolayı muhafaza esnasındaaflla toksin oluşuyor.

Gıda sanayii de tarımın bir bölümü olduğundan, ürünün elde edilmesinde nihai duruma kadar mutlaka tam otomatik makineler gibi, ekim ve hasat makinelerinin tam otomatik olması gerekir, Türkiye'de 60 - 70 yıldır tarımı yapılan bu bitkilerde de uygulanması gereklidir. Ben hiçbir görevliyi ve hükümeti suçlamıyorum, yalnız geçerli neden, işgücünün çok olduğu Türkiye'de bunu kullanmak için yarı otomatik gelişmemiş makinelerin kullanılışı vardır. Bugün ülkemize, tam otomatik ekim hasat makineleri girse şu anda yağı hem çok ucuza, hem de çok nitelikli alabiliriz. Soyadan 100'ün üstünde gıda maddesi yapılıyor, suni et yapılıyor, onun için soya bu çağın harika bitkisi. Bütün gelişmiş ülkeler bu ürünü gıda sanayiinde kullanıyorlar. ABD'de yapılan tüketici anketinde, kahvaltıda yedikleri ürünlerin yüzde 70'inin yer fıstığından yapıldığını tespit etmişler. İçinde birçok mineraller, vitaminler, insan bünyesinin çok ihtiyacı olan temel besin maddeleri var. Özel sektördeki sanayicilerin de Kalkınma Bankası temsilcileri de buradalar, soyayı ve yer fıstığını, soya % 32 protein ihtiva ediyor, bunun artık Türkiye'de de gıda sanayininin temel maddesi olarak kullanılması temenni ediyorum.

Yalçın GÜNGEN
(Ünilever İş Tic. S. TAŞ)

Son konuşmacı, salonda bulunan yağ ile ilgili kişilerden bilgi almak istediğini söyledi, yardımcı olabilmek için söz aldım.

Yağ rafınasyonunda benzen denildi, benzen bir solvent, yağ rafınasyonunda herhangi bir solvetin işi yok, ekstrasyonunda, herhal-

de onu demek istedi, tohumdan yağ çıkarılışı sırasındaki işlemde solvent kullanılır. Biz şirket olarak ekstrasyon yapmıyoruz, ancak bildiğim kadarıyla Türkiye’de benzen kullanan firma yoktur, heksan kullanılır. Heksan da bir solventtir, yalnız benzendeki etkiler yoktur.

Yoktur derken, Türkiye’deki belli başlı büyük firmaları kasdediyorum, irili ufaklı çok firma var, hepsini benim de bilmeme imkân yok, büyük şirketlerin hepsi heksan kullanır. Uluslararası normlarda da hep heksan geçer, bütün yağ alımları o şekilde yapılır, yaptığımız ithalatlar da ona dayanır. İz miktarda heksan olsa bile anlaşmalarda bellidir, o isimle geçer her zaman için.

Sayın Hocalarım Orhan Köksal ve Ayşe Baysal ayrı ayrı bahsettiler ama birbirine bağlı bu ayçiçek yağı meselesi, aypufa, çok fazla alınması durumunda bazı rahatsızlıklar olabileceğini açıkladılar. Bildiğim kadarıyla yüzde yüz pufa diyetlerinde, bu normal bir diyet değildir, yani bir insan alın, yüzde yüz yağ olarak sadece haypufa verin, o takdirde priradikal oluşmasından dolayı bazı patolojik zararları vardır, literatürde geçer, ama kimse de bir insanı alıp böyle beslememiştir. Yani hayvanlar üzerinde yapılan çalışmaların sonucudur. Herhalde hocam da onu söylemek istedi, Sayın Ayşe Baysal da bu bağlamda bir şey söyledi; «Biz sıvı yağı, katı yağı ve margarini de belli ölçüler içinde kullanıyoruz.» Zaten olay dengeli beslenme, biz hem sıvı, hem de katı yağ üreticisiyiz, yalnız şunu yeyin diye bir şey yoktur, belli bir bilinç içerisinde dengeli bir şekilde bunların alınması lazım.

Sinan VARGI

Gıda katkı maddelerindeki olay şu, gıda boyalarındaki olay şu. Gıda boyalarında belli miligramlara kadar kısıtlamalar var, ancak; bir gıda üreten firmaya gidin. Tacıroğlu’nun firmasına gitmenize gerek yok, başka bir firmaya gitmenize de gerek yok, şunu yapın. Pazardarı naylon torba içinde, üreticisi belli olmayan oralet türünden maddeler satılıyor, meyva özü, içerisinde gıda boyası var ve kimisi de diyor ki C vitamininin bunda olmasına imkân yok.

Sayın Köksal Hocam, «Ben bunun komisyonundayım» dedi, demir ihtiva ettiği için bunları kullandık» dediler. Bunun kullanılmasında-

kı esas düşünölen kitle tüketici midir, yoksa zeytin üreticisi midir? Yanı üreticinin bu boyayı kullanarak süreyi kısaltmasıdır, yoksa tüketici mi? Bunun iki yönle kullanılması olabilir, ancak burada bir nokta daha var. Sağlık Bakanlığı yönergesi diyor ki; «Eğer bu boyayı kullandığınız anda tüketiciyi uyaracaksınız, hammaddeyi boyamak için ferrogulukonat kullanılmıştır diye uyaracaksınız.» Sayın Hocamdan bunun takipçisi olmasını rica ediyorum. Herhangi bir uyarı yok, bu kullanılıyor Ben hiçbir zeytinde bu uyarıyı görmedim.

Gıda boyalarındaki özellik şu; gıda boyasının hesaplaması yapılırken, benim elde ettiğim bilgilere göre 60 70 kiloluk bir insanın kan konsantrasyonu ele alınıyor, yani şu kadar mg gıda boyasını normal bir insana verirsek şu alerjik reaksiyonlara yol açabilir, demek ki sınır bu. Ama üretilen madde çocuklara yöneliktir. 20 kiloluk çocuğun 2 kiloluk kanı aynı boyayı verdiğiniz zaman başlıyor deri döküntüsü, başlıyor alerji. Doktora götürüyorsunuz, ne yediyse onu kesin diyor.

Jelibomda meyva özü kullanılıyor dediler, sanayiinin meyva ekstrasyonu bulma konusundaki problemlerini saygıyla karşılıyorum. Elimde Londra Gıda Komisyonu tarafından hazırlanmış gıda katkı maddeleri yönetmeliği var. Bugün ülkemizde kullanılan tartrazin, Sunset sansetie yello FCF, Patent Blue diye birçok boyalar Amerika, Avusturya, Norveç, Kanada'da bırakın kısıtlamasını tamamen yasak. Buradaki adamlar tüketici de bizim ülkemizdeki tüketici değil mi. O zaman bu soruya da ayrı bir tartışma ortamı, ayrı bir boyut kazandırmak lazımdır.

Kolestrol konusunda, düşük dansiteli lipoproteinlerle ilgili konuya katılıyorum, ancak elimdeki kaynak 1991 tarihlidir, bir Amerikan mecmuasındandır, yalnız kolestrol konusunda değil, içinde kullanılan kimyasal maddeler konusunda da bir şey var. Kolestrol konusunda Sayın Hocamın acizane affına sığınarak aydınlatmak istiyorum;

Ambalajın üzerinde no kolestrol, düşük kolestrol dediği zaman 28 mg dan bir sunuşta fazla olmayacak. No kolestrol dediği zaman 2 mg dan daha düşük kolestrol ihtiva edecek. Ben bir tüketici olarak bunu ambalajın üstünde görmek istiyorum. Amerika'da bu yapılıyorsa, Türkiye'de de bu yapılsın.

Yavuz DONAT

Sığır vebasıyla ilgili bir görüşü de ben aktarmak istiyorum. Tek nokrat yaklaşım, olayları bütünlük içinde görmek durumunda, neden-sonuç ilişkisi içinde irdelemek zorunda. Sığır vebası Türkiyede ilk kez çıkmıyor, sığır vebasının neden çıktığı sorusunda çözüme varmak anlamında nedenlerini aramak durumundayız.

Türkiye'de 1984 ile başlayan, peynirle başlayan ve bugün süt ithaline devam çok önemli bir belirleyicidir. Türkiye'de işletmeler kapanırken ve Türkiye 1982'lerde 24 milyon dolar olan hayvancılık ürünlerinin ithali noktasından bugün 485 milyon dolar, bunun içinde damızlık yoktur, sadece tüketilecek hayvan canlı materyal vardır, et vesaire vardır. Bu noktaya gelmiştir. Üretim daralmıştır. Türkiye'de besiciler dışarıdan hayvan getirmek için fonun indirilmesi anlamında bakanlıklarda kapı kapı dolaşıyorlar. Türkiye bu noktaya bu sürecin sonunda gelmiştir. Hayvan sağlığı organizasyonu yıkılmıştır.

KONGRE DEĞERLENDİRMESİ VE KAPANIŞ

Prof. Dr. Muammer KAYAHAN

A. Ü. Ziraat Fak. Gıda Bil. ve Tekn. Blm.

КОНФЕРЕНЦИЯ КОМПЕТЕНТНЫХ ЦЕНТРОВ

2017

21 МАЯ

Встреча в формате вебинара
с участием представителей
и слушателей

Prof. Dr. Muammer KAYAHAN

Sayın Başkan, değerli konuklar; konuşmama başlamadan önce hepinizi saygıyla selamlarım.

Üç günlük yorucu bir çalışmadan sonra Kongrenin son aşamasına gelmiş bulunuyoruz. Takdiriniz ne yönde olur bilemem, ama ben- ce Kongrenin en zor bölümüne geldik. Kongre boyunca sürdürülen çalışmalar sırasında konular o kadar detaylı ve güzel işlendi ki, bunlar içerisinde ana noktaların hangisinin olduğu konusunda insan te- reddüte düşüyor.

Ziraat Mühendisleri Odası tarafından düzenlenen ve ülkemiz gi- da sanayiinin mevcut durumundan hareketle geleceğini belirleyebil-meyi amaçlayan Gıda Sanayii Kongresinin sonuna geldik. Uygulama- nın içinden gelen deneyimli sanayii temsilcileri, gıda eğitim ve araş- tırmaları konusunda emek veren uzmanlar ve gıda konusunda verilen hizmetlerin düzenlenmesiyle görevli bürokrat kesim yanında yoğun bir izleyici katılımıyla süren üç günlük kongre çalışmaları boyunca Gıda Sanayiinin sorunları farklı açılardan ve tüm yönleriyle başarılı bir şekilde irdelenip değerlendirilmiştir.

Kongrenin ilk günü gerçekleştirilen ilk oturumda, Kalkınma ve Gıda Düzeyi ve Gıda Sanayiindeki Destekleme Politikaları incelen- miştir.

Sayın Küçük tarafından sunulan tebliğde, gıda sanayiinde geli- şim için önem taşıyan üç nokta; gıda sanayiinin gerek duyduğu ham- maddeye yetiştiriciliğiyle ilgilenilmesi, büyük kapasite ve modern teknolojiye yönelmesi ve ihracat ve kalite kontroluna önem veril- mesi şeklinde vurgulanmıştır.

Aynı oturumda Sayın Prof. Eraktan tarafından ele alınan Gıda Sanayiinde Destekleme Politikaları konusunda ise hammadde ile ya- tırımların desteklenmesi önemli iki nokta olarak üzerinde durulmuş- tur. Ancak, gıda hammadde olarak tarım ürünleri için geliştirilecek destekleme politikalarında uygulanacak yöntemin fiyat ve çeşit dal- galanmalarına neden olmaması gerektiği belirtilmiştir. Aynı şekilde, yatırımlarda yapılacak desteklemeler de işletmelerin teşvikli veya teşviksiz olması, gelişmiş veya gelişmekte olan bölgede bulunup bu- lunup bulunmaması, atıl kapasite durumu gibi hususların çok iyi ana- liz edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Sunulan tebliğleri irdeleyen tartışmacılar, üzerinde durulan bu noktalara ek olarak, gıda sanayiinin gelişimi üzerine mevzuat eksikliğinin, haksız rekabetin, gıda sanayii makinelerinin ülkemizde üretilmesinin, entegre işletmelere yönelinmemesinin, hedef desteği yapılmamasının ve desteklerin siyasal amaçla yapılmasının etkili olduğunu ifade etmişlerdir.

Tarımsal üretim ile gıda sanayiinin ilişkilerinin irdelendiği İkinci Oturumda, Gıda Sanayii Hammadde Talebi Açısından Türkiye Sayın Gökalp ve Sayın Işık tarafından, Tarım Sektörü Gelişme Projeksiyonu ve Gıda Sanayii ise Sayın Özer'in ve Sayın Işın tarafından incelenmiştir.

Başlıca gıda kaynaklarını bitkisel, hayvansal ve mikrobiyel olarak sınıflandıran Gökalp ve Işık, gelişmiş ülkelerin tarımsal üretim ve gıda sanayiinde de geliştiğini vurgulamışlar, gelişme için önce gıda sanayiine özgü temel bir politika geliştirilmesi, bundan sonra da atıl kapasiteyi hayvansal ve bitkisel hammadde azalışını, fizibilitesiz işletme kuruluşunu ve çevresel kirlenmeyi önleyecek önlemlerin ivedilikle alınması gerektiğini vurgulamıştır.

Sayın Özer'in ve Sayın Işın ise inceledikleri konu kapsamında gıda sanayiinin sorunlarını mevcut durum ve 2000 yılında göstereceği tablo yönünden ele almışlar ve teşviklerdeki yetersizlikler, hammadde akışındaki darboğazlar, sanayiideki atıl kapasite, yanlış tüketim alışkanlıkları, hızlı nüfus artışı giderilmedikçe ve kooperatifleşme ve sözleşmeli tarımsal üretim gerçekleştirilmedikçe hemen tüm gıda alt sektörlerindeki sorunların 2000 yılında daha da büyüerek karşımıza çıkacağını vurgulamışlardır.

Tebliğleri değerlendiren tartışmacılar ise bu görüşlere ek olarak, planlamanın tarlada değil tüketici sofrasında yapılması, hammadde potansiyelinin sanayiye isteğine uygun olarak desenlendirilmesi, pazar olanaklarının geliştirilmesi ve ithal gıdalar için gerektiğinde fon uygulaması ve prim uygulamasındaki tikanıkların giderilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Kongrenin, Gıda Sanayii Politikalarının tartışıldığı ilk panelinde panelistler tarafından mevcut politikadaki eksiklikler şu şekilde saptanmıştır. Hammadde bakımından tarımsal üretimde verim düşük-

tür: Genel olarak atıl kapasite oldukça yüksektir. Sanayiideki işletmelerde teknolojik açıdan homojen bir yapı söz konusu değildir. Gıda kanunu süratle hazırlanıp yürürlüğe konmalıdır. İşletmelerde entegrasyona ve kapasite büyümesine yönelinmelidir. İfracat örgütlenmesi gerçekleştirilmelidir. Teknolojik araştırma ve geliştirme çalışmaları desteklenmeli ve artırılmalı, haksız rekabete yol açan işletme sorununu çözümlenmelidir. Tarım politikaları gıda politikalarına göre yeniden gözden geçirilmeli, dış pazarda aşırı sübvansiyeye edilen ürünlere karşı önlemler geliştirilmeli, köylü, gerçek tarım uygulayan çiftçi yapısına dönüştürülmeli, bölgesel gıda ihtisas mahkemeleri kurulmalı, yerli olarak gıda sanayii makineleri üretilmeli, yetişmiş teknik eleman açığı giderilmeli, krediler ucuzlatılmalıdır.

Kongrenin Üçüncü Oturumunda, olanakları ve sorunlarıyla Gıda İhracaatı ele alınmış ve Pazarlama Teknikleri Açısından Gıda Sanayii Sayın Otluoğlu tarafından incelenirken, alternatif pazarlar konusu Sayın Şahinöz tarafından analiz edilmiştir.

Sayın Otluoğlu, gıda sanayii mamullerinin pazarlanmasında mevcut durumu, çağımız pazarlarının pazarlama teknikleri açısından irdeledikten sonra, mevcut darboğazları aşmak üzere dış pazarlarda marka bilinci yaratmanın, ihtisaslaşmış pazarlama birimlerini oluşturmanın, ticaret konsorsiyumlar kurulmasının, sanayiide uluslararası rekabete girebilecek derecede büyümenin, kambiyo işlemlerinde gıda maddelerinin özelliklerinin dikkate alınmasının, fiyatlandırmada tüketici alım gücünün dikkate alınmasının, tarım ve gıda ilişkisinin planlanmasının zorunlu olduğunu vurgulamıştır.

Sayın Şahinöz, alternatif pazar konusunda mevcut dış satış durumunu inceledikten sonra bir yandan AT, Doğu Avrupa ve Ortadoğu üzerinde az açığı olan bazı gıdalar yönünden yoğunlaşılması gerektiğine değinirken, diğer yandan da Asya ve Afrika pazarlarında ülkemiz açısından büyük ihracaat olanaklarının bulunduğunu vurgulamıştır.

Aynı konuları değerlendiren tartışmacılar ise, bunlara ek olarak; pazarlamanın üretim, dağıtım ve tüketimi kapsamı, sanayiide denetimin ehliyetle yapılması, gıda ihracaatıyla ilgili mevzuatın süratle farklı yorumlara neden olmayacak şekilde düzenlenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Kongrenin Dördüncü Oturumunda, Gıda Tüketimi ve Beslenme konusu ele alınmış ve Tüketimdeki Yeni Yönelişler Sayın Yücecan, Beslenme Sorunları ve Gıda Sanayii ise Sayın Kavas tarafından incelenmiştir.

Gıda Tüketimindeki Yeni Yönelişler, konuşmacı tarafından açıklanan sosyo ekonomik ve diğer değişkenler etkisinde hazır yemek tüketiminde artış, hızlı hazır gıda tüketimi alışkanlığında gelişme, bitkisel gıdalara yönelik ve katkısız doğal gıdalara yönelik şekilde ifade edilmiştir.

Beslenme Sorunları ve Gıda Sanayii sorunlarını inceleyen Sayın Kavas, bu konudaki görüşlerini; sağlıklı ve dengeli beslenmeye uygun nitelikli mamul üretimi, dürüst pazarlama, milli beslenme politikasının oluşturulması, yeni gıda çeşitlerinin geliştirilmesi, gıda zenginleştirilmesinin yapılması, etiket yoluyla bilgilendirme ve eğitim yapılması şeklinde özetlemiştir.

Aynı konuda değerlendirme yapan tartışmacılar ise ülkemizde yaygın raşitizm, vitamin eksikliği, enerji ve protein malnütrisyonu bulunduğunu, aşırı beslenmenin de bazı kesimlerde sorun olmaya başladığını vurgulayarak, ülkesel gıda ve beslenme politikaları tespit yanında, ülkemizde gıda ve beslenme konularında yetkilendirilecek bir kuruluşun oluşturulması gerektiğini vurgulamışlardır.

Kongrenin, Tüketici Açısından Gıda Sanayii konusunun irdelendiği ikinci panelde, her şeyden önce sanayiide otokontrol disiplininin gerçekleştirilmesi, bu arada üretici, tüketici ve denetimin sağlıklı ve kaliteli gıda konusunda eğitilmesi, sigorta, sistemi geliştirilerek tüketici zararının bu yolla karşılanması, katkı kullanımında sağlığa ilişkin verilerin esas oluşturulması, etikette açık bilgilendirme ve uyarıların yapılması, açıkta gıda satışının mümkün olduğunca önlenmesi, denetimde tek merci oluşturulması, reklamların yanıltıcı yönlerinin denetime alınması, devletin politik tercihler yerine halk yararına tercih kullanması, özel durumlar için gerekli diyet gıda üretimine yönelmesi, bölgelere göre özel beslenme ve gıda politikalarının oluşturulması, mevzuat eksikliklerinin giderilmesi, gıdaya özgü bölge ihtisas mahkemelerinin oluşturulması gerektiğini vurgulamışlardır.

Gıda sanayiinde Bilimsel Teknolojik Gelişme Açısından değerlendirilen Beşinci Oturumda konu iki başlık altında iki araştırmacı tarafından irdelenmiştir.

Gıda Teknolojisinde Son Gelişmeler ve Öncelikli Araştırma konusu Prof. Sayın Ekşi tarafından irdelenmiş ve bu konudaki bilimsel gelişimin kısa bir geçmişi verildikten sonra, araştırmalarda yararlanılan çağdaş ve modern laboratuvar teknikleri ve öncelikli araştırma konuları şu şekilde belirlenmiştir :

Kalite ve verim artırıcı araştırmalar, beslenme sorunlarını çözümlen araştırmalar, katkı ve kalıntının belirlenmesi ve azaltılmasına yönelik araştırmalar, gıdalarda saflık kontrolüne ilişkin araştırmalar, gıdaların raf ömrünün uzatılması ve gıda kayıplarının azaltılmasını amaçlayan araştırmalar.

Gıda Teknolojisinde Son Gelişmeler ve Türkiye Uygulamaları konusu Sayın Pala tarafından analiz edilmiştir. Gıda sanayiindeki teknolojik gelişimin tüketim alışkanlıklarında meydana gelen değişiklikler, rekabet koşulları, teknolojik alanda yapılan araştırmalara bağlı olarak ortaya çıktığı belirtildikten sonra, kimi çağdaş teknolojiler kısaca tanıtılmıştır.

Daha sonra ülkemizdeki gıda sanayiinin yerli, klasik ve modern teknolojiler bakımından yapısını analiz eden Pala, ülkemizin genel ve gıda alanındaki araştırma kapasitesini artırıcı ve ekonomik olanakları açısından irdeleyerek ilginç veriler ortaya koymuştur.

Her iki tebliği değerlendiren tartışmacılar ise sunulan bilgilere ek olarak, konu gıda olması nedeniyle araştırmalara öncelik verilirken, insan yararına olması hususuna özen gösterilmesi, araştırmada sürenin iyi ayarlanması, sanayiinin araştırmalara kaynak ayırmada tüketicici kesiminin itici bir güç olması, sanayii - üniversite işbirliğinin daha da güçlendirilmesinin gerektiği, pazar rekabetinin araştırmaları teşvik ettiği gibi yönlendirilebileceğini de vurgulanmıştır.

Kongremizin son oturumunda Gıda ve Yasal Düzenlemeler ele alınmış ve konuyu Gıda Sanayii Açısından Yasal Düzenlemeleri irdeleyen Sayın Eldem, konuyla ilgili mevzuat hakkında açıklama yaptıktan sonra, sorumlu kurumlar arasındaki yetki ve hizmet kargaşasına değinerek temel bir gıda yasasına duyulan ihtiyacı dile getirmiştir.

Gıda ile ilgili mevzuatı tüketicici açısından irdeleyen Sayın İlik, mevzuattan ziyade gıda denetimi çalışmalarında karşılaşılan kimi o-

lumsuzlukları örnekledikten sonra, tüketici korunmasının bir Anayasa teminatı olduğunı vurgulamış ve gıda denetimiyle hizmetlerin başarıya ulaşmamasında çarpık kentleşmenin, denetim hizmetlerinin terörize edilmesinin, denetimde uygulanan uygulama birliğinin bulunmamasının, tüketici örgütlerinin gerçekleştirilememesinin, tanıtıcı reklamların etkili olduğunu ifade etmiştir.

Ayrıca, denetimde merkezileşmenin sıkıntı yaratacağını da belirtmiştir.

Konu üzerinde görüşlerini belirten tartışmacılar ise genelde konuşmacıların görüşlerine katıldıklarını ifade ederek, Gıda Yasası'nın yürürlüğe konmasını, gıda denetiminin bir devlet görevi olduğunu, bunun için bir Gıda Bilimi ve Teknolojisi Milli Komitesi oluşturulması gerektiğini vurgulamışlardır.

Yapılan bu değerlendirmelere göre, önümüzdeki dönemde devletin veya onun adına büyük ölçüde kullanan yeni hükümetin önüne oldukça yüklü bir gündem getirilmektedir. Tespitlerimize göre, bu gündemin başlıca maddelerini şu şekilde özetlemek mümkündür :

Hammaddeyle ilgili sorunların aşılması gerekiyor.

Teknoloji geliştirme çalışmalarının çok iyi bir şekilde ele alınması lazımdır.

Mevzuat kargaşasını ortadan kaldıracak temel bir Gıda Yasasına Türkiye acele kavuşturulmak zorundadır.

Bu arada, üreticiye, deneticiye, tüketici ve sanayiciyle klasik yönleriyle her noktada eğitimlerinin tamamlanması gerekmektedir.

Ayrıca, tarım - gıda ilişkisi iyi sentezlenerek, bunun milli bir politika haline getirilmesi gerekmektedir.

Bütün bunların ötesinde, bu işletmeleri yapmak üzere devlet adına mutlaka yetkilil bir kurumun oluşturulması ve tüm yetkilerin bu kurum elinde toplanması gerekmektedir.

Araştırma, pazar darboğazlarının giderilmesi ve tüketici örgütlenmelerinin sağlanması da gene beklenen hizmetler arasındadır.

Bunu neden bu şekilde ortaya koyuyoruz; eğer düşünülecek olursa, gıda alanında ülkelerin gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun, devletin yadsınamayan temel görevleri vardır. Bu görevlerden birincisini vatandaşlarına yetecek miktarda ve dengeli beslenmesini sağlayacak nitelik ve çeşitlilikte gıda arzını sağlamak.

İkincisi, sağlamış olduğu bu gıdanın hem alım gücü dahilinde olmasını, hem de tüm sağlık koşullarına uygun olmasını sağlamak.

Birinci görevini daha da iyi yerine getirmek için araştırmalara alabildiğince hız vermek ve desteklemek.

Böyle olunca da burada tespit edilen bütün hususları devletin çözömlemesi lazım gelen gündem olarak sunmak zorunluluğu hasıl oluyor. Ancak, burada unutulmaması gereken bir husus, devlet tarafından vatandaşlara sunulan temel hizmetlerin özel bir karakteri vardır. Oda, eğer bu hizmetin mutlaka başarıya ulaşmasını istiyorsak katılımcılık esastır, hizmeti alan vatandaşın, bu hizmetlere her noktada gücü ölçüsünde mutlaka katılması gerekir. İşte bu sentezi yapabildiğimiz zaman sanırız ki, gıda sanayimizin bugün içinde bulunduğu pek çok sorunlar halledilebildiği gibi, üretici - tüketici arasında pek de esasa dayanmayan, yanlış anlamalara yol açan kargaşa da ortadan kaldırılmış olacaktır.

Derleyebildiğimiz şekliyle değerlendirmeyi sizlere sunmaya çalıştım, hepinize saygılarımı sunarım.

TARTIŞMALAR

Gürbüz KÖKSOY
Ankara İl Müdürlüğü

Sayın Başkan, değerli izleyiciler; 1983 yılında çıkan kanun gücündeki yönetmelikler sonradan 3161 sayılı Yasaya dönüştürüldü. Bu yasanın verdiği yetkiye dayanılarak yapılan denetimlerde büyük mesafeler kat edilmiştir. 7 yıllık denetim neticesinde gözle görülür büyük ilerlemeler kat edilmekle beraber, üç günden beri bahsedildiği gibi bu sektörde büyük problemler de mevcuttur.

Daha önce ekmek konusu bahsedildiği için ona değineceğim. 1985 yılında ekmekte tuz oranı yüzde 2,5 - 3 arasında idi, halbuki tüzük yüzde 1,5'in üzerine çıkmamasını emrediyor. Yapılan denetimler, yasal uygulamalar neticesinde görülmüştür ki 3 - 5 firmada bu yüzde 1,5'in üzerinde bulunmaktadır. Yani, şimdi tüzüğün belirttiği değerlerin altına düşmüştür ve hatta denetçilerimizin istediği hususlar gerçekleştirilmiş ve iyiye doğru bir gidiş sağlanmıştır.

Yasal uygulamalar neticesinde, TCK'ya göre veya 1953 sayılı Kanuna göre yapılan denetimlerde maalesef mahkemeler yalnız ve yalnız analiz raporlarındaki değerleri dikkate almaktalar, halbuki onun kadar, denetçilerin tespit ettikleri hijyen kuralları da çok önemli; fakat, maalesef mahkemelerde bu denetçilerin tespitleri gözönünde bulundurulmamaktadır. Mesela, Ankara Gıda Sanayiindeki tesislerin yüzde 90'ında tuvalet çıkışıdaki lavabolarda sabun yoktur. Sabun en büyük temizlik maddesidir. Bütün denetçi arkadaşlarımızın zorlamasıyla sabun koydurtmak istedik, fakat işletmeciler sabunların çalındığını beyan ettiler. Bunun üzerine, sıvı sabunluk koymalarını önerdik, hepsine sıvı sabunluk koydurttuk, fakat gelin görün ki bu sıvı sabunluklar boş. Siz bunu mahkemeye bildirseniz de mahkemede bunun üzerinde durulmuyoi.

İşte bizim dışımızda, yani Tarım Bakanlığının dışında denetim yapan merciler var, belediyeler var, Sağlık Bakanlığı teşkilâtı var. Belediyelerin para cezası verme, ekonomik ceza verme yetkileri var, acaba neden bunun üzerinde durmazlar.

Yaz başlangıcında yoğurtların, pastörize sütlerin bakkal önlerinde sıcakta bekletildiğini, bunun sonucu asitliğin ilerlemesi neticesinde sütlerin kesildiği, yoğurtların ekşidiği görülmektedir. Acaba belediye denetçileri neden bunlara dikkat etmemektedirler?

Denetimler neticesinde mutlaka ceza caydırıcı olmalı, ama yalnız cezai müeyyidelerle mesele çözümlenmiyor. Bence ceza, artı eğitim, artı modernizasyon, yani öyle tesisler var ki, buraya en iyi teknolojileri getirseniz bile o tesisten sağlıklı ürün almak mümkün olamayacaktır. Bunun için, bu gibi tesislerin belli bir süre verilmek kaydıyla modernizasyonuna gidilmeli veya kredi sağlanmalı, mutlak surette bir süre verilmelidir.

Yeni hazırlanacak gıda kanununda mutlak surette cezai müeyyidelerin caydırıcı olması sağlanmalı. Fakat biz her şeyi mahkemeyele çözmeye gidiyoruz. Bence bundan artık vazgeçmemiz gerekiyor, yani denetçi kuruluşların, şimdi belediyelerin yaptığı gibi, ceza verme yetkileri belli ölçüde getirilmelidir. Bu da ekonomik cezalar, parasal cezalar olmalı, fakat bunda da enflasyon durumu mutlaka gözönünde bulundurulmalıdır. Bugün 1 milyon dersiniz, iki sene sonra 1 milyon cüzi bir ceza oluyor, bunun caydırıcılık etkisi bulunmuyor.

Yine denetimlerimiz neticesinde Hasanoğlan mıntıkasını bilenler varsa görebilirler, et sektöründe bu pastırmaların üzerine kuşların, sineklerin narıların konduğunu, bunu engellemek için sinek giremeyecek tel kafesler içerisinde kurutulmasını zorladık, bu gibi tesisler yapıldı. Fakat bu ürünleri kafes içine koydurtmak mümkün olamıyor, işte burada da zorlayıcı, denetimin yaptırıcı gücü olmalı. Yani cezayı bizzat denetçi veya denetçinin bağlı olduğu kuruluş verebilmelidir.

Katkı maddeleri konusu var. Sektörün 15 - 16 adedi primitif, burada katkı maddeleri yönetmelikte miligram olarak bahsediliyor, yani kilogramda 15 - 20 mg. Bu usta seviyesindeki veya işçi seviyesindeki kişilerle bu mg mertebesindeki katı maddelerinin ürüne katılması mümkün olmuyor. Bunun için 1734 sayılı Yem Kanununda, 5 tonun üzerindeki tesislerde mühendis veya veteriner çalıştırma zorunluluğu getirilmiştir. Acaba, gıda üretimi yapan tesislerde gıda eğitimi görmüş elemanların çalıştırılması zorunluluğu neden getirilmiyor. Yasa da bu mutlak surette getirilmelidir.

O kadar pirimitif tesisler var ki, yeni açılan tesisler bile günün teknolojisine uygun değil, yani ürünün teknolojisini bilmeyen teşkilâtlar tarafından işletme ruhsatı verilmektedir. Bunun için, işletme ruhsatı verilecek veya bir tesis açılmadan önce yem fabrikası kurulmasında olduğu gibi, projesi bu işle ilgili teşkilâta verilmeli, teşkilâtın tasdikinden sonra inşaatına başlanmalı ve işletme safhasında tesis görüldükten sonra ruhsatı verilmelidir ki, uygun teknolojiye göre ürün üretilibilsin.

İlerideki gıda teşkilâtında, şimdilik kontrol şube müdürlüklerinde mutlaka gıda eğitimi görmüş elemanların çalıştırılması hususuna özen gösterilmelidir. Çiftçi eğitiminde gıda eğitimi görmüş eleman çalışıyor, kontrol şubesinde ise bambaşka bir bölümden mezun eleman çalışıyor. Aynı husus kontrol şube müdürlüklerinde de görülmekte. Bu bir heyecan meselesidir, bu bir teknik bilgi meselesidir, bu bilgide olmayan kişilerin bu şube müdürlüklerinde veya şube müdürü olarak çalışmalarında arzu edilen heyecan görülüyor.

Sedat KARADAY

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı
Mevzuat ve Kuruluşlar D. Bşk.

Gıda kanunu o kadar çok konuşuldu ki, benim de bu konuda ilgilim olduğu için söz aldım. Bu kanun hazırlama teknikleri; DPT «Gıda Mevzuatı Tarım Bakanlığı tarafından hazırlanacak» diyor. İşbirliği yapacak kuruluş şu, koordinasyon dahil olacak falan kuruluş diye sıralıyor. Yıllarca bu programlara, DPT tebliğlerine konmuş, sadece son iki yıldır bir yanlışlıkla Sağlık Bakanlığında, çünkü iki yerde ayrıca zikrediyor, onlar da yadırgadı.

İsmail Bey bu konuları izah etti, ben tamamlayıcı bilgi vermek istiyorum, bir de kanun hazırlama tekniğiyle ilgili bilgi vermek istiyorum ki, hiçbir şey yapılmadığı ortaya çıksın, bundan sonra ele alındığında gereken yapılsın diye söylüyorum.

Bakanlıktaki bilgi ve belgeleri değerlendirerek, Koruma Kontrol Genel Müdürlüğünde bu işin uzmanları var, onlar bize bir tasarı gönderdiler. Bu tasarımı talimat gereği bütün bakanlıklara ve DPT'ye

gönderip görüş aldık. Daha sonra Bakanlık bir iki konuda değişiklik yaptı, ben itiraz ettim, bu esas müteallik değişikliktir, başka bakanlıklar bunu görmeden bu şekilde yapmak doğru değil, bir tur daha yapalım ve herkes bu değişikliği görsün dedim. Gelen görüşleri değerlendiriyoruz, Sağlık Bakanlığıyla hiçbir şekilde anlaşamadık. Bizim aradaki teknokratların şahsi kabahatleri değil, öğrendiğime göre DPT'te bir toplantıda münakaşayla toplantıyı terketme şeklinde gitmiş. Bakanlığımızda benim de iştirak ettiğim 3 toplantı yapıldı, Sağlık Bakanlığında da bir defa gittik, bize düşen bir şey kalmadı. Benim söyleyeceğim şu, bu kanunlar teknik bir konu değildir, siyasi bir karardır. Anlaşıyor ki, biz teknokratlar hangi seviyede olursak olalım, biz anlaşamayacağız. Çünkü, biz söyleyeceğimizi söylüyoruz, onlar da söylüyor. Bir hakikat var, biz bir işi kotarmak için ortaya bir tasarı koymuşuz, bunun eksigi olabilir, fakat Sağlık Bakanlığı, ben bunu kabul etmiyorum diyor, şunu istiyorum demiyor, şöyle yapalım demiyor, sizin tasarınız var mı diyoruz, yok diyor. Bu durumda başka çare yoktu.

Başbakanlığa gönderildi sonuçta, orada da ayrıca incelenir, yani bu tasarı Bakanlar Kuruluna sevkedilecek durumda değildir. Bu işin önce iki siyasi otorite tarafından, iki bakanlık ilgisiyle bu işle, onlar tarafından ele alınıp karar verilmesi lazım. Aksi halde, bizim grubun teknokratları bunu söyler, öbür taraf şunu söyler.

Ben gıdacı değilim, işletmeciyim, gıdayla ilgim oldu. Bu kadar bilimden teknolojiden bahsediyoruz, gıdayı 1930'larda çıkan kahuna dayanarak yalnız bir sağlık kontrolü şeklinde görmemek lazım. Bir yerde bir bozuk peynir yakalayıp zabıt tutup onu imha etmek, gıda konusunda bilimi, teknolojiyi uyguladık manasına gelmez. Hammaddeden başlayarak, filan fırmanın filan sistem makineilerini almak dahi şu tip şu kalite mamul meydana getireceğini ortaya koyar. Esc's olan o. Biz taraf tutmuyoruz, zaten Bakanlığımızın tasarısında bu işi ziraat mühendisi yapacak diye bir şey yok. Teknik eleman faslında, işletmenin büyüklüğüne ve nevine göre gıda bilimi konusunda eğitim görmüş eleman diyoruz, bunun gerisi gelecek tabii. Eğitim tarımı var, ikinci üçüncü sınıf işletme elemanları eğitilecek. Meslek yüksek okulları var, onlarda bölümler var, başka eğitim kurumları var, olaki kademe kademe teknisyene de, başka seviyede eğitim görmüş kişiye de gıda sanayiinde yer olacak.

Bir tasarı meydana konuyor, kıyametler kopuyor, ziraat mühendisleri şöyle düşünmüş; öyle bir şey yoktur, en son tasarı esastır, önceki taslaktır, yani objektif olmaya çalışıldı ve gıda kontrolü konusunda tabii ki tüzük ve yönetmeliklere ağırlık verildi.

Deniyor ki, Sağlık Bakanlığının vereceği esaslara göre sağlık kontrolü yapılır. Özet olarak, tasarıya çok önem verildi, işbirliği zihniyetimiz biraz zayıftır, tam işbirliği yapılamadı. Biz çaresizlik içinde bir şey yapmaya çalıştık. Eksiklikler olabilir, ama iyi niyetle yapıldı, ortaya bir eser geldi. Zaten görüş almak için biz başka kanunlarda denedik. Üniversitelere, başka yerlere soruyoruz şu konuda görüşünüz ne diye, bazen görüş gelmiyor, bazen küçük görüşler geliyor. Bir taslak ortaya koyarak görüş istemek pratik oluyor.

Ortada bir taslak vardır, siyasi karar da verilirse, iki bakan anlaşır, o zaman bu iş kolaylaşır, bizler de işimizi daha kolay yaparız, daha iyi olur.

Nurten DENİZ

Ben katılmadıklarımızdan başlayayım;

Gıda kanunu, halen yürürlükte olan nizamnameye aykırı davranan kişiye ekonomik cezanın yeterli olmadığı görüşündeyiz. Eğer bu yüzden bir kişi ölüyorsa milyonlar ödeseniz geri gelmez, sizin vereceğiniz ekonomik ceza milyarlar olsa neyi ifade eder, giden gitmiştir.

16. asırdan beri dünyada, Avrupa ülkeleri, skandinav ülkeleri 18. asırda gıda kanunlarını hazırlamışlar. Antitröst ve karter kanunları var. Bunlar bir kere o ülkenin kendi sanayicileri için, gıda sanayii tarımın ticaretinin gelişmesi için, o ülkenin ekonomisinin gelişmesi için şart. Onun için, 16. asırdan beri antitröst kanunlar bütün ülkelerde yapılmış, Amerika'da da var, Fransa'da da var, niçin Türkiye'de halen yok?

Bir arkadaşımız diyor ki, «Türkiye'de coca - cola grevi yapıldı, yüzde 20 dışarı gitti diyor, boykottan ne kazandık? Ne kazanıldı, yüzde 20 dışarı gitti. İşte bu bir antitröst kanununun Türkiye'de olmasındandır.

Bildirilerden çok yararlandık, ama haksız rekabet kelimesini çok sıkça kullandıkları halde, serbest rekabet olması gerektiğini sık sık vurguladıkları halde ve çok çeşitli konularda verdikleri bildirilerde niçin bu konulara değinmediklerini merak ediyorum. En başta en temel mesele bu. Bir literatür çalışması yapın, bilim hiç kimsenin inhisarında değil. Çok başarılı bir kongredir, daha iyileştirilerek devamını istiyoruz. Yeni yönetime gelecek olan ilgililerin, Türkiye'nin sağlıklı, gerçekten serbest rekabete dayanan bir sanayii'ye sağlıklı ticarete kavuşması için bunu hazırlamaları lazım. Tabii beraberinde gübre kanunumuz da yok, literatür taraması yaptığınız zaman, gübre kanunuyla gıda kanunu beraber hazırlanmış, Avrupa ülkelerinde gübre kanunu, tüketiciyi koruma kanunuyla başlamış, gübre kanunu ve gıda kanunu beraber hazırlanmış, sürekli gelişmiş ve söylendiği gibi süratle gelişmeye devam ediyor.

Türk tarımında 60 - 70 yıldır birinci sınıf temel gıda sayılan yüzlerce gıda sanayii maddesi Türkiye'de çok ekiliyor yer fıstığı soya, hatta kuru fasulyeden, bir sürü gıda maddesi yapılıyor ve bunlara yapay maddeler konmaksızın, doğal maddelerle. Hatta bütün ürünlerde bu maddeler kendileri, mesela soya, katkı maddesi olarak kullanılıyor. Hayvansal ürünlerin dayanıklılık durumunu artırıyor. Hollanda sadece soyadan et yapıyor, sucuk ve sosis yapıyor ve 18 yaşının üstünde insanlar bitkisel proteine çok rahatlıkla hayvansal proteinlerle geçebilirler, bunlar aynı zamanda yağ bitkisidir. En iyi yağ bitkisi yer fıstığıdır. Birinci sınıf sanayii için ve gıda sanayii için inceyağ, insan beslenmesinde kullanılıyor. İnsan bünyesine en çok lazım olan mineral ve birçok maddeleri içeriyor. Bu kadar değerli, hiçbir tarafı atılmayan bu ürünlere tam otomatik ekim ve hasat makineleri girerse eğer yağ sanayiiçilerimiz çok ucuza mal olan bu bitkilerden derhal yağ çıkaracaklardır. 1980'lerde soyanın devlet desteklemesiyle yağı çıkarılmaya başlanmıştır ve birçok fabrikalarımız ek tesis yaparak, örnek Çukurova'daki yağ fabrikaları soyadan yağ elde etmektedirler, ama yetersizdir. 60 seneye yakındır 200 bin ton yağ açığını kapatamayan bir ülkeyiz. Biz sadece yer fıstığına şu andaki AT ülkeleri ve Amerika'nın verdiği desteği versek, tam otomatik ekim ve hasat makinelerini getirsek, bu ürünü modern tarıma soksak ve yan sanayiiçilerinin hizmetine sunsak, hem yağ, artı 100'ün üstünde insan beslenmesine temel teşkil eden, yapay şeyi olmayan maddeler üretilecektir.

Av. Halûk ELDEM

Ekonomik suça ekonomik ceza ilkesinden bahsettik, görüyorum ki bu yanlış anlaşılmış. Benim bahsettiğim, ekonomik suça ekonomik ceza ilkesi bildiğimiz klasik gıda suçlarına uygulanacak müeyyideyi ifade eder. Eğer bir gıda maddesini yiyen kişi bundan zehirlenmişse, zarar görmüşse, ölmüşse, elbetteki burada ekonomik suça ekonomik ceza ilkesini uygulamak diye bir şey söz konusu olamaz. Zaten bizim TCK'da da bunun için ayrıca bir madde vardır, yani bildiğimiz gıda suçları yanında ayrı bir marde vardır. Bu yanlış anlamayı düzeltmek isterim.

Ben ziraat mühendisliğini bilmiyorum, sizin de yabancı olduğunuz hukukî terimleri bilmemenizi de doğal karşılıyorum; adli tıp eleştirisi geldi. Bizim eleştirmemiz kuruma değil, gıdanın, adli tıbbın bünyesinden çıkarılmasına yöneliktir. Adli tıp kurumunun ihtisas konuları içinde pek çok konu var, gıdanın burada işi olmamalı, olduğu zaman da böyle yanlışlıklar oluyor.

Ademi merkezietten bahsedildi, biz ademi merkezieteye karşı değiliz, ancak; tüm bu hizmetlerin bir elde toplanması gereğine inanıyoruz, yani gıda kanununun uygulaması, kontrolü, laboratuvarı, aracı gereci bir elde toplanmalı. Bunu isterse Sağlık Bakanlığı yapsın, isterse Tarım Bakanlığı, isterse ayrı bir kuruluş yapsın. Bir Gıda Müsteşarlığı kurulur veya gıda bakanlığı kurulur ve bu, bu şekilde yürütülür. Yoksa bir tarafından Tarım Bakanlığı tutacak, bir tarafından Sağlık Bakanlığı tutacak, bir tarafından belediyeler tutacak; bu iş ortada kalır, kimse sahip çıkmaz. Bunun adami merkeziet ve merkezietçilikle alakası yok. Merkez teşkilâtı olur, taşra teşkilâtı olur, ama bir tek kuruluş olur.

Katkı maddeleri mutlaka tartışılmalıdır, tartışılmaz diye bir olay yok. Bunun insan sağlığına aykırı olanları çıkarılmalı, zarar olmayanlar kullanılmalıdır. Yalnız yanlış bir şey yapılıyor, katkı maddesi kullanılan ürün eleştiriliyor. Katkı maddelerini kimse rastgele kullanmaz, yönetmelik var, ceza var, kendini bilen, insana değer veren bir kimse katkı maddelerini rastgele kullanamaz, ölçüsü vardır, kullanım alanı vardır, kullanılacağı gıda maddesi vardır, aksine hareket hem insan sağlığına aykırıdır, hem de suçtur.

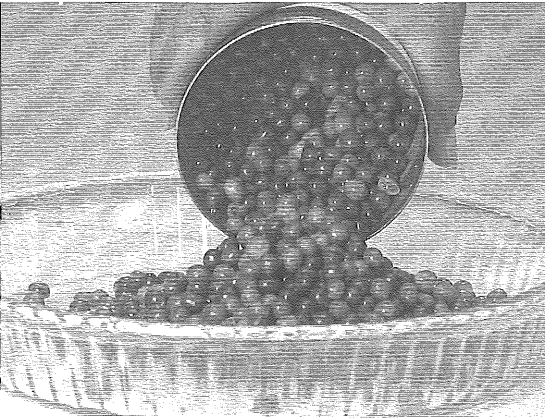
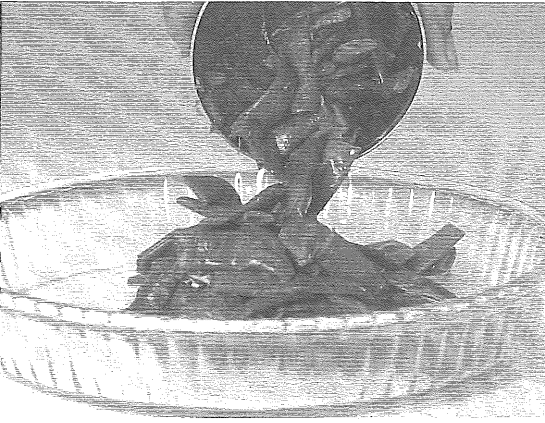
Bazı eleştiriler görüyoruz, bunlar katkı maddesinin kendisine değil de katkı maddesinin kullanıldığı ürüne yönelik oluyor. Bunu tasvip etmek mümkün değil. Varsa bir eleştiri doğrudan doğruya katkı maddesine yöneltelim, eleştirelim, zararlı olanı çıkaralım, zararsız olanını yönetmeliğe ilave edelim.

Kullanım oranı, kullanılacağı gıda maddesi belirlenmişse ve üretici, bu oranlar içinde bu katkı maddesini kullanıyorsa kimsenin sanayiye bir şey söylemeye hakkı yoktur.

Prof. Dr. Muammer KAYAHAN

Çoğulcu ve demokratik bir mekanizma içerisinde üç gün boyunca gerçekleşen kongrede sunuşlarıyla sorunları bilim ve tekniğin süzgecinden sorgulayan, ama ondan da önemlisi çözümlenme önerileri geliştiren bildiri sahiplerimize, yorumlarıyla çalışmalarını boyutlandıran tartışmacılarımıza, sabah 10.00, akşam 18.00 süresinde azalmayan, hatta artan ilgiyle çalışmalarını izleyen, soruları ve katkılarıyla zenginleştiren değerli konuklarımıza; sergiye katılma ve ikramda bulunma jestleriyle kongreyi anlamlandıran değerli sanayicilerimize, genel ve yerel yönetimin değerli yetkililerine, değerli konuklarımıza; sergiyi gerçekleştiren düzenleyici firmaya ve tüm emeği geçenlere; bizi bundan sonra daha başka, benzeri daha gelişmiş, daha zenginleşmiş çalışmalar için yüreklendiren herkese Ziraat Mühendisi toplumu adına şükranlarımızı saygılarımızı sunuyoruz.

Yurt dışından gelen katılımcıların, özellikle yabancı bilim insanlarının katılımı, kongremizin uluslararası boyutu ve uluslararası düzeyde bilimsel ve teknolojik gelişmelerin paylaşılması açısından büyük önem taşıyor. Özellikle yabancı bilim insanlarının katılımı, ülkemizin bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerini uluslararası düzeyde tanıtmaya ve uluslararası bilim insanlarıyla işbirliği yapmaya olanak sağlıyor. Bu tür uluslararası toplantılar, ülkemizin bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerini uluslararası düzeyde tanıtmaya ve uluslararası bilim insanlarıyla işbirliği yapmaya olanak sağlıyor. Bu tür uluslararası toplantılar, ülkemizin bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelerini uluslararası düzeyde tanıtmaya ve uluslararası bilim insanlarıyla işbirliği yapmaya olanak sağlıyor.

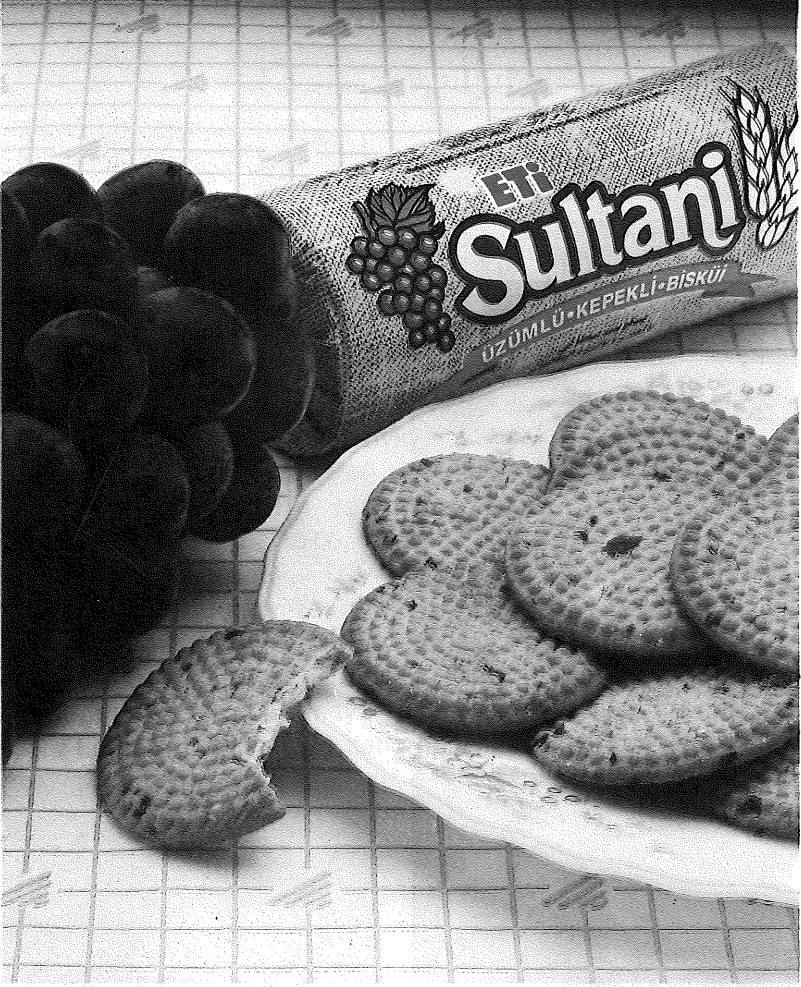

MESTAŞ GIDA SANAYİ A.Ş.

Büyükdere Cad. Gökfiliz İşhanı K. 1 D.6
80310 Mecidiyeköy - İstanbul - TURKEY

Tel: (90-1) 275 0730 Fax: (90-1) 274 1924 Tlx: 26648 mesb tr

Sağlıklı Yaşam İçin...

ETİ

Sultani

ÜLKER

Her çeşidinde ayrı bir lezzet

ÜLKER ÇİKOLATA'ları ve tüm BİSKÜVİ çeşitleri belgelidir.

Davutpaşa Cad. No: 20 TOPKAPI İSTANBUL Tel: (1) 567 68 00 (20 Hat) Telex: 22985 ugst tr. Fax: (1) 577 76 28

AKFA... yemekte

40
YILLIK
TECRÜBE
KURULUŞ : 1957

ve yemeklerden sonra...

TSE

AKFA

Özkasıkcı

ÖZKAŞIKÇI BULKON GIDA SANAYİİ A.Ş.

İskitler Samyeli Sok. No: 10 Tel: 341 21 20 (4Hat)
Fax: 341 44 32 Tlx: 44 036 A N K A R A

**Ö Z H E N
ENTEĞRE TAVUKÇULUK
TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
YEM FABRİKASI**

TELEFON : 341 21 20 (4 Hat) ANKARA
İskitler Samyeli Sokak 13.
Fax: 341 44 32 Telex: 44036 Ozbğ. tr.

**Ö Z H E N ENTEĞRE
TAVUKÇULUK
TİCARET SAN. A.Ş.**

İskitler Cad. No: 10
Tel: 342 11 40 (4 Hat)
Fax: 342 42 68

A N K A R A

